МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Університет Яна Кохановського (Польща)
Університет Пондіччері (Індія)
Університет в Афінах (Греція)
Національний інститут стратегічних досліджень
Науково-дослідний інститут державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України (м. Харків)
Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Одеса)
Третій апеляційний адміністративний суд
Дніпропетровський окружний адміністративний суд
ВГО «Асоціація українських правників»
Українська асоціація представниць правоохоронних органів
ГЩ «Центр дружби та культури греків та філелліній «Агора»
ГО «Міжнародна екологічна академія»
ГО «Інститут стратегічного розвитку та медіації»
Інститут законодавчих передбачень та правових експертиз (м. Київ)
Інститут модернізації змісту освіти
Консультаційний центр з питань забезпечення прав і свобод захисників України
Юридична клініка «Істина»
Центр литовського права
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Навчально-наукова лабораторія дослідження проблем правового статусу
внутрішньо переміщених осіб та забезпечення гендерної рівності
Рада молодих вчених ДДУВС
Наукове товариство курсантів, студентів та слухачів

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: ДОКТРИНА І ПРАКТИКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ВИКЛИКІВ

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

(28 лютого 2023 року, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

THE RULE OF LAW: DOCTRINE AND PRACTICE IN TODAY'S GLOBAL CHALLENGES

Theses of International scientific and practical conference

(February 28, 2023, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs)

Дніпро
2023

УДК 34+351
В 36

Рекомендовано до опублікування
та поширення через Інтернет науковою радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 7 від 23.03.2023)

В 36 Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 лют. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 604 с.

ISBN 978-617-8035-07-5

Збірник містить матеріали однойменної науково-практичної конференції, у якій взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів і наукових установ України та зарубіжжя.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та в освітньому процесі спеціалізованих ЗВО, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

Матеріали опубліковано у авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

д-р юрид. наук, доц. **А. Є. Фоменко** *(голова)*; д-р юрид. наук, проф. **Л. Р. Наливайко** (*заст. голови*); д-р юрид. наук, проф. **О. С. Юнін**; д-р юрид. наук, проф. **В. М. Савіщенко**; д-р філос. наук, проф. **О. В. Халапсіс;** д-р юрид. наук, проф. **В. В. Шаблистий**; д-р юрид. наук., проф. **Н. С. Сидоренко**; канд. юрид. наук, доц. **В. Я. Киян**; канд. юрид. наук, доц. **Л. В. Межевська** *(відп. секретар)*.

ISBN 978-617-8035-07-5

© Автори, 2023
© ДДУВС, 2023

ЗМІСТ

Андрій Фоменко
Окремі питання правового забезпечення протидії домашньому насильству в Україні в умовах воєнного стану …….. 21

Олександр Юнін
Перспективи вдосконалення державної політики України у сфері запобігання домашньому насильству ……. 25

Лариса Наливайко, Ольга Чепік-Трегубенко
Принцип верховенства права та національна безпека: теоретико-правові аспекти взаємозв'язку …… 28

Олександр Сидоров
Сутність принципу верховенства права …….. 32

Вікторія Савіщенко
Педагогізація вищої освіти …… 34

Олександр Висоцький
Відстоювання принципу верховенства права у діяльності ООН …… 37

Бірута Анужієне, Саломея Шатієне *(Литва)*
Відчуття узгодженості викладача в салютогенній перспективі …… 40

Оксана Гритенко
Деякі положення міжнародно-правових стандартів у сфері виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі: впровадження у національне законодавство …….. 44

Рафал Лізут *(Польща)*
Право та економіка – дві взаємопов'язані галузі …… 46

Юрій Древаль
Принцип верховенства права і соціальна справедливість ……. 48

Фарук Хаджич *(Боснія та Герцеговина)*
Візуальна політика, емоції та українська колективна сила: як українці протистоять агресії росіян ……..…… 51

Сергій Євдокіменко
Теоретичні і практичні питання діяльності місцевих державних адміністрацій із забезпечення громадської безпеки в умовах війни …… 53

Валєнтін Василєв *(Болгарія)*
Кризові ситуації та ефективне управління людськими ресурсами – від бачення до сталих рішень …….. 57

Олександр Зозуля
Деякі зауваження до законопроекту № 8302 щодо порядку формування дорадчої групи експертів …… 60

Людмила Купіна
Принцип верховенства права при забезпеченні умов ефективності правової норми під час цифрових трансформацій …….. 63

Ірина Кушнір, Сергій Адамчук
Щодо деяких питань участі прокурора в справах про адміністративні правопорушення під час застосування заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян …… 67

Володимир Мельников, Тетяна Терещенко *(Казахстан)*
Імунологічна стійкість-надійний чинник здолання пандемії …… 70

Наталія Обушенко
Кодифікація законодавства як вид систематизації …… 72

Лариса Марценюк, Сергій Файфер
Створення безбар'єрного доступу маломобільних груп населення до транспортних об'єктів ……77

Олександр Обушенко
Дослідження зарубіжного досвіду у сфері охорони праці пріоритетне значення в аспекті оптимізації та удосконалення трудових відносин …… 80

Едуард Рижков
Міжнародні та внутрішньодержавні механізми забезпечення верховенства права в процесі деокупації Криму …… 84

Віталій Грибан, Володимир Мельников
Механізм формування рухових навичок у фізичному вихованні та спорті …… 86

Едуард Рижков, Світлана Рижкова
Щодо подолання психолого-емоційних кризових
станів в умовах воєнного стану ……89

Віталій Грибан, Ірина Скрипченко
Основні положення міжнародного права
з питань захисту цивільного населення і цивільних об'єктів
під час сучасних воєн і збройних конфліктів …… 92

Михайло Харламов
Принцип верховенства права у формуванні законодавчої бази
України у сфері пожежної безпеки в Україні на початку 1920-х років …… 95

Оксана Царевич
Щодо запобігання корупції щодо надання
публічних послуг на муніципальному рівні …… 96

Віталій Грибан
Роль фізичної культури і спорту у формуванні фізичних
та психологічних якостей молодої людини …… 98

Володимир Шаблистий
Верховенство права та смертна кара
для рашистів за звірства в Україні …….. 101

Михайло Юшков
Особливості змісту адміністративної відповідальності
за жорстоке поводження з тваринами ……. 102

Тамара Ярошевська
Верховенство права як основний принцип
у правовій системі Європейського Союзу …….. 104

Юрій Орел, Роберто Віоке *(Іспанія)*
Деякі проблеми виправлення і ресоціалізації засуджених
за законодавством України та Іспанії та шляхи їх вирішення …….. 108

Олег Мачуський
Особливості початкової стадії адміністративної процедури
у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно …….. 111

Іван Каркоцький
Щодо сутнісного змісту принципу об'єктивності
та повноти дослідження в судово-експертній діяльності …….. 113

Анастасія Аксютіна
Державні програми надання культурних послуг
як один із напрямів діяльності держави …….. 116

Михайло Александров
Утворення державної установи «Національне військове
меморіальне кладовище» в контексті заходів
національно-патріотичного виховання …… 119

Анна Барікова
Цілі дискреції в застосуванні норм фінансового права ……. 122

Юлія Біла-Тюріна
Безкоштовна правова допомога, як один
з механізмів реалізації верховенства права: моделі,
зарубіжний досвід та перспективи для України ……. 125

Валерій Біленко
Перспективи розвитку антикорупційного
законодавства в Україні в умовах війни ……. 128

Олександр Бондар
Щодо правового регулювання трудових відносин
в Україні в умовах воєнного стану …….. 131

Юрій Вапсва
Щодо кримінальної відповідальності за лікарську помилку …… 134

Ольга Воронова
Особливості спадкування під час воєнного стану ……. 137

Інна Гамбург
Механізм взаємодії органів публічної влади
в умовах воєнного стану: проблеми правового забезпечення …….. 139

Володимир Горбалінський
Проблеми застосування адміністративних процедур
в аспекті дискреційних повноважень …….. 143

Тетяна Гришина
Теоретичні основи дослідження проблеми психологічного здоров'я особистості у відповідних соціальних умовах розвитку …… 146

Алла Демичева
Порушення права на життя цивільних українців в умовах повномасштабної агресії з боку російської федерації …… 150

Надія Демчик
Адміністративна відповідальність за порушення комендантської години в умовах дії воєнного стану ……. 153

Ірина Дзюба
Організаційні форми адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад в Україні …….. 155

Ірина Єремєєва
Оцінка впливу глобалізації на процеси міждержавної взаємодії ……..….. 159

Вікторія Зінухова
Щодо обставин непереборної сили під час воєнного стану …….. 161

Роман Карпенко
Реалізація цивільних прав в умовах воєнного стану: компроміс публічних та приватних інтересів ……. 165

Тетяна Кетлер-Митницька
Психологічне благополуччя як мета сталого розвитку в умовах війни …… 166

Володимир Киян
Окремі питання механізму призупинення трудових відносин в умовах воєнного стану …….. 169

Андрій Коренев
Принципи адміністративного судочинства України: класифікація та види ……. 172

Ксенія Косяченко
Протидія інформаційній війні росії проти України …… 176

Юрій Крамаренко
Верховенство права в Україні: чинники та тенденції …… 178

Марія Красій
Принцип верховенства права в Європейському Союзі ……. 181

Іван Кріцак
Ідея соборності в національній ідентичності крізь призму
кримінотеології війни та в конструктах світових глобалізаційних
процесів: шлях науково-практичного інтерв'ювання …… 184

Ольга Кубецька
Верховенство права як фактор розвитку економіки країни …….. 189

Ольга Кулініч
Основні тенденції забезпечення прав і свобод
внутрішньо переміщених осіб в Україні ……. 191

Владислав Кундеус
Об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого
ст. 334 КК України «Порушення правил міжнародних польотів» …… 195

Ярослав Лантінов
Правовий ідеал «верховенство права» як орієнтир для демократичної
кримінально правової політики протидії злочинності …….. 199

Олег Левін
Розвиток права Київської Русі за часи правління Ярослава Мудрого ……. 201

Дмитро Лещенко
Проблеми правового регулювання віртуальних об'єктів
цивільних прав під час воєнного стану в Україні …….. 203

Лілія Межевська
Актуальні питання земельних відносин у період воєнного стану …… 206

Любов Мірошніченко, Анна Корх
Актуальні проблеми впровадження міжнародних
стандартів захисту прав людини ……. 208

Євгенія Мінакова
Внутрішній контроль в органах місцевого самоврядування
як інструмент гарантування принципу верховенства права ……. 210

Любов Мірошніченко, Олександра Грищенко
Психологічне здоров'я особистості в сучасному суспільстві …….. 213

Анна Наумова
Проблемні питання реабілітації невинуватої особи в
кримінальному процесуальному законодавстві України …….. 215

Любов Мірошніченко, Анастасія Лигун
Особливості психологічного здоров'я особистості у воєнний час ……219

Ольга Омельченко
Обмеження прав інтелектуальної власності на винаходи
у сфері медицина та фармації під час війни …….. 221

Любов Мірошніченко, Катерина Черв'якова
Особливості публічного управління
соціального розвитку в сучасних умовах …… 224

Олена Орлова, Ірина Мартинець
Міжнародне верховенство права: концепції визнання …….. 226

Тетяна Остапенко
Верховенство права у боротьбі з корупцією …….. 229

Олена Орлова, Дар'я Романченко
Верховенство права як основа системи
європейських цінностей та правопорядку …… 230

Анна Політова
Дотримання права на статеву свободу т
а статеву недоторканість в умовах збройного конфлікту ……. 232

Марина Поліщук
Судові дебати як самосійна частина
судового процесу розгляду цивільної справи …… 235

Євген Реньов
Щодо проблеми реформування Ради Безпеки ООН …….. 238

Людмила Рибальченко, Олександр Косиченко
Актуальність питання захисту персональних даних ……. 240

Віктор Савченко
Свавільне позбавлення життя шляхом застосування евтаназії ……. 243

Андрій Самотуга
Верховенство Конституції України
та міжнародна правосуб'єктність держави ……. 245

Тетяна Сергієнко
Міжнародні комунікації у сфері міжнародних відносин …….. 249

Лариса Свистун
Самозахист цивільних прав як спосіб
протидії цивільним правопорушенням …… 251

Тетяна Сергієнко, Анастасія Мамчиць
Особливості співпраці України та Литовської Республіки
у сфері національної безпеки …… 254

Поліна Скринька
Верховенство права: доктрина і практика
в умовах сучасних світових викликів ……. 257

Тетяна Сергієнко, Тетяна Тринкіна
Міжнародна співпраця України та Греції …….. 259

Світлана Слабко
Якісні закони – потужний чинник побудови правової держави …….. 261

Кирило Степаненко
Міжнародно-правові стандарти захисту
прав людини в період збройних конфліктів …….. 264

Олександр Талдикін
Національний суверенітет: деякі аспекти …… 267

Ірина Тищенкова
Правові аспекти міграційних процесів
у сучасному світі як елемент безпеки ……. 270

Олена Томкіна
Правовий закон як смислоутворюючий чинник
діяльності держави в сучасних умовах …….. 272

Михайло Фіалка
Правильна кваліфікація ухилення від призову
на військову службу під час мобілізації (ст. 336 КК України)
як напрямок верховенства права в умовах воєнного стану …….. 274

Ольга Царенко, Вікторія Мальцева
Щодо питання забезпечення прав людини
в умовах воєнного стану …… 278

Андрій Чвалюк
Автоматизоване оновлення баз даних суб'єктів первинного
фінансового моніторингу як засіб оптимізації діяльності
із запобігання фінансуванню тероризму ……. 280

Анатолій Черненко
Про право слідчого органів досудового
розслідування на належні умови праці ……... 283

Ольга Шармар
Особливості здійснення спеціального досудового
розслідування щодо підозрюваного, стосовно якого
уповноваженим органом прийнято рішення про передачу
його для обміну як військовополоненого …….. 286

Ольга Ядловська
Загрози збереження фондів музеїв Автономної Республіки Крим
через військову агресію російської федерації …… 291

Алла Якуніна
Трансформація арбітражних інститутів ……. 296

Максим Бадак
Проблема правового регулювання сумісництва у сфері освіти ……300

Гліб Барабаш
Деякі проблеми впровадження міжнародних стандартів
захисту прав людини під час проведення досудового слідства ……303

Аліса Беніцька, Маргарита Ільченко
Щодо оподаткування самозайнятих осіб, які проводять незалежну
професійну діяльність в умовах воєнного стану ……306

Гліб Барабаш, Тетяна Карпенко
Реалізація принципу верховенства права у діяльності
правоохоронних органів в умовах соціальних викликів сьогодення …….. 309

Вікторія Задоя
Інститут місцевого самоврядування в Україні:
пріоритетні напрями розвитку ……. 312

Дар'я Лавренко
Колізійні норми щодо конституційних прав і свобод
людини в контексті сучасних подій …… 314

Юлія Лебедєва
Загальнолюдські принципи прав людини
як основа репродуктивних прав і свобод …… 316

Ігор Наливайко
Державна політика у сфері соціального захисту
та соціального забезпечення: напрями реформування ……. 318

Вікторія Сенько
Міжнародно-правові основи захисту
статевої недоторканності неповнолітніх …… 321

Любов Тимошенко
Правове регулювання волонтерської діяльності
в Україні – основні поняття …….. 325

Вадим Чалик
Використання сучасних цифрових технологій
в адміністративному праві України ……..329

Валентина Чернобук
Захист прав дитини на тимчасово окупованих територіях України ……. 332

Таїсія Шевченко
Міжнародне право як джерело закону
про кримінальну відповідальність …… 335

Ірина Шило, Сергій Чучко
Вчинення шахрайства при купівлі-продажу
товарів через мережу Інтернет …… 339

Таїсія Шевченко, Сніжана Рак
Підхід до розуміння правових наслідків судимості в Україні …….. 341

Ірина Шило, Єгор Орел
Міжнародно-правові стандарти й зарубіжний досвід
у сфері запобігання та протидії домашньому насильству ……. 344

Анатолій Шиян
Законодавчі гарантії щодо строків тримання обвинуваченого
під вартою в ході судового розгляду потребують удосконалення …… 347

Олег Дегтяренко
Актуальні питання аудіо- та відеоконтролю особи
як втручання в приватне життя …… 350

Ілона Малицієвська
Аналіз законодавчих новел щодо доказів
та доказування в цивільному судочинстві …….. 351

Станіслав Перемітько
Особливості вилучення земельної ділянки
для суспільних потреб в воєнний період …… 354

Олена Пришляк
Актуальні проблеми припинення неправомірних
дій представників ДПС України у воєнний час ……. 357

Наталія Бєльчєва
Дистанційна освіта у вищій школі …….. 359

Юрій Голик
Підзвітність у діяльності органів місцевого
самоврядування: теоретико-правовий аспект …… 361

Олександр Горошинський
Кваліфікуючі ознаки перевищення влади або службових
повноважень працівником правоохоронного органу ……. 364

Інна Медяник
Актуальні проблеми вироблення та впровадження державної
політики з питань тимчасово окупованих територій ……. 367

Олександр Овченко
Права та обов'язки вкладника
командитного товариства в Україні та Польщі …… 370

Тетяна Плетньова
Комісія з питань вищого корпусу державної служби:
окремі проблеми організаційно-правового забезпечення …… 373

Даріна Рудь
Сучасна оптимізація правоохоронної
діяльності в умовах воєнного стану …… 376

Ірина Сур
Особливості дистанційної освіти вищої школи в Україні …….. 379

А. Тарановська
Проблеми розуміння поняття «іудейське право»
та його основні ознаки …….. 382

Павло Ткаченко
Принцип верховенства права в діяльності
Бюро економічної безпеки України …… 384

Володимир Цитульський
Рішення суду як підстава виникнення права
користування чужим майном (сервітуту) …….. 388

Ірина Шляховська
Деякі питання правового унормування об`єктів,
оборотоздатність яких обмежена …… 391

Катерина Алімкіна
Особливості застосування адміністративної
відповідальності в умовах воєнного стану в Україні ……..394

Тетяна Андрійченко, Дарія Мустяца
Надзвичайні ситуації воєнного часу: види та джерела виникнення ……. 396

Анастасія Атауш
Особливості судового захисту права на освіту в Україні …….. 399

Аліна Безугла
Правовий ідеалізм та його руйнівний вплив на суспільство …… 403

Назар Биба
Державне управління ціноутворенням в Україні …….. 404

Катерина Бойко
Право на безоплатну правову допомогу
в системі реалізації прав людини …… 407

Назар Биба
Актуальні питання публічного управління сферо
ю культури в умовах правового режиму воєнного стану …….. 410

Наталія Братішко
До питання співвідношення верховенства права
та верховенства закону ……. 412

Сабіна Бублік
Місце принципу верховенства права
в інноваційному розвитку економіки …….. 416

Інна Бударєва
Освіта і наука – фундамент інноваційного розвитку людини …….. 418

Данило Буркацький
Філософські та культурно-історичні аспекти
становлення принципу верховенства права …… 421

Андрій Василенко
Децентралізація публічної влади
в українських реаліях: правовий контекст ……. 424

Каміла Величко
Реалізація права на академічну мобільність в умовах воєнного стану …… 426

Альберт Вольтобрісов
Забезпечення екологічної безпеки України в умовах воєнного стану ……..428

Дмитро Винник
Сучасний стан Збройних Сил України …… 431

Вікторія Вітрук
Система місцевих податків та зборів в Україні:
порівняння з зарубіжними країнами ……..…… 433

Таїсія Вовк
Етапи європейської інтеграції …….. 434

Вікторія Гармаш
Верховенство права: правові засоби реалізації ідеї ……437

Анастасія Гордієнко
М'яка сила в публічній дипломатії Турецької Республіки …… 440

Євгенія Дяченко
Окремі питання реалізації права на працю в умовах воєнного стану …….. 442

Анастасія Гордієнко
Міжкультурна комунікація під час академічної мобільності …… 445

Євгенія Дяченко
Законодавче регулювання усиновлення під час війни …….. 447

Назар Жовталюк
Проблеми правового регулювання цивільно-правових
відносин в умовах воєнного стану ……449

Євгенія Дяченко
Особливості застосування правового механізму
публічних закупівель в умовах воєнного стану ……. 451

Ірина Забитчук
Верховенство права як основа системи
європейських цінностей та правопорядку …….. 454

Євгенія Дяченко
Процесуальні особливості встановлення факту
народження на тимчасово окупованій території ……456

Анастасія Зибіна
Верховенство права крізь призму
міжнародного права в умовах сьогодення …….. 458

Євгенія Дяченко
Щодо основних особливостей спадкування під час воєнного стану …… 461

Марія Іванова
Застосування практики Європейського суду з прав людини,
а також її вплив на розвиток сімейного законодавства України …….. 463

Олександра Каліневич
Екологічні проблеми в Україні та шляхи їх вирішення …… 466

Марія Іванова
Особливості правового статусу експерта
та спеціаліста у виконавчому провадженні …… 469

Валерія Кльова
Право на освіту у практиці Європейського суду
з прав людини: релігійний (світоглядний) аспект …….. 472

О. Коваленко
Проблеми правового регулювання
адміністративно-правових відносин в умовах дії воєнного стану …… 475

Олександра Коваленко
Вирішення проблем організації дистанційного навчання
в умовах воєнного стану за допомогою цифрових інструментів …….. 479

Орина Ковіненко
Невідворотна для відновлення країни концепція
дії податкової системи України …… 481

Андрій Косенко
Вплив воєнного стану на процеси смарт-розвитку міста Дніпра …… 485

М. Кравець
Застосування стандартів конвенції про захист
прав людини і основоположних свобод …… 489

Софія Краснова
Психологічне здоров'я особистості
в контексті актуальних проблем суспільства …….. 496

Марія Кузьменко
Проблеми, з якими стикаються жінки в поліції в усьому світі ……. 498

Діана Кшенська
Окремі проблеми ознайомлення з матеріалами
досудового розслідування до його завершення …… 500

Анна Лещенко
Академічна мобільність у період воєнного стану …… 502

Ангеліна Лисенко
Принцип верховенства права як цінність
Європейського Союзу: судова практика ……. 504

Олександра Лямзіна
Характеристика впливу воєнного стану
на деякі аспекти цивільного права …….. 507

Ірина Мартинець
Міжнародне верховенство права: концепції визнання …….. 509

Ірина Махацька
Поняття та ознаки особистих немайнових прав юридичних осіб ……. 512

Діана Мірошник
Проблеми правового регулювання цивільно-правових
відносин в умовах воєнного стану …….. 514

Аліна Місюра
Перешкоди в реалізації цивільних прав
в Україні в умовах воєнного стану …….. 516

Анна Мішина
Захист прав людини в інформаційній сфері ……. 519

Ярослав Надтока
Конституційне право людини на свободу
думки і слова та його обмеження ……. 523

Антон Наумик
Деякі аспекти важливості отримання освіти під час війни …….. 526

Єлизавета Нестерцова-Собакарь
Правове регулювання і реалізація права
інтелектуальної власності: зміст та особливості …… 528

Антон Наумик, Катерина Червякова
Актуальні питання публічного управління системою охорони
здоров'я в умовах правового режиму воєнного стану …….. 531

Анастасія Павленко
Мирова угода як інститут цивільного процесуального права ……... 534

Юрій Пологa
Вплив змін клімату на відновлення та розвиток
зрошення в степовій зоні України …… 536

Сніжана Рак
Право власності на ліси …… 538

Анастасія Ревіна
Система вищої освіти Канади ……. 542

Діана Рогознікова
Особливості застосування методів тлумачення
норм права судом Європейського Союзу …… 545

Дар'я Романченко
Проблеми правового регулювання цивільно-правових
відносин в умовах воєнного стану …….. 547

Діана Рукіна
Особливості процедури розірвання шлюбу в умовах
воєнного стану в Україні: нові виклики та перешкоди ……. 549

Дар'я Серга
Захист прав здобувачів вищої освіти …….. 552

Діана Рукіна
Проблеми проведення слідчих (розшукових) дій в умовах
повномасштабного вторгнення рф на територію України …… 555

Дар'я Серга
Роль англійської мови в сучасній боротьбі за незалежність України …….. 558

Діана Рукіна
Феном судової корупції: специфіка та напрями протидії ……. 560

Аліна Старик-Блудова
Академічна доброчесність ……563

Юлія Староконь
Захист права власності в цивільному праві в умовах воєнного стану ……. 565

Ольга Стрельцова
Особливості договорів про надання фінансових послуг …….. 569

Ярослав Твердохліб
Актуальні питання оренди землі під час війни …….. 572

Данило Учкін
Щодо проблеми організації трудових відносин з працівниками органів місцевого самоврядування під час воєнного стану …….. 575

Катерина Хмеленко
Роль Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ у розвитку українсько-грецьких відносин: освітній аспект …….. 579

Дарина Хойна
Дистанційна освіта під час пандемії …… 582

Миколай Черепанов
Інститут забезпечення позову в цивільному судочинстві в Україні ……. 585

Уляна Шемет
Проблемні питання реалізації принципу верховенства права в кримінальному провадженні ……589

Анна Широкоградова
Розвиток механізмів залучення громадськості до заходів протидії корупції в органах державної влади …….. 592

Анна Шкіль
До питання проблематики дистанційного навчання у вищих навчальних закладах ……. 595

Дар'я Шубна
Адаптація українських мігрантів закордоном …… 598

Сергій Щербаков
Теоретичні основи дослідження проблеми розладу психіки та поведінки в наслідок впливу зовнішніх обстав …….. 600

Андрій Фоменко
ректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема домашнього насильства є досить дискусійною та багатогранною і має безліч аспектів, серед яких варто виокремити не тільки юридичні, але й соціальні, релігійні, політичні, економічні й тому подібне. Це питання є актуальним у наш час, оскільки Україна бореться не тільки за її суверенітет та територіальну цілісність, але й за права та свободи людини. Останні роки стали підґрунтям для підвищення рівня криміналізації суспільства, через восьмирічну агресію росії, яка набрала обертів повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, як результат відбувалось масове та систематичне порушення фундаментальних прав людини, на що звичайно була болісна реакція громадськості. Тому згідно з динамічним розвитком соціальної, суспільно-політичної та державно-правової дійсності постало питання, щодо удосконалення Кримінального та Кримінально процесуального законодавства України щодо домашнього насильства з урахуванням нового досвіду для України.

Принагідно зауважити, що про випадки вчинення домашнього насильства під час воєнного стану було заявлено значною кількістю населення, а саме: Київська область – майже 15%, Дніпропетровська область – близько 15%, м. Київ – 10%, Івано-Франківська область – кількість звернень зросла в тричі (10%), Львівська область – 15%, Закарпаття – 5%, Одеська область – до 10%, Харківська область – 6% [1]. Проте кількість звернень у порівнянні із минулими роками зменшилась, ще пов’язано із латентністю його вчинення, а також окупацією певних регіонів України, що не може не пригнічувати, адже такий вид порушення прав не має замовчуватись навіть під час воєнного стану, адже жертвам набагато складніше вийти із такої стресової ситуації залишившись на одинці із кривдником та захищати власні права.

Попри введення воєнного стану в Україні і увагу всієї міжнародної спільноти до цієї проблеми, злочинність в нашій державі зберігається. Так, насильство в сім'ї є явищем, яке може мати форму суспільно небезпечної поведінки та регламентоване статтею 126-1 й іншими статтями КК України [2].

Такий вид кримінальних правопорушень, як домашнє насильство, вчинене в умовах воєнного стану, повинно розглядатися як жорстокість по відношенні до осіб у рамках концепції статті 3 Європейської конвенції на

підставі очевидної вразливості певних категорій населення до яких воно було вчинено, з урахуванням суспільної небезпеки [3].

Такий вид насильства слід розрізняти як окремий тип насильницьких дій під час воєнного стану, оскільки він як і будь-яка стресова ситуація впливає на світосприйняття, як зловмисника, так і жертви. Причинами таких проявів можуть бути різні, насамперед: стереотипи сімейного виховання, напруженість, конфлікти, насильство в суспільстві, відсутність гідних умов життя, відсутність усвідомленого батьківства та сімейних цінностей, відсутність репродуктивної культури у населення, алкоголізм, наркоманія тощо [4. с. 45]. Водночас насильство не може бути виправданим ні за яких обставин, тому в умовах воєнного стану ми повинні ефективно боротися з цим явищем і надавати відповідну підтримку постраждалим, оскільки саме зараз ризики домашнього насильства підвищуються, поштовхами до цього можуть бути: труднощі у працевлаштуванні та соціальній адаптації до звичайного життя після виїзду із зони бойових дій; можливі загрози насильства членам та родичам представників військових підрозділів України; пережите зґвалтування під час війни та багато іншого.

Згідно з п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України вчинення злочину з використанням умов воєнного стану належать до обставин, які обтяжують покарання [2]. Оскільки через збройну агресію в Україні запроваджено воєнний стан, як особливий вид правового режиму, як результат використання цієї умови є обтяжуючою обставиною, це впливає на вид та розмір покарання. Водночас варто зазначити, що в КК України обставинами, що обтяжують покарання, є не заподіяння злочину під час війни, а його вчинення з використанням умов воєнного стану. Ця обставина, що обтяжує покарання, надає можливість суду призначити більш суворе покарання. При цьому судовою практикою не була сформовано законодавча база стосовно використання такого виду обтяжуючої обставини під час воєнного стану при кваліфікації кримінальних правопорушень, з урахуванням того, що за роки незалежності наша держава перший раз знаходиться в умовах повномасштабної військової агресії. Через це виникає багато питань, пов’язаних із застосуванням обтяжуючих обставин за п. 11 ч.1 ст. 67 щодо КК України, зокрема: за якою кваліфікацією обставин національне кримінальне законодавство України відносить правопорушення вчиненні за період воєнного стану; чи є вчинення домашнього насильства в умовах воєнного стану обтяжуючою обставиною, у разі його вчинення в тих місцевостях де не відбуваються активні бойові дії, або навпаки чи норма застосовуватиметься до злочинів, вчинених у місцях активного ведення бойових дій тощо.

Злочини, вчинені з використанням умов воєнного стану, не тотожні злочинам, вчиненим в період воєнного стану, тому розпізнати такі обтяжуючі обставини на практиці дуже важко, однак гендерно-обумовлене насильство є обтяжуючою обставиною в умовах воєнного стану, через що з урахуванням особливостей його вчинення застосовуються санкції розмір яких

призначається за відповідне кримінальне правопорушення. Наприклад, за вчинення домашнього насильства санкція статті 126-1 КК України передбачає від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин громадських робіт або арешт на строк до шести місяців чи обмеження волі на строк до п'яти років, або позбавлення волі на строк до двох років [2].

Насильство (та його прояви) впливає на здоровий психічний та емоційний стан людини, яка є більш вразливою в умовах воєнного стану, тому особи, які використовують та вчиняють такі злочини, підпадають під посилену кримінальну відповідальність. Отже, у випадку насильства в сім'ї, в умовах воєнного стану, суд має право призначити максимальне покарання у вигляді позбавлення волі, відповідно до санкцій, визначених цим Кодексом, відповідно до ст. 126-1 КК України. Через це по-перше, за наявності обставин, що обтяжують покарання, обов'язок з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення належить правоохоронним органам, якими розпочато та проведено досудове розслідування. Це регламентовано ч. 2 ст. 9 КПК України, а саме прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень [5].

Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 через акт військової агресії рф на території України був запроваджений воєнний стан [6]. Водночас війна, що триває, не позбавила необхідності боротися з домашнім насильством і запобігати йому. Принагідно, що підрозділи Національної поліції України активно працюють з подоланням його проявів користуючись чинною нормативно-правовою базою. Проте, такі норми не можуть гарантувати необхідний суспільний порядок. Відповідні статистичні дані свідчать, що в Україні майже 70% жінок зазнавали різних видів домашнього насильства, а 35% неповнолітніх систематично зазнавали різних видів жорстокого виховання, а більше третини умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень відбувається вдома. Ці випадки демонструють важливість наукових досліджень у сфері кримінальної протидії домашньому насильству [7, с. 192].

Отже, мною констатовано, що незалежно від прояву та форми, насильство, вчинене в умовах воєнного стану, трактується як ситуація, що обтяжує вирок, а також надає суду можливість призначення суворішого покарання порівняно із мирним часом. *Судом повинні враховуватись обставини, що обтяжують покарання, але він не зобов'язаний призначати покарання в межах максимального покарання, встановленого відповідною статтею.*

Наведено аргументи на користь того, що надалі норми чинного

вітчизняного законодавства повинні удосконалюватись, а саме обмежувальні заходи повинні розглядатись як окремий засіб забезпечення кримінального провадження в окремому розділі Особливої частини КК України, який буде окреслювати саме проблематику домашнього насильства. Щодо застосування цих норм, то практика показала, що є певні проблеми із використанням обмежувальних заходів. Враховуючи їх зміст, на практиці вони можуть лише запобігти ризику протиправного впливу на потерпілого, свідків того ж кримінального провадження, вчиненню іншого кримінального правопорушення або продовженню кримінального правопорушення. Інших ризиків вони не передбачають, а тому ефективність застосування у такий спосіб важливості запобіжних заходів у кримінальному провадженні ставиться під сумнів.

1. Губін С. Війна не скасовує потребу протидіяти домашньому насильству. URL : https://la-strada.org.ua/novyny/vijna-ne-skasovuye-potrebu protydiyatydomashnomu-nasylstvu.html. (дата звернення: 19.11.2022).

2. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada. gov.ua/ laws/show/2341-14 (дата звернення: 19.11.2022).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950. URL: http://zako№2.rada.gov.ua/laws/show/995004. (дата звернення: 13.11.2022).

4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти : навч.-метод. посіб. / В. Л. Андрєєнкова, В. В. Байдик, Т. В. Войцях та ін. Київ : ФОП Нічога С. О., 2020. 196 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 29.10.2022).

6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: ttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 15.11.2022).

7. Якимова С. В. Лесяк Н. І. Домашнє насильство як вид кримінального правопорушення за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 192–194.

8. Юнін О.С. Державна політика України у сфері запобігання домашньому насильству: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2021. № 4 (114). С. 15-21.

Олександр Юнін
перший проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки
і техніки України

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Грудень 2021 року є визначним для всього світу, адже це 73 річниця від дня проголошення Загальної декларації прав людини. Яка проголосила, що всі людини є вільними, а жінка та чоловік мають рівні права та обов'язки. В Україні щорічно з 25 листопада по 10 грудня проводиться Всеукраїнська акція «16 днів проти насильства», яка, зокрема, покликана нагадуванням для всього світу щодо глобальної проблеми боротьби з домашнім насильством. Більш того, статистичні дані та результати численних досліджень лише підтверджують той факт, що і в Україні, і в світі, в умовах пандемії COVID-19 проблема домашнього насильства гостро активізувалась, випадки стали в рази частішими.

Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю є одним із найважливіших напрямків діяльності держави взагалі. Адже, аксіоматичним є твердження, що від рівня та стану злочинності в державі залежить добробут населення та рівень довіри до державних органів влади. Більше того, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави. Держава відповідає перед людино за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1], говорить Основний Закон України. Завдяки цьому, окремої уваги заслуговує державна політика України у сфері боротьби з домашнім насильством.

В першу чергу необхідно відзначити, що ефективність державної політики у сфері боротьби зі злочинністю безпосередньо залежить від нормативно-правового забезпечення. Тому, окремої уваги необхідно приділяти нормативно-правовим актам, які стосуються запобігання домашнього насильства.

Так, 10 грудня 1948 року Загальною декларацією прав людини було проголошено, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства. Кожна людини повинна мати всі права і всі

свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства і держави [2].

04 листопада 1950 року Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод було проголошено, що користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою (ст. 14) [3].

16 грудня 1966 року у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права було проголошено, що сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства і держави. За чоловіком і жінками, які досягли шлюбного віку, визнається право на одруження і право заснувати сім'ю. Жоден шлюб не може бути укладений без вільної і цілковитої згоди тих, що одружуються. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, повинні вжити належних заходів для забезпечення рівності прав і обов'язків обох з подружжя щодо одруження, під час перебування в шлюбі і при його розірванні. В разі розірвання шлюбу має передбачатися необхідний захист усіх дітей [4].

18 грудня 1978 року у Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, вперше законодавцем використовується поняття «дискримінація щодо жінок».

Отже, сучасний стан нормативно-правового забезпечення державної політики у сфері боротьби з домашнім насильством, цілком справедливо можна відзначити з позитивної сторони, якщо звісно не брати до уваги дискусійність окремих його положень.

Зокрема, згаданим законом «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до адміністративних стягнень за вчинення насильства в сім'ї ст. 173^2 КУпАП повернули давно забутий штраф – сьогодні він мінімально становить 170 грн. Дійсно, штраф як вид стягнення за вчинення домашнього насильства є недоцільним і на етапі законопроектної роботи була слушна пропозиція з його неповернення. Разом з тим згаданим законом передбачено 16 категорій осіб, які можуть вчинити домашнє насильство, одними з яких є особи з I або II групою інвалідності та вагітні жінки. Якщо вони вчиняють домашнє насильство, то до них можна застосувати лише штраф. Пропозиція як виняток застосовувати до них попередження не знайшла підтримки.

Існують принципі великі сумніви щодо можливості вчинення домашнього насильства особами з І або ІІ групою інвалідності або вагітними жінками, судова практика свідчить, що у 90 % випадків суди до всіх категорій «сімейних дебоширів» застосовують штраф. З приводу судового збору за винесення суддею постанови у такій категорії справ про адміністративні правопорушення – є пропозиція скасувати [5; 6].

Як відзначає М.Г. Кузнецов, що у кримінологічній науці вважається, що запобігання домашньому насильству, по-перше, передбачає не покарання, а передусім удосконалення умов життєдіяльності людей та їх виховання; по-друге, суспільство значно більше зацікавлене в тому, щоб не допустити вчинення злочинів, ніж у застосуванні покарання до винних; по-третє, запобігання забезпечує не тільки захист суспільних відносин від небезпечних посягань, але також захист нестійких членів суспільства від подальшого морального падіння, оскільки не дає їм стати злочинцями, тим самим позбавляє їх від практично неминучого наслідку злочину у вигляді відповідного покарання. Тому, на думку фахівця, нині склалася певна система заходів запобігання домашньому насильству, принципи побудови і функціонування якої мають конкретну спрямованість. Цю систему утворюють відповідні суб'єкти і об'єкти запобігання, зміст запобігання, матеріальне і правове її забезпечення [7, с. 298].

Отже, сучасний стан нормативно-правового забезпечення державної політики у сфері боротьби з домашнім насильством, цілком справедливо можна відзначити задовільним, якщо звісно не брати до уваги дискусійність окремих його положень [8]. Однак, сучасний стан та тенденції домашнього насильства бажають кращого. Тому, на нашу думку, з метою запобігання домашньому насильству виникла об'єктивна необхідність в запровадженні окремих заходів на загально-соціальному рівні. Серед таких заходів, можна відзначити: ліквідацію безробіття; підвищення рівня мінімальної заробітної плати; заборону грального бізнесу; завершення збройної російської агресії проти України; відновлення фінансування психіатричних лікарень; пропаганду здорового способу життя; підвищення контролю за виправленням та ресоціалізацією засуджених; скасування судового збору при розгляді справ про адміністративні правопорушення, передбаченні ст. 173-2 КУпАП та застосування стягнення у вигляді штрафу виключно у випадках їх вчинення особами з І або ІІ групою інвалідності та/або вагітними жінками.

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.12.2021).

2. Загальна декларація прав людини: Декларація від 10 груд. 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 01.12.2021).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенції від 04 лист. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.12.2021).

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт від 16 груд. 1966 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 01.12.2021).

5. Шаблистий В.В. Критичний погляд на останні зміни та доповнення до КК України. Продовження… *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід:* матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 берез. 2018 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 129–132.

6. Шаблистий В.В., Людвік В.Д. Нові підходи до кримінально-правового забезпечення людини від насильства за ознакою статті. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти:* матер. ІІІ Міжнар. наукт-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 82–84.

7. Кузнецов М.Г. Кримінологічні засади запобігання насильству в сім'ї. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 297-302.

8. Юнін О.С. Державна політика України у сфері запобігання домашньому насильству: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2021. № 4 (114). С. 15-21.

Лариса Наливайко
проректор Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Ольга Чепік-Трегубенко
доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Принцип верховенства права є ключовим для якісного функціонування сучасних демократичних правових держав. Верховенство права є потужним чинником розвиту та модернізації держави і суспільства, враховуючи особливості їх історичної еволюції. Важливість формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони на основі принципу верховенства права неможливо переоцінити. Тож, проблематика дослідження верховенства права як принципу формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони має як теоретичне, так і практичне значення.

Сьогодні міжнародна та національна безпека цілком взаємообумовлені та еволюціонують під впливом низки внутрішніх та зовнішніх чинників.

Ігнорування основоположних стандартів реалізації державної політики у сферах національної безпеки та оборони призводить до відсутності узгодження між її елементами. Це сприяє відкритості національної безпеки до тих чи інших загроз та унеможливлює здійснення превентивних заходів до нових небезпек національним інтересам.

Даючи оцінку такому правовому поняттю як «верховенство права», потрібно зауважити, що водному із звітів міжнародних аналітичних центрів визначаються наступні компоненти верховенства права: 1) конституціоналізм як система обмеження влади; 2) публічність, зрозумілість неретроактивність і стабільність законів; 3) особлива відповідальність парламентів за зміст законів і контроль за їх додержанням; 4) виконавча влада має бути наділена повноваженнями щодо свободи розсуду при втіленні положень законів у життя, однак ця свобода має бути обмеженою; 5) розподіл повноважень між законодавчою, виконавчою і судовою владою; 6) незалежність, безсторонність судової влади, яка має вирішувати спори на основі закону; 7) ухвалення рішень владою не має бути шаблонним, а враховувати всі істотні обставини справи на засад диференціації та законності. Такі вимоги верховенства права можуть бути досягнуті при безумовній повазі до фундаментальних цінностей – прав людини, демократії та законності [1]

Принцип верховенства права означає, що в правовій державі має панувати право, а не інтереси осіб, у руках яких перебуває влада; функції держави полягають у регулюванні відносин між усіма суб'єктами права на основі закону. Неухильне дотримання принципів верховенства права та верховенства закону покликане забезпечити права і свободи людини у всіх сферах життя, а зі сторони підвладних – повагу до законів та органів влади [2, с. 187; 3]. Принцип верховенства права – явище, що включає у свій зміст низку компонентів, де провідна роль належить верховенству Основного Закону України. Це дозволяє забезпечувати національну безпеку і оборону та формувати державну політику у вказаному напрямі на основі принципу верховенства права.

Виникнення і ствердження України як демократичної, незалежної та суверенної держави пов'язано насамперед із забезпеченням її національної безпеки. Сучасні виклики та загрози зумовили кардинальну трансформацію світового економічного і соціального порядку, що супроводжується зміною політичних конфігурацій [4, с. 6]. У цьому зв'язку важливим завданням на сучасному етапі є формування державної політики у сфері національної безпеки і оборони України на засадах відповідних принципів права, основоположним серед яких є принцип верховенство права.

Розгляд верховенства права поза верховенством Конституції – це шлях до вседозволеності та свавілля. Тож однією із вирішальних складових верховенства права є верховенство Конституції [5, с. 67-68]. Для національної правової системи України принцип верховенства права є невідривним від Конституції України. Це пояснює, чому конкретизація принципу верховенства

права в ст. 8 Конституції полягає у проголошенні найвищої юридичної сили Конституції і в характеристиці її норм як таких, що мають пряму дію. Ураховуючи зазначене, перевірка будь-яких норм чи дій щодо їх відповідності правам людини здійснюється шляхом їх порівняльного аналізу з положеннями Конституції, а пряма дія конституційних норм є підставою найдоступнішого для громадянина судового захисту своїх порушених прав [6, с. 52; 7; 8]. Пройшовши довготривалий історичний шлях становлення, формування сучасного розуміння принципу верховенства права в правовій доктрині України почалося після прийняття Конституції України 1996 р. та закріпленні у ній ст. 8: «в Україні визнається і діє принцип верховенства права».

В європейській правовій думці існує позиція, що верховенство права охоплює не лише формальні правові межі, але й спрямоване на досягнення демократичних засад суспільства і становлення правопорядку [9, с. 28]. Верховенство права (правовладдя) як невідокремний елемент системи цінностей, що їх покладено в основу сучасного європейського правопорядку, належить до тріади принципів спільної спадщини європейських народів поряд із такими її складниками, як правдива демократія й людські права. Українська формула правовладдя як засади національного конституційного ладу є двоскладовою: відповідно до першого складника «верховенство права в Україні визнається», відповідно до другого – «верховенство права в Україні діє» [10]. Верховенство права, демократія та права людини виступають тими елементами, які було покладено в основу фундаменту створення Ради Європи та сьогодні ефективно захищаються як ключові об’єкти державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

Важливо зазначити, що на відміну від первинної редакції Конституції України, де принцип верховенства права було прямо закріплено лише в ст. 8 та опосередковано можна було виявити в інших, нині на конституційному рівні (після внесення змін до основного Закону України щодо правосуддя) про принцип верховенства права йдеться щонайменше в трьох-п'яти статтях, котрі передбачають різні функції, а також різний регуляторний вплив на суспільстві відносини [11, с. 59; 12]. Тож, саме принцип верховенства права є тим первинним системоутворюючим явищем, що об’єднує основоположні принципи, відповідно до яких має функціонувати сучасна правова держава, а також забезпечуватися національна безпека та формуватися система оборони Української держави.

Отже, принцип верховенства права як світоглядний орієнтир має провідне значення у формуванні правової держави та забезпеченні національної безпеки і оборони. Існування та посилення різного роду загроз, зростання нестабільності у всьому світі викликає потребу у виробленні нових механізмів забезпечення міжнародної безпеки та національної безпеки і оборони. В умовах розвитку громадянського суспільства в Україні пріоритетним завданням залишається розробка моделей та реалізація взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Права, свободи та законні інтереси людини і громадянин нерозривно взаємопов'язані із забезпеченням національної безпеки і оборони в Україні. Проблема формування державної політики у сферах національної безпеки та оборони відповідно до засад принципу верховенства права є однією з ключових для української держави та потребує особливої уваги вчених.

1. Письменна О. Верховенство права і верховенство закону як основні принципи правової держави. *European Science*. 2022. 2(sge11-02). P. 113–142. https://doi.org/10.30890/2709-2313.2022-11-02-014

2. Чепульченко Т. О. Верховенство права як основоположний принцип сучасного правотворення. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: Політологія. Соціологія. Право.* 2012. № 3. С. 185-188.

3. Leheza Y., Nalyvaiko L., Sachko O., Shcherbyna V., Chepik-Trehubenko O. Principles of law: Methodological approaches to understanding in the context of modern globalization transformations. *Ius Humani. Law Journal*. 2022. 11(2). P. 55-79. https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v11i2.312

4. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.

5. Тодика Ю. Основы конституционного строя Украины. Харьков: Право, 2000. 367 с.

6. Цвік М. В. Верховенство права в контексті прав людини // *Актуальні проблеми формування правової держави в Україні. До 50-річниці Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 ч. Харків, 2000. Ч. 1. С. 49-53.

7. Хаустова М. Г. Верховенство права – як основоположний принцип правової системи України в умовах модернізації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2013. № 1062, Вип. 14. С. 22-26.

8. Nalyvaiko L., Chepik-Trehubenko O. Application of the principle of the rule of law international and national courts. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 4. (48). P. 413-419. DOI https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.65

9. Сілантьєва Е. Є. Співвідношення формальної визначеності та верховенства права. *Право і Безпека*. 2021. № 1. С. 28-34.

10. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020. Вісник Конституційного Суду України. 2020. № 4. Стор. 62.

11. Кельман М. С., Кельман Р. М. Верховенство права у сфері правової теорії і практики України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2021. № 12. С. 57-66.

12. Наливайко Л.Р., Чепік-Трегубенко О.С. Інститут конституційної скарги: зарубіжна практика, вітчизняний досвід та перспективи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 7-15.

Олександр Сидоров
проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук, Заслужений економіст України

СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Будь-яка держава заснована на кількох визначальних принципах права, серед яких необхідно виокремити верховенство права. Даний принцип закріплено у багатьох країнах світу (подвійна назва – принцип верховенства права або це принцип правової країни), за своєю суттю він виступає напрямом розвитку сучасної країни.

Принцип верховенства права є дефініцією правових систем національного та міжнародного рівнів. Він був, є та буде предметом багатьох наукових доробок. З прийняттям діючої Конституції України, наукові дослідження вчених щодо змісту даного принципу набули подальшого розвитку.

Принцип верховенства права фокусується на певних діях (правових актах та ін.) щодо дотримання норм права. Дані норми права дають зрозуміти не тільки принцип верховенства права, а й сутність самого права. Адже дотримання певних беззаперечних правил, яких вимагає принцип верховенства права, водночас спонукає до вирішення питання про існування таких норм у праві взагалі.

Розглянемо основні підходи до розуміння суті принципу верховенства права.

1. Сутність принципу верховенства права в контексті формального критерію полягає в тому, що це принцип, який встановлює певні формальні вимоги до правової системи, це узгодженість права та загальної рівності.

2. Принцип верховенства права в контексті матеріального критерію полягає в тому, що певні елементи цінностей слід додати до формальних вимог.

Елементи цінностей різноманітні (від права людини на загальновизнані принципи права і т.д.). Матеріальний аспект принципу верховенства права стикається з проблемою підвищення важливості свободи дій у застосуванні права.

3. Сутність принципу верховенства права у контексті функціонального критерію можна визначити як явище, що діє в динамічних суспільних відносинах. Функціонально принцип закріплено в Конституції України. За цим критерієм принцип верховенства права може бути пояснено як детермінований

конституційний принцип, яким керується правова система, він визначає

необхідність реалізації імперативу.

4. У найзагальнішому розумінні принцип верховенства права виражає думку про те, що держава керується законом, а не волею певної особи. Принцип верховенства права по-різному сприймається в науковій доктрині. Природу принципу верховенства права можна виразити двояко: держава має бути обмежена правом; закон треба розуміти.

Дані підходи до розуміння сутності принципу верховенства права сформовано на основі його основних критеріїв/аспектів:

1) формальний критерій. Цей критерій можна визначити як правову міру аналізу державного принципу, який допомагає дистанціюватися від можливих цінностей принципу верховенства права;

2) матеріальний критерій. Це законна міра оцінки державних принципів, він сприяє включенню певних ціннісних і моральних елементів до складу даного принципу;

3) функціональний критерій. Цей критерій може бути використаний для розкриття поняття принципу верховенства права не як статичного права, а сутність принципу з точки зору аналізу виконуваних функцій динамічних суспільних відносин.

Отже, під принципом верховенства права потрібно розуміти правовий принцип, який сформовано під впливом інтеграційних процесів глобалізаційного, міжнародного та європейського спрямування, та за своєю суттю він становить комбінацію низки критеріїв (вимог), які хоч і різняться за своєю формою нормативно-правового опосередкування в національному законодавстві, проте покликані забезпечувати пріоритет прав і свобод, законних інтересів людини і громадянина в суспільстві [4].

Отже, принцип верховенства права є фундаментом, на якому базуються більш специфічні й детальні правила і принципи.

---

1. Авер'янов В. Б. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: у 2-х кн. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка; ред. Кол.: Ю. С. Шемшученко (голова). Книга друга: Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / відп. ред. В. Б. Авер'янов. Київ: Конус-Ю, 2008. С. 7.

2. Збірник актів нормативно-правового регулювання фінансово-економічної безпеки / Упоряд.: О.М. Кубецька, Я.С. Палешко, Д.Б. Санакоєв. О.В. Неклеса. Дніпро, ДДУВС, 2019. 312 с.

3. Пухтецька А. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства. URL : http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/27214/05-Pukhtetska.pdf;jsessionid=4088EA18EC4765C99220178BCFC181A2?sequence=1

Вікторія Савіщенко
директор Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
кандидат педагогічних наук, професор

ПЕДАГОГІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У педагогічній практиці та психолого-педагогічних дослідженнях учених особливого значення набула проблема формування компетентного працівника, у моделі якого акцентується увага на спектр професійних якостей особистості, soft skills. Курс вищої освіти України на підготовку «компетентного випускника» знайшов відображення в офіційних документах. Закон України «Про вищу освіту» [1] в трактуванні понять «академічна доброчесність», «академічна свобода», «компетентність», «результати навчання», «студентоцентроване навчання», «якість вищої освіти» звертає увагу на переосмислення системи підготовки науково-педагогічних кадрів усіх спеціальностей, не тільки педагогічних.

Проблеми підготовки педагогічних кадрів, розвитку педагогічної майстерності знаходять висвітлення як у зарубіжних, так і у вітчизняних наукових розвідках. Серед них на особливу увагу заслуговують праці Андрущенка В., Вахрушевої Т., Вітченка А., Галузінської М., Гриньової В., Дубасенюк О., Зайченка І., Зязюна І., Кайдалової Л., Каленського А., Крамської З., Кривильової О., Лавріненка О. Нечепоренко Л., Ничкало Н., Отич О., Підборського Ю., Романовської О., Сисоєвої С., Теслюк В., Хмельницької О., Щокіної Н. та інших. Одним із шляхів впровадження педагогічної інноватики є правові норми, механізми та процедури. Їх вивченню присвячені праці вчених-юристів: Кагановської Т., Литвина І., Наливайко Л., Тицької Я., Фоменка А. та ін.

Підготувати високоосвічену, гармонійну особистість в умовах закладу вищої освіти здатний лише викладач, який володіє не тільки контекстом відповідної професії лікаря, юриста чи економіста, а й має високий рівень педагогічної майстерності. Траєкторія формування педагогічної майстерності розпочинається з педагогічної освіти. Однак, диплом магістра з будь-якої спеціальності дозволяє здійснювати науково-педагогічну діяльність без педагогічної освіти. Тому до студентських аудиторій заходять викладачі, які мають фрагментарне уявлення про педагогіку і психологію. Важко уявити, якби лікарською чи юридичною діяльністю займалися особи без професійної освіти – дилетанти. Звідси й низький рівень якості вищої освіти, розчарування студентів та працедавців. Результати емпіричного дослідження засвідчують,

що у вітчизняних закладах формується потужний науковий кадровий потенціал, проте не кожний вчений є гарним педагогом. Педагогічна професія складна, її опанування сягає висоти мистецтва, і безумовно впливає на кінцевий результат освітньої діяльності – підготовку молодого покоління, розбудову держави, розвиток суспільства. Проблема педагогічної підготовки і майстерності викладачів непедагогічних спеціальностей залишається актуальною. Вона гальмує реалізацію євроінтеграційних освітніх процесів, вимог низки документів, орієнтованих на підвищення якості вищої освіти: Закону України «Про вищу освіту» і проголошеного підходу студентоцентрованого навчання [1], завдань Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [2], досягнення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року [3], Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» [4]. На її розв'язання орієнтована Концепція розвитку педагогічної освіти, метою якої є «вдосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів» [5]. Зазначимо, що наявна система педагогічної освіти орієнтована тільки на спеціальність галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка». Як виняток, до освітніх програм педагогічної спеціальності може входити підготовка зі спеціальностей 024 «Хореографія», 053 «Психологія», 231 «Соціальна робота» [5]. Таким чином, підготовка до педагогічної діяльності фахівців інших професій у вітчизняній практиці залишається осторонь і відбувається хаотично. Причинами таких недоліків є відсутність системного підходу до підготовки педагогічних кадрів у межах інших професій, неузгодженість державних стандартів вищої освіти, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм щодо послідовності формування педагогічної компетентності.

Одним із шляхів якісної підготовки кадрів для вищої школи має стати впорядковане впровадження елементів педагогічної освіти на бакалаврському, магістерському та освітньо-науковому рівнях непедагогічних спеціальностей, від викладання «Основ педагогіки та психології», «Педагогіки та психології вищої школи» до «Педагогічної майстерності».

Зазначимо, що на першому рівні вищої освіти жодний державний стандарт (непедагогічних спеціальностей) не орієнтований на формування педагогічної грамотності, знайомство з основами педагогіки та психології. Зрозуміло, що на бакалавріаті важко передбачити розвиток професійної кар'єри за напрямом науково-педагогічної діяльності. Але на цьому фундаментальному рівні вищої освіти створюються умови для розкриття здібностей, потенціалу особистості майбутнього вченого і педагога. Викладання «Основ педагогіки і психології» дозволить скоротити нинішній розрив між відсутністю педагогічної підготовки в межах бакалаврських

освітніх програм і наявною в магістерських програмах навчальної дисципліни «Педагогіка і психологія вищої школи», яку вивчати без розуміння загальної педагогіки і психології просто неможливо. Тому на практиці викладачі магістерських програм змушені в межах «Педагогіки і психології вищої школи» «штурмувати» спочатку загальну дидактику і психологію, а потім переходити до розгляду більш складного навчального матеріалу.

Завданням вищої освіти є не тільки підготовка науково-педагогічних кадрів, але й підготовка молодого покоління до свідомого і відповідального батьківства. Адже роль сімейного виховання у формуванні особистості є визначальною і реалізація мети Закону України «Про освіту» – «…всебічний розвиток людини як особистості …, виховання відповідальних громадян…., збагачення.. культурного потенціалу Українського народу» [6] без участі родини здійснити неможливо. Включення педагогічної компетентності до переліку загальних компетентностей у державних стандартах бакалаврського рівня всіх спеціальностей дозволить вирішити принаймні дві проблеми: 1) підготовки молоді до виконання соціальної функції батьків, озброєння майбутніх батьків елементарною педагогічною грамотністю; 2) формування основи професійної майстерності майбутнього викладача вищої школи.

Отже, педагогізація вищої освіти дозволить студентам стати педагогічно грамотними батьками, виявити і розвинути педагогічні здібності, свідомо будувати професійну кар'єру за напрямом науково-педагогічної діяльності. Навчальний процес у закладах вищої освіти має свої особливості, і є предметом вивчення педагогіки вищої школи, яку неможливо опанувати без фундаментальних педагогічних дисциплін – історії та загальної педагогіки. Педагогічні якості, мислення, цінності та інші компетентності є основою професійної готовності до викладацької діяльності, розвитку педагогічної майстерності. Забезпечення якості освіти безпосередньо залежить від рівня педагогічної підготовки викладача вищої школи. Впровадження студентоцентрованого навчання вимагає від викладачів високого рівня педагогічної майстерності, використання різних типів навчання: проблемного, програмованого, розвивального, особистісно-орієнтованого, диференційованого, контекстного, активного, дистанційного; побудови суб'єкт суб'єктної взаємодії, застосування демократичного, творчого, емоційно ціннісного стилів навчання. Процес підготовки до викладацької діяльності студентів непедагогічних спеціальностей має бути системним і послідовним, відбуватися на всіх трьох рівнях вищої освіти – бакалаврському, магістерському та освітньо-науковому.

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37 – 38. Ст. 2004.

2. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: постанова Кабміну України від 23.02.2022 № 286-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text

3. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента

України від 30.09. 2019 № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text.

4. Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 596-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#Text

5. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : Наказ МОН № 776 від 16.07.2018 URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti)

6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38 – 39. Ст. 380.

7. Наливайко Л. Р. Трансформація державної освітньої політики в Україні в умовах євроінтеграції. *Право і суспільство*. 2015. № 3. Ч. 3. С. 31-36.

8. Фоменко А. Є. Зарубіжний досвід надання адміністративних послуг та можливості його використання в діяльності Національної поліції України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2019. № 3. С. 6-17.

Олександр Висоцький
доктор політичних наук, професор
(Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара)

ВІДСТОЮВАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ДІЯЛЬНОСТІ ООН

12 січня 2023 року Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерриш заявив, що верховенство права є основоположним для ООН та її місії миру [3]. Це відбулося на засіданні Ради Безпеки на відкритих дебатах, присвячених темі: «Заохочення і зміцнення верховенства права в підтримці міжнародного миру і безпеки: верховенство права між націями» [3].

За думкою генсека ООН, наріжним каменем верховенства права є те, що всі люди, установи та організації, державні та приватні, включаючи саму державу, підзвітні перед законом. А.Гутерриш справедливо вказав, що «від найменшого села до глобальної сцени верховенство права – це все, що стоїть між миром та стабільністю та жорстокою боротьбою за владу та ресурси» [3].

Відповідно до нього, верховенство права – це основа міжнародного співробітництва та багатосторонності, тому що воно захищає вразливих, запобігає дискримінації, домаганням та іншим зловживанням, створює і зміцнює довіру до інститутів, підтримує справедливу, інклюзивну економіку та суспільство, а також захищає його від жорстоких злочинів, включаючи геноцид [3].

Антоніу Гутерриш заявив, що забезпечення верховенства права є пріоритетом, тому всі країни повинні дотримуватися міжнародних стандартів. Усі зацікавлені сторони – держави-члени, регіональні організації, громадянське суспільство та приватний сектор – несуть відповідальність за

внесок у побудову та підтримку верховенства права. За його оцінкою, міжнародна ситуація показує, що ще багато чого потрібно зробити, оскільки держави продовжують безкарно зневажати міжнародне право. У даному зв'язку, генсек ООН відзначив, що російське вторгнення в Україну призвело до гуманітарної катастрофи та порушення прав людини, травмувало ціле покоління дітей та прискорило глобальну продовольчу та енергетичну кризи. Будь-яка анексія території держави іншою державою внаслідок загрози силою або її застосування є порушенням Статуту ООН та міжнародного права [3].

У 2022 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила п'ять резолюцій, що фіксували реакцію світового співтовариства на розв'язування несправедливої війни проти України. Ці резолюції були спрямовані на відновлення верховенства права та засуджували повномасштабну агресію з боку Російської Федерації. Це були: 1) резолюція ES-11/1 «Агресія проти України», ухвалена 2 березня 2022 року; 2) резолюція ES-11/2 «Гуманітарні наслідки агресії проти України» (24 березня 2022 р.); 3) резолюція ES-11/3 «Призупинення прав членства Російської Федерації в Раді з прав людини» (ухвалена 7 квітня 2022 р.); 4) резолюція ES-11/4 «Територіальна цілісність України» (12 жовтня 2022 р.); 5) резолюція Res. L.6/2022 «Подальший захист та відшкодування збитків за агресію проти України» (7 листопада 2022 р.).

Резолюція «Подальший захист та відшкодування збитків за агресію проти України» впроваджує правові компенсаційні засоби відновлення верховенства права. Як один із важливих інструментів притягнення РФ до відповідальності за агресію проти України у неї визначається створення механізму компенсації шкоди, втрати або каліцтв, що виникли в результаті міжнародно-протиправних діянь Російської Федерації в Україні або проти неї. Однією із складових такого механізму має бути створення реєстру завданих збитків, який буде служити в якості фіксації в документальній формі доказів та інформації щодо претензій про збитки, втрати або каліцтва всім зацікавленим фізичним і юридичним особам, а також державі Україна для сприяння і координації збору доказів [1].

Вказана резолюція підтверджує першорядну важливість Статуту ООН у справі зміцнення верховенства права між державами. Посилаючись на статтю 2 Статуту, резолюція нагадує, що всі держави зобов'язані утримуватися у своїй політиці від загрози силою або її застосування як проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з цілями ООН [1].

Після висловлення серйозного занепокоєння у зв'язку із загибеллю людей, переміщенням цивільного населення, руйнуванням інфраструктури та знищенням природних ресурсів, а також іншою шкодою, спричиненою агресією Росії проти України, резолюція «Подальший захист та відшкодування збитків за агресію проти України» посилається на більш ранні документи Генасамблеї ООН, що стосуються відновлення верховенства міжнародного права у відношенні нашої держави. Це, насамперед, резолюція

«Агресія проти України» (від 2 березня 2022 року), резолюція «Територіальна цілісність України» (від 12 жовтня 2022 р.) та резолюція 60/147 від 16 грудня 2005 року, в додатку до якої містяться основні принципи і керівні положення, що стосуються права на правовий захист і відшкодування шкоди для жертв грубих порушень міжнародних норм в області прав людини і серйозних порушень міжнародного гуманітарного права [1].

Резолюція «Подальший захист та відшкодування збитків за агресію проти України» містить вимогу до Російської Федерації негайно припинити застосування сили проти України та повністю і беззастережно вивести свої збройні сили з її території в межах її міжнародно визнаних кордонів і територіальних вод [1].

У резолюції «Подальший захист та відшкодування збитків за агресію проти України» визнається потреба у створенні спільно з Україною державами-членами ООН міжнародного механізму для відшкодування збитків, втрат або шкоди, що виникли внаслідок міжнародно-протиправних діянь Російської Федерації в Україні або проти неї. Ухвалення рішення про створення міжнародного механізму є базовою для верховенства міжнародного права і відповідає практиці інших компенсаційних механізмів, що випливають з порушення міжнародного права, включаючи Компенсаційну комісію ООН [2].

Варто зазначити, що спосіб, який був визначен для здійснення таких репарацій, є новим. Резолюція не йде шляхом Компенсаційної комісії ООН, яка не може використовуватися в цій ситуації, оскільки була створена як допоміжний орган ООН резолюцією Ради Безпеки. Замість цього резолюція передбачає створення окремого механізму державами-членами у співпраці з Україною [1].

Наголосимо, що Генеральний Секретар ООН демонструє впевненість, що зміцнення верховенства права в світі є ключовим фактором досягнення порядку денного до 2030 року та цілей сталого розвитку [3].

Антоніу Гутерриш звертає увагу, що демократична легітимність ніколи не може бути використана як обґрунтування заходів, що послаблюють або підривають верховенство права. Крім того, він проголошує нове бачення верховенства права, яке дає можливість перезавантажити і зміцнити центральну роль верховенства права у всіх видах діяльності ООН. За його словами, нове бачення встановить зв'язки між верховенством права, правами людини та розвитком та уможливіть підхід, орієнтований на інтереси людей, який гарантує доступність законів та правосуддя для всіх [3].

Отже, відстоюванню принципу верховенства права у діяльності ООН приділяється особлива увага, оскільки з цим пов’язується досягнення більш стабільного і безпечного світу для всіх. Для України верховенство права на міжнародній арені сьогодні набагато більше, ніж важливий принцип взаємодії держав в глобальному світі. Це питання її виживання.

---

1. Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine (7 November

2022). https://digitallibrary.un.org/record/3993657/files/A_ES-11_L.6-EN.pdf.

2. Giorgetti Ch,, Kliuchkovsky M., Pearsall P. & Sharpe J.K. Historic UNGA Resolution Calls for Ukraine Reparations. www.justsecurity.org/84146/historic-unga-resolution-calls-for-ukraine-reparations.

3. Rule of Law Essential for Maintaining International Peace, Secretary-General Says at Open Debate, Stressing Security Council's Critical Role in Upholding Principle (12 January 2023). https://press.un.org/en/2023/sgsm21653.doc.htm.

PhD **Birutė Anužienė,**
PhD **Salomėja Šatienė,**
professor of Klaipeda University,
Doctor of Science (Lithuania)

TEACHER'S SENSE OF COHERENCE IN A SALUTOGENIC PERSPECTIVE

The school is the place where children spend a large part of the day, and teachers have a significant influence on the development of the learner identity. Teachers are the first to notice the symptoms of emotional stress or instability, therefore, being a member of the health promotion team, the teacher must maintain stable mental health and sense of coherence. However, research in different countries shows that teachers themselves increasingly face emotional exhaustion (burnout), physical and mental health issues, stress, and symptoms of depression and anxiety at work (Javtokas, 2009). Burnout is related to a lower degree of engagement, decreasing self-efficiency, and an increasing feeling of stress, which is related to worsening physical and emotional health; symptoms of depression and anxiety are related to excessive requirements at work; mental health is related to job satisfaction (European Agency for Safety and Health at Work, 2019).

Traditionally, research on health issues was based on pathogenic approach. However, the focus on the causes of illness and the sick person prevented looking into other – psychosocial, environmental and cultural – factors, which are important when trying to understand why some individuals cope with stress, large workloads, and stay healthy, whereas others fall ill. Mental health is more than absence of mental diseases, as it is a state of complete wellness indicating the person's ability to enjoy life, accept themselves and others, and deal with arising challenges (Dore & Caron, 2017). The pathogenic approach to health, which is oriented to different aspects of illness, has been criticized for the dichotomy of personal health – the symptoms of a disease are attributed to illness, whereas the absence of such symptoms is associated with health (Kymantienė & Bulotaitė, 2016, p. 46). Therefore, the theory of salutogenesis has been emphasiszd lately. Generally, salutogenesis is a scientific orientation with the research focus being on the origins of health instead of illness and risk factors. In the narrow sense of the meaning, it is associated with a part of the model – the sense of coherence.

A. Antonovsky, a prominent theorist of the salutogenic theory, defined the sense of coherence as a global personal lifetime orientation expressed through positive relationships with the world and themselves (Antonovsky, 1996). He raised the question of the origins of health, and argued that the sense of coherence is essential (Antonovsky, 1996, p. 13).

The aim of research was to reveal the state of schoolteachers' sense of coherence on the basis of salutogenic indicators. ***The problem questions****:* How school teachers assess their sense of coherence according to the salutogenic health indicators? How the teachers' sense of coherence depends on the length of a teaching career, age and gender? What do the SHIS mean values indicate? ***Research methodology.*** This study is based on the theory of salutogenesis which allows to focus on the origins of health and not on illness, which determine maintenance of health resources. The research sample consisted of 212 teachers of Klaipeda schools. The participants were included only after their oral consent to participate in the research was obtained. The Salutogenic Health Indicator Scale (SHIS) (Bringsén, Andersson & Ejlertsson, 2009) was used as a research instrument. The SHIS scale consists of 17 statements divided into 3 areas: the life situation in relation to work (2 statements), routines (3 statements), well-being during the last 4 weeks (12 statements). Each statement is evaluated on the scale 1 (negative response) to 6 (positive response). The sense of coherence is assessed on the basis of average score, a higher score indicating a more positive assessment of the sense of coherence. The key results are provided in the tables below.

Table 1

Teachers' self-rated health status based on salutogenic health indicators i n relation to length of career

SHIS areas	**Length of career (years) /Age**			**ANOVA**	
	1-5 /25-30	6-16 /31-41	over17 / over 42	F test	p-value
	m (95 % PI)	m (95 % PI)	m (95 % PI)		
Life situation in relation to work	5,04 (4,68-5,40)	4,76 (4,38-5,14)	4,78 (4,64-4,92)	0,768	0,465
Routines	4,50 (4,02-4,98)	4,44 (4,03-4,85)	4,37 (4,21-4,52)	0,188	0,829
Well-being during the last 4 weeks	4,25 (3,83-4,68)	4,60 (4,32-4,87)	4,51 (4,39-4,64)	1,060	0,348
SHIS mean value	4,59 (4,28-4,90)	4,60 (4,30-4,90)	4,56 (4,44-4,67)	0,055	0,946

The analysis of the research data showed that the situation was rated the highest (5,04) by the teachers having 1to 5years of teaching career aged 25 to 30 as they believed that a) they encourage and support each other at work; b) there is good working atmosphere in the workplace, c) they have adequate and well-organized work routines; d) they receive feedback on the work completed; e) they feel good at

their workplace; f) they believe that the employer invests in their health; g) if needed, they can get advice and support from others in respect to work, etc. These results indicate that this group of research participants are satisfied with their life situation in respect to work, and work – life balance, which ensures their sense of coherence.

In the area of routines (sleep, exercise and nutrition) this group also assessed their health the highest (4,50). However, the well-being during the last 4 weeks in respect to the indicators (felt uneasy, tense; had problems sleeping; had concentration difficulties; lacked imagination, creativity; have been irresolute, hesitant; felt low-spirited, gloomy; felt ill; had little energy; have been functioning poorly when in contact with other people; my body has been functioning poorly in relation to my way of living) was rated the lowest (4,25) when compared to other groups of research participants. The decreasing SHIS average scores indicate decreasing health resources, which may be linked with the challenges of professional integration or adaptation at the workplace.

The well-being during the last 4 weeks, in relation to the indicators (p=0,348) was rated the most positively (4,60 (95 % PI 4,32-4,87)) by the teachers having 6 to16 years of career aged 31to 41, and less positively (4,51 (95 % PI 4,39-4,64) by those having over 17 years of career, and the least positively (4,25 (95 proc. PI 3,83-4,68)) by those having 1to 5 years of career.

Table 2

Teachers' self-rated health status based on salutogenic health indicators in relation to gender

SHIS areas	Gender		ANOVA	
	Female	Male	F test	p-value
	m (95 % PI)	m (95 % PI)		
Life situation in relation to work	4,79 (4,65-4,92)	4,87 (4,57-5,17)	0,290	0,591
Routines	4,34 (4,19-4,50)	4,58 (4,28-4,88)	1,744	0,188
Well-being during the last 4 weeks	4,47 (4,34-4,59)	4,64 (4,39-4,90)	1,474	0,226
SHIS mean value	4,54 (4,43-4,64)	4,69 (4,44-4,95)	1,495	0,223

The assessment of the statements of the areas of the health indicator scale according to the gender, Pearson Chi-square indicated that there was a significant difference in respect to gender: „felt well" (χ^2 =5,0 lls=5 p=0,415). All SHIS areas were rated more positively by male participants than by female participants.

Conclusions. There has been identified a significant impact of the psychosocial work environment on teachers' health and sense of coherence – positive moderate correlation (r=0,566, p<0,001) between length of career and health assessed by salutogenic indicators, which indicates that the more positive teachers' rating of work experience factors was linked with the more positive assessment of their

health.

The assessment of the teachers' health in salutogenic approach in relation to length of career, age and gender showed that the teachers having 1to 5 years of career assessed the life situation more positively in relation to work than those with 6to 16 years of career, and they assessed the routine area more positively than those with over 17 years of career. The teachers with 6 to 16 years of career rated their well-being during the last 4 weeks better in respect to the indicators than the teachers with 1to 5years of career.

The research results indicated that male teachers have stronger inner resources and greater possibilities to cope with stress, challenges and problems at work, and to feel the sense of coherence as their standardized SHIS mean values were 4,69. Lower SHIS mean values show lesser health resources.

1. Antonovsky, A. (1996). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health promotion international,* 11(1), 11-18. Retrieved from: https://doi.org/10.1093/heapro/11.1.11

2. Bringsén, Å, Andersson, H.I, & Ejlertsson, G. (2009). Development and quality analysis of the Salutogenic Health Indicator Scale (SHIS). *Scandinavian Journal of Public Health*, 37, 13–9.

3. European Agency for Safety and Health at Work, 2019. Psychosocial risks and stress at work. Retrieved from: <https://osha.europa.eu/en/themes/psyc hosocial-risks-and-stress>

4. Dore, I., & Caron, J. (2017). Santé mentale: concepts, mesures et déterminants [Mental Health: Concepts, Measures, Determinants]. Sante Ment Que. 2017 Spring; 42(1), 125-145. French. PMID: 28792565. Retrieved from: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28792565/

5. Javtokas, Z. (2009). *Salutogeninio modelio panaudojimas mokinių sveikatai stiprinti.* Valstybinis aplinkos sveikatos centras, 1-13. Retrieved from: <http://www.smlpc.lt/media/file/Skyriu_info/Sveikatos_mokymas/Lektura/Salutogeninio_modelio_panaudojimas_mokiniu_sveikatai_stiprinti.pdf>.

6. Kymantienė, J., Bulotaitė, L. (2016). Kompleksinio sveikatos vertinimo modelis. Visuomenės sveikata, 2(73), 46-53. Retrieved from: http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2016.2.73/VS%202016%202(73)%20ORIG%20Sveikatos%20vertinimas.pdf

Оксана Гритенко
доктор юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖНАРОДНО- ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ (ПРАВИЛ) В ЧАСТИНІ ПОЛІПШЕННЯ УМОВ ВІДБУВАННЯ (ВИКОНАННЯ) ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНИМИ

Кримінально-виконавче законодавство у сфері регулювання кримінально-виконавчих відносин та запобігання злочинності, окрім іншого, залежить від міжнародного права, яке тривалий час напрацьовувалось на підставі позитивних напрямів у законодавчій та правозастосовній практики зарубіжних країн із врахуванням особливостей національної системи права. Окремий інтерес передбачає втілення деяких міжнародно-правових стандартів у національне законодавство, зокрема кримінально-виконавче. Адже, ці стандарти, визначають напрямки удосконалення кримінально-виконавчого законодавства, як на загальному рівні, так і на спеціальному.

Щодо міжнародно-правових актів загального характеру, можна позначити такі як, зокрема, Загальна декларація прав людини (ООН, 1948 р.), Європейська Конвенції з прав людини (Рада Європи, 1953 р.), які направлені проти катувань. жорстоких, нелюдяних та принижуючих людську гідність дій, зокрема під час відбування (виконання) покарань. Окрім того, позначені міжнародно-правові акти стали підґрунтям для нормативно-правових актів спеціального характеру, які ставлять під охорону права та свободи особистості, зокрема, Конвенції проти катувань (ООН, 1984 р.). Ключові та вагомі положення щодо охорони прав та свобод особистості, знайшли відображення зокрема у ст. 28 Конституції України [2], у ч. 3 ст. 50 Кримінального кодексу України [3], а також у ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України [4].

Не меш важливими щодо регулювання сфери поводження із засудженими є Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями, Європейські тюремні правила, які зокрема встановлюють особливості умов відбування (виконання) покарання засудженими через їх поліпшення. Так, Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями, визначають ряд положень, які підкреслюють необхідність наближення до життя на волі умов відбування (виконання) покарання (враховуючи те, що існуюча різниці між життям на волі і у в'язниці позначається на усвідомленні людської гідності); вжиття заходів помірного повернення засуджених до нормального життя у суспільство стосовно тих осіб, які звільняються з установ, чи під час іспитового строку та піддаються нагляду [5]. Цікавими є рекомендації щодо

полегшення умов відбування (виконання) покарання, а саме доцільності запровадження видів відпустки, терміну, кола осіб, до яких вони мають бути застосовані. Так, міжнародні стандарти містять рекомендації щодо збереження та поновлення зв'язків із зовнішнім світом, а також підкреслюється особливість та важливість посилення зв'язків із родино та близькими, що знаходяться за межами установи і які можуть сприяти поверненню засудженого до нормального життя після звільнення [5].

Щодо Європейських тюремних правил то вони, у більшій частині положень відтворюють зміст та сутність тих рекомендацій, які визначені у Мінімальних стандартних правилах поводження із в'язями. Так, у окремих положенням Європейських тюремних правил (п.п. 43, 64, 70) визначається те, що ув'язнення це вже є покаранням, а тому умови в яких ув'язнені знаходяться не повинні посилювати їх страждання або створювати умови в яких засуджений почуває себе позбавленим своєї гідності. Отже, врегулювання негативного впливу середовища в якому засуджений знаходиться, повинно відбуватися шляхом сприятливих соціально-корисних зв'язків із середовищем за межами установи та з налагодженням зв'язків із рідними. Так, за Європейськими тюремними правилами, ці сприятливі соціально-корисні зв'язки із рідними, позначаються через закріплення положень про необхідність та доцільність надання засудженим відпусток. Передбачається, що для активізації контактів із зовнішнім світом необхідно передбачити систему тюремних відпусток, а ті програми, що направлені на перевиховання у якості обов'язкової складової мають передбачати надання засудженим тюремної відпустки за медичними, загальноосвітніми, професійними, сімейними та іншими підставами [1, С. 60, 66, 67]

Отже, положення Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями та Європейських тюремних правил відтворюють особливий підхід до врегулювання сфери поводження із засудженими та є фундаментальними для сучасної пенітенціарної системи виконання покарань. І хоча, норми Кримінально-виконавчого кодексу України зазнали змін в частині їх спрямованості на полегшення та лібералізацію умов відбування (виконання) покарання засудженими (зокрема, ст.ст. 110, 111, 113 КВК України), проте, проаналізовані положення міжнародних актів не втрачають актуальності та потребують подальшого впровадження та удосконалення у кримінально-виконавчому законодавстві, зокрема в частині наближення до життя на волі умов відбування (виконання) покарання; наявності більш досконалої системи контактів із родиною та близькими; відпрацювання чіткого механізму надання відпусток.

1. Европейские тюремне правила: Рекомендации № R (87) 3, принятые Комитетом министров Европейского совета 12 февраля 1987 года, пояснительная записка // Новая концепция пенитенциарной системы. К., 1995. 159 с.

2. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами та доповненнями. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 17.02.2023).

4. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України № 1129- IV від 11 липня 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text (дата звернення: 12.02.2023р.).

5. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (дата звернення: 12.02.2023р.).

Рафал Лізут
PhD, доцент Люблінського
католицького університету
ім. Івана Павла II (Польща)

LAW AND ECONOMY ARE TWO INTERRELATED FIELDS

Law and economics are two interconnected fields that have significant influence on each other. Law provides the framework within which economic activity takes place, while economics provides the tools for analyzing and understanding the effects of legal rules and institutions on economic behavior.

At its most basic level, law provides the rules that govern economic activity. Legal institutions, such as property rights, contract law, and regulatory frameworks, create the incentives and constraints that shape economic behavior. These legal rules also provide the foundation for economic transactions, ensuring that contracts are enforceable and property is protected from theft or expropriation. Thus, law provides the necessary structure for economic activity to take place, facilitating transactions and exchanges that benefit both individuals and society as a whole.

Economics, on the other hand, provides the analytical tools for understanding the effects of legal rules and institutions on economic behavior. Economists use models and empirical methods to study how legal rules affect economic outcomes, such as prices, quantities, and welfare. For example, economists have shown that well-defined and enforced property rights lead to more efficient resource allocation and economic growth, while excessive regulation can stifle innovation and reduce competition.

One of the most significant contributions of law and economics is the recognition that legal rules and institutions have economic costs and benefits, and that these costs and benefits can be quantified and compared. For example, a regulation that requires firms to install costly pollution abatement equipment may reduce pollution, but also increase the cost of production and reduce competitiveness. By quantifying the costs and benefits of different legal rules and institutions, economists can help policymakers make more informed decisions about which policies are likely to achieve their intended goals at the lowest cost.

The relationship between law and economics is also evident in the study of

legal disputes. Economics provides a framework for understanding how parties to a dispute can negotiate and reach mutually beneficial agreements, as well as how courts can resolve disputes when negotiation fails. Economic analysis of legal disputes can also help identify inefficiencies in the legal system, such as the costs of litigation or the incentives for frivolous lawsuits.

In recent years, the relationship between law and economics has become even more complex, as advances in technology have transformed the way economic activity takes place. Digital platforms, cryptocurrencies, and other technological innovations have created new challenges and opportunities for both legal and economic analysis. As a result, scholars and policymakers are increasingly turning to interdisciplinary approaches that combine legal and economic analysis to address these new challenges.

During the military confilict the relation presented above may change. Generally, the primary focus during times of war is on achieving military victory and ensuring the safety and security of the population. As a result, both economics and law may take a back seat to the immediate demands of the conflict. Locally economics may take the front seat in times of war, particularly when it comes to providing the resources necessary to support the military effort. Wars are expensive, and nations need to mobilize their economies to finance their military operations, such as producing weapons, ammunition, and other supplies necessary for the war effort. Additionally, a strong economy can provide the resources needed to care for the civilian population during times of war, including food, shelter, and medical care. Economics pressure, like sanctions, can be a tool for making the subjects of lat to respect it.

However, looking more globally, law may be more important in times of war. International law, for example, establishes rules governing the conduct of warfare, including protections for civilians and prisoners of war. Adherence to these laws is critical to preventing atrocities and ensuring that conflicts are resolved in a manner consistent with the principles of justice and humanity. Nonetheless domestic law may also be critical in times of war, as governments may need to invoke emergency powers to respond to threats to national security.

Currently we witnessing the times, when law is being broken, mass murdering is being called a “Special Operation” and when law, we would think, properly constructed after the Second World War, is powerless allowing the history to repeat itself. Economy is used as a weapon and international deals are being made despite their moral implications. It happends because both, economy and law, depend on the social and moral structure of the society and are only an aftereffect of the kind of civilization they are cultivated in, and the intellectual and moral standards of its members.

Let our conference discussion help us to find a way to get closer to justice, law and order; to apply economy for bringing balance, but above all to make us aware who is civilizationally close to us and recognizes the same values. Because law and economy can fulfill their functions properly only among friends.

Юрій Древаль
доктор наук з державного управління
(Національний університет цивільного захисту України, м. Харків)

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Принцип верховенства права у загальному розумінні – це панування права в суспільстві. Вказівка у даному разі на категорію «принцип» (від лат. *principium* – початки, засади, основа, першоджерело) свідчить про те, що верховенство права наділяється доктринальними засадами стосовно будь-якої сфери нормативно-правового регулювання.

Відтак не випадково до дослідження окресленої проблематики все частіше долучаються не лише теоретики права, але і фахівці з різних правознавчих галузей чи дисциплін. Наприклад, С. Максимов визначає верховенство права як ідеал, регулятивну ідею, яка охоплює певний тип взаємодії людини і влади й орієнтована на те, щоб влада була обмежена певними принципами, нормами та не виходила за визначені межі [1, с. 28]. Водночас, як слушно зазначає Р. Дворкін, «в основу верховенства права закладено парадокс. Цей ідеал вимагає визначеності і засуджує неоднозначність у праві. Утім водночас він сам значною мірою є невизначеним і неоднозначним» [2, с. 15].

Відтак очевидним є те, що принцип верховенства права не лише не ставить під сумнів необхідності чіткого та однозначного тлумачення правової норми, а навпаки – вимагає такої чіткості та однозначності. Як зазначається в Рішенні Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року (справа № 17-рп/2010), одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини) [3].

Таке розуміння свідчить про неможливість ототожнення категорій «верховенство права» і «законність», адже інколи закон може бути й несправедливими, тобто таким, що суперечить основоположним конституційно-правовим засадам щодо непорушності прав і свобод громадян.

Основним орієнтиром у даному разі має вважатися зміст ст. 3 Конституції України, відповідно до якого людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною

цінністю. До цього додається і те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [4]. Наведене конституційне положення слушно вважається імперативом сучасного державного будівництва, а також суспільного та політико-правового розвитку.

Водночас очевидним є і те, що повноцінне розкриття змісту верховенства права вимагає застосування якихось додаткових регуляторів. За нашою оцінкою, якнайповніше для цього підходить категорія «справедливість» (чи, якщо у даному разі йдеться про соціум та його складові – «соціальна справедливість»). Дійсно, справедливість є фундаментальною соціальною цінністю, основою суспільної моралі та міжособистісних стосунків, наявність якої водночас вважається (чи має вважатися, з урахуванням особливостей дискусій з наведеної проблематики – Ю.Д.) основою забезпечення прав і свобод людини.

Зміст універсальної справедливості базується на ідеї рівності. Відтак і до принципів справедливості найперше відносяться: (1) кожна людина повинна мати рівні та однакові права у площині реалізації основних свобод, сумісних з правами та свободами інших людей; (2) допустимі нерівності у будь-яких сферах суспільних відносин мають бути влаштовані таким чином, щоб: (а) від них можна було б розумно очікувати переваг для всіх, і (б) доступ до посад та суспільних благ має бути відкритий усім. Зазначені підходи до розуміння сутності справедливості все частіше ув'язуються і з принципом верховенства права.

Наприклад, у публікації, яку підготовлено групою відділом з верховенства права Офісу з питань демократії та врядування (USAID) у серпні 2008 року, який входить до Агентства США з міжнародного розвитку, справедливість визначається в якості одного з основоположних критеріїв реалізації принципу верховенства права. Відповідно до змісту наведеного документу, і верховенство права «стосується принципу управління, згідно з яким усі особи, установи та організації, державні та приватні, включаючи саму державу, підзвітні законам, які публічно оприлюднені, і які однаково застосовуються та виносяться незалежними судовими рішеннями, і які відповідають міжнародним нормам і стандартам прав людини» [5, p. 6].

Не випадково зазначена категорія міститься і в правовій позиції Конституційного Суду України. Так, в рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року (справа № 15-рп/2004) вказується, що справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню (*абзаци другий, третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини*) [6].

Непересічне значення має відводитися реалізації ідеї справедливості у сфері соціально-трудових відносин, до якої прямо чи побічно причетна переважна більшість населення у всіх країнах світу. Дійсно, якраз у такому

контексті наповнюється конкретним змістом принцип рівності прав і можливостей. До того ж, як слушно зауважує О. Костюченко, «саме трудове законодавство не лише свідчить про рівень розвитку громади у тій чи іншій країні, а й розкриває рівень свободи і справедливості в суспільстві на певному етапі його розвитку» [7, с. 134].

Отже, принцип верховенства права, який слушно відноситься до основоположних засад сучасного праворозуміння, у кожному конкретному випадку має забезпечуватися чітким нормативно-правовим визначенням (що найперше виявляється у непорушності прав і свобод людини). За нашою ж оцінкою, повноцінне розкриття змісту верховенства права вимагає застосування якихось додаткових регуляторів. Очевидно, що якнайповніше для цього підходить категорія «справедливість». Зазначене положення стосовно справедливості як однієї з основ верховенства права набуває чіткого нормативного наповнення в окремих сферах правового регулювання, наприклад – у сфері соціально-трудових відносин.

1. Максимов С.І. Верховенство права: світоглядно-методологічні засади. *Вісник Національного університету Юридична академія України імені Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія. 2016. № 4.С. 27-35.

2. Дворкін Р. Верховенство права [Пленарна доповідь Рональда Дворкіна на конференції «Верховенство права як практичний концепт» під егідою Венеціанської Комісії (2 березня 2012 р.)]. *Філософія права і загальна теорія права.* 2013. № 1. С. 15-23.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-10#Text

4. Guide to Rule of Law Country Analysis: The Rule of Law Strategic Framework. USAID's Office of Democracy and Governance / Updated January 2010. URL : https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADT593.pdf

5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text

7. Костюченко О. Справедливість умов праці як базова основа для реформування трудового законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 134-139.

Faruk Hadžić
Independent Researcher/Scholar,
various scientific organizations' membership,
(Bosnia and Herzegovina)

VISUAL POLITICS, EMOTIONS, AND UKRAINIAN COLLECTIVE POWER; US UKRAINIANS (ATTACKED) VS. THEM RUSSIANS (AGGRESSORS)

Vision is always a question of the power to see and perhaps of the violence implicit in our visualizing practices. From wars to terrorist attacks to revolutions, our perceptions of significant world events are strongly influenced by the images we see from the ground. We live in a visual era. Television, film, documentaries, photographs, traditional and contemporary media, and arts decisively influence how we perceive and how we cope and deal with political phenomena as diverse as war, terrorism, refugee crisis, election campaigns, or financial crises. However, we need to learn more about this visual power's exact nature and impact. Interpretative struggles of global crises are increasingly being reflected on social media networks.

The history of world politics is marked by the universal and the particular, the inside and the outside, the balance of power, and the symmetry and actuality of chaos. If these metaphors are the basis for how we understand world politics today, then they also shape how we remember past events in world politics and anticipate its future.

Conflicts, wars, and all parties involved are typically portrayed with visuals, such as media photos, web portals, photo blocks, or computer-crafted images. While photos give an image of the reality on the ground, they present only a selection. They can be expressly created to depict a specific understanding of an issue. In the Russian – Ukraninian war, or explicitly Russian aggression on Ukraine, traditional and social media have flooded the public and political space with images of the war and its major conflict parties, Russia and Ukraine, and international actors – Eastern versus Western bloc. Visual representations within visual politics often transport many emotions, influencing identity politics and, in this case, Ukraine – Russia warfare – collective mobilization. Ukrainian people's collective power, civic mobilization, nation, government, and military showed tremendous motivation, determination, and courage. In this war in Ukraine, images are used to evoke emotions and thereby mobilize into action. However, these visuals, or visual politics or visual militarization and their emotional framings, also represent the conflict parties in simplified ways, with overly optimistic representations of the Self and overly negative representations of the Other. It strengthens the dichotomous association and the view of «Us» versus «Them.» Thus the order Us – Attacked versus Them – Agressors. This working paper focuses on the representations of visuals and emotions and the reception of such visuals, perception, and expression of emotions of Ukrainians. The author extends perceived academic approaches regarding visual production in war, conflict, militarism, visual politics, collective mobilization,

identity, patriotism, and emotions by studying various themes, including geopolitics, subjectivity, biography, narrative construction, commemoration, identity politics, emotions, and memory construction. The author considers how visual representations of conflict shape the meanings of politically significant events, specific social and identity formations, and collective mobilization of subject positions and enacted roles. The paper investigates a set of representational visuals in media, including print-making, photography, and digital imaging, and the use to which they have been put to generate and mediate realities of conflict. The study investigates the impact on behavior, people mobilization, identity politics, and government policies. The aim is to explore visual framings in web portals and traditional and social media of the war in Ukraine. It discusses how visuals by Ukrainians and their Western supporters shape a particular understanding of the war, stimulate emotions, shapes identity politics, and mobilize within the discourse Us – Attacked versus Them – Agressors.

The world has been stunned by the remarkable strength and courage demonstrated by the Ukrainians, while Russia has been taken entirely by surprise. In the build-up to the invasion, Russia relied on self-serving intelligence reports and cyber propaganda that dismissed Ukraine's national spirit and predicted the capitulation of Ukraine within weeks. Russias's invasion of Ukraine has exposed the often shambolic realities behind Russia's imperialism and authoritarianism within the identity politics discourse of protecting and uniting Russians in every entity, state, or region. In the last year, the Ukrainian people have remained defiant despite the occupation, sieges, energy blackouts, forced deportations, and mass killings. Historically, Ukraine came through the horrors of the 1930s Holodomor terror famine and the brunt of the fighting on the ferocious Eastern Front during WW2. Nevertheless, the Western Axes simultaneously realized the magnitude of Europe and the world's challenges and risks. With Western allies, the US and UK's sharing of intelligence, training, financial aid, and weapons has helped Ukraine to destroy much of the invading Russian army on the battlefield. Furthermore, Ukraine benefited from surprisingly high European unity and support. This unity was under threat in late 2021 as Germany pushed to complete the Nord Stream II pipeline with Russia. However, besides North Stream's failure, Russian aggression has persuaded formerly neutral Sweden and Finland to join the NATO alliance. Not only is NATO stronger than ever, but the EU finds itself with a greater purpose than ever since its inception. This unity comes despite Russian attempts to divide Europe via weaponized energy exports and subversive activities throughout the EU. Moscow was counting on a divided Europe, but the invasion of Ukraine has united the European continent.

Furthermore, the paper delves into individuals and citizens as new actors in conflict being motivated to support a conflict party, primarily Ukraine, in cyberspace and various media sources. They became actors that opened up new approaches to analyzing future armed conflicts. Interestingly, in the Ukraine and Russia conflict, in the beginning, civilians provided the view from the ground even before media associations could get there. They have done so in a highly effective way. Ukrainian

people and their political and military leadership have used social media to inform people about the developments on the ground and relay their emotions and defiance. Thus, such visuals and perceived emotions have influenced identity politics, massive mobilization, militarism, and patriotism.

Сергій Євдокіменко
доктор юридичних наук
(ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ)

ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Громадська безпека без перебільшення виступає актуальним питанням для України і потребує нових підходів для її забезпечення. Значна кількість державних органів і структур прямо чи опосередковано залучаються до вказаного процесу. Тому обсяг їх повноважень постійно змінюється. Чимало перетворень у сфері забезпечення громадської безпеки пов'язано із децентралізацією державної влади. Застосовуються різні форми залучення громадськості до вирішення найважливіших питань регіонів, в тому числі тих, що стосуються безпеки. На місцеві державні адміністрації покладено значно більше завдань, ніж було раніше. Внаслідок повномасштабної війни Російської Федерації проти України відповідальність місцевих державних адміністрацій підвищилась в рази. Це стосується як виконання повноважень із соціально-економічного забезпечення населення, так і безпосереднього залучення до формування безпекового простору в регіонах.

Створення обстановки спокою в регіоні, безпеки в суспільстві можливе, як шляхом прямого (безпосереднього) виконання конкретних дій із забезпечення громадської безпеки, так і опосередковано (систематичного виконання повноважень із інших сфер діяльності, проте, таких, що пов'язані із забезпеченням безпеки в цілому). Такі повноваження зазвичай носять профілактичний характер і спрямовані на попередження негативної обстановки, що є причиною, або сприяє порушенням громадського порядку, виникненню загроз громадській безпеці. Як приклад, серед зазначених повноважень виділяють: соціально-економічне забезпечення населення, створення культурно-освітніх програм, здійснення правоохоронних функцій, спрямованих на попередження злочинності тощо.

Законом України «Про місцеві державні адміністрації» [1] передбачено повноваження місцевих державних адміністрацій в галузі забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян, в тому числі такі, що

спрямовані на забезпечення громадської безпеки. Із них виділяємо наступні: забезпечення виконання Конституції та законів України, рішень Конституційного Суду України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади; забезпечення здійснення заходів щодо охорони громадської безпеки, громадського порядку, боротьби зі злочинністю; забезпечує розгляд звернень громадян та їх об'єднань, контролює стан цієї роботи в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в організаціях і установах, розташованих на відповідній території; здійснення заходів щодо організації правового інформування і виховання населення; забезпечення виконання законодавства щодо національних меншин і міграції, про свободу думки і слова, свободу світогляду і віросповідання; оголошення у разі стихійного лиха, аварій, катастроф, епідемій, епізоотій, пожеж, інших надзвичайних подій зони надзвичайної ситуації; здійснення передбачених законодавством заходів, пов'язаних з підтриманням у них громадського порядку, врятуванням життя людей, захистом їх здоров'я і прав, збереженням матеріальних цінностей; сприяння діяльності аварійно-рятувальних служб за місцем їх дислокації, під час прямування до зон надзвичайних ситуацій та під час ліквідації надзвичайних ситуацій, зокрема у поданні їм необхідних транспортних та інших матеріальних засобів і послуг; погодження проекту плану проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки; взаємодія з органами військового управління під час планування та проведення таких заходів з метою запобігання і недопущення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків; забезпечення своєчасного інформування населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій під час проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки; розгляд проектної документацію на будівництво захисних споруд цивільного захисту (цивільної оборони) та розділ щодо інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у складі містобудівної документації; перевірка наявності і утримання в готовності локальних систем раннього виявлення надзвичайних ситуацій на об'єктах, які підлягають обладнанню системами раннього виявлення надзвичайних ситуацій; наявність і готовність до використання у надзвичайних ситуаціях засобів колективного та індивідуального захисту населення, майна цивільного захисту, стан їх утримання та ведення обліку; перевірка підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях; прийняття участі у вирішенні питань проведення виборів і референдумів та адміністративно-територіального устрою у межах, визначених законодавством; розгляд справ про адміністративні правопорушення,

віднесені до її відання, утворення адміністративних та спостережних комісій, координування їх діяльності; забезпечення здійснення заходів щодо соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк; забезпечення здійснення заходів щодо осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк і потребують медичної допомоги у зв'язку із захворюванням на туберкульоз.

Що стосується забезпечення громадської безпеки місцевими державними адміністраціями під час воєнного стану, то слід констатувати, що навантаження на них значно зросло. Без перебільшення в екстремальних умовах доводиться працювати місцевим державним адміністраціям усіх рівнів, на всій території України. Особливо це стосується регіонів, що знаходяться в зоні ведення активних бойових дій, а також наближених до них. Щодня там є загроза життю та здоров'ю людей, збільшуються ризики виникнення гуманітарної катастрофи, від ворожих обстрілів потерпають комунальні підприємства, освітні заклади, заклади охорони здоров'я. В таких умовах навряд чи вдається досягнути належних показників рівня громадської безпеки. Проте навіть із даними викликами місцеві державні адміністрації мають прагнути впоратися. З цією метою вони співпрацюють із міжнародними організаціями, будують плани і напрямки роботи (подолання наслідків агресії з боку Російської Федерації), створюють поточні плани, приймають участь у проектуванні відбудови України тощо. Згідно зі статтею 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2] на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки та порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації. Існує необхідність безперервної взаємодії місцевих державних адміністрацій із військовими адміністраціями.

Законом України «Про Національну поліцію» передбачено, що виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад безкоштовно надають органам і підрозділам поліції службові приміщення, обладнані меблями і засобами зв'язку, транспорт та інші матеріально-технічні засоби. Комунальні та приватні підприємства можуть виділяти органам та підрозділам поліції кошти, транспорт та інші матеріально-технічні засоби, необхідні для виконання повноважень поліції [3].

В контексті дослідження питань забезпечення громадської безпеки в регіонах, доречним буде зазначити, що програми та проекти розвитку регіонів безпосередньо спрямовані на створення безпечних умов проживання громадян. Проте на практиці до вказаного питання в основному застосовується формальний підхід. До розробки таких проектів повинні залучатися

правоохоронці, які би вносили свої пропозиції, ставили пріоритетні завдання, виходячи з криміногенної обстановки в регіоні, а також власного досвіду. Крім того, повинна враховуватися думка громадськості стосовно конкретних питань, що дозволить оцінити ситуацію в регіоні більш об'єктивно. На даний час такий аналіз не проводиться, або проводиться формально, у програмах і проектах приймається до уваги лише статистика, що відображає рівень злочинності в регіоні за конкретний період, прораховуються коефіцієнти зростання або зниження певних видів злочинів. Такий підхід, на мою думку є застарілим, адже відомо, що статистика лише кількісно відображає відомості стосовно розкриття і розслідування правопорушень, тоді як не приймаються до уваги і не робиться акцент на профілактиці злочинності, превентивних заходах, що дозволяють уникнути негативних наслідків правопорушень, не приймаються до уваги потенційні загрози громадській безпеці.

З огляду на вищевказане, вважаю за необхідне переглянути процес вирішення питань забезпечення громадської безпеки у регіональних програмах і проектах розвитку, аби вони не були формальними документами, а передбачали вирішення найважливіших питань безпеки населення. Крім того, як зазначалося вище, в умовах запровадження воєнного стану в Україні, місцеві державні адміністрації вимушені працювати в посиленому режимі, під загрозами ворожих обстрілів, вирішуючи екстремальні та кризові ситуації. Доречним було б на законодавчому рівні закріпити порядок діяльності місцевих державних адміністрацій в умовах воєнного стану, який чітко передбачав би правила міжнародного співробітництва, взаємодії із військовими державними адміністраціями, контроль за діяльністю місцевих державних адміністрацій, а також з урахуванням ризиків розвитку корупції.

1. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389 від 12.05.2015. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

3. Про Національну поліцію України : закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

Prof. **Valentin Vasilev,** PhD
Head of "Centre for Leadership
and Public Policy"
*(Higher School of Security
and Economics, Plovdiv, Bulgaria)*

CRISIS SITUATIONS AND EFFECTIVE HUMAN RESOURCE MANAGEMENT – FROM VISIONS TO SUSTAINABLE SOLUTIONS

Resume

In recent years, human resource management and organizational development have gone through pivotal and turbulent changes. Undoubtedly, from the reactions and decisions of the respective leaders, these processes took place in one way or another. But it was clear to everyone – management is changing.

The key aspects in human resource management today are the purposeful linking of objectives and metrics to measure results, increased accountability by achieving individual acceptance, prompt and persuasive action for a balanced approach to tasks and people. The crisis aspect of the prolonged and unpredictable pandemic, the technologically oriented and globalized society and business, the hybridity of changes are a strong factor of impact on management processes. And on the other hand, by itself, every crisis brings high levels of stress and anxiety, reduced motivation and staff turnover.

In such a context, the ability of the organization to adapt to changes, to manage the crisis situation as a component of the change and to successfully communicate each stage of the organizational processes is of critical importance.

The presentation focuses on finding the relationship between scientific research and achievements and their application and adaptability in human resource management, as well as on some significant trends for changes in the paradigms of these processes. A focus is placed on the practical dimensions of leadership research and examples and practices with broad applicability in contemporary organizations are presented. A leading emphasis of the presentation is the thesis that the successful relationship between scientific research and their practical approbation and a universal solution in search of sustainable development in modern organizations in all its dimensions, and this approach on the other hand guarantees sustainability in policies at the local and national level.

Human resources managament – new paradigms, realities and opportunities

Employees' bargaining power decreases as supply of labour increases and so many employees are working longer hours for fear of being made redundant. The current economic crisis has put immense pressures on organisations to rethink their priorities and to cut costs and let go of many employees. Employees found their jobs,

and in some cases, their livelihoods in danger almost overnight. Thus, it is becoming increasingly blurred when work begins and where it ends. Unpredictable employee markets, tighter budgets, a demotivated and dissatisfied workforce put strains on effective delivery of HRM.

However, attracting and selecting the best candidates is neither an easy nor a cheap task. Recruitment and selection is a process where there are no one size fits all method and the process is subject to bias.

Once the decision is made on a candidate then the organisation is responsible for the candidate's fit within the organisational culture. A diverse workforce is an advantage for an organisation's competitiveness because employees from different backgrounds improve innovation, creativity and knowledge generation. However, careful HR planning and recruitment and selection processes are necessary to ensure the well- being of a new employee.

Will he/she be able to blend in? Will he/she feel accepted? Will existing members of staff accept the new comer?

MAJOR CHANGES COMING: Gig Economy; Virtual Collaboration; Job Automation; Big Data; Green HRM.

The impact of globalization has changed the nature of work and employment through digitalization. Globalization represents a breakthrough with the introduction of new knowledge, cutting cross countries boundaries and increasing digitalized advancement. Technological advancement has improved the nature of work and the conditions of how this work are being carried out.

With ICT, organizations have increased their efficiency and productivity. One major way of work advancement is the adoption of virtual team which uses ICT tools to collaborate and share knowledge on a 24-hour basis.

Along with the benefits of digitalization, there poses some challenges such as information workload, job loss and several other issues. Thus, it is pertinent that managers develop skills and attitudes to face these changes, and also supports the employees during this change period.

We will end with the words of Yuval Noah Harari: "In a world flooded with unnecessary information, clarity is power. In theory, anyone can get involved in the debate about the future of humanity, but having a clear vision is very difficult. Often we do not even realize that there is a debate or what the main issues are. Billions of us can hardly afford to dive deeper because we have more urgent things to do, to take care of our children or our elderly parents. Unfortunately, history does not make concessions. If the decision for the future of humanity is made in your absence, because you are too busy ensuring your children are fed and clothed – both you and they will be affected by the consequences ".

And as if in confirmation of Harari's words we would add – every day, every hour, every decision, it is necessary to go through the «brush» of precision and adaptability to the highest standards in the respective fields. For one reason only – to touch the «soul» of the organization in our desire for a sustainable and developing society!

1. Chankova, D.; V.Vasilev (2020). LEADERSHIP AND DELIBERATIVE DEMOCRACY IN THE CHANGING WORLD: COMPATIBLE OR RECONCILABLE PARADIGMS ; „Perspectives of Law and Public Administration“; Volume 9, Issue 2, December 2020; ISSN 2601-7830; ISSN-L 2601-783; p. 209-219; International Conference “Perspectives of Business Law in the Third Millennium”; Xth edition, /13.11.2020/; Retrieved from: http://www.adjuris.ro/revista/an9nr2.html

2. Gigauri, I., Vasilev, V. (2022). Corporate Social Responsibility in the Energy Sector: Towards Sustainability. In: Khan, S.A.R., Panait, M., Puime Guillen, F., Raimi, L. (eds) Energy Transition. Industrial Ecology. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-3540-4_10

3. Gigauri, I.,Vasilev, V., & Z. Mushkudiani. (2022). IN PURSUIT OF SUSTAINABILITY: TOWARDS SUSTAINABLE FUTURE THROUGH EDUCATION. International Journal of Innovative Technologies in Economy, (1(37). https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30032022/7798

4. https://www.researchgate.net/publication/235998788_The_Management_of_Change_in_Public_Organisations_A_Literature_Review; /23.10.2020/

5. Icheva, M., V. Vasilev (2021). THE TIME FOR THE NEXT STEPS IS HERE – FROM CLASSIC TO MODERN PARADIGMS IN MOTIVATION; International Journal of Social Science & Economic Research / IJSSER/; ISSN: 2455-8834; vol. 6, no. 3, (March 2021), p. 914.; doi:10.46609/IJSSER.2021.v06i03.012; https://ijsser.org/more2021.php?id=58

6. Jacobs,K.(2021). LEADERSHIP LESSONS FROM 2021; https://www.prsa.org/article/leadership-lessons-from-2021 /05.09.2022/

7. Ognyanski, D., & Vasilev, V. (2021, October). SMART GOVERNANCE AND HEALTH CARE – FOR THE POSSIBLE AND IMPOSSIBLE AND FOR THE DIFFICULTIES AND CHALLENGES OF TOMORROW. Int. j. of Social Science and Economic Research, 6(10), 3739-3748. Retrieved from doi.org/10.46609/IJSSER.2021.v06i10.007

8. Robinson, L., M.Smith & R. Segal (2022) STRESS MANAGEMENT. HELP GUIDE; https://www.helpguide.org/articles/stress/stress-management.htm, /11.09.2022/

9. Stoykov, S.; Vasilev, V. (2021). PREREQUISITES FOR EFFICIENCY OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN CRISIS SITUATIONS (FROM CLASSIC THEORIES TO A NEW VISION). Politics & Security, 5(3), 15–21. https://doi.org/10.5281/zenodo.6402953

10. Top 5 Leadership Trends for 2021; Nordic Business Forum; Lessons from the 2021-Mission-oriented Innovation Simulation; 24 March 2021; https://www.nbforum.com/top-5-leadership-trends-2021/ /06.09.2022/

11. Vasilev, V. (2020). FROM A CRISIS OF CONFIDENCE TO EFFECTIVE CRISIS MANAGEMENT IN THE PUBLIC ADMINISTRATION; KNOWLEDGE International Journal; Vol.43; ISSN:1857-923X (Printed); ISSN:2545-4439(Online); p.229; Retrieved from: https://ikm.mk/ojs/index.php/KIJ/article/view/4709

12. Vasilev, V. (2021). BENCHMARKING AS A CRISIS MANAGEMENT TOOL – FROM THEORETICAL FRAMEWORK TO PRACTICAL APPLICATION. Politics and security, 5(1), 94–105. https://doi.org/10.5281/zenodo.5638722

13. Vasilev, V., ; Ognyanski, D. (2020). THE NEW FACE OF PUBLIC MANAGEMENT – ABOUT THE “SMART CITY” AND ITS IMPACT ON THE FUTURE DEVELOPMENT OF SOCIETY. KNOWLEDGE – International Journal, 42(1), 91–93. Retrieved from https://ikm.mk/ojs/index.php/kij/article/view/540

14. Vasilev, V., Iv. Efremovski, (2021). MODERN TRENDS IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN CRISIS CONDITIONS – AN IDEA OF A COMMON VISION”; Conference devoted to the INTERNATIONAL HUMAN RESOURCES DAY May 20, 2021; Proceedings of the Webinar; Plovdiv; ISBN 978-619-7343-41-0; p. 11-18;

https://www.researchgate.net/publication/354313007_MODERN_TRENDS_IN_HUMAN_RESOURCES_MAN-_AGEMENT_IN_CRISIS_CONDITIONS_-_AN_IDEA_OF_A_COMMON_VISION

15. VASILEV, V., V. ARABADJIEVA (2020). Internal Communications As a Tool For Effective Public Policies – From Theoretical Dilemmas to Practical Decisions; Revista Ciencias de la Documentación; Vol 6 Núm 2 Julio – Diciembre 2020; p. 01-10; ISSN 0719-5753; http://bkp.cienciasdeladocumentacion.cl/gallery/ART%201%20V0L6JULDIC2020.pdf

Олександр Зозуля
доктор юридичних наук, доцент
(Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, м. Харків)

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ЗАКОНОПРОЕКТУ № 8302 ЩОДО ПОРЯДКУ ФОРМУВАННЯ ДОРАДЧОЇ ГРУПИ ЕКСПЕРТІВ

В умовах російсько-української війни не втрачають актуальності питання розбудови в Україні сучасної демократичної, правової держави та забезпечення її європейської інтеграції. Однією з важливих передумов євроінтеграції України є комплексна реформа Конституційного Суду України, у тому числі й оновлення засад і порядку формування його персонального складу. З огляду на це слід відзначити загалом із позитивного боку ухвалення Закону України від 13.12.2022 р. № 2846-IX [1], який удосконалив порядок відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах. Разом із тим, оперативне видання 17.12.2022 р. Венеційською комісією оновленого Висновку [2] щодо даного Закону України зумовило появу вже нового законопроекту від 23.12.2022 р. реєстр. № 8302 [3], спрямованого на внесення змін до порядку формування Дорадчої групи експертів. З огляду на це в контексті удосконалення порядку відбору та призначення суддів Конституційного Суду України нами й вбачаються актуальними питання переваг і недоліків даного законопроекту.

Передусім, слід в цілому підтримати запропоноване законопроектом від 23.12.2022 р. реєстр. № 8302 збільшення кількісного складу Дорадчої групи експертів із шести до семи членів, що дозволить знизити вплив на роботу Дорадчої групи експертів трьох її членів, призначених представниками держави (Президентом України, Верховною Радою України та з'їздом суддів України). У такому разі інші чотири члени Дорадчої групи експертів мають призначатися відповідними інститутами громадянського суспільства.

Водночас вважаємо досить дискусійною запропоновану законопроектом

від 23.12.2022 р. реєстр. № 8302 заміну у складі Дорадчої групи експертів трьох представників від Національної академії правових наук України, з'їзду представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ і зборів представників відповідних громадських об'єднань на двох осіб, визначених Європейською комісією «За демократію через право», і двох осіб, визначених міжнародними та іноземними організаціями, які надають Україні міжнародну технічну допомогу у сфері верховенства права, захисту прав людини та протидії корупції.

Можна тільки підтримати залучення до складу Дорадчої групи експертів представників авторитетних міжнародних та іноземних організацій, що водночас не повинно передбачати одночасне позбавлення вітчизняної наукової юридичної та експертної громадської спільнот можливості делегувати своїх представників до Дорадчої групи експертів. У зв'язку із цим більш пропорційним було би надання права призначати до складу Дорадчої групи експертів як двох осіб від відповідних міжнародних та іноземних організацій (у тому числі й від Венеційської комісії), так і по одній особі від з'їзду представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ і зборів представників відповідних громадських об'єднань.

Крім того, сумнівним постає прийнятність покладення обов'язку визначати своїх членів до складу Дорадчої групи експертів на Європейську комісію «За демократію через право», відповідні міжнародні та іноземні організації, адже на них не поширюється законодавство України. Якщо ж визначення членів до складу Дорадчої групи експертів розглядати суто як право даних організацій, не можна погодитись із постановкою конкурсної процедури відбору кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України у повну залежність від реалізації чи не реалізації такого права суб'єктами, які функціонують за межами дії національного законодавства.

При цьому, законопроект від 23.12.2022 р. реєстр. № 8302, посилаючись на Висновок Венеційської комісії, насправді дещо викривлює її пропозиції, які у дійсності стосуються не стільки постійного (як за даним законопроектом), скільки тимчасового долучення міжнародних експертів до складу Дорадчої групи експертів. Вказаний підхід дійсно може бути підтриманий в межах конкретного перехідного періоду, із завершенням якого провідна роль у формуванні складу Дорадчої групи експертів має відводитись вже вітчизняній науковій юридичній та експертній громадській спільнотам.

Віднесення законопроектом від 23.12.2022 р. реєстр. № 8302 до вимог до членів Дорадчої групи експертів наявності у них не лише високих моральних якостей, а й бездоганної ділової репутації, високих професійних якостей та суспільного авторитету не має достатньої правової визначеності для забезпечення на практиці належного та одноманітного дотримання таких вимог.

При цьому, залишається остаточно невирішеним питання перевірки відповідності законодавчо встановленим вимогам до членів Дорадчої групи

експертів тих з них, які згідно законопроекту від 23.12.2022 р. реєстр. № 8302 визначатимуться Європейською комісією «За демократію через право», відповідними міжнародними та іноземними організаціями.

Окрім того, законопроект від 23.12.2022 р. реєстр. № 8302 вилучає відповідні положення щодо призначення саме Кабінетом Міністрів України до складу Дорадчої групи експертів осіб, визначених Європейською комісією «За демократію через право», відповідними міжнародними та іноземними організаціями. Вважаємо, що такий підхід не сприяє правовій визначеності й залишає невирішеним питання юридичного оформлення набуття відповідними особами членства у складі Дорадчої групи експертів.

Також законопроектом від 23.12.2022 р. реєстр. № 8302 запропоновано доволі дискусійний підхід, щоб у разі отримання кандидатом від Дорадчої групи експертів оцінки «не відповідає» він вважався таким, що припинив участь у конкурсі. З одного боку, вказане має забезпечити реальний (а не суто номінальний) дієвий зовнішній експертний контроль з боку Дорадчої групи експертів за відбором і проходженням належних кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України, безумовне виключення можливості подальшого призначення тих кандидатур, які не відповідають встановленим критеріям. Хоча наразі означена норма має дещо половинчастий характер, адже законопроект від 23.12.2022 р. реєстр. № 8302 не передбачає відповідні зміни до Регламенту Верховної Ради України та Закону України «Про Конституційний Суд України», які би чітко та однозначно забороняли парламенту та з'їзду суддів України призначати суддями Конституційного Суду України осіб, відхилених Дорадчою групою експертів.

З іншого ж боку, виникає питання відповідності фактичної змоги остаточно відхиляти відповідні кандидатури власне дорадчій, допоміжній сутності Дорадчої групи експертів, яка нібито має лише «сприяти суб'єктам призначення суддів Конституційного Суду в оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів».

Тим більше дискусійною є прийнятність остаточного відхилення кандидатур Дорадчою групою експертів, більшість (чотири з сімох) членів якої визначатиметься відповідними міжнародними та іноземними організаціями. Адже, зважаючи на державний суверенітет України та її національні інтереси, не можна цілком погодитись з наданням визначального впливу на процес формування складу такого важливого органу як Конституційний Суд України інституції, переважно сформованій не державною владою України чи її громадянським суспільством, а міжнародними та іноземними організаціями. На нашу думку, дотримання суб'єктами призначення висновків Дорадчої групи експертів має забезпечуватись не стільки законодавчим наданням їй виключних прав остаточно відхиляти кандидатури, скільки повагою до авторитету, репутації та неупередженості персонального складу такої Дорадчої групи експертів.

Таким чином, долучення міжнародних експертів до складу Дорадчої групи

експертів відповідно до пропозицій Венеційської комісії найбільш доцільне протягом конкретного перехідного періоду, із завершенням якого провідна роль у формуванні Дорадчої групи експертів має відводитись вітчизняним науковій юридичній та експертній громадській спільнотам. Право Дорадчої групи експертів остаточно відхиляти відповідні кандидатури, яке не зовсім узгоджується з її дорадчою та допоміжною сутністю, водночас може забезпечити ефективний зовнішній контроль за відбором кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України. Хоча дотримання висновків Дорадчої групи експертів повинно забезпечуватись не стільки юридичними приписами, скільки суспільним авторитетом і репутацією її персонального складу.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах: Закон України від 13.12.2022 № 2846-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 1. Ст. 8.

2. CDL-AD(2022)054-e – Opinion on the draft law «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on improving the procedure for the selection of candidates for the position of judge of the Constitutional Court of Ukraine on a Competitive Basis», adopted by the Venice Commission at its 133rd Plenary session (Venice, 16-17 December 2022). URL : https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2022)054-e.

3. Про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо порядку формування Дорадчої групи експертів: проект Закону України від 23.12.2022 № 8302. URL : https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1588931.

Людмила Купіна
доктор юридичних наук, професор
(Науково-дослідний інститут правотворчості та науково-правових експертиз НПрН України, м. Київ)

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УМОВ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОЇ НОРМИ ПІД ЧАС ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Досліджуючи наукові підходи щодо ефективності правових норм варто зосередити увагу на умовах, які дозволяють визначити ступінь досягнення мети норми права. Як правило, результативність норми права залежить не лише від прямої дії норми права, а й від чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру, що відображають рівень досконалості правової системи, стан правоохоронної та правозастосовчої діяльності та рівень правосвідомості населення.

Нині особливої уваги заслуговують чинники досконалості правової системи, під якими розуміється відповідність правових норм соціально-

економічним, ідеологічним, культурно-психологічним і організаційним умовам, в яких вони будуть діяти, адже наразі розвиток України відбувається не лише в умовах війни, а й в умовах всебічної цифровізації, що зумовлює трансформацію суспільних відносин та потребує відповідного правового регулювання. Очевидно, що досконаліть правової системи забезпечується розробкою та прийняттям таких правових норм, які були б не лише науково обґрунтовані, а й за своїм змістом відповідали концептуальним цілям розвитку законодавства, що має нормативно забезпечувати потреби суспільства, зокрема, його розвиток в умовах поширення цифрових технологій. У зв'язку з цим постає цілком зрозуміле завдання правової науки – розробити систему критеріїв (показників), що дозволять визначати ступінь досконалості норм як у змістовому, так і в техніко-юридичному сенсі. Саме відповідність вибраних правових засобів меті, яку перед собою ставить законодавець, при зміні чи розробці правової норми дозволить забезпечити належну її ефективність.

Вчена О. Томкіна зазначала, що формальною вимогою до закону виступає суворе дотримання під час його прийняття регламентованих правил законодавчої процедури через призму принципу верховенства права [1; с. 116].

Про дотримання принципу верховенства права, зокрема при аналізі підходів до його розуміння в законодавстві низки країн та в науковій літературі, зазначалося в доповіді Венеціанської комісії «Про верховенство права« (Venice Commission: the Rule of Law), що була оголошена на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 р.

Відповідно до підходів Венеціанської комісії було виділено такі складові верховенства права: доступ до закону (положення закону повинні бути зрозумілими, ясними та передбачуваними); вирішення питань про юридичні права повинно, як правило, здійснюватися на підставі закону, а не за розсудом; рівність перед законом; влада повинна реалізовуватися відповідно до закону, справедливо та розумно; права людини повинні бути захищені; мають бути наявні засоби для врегулювання спорів без невиправданих витрат та відстрочок; наявність справедливого суду; держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного, так і національного права [2].

Вбачається, що в ідеальній конструкції роботи законотворця з рекомендаціями дорадчого органу Ради Європи можуть бути сформовані умови досконалого закону, що дозволить ефективно адаптувати суспільні відносини до цифрових трансформацій та за своїм змістом забезпечити баланс публічних та приватних інтересів, гарантуючи при цьому рівність прав та свобод суб'єктів дії правової норми як складової верховенства права.

З цього приводу слушно зазначає М. Лученко, що рівність перед законом є тим аспектом верховенства права, який доповнює права людини. Право не бути дискримінованим саме по собі формує окреме фундаментальне право, яке закріплене, зокрема, у статті 14 Конвенції і може розглядатися як окреме порушення її норм, поряд із порушенням змістовних прав, а так само може становити окремий аспект судового аналізу і визначати, чи було

порушення взагалі. [3; с.63].

Дискримінація є тим чинником, який впливає на рівність прав та свобод суб'єктів суспільних відносин не лише в класичному їхньому розвитку, а й під впливом цифрових технологій. Вбачається, що в умовах активної цифровізації як державних, так і суспільних процесів, населення у повному своєму суб'єктному складі не зможе швидко адаптуватися до використання цифрових технологій з метою спрощення доступу до сфер публічних та приватних послуг та існує потенційний ризик, що окремі його групи будуть дискриміновані за *іншими ознаками*, які, за практикою Європейського суду з прав людини, тлумачаться як такі, що не обмежуються своєю вичерпністю в переліку. За практикою ЄСПЛ, до *інших ознак* можна віднести, наприклад, ознаки, пов'язані із членством в профспілках [4], неналежні побутові умови перебування [5], тощо. Можна припустити, що в зв'язку із поширенням цифрових технологій сформується *інша ознака*, яку можна буде віднести до дискримінаційних – рівень цифрової грамотності окремих груп населення. Вбачається, що не пристосування окремих категорій членів суспільства до цифровізації створить проблеми в їх життєдіяльності у змінених в цифровому вимірі умовах життя та призведе до порушення рівності прав і свобод і належного забезпечення дії принципу верховенства права при регулюванні складених суспільних відносин.

Конституційні засади рівності громадян закріплені в ст. 24 Конституції України та знайшли своє тлумачення в Рішенні Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року №5-рп/2005, де було визначено, що з конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовчій практиці і неминуче призводить до свавілля [6]. Фактично, вказане тлумачення формує критерії правових норм, якими має забезпечуватися рівність прав та свобод, що, в свою чергу, підсилює дію принципу верховенство права в суспільстві. Це є важливим, з точки зору ефективності норм права при врегулюванні трансформованих цифровізацією суспільних відносин, коли задля досягнення мети правової норми законодавець має створювати якісний закон, пов'язуючи ціль правової норми із результатом її дії, тим самим формуючи її правову визначеність. Учений П. Гуйван виснував, що проявом правової визначеності є «якість закону» [7; с. 135]. На думку Європейського суду з прав людини, поняття «якість закону» означає, що національне законодавство повинно бути доступним і передбачуваним, тобто визначати достатньо чіткі положення, аби дати людям адекватну вказівку щодо обставин і умов, за яких державні органи мають вживати заходів, що вплинуть на конвенційні права цих людей [8]. Європейський Суд з прав людини розкриває вимоги до тексту національного закону вказуючи, що норма не може розглядатися як "право", якщо її не сформульовано з достатньою точністю так, щоб громадянин мав змогу, якщо

потрібно, з відповідними рекомендаціями, до певної міри передбачити наслідки, що її може потягнути за собою вчинена дія [9]. Вказане корелюється з висновком про те, що під час розробки правової норми, з точки зору відповідності її змісту стрімкому поширенню цифрових технологій, слід забезпечити виконання головної умови її ефективності – досягнення визначеної мети правової норми, в результаті її реалізації. Важливим при цьому є дотримання принципу верховенства права та загального правового порядку при реалізації суб'єктами трудового права своїх прав, а також неухильного виконання обов'язків. Іншими словами, варто визначити, що ступінь ефективності норми права вимірюється її реалізованою цінністю, що породжує очікувані результати та неухильне дотримання принципу верховенства права, забезпечуючи рівність прав та свобод та правову визначеність правила поведінки.

1. Томкіна О. Верховенство права як основоположний конституційний принцип законодавчої діяльності. *Нове українське право.*2022. №2. С. 112-119;

2. Верховенство права. Доповідь № 512/2009, схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року. Право України. 2011. № 10. С. 168–184.

3. Лученко М. Принцип пропорційності в адміністративному судочинстві : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя. 2019. 208 с.

4. Рішення ЄСПЛ від 28.10.2010 року у справі Трофимчук проти України (заява № 4241/03) URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_846#Text.

5. Рішення ЄСПЛ від 8 жовтня 2021 року у справі Сілі проти України (Заява № 42903/14) URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g46#Text.

6. Рішення Конституційного суду України від 22 вересня 2005 року. № 5-рп/2005. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05?find=1&text=%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82.

7. Гуйван П. Якість закону як елемент визначеності правової норми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2017. №28. С. 132-136.

8. Рішення ЄСПЛ від 24 квітня 2008 року у справі «C.G. та інші проти Болгарії» (C.G. and Others v. Bulgaria), заява № 1365/07, § 39). URL : http://nsj.gov.ua/files/1562070664%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B2%D0%B8%D1%82%D1%8F%D0%B3%D1%96%D0%B2_%D0%BF%D0%BE_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82i_8_%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86ii_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pd.

9. Рішння ЄСПЛ від 28 березня 2006 року Справа «Мельник проти України», заява № 23436/03, URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_037#Text.

Ірина Кушнір
доктор юридичних наук
Сергій Адамчук
кандидат наук з державного управління
(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький)

ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ УЧАСТІ ПРОКУРОРА В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРИМУСОВОГО ХАРАКТЕРУ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБМЕЖЕННЯМ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ГРОМАДЯН

Статтею 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КупАП) [1, ст. 7] передбачено здійснення прокурором нагляду за додержанням законів при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення шляхом реалізації повноважень щодо нагляду за додержанням законів при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Статтею 250 [1, ст. 250] цього ж Кодексу більш деталізовано поняття прокурорського нагляду за виконанням законів при провадженні в справах про адміністративні правопорушення. Зокрема, прокурор, заступник прокурора, здійснюючи нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів при провадженні в справах про адміністративне правопорушення має право: порушувати провадження в справі про адміністративне правопорушення; знайомитися з матеріалами справи; перевіряти законність дій органів (посадових осіб) при провадженні в справі; брати участь у розгляді справи; заявляти клопотання; давати висновки з питань, що виникають під час розгляду справи; перевіряти правильність застосування відповідними органами (посадовими особами) заходів впливу за адміністративні правопорушення; вносити подання, оскаржувати постанову і рішення по скарзі в справі про адміністративне правопорушення, а також вчиняти інші передбачені законом дії.

Враховуючи вищевикладене, прокурорський нагляд за додержанням законів у справах про адміністративне правопорушення можна поділити на дві категорії:

- *Безпосередня участь у розгляді справи* про адміністративне правопорушення;
- *Нагляд за відповідними органами*, що здійснюють розгляд справ та

застосовують заходи впливу за адміністративні правопорушення.

Заходи примусового характеру, пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян, що застосовуються у справах про адміністративні правопорушення, умовно можна поділити також на дві категорії:

- *Вид адміністративного стягнення,* передбачений ст. 24 КУпАП [1, ст. 24] (наприклад, адміністративний арешт, арешт з утриманням на гауптвахті, примусове (адміністративне) видворення за межі України);
- *Захід забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення*, передбачений ст. 260 КУпАП [1, ст. 260] (наприклад, адміністративне затримання).

Частиною 2 статті 250 КУпАП [1, ст. 250] задекларовано *обов'язкову участь прокурора* у провадженні зі справ про адміністративні правопорушення, передбачених статтями 172^4 – 172^9, 172^{9-2} Кодексу (справи щодо антикорупційних правопорушень).

Проаналізувавши решту норм Кодексу, можна зробити висновок, що при розгляді інших справ щодо адміністративних правопорушень учать прокурора не є обов'язковою, а його роль у судовому процесі – опосередкованою.

Це пояснюється, насамперед, низькою суспільною небезпечністю адміністративних правопорушень (ст.9 КУпАП: [1, ст. 9] адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності) та, як наслідок, незацікавленістю органів прокуратури брати участь у розгляді таких справ.

Однак, не зважаючи на низьку суспільну небезпечність адміністративних правопорушень, цілий ряд норм КУпАП, як вже було сказано вище, як санкцію передбачає вжиття заходів примусового характеру, що пов'язані із обмеженням особистої свободи громадян (адміністративний арешт, арешт з утриманням на гауптвахті, примусове видворення за межі України, громадські, виправні роботи тощо).

На нашу думку, було би доцільно зобов'язати суд, що розглядає справи, санкція яких передбачає вжиття зазначених вище заходів, залучати до участі прокурора.

Подібних висновків дійшов і Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) [4].

Зокрема, заслуговують на увагу висновки останнього про відсутність сторони обвинувачення під час провадження у справі про адміністративне правопорушення, викладені у справах «Бантиш та інші проти України», «Михайлова проти України», «Карелін проти Росії» тощо.

Так, ЄСПЛ розглядав питання дотримання принципу безсторонності у випадку відсутності прокурора під час частини або всього провадження про адміністративне правопорушення щодо заявників.

На думку ЄСПЛ, суд, який розглядав справу про адміністративне правопорушення, у випадку відсутності прокурора не мав іншого вибору,

окрім як взяти на себе функцію пред'явлення та підтримки обвинувачення під час розгляду справи. В такому випадку буде порушена презумпція невинуватості, оскільки тягар доказування перекладається зі сторони обвинувачення на сторону захисту.

Присутність сторони обвинувачення є, як правило, необхідною для усунення обґрунтованих сумнівів, які можуть виникнути щодо безсторонності суду.

Зазначені висновки ЄСПЛ кореспондуються також із наказом Офісу Генерального прокурора України № 400 від 29.12.2021 «Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах», відповідно до п.8 [3, п.8], якого органи прокуратури зобов'язані забезпечити участь прокурорів у справах про адміністративні правопорушення у разі застосування заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, своєчасне та ефективне реагування на судові рішення у випадках та в порядку, встановлених законодавством.

Що ж до прокурорського нагляду за діяльністю органів, які здійснюють розгляд справ та застосовують заходи впливу за скоєні адміністративні правопорушення то в цьому випадку роль прокуратури визначається у проведенні планових та раптових перевірок за зверненнями, іншими повідомленнями або за власною ініціативою, вчиняти передбачені законом дії у випадках встановлення фактів порушень прав затриманих осіб; отриманні повідомлень про вжиття органами заходів примусового характеру, пов'язаних із обмеженням особистої свободи громадян.

Вищезгаданим Наказом [3, п.5] на прокуратуру покладено завдання забезпечення нагляду за додержанням законодавства при застосуванні за адміністративні правопорушення заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, а також забезпечення нагляду за додержанням законів при доставленні, адміністративному затриманні та триманні осіб, складанні стосовно них протоколів про адміністративні правопорушення, застосуванні в адміністративному порядку інших заходів, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, та накладенні адміністративних стягнень у вигляді адміністративного арешту, у тому числі з утриманням на гауптвахтах, а також виправних, громадських або суспільно корисних робіт, примусового повернення і видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства.

Ці норми кореспондуються, наприклад, із положеннями статті 263 КУпАП [1, ст. 263], яка вимагає повідомлення прокурора про адміністративне затримання особи строком до трьох діб у справах щодо порушення останніми правил обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження).

Крім того, положеннями Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Державної прикордонної служби України та Служби безпеки України від 23.04.2012 за № 353/271/150 [2, Р.2, п.1] передбачено обов'язкове, протягом 24 годин, повідомлення прокурора про підстави прийняття рішення щодо примусового повернення іноземців/осіб без громадянства за межі України.

Аналогічне повідомлення прокуратури вимагається і після прийняття рішення про поміщення іноземців до ПТПІ тощо.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text.

2. Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України від 23.04.2012 № 353/271/150 «Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-12#Text.

3. Наказ Офісу Генерального прокурора України № 400 від 29.12.2021 «Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах». URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-generalnogo-prokurora-z-osnovnih-napryamiv-prokurorskoyi-diyalnosti.

4. Сайт Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini.

Володимир Мельников
кандидат біологічних наук, доцент
Тетяна Терещенко
(Західно-Казахстанський інноваційно-технологічний університет, м. Уральськ, Казахстан)

ІМУНОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ-НАДІЙНИЙ ЧИННИК ЗДОЛАННЯ ПАНДЕМІЇ

Людство протягом усього свого існування стикалося з викликами різного виду та рівня. Однак подолання їх давало змогу вдосконалення цивілізації. Черговий виклик, з яким зіткнулося населення нашої планети, гостра респіраторна інфекція, що викликається коронавірусом SARS-CoV-2. Оголошена Всесвітньою організацією охорони здоров'я пандемія істотно вплинула на всі сфери людської діяльності: економіку, політику, охорону здоров'я, освіту і т. д. Який же вихід із ситуації шукають багато країн? Відповідь банально проста. Створення вакцини, що дозволяє боротися з коронавірусом. Прагнення низки держав бути першими в цьому проявляється

не так у медичному, як у політичному змаганні. Проте створення вакцини SARS-CoV-2 не вирішує у глобальному сенсі проблему. В даний час відомо 7 коронавірусів, що вражають людину. Природа вірусу влаштована в такий спосіб, що може мутувати, отже, інший вид знадобиться розробки нової вакцини. Тобто, все повторюється знову. Будь-яка людина мріє прожити життя, будучи здоровим. Від чого залежить здоров'я? Встановлено, що здоров'я людини на 50 % залежить від режиму (праці, відпочинку, харчування, фізичної активності тощо), на 20 % від генетики, на 20 % від екології та на 10 % від стану охорони здоров'я [1] . Тобто імунологічна стійкість індивіда до інфекційних захворювань, зокрема, залежить від самої людини, від стану функціональних систем його організму. У зв'язку з цим нами проаналізовано ситуацію в Республіці Казахстан щодо пандемії коронавірусу. За даними [2], число смертей за період першої хвилі склало 314 осіб.

Подані результати свідчать, що основними жертвами цієї інфекції є старші вікові групи. Разом з тим, для більш коректної оцінки цієї ситуації нами проведено оцінку смертності людей через коронавірусну інфекцію щодо чисельності вікових груп. Відповідно до даних за віковою структурою населення Республіки Казахстан [3] відсоток смертності казахстанців від цієї інфекції має чітко виражений розподіл.

Отримані результати свідчать, що найбільшу загрозу коронавірусна інфекція становить людей старшого віку. Причому щодо вікової групи 30–39 років вона на порядок вища, а щодо вікової групи 20–29 років вона вища на два порядки. Така ситуація є цілком логічною, якщо взяти до уваги зниження рівня імунологічної активності в міру старіння.

Звичайно, об'єктивні закони природи змінити неможливо, але сповільнити процес старіння це посильно для кожної людини. Роль фізичної культури у розвитку та підтримці функціонального стану різних систем організму дуже висока. Причому слід розглядати фізичну культуру як щоденне виконання ранкової зарядки, і навіть систематичні фізичні тренування. Фізичну культуру необхідно сприймати як розумне ставлення до свого організму – вмістилищу розуму. Це і є здоровий спосіб життя. Численними дослідженнями встановлено, що здоровий спосіб життя сприяє збільшенню різниці між паспортним та біологічним віком.

Дослідженнями [4] встановлено, що Президентський рівень фізичної підготовленості обумовлює різницю між паспортним та біологічним віком близько 20 років, а Національний рівень – 10 років. Дані факти свідчать, що для людей, які мають високий рівень функціонального стану систем організму, а відповідно і менший вік (біологічний) загроза захворювання суттєво знижується.

Який рівень фізичної підготовленості демонструють жителі Казахстану і наскільки вони здатні протистояти загрозі пандемії? Відповідь на це питання дають результати проведення президентських тестів у країні. Так, у 2018 р. у тестуванні взяли участь 4,939 млн. жителів Республіки Казахстан. З них 1,5%

виконали нормативи Президентського рівня, 4,9% – Національного рівня. Тобто рівень фізичної підготовленості населення країни хоче бути кращим. Відповідно і функціональний стан, а разом з ним і імунологічна стійкість до вірусів, мікробів, бактерій жителів Казахстану не така висока.

Безперечно, у залученні до занять масовим спортом роль системи управління висока. Представники цієї системи — державні службовці мають бути орієнтиром для населення. Як відомо дієвим методом у подібних ситуаціях є особистий приклад і роль управлінців у цьому сенсі показова. У цьому зв'язку було проведено опитування 41% міністрів — членів Уряду Республіки Казахстан щодо участі у здачі Президентських тестів. Жоден із них не дав ствердної відповіді.

Таким чином, прояв інфантильності державних чиновників у цьому важливому питанні не ініціює мотиваційних механізмів у населення, що негативно впливає як на здоров'я нації взагалі, так і на ситуацію з пандемією корону вірусу зокрема.

1. Грибан В. Фізичне виховання: Підручник / Грибан В. Г., Мельников В. Л., Хрипко Л. В., Казначеєв Д. Г. Дніпро: Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ, 2019. 232 с.

2. Список загиблих від COVID-19 у Казахстані [Електронний ресурс]. https://umytpa.kz/?page = 7 (дата звернення: 19. 07. 2020).

3. Демографічний щорічник Казахстану. Статистична збірка. Міністерство національної економіки Республіки Казахстан. Комітет із статистики. Нур-Султан, 2019. С. 20.

4. Мельников В. Л., Грибан В. Г. Фізична підготовленість як важливий фактор збільшення тривалості життя / Мельников В. Л., Грибан В. Г. // Фізіологія. 2018. № 2. С. 49-52.

Наталія Обушенко
доктор юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

КОДИФІКАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ВИД СИСТЕМАТИЗАЦІЇ

Сьогодні ні в кого не викликає сумнівів необхідність здійснення такого виду систематизації трудового законодавства України, як кодифікація. Це неодноразово підкреслювала чимала кількість учених. Так, О. М. Ярошенко ще на початку двохтисячних років наголошував, що ухвалення в Україні Трудового кодексу дозволить упорядкувати трудові відносини, підвищити їх гнучкість, звільнити роботодавця від економічно невиправданих витрат на забезпечення гарантій і компенсацій працівникам. Завдяки цьому скоротяться

можливості для розвитку нелегальних трудових відносин, і відбудеться реальне підвищення (порівняно з наявною ситуацією) рівня захисту прав і законних інтересів працівників. Учений акцентує на тому, що новий Трудовий кодекс повинен не стільки проголошувати і фіксувати рівні й нормативи охорони праці, пільги та компенсації, скільки стимулювати розвиток економіки, що, в свою чергу, створить умови для реального забезпечення зазначених норм. Головна умова цього – прискорене впровадження досягнень науково-технічного прогресу, систематичне поновлення технічної бази. А це, як показує досвід передових в економічному плані країн, передбачає широку участь в управлінні виробництвом безпосередніх виробників матеріальних благ – працівників через їх представницькі органи [1, с. 44].

О. А. Любчик у науковому дослідженні також зазначала, що протягом часу державної незалежності в Україні накопичується законодавчий досвід державних органів, наша країна проводить дедалі більше реформ, зокрема у трудовому праві, суспільні відносини в цій сфері швидко змінюються та набувають інших правових форм, які потребують правового регламентування. Утворено компетентними державними органами значний обсяг нормативно-правових актів, але вони досить часто є не узгодженими один з одним, виникають колізії щодо території поширення, юридичної сили тощо, все це негативно відображається на регулюванні суспільних відносин, ефективності такого законодавства. Множинність нормативно-правових актів, їх неузгодженість, фрагментарність, невідповідність потребам сучасного розвитку суспільних відносин, що утворюються, змінюються чи припиняються у сфері трудового права, недостатність правових інструментів для реалізації норм права на практиці, їх технічна недосконалість, відсутність чіткої логіки побудови структури нормативно-правових актів, а також хаотичність дії такого законодавства – все це обумовлює необхідність здійснення кодифікаційної діяльності в системі трудового права України [2, с. 103].

Справедливо зауважити, що на важливість кодифікації трудового законодавства неодноразово звертав увагу і сам законодавець. Зокрема, у своїй доповіді представник Міністерства соціальної політики пояснює, що необхідність осучаснення трудового законодавства зумовлюється докорінними змінами всієї системи суспільних відносин, що відбуваються в Україні у зв’язку з формуванням ринкових відносин і соціально-економічними перетвореннями, тією чи іншою мірою пов’язаними з працею. Крім того, сучасна система принципів трудового права не повністю відповідає потребам часу, меті та завданням незалежної України. У зв’язку з цим вона має бути переглянута з урахуванням змін у суспільному розвитку нашої держави, а також з урахуванням економічних реалій. Нові ризики та виклики (насамперед, кризові явища в економіці) вимагають запровадження нестандартних підходів до реалізації трудових прав і трудових відносин [3].

Яскравим підтвердження намагань законодавства кодифікувати трудове

законодавства є те, що в Україні вже досить тривалий період часу на розгляді залишається проєкт Трудового кодексу, який, до речі, є далеко недосконалим і також потребує перегляду. Тож, не викликає сумніву, що сьогодні подальший розвиток трудо-правових відносин та їх якісне й ефективне регулювання потребують реформування трудового законодавства України з обов'язковою його кодифікацією.

Актуальність вивчення та дослідження кодифікації як самостійного, специфічного типу систематизації нормативно-правових актів, а також практичної апробації кодифікаційних прийомів полягає в тому, що у процесі становлення, розвитку й оптимізації функціонування українського законодавства кодифікація як вид систематизації відіграє значну роль, оскільки є однією з основних форм упорядкування нормативно-правового матеріалу. Зростання кількості правових актів і накопичення правових приписів різного юридичного характеру призводять до правової невизначеності. Будь-яка кодифікація є юридично-технічною відповіддю на потребу у правовій визначеності, породжену кризою джерел права, пов'язаною з безсистемним зростанням їх кількості, з труднощами осягнення усних і розрізнених правових норм та зі стрімкою законодавчою інфляцією [4, с. 124].

Варто зауважити, що в юридичній літературі існує досить велика кількість підходів до визначення сутності кодифікації. Так, в енциклопедичних джерелах поняття кодифікації розглядається в кількох основних значеннях. «Кодифікація (пізньолат. codificatio, від лат. codex, первісно – стовбур, пень; навощена дощечка для письма, книга; ficatio, від facio – роблю) – 1) спосіб упорядкування законодавства, забезпечення його системності та узгодженості; 2) одна з форм систематизації, у процесі якої до проекту створюваного акта включаються чинні норми і нові норми, що вносять зміни в регулювання певної сфери суспільних відносин» [5, с. 361]. Кодифікація законодавства – це форма систематизації законодавства, яка полягає в якісній переробці чинних юридичних норм, усуненні неузгодженостей і суперечностей правового регулювання, заповненні прогалин і в скасуванні застарілих норм [5, с. 362].

О. В. Петришин доводить, що кодифікація законодавства – це вид систематизації, що здійснюється шляхом перероблення та зведення у процесі нормотворчості норм права, що містяться в різних нормативно-правових актах, у логічно узгоджену, побудовану на наукових принципах систему і створення на цій основі нового єдиного нормативно-правового акта. Учений також указує, що основними знаками кодифікації є такі: 1) як і консолідація, вона завжди є офіційною систематизацією, що здійснюється виключно в межах нормотворчої діяльності; 2) результатом кодифікації є видання нового (кодифікованого) нормативно-правового акта; 3) у процесі кодифікації з'являються нові елементи системи права – норми й інститути права, що принципово відрізняє кодифікацію від інших видів систематизації; 4) з

набранням чинності кодифікованим актом попередні акти, що регулюють аналогічні суспільні відносини, втрачають чинність повністю або в частині, що суперечить цьому акту [6, с. 251].

Досить розгорнуто визначають поняття «кодифікація» О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко, які пишуть, що кодифікація – це форма правотворчості. Вона є узагальненням чинного регулювання, спрямованим на встановлення нових норм, що відображають назрілі потреби суспільної практики і долають прогалини правового регулювання. Науковці також зауважують, що кодифікація – це форма вдосконалення законодавства по суті, і її результатом є новий зведений законодавчий акт стабільного змісту (кодекс, положення, статут тощо), що замінює раніше чинні нормативні акти з цього питання. Поєднання в кодифікації впорядкування та оновлення законодавства дозволяє розглядати її як найбільш досконалу, вищу форму правотворчості [7, с. 511]. Кодифікація має низку характерних рис: *по-перше*, в кодифікованому акті зазвичай формулюються норми, що регулюють найбільш важливі, принципові питання суспільного життя, які визначають нормативні основи тієї чи іншої галузі (інституту) законодавства. *По-друге*, такий акт регулює значну і досить широку сферу відносин (майнові, трудові, шлюбно-сімейні, боротьбу із злочинністю тощо). *По-третє*, як підсумок удосконалення законодавства кодифікаційний акт являє собою зведений акт, упорядковану сукупність взаємозалежних приписів; він є єдиним внутрішньо пов'язаним документом, що містить у собі як перевірені життям і суспільною практикою чинні норми, так і нові правила, обумовлені динамікою соціального життя, назрілими потребами розвитку суспільства. *По-четверте*, кодифікацію спрямовано на створення більш стійких, стабільних норм, розрахованих на тривалий період їх дії. Ефективність кодифікованого акта багато в чому залежить від того, чи зможе законодавець урахувати об'єктивні тенденції розвитку відносин, які є предметом регулювання такого акта, та їх динаміку. *По-п'яте,* предмет кодифікації зазвичай визначається залежно від поділу системи законодавства на галузі й інститути. Кодифікація закріплює системність нормативних актів, їх юридичну єдність та узгодженість. Кодифікований акт звичайно очолює систему взаємопов'язаних нормативних актів, що утворюють певну галузь, підгалузь чи окремий інститут законодавства. *По-шосте*, акт кодифікації завжди є значним за обсягом і має складну структуру. Це своєрідний збільшений блок законодавства, який забезпечує більш чітку будову системи нормативних приписів, а також зручність їх використання [7, с. 520].

Результатом кодифікації є ухвалення кодифікованого нормативно-правового акта. Основними видами кодифікованих актів є основи законодавства та кодекси. Так, основи законодавства містять найбільш загальні норми права і визначають цілі та принципи правового регулювання певної групи суспільних відносин. Вони видаються зазвичай у країнах з федеративною формою державного устрою і мають на меті уніфікацію майбутніх однотипних законодавчих актів. У свою чергу, кодекс є єдиним,

зведеним, юридично і логічно цілісним, внутрішньо узгодженим нормативно-правовим актом. Він забезпечує на науковій основі повне, узагальнене і системне регулювання відповідної галузі або підгалузі права [8, с. 98].

Таким чином, незалежно від того, в якій галузі права здійснюється систематизація законодавства, можна констатувати, що вона являє собою діяльність уповноважених суб'єктів не просто із систематизації нормативно-правових актів, які містять норми, спрямовані на врегулювання однорідних правовідносин, а з комплексного його вдосконалення. У цьому контексті зауважимо, що кодифікація передбачає можливість створення нових, більш досконалих норм, а також скасування застарілих положень, що, в свою чергу, дозволить уникнути дублювання норм права, виникнення колізій тощо.

1. Ярошенко О. М. Про необхідність кодифікації трудового законодавства України. *Вісник Академії правових наук України*. Харків : Право, 2004. № 1 (36). С. 44.

2. Любчик О. А. Значення кодифікаційної діяльності в система трудового права. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки.* URL : http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo02/part_2/23.pdf.

3. Як Мінсоцполітики планує осучаснити трудове законодавство? // Дебет-Кредит : Український бухгалтерський портал. URL: https://news.dtkt.ua/state/laws-and-regulations/55232.

4. Обушенко Н. М. Мета, завдання та функції кодифікації, як способу систематизації трудового законодавства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. – С. 123–127.

5. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2007. С. 361.

6. Теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищих навч. закладів / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.

7. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

8. Обушенко Н. М. Технологія та етапи систематизації трудового законодавства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 6. С. 97–102.

Лариса Марценюк
доктор економічних наук, професор
Сергій Файфер
аспірант
(Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро)

СТВОРЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ДОСТУПУ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ДО ТРАНСПОРТНИХ ОБ'ЄКТІВ

Кожна людина має різні права в різних сферах життя, зазвичай ці права закріплені міжнародними стандартами та законодавством конкретної країни, в якій проживає людина. В Україні в останні роки є позитивні зрушення стосовно розвитку та впровадження національних стандартів захисту прав громадян та імплементації міжнародних норм в українське законодавство. На наш погляд, одними з найменш захищених є особи з обмеженими можливостями і саме їм держава повинна допомагати жити повноцінним життям, та давати таким особам мати рівний доступ до усіх благ та ресурсів держави, разом із здоровими людьми.

В Україні близько трьох мільйонів осіб мають інвалідність, а враховуючи нинішню війну, напад росії на Україну, зрозуміло, що кількість інвалідів буде тільки збільшуватися, а отже питання підтримки таких осіб є вкрай актуальним.

В даний час існують і діють різні форми та методи здійснення норм міжнародно-правових актів у галузі прав людини в національну правову систему України. Що стосується наукових підходів до взаємодії національного права та міжнародного права, що регулює процес утворення та реалізації МПСПЛ, то тут слід, напевне, користуватися поняттям «імплементація» як найбільш оптимальним в даній ситуації. Проте незважаючи на різні форми і способи, їх спільною метою є сприяння і визнання захисту прав і свобод людини як найвищої цінності з боку держав [1].

Враховуючи, що Україна стала Кандидатом на членство у Євросоюзі в червні 2022 року, вкрай актуальним стало питання імплементації європейського законодавства, провідних Директив та Регламентів в українське національне законодавство. Не стало виключенням й питання імплементації європейського законодавства в сфері підтримки прав осіб з обмеженими можливостями у всіх сферах життя.

Так, науковець І.І. Єфремова слушно зазначає, що, Україна, обравши шлях приєднання до європейської спільноти, визнала потребу в уніфікації застосування принципів дотримання прав людини та механізму захисту прав у разі їх порушення [2].

В світі є достатня кількість різноманітних міжнародних документів, що регламентують підтримку осіб з обмеженими можливостями на всіх рівнях. Ми зосередимося лише на Конвенції про права осіб з інвалідністю, згідно із статтею 3 якої визначено, що: a) повага до притаманної людині гідності, її особистої самостійності, зокрема свободи робити власний вибір, і незалежності; b) недискримінація; c) повне залучення до суспільства; d) повага до осіб з інвалідністю; e) рівність можливостей; f) доступність; g) рівність чоловіків і жінок; h) повага до здібностей дітей з інвалідністю [3].

Ми більше уваги хотіли б зосередити на доступності транспортних об'єктів та рухомого пасажирського складу для мало мобільних осіб, адже в повсякденному житті транспорт нас оточує скрізь і майже неможливо задовольнити те чи інше своє бажання, не скориставшись послугами різних видів транспорту (маємо на увазі, що зазвичай, аби добратися до аптеки, до магазину, на роботу, на відпочинок тощо людина використовує різні види транспорту, а наскільки сучасний транспорт, що використовується в Україні, придатний та зручний для використання його особами з обмеженими можливостями, це велике питання).

Зауважимо, що в країнах ЄС є ціла низка ініціатив, спрямованих на підвищення доступності громадського транспорту, наприклад, CIVITAS II (Тулуза, Франція), в рамках якої були усунені бар'єри для користування транспортом людям із фізичними обмеженнями в м. Тулузі та в селах навколо нього. У рамках проєкту CIVITAS I (Прага, Чеська Республіка) було створено автобусний маршрут, який об'єднав лікарні та медичні центри в історичному центрі міста, що підвищило доступність громадського транспорту не лише для пацієнтів, але й для лікарів. У рамках проєкту CIVITAS PLUS (Ясси, Румунія) було вжито заходів, щоби полегшити перехід вулиць людям з обмеженими фізичними можливостями та вадами зору, а також обладнано автобуси гідравлічними підйомними рампами. Є й інші проєкти, як-от CAP4Access (онлайн-карти доступу до транспорту), SIMON (спеціальні мобільні додатки для людей з інвалідністю) та інші. Всі ці ініціативи започатковані для практичної реалізації низки програмних документів, таких як Конвенція ООН з прав осіб з інвалідністю, Європейська стратегія інвалідності та інших.

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні« чітко прописує, що забудовники повинні пам'ятати про осіб з обмеженими можливостями і вже на етапі проєктування планувати для таких осіб можливість доступу до тих чи інших об'єктів. Так, стаття 26 вищезгаданого Закону говорить про те, що: »Підприємства, установи та організації зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до об'єктів фізичного оточення». А в статті 27 чітко прописано, що планування і забудова населених пунктів, формування мікрорайонів, проектування, будівництво і реконструкція об'єктів фізичного оточення без пристосування для використання особами з інвалідністю не допускаються. Разом з тим і стаття 28 захищає права громадян з обмеженими

можливостями: »підприємства, організації та фізичні особи – підприємці, що здійснюють транспортне обслуговування населення, зобов'язані забезпечити спеціальне обладнання транспортних засобів, вокзалів, аеропортів та інших об'єктів, яке б дало змогу особам з інвалідністю безперешкодно користуватися їх послугами» [4].

Практичну реалізацію проєктів підтримки осіб з обмеженими можливостями вдалося здвинути з мертвої точки за ініціативи першої леді України Олени Зеленської, яка запропонувала втілення програми «Без бар'єрів», в рамках якої прийнято Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року та затверджений план заходів з її реалізації. Метою Стратегії є створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики. Ми не будемо перераховувати завдання цієї Стратегії, але сподіваємося, що держава знайде власні кошти або залучить іноземні джерела фінансування для реалізації такої важливої для суспільства Стратегії [5].

Якщо Україна прагне стати повноправним членом розвинутих країн, вона повинна докласти зусиль до формування безбар'єрного середовища. Для цього потрібно на рівні областей затвердити та втілювати в життя Програми створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення (які передбачатимуть встановлення звукових світлофорів; забезпечення доступності транспортної інфраструктури для маломобільних груп населення; створення мережі зон стоянок та відпочинку водіїв вантажних та інших транспортних засобів та їх відповідність вимогам щодо доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до приміщень на доступній висоті потрібно встановлювати кнопку виклику обслуговуючого персоналу з відповідною табличкою; облаштовувати пандуси в громадських місцях, розміщувати тактильні карти-схеми міста з використанням шрифту Брайля, а також потрібно оновлювати рухомий склад пасажирського транспорту на такий, що пристосований для перевезення осіб з обмеженими фізичними можливостями).

Список використаних джерел

1. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Н 23 Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.

2. Єфремова І.І. Особливості визначення міжнародно-правового механізму захисту приватних прав. Економіка, фінанси, право. 2019. № 7/1. С. 41–44.

3. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

4. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні«

(назва із змінами, внесеними згідно із Законом України від 19.12.2017 р. N 2249-VIII). URL: https://ips.ligazakon.net/document/T087500?an=1

5. Національна Стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/conv#n10

Олександр Обушенко
доктор юридичних наук, професор
(центральний орган управління Служби судової охорони)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ЗНАЧЕННЯ В АСПЕКТІ ОПТИМІЗАЦІЇ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Одним з пріоритетних напрямів діяльності держави у сфері охорони праці є постійне вдосконалення рівня безпеки здоров'я працівників у процесі праці, однією із складових якого є використання іноземного досвіду у цій сфері. Звідси надзвичайно важливим видається вивчення як міжнародно-правового регулювання охорони праці, так і позитивного та негативного світового досвіду організації роботи з поліпшення умов і підвищення безпеки праці.

Необхідно зазначити, що сьогодні на міжнародно-правовому рівні діє широке коло актів у сфері охорони праці, зокрема конвенцій і рекомендацій. Наприклад, можна виділити такі важливі нормативно-правові акти у даній сфері: Конвенцію МОП № 159 «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів» 1983 року [1], Конвенцію МОП № 174 «Про запобігання великим промисловим аваріям» 1993 року [2], Конвенцію МОП № 176 «Про безпеку та гігієну праці в шахтах» 1995 року [3] тощо.

У 2006 році на 95-й Міжнародній конференції праці було прийнято Конвенцію МОП № 187 «Про основи сприяння передової організації охорони праці на національному рівні» [4] і «Рекомендація про основи сприяння передової організації охорони праці на національному рівні»(№ 197) [5]. Суть конвенції полягає в тому, що кожна країна – член МОП поступово розвиває і періодично переглядає державну систему забезпечення охорони праці на основі консультацій з представницькими організаціями підприємців і працівників. Ця система повинна включати законодавчі й інші правові акти; державні органи або відомства, що відповідають за охорону праці; механізм для дотримання вимог національних нормативних актів; угоди щодо співпраці між працедавцями і працівниками на рівні підприємств; національний трьохсторонній консультативний орган, служби гігієни праці і т. п..

У даний час штаб-квартира МОП та її регіональні бюро бачать своє

завдання у розповсюдженні інформації про Конвенції, Рекомендації та їх зміст, маючи на меті перш за все ратифікацію якомога більшої кількості держав і набрання чинності цих актів, втілення в життя положень, що містяться в них, заради вдосконалення охорони праці та захисту працівників на виробництві у відповідності з новими вимогами та викликами, висунутими життям.

В аспекті удосконалення охорони праці на основі зарубіжного досвіду слід зазначити, що деякі автори уже здійснили певні дослідження й сформулювали відповідні висновки. Так, приміром, Р. Б. Бойко підсумувала, що для України необхідно детально використати:

1) досвід ФРН щодо підходу до здійснення навчання інспекторів з охорони праці;

2) досвід Канади відносно практики відшкодування шкоди потерпілим зокрема, до досягнення пенсійного віку, коли виплати здійснюються страховою організацією, а після – йде звичайна пенсія[6, с. 85];

3) досвід Нідерландів.

Як правильно підкреслює В. І. Яцкін, вимоги міжнародних норм та стандартів у сфері охорони праці передбачають вирішення таких першочергових завдань, як створення безпечних умов праці, запобігання виробничим травмам і захворюванням, гарантування безпеки продукції та послуг. Відповідати вимогам цих норм і стандартів означає вирішувати питання, що пов’язані з охороною та гігієною праці, на всіх етапах процесу виробництва. При цьому слід враховувати те, що вирішального значення набуває практика використання державою економічних важелів, політики стимулювання та розвитку в суспільстві культури корпоративної відповідальності [7, с. 5].

Таким чином, з’ясування зарубіжного досвіду у сфері охорони праці має одне з найбільш пріоритетних значень в аспекті оптимізації та удосконалення трудових відносин (саме умов праці, безпечних для життя та здоров’я кожного працівника) на підприємстві, в установі чи організації.

Важливою віхою у розвитку трудового законодавства було прийняття в 1980-х рр. у скандинавських країнах, а в 1990 році – у Нідерландах законів, що здійснили комплексне регулювання охорони виробничого середовища. Вони містили ряд нових принципових положень, що заслуговували на особливу увагу. Наприклад, у Нідерландах на досить високому рівні є галузева роль профспілок в питаннях охорони праці. Для вирішення питань з охорони праці в країні підписано Угоду про охорону праці між профспілками та роботодавцями. Однією з таких угод є розробка індикаторів оцінки ризиків на рівні галузі із залученням профспілок. Оцінку ризиків закріплено законодавством і є обов’язком роботодавців. Коли компанії використовують індикатори оцінки ризиків, розроблені для їх галузі і погодженні з профспілками та включені в колективні договори, ефективність заходів значно підвищуються. Як бачимо, такий досвід є надзвичайно цікавим і становить

неабияку цінність у суспільстві.

Законодавство про охорону праці Нідерландів також передбачає, що оцінка ризиків повинна бути пов'язана не тільки з тими небезпеками, які виникають із властивостей матеріалів, препаратів, пристроїв, устаткування тощо, але й повинні враховувати особливості окремих груп найманих працівників (наприклад, вагітних жінок, молодих і літніх працівників, а також осіб з обмеженою працездатністю). Підприємці зобов'язані подавати письмові висновки про ступінь ризиків на підприємствах за підписом дипломованих аудиторів. Вони можуть бути їхніми співробітниками або зовнішніми субпідрядниками. Документ повинен містити рекомендації про звільнення або обмеження цих ризиків, а також передбачати етапи робіт, які потребують залучення кваліфікованих фахівців.

Закон про охорону праці зобов'язує роботодавців проводити періодичні медичні обстеження своїх робітників і службовців. Мета обстежень полягає у виявленні проблем зі здоров'ям, в силу яких певні види робіт, якщо не вживати ніяких заходів попередження, стають особливо небезпечні для окремих працівників. Ця вимога закону є відображенням різних колективних трудових угод у будівельній промисловості, якими протягом багатьох років вимагалося від роботодавців надання повного медичного обслуговування на виробництві, в тому числі проведення регулярних медичних обстежень.

Заслуговує також на увагу досвід Нідерландів, де роботодавцям, які поліпшують умови праці на робочих місцях, встановлюється пільгове оподаткування. Так, застосування такого підходу в Україні сприятиме можливості виділення більше коштів роботодавцями на покращення умов праці на підприємстві, забезпечить вкладенню грошей в оптимізацію існуючого стану охорони праці. Дана тенденція є зразковим свідченням того, що держава реально визнає людину, її життя та здоров`я найвищими соціальними цінностями, оскільки створює умови для безпосереднього інвестування в людський капітал, розвиток трудового потенціалу, науково-технічного прогресу.

Питання охорони праці й здоров'я працівників є невід'ємною частиною стратегій інших країн Євросоюзу, Іспанії, Канади, Швейцарії.

Так, правову основу охорони праці у Швейцарії складають закони «Про страхування від нещасних випадків», «Про працю», а також «Про безпеку технічного устаткування й апаратури». Закон «Про страхування від нещасних випадків» містить заходи профілактики від нещасних випадків і професійних захворювань. У Законі «Про працю» викладено правові вимоги про працю, спеціально зорієнтовані на завдання охорони здоров’я зайнятих на виробництві працівників.

Інноваціями законодавчого характеру останніх років у Законі «Про страхування від нещасних випадків» і в Законі «Про працю» можна назвати набуття чинності постанов стосовно фабрично-заводських лікарів та інших фахівців з охорони праці.

За Швейцарським інститутом страхування від нещасних випадків закріплено питання стосовно перевірки відповідності устаткування і його функціонувань до задекларованих стандартів, а також вжиття необхідних заходів або проходження технічного тестування. Устаткуванням непромислового призначення займається Консультаційний орган з питань запобігання нещасним випадкам, а також різного роду спеціалізовані організації. У Швейцарії поки ще малопомітним залишається вплив соціальних партнерів. У той же час розроблювані в комісіях ЄС норми і стандарти з охорони праці, безпеки технічного устаткування впроваджуються в національні нормативи й публікуються у відповідних виданнях.

В Іспанії інспекція праці входить до складу Міністерства праці та соціального захисту. Її генеральний директор несе відповідальність перед заступником Міністра за управління, планування та організацію роботи інспекції. Незважаючи на те, що кандидати на пост генерального директора інспекції спочатку пропонуються Міністром праці, остаточні призначення повинні схвалюватися кабінетом міністрів. Страхові організації, що забезпечують компенсаційні виплати у разі виробничих травм або захворювань, посідають важливе місце в системі охорони праці країни. Відповідно до закону роботодавці, а також робітники і службовці повинні сплачувати внески до Національного інституту соціального захисту, який забезпечує такі пільги, як пенсія по старості, а також виплати по хворобі і непрацездатності.

Таким чином, регулювання охорони праці на міжнародному рівні та в законодавстві окремих країн світу забезпечується переважно чітким та прозорим державним регулюванням. При цьому, стан безпеки праці можна досягти лише поєднанням на державному рівні та на кожному окремому ефективних системних заходів з охорони праці, в тому числі за рахунок профілактики професійних захворювань і травмувань, продовження терміну активної працездатності тощо. В цьому аспекті важливим напрямком як на національному, так і на міжнародному рівні є і залишається скоординована й ефективна співпраця структур, задіяних у відповідній системі, розвиток соціального партнерства, удосконалення взаємодії з роботодавцями та працівниками й заходів з роз'яснення та поширення положень щодо безпечної життєдіяльності працівника в умовах виробничого середовища.

У цьому зв'язку критичне переосмислення кращого досвіду зарубіжних країн у сфері охорони праці та його адаптація до вітчизняного контексту здатні значно прискорити впровадження дієвого механізму формування та реалізації державної політики у сфері охорони праці в Україні. Більше того, це сприятиме становленню громадянського суспільства в нашій країні, а також безпосередньо вплине на трансформацію держави у напрямку правової та соціальної.

---

1. Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів: Конвенція №159 від 20.06.1983 р. // Міжнародне законодавство про охорону праці. – Т. 2, 1997. – 440 с.

2. Про запобігання великим промисловим аваріям: Конвенція Міжнародної

організації праці № 174 // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1919-1964. – Женева: Міжнародне бюро праці. – Том II. – 1999. – С. 1437-1444.

3. Про безпеку та гігієну праці в шахтах: Конвенція Міжнародної організації праці від 22.06.1995 р. № 176. URL : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_093.

4. Про основи сприяння передовій організації охорони праці на національному рівні: Конвенція (№ 187) від 05.06.2006 // Охорона праці. – 2012. – №6. – Ст. 5-18.

5. Рекомендації про основи сприяння передовій організації охорони праці на національному рівні (№197) від 05.06.2006. *Охорона праці*. 2012. №6. Ст. 20-36.

6. Бойко Р. Б. Правовий аспект охорони праці: міжнародний досвід для України. *Вісник Академії адвокатури України*. № 3 (22). 2011. С. 81-86.

7. Яцкін В. І. Досвід зарубіжних країн у сфері державного регулювання проблем охорони праці. *Теорія та практика державного управління*. 2019, Вип. 3 (42). С. 1-6.

Едуард Рижков
кандидат юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНІ ТА ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПРОЦЕСІ ДЕОКУПАЦІЇ КРИМУ

Дії визвольного руху в Криму набирають обертів по мірі того як ЗСУ нарощує свою спроможність щодо військової деокупації та більш читко формується політична позиція України щодо цього питання.

Дотримання прав людини в процесі бойових дій як і самого принципу верховенства права то є відносна проблема з огляду на засоби, що використовуються не тільки регулярними військами але й розвідувально-диверсійними групами та партизанами з числа патріотично-налаштованих громадян [1].

З огляду на це, на нашу думку, необхідно саме на підготовчому етапі деокупації передбачити механізми забезпечення верховенства права з метою мінімізації фактів порушення прав та свобод людини (як це не цинічно звучить у випадку з окупантами).

Відправною точкою формування стратегії з цього питання на відміну від подій 2014 року зараз є не лише політична воля керівництва держави та гарантів будапештського меморандуму (або її відсутність), а й думка українського народу [2; 3; 4].

Переважна більшість українців (85%) вважають, що перемогою України у війні з Росією буде звільнення усіх її територій, включно з Кримом і окупованим Донбасом, свідчить опитування соціологічної групи «Рейтинг». Від початку повномасштабного вторгнення Росії така переконаність зросла (з 74% у березні до 85% у листопаді 2022). Лише 9% обрали варіант повернення

лише територій, які Україна контролювала до 24.02.22. Водночас за продовження бойових дій на території Росії виступають не більше ніж 5% [5].

Суспільна думка свідчить про те, що жодних компромісів з країною-агресором щодо довготривалих підходів у розв'язанні проблеми деокупації не повинно бути. Звільнення Криму повинно бути безумовним і проводитись якнайшвидше за наявних воєнних можливостей. Такий підхід буде сприяти також найшвидшому припиненню правового безладу на півострові [6].

Тому, міжнародні партнери України, поважаючи волю українського народу, дедалі чіткіше для себе усвідомлюють це прагнення та формують свою позицію в унісон із нашою [7].

Розуміння певних ризиків глобального характеру (нанесення ядерного удару) не є перешкодою до реалізації свого прагнення для українського народу, проте потребує додатково від правників застосування механізмів, які б зменшили опір з боку ворога та сприяли демонстрації «жесту доброї волі» з боку агресора та колаборантів [8, с. 229].

Одним із таких інструментів ми вбачаємо застосування в повній мірі можливостей правоохоронних органів та судової системи у притягненні до кримінальної відповідальності осіб за державну зраду, колаборацію діяльність та пособництво ворогу не після перемоги над ворогом і звільнення території Криму від окупантів, а вже зараз. І це є принциповим [9].

Тобто, таку діяльність необхідно проводити у найактивний спосіб до початку активних військових дій з деокупації півострову. Цивілізований підхід у такий правовий спосіб буде психологічно і фактично сприяти розумінню вказаними суб'єктами невідворотність покарання за злочини, передбачені статтями 111, 111-1, 111-2 Кримінального кодексу України 10]. Це у свою чергу зменшить факти народної розправи над ними у спосіб, що не завжди є сумісний з принципом верховенства права [11].

За належного усвідомлення необхідності такої підготовчої роботи на випередження вітчизняні правоохоронні органи разом із представниками Феміди потенційно здатні сформувати «правове цунамі» з континентальної частини України, що незворотньо та безкомпромісно накриє значну частину п'ятої колони РФ, яка поки що перебуває на півострові, а також буде сприяти його звільненню та встановленню правового порядку.

---

1. Партизани з «АТЕШ» взяли на себе відповідальність за підпал казарм у Криму. URL : https://suspilne.media/336056-partizani-z-ates-vzali-na-sebe-vidpovidalnist-za-pidpal-kazarm-u-krimu/.
2. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text.
3. Звільнення Криму – у Києві готуються до відновлення влади над півостровом. URL : https://skeptik.com.ua/zvilnennia-krimy-y-kiyevi-gotyutsia-do-vidnovlennia-vladi-nad-pivostrovom.
4. Голова Меджлісу закликав росіян залишити Крим: «Далі буде тільки гірше». URL : https://tsn.ua/politika/golova-medzhlisu-zaklikav-rosiyan-zalishiti-krim-dali-bude-tilki-girshe-2200036.html
5. Перемогою у війні 85% українців вважають звільнення всіх територій, включно

з Кримом і Донбасом – опитування. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-krym-donbas-opytuvannia/32174408.html

6. У Криму окупанти та колаборанти розправляються один з одним: Світовий Конгрес українців. URL: https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/u-krimu-okupanti-ta-kolaboranti-rozpravlyayutsya-odin-z-odnim/

7. Ходжес: Україна може звільнити Крим у 2023 році URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/09/10/novyna/bezpeka/xodzhes-ukrayina-mozhe-zvilnyty-krym-2023-roczi

8. Рижков Е.В. Колабораціонізм у питанні деокупації Криму / Е.В. Рижков/ Крим – це Україна: стратегія деокупації та реінтеграції : матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Одеса, 24 лютого 2023 року). – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – С. 226-230

9. Рижков Е.В. Використання інформаційних технологій для встановлення колаборантів/ Е.В. Рижков// Інформаційні технології в освіті та практиці : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 16 грудня 2022) / упорядник: Т.В. Магеровська. Львів : ЛьвДУВС, 2023. – С. 58-62.

10. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

11. Партизани ліквідували у лікарнях Сімферополя 30 окупантів. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/11/13/novyna/bezpeka/partyzany-likviduvaly-likarnyax-simferopolya-30-okupantiv.

Віталій Грибан
доктор біологічних наук, професор,
Заслужений працівник
народної освіти України
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Володимир Мельников
кандидат біологічних наук, доцент
(Західно-Казахстанський інноваційно-технологічний університет, м. Уральськ, Казахстан)

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ РУХОВИХ НАВИЧОК У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СПОРТІ

Діяльність спортсмена виступає у формі нормативно закріпленого стереотипу, в якому узагальнений як власний досвід та здібності, так і попередників. Засвоєння нормативно закріпленого способу діяльності відбувається на основі формування інтегрального образу дій, спрямованих на досягнення результату відповідно до образу-мети. Образ-мета як ідеальне уявлення про результат досягається завдяки програмі дій над реальним предметом, що динамічно змінюється в процесі діяльності. Оскільки

формування навички має предметно-дійову та психологічну основу, то в процесі навчання формуються і засвоюються інтегральний образ дій та інформаційна основа діяльності (1).

В результаті спортивного навчання засвоюються певні поєднання різних рухових та розумових дій на основі умовно-рефлекторних механізмів, які є основою конкретного тренувального завдання і знаходять підкріплення у вигляді корисного результату. Результатом навчання формуються системи таких рухових навичок, як:

- сенсорно-перцептивні (сприймання-розпізнавання способів руху, форм, віддалі, швидкості руху);
- моторні (потужності виконання спортивних рухів, дій, операцій);
- інтелектуальні (прийоми, розв'язання задач).

Рухові навички являють собою складні системи умовних рефлексів, об'єднаних окремим завданням. Механізм їх побудови здійснюється за принципом динамічних стереотипів, тобто утворенням і функціонуванням в корі головного мозку стійких систем тимчасових нервових зв'язків між нервовими центрами окремих елементарних рухів та розумовими актами.

В процесі формування спортивних навичок у тренованого поступово зникають зайві рухи, зменшується напруження, увага переноситься з процесу на результат, виробляється ритм дій і можливість довільно змінювати темп вправ. Таким чином, формується автоматизм рухів і дій та створюються умови для одночасного виконання більш складної аналітико-синтетичної діяльності.

Процес формування спортивних навичок включає декілька етапів, які різняться особливостями виконання дій і механізмами нейрорегуляції (2).

Попередній етап — початок усвідомлення навичок, чітке розуміння мети, але недостатнє уявлення про способи її досягнення; при виконанні дій мають місце значні помилки.

Аналітичний етап — оволодіння окремими елементами дій, чітке розуміння того, як потрібно виконувати дії, поєднується з неточним, нестабільним їх виконанням, зайвими рухами при інтенсивній концентрації довільної уваги.

Синтетичний етап — формування цілісної системи рухів, дій, автоматизація навичок, коли виконання вправи стає все більш якісним, зникають зайві рухи, послаблюється довільна увага.

Етап закріплення і високої автоматизації дій. Точне, економне, стабільне виконання дій поєднується з виконанням інших більш складних дій під контролем свідомості.

Рухові навички формуються в процесі фізичного тренування — цілеспрямованого систематичного повторення діяльності з метою підвищення її якості.

З фізіологічної точки зору фізична вправа являє собою процес пристосування і відповідної зміни фізіологічних функцій організму людини для найбільш ефективного виконання конкретної роботи. В процесі

тренування по мірі формування рухових навичок відбувається суттєві зміни у фізичних якостях, (сили, швидкості , витривалості, мобільності тощо) і визначаються способи їх найбільш раціонального використання, зі зменшенням енергетичних затрат на виконання вправ. Вправи є дієвим засобом розвитку резервів організму, методом удосконалення діяльності.

В процесі вправ встановлюється злагоджена взаємодія між центральною нервовою системою, рецепторами, серцево-судинною, дихальною та іншими системами організму, оскільки на початкових етапах має місце неузгодженість в їх роботі, різна лабільність окремих ланок функціональної системи.

Узгодження ритмів забезпечується за рахунок адаптації фізіологічних систем, їх здатності змінювати свої характеристики в процесі роботи. Завдяки погодженню лабільності компонентів функціональної системи засвоюється ритм.

Досконалість спортивних навичок оцінюється кількісними і якісними показниками тренованої особи, а також такими фізіологічними показниками:

● стійкість навичок, яка характеризується варіабельністю часу виконання вправ, амплітудою і протяжністю траєкторії рухів;

● концентрація нервових процесів, коли сформовані умовні рефлекси виникають лише у відповідь на подразники певної якості і сили і не виникають на подібні подразники, які мають інше сигнальне значення.

Ефективне спортивного тренування досягається при забезпеченні таких умов:

● наявність в тренованого установки на підвищення спортивної майстерності, досягненні поставленої мети, для чого обліковуються результати виконання вправ, проводиться аналіз допущених помилок на основі контролю і самоконтролю;

● постійний і поступовий перехід в процесі навчання від менш складного до більш складного, але посильного матеріалу;

● правильний розподіл0 повторень у часі. Повторення не повинні бути надто частими, щоб не порушувати сформовані умовнорефлекторні зв’язки.

Швидкість формування рухових навичок у різних людей і на різних етапах тренування неоднакова. В одних вона на перших етапах тренування висока, а потім зменшується, в інших — зберігається на одному рівні або зростає, що зумовлюється як типологічними властивостями, так і здібностями, минулим досвідом, мотивацією.

1. Мельников В.Л. Фізична підготовленість як найважливіший чинник збільшення тривалості життя /В.Л. Мельников, В.Г. Грибан //Фізіологія, 2018. № 2. – С. 49-52.

2. Грибан В.Г., Мельников В.Л., Хрипко Л.В., Казначеєв Д.Г. Фізичне виховання: підручник / Дніпро: ДДУВС, 2019. 232 с.

Едуард Рижков
кандидат юридичних наук, професор
Світлана Рижкова
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГО-ЕМОЦІЙНИХ КРИЗОВИХ СТАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне військове вторгнення Росії на територію України спричинило цілу низку актуальних першочергових завдань, які потребують негайного вирішення з боку державних та недержавних інституцій, громадськості щодо різного роду проблем, які пов'язані із зовнішніми загрозами національній безпеці України, територіальній цілісності нашої держави.

Проте, в умовах запровадження правового режиму воєнного стану залишаються актуальними питання пов'язані з внутрішньодержавними аспектами, із вирішенням соціально-психологічних проблем певних категорій населення. Їх умовно можна поділити на дві категорії. Перша категорія: цивільне населення, яке постраждало внаслідок збройної агресії рф.: внутрішньо переміщені особи; особи, які залишаються на територіях де відбуваються активні бойові дії; особи, які втратили внаслідок бойових дій рідних та близьких; особи, які стали жертвами вчинення злочинів з боку військових р.ф., тощо. Друга категорія: суб'єкти, які безпосередньо приймають участь у бойових діях, а також несуть службу в посиленому режимі забезпечують публічний порядок та безпеку на територіях, де не ведуться бойові дії (військовослужбовці, поліцейські), демобілізовані військовослужбовці, особи, які надають допомогу потерпілим, які знаходяться на території, де ведуться бойові дії, тощо.

Важливим завданням в зазначеному контексті є зведення до мінімуму руйнівних наслідків надзвичайних та екстремальних ситуацій, сприяння збереженню психічного здоров'я. Актуальним є надання соціально-психологічної реабілітації постраждалим як в умовах екстремальної / надзвичайної ситуації, так і після повернення із зони ризику [1].

За даними дослідження психологічного стану українців під час війни, а також їхньої готовності звертатися по допомогу до фахівців, було отримані наступні результати: 71% опитаних відчували останнім часом стрес або сильну знервованість. Половина опитаних відчувають тривожність і напругу. Причому найбільша частка тих, хто останнім часом відчуває стрес або сильну знервованість, – серед жінок та людей віком від 25-34 років. За даними МОЗ

з початку повномасштабної війни росії проти України 650 тисяч людей звернулися до психологів і психіатрів в системі охорони здоров'я й отримали психологічну допомогу. Проте 49% опитаних вважають, що психологічна допомога – це лише для психічно хворих людей. І лише 2% респондентів консультуються з фахівцем – психологом, психотерапевтом, сімейним лікарем чи терапевтом. Понад 80% українців ніколи в житті не зверталися до психолога [2].

На підставі вищезазначеного дослідження особи, які внаслідок війни отримали негативний досвід пов'язаний із стресовими травмуючими ситуаціями, кризовими станами, окрім залучення спеціальних суб'єктів (психологів, психіатрів; військових психологів, психологів реабілітаційного центру для ветеранів; приватних психіатрів та лікарів-психотерапевтів) дотичних до вирішення зазначених проблем, є нагальна необхідність роботи з населенням щодо руйнування стереотипного мислення, про те, що психологічна допомога – це лише для психічно хворих людей.

Важливим в рамках реалізації та формування культури піклування про психічне здоров'я серед населення є створення системи з якісними та доступними послугами із психічного здоров'я реалізується в рамках Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. Стосується це також і окремої категорії осіб, чия свідомість або підсвідомість постраждала в наслідок впливу від технології інформаційної війни (ворожі інформаційно-психологічні спеціальні операції) [3].

Для поліпшення психологічного стану створено телеграм-канали «Подбай про себе«, де є психологічні поради, техніки, мотиваційні рекомендації для громадян, «Підтримай дитину« педагоги та дитячі психологи за підтримки Міністерства освіти і науки України надають фахову допомогу. Також спільно з Інститутом модернізації змісту освіти та Асоціацією інноваційної та цифрової освіти за участю провідних міжнародних експертів з психології розроблено курс підвищення кваліфікації для освітян «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій». Заходи спрямовані для допомоги українцям контролювати психоемоційний стан, уникнути страху, панічних приступів чи навіть постравматичного синдрому (ПТРС), тощо [4; 5].

Окремо слід зупинитись на діяльності військовослужбовців та поліцейських, які в умовах воєнного стану працюють в посиленому режимі, що потребує додаткових фізичних ресурсів, в тому числі багато чинників призводять до дестабілізуючих психоемоційних станів, які можуть призвести до хронічних стресових розладів, що як наслідок, впливає на зниження працездатності та професійного вигоряння. Актуальним питанням є вивчення досвіду залучення військових капеланів та капеланів, які працюють із поліцейськими, які здатні підвищити психолого-емоційний стан із зазначеними суб'єктами. Так, наприклад, у м. Дніпро діє «Капеланський патруль», які спільно із поліцейськими несуть службу в умовах воєнного

стану. Важливою складовою в діяльності капеланів є допомога в організації командної роботи поліцейських, розкриття їхніх особистісних якостей задля покращення морально-психологічного стану в колективі. Окрім цього капеланська діяльність направлена на подолання стресових ситуацій, відновлення духовного та емоційного станів [6].

Роботу з реабілітації постраждалих необхідно проводити із врахуванням різного ступеня релігійності субєктів або відсутності її як такої [7; 8].

Отже, на підставі вищезазначеного, на порядку денному стає питання вдосконалення методик подолання психологічних проблем окремих верств населення, спричинених факторами воєнного стану.

Наукову і практичну цінність становить висвітлення досвіду діяльності психологів та капеланів в умовах воєнного стану у взаємодії з військовими та правоохоронцями щодо подолання психолого-емоційних кризових ситуацій.

Є перспективним прояв критичного мислення (руйнування стереотипів) під час створення та реалізації державних і недержавних програм, направлених на надання психологічної допомоги населенню..

1. Дослідження соціально-психологічних проблем і потреб осіб постраждалих внаслідок війни URL: https://www.prostir.ua/?news=doslidzhennya-sotsialno-psyholohichnyh-problem-i-potreb-osib-postrazhdalyh-vnaslidok-vijny-chy-aktualna-narazi-postvojenna-s

2. В Україні провели масштабне дослідження психологічного стану українців під час війни URL:https://www.rv.gov.ua/news/v-ukrayini-proveli-masshtabne-doslidzhennya-psihologichnogo-stanu-ukrayinciv-pid-chas-vijni

3. Рижков Е.В. Енергоінформаційна безпека суспільства та держави з позиції діяльності правоохоронних органів // Злочини проти особистої волі людини: Збірник матеріалів міжнародного науково-практичного семінару (Харків, 19-20 вересня 2000 р.) /[Редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін.]. – Харків: “Книжкове видавництво” Лествиця Марії”, 2002. – С. 83 – 88.

4. Головні підсумки реалізації Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки URL: https://mon.gov.ua/ua/news/golovni-pidsumki-realizaciyi-nacionalnoyi-programi-psihichnogo-zdorovya-ta-psihosocialnoyi-pidtrimki.

5. Рижков Е.В. Енергоінформаційна основа встановлення контактів із неповнолітніми // Закон і підліток: Матеріали обласної науково-практичної конференції. Донецьк, 27 жовтня 2000 року / Гол. ред. Ю.Л. Титаренко. – Донецьк: ДІВС, 2001. – С. 140-143.

6. Вони борються з домашнім насильством у Дніпрі та області! URL: https://dduvs.in.ua/2022/11/28/vony-boryutsya-z-domashnim-nasylstvom-u-dnipri-ta-oblasti/

7. Рижков Е.В. Наукове пояснення суті заповідей як компенсація неприйняття релігійної догми // Наука. Релігія. Суспільство. – 2001. – № 1. – С. 141-142.

8. Рижков Е.В. Знання про енергоінформаційні процеси як формування світогляду співробітника органів внутрішніх справ // Наука. Релігія. Суспільство. – № 2. – 2001. – С. 48 – 51.

Віталій Грибан
доктор біологічних наук,
професор, Заслужений працівник
народної освіти України

Ірина Скрипченко
кандидат наук з фізичного виховання
і спорту, доцент

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ І ЦИВІЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ ПІД ЧАС СУЧАСНИХ ВОЄН І ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Можливими наслідками від сучасних воєн і збройних конфліктів для населення і території країни є:

1) значні втрати серед цивільного населення;
2) масовий психологічний інформаційний вплив;
3) порушення систем управління;
4) параліч економіки;
5) руйнування систем життєзабезпечення;
6) виникнення масштабних осередків ураження від вторинних факторів;
7) масштабні екологічні катастрофи.

Враховуючи вище зазначене під час війни люди повинні дотримуватись певних норм гуманності навіть щодо ворога. Ці норми викладені у чотирьох Женевських конвенціях від 12 серпня 1949 року.

1. «Про поліпшення долі поранених та хворих в діючих арміях».
2. «Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил які зазнали корабельної аварії на морі».
3. «Про поводження з військовополоненими».
4. «Про захист цивільного населення під час війни».

Конвенціями висуваються вимоги, що особи, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, а також особи, недієздатні внаслідок хвороби, поранення, взяття у полон чи з інших причин, – повинні поважатися, щоб їм надавався захист від наслідків війни і щоб усім, хто страждає, без винятку, надавалася необхідна допомога чи необхідний догляд.

Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) як ініціатор міжнародного гуманітарного права у 1963 р. прийшов до висновку, що Женевські Конвенції 1949 р., зберігаючи своє значення, стали недостатніми в умовах сучасних воєн і вже не будуть здатними надати жертвам необхідний захист.

Тому він запропонував проекти двох Додаткових Протоколів, які обговорювалися на різних високих рівнях протягом майже десяти років.

8 червня 1977 року за ініціативою Міжнародного комітету. Червоного Хреста (МКЧХ) в Женеві представниками 102 країн на дипломатичній конференції було прийнято два Додаткових Протоколи до Женевської конвенції 1949 року. Протоколи містять ряд вимог, які повинні виконуватися:

- під час міжнародних збройних конфліктів (Протокол перший);
- під час неміжнародних збройних конфліктів (Протокол другий).

Починаючи з того часу, ці тексти стали своєрідним загальним надбанням, на яке відтепер можна було посилатися за певних обставин та знання, яких стало необхідним як для фахівців, так і для широкої громадськості.

Через Додаткові Протоколи цей захист поширюється на кожну особу, що постраждала в результаті збройного конфлікту. Окрім цього, сторонам, які беруть участь у конфлікті, та комбатантам ставиться за обов'язок утримуватися від нападу на цивільне населення та цивільні об'єкти, а також вести свої воєнні дії відповідно до загально визначених правил та законів гуманності.

Усі чотири Женевські Конвенції та Додаткові Протоколи спрямовані на захист жертв війни. Але кожний з цих документів має свої повноваження та сфери застосування.

Перша Женевська Конвенція «Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях» та Друга Женевська Конвенція «Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил, які зазнали корабельної аварії на морі» забезпечують захист поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії. Забороняється посягати на їхнє життя та завдавати їм шкоди їх повинні підбирати, поводитися з ними гуманно та надавати їм максимально можливий медичний догляд, якщо цього потребує їхній стан.

У разі взяття у полон поранених, хворих чи осіб зі складу збройних сил ворога, кожен із противників повинен надавати їм такий же догляд, як і своїм пораненим.

Цивільне населення згідно з цими Конвенціями повинно ставитися з повагою до поранених, хворих навіть якщо вони належать до ворожої сторони, а також не повинно допускати актів насильства до них.

Цивільним особам дозволяється підбирати та доглядати поранених та хворих. незалежно від приналежності до тієї чи іншої з воюючих сторін, за це населення не повинно зазнавати переслідувань.

У Першій і Другій Женевських конвенціях приділено велику увагу питанням захисту медичного та духовного персоналу., який потрапив у полон.

Третя Женевська конвенція – «Про поводження з військовополоненими» – визначає статус комбатанта та військовополоненого.

Згідно з Конвенцією, особи, які входять до складу збройних сил, що перебувають у конфлікті, є комбатантами (окрім медичного та духовного

персоналу), а будь-який комбатант, котрий потрапляє під владу протилежної сторони, стає військовополоненим. Конвенція вимагає з усіма військовополоненими поводитися однаково, гуманно. Забороняється їх примушувати до діяльності військового характеру, а також до небезпечних робіт, які загрожують їхньому здоров'ю, або до принизливих робіт.

Четверта Женевська конвенція «Про захист цивільного населення під час війни» встановлює певні норми захисту, які стосуються кожної особи, яку зачепить збройний конфлікт, незалежно від її національності чи території, на якій вона проживає. Особливу увагу в цій Конвенції приділено цивільним жінкам та неповнолітнім особам, які знаходяться під владою супротивника.

Щодо цивільних об'єктів забороняється:

- здійснювати будь-які акції проти історичних пам'яток, творів мистецтва та місць культу, що становлять культурну і духовну спадщину народів;

- нападати на об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, спричиняти голод серед цивільного населення як метод ведення війни. Це стосується складів з продуктами харчування; сільськогосподарських районів, які виробляють продукти харчування, посівів; худоби, споруд для постачання та забезпечення запасів питної води; іригаційних споруд.

Не підлягають нападу також споруди, що несуть у собі небезпечні сили (греблі, дамби і атомні електростанції та ін.) і внаслідок руйнування яких можливі великі і тяжкі втрати серед цивільного населення.

Для розпізнавання таких об'єктів конфліктуючі сторони повинні (мають право) позначати їх спеціальним міжнародним знаком у вигляді трьох кіл яскраво- оранжевого кольору однакового розміру, розміщених на одній осі на відстані одне від одного, рівній одному радіусу кола.

Розділ 6-й Четвертої конвенції повністю присвячений цивільній обороні, його положення доповнені Першим додатковим протоколом. Діяльність цивільної оборони направлена на виконання гуманітарних завдань, спрямованих на захист цивільного населення від небезпеки, і допомогу в усуненні безпосередніх наслідків воєнних дій або лиха, а також створення умов, необхідних для виживання людей.

Міжнародним розпізнавальним знаком цивільної оборони є рівносторонній блакитний трикутник на оранжевому тлі. Він використовується для захисту організацій цивільної оборони, їх персоналу, будівель, матеріальної частини, а також цивільних сховищ.

Михайло Харламов
доктор історичних наук, професор
(Національний університет цивільного захисту України, м. Харків)

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ФОРМУВАННІ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ

Слід сказати, що на початку становлення радянської демократії в Україні принципу верховенства права урядовці намагалися все ж таки дотримуватися, хоча й з певними обмеженнями.

Формування законодавчої бази системи протипожежної боротьби з принципом верховенства права продовжувалося на початку 1920 року. Питання боротьби з пожежами були відображені у положенні про сільські ради (Декрет ВЦВК від 15 лютого 1920 року). Зокрема, на сільські ради було покладено спостереження за справністю пожежних машин, вжиття профілактичних протипожежних заходів, боротьбу з вогняною стихією [103, с. 93].

Протягом 1920 року спостерігалася тенденція залучення пожежних працівників до «непожежних» робіт. Це намагалися змінити декретом від 12 березня 1920 року. Згідно нього, на пожежних «могли бути покладені лише роботи, що відносилися безпосередньо до пожежної справи, а саме: 1. Виїзди на пожежі. 2. Прибирання службових приміщень 3. Надання допомоги населенню при катастрофах, наприклад при повенях, обвалах. 4. Несення караульної служби в театрах, складах і інших місцях за умови поповнення штату для цієї мети». Це підтверджувалося телеграмою Головного комітету праці від 15 березня 1920 року усім губернським комітетам праці про те, що пожежних могли залучати лише до робіт, пов'язаних з їх фахом [371, арк. 1].

У травні 1920 року відбувся з'їзд радянських робітників пожежно-страхового відділу, на якому обговорювалися та пропонувалися законодавчі ініціативи у пожежно-страховій справі, на якому були присутні й представники українських пожежних органів управління. До складу учасників з'їзду входили: представники губернських виконавчих комітетів, президій губернських раднаргоспів, губернських земельних відділів, відділів тваринництва, члени професійної спілки пожежних та губернських об'єднань пожежних добровольців, повітових комітетів у справах боротьби з вогнем (де вказані організації були створені). До участі у з'їзді були запрошені представники губернських пожежно-страхових відділів та представники вищих органів влади і управління: Президії Вищої ради народного господарства (ВРНГ), НКВС, Наркомату шляхів сполучення (НШС), Наркомату фінансів, Наркомату державного контролю, Головного комітету будівельних матеріалів, Головного комітету суднобудування, Центрального

відділу тваринництва [649, арк. 40].

Вищезгадані учасники з'їзду мали повноцінне право голосу при прийнятті рішень. Право дорадчого голосу мали представники повітових ПСВ, усі працівники пожежної справи у разі їх узгодження з місцевою владою. Рішення Першого з'їзду працівників пожежно-страхових відділів ВРНГ про розвиток вогнеборчої справи суттєво вплинули на законодавчу базу системи пожежної охорони в УСРР у подальших роках, навіть не зважаючи на те, що уже влітку 1920 року пожежна охорона була передана до Наркомату внутрішніх справ.

Таким чином, становлення принципу верховенства права у формуванні законодавчої бази України у сфері пожежної безпеки в Україні на початку 1920-х років мало позитивний ефект для всієї законодавчої бази пожежної охорони в Україні у зазначений період. Однак, на жаль, з початком 1930-х років все змінилося кардинальним чином. Пожежна охорона увійшла до створеного за новими правилами наркомату внутрішніх справ, пожежні як і усі інші громадяни УСРР та СРСР були позбавлені захисту та забезпечення своїх прав як громадян, так і професійних працівників.

Оксана Царевич
суддя
(Печерський районний суд міста Києва)

ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЩОДО НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ НА МУНІЦИПАЛЬНОМУ РІВНІ

Запобігання корупції щодо надання публічних послуг на муніципальному рівні пов'язана з Методологією оцінки корупційних ризиків в роботі органів місцевого самоврядування було розроблено у 2020 році, у співпраці з Програмою розвитку ООН, в рамках проекту «Міста доброчесності». Проект здійснювався в контексті Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні (EUACI) [1]. Плани доброчесності було втілено та реалізовано у п'яти українських міських громадах: Житомирі, Маріуполі, Нікополі, Червонограді та Чернівцях. Цей процес включав наступні стадії: оцінювання корупційних ризиків, формування робочої групи для підготовки плану, власне розробка плану, розгляд та затвердження плану міською радою, моніторинг та реалізація плану.

За підсумками оцінювання, понад 80% запланованих заходів було виконано у зазначених громадах. Це допомогло знизити корупційні ризики щодо надання публічних послуг у ключових областях (державні закупівлі, управління комунальною власністю, архітектура та містобудування, земельні питання та інше), підвищити інституційну стійкість та поліпшити репутацію

ОМС, зміцнити довіру та участь громадськості у боротьбі з корупцією щодо надання публічних послуг.

Запобігання корупції на місцевому рівні щодо надання публічних послуг, що стосується надання публічних послуг, є ключовим для підтримання чесності та результативності місцевого самоврядування. Це передбачає втілення прозорих механізмів, посилення контролю та створення умов для залучення громади.

У відповідь на позитивні здобутки у громадах, а також з огляду на сучасні виклики та реалії, представляємо другу, вдосконалену версію Методології оцінки корупційних ризиків в органах місцевого самоврядування та розробки Плану доброчесності.

Головне завдання Плану доброчесності - окреслення дієвих стратегічних і тактичних кроків, що мають на меті зміцнити спроможність органів місцевого самоврядування конкретної територіальної громади у процесі формування та впровадження антикорупційних механізмів. Оновлена Методологія базується на підході до оцінки корупційних ризиків, затвердженому Національним агентством з питань запобігання корупції наприкінці 2021 року, та затвердженому як Методологія управління корупційними ризиками [2]. Разом з тим, вона враховує специфіку системи місцевого самоврядування, а також відповідні міжнародні стандарти: 1 ISO 31000:2018 «Ризик менеджмент»; 2 ISO 31010:2019 «Методи оцінки ризиків»; 3 ISO 37001:2016 «Системи менеджменту протидії корупції». Мета розробки Методології - забезпечення органів місцевого самоврядування практичним інструментом для проведення оцінювання корупційних ризиків, зокрема, шляхом надання вичерпного переліку корупційних ризиків за пріоритетними сферами діяльності.

Ось кілька важливих аспектів запобігання корупції на муніципальному рівні у контексті надання публічних послуг:

Прозорість і підзвітність: Розкриття інформації про бюджет, тендери, закупівлі та інші значущі рішення міської ради та її виконавчих органів. Гарантування доступу до публічної інформації та впровадження електронних послуг для полегшення взаємодії з громадянами. Регулярні звіти міської влади про свою роботу та використання фінансів. Створення можливостей для громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Ефективні контрольні механізми: Створення незалежних органів для контролю діяльності міської влади. Впровадження внутрішнього аудиту та моніторингу. Забезпечення можливості подання скарг та звернень громадян щодо корупційних проявів. Впровадження механізмів захисту викривачів корупції.

Впровадження антикорупційних програм: Розробка та впровадження комплексних антикорупційних програм на місцевому рівні. Координація зусиль між різними органами та організаціями. Постійний моніторинг та оцінка ефективності антикорупційних заходів тощо.

1. Міста Доброчесності як частина антикорупційного доміно України від 01.10.2021. URL.: https://euaci.eu/news-and-events/anti-corruption-institutions-euaci-is-a-strategic-and-reliable-partner-video/ (дата звернення 26.01.2022)

2. Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками: Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 28.12.2021 № 830/21. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 лютого 2022 р. за № 219/37555

Віталій Грибан
доктор біологічних наук, професор,
Заслужений працівник
народної освіти України
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ У ФОРМУВАННІ ФІЗИЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ

Фізична культура – це самостійна і особлива галузь загальної культури, яка спрямована, головним чином, на зміцнення здоров'я людини, продовження її творчої активності та життя, а також на зростання і вдосконалення її всебічного і гармонійного розвитку та використання набутих якостей в суспільній, трудовій та інших видах діяльності. У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» (ст. 1) сказано, що «фізична культура – складова частина загальної культури суспільства, яка спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості».

Головними чинниками всебічного розвитку, перш за все, є розвиток усіх видів діяльності людини та вміння використовувати їх у повсякденному житті. Ступінь їх прояву визначається багатьма чинниками, головними з яких є прояв різноманітності змісту, форм, методів і засобів діяльності людини та їх оптимальне поєднання.

У своїй основі фізична культура, як і кожна з видів культури, має духовну і матеріальну форми вираження, її духовна сторона проявляється у зростанні загального інтелекту людини, у зміні її психоемоційного стану, розумових здібностей, у надбанні науково-теоретичних знань з галузі фізичної культури та спорту, інших гуманітарних та біологічних наук (психології, педагогіки, соціальної психології, анатомії, фізіології, гігієни, біомеханіки) та їх раціональне використання в повсякденному житті.

Матеріальна форма прояву фізичної культури – це розвиток фізичного здоров’я: формування фізичних якостей людини, зміни структурно-

функціональних параметрів людського організму в цілому та його окремих систем і органів, а також вираження функціонального взаємозв'язку між ними,

Ступінь вираження як духовної, так і матеріальної форм прояву фізичної культури залежить від рівня розвитку суспільства (соціального, політичного, економічного, наукового, духовного тощо), а також наявності та стану матеріальної бази (стадіонів, басейнів, спортивних кортів і майданчиків, залів, палаців, спортивних приладів та інвентарю, спортивної форми тощо).

Залежно від того, в якій сфері діяльності використовується фізична культура, вона отримує відповідну назву: «дошкільна фізична культура», «шкільна фізична культура», «фізична культура в професійно-технічних училищах та спеціальних середніх навчальних закладах»«, «фізична культура у вузах», «лікувальна фізична культура», «виробнича фізична культура», «особиста фізична культура» тощо.

Основними показниками розвитку фізичної культури на даному етапі розвитку нашої держави, як це сказано в главі 2 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», є рівень здоров'я, фізичний розвиток та підготовленість різних верств населення; ступінь використання фізичної культури в різних сферах діяльності; рівень розвитку системи фізичного виховання; рівень розвитку самодіяльного масового спорту; рівень забезпеченості кваліфікованими кадрами; рівень впровадження у фізичну культуру досягнень науково-технічного прогресу; відображення явищ фізичної культури в засобах масової інформації, у творах мистецтва і літератури; матеріальна база; рівень спортивних досягнень тощо.

У практиці фізичне виховання дуже часто носить професійно-прикладний характер, тобто спрямоване на певну трудову діяльність. В таких випадках користуються терміном «фізична підготовка». Це відноситься, наприклад, до фізичного виховання правоохоронця, пожежника, підводника, космонавта, альпініста тощо.

Для формування фізично здорової та всебічно розвиненої людини виникла система фізичного виховання. Вона включає в себе ідеологічні, наукові, методичні, організаційні, правові, нормативні, контролюючі та інші елементи.

Особливого значення набувають заняття фізичною культурою і спортом на сучасному етапі у зв'язку з обмеженням рухової активності, з витисненням з нашого життя м'язових зусиль, що поруч з нервовим напруженням, стресовими ситуаціями, надлишковою вагою та іншими факторами сприяють розвитку різних захворювань, особливо серцево-судинних і нервових.

Виявлено, що систематичні заняття фізичними вправами запобігають виникненню хвороб, покращують імунну систему, а також прискорюють відновлення функцій всіх систем і органів людського організму. Найбільш позитивний результат дають заняття фізичними вправами на серцево-судинну, дихальну, нервову та інші системи. Однак, слід пам'ятати, що фізичні вправи мають оздоровчий ефект тільки при правильному підборі їх відповідно до

захворювання та правильному їх дозуванні. При цьому також потрібно враховувати вік, стать, фізичну підготовленість і працездатність, функціональні можливості організму, тяжкість захворювання тощо.

Фізична культура і спорт – дієві засоби для виховання та всебічно гармонійного розвитку особистості, які поєднують в собі освітню, оздоровчу, виховну та інші ланки.

Одним із основних показників всебічно гармонійного розвитку людини є її здоров'я. Його збереження і зміцнення, підвищення рівня фізичної підготовленості і працездатності, продовження творчої активності – соціальні завдання нашої країни в галузі фізичної культури і спорту.

Заняття фізичними вправами покращують процес компенсаторно-пристосувальних реакцій організму під час старіння, є запобіжним засобом його перебігу, сповільнюють інволюції дихальної системи і цим самим продовжують життя і творчу активність людини.

Виховна сторона всебічно гармонійного розвитку забезпечує соціальне формування особистості відповідно до соціального стану суспільства. Сюди відносяться патріотичне, морально-вольове, естетичне виховання.

Заняття фізичною культурою і спортом, виступи на змаганнях, особливо великого рангу (першості Європи, світу, олімпійські ігри тощо) виховують любов до Батьківщини, за яку виступає колектив, де виховувався спортсмен, повагу до тренера. Особливо ці почуття проявляються під час підняття національного прапора та виконання державного гімну.

1. Амосов М. М., Бендет Я. А. Фізична активність і сердце. Киев : Здоров’я, 1998. 216 с.

2. Грибан В. Г. Фізичне виховання: Підручник / В.Г. Грибан, В. Л. Мельников, Д. Г. Казначеєв, Л. В. Хрипко. Дніпро: ДДУВС, 2019. 232 с.

3. Мельников В.Л. Фізична підготовленість як найважливіший чинник збільшення тривалості життя /В.Л. Мельников, В.Г. Грибан//Фізіологія, Алма-Ата, 2018. № 2. -С. 49-52

Володимир Шаблистий
доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА СМЕРТНА КАРА ДЛЯ РАШИСТІВ ЗА ЗВІРСТВА В УКРАЇНІ

За всі роки нашої незалежності питання смертної кари як виду покарання за найтяжчі злочини завжди гіперболізувалося різними політичними маргіналами на передодні чергових виборів виключно з метою отримання хоч якихось відсотків голосів виборців під час голосування. Варто тут відзначити, що наразі їх у Верховій Раді України немає, мудрий український виборець дав їм належну оцінку, а комусь і доля (заборона комуністичної партії).

Дозволю собі процитувати двох визначних професорів-криміналістів сучасної України. В.О. Навроцький вважає, що кримінальне право відображає уявлення суспільства про добро і зло, про караність зла, а кримінальний закон й вимоги держави у цій сфері. Майже завжди уявлення суспільства (наприклад, обов'язковий розстріл корупціонера як виключно того, хто отримує неправомірну вигоду) не співпадають із вимогами держави, яка, крім всього іншого, певним чином обмежена у втручанні у права людини міжнародними зобов'язаннями.

П.Л. Фріс свого часу у дискусії на одній із конференцій до війни та «до ковіду» досить класно з цього приводу висловився: «Як людина я за смертну кару, як юрист – проти». Дійсно, ціна помилки безцінна.

Тепер до свинособак з дрімучого болота… Кожен українець, який втратив своїх рідних та близьких, друзів чи знайомих (а це фактично всі громадяни) на цій проклятій, але Вітчизняній Визвольній війні, прагнуть одного – Перемоги, а вже потім сатисфакції. Для більшості це природнє прагнення помсти, повної відплати – всі українці, як і я, із певним задоволенням спостерігаємо за опублікованими фото – та відеоматеріалами понівечених трупів орків, які удобрюють наші родючі ґрунти. Це я як людина, а як юрист – ст. 300 КК України (ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію) в умовах воєнного стану хтось відміняв…

Резюмую.

1. Смертна кара для рашистів є дуже гуманним видом покарання, оскільки виключає будь-які страждання. Після нашої Перемоги всі військовополонені (яких не обміняють на наших Героїв) та найманці мають дуже тривалі терміни безкоштовно разом із українцями колаборантами та державними зрадниками працювати на найважчих роботах із відбудови всіх

зруйнованих міст, містечок, селищ та сіл.

2. Із заробітних плат всіх громадян ерефії, їх дітей, внуків та правнуків (особливо із родичів військових злочинців) має стягуватися до 30 % у фонд відбудови України.

3. Найголовніше, хто сказав, що смертної кари шляхом фізичного знищення зрадників нашими партизанами не існує? Однозначно, ця практика має бути поширена на багато років наперед – по всьому світу військові рашистські злочинці – від рядових виконавців до військово-політичного керівництва оркостану мають завжди жити у страху. Чого саме та кого саме їм треба буде боятися – час покаже.

Михайло Юшков
суддя
(Красногвардійський районний суд міста Дніпропетровська)

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» надає визначення жорстокому поводженню з тваринами: знущання над тваринами, вчинене із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також нацькування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів [1].

Існують два поняття «жорстоке поводження» та «жорстокість» (як властивість діяння) які тотожні, тобто це невизначене коло дій, які полягають у цілеспрямованому нанесенні шкоди живим істотам, усвідомленому заподіяння їм страждань за умови порушення загальноприйнятих норм поведінки.

Жорстоке поводження охоплює не так багато випадків, оскільки пов’язане з низкою обмежень:

1) жорстоке поводження з тваринами припускає заподіяння їм тільки фізичних страждань, оскільки моральні вони не здатні відчувати;

2) обмеження пов’язане з обов’язковим настанням наслідків тільки у вигляді смерті тварини або його каліцтва [2].

Отже, виокремивши категорії «адміністративна відповідальність», «жорстоке поводження», «жорстокість» і «жорстоке поводження з тваринами», спробуємо надати визначення поняття «адміністративна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами».

Актами національного законодавства, приписи яких не допускають

жорстокого поводження з тваринами, належать такі нормативно-правові акти: Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 89), Кримінальний кодекс України (ст. 299), Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження», Закон України «Про тваринний світ», Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про ветеринарну медицину» та інші [3, с. 116].

Стаття 18 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [175] встановлює загальні правила поводження з тваринами, що виключають жорстокість, а саме під час поводження з тваринами не допускається: використання оснащень, інвентарю, що травмують тварин; примушування тварин до виконання неприродних для них дій, що призводять до травмувань; нанесення побоїв, травм із метою примушування тварин до виконання будь-яких вимог; використання тварин в умовах надмірних фізіологічних навантажень тощо [3, с. 117].

Під час проведення больових процедур обов'язкове застосування знеболюючих препаратів [3, с. 116].

Забороняється під час поводження з тваринами:

- ✓ розведення тварин із виявленими генетичними змінами, що спричиняють їм страждання;
- ✓ розведення тварин зі спадково закріпленою агресивністю;
- ✓ примушування до нападу одних тварин на інших, окрім випадків використання собак мисливських порід, інших ловчих звірів і птахів для полювання;
- ✓ проведення генетичних змін на тваринах;
- ✓ застосування до тварин фармакологічних і механічних засобів допінгу;
- ✓ інші дії чи бездіяльність, що суперечать принципам захисту тварин від жорстокого поводження [3, с. 117].

Так, стаття 22 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» встановлює правила поводження з домашніми тваринами, що виключають жорстокість [1]. Так, під час поводження з домашньою твариною особа, яка її утримує, зобов'язана:

- дбати про домашню тварину, забезпечити їй достатню кількість їжі й постійний доступ до води;
- надавати можливість домашній тварині здійснювати необхідні рухи, контактувати із собі подібними;
- забезпечити наявність намордника, повідка, що необхідні для здійснення вигулу домашньої тварини поза місцем її постійного утримання;
- забезпечити наявність на домашній тварині нашийника з ідентифікуючими позначками;
- забезпечувати своєчасне надання домашній тварині ветеринарних послуг (обстеження, лікування, щеплення тощо);
- негайно повідомляти медичну або ветеринарну установу про

випадки заподіяння домашньою твариною ушкоджень здоров'ю людині або іншим тваринам;

– негайно доставляти домашню тварину, яка вчинила дії, передбачені абзацом сьомим цієї статті, у ветеринарну установу для огляду;

– запобігати неконтрольованому розмноженню домашніх тварин [1].

Законодавство про захист тварин має бланкетний характер норм, що встановлюють відповідальність за його порушення. Так, в Україні діють Правила утримання домашніх собак і котів у м. Києві.

Адміністративна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами – це примусове, з додержанням встановленої процедури, реагування держави на адміністративне правопорушення, яке полягає у жорстокому поводженні з тваринами, їх мордуванні або вчиненні інших дій, що призвели до їх мучення, каліцтва чи загибелі, та застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу до правопорушника.

1. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від від 21.02.2006 № 3447-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 27. Ст.230.

2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. За ред. С.С. Яценка. К., 2002. 1104 с.

3. Бондаренко Н. С. Адміністративна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: проблеми нормативно-правового регулювання. *Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць*. Юридичні науки. 2012. №1. Ч. II. С. 115–120.

Тамара Ярошевська
доктор юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВНИЙ ПРИНЦИП У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сучасна юридична наука визнає принцип верховенства права як один з найважливіших принципів функціонування міжнародних і національних правових систем. Обраний Україною шлях інтеграції в Європейський Союз потребує максимального наближення національного законодавства до права країн-членів ЄС. Інтеграційні прагнення нашої держави мають на меті не лише набуття повноправного членства в ЄС, але й реальне прийняття європейських демократичних цінностей та насамперед трансформацію України у правову та демократичну державу. Це можливе тільки на основі перебудови національної правової системи відповідно до європейських норм за умови дотримання

загальновизнаного фундаментального принципу – верховенства права.

Реалізація визначеного Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [1] курсу на європейську інтеграцію, активна участь України у роботі міжнародних міжурядових організацій регіонального характеру тісно пов'язані з імплементацією європейських правових норм до вітчизняного законодавства. У ході реформування правової системи України відповідно до європейських норм іноді запозичуються навіть цілі інститути, раніше не відомі українській системі державотворення. Водночас усі запозичення такого роду розпочинаються з імплементації демократичних норм, які на принциповому рівні окреслюють основні риси та особливу природу європейського типу держави та права, нарешті, цінності людської цивілізації отримують втілення у демократичному правлінні, пануванні принципу верховенства права, повазі до прав людини.

Так, Україна може застосовувати ті норми, які вважає найефективнішими для удосконалення та розвитку власної правової системи, досягнення нею відповідного рівня розвитку. Проте наш вибір має ґрунтуватися на досвіді тих європейських держав, які здійснили правові реформи та стали членами Європейської Спільноти, забезпечивши громадянам вищий рівень життя. У цьому зв'язку актуальності набувають дослідження значення та місця принципу верховенства права у правовій системі Європейського Союзу [2, с. 247].

Вже в преамбулі Договору про Європейський Союз [3] йде ця про такі універсальні цінності як: невідчужні та недоторкані права людини, демократія, свобода, рівність та верховенство права. У ст. 2 зазначеного Договору зазначається, що такі цінності є спільними для країн-членів ЄС і суспільства, де плюралізм, толерантність, недискримінація, справедливість, солідарність і рівність жінок та чоловіків превалює.

У Договорі про Європейський Союз принцип верховенства права встановлений також у загальних положеннях щодо зовнішніх дій Спільноти, зазначаючи, що дії Європейського Союзу повинні керуватися принципами, які надихнули на його створення, розширення та розвиток, а також які він прагне просувати у ширшому світі, а саме: принципи верховенства права, демократії, універсальності та неподільності прав людини й фундаментальних свобод, поваги до людської гідності, солідарності та рівності, поваги до засад Статуту ООН та міжнародного права. Отже, невипадково, що принцип верховенства права розглядають як основний принцип у правовій системі Європейського Союзу [4, с. 88].

Незалежне правосуддя є ключовим фактором в системі верховенства права правової держави, виходячи з того, що, по-перше, верховенство права можливе лише в умовах ефективного правопорядку, де першим критерієм такої ефективності є система правосуддя в широкому розумінні від ефективного розслідування до виконання судових рішень. В цьому сенсі

верховенство права є передовсім станом реалізованості правових принципів та норм, бо ці принципи можуть проявити свій пріоритет лише за умови їх реалізації. По-друге, верховенство права незалежно від концептуальних підходів, втілюється найбільш концентровано в інституційному захисті людської свободи та гідності.

Договір про Європейський Союз та Договір про функціонування Європейського Союзу [5] часто містять загальні категорії, залишаючи можливість заповнення змісту цих категорій Суду справедливості Європейського Союзу (далі – Суд ЄС). Суд ЄС на підставі статті 267 Договору про функціонування Європейського Союзу шляхом видання преюдиційних рішень має досить великі можливості тлумачення та роз'яснення таких понять. Ця норма передбачає процедуру преюдиційних питань, відповідно до якої Суд ЄС надає відповіді на правові питання судів держав-членів ЄС. Такі питання стосуються тлумачення права або чинності норм права Європейського Союзу. Тож в межах цієї інтерпретаційної свободи Суд ЄС формує загальні принципи права Європейського Союзу. Як вказує сам Суд ЄС, згідно з принципом верховенства права, положення договорів та безпосередньо застосовувані акти, видані органами Європейського Союзу, з моменту набрання чинності не лише призводять до неможливості застосування національного права держав-членів ЄС, яке їм суперечить, але й спричиняють так, що набрання чинності новою нормою національного права неможливе в частині, яка б суперечила нормам права ЄС. Тобто, Суд ЄС встановив, що невідповідність національного права нормам Спільноти повинна не тільки призводити до автоматичного незастосування права країн-членів ЄС, але й запобігати прийняттю нових національних законів, які б були невідповідні нормам наднаціонального права. Такі висновки призвели до підвищення ефективності всієї правової системи ЄС та допомогли виконанню країнами-членами ЄС своїх зобов'язань у межах Спільноти. Також принципи права ЄС виконують важливі завдання в організації та функціонуванні Європейського Союзу. Перш за все, вони слугують засобом заповнення прогалин у правовій системі Європейського Союзу.

Принцип верховенства права Європейського Союзу стосується в однаковій мірі як норм первинного, так і норм вторинного (похідного) права Європейського Союзу. В основу цього принципу закладено ряд ідей, зокрема, право Європейського Союзу безпосередньо застосовується кожною країною-членом ЄС, поширюється на всіх суб'єктів права, і, навіть якщо норма права Європейського Союзу не імплементована до національного права країн-членів ЄС, вона все ж застосовується на території всієї Спільноти й кожної країни-члена ЄС. Таким чином, у розумінні європейської правової системи принцип верховенства права ЄС стосується усіх національних норм права, незалежно від їх місця в ієрархії джерел права. З точки зору застосування принципу верховенства права ЄС немає значення, коли норми національного права набрали чинності, до чи після набрання чинності Договору про створення та

функціонування Європейського Союзу. Принципи, що покладені в основу формування правової системи Європейського Союзу, повністю відповідають потребам функціонування інтеграційного правопорядку, забезпечуючи його ідейне спрямування, в основі якого перебуває людина як найвища соціальна цінність, її суспільний розвиток, основоположні права та свободи [6, с. 41].

Отже, принцип верховенства права є основою для сталого розвитку суспільства та охоплює практично всі аспекти життя громадян України: від розв'язання конфліктів, безпеки особистості та права власності – до ефективної боротьби з корупцією. Адже верховенство права – це фундаментальний принцип, який передбачає рівність усіх і кожного перед законом та неминучість покарання за його порушення.

Ключовими пріоритетами Уряду України в межах його компетенції є створення умов для боротьби зі зловживаннями та хабарництвом на всіх рівнях та обов'язкової відповідальності за ці правопорушення. Так, для досягнення верховенства права, першочерговими завданнями Уряду України є: забезпечення правового захисту населення шляхом впровадження обов'язковості виконання судових рішень; захисту права власності, що надасть убезпечення громадян та бізнесу від проявів обману, рейдерства, покращення інвестиційного клімату в країні та збільшення привабливості нашої держави для інвесторів завдяки їх впевненості у непорушності прав на відповідні активи; забезпечення належного виконання антикорупційного законодавства та створення умов для функціонування прозорої системи інституцій, що борються з корупцією.

Виконання цих завдань сприятиме розвитку українського суспільства, підвищить рівень суспільної довіри та надасть впевненості кожному громадянину у власній захищеності, сформує засади для подальшого розвитку України та збільшення добробуту її населення.

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року №1629-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15/stru#Stru (дата звернення: 10.02.2023).

2. Куровська І.В. Принцип верховенства права в правовій системі ЄС та міжнародному праві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 3, Т. 2, 2019. С. 246−252.

3. Договір про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029ю (дата звернення: 10.02.2023).

4. Ярошевська Т.В. Становлення та розвиток прав людини в Україні і в окремих іноземних країнах. *Право України*. 2010. № 11. С. 84−89.

5. Договір про функціонування Європейського Союзу. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06 (дата звернення: 10.02.2023).

6. Юхимюк О., Дмитрук С. Формування принципу верховенства права Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2018. №2 (12). С. 39−43.

Юрій Орел
доктор юридичних наук, доцент
Investigador del «US-Ukraina Assistance Program»
Universidad de Sevilla (España)

Roberto Rafael Galán Vioque
Doctor en Derecho
Profesor Titular de Universidad de Sevilla (España)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИПРАВЛЕННЯ І РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ І ІСПАНІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

На сьогодні одним із актуальних питань життєдіяльності суспільства та держави є виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання в пенітенціарних установах. Ця проблема притаманна не тільки Україні, а й іншим європейським країнам, таким, наприклад, як Іспанія. Але у законодавстві Іспанії ці явища мають іншу назву – перевиховання та соціальна реінтеграція (la reeducación y la reinserción social).

Про важливість існування та регулювання цього питання для Іспанії свідчить те, що мова про перевиховання та соціальну реінтеграцію йде навіть в Основному законі країни. Так, у ч. 2 ст. 25 Конституції Іспанії 1978 р. (Constitución Española) зазначається, що міри покарання у вигляді позбавлення волі та заходи безпеки повинні бути спрямовані на перевиховання і соціальну реінтеграцію і не повинні полягати в примусовій праці [1].

Крім цього, у ст. 1 Органічного закону 1/1979 від 26 вересня «Загальний пенітенціарний» (Ley Orgánica General Penitenciaria) та ст. 2 Королівського указу 190/1996 від 9 лютого «Про затвердження Пенітенціарних правил» (Reglamento Penitenciario) вказується, що основною метою діяльності пенітенціарних установ є перевиховання і соціальна реінтеграція осіб, засуджених до покарань і заходів безпеки, пов’язаних з позбавленням волі [2; 3]. При цьому, на жаль, іспанський законодавець не надає визначення цих понять та не вказує завдяки яким засобам вони будуть досягатися.

Як можна побачити з тексту закону, перевиховання і соціальна реінтеграція як мета покарання і діяльності іспанських пенітенціарних установ стосується не всіх засуджених, а лише тих, які відбувають покарання у виді позбавлення волі. Хоча, зрозуміло, що її досягнення бажано відносно всіх осіб, які вчиняють злочини. На відміну від іспанського, українське кримінально-виконавче законодавство, поширює і намагається досягти мети виправлення і ресоціалізації стосовно всіх засуджених.

Враховуючи систематичне розташування ч. 2 ст. 25 у Розділі 1ª Глави II «Про основні права і громадські свободи» Конституції Іспанії, деякі іспанські вчені відносять перевиховання та соціальну реінтеграцію до одного з основних (фундаментальних) абсолютних прав засудженого [4, с. 150-152].

При цьому вважаємо за необхідне відзначити, що Конституційний Суд Іспанії неодноразово у своїх рішеннях відкидав те, що перевиховання та соціальна реінтеграція можуть розглядатися як фундаментальне суб'єктивне право людини, нагадуючи, що це конституційний принцип, мандат, адресований законодавцю для керівництва кримінальною та пенітенціарною політикою, мандат, з якого не випливають ніякі суб'єктивні права [5].

На думку суду вони не заслуговують на той рівень захисту, яким забезпечені основні права, і не підлягають оскарженню за процедурою «ампаро» – особливої процедури, що є засобом захисту основних конституційних прав особистості, багато в чому подібної до конституційної скарги, основною відмінністю якої є то, що вона носить індивідуальний характер.

Критикуючи відповідні рішення Конституційного суду Іспанії, Таліа Гонсалес Койантес зазначає, що для нього розміщення того чи іншого права особи у певному розділі Конституції Іспанії не є ключовим фактором при визначенні його характеру, і цього критерію суд завжди дотримується при розгляді справ, посилаючись на конкретні проблеми, пов'язані з відбуванням покарання, виправдовуючись тим, що було порушено фундаментальне право [6, с. 72-78].

У свою чергу Марія Піляр Лоредо зазначає, що Конституційний Суд Іспанії не визнає перевиховання та соціальну реінтеграцію в якості основних прав засудженого, оскільки це означало б непряме визнання того, що вони є кінцевим моментом покарання, і що якщо засуджений вже ресоціалізувався або ніколи не потребував ресоціалізації, йому не потрібно було відбувати призначений термін, оскільки мета вже була досягнута [7, с. 23].

На сьогодні багато хто як серед українських, так і іспанських вчених, практичних працівників пенітенціарних установ, скептично відносяться до можливості виправлення і ресоціалізації засуджених, особливо в умовах ізоляції їх від суспільства, коли особа протягом тривалого часу перебуває в оточенні подібних до себе людей, які мають дефекти соціалізації, що унеможливлює набуття нею соціально корисних навичок, досягнення позитивних змін у морально-етичні, психологічні сфері.

До того ж, на сьогодні, місця позбавлення волі, здебільшого стають своєрідними «університетами злочинності», в яких засуджені не виправляються, а навпаки, вдосконалюють свою злочинну майстерність, набувають нових злочинних знань, вмінь і навичок, обмінюються між собою кримінальним досвідом, заводять знайомства та налагоджують необхідні зв'язки для продовження своєї злочинної діяльності після звільнення.

Слід зазначити, що коли особа потрапляє до тюрми, вона опиняється

умовах, які становлять суттєвий вплив на її психіку, в яких проявляються жорстокі відносини між засудженими, насильство, прагнення до самоствердження. Її супроводжують страх, стрес. Піддаються змінам ціннісні орієнтації засудженого, його потреби, нахили, переконання. Вони набувають нових негативних рис та якостей, а ті, що мали, ще більше в них укорінюються.

Засуджений вимушений звикати до нового життя, де панують свої внутрішні закони, неформальні правила поведінки, кримінальна субкультура, які закладають в ньому помилкові цінності і спотворене мислення. В результаті звільняється ще гірша особистість, ніж була до засудження.

На нашу думку проблема виправлення і ресоціалізації засуджених пов'язана як з суб'єктивними, так і об'єктивними, причинами.

Суб'єктивні причини залежать від самого засудженого і пов'язані перш за все з його особистим бажанням змінитися, виправитися, розпочати своє життя з «чистого паперу». Від нього вимагається щиро покаятися у вчинених злочинах, відмовитися від свого негативного минулого, докорінно перебудувати свою свідомість та особистість, переосмислити своє місце у суспільстві і прагнути повернутися до нього повноправним членом і вести загальноприйняте соціально-нормативне життя. Якщо особа внутрішньо не готова до змін, ніякі реабілітаційні програми та соціально-виховна робота не зможуть вплинути на неї належним чином.

Об'єктивні причини, що не залежать від засудженого, на нашу думку, пов'язані з належною роботою різних громадських організацій, державних органів і установ, для яких основним напрямом їх діяльності є виправлення і ресоціалізації засуджених, їх соціальна адаптація.

Для належного процесу виправлення і ресоціалізації засуджених, на нашу думку, адміністрація установи виконання покарання зобов'язана:

- створити для засуджених належні умови відбування покарання, які повинні бути максимально наближеними та зводити до мінімуму різницю між умовами життя в тюрмі і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності;

- захистити засудженого від негативного впливу на нього з боку інших осіб, кримінальної субкультури;

- гарантувати недоторканість його життя і здоров'я, забезпечити його особисту безпеку;

- разом з соціально-виховною та психолого-педагогічною роботою приділити належну увагу їх релігійному вихованню.

- за необхідності до цього процесу залучити лікарів-психіатрів;

- сформувати у засуджених довіру до держави, створити у них уявлення про державу, як про орган, якому не байдужі їх проблеми, який буде опікуватися ними навіть після звільнення і допомагати у їх соціальної адаптації, вирішенні їх соціально-побутових проблем.

1. Constitución Española de 6 de diciembre de 1978 // «BOE» núm. 311, de 29 de diciembre de 1978. URL: https://www.boe.es/buscar/pdf/1978/BOE-A-1978-31229-consolidado.pdf.

2. Ley Orgánica General Penitenciaria // «BOE» núm. 239, de 5 de octubre de 1979. URL : https://www.boe.es/buscar/pdf/1979/BOE-A-1979-23708-consolidado.pdf.

3. Real Decreto 190/1996, de 9 de febrero, por el que se aprueba el Reglamento Penitenciario // «BOE» núm. 40, de 15 de febrero de 1996. URL : https://www.boe.es/buscar/pdf/1996/BOE-A-1996-3307-consolidado.pdf.

4. Mapelli Caffarena, B. Principios fundamentales del sistema penitenciario español / Borja Mapelli Caffarena. Barcelona : Bosch, 1983. 343 p.

5. Auto del Tribunal Constitucional 15/1984, de 11 de enero de 1984 [Recurso electrónico] : página web oficial del Tribunal Constitucional de España. URL : https://hj.tribunalconstitucional.es/es/Resolucion/Show/8283#complete_resolucion.

6. González Collantes, Tàlia. El mandato resocializador del articulo 25.2 de la constitución. Doctrina y jurisprudencia / Tàlia González Collantes. Valencia : Tirant Lo Blanch, 2017. 199 p.

7. Pilar Loredo, María. La reeducación y reinserción social como derechos fundamentales: Una visión crítica del sistema penitenciario español Trabajo Fin de Título Máster en acceso a la abogacía / María Pilar Loredo. Salamanca, 2015. 47 p.

Олег Мачуський
суддя
(Індустріальний районний суд міста Дніпропетровська)

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОЇ СТАДІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО

Подача громадянином заяви і прийняття його до розгляду державним органом – *початкова стадія*. На цій стадії громадянин офіційно виражає свій намір реалізувати своє право, свій обов'язок. Розгляд справи, пов'язаної зі здійсненням прав громадянина, зазвичай відбувається з його ініціативи на підставі поданої заяви. Форма заяви, як правило, письмова, хоча у законодавстві немає прямої вказівки на необхідність письмової форми або на допустимість усної. У більшості випадків, якщо нормативний акт згадує про заяву, то передбачається, що йдеться про письмовий документ. Іноді на практиці заявою вважається сам факт звернення громадянина до органу влади.

Реквізити письмової заяви нормами права, як правило, не визначаються. Це означає, що у більшості випадків воно повинно містити елементарні реквізити: зазначення ім'я, по батькові, прізвища заявника, його поштової адреси або місця роботи, викладення суті звернення.

У ряді випадків законодавцем або різноманітними органами управління встановлюються відповідно загальні, відомчі і локальні форми. Заслуговує на

поширення практика європейських держав (Німеччини, Бельгії, Великобританії тощо) стосовно розробки уніфікованих заяв щодо отримання конкретних видів адміністративних послуг (розроблення уніфікованих, стандартних заяв, анкет для отримання адміністративної послуги). Це полегшує можливість звернення громадян за адміністративними послугами, підвищує чіткість і оперативність у роботі установ, що надають такі послуги, і, відповідно, культуру обслуговування.

Необхідно, на наш погляд, також чітко регламентувати порядок звернення із заявою з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. Має бути забезпечено право на подання заяви про надання послуги не лише на особистому прийомі, але й поштою, по телефону, факсом, електронною поштою, якщо це дозволяють технічні можливості уповноваженого органу. Про отримання письмової або усної заяви має робитися відповідний запис у спеціальному журналі реєстрації заяв з одночасною видачею довідки про таку реєстрацію, із зазначенням у ній дати та номеру реєстрації. Отримання заяви по телефону, факсом чи електронною поштою має підтверджуватися аналогічним способом, із повідомленням дати та номеру реєстрації.

Також слід визначити чіткий перелік документів, які вимагаються від заявника з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. Так, наприклад можуть бути додані наступні документи, що підтверджують виникнення, перехід та припинення права власності та інших речових прав на нерухоме майно: укладений в установленому законом порядку договір, предметом якого є нерухоме майно, права щодо якого підлягають державній реєстрації, або речове право на нерухоме майно, чи його дублікат; свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя, видане нотаріусом або консульською установою України, чи його дублікат; свідоцтво про право на спадщину, видане нотаріусом або консульською установою України, чи його дублікат; свідоцтво про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів) та свідоцтво про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо прилюдні торги (аукціони) не відбулися, видані нотаріусом, чи їх дублікати; свідоцтво про право власності на нерухоме майно, видане державним реєстратором відповідно до Порядку; свідоцтво про право власності, видане органом приватизації наймачам житлових приміщень у державному та комунальному житловому фонді; рішення про закріплення нерухомого майна на праві оперативного управління чи господарського відання, прийняте власником нерухомого майна чи особою, уповноваженою управляти таким майном тощо.

При цьому необхідно звести їх кількість до обґрунтованого мінімуму та забезпечити безкоштовно необхідну кількість бланків документів, формулярів. Якщо для отримання відповідного адміністративного акту з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно крім заяви вимагаються додаткові документи, то заявникові має надаватися достатньо часу для їх підготовки до початку адміністративної процедури. Форми документів, які

вимагаються від заявників, повинні бути максимально простими і, як правило, оформлятися у вигляді анкет. Сьогодні існує практика відкритого поширення різноманітних формулярів завдяки використанню сучасних інформаційних технологій.

1. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL.: http://rada.gov.ua/.

2. Тимощук В. П. Процедура прийняття адміністративних актів : питання правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2009. 214 с.

3. Адміністративне право України : академічний курс : підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. : у 2 т. / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк та ін. ; гол. редкол. В. Б. Авер'янов. К.: Юридична думка, 2004. Т. 2 : Особлива частина. 583 с.

4. Кузьменко О. В. Структура адміністративного процесу : оновлення виміру. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених* : спец. вип. : у 2 ч. Сімферополь : Кримський юрид. ін-т Харківського університету внутрішніх справ ; Віддруковано ПП "Ельіньо". Ч. 1. 2005. С. 117–121

Іван Каркоцький
директор Запорізького
науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України, м. Запоріжжя

ЩОДО СУТНІСНОГО ЗМІСТУ ПРИНЦИПУ ОБ'ЄКТИВНОСТІ ТА ПОВНОТИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний стан боротьби зі злочинністю потребує підвищення ефективності експертної роботи, а саме: вдосконалення правового регулювання, розширення кола вирішуваних експертних завдань, підвищення достовірності та обґрунтованості експертних висновків, удосконалення методології судово-експертних досліджень, розробки експертних методик відповідно до міжнародних стандартів.

Комплекс перерахованих та інших заходів покликаний вдосконалити криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, а його реалізація залежить від високого рівня забезпечення та організації експертної роботи. У зв'язку з цим вивчення експертної діяльності є обов'язковою передумовою теоретичного осмислення її поняття, сутності та завдань [1, с. 45].

Судово-експертною діяльністю вважається система дій, що здійснюється в процесі судочинства уповноваженими на те процесуальним законодавством органами та посадовцями і складається в призначенні, організації і веденні судових експертиз з метою встановлення обставин по

конкретному кримінальному провадженню.

Головним призначенням правової держави є гарантування прав, свобод і законних інтересів особи. Зазначене є неможливим без дотримання та послідовної реалізації у суспільному житті основоположних засад (принципів).

У найбільш загальному вигляді принципи судово-експертної діяльності визначені у чинному законодавстві. Зокрема, статтею 3 Закону України «Про судову експертизу» передбачено, що судова-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [2].

Об'єктивність та повнота дослідження являють собою тісно взаємопов'язані вимоги, що пред'являються до експертного дослідження, але мають власний зміст.

Сутність об'єктивності дослідження в судово-експертній діяльності полягає у вимозі проведення дослідження з використанням тільки науково обґрунтованих методик і формулюванні висновків, що ґрунтуються на результатах цих досліджень. Тенденційність при прийнятті рішення і зацікавленість експерта у визначеному висновку є недопустимими.

Ми погоджуємось із В. Г. Гончаренко, який під об'єктивністю експертного дослідження розуміє те, що експерт під час проведення дослідження не пов'язаний з версією сторони, що призначила експертизу. Він установлює за допомогою спеціальних знань усі обставини справи в межах інформації, яку містять досліджувані ним об'єкти [3, с. 9].

Об'єктивність експертного дослідження багато в чому залежить від наявності та об'єктивності методик проведення тієї чи іншої експертизи та якості матеріалів, представлених на експертизу.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) передбачає дотримання вимог щодо об'єктивності проведених експертних досліджень. Так, ч. 4 ст. 69 КПК України надає експертові можливість відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Разом з тим п. 2 ч. 3 ст. 69 КПК України надає експерту право клопотати про надання йому додаткових матеріалів, необхідних для складання висновку [4].

Одним з основних умов об'єктивності проведеного дослідження закон називає здійснення експертизи в межах відповідної спеціальності.

Очевидно, що експерт не в змозі дати об'єктивний висновок у тому випадку, якщо необхідні для проведення експертизи дослідження виходять за рамки спеціальних знань експерта. Так, експерт невідкладно повинен повідомити особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань (ч. 6 ст. 69 КПК України).

Очевидно, що в даному випадку вирішення питання про відмову від проведення експертизи і давання висновку залежить від самого експерта, рівня

його знань і внутрішнього переконання.

Безпосередньо до принципу об'єктивності примикає така, передбачена законом вимога до експертного дослідження, як його повнота.

Принцип повноти повинен реалізовуватися на всіх етапах експертного дослідження: 1) при формуванні вихідних даних, необхідних для дослідження; 2) при формуванні експертної версії та її перевірці в ході дослідження; 3) при виявленні і оцінці ознак і результатів дослідження, які є основою для експертних висновків.

Іншими словами, експерт повинен мати у своєму розпорядженні об'єкти, матеріали провадження в такому обсязі, які б забезпечували повноту подальшого дослідження. Для цього йому і надано право клопотати про надання необхідних об'єктів, документі, зразків, еталонів, матеріалів і т.п. Для цього він має право відмовитися від дослідження при ненаданні йому достатніх об'єктів дослідження.

У процесі дослідження експерт зобов'язаний перевірити всі альтернативні рішення, щоб потім прийти до правильного висновку. Для цього він всебічно (повно) повинен дослідити властивості об'єкта, ознаки документа, вивчити матеріали провадження, які стосуються предмета експертизи.

Повнота дослідження забезпечується: використанням експертом при дослідженні всіх доступних йому і необхідних в даній ситуації технічних засобів, методів, методик дослідження; проведенням дослідження щодо всіх представлених експерту придатних об'єктів; формулюванням відповідей на всі поставлені перед експертом питання.

Якщо в ході дослідження експерт встановить неможливість вирішення будь-якого питання, він відзначає в своєму висновку, що вирішувати це питання не представляється можливим і детально пояснює, з яких причин не можна вирішити дане питання.

Повнота експертного дослідження полягає в дослідженні всіх якостей і властивостей матеріалів, представлених на експертизу, що здійснюється глибоко і повно. Повнота передбачає дослідження такої сукупності властивостей представлених матеріалів, яка дозволяє не тільки повно і об'єктивно відповісти на поставлені запитання, а й, можливо, зробити більш ґрунтовні висновки і з'ясувати обставини, які мають значення для провадження, і з приводу яких експерту були поставлені запитання (ч. 1 ст. 101 КПК України).

На погляд Г.В. Прохорова-Лукіна, вимога повноти означає, що для проведення експертизи повинні бути надані всі об'єкти й матеріали, необхідні для проведення повного та об'єктивного експертного дослідження [5, с. 18].

Повнота експертного дослідження поширюється тільки на ті обставини, властивості і якості досліджуваних предметів, які мають значення для вирішення провадження. По суті, повнота обмежується рамками тих обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91

КПК України).

Підсумовуючи наведене, можемо констатувати, що, будучи складовою частиною системи принципів судово-експертної діяльності, принцип об'єктивності та повноти дослідження має вагоме значення, оскільки саме він визначає вимоги, що пред'являються законодавцем до якості основного напрямку судово-експертної діяльності – проведення експертизи.

1. Стрілець Г. О. Генезис системи судово-експертних установ в Україні та напрямки їх діяльності : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2009. 10 с.

2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змінами та доповненнями). URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.

3. Експертизи у судовій практиці: науково-практичний посібник для суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів / за загальною редакцією В.Г. Гончаренка. К.: Юрінком Інтер. 2005. 387 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Х.: Одіссей, 2013. 1104 с.

5. Прохоров-Лукін Г. Про деякі актуальні питання судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності. *Інтелектуальна власність*. 2006. № 6. – С. 16-27.

Анастасія Аксютіна
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ НАДАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Правове регулювання практики надання населенню якісних і доступних культурних послуг є важливим напрямом діяльності держави у сфері культури. Водночас, розвиток цієї сфери стає повноцінним лише за умови визначення пріоритетних цілей стратегічного планування, окреслених у відповідну сукупність документів програмно-цільового характеру різної функціональної спрямованості.

Власне стратегічне планування розглядається як «особливий вид наукової та практичної діяльності, що полягає у розробці стратегічних рішень (у формі прогнозів, проектів програм, планів), які передбачають висунення таких цілей і стратегії поведінки відповідних об'єктів управління, реалізація яких забезпечує їхнє ефективне функціонування у довгостроковій перспективі, швидку адаптацію до змін зовнішніх умов» [1, с. 78].

Стратегічне планування забезпечує комплексний підхід до вирішення актуальних політичних задач на основі охвату всіх територій і рівнів адміністративної вертикалі; сприяє налагодженню соціально-економічних зв'язків між регіонами, сферами, галузями; оптимізує управлінський процес,

робить його цілеспрямованим, послідовним і прагматичним. Стратегічне планування дозволяє консолідувати ресурсний потенціал на найважливіших напрямах державної діяльності, раціонально розподілити наявні сили та засоби, уникнути різноманітних дисбалансів, непотрібних кроків, марних витрат. Зрештою, саме від стратегічного планування залежить гнучкість державної політики, її толерантність до кризових явищ та адекватність викликам часу [2, с. 170].

Попри те, що на ефективність державної політики розвитку «культурної» галузі впливає цілий комплекс різнопланових чинників, витоки більшості проблем лежать саме в площині планування відповідних заходів довгострокового стратегічного характеру.

Стратегія передбачає велику точність і фінансову відпрацьованість планованих показників і критеріїв. Концепція ж містить загальний погляд на перспективи розвитку галузі, з урахуванням національних, природно-кліматичних, економічних та інших регіональних чинників.

Так, наприклад, розвиток культурного сектору включений до Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 Плану дій із реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., схваленого Наказом Кабінету Міністрів від 23.11.2015 р. №1393-р , Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р., схваленої резолюцією Кабінету Міністрів від 06.06.2014 р. № 385 [187], Стратегії подолання бідності та Плану заходів на 2016-2017 рр. з реалізації Стратегії подолання бідності, схваленої постановою Кабінету Міністрів від 16.03.16 року та від 08.08.2016 р. №161-р та 573-р відповідно.

Однак не слід забувати й про різні програми, які виконують функцію забезпечення та є конкретним фінансовим інструментом реалізації державної культурної політики. Таким чином, даний вид документів сприяє реалізації відбитих в декларативних і проектних документах принципів, підходів до досягнення цілей, розв’язанню задач.

Однією з перших, де передбачено розроблення, затвердження та впровадження державних соціальних стандартів надання послуг населенню у сфері культури, що гарантуються державою (перелік та обсяг послуг, порядок їх надання, показники виконання та якості послуг), а також методику визначення розміру фінансового забезпечення державних соціальних стандартів надання послуг населенню у сфері культури, що гарантуються державою, в розрахунку на душу населення, була затверджена у 2005 році Концепція державної політики в галузі культури на 2005-2007 роки, яка більшою мірою мала декларативний характер, оскільки для визначених нею цілей та пріоритетних завдань не передбачався механізм їх реалізації. Положення концепції фрагментарно враховували культурні тенденції розвитку українського суспільства та фактично не визначали пріоритетних підходів у забезпеченні населення якісними, доступними, інформативними, безпечними (в частині дотримання норм суспільної моралі) культурними

послугами.

Наступним кроком реформування системи надання культурних послуг населенню стало затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності [4], який на сьогодні вже є морально застарілим.

Впроваджуючи в життя програми, держава встановлює пріоритетні напрямки культурної політики, визначає державну і регіональну значимість діяльності установ культури і мистецтва. Тому складанню програм повинен передувати етап, в ході якого проводиться аналіз проблем культурного життя даного регіону, спрямований, як і програма в цілому, на виявлення та підтримку творчого, інноваційного початку в діяльності установ культури і мистецтва всіх рівнів. При цьому кожний програмний захід має фінансуватися з декількох джерел: державного і (або) місцевого бюджету, спонсорськими коштами, власними активами і т. п. [5].

Отже, недостатня систематизованість «культурного» законодавства, наявність у ньому прогалин і суперечностей, застарілих норм і неоднозначних формулювань породжує труднощі у правозастосуванні, знижує рівень та якість надання населенню культурних послуг та актуалізує проблему його вдосконалення.

---

1. Пашук Т. І. Право людини на ефективний державний захист її прав та свобод: автореф. дис. … канд. юр. наук. Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2006. 16 с., с. 9

2. Кравченко О. В. Національний культурний простір як ідентифікаційна модель. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2010. Вип. 31. С. 4-11. http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2010_31_1.

3. Кучин С.П. Особливості державної політики в сфері культури та освіти (соціально-економічний аспект). *Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси*. 2013. № 2. С. 40-48.

4. Леонідова О. О. Зміст та особливості адміністративно-правових засобів протидії правопорушенням у сфері телекомунікацій. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць*. Х.: Магістр, 2008. № 2 (34). С. 446-451.

5. Якісні та конкурентоспроможні культурні послуги стимулюють розвиток громад та заохочують формування міжрегіональних партнерств URL : http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245375776&cat_id=244895180.

Михайло Александров
кандидат юридичних наук,
старший дослідник
(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

УТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ «НАЦІОНАЛЬНЕ ВІЙСЬКОВЕ МЕМОРІАЛЬНЕ КЛАДОВИЩЕ» В КОНТЕКСТІ ЗАХОДІВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Одним з важливих елементів національно-патріотичного виховання є вшанування пам’яті героїв, які загинули, захищаючи Батьківщину. Відповідно, держава має докладати усіх зусиль до гідного поховання своїх героїв та належного утримання місць їх поховання. Нажаль, через повномасштабне вторгнення Російської Федерації, яке розпочалося у 2022 році, Україна втратила багато своїх синів і доньок, які стали на захист незалежності й суверенітету держави. Тому дуже актуальним на сьогодні залишається питання реорганізації системи військових поховань і меморіалів загиблим захисникам.

В Україні ще у 2011 році було ухвалено постанову Верховної Ради України «Про Національне військове меморіальне кладовище» [1]. Варто зазначити що основною метою створення Національного військового меморіального кладовища (далі – НВМК) на той час було «увічнення пам'яті загиблих воїнів-визволителів у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років, учасників війни в Афганістані, інших військових конфліктах та під час виконання службових обов'язків і присяги на вірність народу України…». Таким чином, вшанування пам’яті військовослужбовців, які загинули в часи незалежності України, відводилося на другий чи навіть на третій план. Не було визначено й термінологію щодо НВМК та його правовий статус. Також зауважимо, що пори низку організаційних заходів, які належало виконати центральним та місцевим органам виконавчої влади, справа щодо створення НВМК, фактично, не зрушилася з місця.

Докорінна зміна вектору внутрішньої політики в Україні, яка відбулася після подій Революції Гідності 2013–2014 років, анексії Криму та початку війни на Сході України, вимагає й іншого ставлення до справи поховання та увічнення пам’яті бійців, які загинули за волю України. По-перше, 2015 року нарешті було врегульовано статус та визначено перелік організацій і формувань, учасники яких були борцями за незалежність України у XX столітті. По-друге, на превеликий жаль, бойові дії на Сході України стали причиною загибелі наших воїнів вже у XXI столітті. Однак, основна увага щодо поховань й увічнення пам’яті була приділена героям «Небесної Сотні».

Звичайно, героїв антитерористичної операції (АТО) ховали з почестями, встановлювали їм обеліски й пам'ятники в різних містах і селах України. Але єдиної політики щодо поховання та вшанування пам'яті загиблих бійців (принаймні, нормативно визначеної) до останнього часу не було. Навіть у поставної Верховної Ради України «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» [2] про справу поховання загиблих бійців та створення меморіального комплексу мови не йшлося.

У 2021 році законодавцями було ініційовано низку заходів щодо організації належного поховання та вшанування пам'яті загиблих воїнів. У липні 2021 року було внесено зміни до Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України щодо військового поховання [3]. Зміни до статутів торкнулися порядку проведення церемонії та військового ритуалу поховання, із детальним описом місця проведення поховання, обов'язків військовослужбовців, порядку дій під час кремації тощо.

Нарешті, у 2022 році, після початку повномасштабної війни, було увалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо Національного військового меморіального кладовища» [4]. Головні зміни було внесено до Закону України «Про поховання та похоронну справу» [5]. По-перше, визначено статус НВМК: «Національне військове меморіальне кладовище – розміщений на спеціально відведеній земельній ділянці об'ємно-просторовий об'єкт, що включає військове кладовище, музейний комплекс, ритуальну будівлю та інші необхідні споруди для організації почесних поховань загиблих (померлих) осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, забезпечували виконання службових обов'язків та присяги на вірність Українському народу» [5]. Також визначено перелік осіб, які можуть бути поховані на НВМК (принципово, що до цього переліку не включено осіб, які загинули під час Другої Світової війни та інших конфліктів часів існування Радянського Союзу). Усі розходи, пов'язані із організацією будівництва НВМК та поховання полеглих на кладовищі здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Замовником будівництва НВМК визначено центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни – Міністерство у справах ветеранів України (Мінветеранів) [5].

У жовтні 2022 року Кабінетом Міністрів України було ухвалено постанову, відповідно до якої Мінветеранів дозволяється створити державну установу «Національне військове меморіальне кладовище», а також наказується у двомісячний строк вжити заходів, необхідних для забезпечення діяльності такої установи [6]. Отже, на сьогоднішній день НВМК набуває статусу державної установи. Запланована чисельність працівників державної установи НВМК – 177 осіб, а на будівництво й утримання кладовища у бюджеті на 2023 рік передбачено 65 мільйонів гривень [7].

Таким чином, встановивши правовий статус НВМК та забезпечивши новостворену державну устану необхідним фінансуванням, держава прагне впорядкувати процес поховання захисників і захисниць України з відповідними почестями, а також, за словами Міністра у справах ветеранів України Юлії Лапутіної, «започаткувати основи культури пам'яті незалежної Української Держави про полеглих Воїнів» [7]. Для реалізації поставлених завдань і Мінветеранів, і безпосередньо державній установі «Національне військове меморіальне кладовище» необхідно буде провести низку організаційно-правових заходів, зокрема розробити та затвердити положення про державну установу «Національне військове меморіальне кладовище» із детальним визначенням статусу новоствореної установи та її посадових осіб. Також, у контексті заходів національно-патріотичного виховання, вважаємо за необхідне розробити план взаємодії зазначеної державної установи з іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими адміністраціями та органами місцевого самоврядування щодо організації заходів національно-патріотичного виховання на базі створених в межах НВМК музейного комплексу та інших ритуальних споруд.

1. Про Національне військове меморіальне кладовище: постанова Верховної Ради України від 02 червня 2011 року № 3459-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3459-17#Text (дата звернення: 02.01.20223)

2. Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді: постанова Верховної Ради України від 12 травня 2015 року № 373-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-19#Text (дата звернення: 02.01.2023)

3. Про внесення змін до Закону України «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України» щодо військового поховального ритуалу: Закон України від 2 липня 2021 року № 1622-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1622-20#Text (дата звернення: 02.01.2023)

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо Національного військового меморіального кладовища URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2292-20#Text (дата звернення: 02.01.2023)

5. Про поховання та похоронну справу: Закон України від 10 липня 2003 року № 1102-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text (дата звернення: 02.01.2023)

6. Про утворення державної установи «Національне військове меморіальне кладовище»: постанова Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2022 року № 1115. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 02.01.2023)

7. В Україні з'явиться нова держустанова – «Національне військове меморіальне кладовище». Юридичний факт. URL: https://www.yurfact.com.ua/fakty/v-ukraini-z-iavytsia-nova-derzhustanova-natsionalne-viiskove-memorialne-kladovyshche (дата звернення: 02.01.2023)

Анна Барікова
кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ, Верховний Суд)

ЦІЛІ ДИСКРЕЦІЇ В ЗАСТОСУВАННІ НОРМ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що цілі дискреції в застосуванні норм фінансового права пов'язані з її інструментальним (процедурно-процесуальним) виміром для індивідуальної справедливості в правозастосуванні [16]. Йдеться про такі орієнтири, як гарантування верховенства права, справедливості, доцільності та ефективності, максимально повно забезпечуючи досягнення визначених правом завдань [6, с. 90], досягнення мети [17, с. 10], забезпечення справедливості та ефективного поновлення порушених прав та інтересів шляхом прийняття оптимального, раціонального, мотивованого й обґрунтованого рішення, у встановлених межах [1, с. 34; 7].

Окреслені цілі за своєю сутністю є динамічними, виявляються під час розмірковування, оцінки обставин, усвідомлення (у висновках та думках) в межах свободи волевиявлення для вирішення питання по суті [7, с. 11–12]. Має бути забезпечений розумний баланс між публічним і приватним інтересом для забезпечення досягнення поставлених завдань із вільним вибором під час прийняття рішень [3, с. 108]. Як наслідок, досягаються позитивні наслідки дискреції в межах відповідних адміністративних і судових процедур. Дискреція в застосуванні норм фінансового права є комплексним правовим явищем, яке має охоплювати внутрішньо узгоджені, взаємопов'язані, однорідні інструменти для досягнення мети правового регулювання в межах регулятивно-організаційного впливу на відповідні суспільні відносини як частини правової організації життєдіяльності держави та суспільства в єдності та взаємодії всіх її складових елементів.

Вплив означає результативну організаційно-правову дію щодо суспільних відносин, яка здійснюється завдяки як правовим засобам (нормам права, актам застосування права), так і іншим правовим явищам (правосвідомості, правовій культурі, правотворчому процесу тощо) [8, с. 9]. Ураховуючи глобалізацію відносин, зокрема, під час застосування норм фінансового права цілі дискреції згідно з теорією «живого права» зумовлені та дозволяють виправити неспроможність національного законодавства вирішити весь обсяг питань, із якими зустрічаються правозастосувачі. Зазначені цілі впливають на фінансові правовідносини щодо визначення, зміни чи припинення прав та обов'язків учасників в правомірний індивідуалізований односторонній юридично значущий спосіб шляхом

впорядкування конкретної правозастосовної ситуації.

Така емпірична реальність є середовищем виникнення та дії права [15, с. 15–22]. «Живе» право, в контексті організованої єдності державного, суспільного та економічного життя, здатне задовольняти постійні запити, трансформуватися з огляду на потреби та вдосконалюватися разом із розвитком суспільних відносин [11, с. 129]. Вказана концепція, оскільки закони не здатні охопити всю різноманітність життя, спрямована на орієнтацію юриспруденції досліджувати соціальну дійсність, застосовуючи у відповідній сфері суспільного життя індивідуальний регулятивний підхід та створення окремих індивідуальних актів [12, с. 62]. Такий вплив виявляється в діяльності уповноважених суб'єктів щодо прийняття рішення з організації суспільних відносин на підставі чинного законодавства шляхом установлення масштабу поведінки для досягнення балансу цілей, що конкурують, та узгодження максимальних і мінімальних обсягів врегулювання відповідної сфери суспільних відносин [14, с. 49].

Основою індивідуального регулятивного впливу є нормативне, але необхідно враховувати й конкретні життєві ситуації, особу, що надає індивідуалізації та конкретизації, коли суб'єкти повинні мати простір, у якому можуть самостійно формувати поведінкові моделі [13, с. 6]. Регулятивні межі визначені позитивним правом – як межі правового впливу на суспільні відносини за допомогою правових засобів, з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних факторів. Суб'єктивні межі свободи суб'єкта діяти в односторонньому порядку на власний розсуд окреслені межами, встановленими джерелами позитивного права [5, с. 28]. З урахуванням цілей дискреції, під час реалізації суб'єктивної свободи вибору загальні об'єктивні межі створюють як нормативний вимір, так і повноваження суб'єкта, який приймає рішення.

Цілі стосуються не тільки окремих суб'єктів, а й забезпечують регламентацію та стимулювання розвитку чинних суспільних відносин, формування умов для виникнення нових суспільних відносин, запобігають появі суспільно шкідливих відносин [9, с. 83]. Йдеться про встановлення чи впорядкування суспільних відносин шляхом прийняття юридичних норм і в потрібних випадках індивідуальних рішень відповідно до цих норм, розв'язання в інтересах держави та суспільства юридично вагомих питань, що з'являються у межах цих відносин [2, с. 21; 4, с. 62]. Якість впливу на суспільні відносини можна оцінити за такими критеріями, як цінність, ефективність й економність [10, с. 266].

Отже, реалізація дискреції в застосуванні норм фінансового права повинна мати на меті досягнення позитивного для правової дійсності результату як для окремих платників, так і в цілому покращуючи умови груп людей, суспільства, держави, а також на транскордонному рівні. Необхідно брати до уваги кількісні показники матеріальних витрат (грошових, предметно-речевих, фізично-людських та інших) та якісні показники

досягнення результату впливу, порівнюючи їх з метою діяльності правозастосувачів та цілями дискреції.

1. Бааджи Н.А. Адміністративний розсуд в діяльності органів публічної адміністрації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2020. 246 с.

2. Демків Р.Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 34. Т. 1. С. 19–23 (Серія: Право).

3. Красовська Д. Проблемні питання застосування дискреційних повноважень Національного банку України в процесі ліквідації банків. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 115 (2). С. 103–111.

4. Куліш А.М. Організаційно-правове забезпечення статусу працівників податкової міліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2003. 177 с.

5. Мухін В.В. Індивідуальне правове регулювання: загальнотеоретична характеристика. Харків: Право, 2017. 320 с.

6. Резанов С.А. Дискреційні повноваження як корупційні ризики в діяльності органів державного управління. *Право і Безпека*. 2014. № 3. С. 88–91.

7. Сеньків О.І. Судовий розсуд в адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національний університет Державної податкової служби України. Ірпінь, 2012. 250 с.

8. Стрельцов Є.Л. Основне завдання законодавства – регулювання чи регламентування регулювання суспільних відносин: деякі міркування. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 8–15.

9. Тарахонич Т.І. Ефективність правового регулювання. *Наукові записки НаУКМА*. 2004. Т. 26. С. 82–84 (Серія: Юридичні науки).

10. Чемодурова А. Правове регулювання та його ефективність у сучасному світі. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 4. С. 262–267.

11. Шапенко Л.О., Кириченко В.В. Концепція «живого права» Є. Ерліха у вимірі сучасного праворозуміння. *Держава та регіони*. 2019. № 1. С. 125–130 (Серія: Право).

12. Шапенко Л.О., Мельничук І.С. Індивідуальне правове регулювання в контексті правової реформи. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. 2020. № 4(57). С. 60–66 (Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»).

13. Brewer H. By Birth of Consent: Children, Law and the Anglo-American Revolution in Authority. USA: Omohundro Institute, The University of North Carolina Press, 2005. 408 p.

14. Carbone J. Marriage as State of Mind: Federalism, Contract and the Expressive Interest in Family Law. *Michigan State Law Review*. 2011. P. 49–82.

15. Ehrlich E. Grundlegung der Sociologie des Rechts. München und Lepzig: Verlag von Duncker und Humblot, 1913. 409 p.

16. Ho C.R. The legal limits to administrative discretion: a rule model of public accountability in Hong Kong : Thesis / University of Hong Kong. Pokfulam, Hong Kong SAR. 1983. URL: https://hub.hku.hk/handle/10722/30210 (дата звернення: 04.01.2023).

17. Krauthausen R. Ermessen und unbestimmter Rechtsbegriff. Verwaltungsrecht JZ, 1955. 287 p.

Юлія Біла-Тюріна
кандидат юридичних наук, доцент
(Івано-Франківський юридичний інститут Національного університету «Одеська юридична академія»)

БЕЗКОШТОВНА ПРАВОВА ДОПОМОГА ЯК ОДИН З МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: МОДЕЛІ, ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Верховенство права – фундаментальний принцип, який передбачає рівність усіх і кожного перед законом та неминучість покарання за його порушення. З метою забезпечення практичного втілення принципу верховенства права кожна держава створила власні механізми. Одним з таких виступає безкоштовна правова допомога. На сьогоднішній день існує чимало різноманітних моделей надання безкоштовної правової допомоги. Право на безкоштовну правову допомогу вперше згадується в європейському законодавстві близько двохсот років тому. Організація безкоштовної правової допомоги фінансується з боку держави в різних країнах та залежить від місцевих культурних й історичних особливостей, причому останні вельми різняться. Наприклад, у США і Великобританії дуже різний досвід навіть при наявності схожих систем загального права. Американська система набагато ширше використовує адвокатів, що працюють в штаті в службах юридичної допомоги, і державних захисників. В англійській же системі домінують приватно практикуючі юристи. Відмінності в досвіді породжують відмінності в основних акцентах в роботі і в якомусь сенсі територіальну прихильність місцевої моделі. Більшість країн з розвиненою системою державного фінансування юридичних послуг зазвичай вважають, що найкраща модель саме у них. Все це обумовлює актуальність вивчення таких моделей та їх порівняння з вітчизняною системою.

Моделі надання правової допомоги дослідниками зазвичай поділяються на три категорії: judicare, модель державних захисників і змішану модель [1, с. 12]. Розглянемо докладніше кожну з них. Модель judicare має на увазі залучення приватно практикуючих юристів, з якими кожен раз спеціально укладається угода на ведення кожної окремої справи. Ця модель застосовується крім США (а точніше, деяких її штатів) в Англії, Уельсі, Австралії, Шотландії, Норвегії, Швеції і на більшій частині Канади. Дану модель в залежності від методів виплати гонорарів приватно-практикуючим адвокатам поділяють на judicare в чистому вигляді (pure judicare) і «черговий адвокат» (duty counsel) [2, с. 41].

США, одна з перших країн, в якій почалося реформування системи надання юридичної допомоги: в 1957 році була створена схема юридичної

допомоги, що фінансується державою. В середині 60-х років в рамках урядових програм боротьби з бідністю були створені відомства і програми юридичної допомоги незаможним, що фінансуються з федерального бюджету. У США існують різні організаційні форми надання безкоштовної юридичної допомоги незаможним і малозабезпеченим громадянам як на федеральному рівні, так і в окремих штатах, а саме: 1) в 1974 р Конгрес США заснував Корпорацію з надання юридичної допомоги, основне завдання якої – фінансування програм і організацій з надання юридичної допомоги незаможним і малозабезпеченим громадянам у цивільних і інших справ, за винятком кримінальних справ; 2) в окремих штатах основною формою надання юридичної допомоги є так звані відомства «публічних захисників» (public defender offices) – організації, що перебувають на державному утриманні штату і обслуговують на безкоштовній основі обвинувачених у кримінальних справах з числа незаможних або малозабезпечених громадян; 3) в окремих великих містах на контрактній основі з міською владою створюються організації з надання безкоштовної юридичної допомоги, що мають статус приватних некомерційних корпорацій; 4) широке поширення має така форма як «спискові адвокати». До їх числа відносяться адвокати, які, крім своєї основної адвокатської практики, виявили бажання надавати юридичну допомогу малозабезпеченим; 5) для юридичного обслуговування певних категорій населення (конкретних етнічних або професійних груп) у багатьох містах організовані об'єднання юридичної допомоги (legal aid societies), існуючі переважно на різного роду благодійні пожертви і добровільні внески; органи влади також можуть виділяти кошти цим товариствам; 6) з 1970 р функціонують адвокатські контори, які «захищають інтереси суспільства» (pro bono publico law firms), які не ведуть справи окремих клієнтів, а виступають з позовами проти держави або корпорацій; 7) середні і великі адвокатські фірми, безкоштовно надають юридичну допомогу окремим громадянам [3, с. 13].

Незважаючи на те що така змішана модель правової допомоги, як в США, має не тільки переваги (здатність гнучко реагувати на зміну обставин, надання постачальнику правових послуг великих можливостей для спеціалізації), а й цілком очевидні недоліки (складність в організації та управлінні, ймовірні конфлікти між адвокатським співтовариством і службами юридичної допомоги), проте використання змішаної системи дає більше позитивного ефекту, ніж створює труднощі. Змішана модель надає можливість порівняльної оцінки витрат і ефективності і створює елемент змагання між постачальниками правових послуг. Дана система є найбільш перспективною в нашій країні, проте не потрібно обмежуватися тільки цією моделлю [4, с. 125]. При цьому, досить перспективним для Україні видається модель надання юридичної допомоги – pro bono (від лат. pro bono publico – заради суспільного блага) [5, с. 200]. Така система має на увазі, що допомога надається клієнтам без відповідної компенсації адвокату. Зазвичай ця допомога організовується самими адвокатськими утвореннями без участі держави. У деяких випадках

безкоштовна робота з надання юридичної допомоги протягом певної кількості годин є необхідною умовою членства в асоціації адвокатів. Наприклад, у США практика надання послуг pro bono зародилася в кінці XIX ст., коли приватні юридичні фірми в великих містах почали надавати таку допомогу малозабезпеченим громадянам. Практика надання послуг по системі pro bono широко використовується в США великими юридичними фірмами, які розглядають роботу pro bono як частину своїх зобов'язань перед суспільством, а також як можливість для фірми і адвокатів займатися благодійністю, а молодим адвокатам – отримати досвід роботи. Багато фірм вимагають від адвокатів певної кількості годин роботи з надання безкоштовних юридичних послуг в місяць / рік, а в деяких з них надання безкоштовних послуг є одним з критеріїв оцінки діяльності юриста і враховується при просуванні по службі або збільшення оплати. Дана модель, безсумнівно, вносить вклад у досягнення справедливості і забезпечення прав громадян.

Необхідно відзначити, що в Україні, де модель pro bono не є обов'язковою для адвокатів, лише деякі з них згодні надавати безкоштовну юридичну допомогу по складних справах, які вимагають багато часу і зусиль. Дана модель найбільш ефективна тоді, коли громадянам необхідно отримати консультацію, пораду або представництво своїх інтересів по рутинним справах. У деяких країнах Східної Європи в даний час проходить експеримент по впровадженню програми pro bono. Дана модель має не замінювати, а доповнювати існуючі моделі надання безоплатної допомоги, ось чому модель pro bono не завжди виділяється дослідниками в якості основної моделі надання безкоштовної юридичної допомоги.

Незважаючи на свій «благодійний» характер, система pro bono вельми корисна адвокатському співтовариству України: це прекрасна можливість молодим адвокатам отримати досвід роботи. Крім того, надання такої правової допомоги може збільшити прибуток адвокатської організації за рахунок формування певного іміджу і клієнтської бази.

При побудові в Україні системи надання безкоштовної правової допомоги не варто обмежуватися єдиною моделлю. Необхідно, щоб в країні безкоштовні правові послуги крім адвокатури та держави надавалися і юридичними фірмами, і громадськими організаціями, і юридичними клініками. Вкрай корисно при побудові системи надання безкоштовних юридичних послуг в Україні використовувати розглянуту вище змішану модель. Дана конструкція об'єднує позитивні якості моделей judicare і штатних юристів, а також дозволяє встановити здорову конкуренцію між державними юристами і адвокатами в наданні безкоштовної правової допомоги.

Крім того, державі варто заохочувати тенденцію зростання практики надання послуг pro bono, адже надання таких послуг не тільки покращує ситуацію із забезпеченням населення безкоштовною правовою допомогою, а й підвищує престиж юридичної професії в цілому. Також держава має надавати підтримку так званим юридичним клінікам. Правда, тут необхідно

зробити застереження, що такі клініки повинні існувати тільки в провідних вузах юридичного профілю, там, де забезпечується високий рівень освіти. Перераховані вище моделі надання безкоштовної юридичної допомоги формувалися і розвивалися в зарубіжних країнах протягом декількох десятиліть, тому логічно, що становлення системи безоплатної правової допомоги в Україні потребує тривалого часу.

1. Довідник майбутнього адвоката: Навчальна та науково-практична література / [Мироненко Н. М., Варфоломеєва Т. В., Ромовська З. В. та ін.] – К.: Видавництво «Прецедент», 2012. – 1152 с.

2. Іванцова А. В. Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та за кордоном / А. В. Іванцова // Часопис Академії адвокатури України. – 2015. – Т. 8, № 3. – С. 40–45.

3. Коваль К. Безоплатна правова допомога у країнах світу/ К. Коваль // Правовий тиждень. – 2011. – № 40-41. – С. 12-14.

4. Бежевець А. М. Безоплатна правова допомога: проблеми розвитку / А. М. Бежевець, К. І. Морєва // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – № 1. – С. 125-127.

5. Яновська О. Г. Європейські стандарти надання безоплатної правової допомоги в кримінальному судочинстві: проблеми реалізації в Україні / О. Г. Яновська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 6-1(2). – С. 199-202.

Валерій Біленко
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Одним із факторів євроатлантичної інтеграції України є забезпечення політичної, економічної та соціальної стабільності, яку неможливо досягти із наявним рівнем корупції. Завдання мінімізації корупції має стати основним напрямком держави та здійснення державного управління.

Проблеми правового регулювання протидії корупції в Україні знаходять висвітлення у публікаціях таких вчених як Т. Брус, О. Бусол, В. Бутенко, Н. Задирака, М. Мельник, Д. Йосифович, А. Кадегроб, Г. Кохан, Л. Наливайко, Є. Невмержицький, К. Ростовська, С. Рогульский, Ю. Рум'янцев, С. Серьогін, А. Фоменко, В. Франчук, О. Шимон, Ф. Шульженко та ін. Отримані цими та іншими вченими наукові здобутки мають важливе теоретичне і практичне значення у сфері протидії корупції. Однак виникає потреба розглянути проблему удосконалення

антикорупційного законодавства в умовах військової агресії та тих негативних факторів, з якими зіткнулася наша держава.

Базовим нормативно-правовим актом з питань боротьби та протидії корупції є Закон України «Про запобігання корупції», який було прийнято 14.10.2014. Прийняття цього законодавчого акту у 2014 році стало позитивним дієвим кроком на шляху створення в нашій державі ефективних механізмів протидії корупції. Позитивними положеннями цього законодавчого акту слід вважати заходи із запобігання корупційним правопорушенням, запобігання та врегулювання конфлікту інтересу, здійснення фінансового контролю, захисту викривачів, запобігання корупційним правопорушенням у діяльності юридичних осіб, впровадження правил етичної поведінки тощо. Позитивним кроком стало також впровадження нового порядку прийняття заяв та повідомлень про корупційні правопорушення, їх реєстрації, обліку та розгляду. Позитивним і довгоочікуваним заходом стало створення нових інституцій у сфері протидії корупції, таких як НАЗК, НАБУ, САБ, системи антикорупційних судів.

Важливим пріоритетом у сфері протидії корупції в нашій державі стало прийняття 20 червня 2022 року Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки. Метою цієї концепції визначено досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Важливим є те, що корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів в Україні[1].

Не дивлячись на те, що з часу прийняття Закону України «Про запобігання корупції» пройшло вже понад вісім років, на сьогодні залишається значна кількість неврегульованих питань, які стосуються порядку реєстрації повідомлень про корупції, їх розгляду, проведення службової перевірки під час їх розгляду та низка інших положень, які ускладнюють реалізації заходів з протидії корупції. На сьогодні діють положення Закону України «Про запобігання корупції» [2], роз’яснення НАЗК від 14 липня 2020 року № 7 «Щодо особливостей перевірки повідомлень про можливі факти корупційних або пов’язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»« [3], які фактично його дублюють, та Правила забезпечення конфіденційності викривача під час обробки повідомлень про можливі факти корупційних або пов’язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» в установі [4], які лише поверхнево визначають порядок реєстрації повідомлень про корупцію [5]. Тому, сьогодні детального і чіткого правового регулювання потребує порядок отримання, реєстрації, розгляду й обліку повідомлень про корупцію, розроблення детальних інструкцій дій уповноважених посадових осіб у цій сфері.

Наступний момент на який слід звернути увагу пов'язаний з правовим

регулюванням обмежень щодо одержання подарунків. Проблема пов'язана з неефективною реалізацією вказаних правових приписів. Так, статтею 24 Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції» при визначенні порядку дій державних службовців у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка, незважаючи на приватні інтереси, серед інших, передбачено таку вимогу як «письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції»; окрім того «якщо особа, на яку поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків, виявила у своєму службовому приміщенні чи отримала майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок, вона зобов'язана невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації». Проте законодавством не встановлено механізму застосування таких норм. У зв'язку з чим підтримуємо пропозиції науковців про необхідність прийняти окремий нормативно-правовий акт, який має чітко врегулювати процедуру реалізації приписів ст. 24 Закону України «Про запобігання корупції» в аспекті реєстрації відповідних повідомлень про факти одержання (пропозиції одержання) подарунків державними службовцями [6, с. 161].

Таким чином, вдосконалення антикорупційного законодавства та перспектив його розвитку необхідно внести зміни та корективи до нього: слід удосконалити порядок реєстрації повідомлень про корупцію та фактів їх перевірки; реєстрації повідомлень про факти одержання (пропозиції одержання) подарунків.

---

1. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. URL : https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

3. Щодо особливостей перевірки повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»: роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 14 липня 2020 р. № 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr007884-20#Text.

4. Правила забезпечення конфіденційності викривача під час обробки повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» в установі: Додаток до роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 24 лютого 2021 р. № 4 «Щодо забезпечення права викривача на конфіденційність та анонімність». URL: https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Rozyasnennya-4-vid-24.02.21.pdf.

5. Стрільців О.М. Недоліки антикорупційного законодавства в частині розгляду повідомлень про корупцію. *Юридичний електронний журнал.* №9.2022. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/90.pdf

6. Шимон О.М. Обмеження та заборони як засоби запобігання адміністративним

правопорушенням, повязаним з корупцією, у діяльності державних службовців. Дис. канд. .юрид. наук. Запоріжжя, 2020. С. 201.

7. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів: Закон України від 01 червня 2021 р. № 1502-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 32. Ст. 259. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/1502-20#Text.

8. Щодо особливостей перевірки повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»: роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 14 липня 2020 р. № 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr007884-20#Text.

9. Проєкт Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Антикорупційна політика». URL:https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/anti-corruption-policy.pdf.

Олександр Бондар
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИНВ УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наразі переоцінити актуальність питання щодо механізму правового регулювання трудових відносин в Україні дуже важко. За останній рік трудове законодавство перетерпіло значних змін та доповнень. Варто зазначити, що у період з 24.03.22 по 11.12.22 було прийнято вісім законів, предметом регулювання яких стали трудові відносини. Зміни які були внесені цими законами у трудове законодавство України можна умовно поділити на ті що діють під час воєнного стану та ті які не обмежені дією правового режиму воєнного стану в Україні. Як відомо в Україні з 24.02.22 року оголошено воєнний стан який діє дотепер. Ця подія стала каталізатором і запустила ланцюжкову реакцію чинників, які призвели до різких змін у суспільному житті нашої країни.

Нажаль оголошення венного стану дало можливість певним чином обмежувати права і свободи людей і громадян, про що чітко вказано у ст. 64 Конституції України (далі – Конституція). Говорячи про трудові відносини треба сказати, що саме їм приділено декілька статей Конституції, а саме статті 42, 43, 44 та 45. Права, свободи та гарантії які зазначені в цих та інших статях Конституції можуть бути обмежені у випадках встановлених вище згаданою статтею 64 Конституції. Оголошення воєнного стану як раз і є тією конституційною умовою встановлення окремих обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Отже, наразі трудові відносини в Україні регулюються Конституцією, Кодексом законів про працю України та іншими законами України. Після початку повномасштабної війни проти України, яку країна – терорист цинічно називає «спеціальною операцією» для стабілізації механізму правового регулювання трудових відносин в Україні у березні 2022 року був прийнятий Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі - Закон) який згідно ч. 1 ст. 1 визначає особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами (далі - працівники), у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Також цим законом передбачено положення згідно якого у період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю, законів України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», інших законодавчих актів, що регулюють діяльність державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування у частині відносин, врегульованих цим Законом [2].

Цілком зрозуміло, що трудові відносини як і будь-які інші виникають, існують та припиняються. З огляду на це у науці трудового права поряд із трудовими розрізняють відносини тісно пов'язані з ними. Як вірно зазначає видатний вчений Венедіктов С.В. «трудові правовідносини самі по собі не класифікуються, вони одноманітні» [3, с. 23].

Цілком погоджуючись із даною позицією варто сказати, що вона пояснюється наступним чином, справа в тому, що єдиним критерієм за яким можна класифікувати трудові відносини виступає – праця. Тобто трудові відносини можуть бути на стільки ж різноманітними на скільки різноманітною може бути сама праця. До такого висновку можна дійти після аналізу положень ст. 21 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) де стає зрозуміло, що трудові відносини виникають на підставі трудового договору з приводу виконання роботи яка визначена цим договором за що передбачається виплата заробітної праці. Тобто в першу чергу об'єктом трудових відносин є праця та її оплата [4].

Поряд з трудовими відносинами існують тісно пов'язані з ними відносини, до них наука трудового права відносить: ті що передують трудовим; ті що супроводжують трудові; ті що випливають з трудових. До відносин які передують трудовим відносять відносини із зайнятості та працевлаштування, тому що для того щоб виконувати якусь роботу спочатку треба її отримати тобто працевлаштуватись.

Зайнятість та працевлаштування. Питання щодо зайнятості та працевлаштування наразі регулюються Конституцією, ЗУ «Про зайнятість

населення», ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», КЗпП України тощо, аналіз цих нормативно-правових документів дозволяє зробити висновок про те, що наразі в умовах воєнного стану порядок працевлаштування особи не зазнав суттєвих змін, є певні уточнення згідно яких при укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників, а з метою оперативного залучення до виконання роботи нових працівників роботодавці можуть укладати з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника. Всі інші процедурні питання такі як наприклад; заборона необґрунтованої відмови при прийнятті на роботу; можливості встановлення вимоги щодо віку, рівня освіти, стану здоров'я працівника згідно законодавства; перелік документів які необхідно подати при укладанні трудового договору залишилася без змін.

Відносини які супроводжують трудові. Ця категорія відносин характеризується тим, що вони існують паралельно з трудовими і включають в себе відносини: організаційно-управлінські; щодо навчання і перекваліфікації на виробництві; з нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства; щодо матеріальної відповідальності; з розгляду (вирішення) трудових спорів. Аналізуючи ті зміни які на протязі останнього часу були внесені до трудового законодавства можна сказати, що у сфері регламентації даних питань в умовах воєнного часу суттєвих змін не відбулось.

Відносини, які випливають з трудових. Ці відносини здебільшого виникають після припинення трудових відносин. Їх можна окреслити як такі, які мають імперативний характер. Сюди в основному входять відносини з вирішення трудових спорів. В даному випадку з огляду на оновлене трудове законодавство треба зазначити, що питання вирішення трудових спорів наразі регламентоване КЗпП України, ЗУ «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» та ЗУ «Про медіацію». На законодавчому рівні введення воєнного стану не вплинуло на порядок вирішення трудових спорів. Зараз трудові спори можуть бути вирішені шляхом їх розгляду: комісією по трудових спорах; примирною комісією; трудовим арбітражем; судом; шляхом проведення процедури медіації.

Отже, підсумовуючи вище викладене варто зазначити, що наразі трудові відносини в Україні в умовах воєнного стану регулюються як з урахуванням норм загального характеру так і з урахуванням норм які діють під час воєнного стану, які в цей момент мають пріоритет над загальними нормами.

---

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 06.02.2023).

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text (дата звернення: 06.02.2023).

3. Трудове право України: підручник / С. В. Венедіктов. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 216 с.

4. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#Text (дата звернення: 06.02.2023).

Юрій Вапсва
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЛІКАРСЬКУ ПОМИЛКУ

Існування людини завжди тим або іншим чином пов’язане з медициною. Співвідношення морального аспекту та питань здоров’я, життя, смерті завжди будуть актуальними. Актуальним також залишається питання притягнення до кримінальної відповідальності медичних працівників за причинення шкоди пацієнту.

В Україні статистика лікарських помилок практично недоступна. Щодо офіційної статистики Генеральної прокуратури України, за період 2014–2016 рр. щодо медичних працівників порушено 2319 кримінальних проваджень. Кількість звернень щодо якості надання медичних послуг збільшилась з 1400 у 2014 р. до біля 2000 у 2016 р. [1].

Зарубіжна статистика лікарських помилок заставляє замислитись. По різним даним, в США від необачності медиків кожного року вмирають 50-100 тис. чоловік, у Великобританії – 70 тис., у Німеччині – 100 тис., в Італії – 90 тис. пацієнтів. Більше того, в США помилки медиків займають 5-е місце серед причин смертності: кожні 15 хвилин в цій країні з вини лікарів чи медичного персоналу вмирають п’ятеро людей. [2].

Помилка в кримінальному праві – це неправильне уявлення винного щодо юридичних і фактичних ознак діяння і його наслідків (або неправильне представлення винного щодо приписів закону і фактичних ознак діяння та його наслідків).

При цьому необхідно виходити з того, що у вині відображаються ті об'єктивні обставини (об'єктивні ознаки), що утворюють склад злочину. Усі ці обставини повинні усвідомлюватися особою. Однак особа може помилково сприймати ці об'єктивні обставини (ознаки складу) чи ж його свідомість дає їм перекручену оцінку.

Частіше може мати місце фактична помилка. Це неправильне уявлення

особи щодо фактичних ознак суспільно небезпечного діяння і його наслідків. Фактична помилка підрозділяється на наступні підвиди: 1) помилка в об'єкті і суміжні з нею (у предметі, в особистості, відхилення дії) , 2) у кваліфікуючих ознаках, 3), у характері діяння 4), у наслідках , 5) у розвитку причинного зв'язку, 6) негідний замах, 7) у мотиві. До фактичних помилок відноситься і лікарська помилка.

В Україні відсутній єдина позиція щодо визначення лікарської помилки. Першим у вітчизняному кримінальному праві цю проблему підняв В.О. Глушков, який зазначав, що більшість вчених-медиків вважають, що лікарська помилка – поняття чисто медичне, а особа, яка її вчинила, не повинна притягуватись до відповідальності. До лікарських помилок він відносив помилкові дії лікаря щодо встановлення діагнозу чи лікування хворого, зумовлені станом медичної науки на даному етапі її розвитку, особливими, несприятливими умовами та обставинами надання медичної допомоги або недоліками лікарського досвіду, вчинені при відсутності небезпеки без передбачення можливості причинення шкоди чи при впевненості в її відверненні [3; с.7].

І.Ф. Огарков вважає головним критерієм лікарської помилки сумлінну оману лікаря, в основі якої лежить недосконаліть лікарських знань, методів діагностики та лікування, а також складні об’єктивні умови, в яких відбувалась діяльність лікаря [2].

Деякі вчені вважають, що лікарська помилка, зумовлена безвідповідальними діями лікаря, недбалістю, елементарною медичною безграмотністю, морально-етичною ущербністю, які юридично кваліфікуються в якості злочину або проступку, і які повинні бути кримінально караними. Лікарська помилка не підпадає під покарання, якщо вона не містить складу злочину та проступку і лікар в межах обов’язкових знань своєї професії не міг її передбачити та запобігти [2]

На думку О.В. Кудакова, лікарська помилка – це вибір медичним працівником небезпечних для життя чи здоров’я пацієнта методів та засобів діагностики і лікування, викликаний відсутністю знання або самовпевненим ігноруванням спеціальних юридично значущих вимог, що пред’являються до професійної поведінки в ситуації, що склалася. Ознаками лікарської помилки є об’єктивно виражені маніпуляції медичного працівника, що не відповідають встановленим спеціальними документами вимогам, пред’являються до якості послуг медико-біологічного характеру; негативний результат вибору медичним працівником неправильних методів та засобів діагностики та лікування у вигляді реальної небезпеки для життя або здоров’я пацієнта; відсутність знань або самовпевнене ігнорування вимог, що пред’являються до якості медичних послуг, що надаються, враховуючи нові визнані наукою та активно використовувані професійною практикою правила діагностики та лікування [4].

Також слід враховувати, що зараз почали проводити в Україні

трансплантацію органів та тканин людини. Представники МОЗ наголошують, що напрацьована законодавча база, як буде постійно вдосконалюватись Питання лікарської помилки має безпосереднє відношення до трансплантації. У черзі стоять тисячі хворих.

Так, у 2017 році 226 українців було направлено на лікування (трансплантація органів та кісткового мозку), у 2018 – 278, а тільки за перше півріччя 2019 року – 301**.** Станом на 20 серпня 2019 року в МОЗ України для розгляду передано 255 справ [5]. Вже зараз в Україні нараховуються десятки вдалих трансплантацій.

Висновок. Більшість медичних працівників вважають, що лікарська помилка поняття тільки медичне, а тому не може тягнути кримінальної відповідальності, тому слід виробити чіткі критерії притягнення до кримінальної відповідальності медичних працівників при наявності помилки в їх діяннях. Визначення лікарської помилки є актуальним для сьогодення і повинно знайти закріплення в законодавстві, особливо в кримінальному.

1. Юдін О.Ю. Кримінальна відповідальність медичних працівників у цифрах Генеральної прокуратури України: [Електронний ресурс] -ukrainy

2. Лікарська помилка: юридичні аспекти: [Електронний ресурс] // Режим доступу: http:// health-ua.com/articles/3865.html

3. Глушков В.А. Відповідальність за злочини у сфері охорони здоров'я. – К., 1987. – С. 7.

4. Кудаков А.В. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Лікарська помилка та її кримінально-правова оцінка. URL : http://sgap.ru/dissertation/ referats /25-02-2011.pdf.

5. Трансплантація органів: коли повноцінно запрацює в Україні і за чим затримка?: URL : ttps://24tv.ua/health/transplantatsiya_organiv_v_ukrayini_2019_peresadka_organiv_v_ukrayin_n1200539.

Ольга Воронова
кандидат юридичних наук, доцент
(Класичний приватний університет, м. Запоріжжя)

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Спадкове право це дуже давній інститут права, який був і залишається насущним з позиції його дослідження, розвитку і вдосконалення, оскільки торкається майнових та особистих інтересів людини.

В процесі свого життя людина накопичує певні матеріальні блага і цінності, якими він задовольняє різні потреби, як свої, так і рідних, і в майбутньому бажає передати їх своїм близьким – такий природний стан речей в природі. І саме норми спадкового права створені задля врегулювання такого переходу прав і обов'язків людини у разі його смерті.

Відносини громадян, що утворюються в галузі права на спадщину та права власності, регулюються великою кількістю нормативних актів, в основному це ЦК України.

З моменту оголошення в Україні воєнного стану, порядок прийняття спадщини суттєво змінився. Це пов'язано певних нормативно-правових актів у галузі права на спадщину, таких як: Постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» [1] та Наказу Міністерства юстиції України від 11.03.2022 №1118/5 «Про затвердження Змін до деяких нормативно – правових актів у сфері нотаріату» [2].

Згідно норми ст. 1270 ЦК України [4] строк прийняття спадщини, становить 6 місяців, який починається з часу відкриття спадщини, тобто 1) з моменту смерті особи. Час смерті фіксується на основі медико-біологічних даних. Факт смерті встановлюється свідоцтвом про смерть, що видається органами ДРАЦС; 2) До смерті особи прирівнюється і оголошення судом безвісно відсутньої особи померлою, а також встановлення судом факту смерті особи, що підтверджується з дня вступу рішення суду у законну силу.

Це означає, що після смерті особи або після встановлення судом факту її смерті, спадкоємці (це стосується як спадкоємців за законом, так і спадкоємців за заповітом) мають право заявити про свій намір прийняти всі її права та обов'язки і протягом шести місяців звернутися до нотаріуса (найчастіше особисто, бо це є найнадійніший варіант) для написання заяви про прийняття спадщини. Так само, вони можуть надіслати заяву поштою. В цьому випадку, підпис на заяві має бути засвідчений нотаріально.

У зв'язку з введенням воєнного стану в Україні уряд вніс зміни до умов прийняття спадщини або відмови від неї. Згідно положень Постанови Кабінету

Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» на час дії воєнного стану строки для прийняття або відмови прав на спадкування зупиняються.

Зміни щодо зупинення перебігу строку в умовах воєнного стану почали діяти з 06.03.2022 року. Редакція пункту 3 Постанови КМУ № 164, яка набрала чинності 29.06.2022 р., встановила що перебіг строку для реалізації прав на спадкування зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. Тому, на практиці виникло питання обчислення строку для здійснення прав на спадкування, якщо спадщина відкрилась у період з 06.03.2022 р. по 28.06.2022 р.

Іншими словами, розрахунок строку для відкриття спадкової справи у разі звернення заявника до початку воєнного стану, виглядає так: якщо до 06.03.2022 року 6 – місячний термін спадкування не сплинув, то він автоматично продовжується ще на 4 місяці, і в сумі становить 10 місяців. Але, якщо цей строк сплинув під час воєнного стану до 06.03.2022 року, то діє загальна норма, передбачена Цивільним Кодексом України, за якою період прийняття спадщини або відмови від неї не подовжується та становить 6 місяців.

Відповідно до положень ст.1221 ЦК України місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця.

Якщо місце проживання особи встановити неможливо, місцем відкриття спадщини є місце знаходження нерухомого майна. А за відсутності нерухомого майна – місце знаходження основної частини рухомого майна. Місце знаходження транспортного засобу визначається за місцем його реєстрації відповідними державними органами.

Під час воєнного стану, у зв’язку з бойовими діями на території окремих населених пунктів нашої держави, українські нотаріуси мають право відкривати спадкові справи за заявою спадкоємця незалежно від місця відкриття спадщини. Навіть якщо нотаріус не має доступу до спадкового реєстру, він має право відкрити спадкову справу. Але після відновлення доступу до спадкового реєстру нотаріус має протягом п’яти робочих днів перевірити наявність публічної спадщини, наявність спадкового договору та наявність заповіту.

Згідно п. 3 Постанови КМУ № 164 під час дії воєнного стану нотаріус видає свідоцтво про право на спадщину після закінчення строку для прийняття спадщини, якщо шестимісячний строк з дня відкриття спадщини закінчився до 23 лютого 2022 року включно.

Наразі отримати свідоцтво про право на спадщину до закінчення воєнного стану в Україні – неможливо, окрім випадків, коли термін для прийняття спадщини закінчився до 23 лютого 2022 року.

В умовах воєнного стану видавати свідоцтва про право на спадщину, заведеній у спадковій справі без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у Спадковому реєстрі – заборонено.

У Законі Україні « Про нотаріат» [3] передбачено видачу свідоцтва про право на спадщину за місцем відкриття спадщини. Тобто, після завершення воєнного стану, спадкові справи, що відкриті не за місцем відкриття спадщини, повинні будуть передаватись нотаріусам за місцем останнього проживання спадкодавця для видачі свідоцтв про право на спадщину.

Свідоцтво є правовстановлюючим документом спадкоємця, що підтверджує його право власності на отримане ним у спадщину майно. Коли спадщину приймають кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається кожному спадкоємцю, з вказівкою імені та частки спадкоємця.

Таким чином, внаслідок оголошення воєнного стану встановлені суттєві зміни стосовно регулювання спадкових правовідносин.

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text (дата звернення 09.02.2023).

2. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату Наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 № 1118/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text (дата звернення 09.02.2023).

3. Про нотаріат: Закон Україні від 02 вересня 1993 року № 3425-XII *Відомості Верховної Ради України*, 1993, № 39, ст.383. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text (дата звернення 09.02.2023).

4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV *Відомості Верховної Ради України*, 2003, №№ 40-44, ст.356). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення 09.02.2023).

Інна Гамбург
кандидат юридичних наук
(Класичний приватний університет, м. Запоріжжя)

МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Триваючі вже рік бойові дії на території України визначають питання взаємодії органів публічної влади надзвичайно злободенним. Адже чітке розмежування повноважень органів, які повинні здійснювати свої функції в умовах воєнного стану, є особливо важливим задля уникнення дублювання функцій одне одного та оперативного вирішення поставлених задач.

07.02.2023 р. Верховна Рада України ухвалила закони України: «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» (№ 8419) та «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку проведення загальної мобілізації» (№

8420), де визначено, що строк дії воєнного стану та проведення загальної мобілізації в Україні продовжується ще на 90 діб – до 20 травня 2023 року [1]. Тому означені питання залишаються актуальними.

Особливості правових засад діяльності органів, що складають державний апарат (органу законодавчої влади – Верховної Ради України; органів виконавчої влади – Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих, органів судової влади), а також інших органів публічної влади (органів місцевого самоврядування), організаційних структур (військового командування, військових адміністрацій) в умовах воєнного стану регламентується Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII в редакції від 29.09.2022 р., у якому воєнний стан визначається як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 1) [2].

У ст. 4 цього Закону визначено, що Рішення про утворення військових адміністрацій приймається Президентом України (як відомо, не входить до механізму держави, проте є суб`єктом публічної влади) за поданням обласних державних адміністрацій (органів місцевої виконавчої влади) або військового командування. Військові адміністрації населених пунктів утворюються в одному чи декількох населених пунктах (селах, селищах, містах), в яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, у тому числі внаслідок фактичного саморозпуску або самоусунення від виконання своїх повноважень, або їх фактичного невиконання, або припинення їх повноважень згідно із законом. При цьому, стаття не містить виключного переліку підстав, з яких органи місцевого самоврядування не здійснюють покладені на них повноваження.

Взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування та військового командування проявляється, насамперед, у організації правових заходів воєнного стану, перелік яких наведений у ст. 8 вказаного Закону. Зокрема, визначено, що «В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах

тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану: 1) встановлювати (посилювати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи… 2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не забронюваних за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт та питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України;

3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;

4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;

5) запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування…» – усього 25 пунктів. Також цією статтею визначено, що у місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військове командування та військові адміністрації (у разі їх утворення) [2].

Запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану провадиться відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України типового плану. На сьогодні таким нормативно-правовим актом є Розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні»

від 24.02.2022 р. № 181-р. Проте, недосконаліть або відсутність законодавчо закріпленого механізму реалізації цих заходів призводить до негативних наслідків, внаслідок чого страждає насамперед мирне населення.

Механізм взаємодії усіх органів та спеціальних структур в умовах воєнного стану має базуватись на положеннях, що діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах введення воєнного стану зводиться до сприяння військовим адміністраціям, створеним на визначеній території, в безпосередньому вирішенні завдань оборони держави. При цьому, особлива роль відводиться органам внутрішніх справ (Національній поліції) у системі органів держави, що працюють в даній ситуації, що зумовлюється змістом їх завдань в умовах воєнного стану. Від ефективності їх роботи у вирішальній мірі залежить безпосереднє забезпечення внутрішньої безпеки, що є не менш важливою. В умовах воєнного стану об'єктом уваги діяльності органів внутрішніх справ виступають внутрішні загрози військового становища, особливо такі, як криміналізація суспільства, розвиток «тіньової економіки», різні прояви тероризму, неналежне виконання законів і низький рівень правопорядку та ін. Таким чином, основною функцією органів внутрішніх справ щодо забезпечення режиму воєнного стану є протидія внутрішнім загрозам, що досягається вирішенням таких завдань, як боротьба зі злочинністю, особливо з її організованими формами; протидія різним проявам тероризму; боротьба з незаконним обігом наркотиків; забезпечення громадської безпеки; участь у порятунку населення від техногенних катастроф, стихійних лих; забезпечення екологічної безпеки тощо. Практика сучасних реалій висвітлює численні проблеми саме у формах взаємодії вказаних органів.

Отже, законодавство щодо взаємодії органів державної влади, інших органів, організацій в умовах воєнного стану потребує вдосконалення у напряму чіткої регламентації повноважень кожного із суб`єктів цих відносин, розробки механізму проведення правових заходів з метою уникнення дублювання функцій одне одного та оперативного вирішення поставлених задач для ефективного захисту населення та територій.

---

1. Воєнний стан в Україні продовжили до 20 травня. УКРІНФОРМ. Мультімедійна платформа іномовлення України. Публікація 08.02.2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3666774-voennij-stan-v-ukraini-prodovzili-do-20-travna.html.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. Редакція від 29.09.2022.

3. Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 181-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2022-%D1%80#Text.

Володимир Горбалінський
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР В АСПЕКТІ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Сучасне вітчизняне законодавство досить неоднозначно визначає поняття та зміст дискреційних повноважень при реалізації відповідних адміністративних процедур, здебільшого акцентуючи увагу на праві уповноваженої особи при ухваленні адміністративного акта, діяти за певних умовах умов на власний розсуд. Причому така свобода під час адміністративної процедури має відбуватися у межах, що визначені відповідним нормативно-правовим актом, яким регулюються повноваження органу публічної влади у певній сфері. Саме тому, наукового осмислення потребують питання змісту дискреційних повноважень при наданні адміністративних процедур, меж застосування такого розсуду.

Дискреційні повноваження органів публічної адміністрації при наданні адміністративних процедур досліджували такі вчені, як Н.А. Бааджи, М.І. Бойчук, А.А. Гріня, Є.О. Легеза, О.С. Лагода, Т.С. Мартьянова, С.А. Резанова, М.Б. Рісний, Г.Й. Ткач та ін. У дослідженнях вказаних вчених висвітлювалося багато питань, присвячених дискреційним повноваження в діяльності публічної адміністрації, поряд з цим, питання їх реалізації при наданні адміністративних процедур висвітлювалося доволі фрагментарно.

У ч. 2 ст. 19 Основного Закону закріплено положення, відповідно до якого органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1]. Ця конституційна норма є втіленням принципу, згідно з яким «органам державної влади дозволено тільки те, що прямо передбачено законом». Поряд з цим, реалізація цього конституційного припису інколи ускладнюється у зв'язку з наявність в адміністративному законодавстві норм, що визначають дискреційні повноваження при наданні адміністративних процедур.

Під час надання адміністративних процедур суб'єкт публічної адміністрації повинен спиратися на вимоги законності, справедливості, доцільності, обґрунтованості. Але за умови, коли норма права не встановлює конкретного варіанта поведінки і тим самим наділяє суб'єкта публічної адміністрації певним обсягом свободи під час вирішення відповідної адміністративної справи і прийняття найбільш оптимального рішення. Може йтися про вільний розсуд, що полягає у можливості вибору в широких межах,

котрі встановлені правовою нормою. Суб'єкт публічного адміністрування, здійснюючи дискреційні повноваження, зобов'язаний правильно оцінити обставини і факти, які мають місце в тому чи іншому разі, і застосовувати щодо них чинні правові приписи, уникаючи зловживання владою [2].

Варто акцентувати увагу на тому, що хоча поняття «дискреційних повноважень» й зустрічається в численних нормативних актах, проте легальна дефініція цього поняття на сьогодні відсутня. Виключно у наказі Міністерства юстиції України «Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи» № 1380/5 від 23 червня 2010 року (Наказ втратив чинність на підставі Наказу Міністерства юстиції України від 24.04.2017 № 1395/5) дискреційні повноваження визначаються, як сукупність прав та обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з кількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом [3].

Заслуговує на увагу прийнятий нещодавно Закон України «Про адміністративну процедуру», який набере чинності 15.12.2023 року. Відповідно п.7 ст. 2 цього закону під дискреційними повноваженнями законодавець пропонує розуміти повноваження, надане адміністративному органу законом, обирати один із можливих варіантів рішення відповідно до закону та мети, з якою таке повноваження надано [4].

Отже законодавець намагається в той чи інший спосіб надати легального тлумачення поняттю дискреційних повноважень. Позитивно оцінюючи й нещодавно прийнятий Закон України «Про адміністративну процедуру» варто підкреслити намагання законодавця удосконалити діяльність публічної адміністрації у цій сфері, у тому числі й під час надання адміністративних процедур. Аналізуючи положення даного законодавчого акту не можна не оминути увагу його новаційність та доцільність прийняття.

Поряд з цим, не можна й не зазначити, що в умовах реформ, які обумовленні інтеграційними процесами в Україні, збільшилася кількість нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини, пов'язанні з наданням публічною адміністрацією адміністративних послуг та здійсненням адміністративних процедур. Аналізуючи змістовне наповнення нормативно-правових актів, які регулюють відповідні суспільні відносини, не можна не звернути увагу на їх перевантаженість оціночними поняттями, розсудом органу публічної влади чи посадової особи по тлумаченню та застосуванню норм права при наданні адміністративних процедур.

«Розумні терміни», «поважна причина», «може здійснювати», «на власний розсуд», «доцільно», «інші обставини», «у невідкладних випадках», «вчинення дій, необхідних для розгляду справ» – ось далеко не вичерпний перелік формулювань норм права, які можна знайти в сучасному

адміністративному законодавстві України.

Без сумнівно, дискреційні повноваження, які отримує орган публічної адміністрації чи його посадова особа, при наданні адміністративної процедури дозволяє суб'єктам відповідних відносин мати певну свободу, гнучкість, індивідуалізацію правового регулювання. Проте, застосування дискреційних повноважень при наданні адміністративних процедур потребують правильно тлумачити норми і застосовувати розсуд, що в свою чергу вимагає від органу публічної влади чи посадової особи мати високий рівень правової культури та свідомості.

Посадова особа публічного адміністрування повинна не просто знати предмет управлінської праці та вміння застосовувати знання на практиці, а й високий рівень свідомості, який дозволить підпорядкувати її управлінську працю реалізації основної мети діяльності держави, проголошеної Конституцією України, зокрема – права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, …утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [5; 6; 7].

На жаль, правозастосовна практика свідчить про випадки неоднакового оцінювання і тлумачення таких норм, які містять дискрецію, і як наслідок помилкового, або неправильного застосування дискреційних повноважень при наданні адміністративних процедур. Причини такого стану справ криються у недосконалому адміністративному законодавстві, яке регулює адміністративні процедури в діяльності публічної адміністрації, відсутності критеріїв та меж застосування дискреційних повноважень, умов, за якими вони мають бути реалізовані, відсутності сталої та єдиної практики стосовно тлумачення оціночних понять.

Тому, вирішенню проблемних питань застосування дискреційних повноважень при наданні адміністративних послуг сприяли б певні стандарти уніфікації правового оцінювання і тлумачення застосування оціночних понять під час реалізації дискреційних повноважень, уніфікації діяльності публічної адміністрації у цій сфері.

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що дискреційні повноваження при наданні адміністративних процедур представляють собою сукупність врегульованих нормами адміністративного права, повноважень суб'єкта публічної адміністрації, що дають йому можливість обирати на власний розсуд, тобто із кількох допустимих рішень, варіант поведінки при прийнятті відповідного адміністративного акта. Сьогодні оптимальним шляхом вирішення проблемних питань при здійсненні дискреційних повноважень при надання адміністративних процедур є удосконалення законодавства у напрямку вироблення критеріїв та умов застосування останніх, та конкретизації відповідальності посадових осіб за зловживання дискреційними повноваженнями.

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254
2. Шкурська І.С. Адміністративний розсуд у діяльності органів публічної адміністрації. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/63.pdf
3. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи» Наказ міністерства юстиції України. No 1380/5 від 23 червня 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1380323-10#Text
4. Про адміністративну процедуру. Закон України від 17.02.2022р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text.
5. Білик П.П., Осадча І.А. Адміністративний розсуд та інструменти діяльності публічної адміністрації. *Правова держава.* № 44, 2021. с. 37-44
6. Nalyvaiko I. O. The role of civil society institutions in preventing and combating corruption in public authorities. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №2. С. 27-30.
7. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права (Explanatory Terminological Dictionary on Constitutional law) / Кол. автор; за ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с. https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/9779/1/SLOVNYK_2016_ispr.pdf.

Тетяна Гришина
кандидат психологічних наук, доцент
(Класичний приватний університет, м. Запоріжжя)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ У ВІДПОВІДНИХ СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ

На сьогоднішній день, в Україні та світі проблема здоров'я особистості виходить на передній план, тому і є дуже актуальною. Б.С. Братусь вважає, що здоров'я у контексті біопсихосоціоетнічної, духовної природи людини розглядається як складно організований багаторівневий феномен, неоднорідний за своїм складом, що включає в себе гетерогенні якісно відмінні компоненти, що відображають стан благополуччя [1].

У статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) пропонується розуміти здоров'я як «...стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя». Здоров'я – це комплексний багатоаспектний феномен, що включає в себе медичні, психологічні, педагогічні та інші аспекти. Традиційна медична модель здоров'я, як відсутність хвороби базується на вивченні патології, розуміючи здоров'я як запобіжний механізм щодо виникнення хвороби, і вважаючи своєю метою – усунення хворобливих проявів [1].

Методологічною основою дослідження виступили наступні концептуальні положення вітчизняної та зарубіжної психології: фундаментальна традиція вітчизняної психології дитинства, сформована

Л.С. Виготським, Л.А. Венгером, П.Я. Гальперіним, О.В. Запорожцем, О.В. Киричуком, Г.С. Костюком, М.І. Лісіною, А.А. Люблінською, С.Д. Максименком, В.С. Мухіною, Л.І. Обуховою, О.В. Скрипченком, В.О. Татенком, Д.Б. Ельконіним; вчення про детермінацію та закономірності розвитку психіки (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв); концепція психофізіологічних особливостей емоційного благополуччя (В.М. Бехтєрєв, К.Е. Ізард, П.В. Сімонов); концепція ролі емоцій в розвитку дитини (Л.А. Венгер, Л.І. Божович, І.С. Кон, Б.І. Кочубей, Є.В. Новікова, М.Д. Левітов, Я. Рейковський, А.В. Петровський, Д.Б. Ельконін, Д.Й. Фельдштейн, С.О. Колот); вчення про особливості розвитку свідомості особистості на різних етапах життєвого шляху (З.О. Кіреєва, Т.М. Титаренко); концепція розвитку індивідуальності дитини (В.У. Кузьменко; Г.С. Костюк, С.Д. Максименко), концепція ролі соціального фактора в розвитку психіки дитини та суб'єктна парадигма розгляду вказаного процесу (Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, В.О. Татенко) [4].

Умовою психологічного здоров'я виступає повноцінний особистісний розвиток [2], який Л.С. Виготський визначав як наслідок взаємодії біологічного і соціального чинників та власної особистісної активності, тобто потреба і готовність діяти. Так, психологічне здоров’я характеризується високим рівнем особистісного розвитку, розумінням себе та інших, наявністю уявлень про мету і сенс життя, здатністю до управління собою (особистісної саморегуляції), вмінням правильно ставитися до інших людей і до себе, свідомістю відповідальності за свою долю і свій розвиток. Звичайно, на кожному етапі розвитку, психологічне здоров’я має свою яскраво виражену вікову специфіку.

На думку фахівців, що працюють під керівництвом професора В.І. Слободчикова, психологічне здоров’я – це стан, що характеризує процес і результат нормального розвитку суб’єктивної реальності в межах індивідуального життя. Індивідуальна норма психологічного здоров’я є те найкраще, що можливо в конкретному віці для конкретної людини при відповідних умовах розвитку [2].

Автори робіт, що присвячені здоровій особистості (А. Маслоу, Г. Оллпорт, Я. Елліс, М. Ягода), розкриваючи поняття здоров’я перераховують ознаки, що мають чітко виражену культурну специфіку: унікальність, експресивність, креативність, автономія, здатність до емоційної близькості [3].

Широко поширене розуміння психологічного здоров’я в рамках адаптаційного підходу (О.В. Хухлаєва, Г.С. Нікіфоров). У цьому підході здорова людина успішно адаптується і має гармонійні стосунки з оточуючими. У роботі О.В. Хухлаєвої психологічне здоров’я визначається як необхідна умова повноцінного функціонування і розвитку людини у процесі його життєдіяльності, воно являє собою динамічну сукупність психічних якостей людини, що забезпечують гармонію між потребами індивіда і суспільства, та є передумовою орієнтації особистості на виконання життєвого завдання [5].

Також визначено, що для становлення психологічного здоров'я у онтогенезі дитині необхідний досвід подолання труднощів, що відповідають його віковим можливостям і особливостям темпераменту.

О.В. Хухлаєва, розуміє психологічне здоров'я як наявність динамічної рівноваги між індивідом і середовищем, вважає його критерієм гармонії між дитиною і соціумом та виділяє наступні рівні психологічного здоров'я: вищий – креативний, з наявністю стійкої адаптації та активним творчим ставленням до дійсності; дезадаптивний – діти з порушенням регуляторних процесів, з порушенням балансу «дитина-суспільство»; середній – адаптивний, на якому діти в цілому адаптовані до соціуму, але можуть проявляти ознаки дезадаптації в окремих сферах, підвищену тривожність [5].

Екзістенційно-феноменологічним рівнем психологічного здоров'я є ідентичність та духовність. Ідентичність ґрунтується на когнітивних матрицях і виявляється в Я – концепції, відчутті его-ідентичності, самооцінці і самоактуалізації. Окрім того, критеріями властивостей ідентичності можна вважати прийняття себе та прийняття інших, а також прийняття відповідальності за своє життя. Основні наукові підходи до дослідження психологічного здоров'я: (комплексний, що розглядає здоров'я як багатовимірний, складний і неоднорідний за своїм складом феномен; нормоцентричний, що розглядає здоров'я як сукупність середньостатистичних норм сприйняття, мислення, емоційного реагування та поведінки в сукупності з нормальними показниками соматичного стану суб'єкта; феноменологічний підхід на перше місце ставить суб'єктивні переживання особистості; холістичний розглядає здоров'я як системну рису, що набувається в процесі становлення особистісної цілісності, певного рівня інтегрованості особистості; еволюційний, який розглядає здоров'я в контексті загальновидової еволюції, соціально орієнтований і крос-культурний, які акцентують увагу на вплив цивілізації або найбільш узагальнених форм соціального буття на здоров'я та повноцінний розвиток окремого індивіда; дискурсивний, розглядає здоров'я як соціальне явище, проекцію і об'єктивацію складної системи дискурсу; аксіологічний, що визначає здоров'я як універсальну людську цінність, співвідноситься з основними ціннісними орієнтаціями, і акмеологічний підхід, що розглядає здоров'я як особистісний конструкт, який має особливе значення в процесі реалізації усіх вищих можливостей особистості, виступає як критерій її життєстійкості) і створила теоретичну модель психологічного здоров'я особистості, в якої виділила рівні психологічного здоров'я згідно принципу структурно-рівневого та системного аналізу (В.А. Ганзен, Л.І. Анциферова) та принципу загально-історичної обумовленості всіх етапів життєвого шляху особистості (Л.І. Анциферова, С.Л. Рубінштейн). Саме ці підходи дозволили розглядати психологічне здоров'я не як гомогенне утворення, а як цілісну систему, що має складну багаторівневу будову [3].

Психологічне здоров'я обумовлюється гармонічним поєднанням трьох

типів відношень: «відношення до себе», «до інших», «до життя».

1. Критерій «відношення до себе» має три основних показники: рефлексивний – саморозуміння, перцептивний – позитивне самосприйняття, регулятивний – здатність до самоуправління.

2. Критерій «відношення до інших» має такі показники: потребністно-мотиваційний – бажання і потяг до самореалізації у взаємодії із однолітками, поведінковий – уміння включатися у емоційно-довірче спілкування, емпатійний – здатність до співпереживання та прийняття інших.

3. Критерій «відношення до життя»: термінальний – сформованість життєвих цілей та планів відносно гуманістичних цінностей, екзистенціальний – розуміння і переживання самоцінності того, що відбувається навколо, інструментальний – шляхи і засобі досягнення особистісних цілей [1].

Отже, психологічне здоров'я – це психологічний стан, який відображає рівень здатності людини до реалізації та розвитку власного потенціалу. До сфери психологічного здоров'я належать потреби, ціннісні орієнтації, інтереси, почуття, ментальність, ідентичність, сенсожиттєві орієнтації, самоактуалізація, Я-концепція. Психологічне здоров'я визначає потенціал і ресурсність соціальної адаптації. Ключовим елементом психологічного здоров'я є ідентичність, яка виявляється системою переконань щодо власної особи, світу та сенсу життя.

Таким чином, аналізуючи поняття «психологічне здоров'я» нами було виявлено зацікавленість вчених цим феноменом. Проаналізовано витоки та причини виникнення цього поняття, розглянуто моделювання структури, виділення рівнів, компонентів, критеріїв, визначень. Слід зазначити, що робота не вичерпує всіх аспектів проблеми і тим самим створює основу для подальших досліджень.

1. Вікова психологія: навчальний посібник / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – К. : Академвидав, 2005. – 360 с.

2. Колісник О. П. Ступені духовності та психічні механізми саморозвитку особистості / О. П. Колісник // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості. – Ч. І. – К., 1994. – С. 349 – 392. 124.

3. Курило І. Проблема здоров'я нації в сучасній Україні / І. Курило // Журнал практичного лікаря. – 2002. – № 5. – С. 2 – 9.

4. Психологія здоров'я людини / За ред. І. Я. Коцана – Луцьк : РВВ –»Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011.– 430 с.

5. Хухлаева О.В. Формирование психологического здоровья младших школьников / О.В. Хухлаева. – М. :Педагогика, 2001. – 299с.

Алла Демичева
кандидат соціологічних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ ЦИВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ З БОКУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Основним правом людини є право на життя. Це право гарантується рядом основоположних міжнародних документів, зокрема Загальною декларацією прав людини: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» (ст. 3); Європейською конвенцією з прав людини: «Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання» (ст. 2); Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, в якому визнається право кожного на життя, стверджується, що це право «має бути захищене законом», а також, що «ніхто не може бути позбавлений життя свавільно» (ст. 6); Конвенцією ООН про права дитини, в якій наголошується на праві на життя осіб віком до 18 років та обов'язку держави гарантувати це право (ст. 6). За Конституцією України право на життя є невід'ємним (ст. 27), невідчужуваним та непорушним (ст. 21). Право на життя належить людині від народження і захищається державою. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. у ст. 281 «Право на життя» фіксує, що фізична особа має невід'ємне право на життя; фізична особа не може бути позбавлена життя; фізична особа має право захищати своє життя та здоров'я, а також життя та здоров'я іншої фізичної особи від протиправних посягань будь-якими засобами, не забороненими законом [1].

В умовах повномасштабної агресії з боку Російської Федерації всупереч міжнародному праву, відбувається тотальне порушення права на життя українців з боку агресора. 24 лютого 2022 року, міністр охорони здоров'я України В. Ляшко повідомив, що за оперативними даними, у результаті російського нападу 24 лютого, загинуло 57 українців, ще 169 поранено [2]. За даними МВС, з початку повномасштабної війни внаслідок ворожих обстрілів в Україні загинуло понад 7 тисяч мирних жителів, 5,5 тисяч дістали поранень (дані на серпень 2022 р.). Обстріли забирають життя мирних людей – і вже кількість мирних жителів, що загинули під час цієї війни перебільшує 7 тисяч осіб. І ще 5 з половиною тисяч мирних жителів травмовано [3]. У Доповіді Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ) йдеться про порушення міжнародного гуманітарного права і міжнародного права прав людини, які сталися під час триваючого збройного нападу Російської

Федерації на Україну за період з 24 лютого 2022 року до 18 вересня 2022 р. та базується на роботі Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні. Зокрема зазначається, що протягом звітного періоду УВКПЛ зафіксувало 14 532 жертви серед цивільного населення країни: 5 916 убитих і 8 616 поранених. Це включало 5916 убитих, 8616 поранених. УВКПЛ вважає, що фактичні цифри значно вищі, оскільки отримання інформації з деяких місць, де тривають інтенсивні бойові дії, було відкладено, а багато звітів все ще очікують підтвердження. Йдеться, наприклад, про Маріуполь (Донецька область), Ізюм (Харківська область), Лисичанськ, Попасна та Сєвєродонецьк (Луганська область), де є повідомлення про численні жертви серед мирного населення [4]. За останніми на даний час даними УВКПЛ, загальна кількість жертв серед цивільного населення з 24 лютого 2022 р. до 5 лютого 2023 р. склала 18817 жертв серед цивільного населення в Україні: 7 155 загиблих і 11 662 поранених [5]. Більшість зареєстрованих втрат серед цивільного населення були спричинені використанням вибухової зброї з широкою зоною дії, включаючи обстріли з важкої артилерії, реактивних систем залпового вогню, ракет і авіаударів.

Платформа «Діти війни» на 12.02.2023 року фіксує, що 461 дитина загинула та понад 922 отримали поранення різного ступеню тяжкості. Найбільше постраждало дітей у Донецькій, Харківській, Київській, Миколаївській, Чернігівській та Луганській областях. Зниклими вважається 348 дітей, депортовано 16207 [6]. Точну кількість постраждалих дітей встановити наразі неможливо через активні бойові дії та тимчасову окупацію частини території України.

Право на життя є досить широким та багатоаспектним поняттям. До його порушення можна віднести порушення з боку РФ захисту цивільних осіб під час війни, зокрема під час окупації. На окупованих територіях Херсонської та Запорізької областей російські військовики катували цивільних мешканців, незаконно їх затримували та вчиняли щодо них дії, що призводять до насильницьких зникнень. Співробітники/ці Human Rights Watch поговорили з 71 людиною з Херсона, Мелітополя, Бердянська, Скадовська та ще 10 міст Херсонської та Запорізької областей і описали 42 випадки (на серпень 2022 р.), коли російські окупаційні війська або вчиняли щодо цивільних дії, що призводять до насильницьких зникнень, або ж у інший спосіб свавільно утримували їх, а також багатьох із них катували. Опитані люди розповіли про пережите або побачене катування – побиття протягом тривалого часу та у декількох випадках застосування електричного струму. Вони описали травми, зокрема зламані ребра, кістки та зуби, сильні опіки, струси мозку, полопані кровоносні судини очей, порізи та синці. Колишні затримані розповідали, що протягом усього терміну ув'язнення їх тримали із зав'язаними очима та в кайданках, без їжі, води і медичної допомоги. Щонайменше одного цивільного затриманого росіяни насильницьким чином перемістили до окупованого Росією Криму та змусили його виконувати «виправні роботи [7].

УВКПЛ задокументувало та перевірило твердження про незаконні вбивства, у тому числі про безсудні страти мирних жителів у понад 30 населених пунктах Київської, Чернігівської, Харківської та Сумської областей, вчинені, коли ці території перебували під контролем російських збройних сил наприкінці лютого та в березні. Лише в Бучі (Київська область) УВКПЛ задокументувало незаконні вбивства, у тому числі страти без судочинства, щонайменше 50 цивільних осіб. Більшість жертв були чоловіками, але були також жінки та діти. Оскільки пошук, ексгумація та ідентифікація останків ще не завершені, масштаб ще належить повністю оцінити. За тиждень роботи на деокупованих районах Харківської області поліцейські виявили щонайменше 10 катівень та масове поховання в Ізюмі на 445 могил. Більшість з них – загиблі цивільні [8]. Фактичні цифри значно вищі, оскільки отримання інформації з деяких місць, де тривають інтенсивні бойові дії, було відкладено, а багато звітів все ще очікують підтвердження.

Порушення РФ обмеження методів та засобів ведення війни також є складовою порушенням права на життя українців. Деякі види озброєння є особливо небезпечними, адже завдають надмірних фізичних ушкоджень або мають невибіркову дію, тобто знищують усе живе на своєму шляху. Починаючи з лютого 2022 р. російські війська неодноразово використовували касетні, термобаричні «вакуумні» бомби, протипіхотні міни в українських містах. Це є порушенням Гаазьких конвенцій і звичаєвого міжнародного гуманітарного права, а застосування російськими військовими в Україні фосфорних боєприпасів і запалювальних авіабомб порушує Конвенцію про конкретні види звичайної зброї. The New York Times в червні 2022 р. написала про те, що російські війська відтворюють вражаюче варварську та старомодну стратегію війни, вони завдали ударів по українських містах та селищах залпом ракет та інших боєприпасів, більшість із яких можна вважати відносно грубими пережитками холодної війни, і багато з яких були широко заборонені. відповідно до міжнародних договорів. Під час атак неодноразово і широко застосовувалася зброя, яка вбиває, калічить і знищує без розбору. Ці удари призвели до загибелі та поранень мирних жителів, у тому числі дітей, та руйнування критичної інфраструктури. The New York Times ідентифікували та класифікували понад 210 боєприпасів, заборонених нормами МГП, першу чергу касетні, які можуть становити серйозну небезпеку для цивільного населення протягом десятиліть після закінчення війни [9].

Таким чином, в умовах війни право на життя, його реалізація та захист є практично неможливим. Широкомасштабна агресія РФ проти України спричинила порушення права на життя в різних його проявах багатьох українців, хоча всі норми міжнародного гуманітарного права не допускають його обмеження відносно цивільних осіб

1. Цивільний кодекс України. І з змінами і доповненнями, несеними законами України. Ст. 281. Право на життя. URL: https://ips.ligazakon.net/ document/ T030435?an=845454

2. Система охорони здоров'я працює стабільно – Віктор Ляшко. 24.02.2022. URL: https://moz.gov.ua/article/news/sistema-ohoroni-zdorov%E2%80%99ja-pracjue-stabilno% E2%80%93-viktor-ljashko (дата звернення 01.02.2023).

3. У МВС назвали статистику вбитих і поранених цивільних за час війни. URL: https://www. pravda. com.ua/news/2022/09/2/7365887/ (дата звернення 01.02.2023).

4. Ukraine: civilian casualty update 19 September 2022. Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). URL: https://www.ohchr.org/en/ news/ 2022/09/ukraine-civilian-casualty-update-19-september-2022 (дата звернення 10.02.2023).

5. Ukraine: civilian casualty update 6 February 2023. Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). URL: https://www.ohchr.org/en/news/2023/02/ukraine-civilian-casualty-update-6-february-2023 (дата звернення 07.02.2023).

6. Діти війни. URL: https://childrenofwar.gov.ua/ (дата звернення 12.02.2023).

7. Situation of human rights in Ukraine in the context of the armed attack by the russian federation 24 february – 15 may 2022. Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). URL: https:// www.ohchr.org/sites /default/files/documents/ countries /ua/2022-06-29/2022-06-UkraineArmed Attack-EN. pdf. (дата звернення 10.02.2023).

8. Україна: катування та зникнення людей на окупованому півдні. Воєнні злочини російських військ у Херсонській і Запорізькій областях. URL: https://www. hrw.org/ uk/news/2022/08/03/ukraine-torture-disappearances-occupied south (дата звернення 08.02.2023).

9. What Hundreds of Photos of Weapons Reveal About Russia's Brutal War Strategy. The New York Times. June 19, 2022. URL: https://www.nytimes.com/interactive /2022/ 06/19/world/europe/ ukraine -munitions-war-crimes.html (дата звернення 06.02.2023).

Надія Демчик
кандидат юридичних наук
(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький)

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Зранку 24 лютого 2022 року росія підступно здійснила збройне вторгнення на територію України. У зв'язку з цим, Рада Національної безпеки і оборони запропонувала Президенту України запровадити воєнний стан. Відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України[1], Закону України «Про правовий режим воєнного стану»[3], Президент України – Володимир Зеленський 24 лютого 2022 року підписав Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», який був затверджений Верховною Радою України. Згідно з цим указом, воєнний стан запровадився з 5:30 24 лютого 2022 року строком на 30 діб.

У зв'язку з триваючою широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, Президентом продовжено строк дії воєнного стану в Україні , а саме указом: від 14 березня 2022 року № 133/2022, від 18 квітня 2022 року № 259/2022, від 18 травня 2022 року № 341/2022, від 12 серпня 2022 року № 573/2022.

Статтею 8 Закону «Про правовий режим військового стану» встановлено заходи правового режиму військового стану, серед яких передбачено можливість запроваджувати комендантську годину.

Порядок та процедура запровадження комендантської години врегульована Порядком здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573.

На території, де запроваджено комендантську годину, забороняється перебування у визначений період доби на вулицях та в інших громадських місцях осіб без виданих перепусток, а також рух транспортних засобів.

Особи, які вчинили кримінальні та адміністративні правопорушення, затримуються в порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Проте, прямої відповідальності за порушення правил комендантської години наразі законодавством України не передбачено.

Для юридичного врегулювання цього питання, слушним є зареєстрований у Верховній Раді України законопроект № 7553 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення комендантської години в умовах дії воєнного стану». Цим законопроектом пропонується доповнити КУпАП новою статтею 210-2 «Порушення комендантської години в умовах дії воєнного стану».

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96- ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Веб-портал Верховної Ради України.URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10 .

3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України. Веб-портал Верховної Ради України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

Ірина Дзюба
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Адміністративно-правове регулювання діяльності територіальних громад здійснюється, як ми з'ясували у попередньому підрозділі, не тільки у правових формах, а також і в організаційних. Тому, з метою підвищення його ефективності, задля забезпечення спроможності територіальних громад, організаційні форми адміністративно-правового регулювання діяльності таких громад, тобто, у першу чергу, суб'єктів публічного адміністрування, потребують окремого дослідження.

Серед всіх видів діяльності, що здійснюють такі органи, організаційна діяльність має найбільшу питому вагу, порівняно з іншими складовими частинами діяльності органів публічного адміністрування територіальних громад. Важливість організаційної діяльності пояснюється й тим, що завдяки їй практично реалізуються найважливіші повноваження місцевих представницьких органів: управління відповідними об'єктами, планування і координація, контроль і перевірка виконання тощо. Завдяки організаційній діяльності, розв'язуються питання правильної побудови виконавчих та інших органів; їх створення; забезпечення злагодженості й чіткості в їх роботі, визначення побудови їх структурних частин, повноважень державних службовців; чітке розмежування функцій між радами, їх органами, а також між окремими ланками й виконавцями з подальшим закріпленням їх компетенції у відповідних положеннях тощо.

Що стосується форм діяльності державних органів, то у теорії держави та права до організаційних видів діяльності вчені відносять наступні:

– організаційно-регулятивну – це робота державних органів, спрямована на встановлення регламенту стратегічної взаємодії між різними ланками органів державної влади з метою оперативного розв'язання поточних політичних, технічних, структурних та інших завдань;

– організаційно-матеріальну – це робота державних органів щодо забезпечення функціонування їх господарського базису, виражена в забезпеченні економічного обґрунтовування, бухгалтерського обліку, аудиту, статистики, створенні системи постачання й інших ланок забезпечення різних державних функцій;

– організаційно-ідеологічну – це робота державних органів щодо систематичної взаємодії з суспільством шляхом проведення роз'яснювальних

заходів, формування громадської думки, пропаганди, залучення засобів масової інформації для забезпечення розуміння діяльності органів держави і «прозорості» ухвалення ними рішень. Тобто до організаційних форм діяльності відносяться як суто організаційні, так і ті, що стосуються матеріального забезпечення державних органів.

Дещо по іншому розуміються організаційні форми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, зокрема і тих, що стосуються різних видів діяльності, в адміністративному праві. Розглянемо деякі з думок вчених з цього приводу.

Так, автори підручника з адміністративного права за загальною редакцією Т.О. Коломоєць загалом до неправових форм адміністративно-правового регулювання відносять дві групи діянь, а саме: 1) здійснення організаційних дій; 2) виконання матеріально-технічних операцій (діловодство, складання довідок, звітів, складання юридичних актів). При чому, такі діяння, як виконання матеріально-технічних операцій не входить до складу організаційних, а є окремою групою неправових форм адміністративно-правового регулювання.

Так само К.Ф. Білько до неправових форм адміністративно-правового регулювання організації та діяльності нотаріату відносить «різного роду організаційні дії та матеріально-технічне забезпечення нотаріальної діяльності. Ці форми передбачені нормативно-правовими актами, використовуються постійно та систематично з метою забезпечення якісного виконання нотаріусами покладених на них завдань».

Водночас Ю.С. Кіцул аналізуючи специфіку діяльності місцевих органів виконавчої влади, вирізняє такі основні види організаційних форм цієї діяльності, як: матеріально-технічні операції; організацію роботи щодо кадрового забезпечення; засідання колегії місцевих державних адміністрацій, наради, семінари. Свою позицію щодо внесення матеріально-технічних операцій до організаційних форм вчений обґрунтовує тим, що по-перше, здійснення управлінської діяльності без них неможливо, по-друге, невиконання такого виду операцій може потягти юридичну відповідальність і, як результат, виникнення певних правовідносин. Це дає підстави стверджувати, що матеріально-технічні операції впливають на процес організації та здійснення управлінської діяльності місцевими органами виконавчої влади. Проте матеріально-технічні операції в системі форм адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів публічної адміністрації виконують допоміжну роль, що визнають вчені в галузі адміністративного права.

З аналізу вищенаведених позицій випливає, що організаційні форми діяльності суб'єктів публічного адміністрування переважно полягають у різноманітних заходах підготовчого, інформаційного та/або консультативно-дорадчого характеру, що закладають основу для здійснення правових форм діяльності або інформують про результати застосування правових форм

діяльності, не створюючи при цьому юридичних наслідків, проте роблячи певний внесок у їх досягнення.

Такий саме зміст повинні мати і організаційні форми діяльності суб'єктів публічного адміністрування територіальних громад. Проте, слід відмітити, що зважаючи на суттєву відмінність між повноваженнями представницьких та виконавчих органів місцевого самоврядування, організаційні форми адміністративно-правового регулювання їх діяльності дещо відрізняються між собою.

Більшість організаційних форм адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів публічного адміністрування виконавчих органів місцевого самоврядування є близькими до таких же форм діяльності суб'єктів публічного адміністрування органів виконавчої влади. До таких загальних форм, зокрема, можна віднести: підготовку та проведення інструктажів, конференцій, нарад, семінарів; виступи перед населенням; робочі зустрічі; ведення інформаційних блогів у інтернет-мережах; розробку планів, проєктів, програм розвитку територіальних громад; створення та ведення різноманітних реєстрів; прийом громадян; звітування про роботу тощо.

Тоді як специфічні форми адміністративно-правового регулювання діяльності випливають з тих повноважень, що здійснюють відповідні суб'єкти.

Сільські, селищні та міські голови здійснюють наступні специфічні організаційні форми діяльності: представляють територіальні громади, ради та їх виконавчі комітети у відносинах з державними органами, іншими органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадянами, а також у міжнародних відносинах відповідно до законодавства; ведуть особистий прийом громадян. Крім того, голови ведуть засідання місцевих рад і їх виконавчих комітетів.

До ключових організаційних форм діяльності, що належать саме головам віднесено «головування на сесії ради та засіданні виконкому, право на скликання сесії та виконкому, право пропонувати структуру та склад виконкому, а також секретаря ради. Саме голова має бути головним ініціатором змін у громаді, у діяльності виконавчих органів ради, підготовці різноманітних проектів та ініціатив».

Найбільший обсяг повноважень, а відповідно і можливість здійснення різноманітних організаційних форм діяльності мають виконавчі органи сільських, селищних та міських рад. Оскільки на сьогодні саме на рівні територіальних громад «створюється комплексна система органів, що здійснюють функції виконавчої влади: система органів виконавчої влади та система виконавчих органів місцевих рад. При цьому залучення виконавчих органів місцевих рад в цю систему відбувається залежно від галузі (сфери) діяльності. Такими галузями (сферами) діяльності сьогодні є: соціально-економічний та культурний розвиток, планування та облік, бюджет, фінанси та ціни; управління комунальною власністю; житлово-комунальне

господарство, побутове, торгівельне обслуговування; громадське харчування, транспорт та зв'язок; будівництво; освіта, охорона здоров'я, культура, фізкультура та спорт; регулювання земельних відносин і охорона навколишнього природного середовища; соціальний захист населення; зовнішньоекономічна діяльність; оборонна робота; забезпечення законності, правопорядку, охорона прав, свобод та законних інтересів громадян». Тобто виконавчі органи здійснюють у територіальних громадах організаційну діяльність за всіма напрямками забезпечення життєдіяльності таких громад, і завдяки цьому створюють умови для практичної реалізації тих завдань, що стоять перед всією системою органів місцевого самоврядування.

Отже, основними організаційними формами адміністративно-правового регулювання діяльності органів самоорганізації населення у територіальних громадах є діяння пов'язані зі: створенням та організацією роботи таких органів, а також втіленням у життя їх рішень; організацією та проведенням масових заходів природоохоронного, культурного, освітнього, спортивного та іншого характеру, а також пов'язаних із благоустроєм територій громад; організацією надання допомоги вразливим групам населення; організацією та проведенням інших заходів суспільного значення; створення та ведення баз даних з обліку громадян, які проживають на території, де створено відповідні органи самоорганізації населення; інформуванням жителів громади про діяльність органу самоорганізації населення.

1. Адміністративне право України (Загальна частина) : навч. посіб. / О. А. Задихайло. Х. : Право, 2016. 298 с.

2. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 48. Ст. 254. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text.

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року. № 157-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text

Ірина Єремєєва
кандидат історичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОЦІНКА ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ПРОЦЕСИ МІЖДЕРЖАВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Глобалізація являє собою достатньо складне та динамічне явище, яке представлене поєднанням економічних, політичних та культурних аспектів. У комплексних та вузькоспеціальних дослідженнях міжнародних відносин для детального розуміння специфічних рис розвитку держави або регіону доцільним є враховувати ступінь їх залучення до глобальних світових процесів.

Поняття глобалізації має безліч трактувань, серед яких найпоширенішими є: підвищення відкритості міждержавних кордонів, що складає феномен подолання кордонів та економічного громадянства; зростання інтенсивності трансдержавних та транснаціональних рухів капіталу, інформації, послуг та людських ресурсів; поширення одноманітних стандартів споживання, організації побуту, сомо сприйняття на інші частини планети; посилення ролі недержавних регуляторів світової економіки та міжнародних відносин; формування віртуального простору електронного спілкування, зростання можливостей соціалізації особистості та її безпосереднього включення у світовий інформаційний простір. В загальному значенні глобалізація є процесом поширення в масштабах світової цивілізації наднаціональної мережі асиметричних відносин між усіма міжнародними акторами.

До найважливіших аспектів глобалізації переважно належать економічні, зокрема: процес економічної інтеграції та трансформація національних економік у світову, розвиток світових фінансових потоків, універсалізація економічного простору. Глобалізація визначає характер сучасних міжнародних відносин та має як позитивні, так і негативні наслідки.

Процеси глобалізації є певним викликом усталеним принципам міжнародної політики, що вимагає створення ефективної системи управління світовими процесами. Розширення кола суб’єктів політичного ринку, що впливають на прийняття рішень урядів та міжнародних організацій послаблює традиційні механізми репрезентації та агрегування економічних та політичних інтересів. В останні десятиліття утворилися чисельні регіональні економічні угруповання, які в умовах загальної орієнтації на цінності відкритої світової економіки представляють собою потужні інструменти захисту специфічних інтересів суб’єктів, що мають вирішальний вплив на розробку політики в цих угрупованнях. В сучасному світі відбувається дифузія автономії міжнародних організацій, що виражається в підміні координації економічної політики в міжнародному масштабі боротьбою окремих держав, державних блоків,

окремих організацій за вплив на прийняття глобально значимих рішень.

В цілому переваги глобалізації дозволяють покращити становище усім партнерам, які, збільшивши масштаби виробництва, підвищують рівень заробітної платні, життєві стандарти. прихильники глобалізації її кінцевим результатом визначають підвищення добробуту у світі. Серед експертів існує точка зору щодо можливості глобальної конвергенції доходів. Аргументом є наступне твердження – країни, що розвиваються мають вищі темпи економічного росту ніж макродержави. Але швидкі темпи розвитку економіки головним чином характеризують тільки країни Південно-Східної Азії, у той час як інші країни, що розвиваються мають набагато нижчі темпи розвитку ніж макродержави, таким чином вигоди цих країн від глобалізації є мінімальними. Результатом описаних процесів є не конвергенція або вирівнювання доходів, а скоріше їх поляризація. Зростання розриву в доходах спричиняє незадоволення з боку країн, що розвиваються, які готові боротися за свою долю в світовому виробництві. Таким чином, питання перерозподілу економічних благ в глобальному масштабі є проблемою, що має значні політичні наслідки у вигляді посилення конфліктності сучасних міжнародних відносин.

Глобалізація пов’язана з проблемою потенційної міжнародної політичної нестабільності через взаємозалежність національних економік на світовому рівні. Локальні економічні коливання або кризи в одній країні, як правило, мають регіональні або глобальні наслідки. Подібна проблема має не тільки теоретичний, але і реальний характер, що підтверджується економічними кризами кінця XX – початку XXI ст. (включно із сучасною світовою рецесією) наслідком яких є погіршення відносин між державами.

Наступне коло проблем, що є наслідком глобалізації викликане загрозою втрати контролю за економікою суверенними урядами та його переходу до інших суб’єктів, у тому числі до більш сильних держав, багатонаціональним або глобальним корпораціям, міжнародним організаціям. Тобто глобалізація розцінюється як спроба підриву принципу національного суверенітету, що може викликати як у національних лідерів, так і у електорату відчуття безпорадності та неприйняття міжнародних процесів. Подібні настрої легко трансформуються у крайній націоналізм та ксенофобію. На фоні політики протекціонізму це викликає посилення екстремістських політичних рухів, що має потенційну загрозу до загострення політичних конфліктів на міжнародній арені.

1. Koppel, O. A., Parkhomchuk, O. S. Глобальні тренди міжнародних відносин. Publishing House “Baltija Publishing”. 2020. С. 145-162.
2. Антипенко, І. В. Глобалізація як чинник ризикогенезу: проблема концептуалізації. Інвестиції: практика та досвід. 2021.№3. С. 63-67.
3. Єремєєва І.А. Національний інтерес та сила держави в практиці міжнародних відносин. The XV International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic notes. Science research and practice», April 19 – 22, 2022, Madrid, Spain. С.534-538.

Вікторія Зінухова
кандидат юридичних наук
(Класичний приватний університет, м. Запоріжжя)

ЩОДО ОБСТАВИН НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ ПІД ЧАС ВОЄНОГО СТАНУ

Закон України «Про правовий режим воєнного стану», визначає воєнний стан – як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Відповідно до цього Закону України, військове командування, разом із Міністерством внутрішніх справ України, іншими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, з 24 лютого 2022 року в Україні ввело правовий режим дії воєнного стану. На шляху реалізації якого, було видано Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [2] де зазначено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України [3], а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [2], які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

З 24 лютого 2022 року форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили; тобто, обставини, внаслідок настання яких умови договору не можуть бути виконані) до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням/обов'язком, виконання яких(-го) настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких(-го) стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин (обставин непереборної

сили). Відповідно до листа Торгово-промислової палати України від 28 лютого 2022 року №2024/02.0-7.1, війна в Україні належить до форс-мажорних обставин. І він масово використовується сторонами правочинів у якості підтвердження правомірності невиконання ними своїх зобов'язань [4].

Під час підписання господарських договорів, розділ «форс-мажорні обставини» є неухильним. Обставини непереборної сили засвідчуються сертифікатом Торгово-промислової палати України. Проте, своїм Листом від 28.02.2022 року № 2024/02.0-7.1 Торгово-промислова палата України засвідчила форс-мажорні обставини – як військову агресію російської федерації проти України, що стало підставою запровадження воєнного стану, та підтвердила, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору. Тобто, у таких випадках сертифікат не видається, а підставою для звільнення від сплати штрафних санкцій у наслідок настання форс-мажорних обставин за договором є вищевказаний Лист Торгово-промислової палати України [5].

У ч. 1 ст.141 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» зазначено: «Торгово-промислова палата України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) та видають сертифікат про такі обставини протягом 7 днів з дня звернення суб'єкта господарської діяльності за собівартістю» [6]. На практиці, більшість форс-мажорних застережень у договорах містять вимогу про належне підтвердження настання для сторони форс-мажорних обставин шляхом надання іншій стороні відповідного сертифікату Торгово-промислової палати. А вищезазначений Лист не дорівнює сертифікату та не є документом, який був виданий за зверненням відповідного суб'єкта, для якого настали певні форс-мажорні обставини [7].

Стаття 77 Господарського процесуального кодексу України встановлює критерії допустимості доказів для цілей господарського судочинства. Так, її ч.1 визначає, що обставини, які відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування. Дивлячись на те, що лист Торгово-промислової палати не є достатнім і допустимим доказом настання для конкретної особи форс-мажорних обставин – ні для цілей повідомлення іншої сторони згідно з договором, ні для доказування в судовому провадженні [8].

Така практика вже існує з часів початку дій у зонах АТО та ООС з 2014 року, введення воєнного стану 2018 року та пандемії коронавірусної інфекції з 2020 року. Хоча за весь цей час, Торгово-промислова палата України подібних листів не видавала.

Так, у постанові Касаційного господарського суду від 01.06.2021 року у справі № 910/9258/20 суд послався на раніше сформульований у цілій низці своїх постанов висновок, відповідно до якого: засвідчення дії непереборної сили шляхом видачі сертифікату про форс-мажорні обставини покладено на

Торгово-промислову палату України та уповноважені нею регіональні Торгово-промислові палати; форс-мажорні обставини не мають преюдиційного характеру, і при їх виникненні сторона, яка посилається на них як на підставу неможливості виконання зобов'язання, повинна довести наявність таких обставин не тільки самих по собі, але й те, що ці обставини були форс-мажорними саме для конкретного випадку виконання зобов'язання; доведення наявності непереборної сили покладається на особу, яка порушила зобов'язання – саме вона має подавати відповідні докази в разі виникнення спору. Навіть у разі наявності сертифікату Торгово-промислової палати про форс-мажор суд оцінюватиме цей доказ у сукупності з іншими [9].

Вже після повномасштабної російської збройної агресії проти України Касаційний господарський суд України у постанові від 14.06.2022 року у справі № 922/2394/21 підтвердив: «форс-мажорні обставини не мають преюдиційного характеру, і при їх виникненні сторона, яка посилається на них як на підставу неможливості належного виконання зобов'язання, повинна довести їх наявність не тільки самих по собі, але і те, що вони були форс-мажорними саме для даного конкретного випадку». Таким чином, при розгляді форс-мажорних спорів суди виходять з того, що підтвердженням існування форс-мажорних обставин є відповідний сертифікат Торгово-промислової палати України чи уповноваженої нею регіональної Торгово-промислової палати. Суди звертають увагу на наявність чи відсутність обставин форс-мажору саме для конкретного випадку виконання господарського зобов'язання, безвідносно до змісту Листа Торгово-промислової палати [10].

За законодавством України дія форс-мажорних обставин не звільняє сторону від обов'язку за договором, а лише є легітимною підставою відстрочити виконання такого обов'язку до закінчення їх дії та не понести відповідальності за таке прострочення (у вигляді штрафних санкцій). Факт проведення бойових дій чи запровадження обмежень воєнного часу не звільняє сторону від відповідальності, якщо такі обставини прямо не перешкоджають особі фізично чи юридично виконати конкретний обов'язок за договором. Настання форс-мажорних обставин не є підставою для невиконання стороною зобов'язання, строк виконання якого сплив до дати настання таких обставин, а також для звільнення сторони від відповідальності в такому випадку. Несвоєчасне та/або неналежне повідомлення стороною іншої сторони про дію форс-мажору в порядку, визначеному договором між ними, виключає можливість посилання стороною на форс-мажорні обставини, як на підставу невиконання нею зобов'язань [7].

Підводячи підсумок, хотілось би зазначити, що навіть за умов дії воєнного стану, форс-мажор не є автоматичною підставою для звільнення від виконання зобов'язань за договірними відносинами. Стороною договору має бути підтверджено не тільки факт настання форс-мажорних обставин, а також і їхню здатність впливати на реальну можливість виконання зобов'язання. І хоча лист Торгово-промислової палати, відносить факт війни до форс-

мажорних обставин. Однак самого цього факту недостатньо для встановлення правомірності невиконання особою зобов'язань внаслідок дії таких обставин – законом передбачений конкретний спосіб підтвердження форс-мажору шляхом отримання відповідного сертифікату Торгово-промислової палати України. В свою чергу, в судовій практиці (не маючи преюдиціального характеру) він розглядається та оцінюється на рівні зі всіма іншими доказами.

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19ю

2. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року №2102-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Textю

3. Конституція України від 13 квітня 2012 року №9627-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Textю

4. Лист Торгово-промислової палати України від 28 лютого 2022 року №2024/02.0-7.1. *LIGA 360.* URL : https://ips.ligazakon.net/document/MUS36779ю

5. Бутіна М. Форс-мажор під час війни. Договірні відносини. *Актуальна добірка матеріалів від експертів LIGA ZAKON.* URL : https://biz.ligazakon.net/analitycs/214071_fors-mazhor-pd-chas-vynію

6. Закон України Про торгово-промислові палати України від 2 грудня 1997 року № 671/97-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Textю

7. Антонов Р. Війна як форс-мажор. *Закон і Бізнес.* URL : https://zib.com.ua/ua/153770.htmlю

8. Господарський процесуальний кодекс України 6 листопада 1991 року № 1798-XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Textю

9. Постанова Касаційного господарського Суду від 01.06.2021 року у справі № 910/9258/20. *LIGA 360.* URL : https://verdictum.ligazakon.net/document/97350258?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.79670484.1788530133.1650487927-153270411.1650315275ю

10. Постанова Касаційного господарського суду України про стягнення коштів від 14.06.2022 року у справі № 922/2394/21. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104788391&red=100003a38262a1ccee445a0c5496bac2836e99&d=5.

Роман Карпенко
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОМПРОМІС ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ

Війна, спричинена військовою агресією російської федерації проти України вплинула на всі сфери життя людей в Україні. Не є винятком і сфера цивільно-правових зобов'язань, в тому числі, можливість їх виконання та відповідальність за їх невиконання в умовах воєнного стану. Оскільки права людини мають гарантуватись навіть під час воєнного стану,існує потреба детального вивчення можливості відстрочення виконання цивільно-правових зобов'язань для осіб, які проживають на окупованих територіях, постраждали під час військових дій та зазнали інших негативних наслідків після вторгнення агресора.

Сфера цивільно-правових зобов'язань, щодо яких воєнний стан зумовив певні пільги у разі їх невиконання, є досить обмеженою, наразі законодавець чітко окреслив наслідки існування воєнного стану для сфери цивільно-правових відносин. Цивільно-правові зобов'язання та наслідки, що випливають з порушення таких зобов'язань є об'єктом наукового інтересу багатьох науковців. Проте тема впливу воєнного стану на виконання цивільно-правових зобов'язань недостатньо висвітлена в фаховій літературі.

Обмеження прав осіб є вимушеним заходом підтримки режиму обороноздатності країни та забезпечення функціонування національної економіки. Ряд обмежень, введених в дію спеціальним воєнним законодавством, стосуються як нормального функціонування цивільного обігу, так і окремих видів діяльності, таких як нотаріальне засвідчення юридичних фактів, публічний доступ до окремих державних реєстрів, окремих видів підприємницької діяльності тощо. Таким чином, особливого значення в контексті лунаючих закликів відновлювати підприємницьку діяльність на територіях, на яких немає бойових дій [2] та «нормально займатися дітьми, спортом займатися, відновлювати звичайні звички, звичайний спосіб життя» [3] набуває питання практичної реалізації цивільних прав та захисту цивільних інтересів приватних осіб в умовах воєнного стану, а також збереження нормальної динаміки цивільних правовідносин.

Важливим нововведенням є зупинення на період дії воєнного стану ряду строків, зокрема позовної давності та спеціальних строків припинення зобов'язання поруки, які продовжуються на час дії воєнного стану. Законодавцем внесені зміни до п.19 Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного

кодексу України: у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені статтями 257–259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 цього Кодексу, продовжуються на строк його дії. Чинна редакція статті 259 Цивільного кодексу України «Зміна тривалості позовної давності». 1. Позовна давність, встановлена законом, може бути збільшена за домовленістю сторін. Договір про збільшення позовної давності укладається у письмовій формі. 2. Позовна давність, встановлена законом, не може бути скорочена за домовленістю сторін [1]. По іншим цивільно-правовим зобов'язанням, на відміну від договорів позики, у кожному випадку необхідно доводити, що прострочення відбулося саме у зв'язку з обставинами непереборної сили. До обставин непереборної сили (форс-мажору) законодавство України прирівнює, зокрема, і війну (оголошену та неоголошену), дії іноземного ворога, загальну мобілізацію, військові дії, збройний конфлікт.

Оскільки права людини мають гарантуватись навіть під час воєнного стану, існує потреба детального вивчення можливості відстрочення виконання цивільно-правових зобов'язань для осіб, які проживають на окупованих територіях, постраждали під час військових дій та зазнали інших негативних наслідків після вторгнення агресора.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text.

2.Мелех Л. В. Принципи і вимоги законності у правозастосовній діяльності. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2008. No 2. С. 1–12.

3. Мерник А. М., Радченко Я. М. Принцип законності обмеження прав і свобод людини і громадянина. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. No 3. С. 50–53. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/11.pdf.

Tetiana Ketler-Mytnytska,
Candidate of Psychological Sciences
(Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Zaporizhzhia)

PSYCHOLOGICAL WELL-BEING AS A SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL IN THE CONDITIONS OF WAR

In recent decades, the persistent efforts of environmentalists, technologists, doctors, and educators of Ukraine and the world have focused on achieving the Sustainable Development Goals. The concept of sustainable socio-economic development was formulated in 1987 in the report of the World Commission on

Environment and Development. The essence of the concept is to meet the real needs of people without creating a threat to meet the needs of future generations [6]. According to the definition of Ye. Buriak and colleagues, the sustainable development of Ukraine is a socially-oriented process of economic development with the provision of economic and social security, as well as the effective reproduction of natural resources [1, p. 142].

At the same time, the war in Ukraine, which can be considered a huge humanitarian catastrophe in modern Europe, poses a serious threat to the achievement of the Sustainable Development Goals. As noted by I. Gayuduky and A. Holoborodko, the implementation of GOAL 1: No Poverty is hindered by the negative economic effect of the war, which exacerbated the negative consequences of the global pandemic. Ukraine faced a significant increase in food and energy prices, unemployment, and inflation. Likewise, the environmental, economic, and social factors associated with military actions significantly complicate the implementation of GOAL 2: Zero Hunger, GOAL 6: Clean Water and Sanitation, GOAL 7: Affordable and Clean Energy, as well as GOAL 8: Decent Work and Economic Growth and other goals [3, pp. 270–272].

Let's focus on the problem of implementing GOAL 3: Good Health and Well-being. According to the 2030 Agenda for Sustainable Development, the target 3.4 of the SDG 3 (health and well-being) is a treatment and promote mental health. This suggests that psychological well-being of personality should be considered as a special care object. In this regard, it is possible to talk about the psychological dimension of the sustainable development issue. According to I. Eloff, psychology can even be considered fundamental for achieving all Sustainable Development Goals [2, pp. 86–87]. However, the psychological aspects of sustainability are still insufficiently understood.

Psychologists from Ukraine and around the world are working fruitfully to develop ways to restore the subjective well-being of people. However, most efforts are now focused on rapidly reducing stress and depression, rather than correcting the cognitive and personal causes of such conditions or preventing the long-term effects of the war on mental health. We agree with P. Schmuck & C. Vlek that it is now appropriate to pay more attention to empirical research in the framework of the «useful psychology of sustainable development», which implies the study of motivation, lifestyle visions, societal scenarios, the readiness of personal contribution to a collective problem, and behavior change strategies [5, pp. 67–69]. Such approach means clarifying of personal views on possibilities of rational activity, aimed on supporting of own mental health, and psychological mechanisms of reasonable behavior options in the conditions of war.

According to O. Moskalenko and I. Blokhina, threats to the psychological well-being of an individual increased significantly during the war. Military operations provoked a state of extreme confusion among the population. The uncertainty of life, the unknown of the future, and the absence or destruction of plans and prospects led to growing emotional stress and increased anxiety. According to

the authors, acceptance of uncertainty and frustration tolerance are criteria for mental well-being under such conditions. Acceptance of uncertainty helps the individual to avoid despair, not to give up, and to activate and mobilize all available individual resources for self-help. Frustration tolerance allows you to adequately evaluate and tolerate frustrating situations while demonstrating constructive behavior on the way to overcoming frustration barriers [4, pp. 92–96]. In our opinion, such personal qualities as optimism, internality, self-organization, as well as recognition of responsibility for one's own emotional state also contribute to self-maintenance of psychological health and self-dependent return to a state of mental equilibrium.

Therefore, it is extremely important to plan effective psychological assistance strategies aimed at multifaceted diagnosis and restoration of psychological well-being internal factors, such as acceptance of uncertainty, frustration tolerance, optimism, internality, etc. We consider caring for psychological health as a more important condition for achieving Sustainable Development Goals in Ukraine.

1. Buriak, Ye.V., Redko, K.Iu., Chornovol, O.A., Orlenko, O.V. (2022). Socio-economic aspects of sustainable development of Ukraine in the conditions of war (European integration aspects). *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 34, 135–143.

2. Eloff, I. (2020). Psychology and the Sustainable Development Goals (2020). *Journal of Psychology in Africa*. 30(1), 86–87.

3. Gaidutskiy, I., & Holoborodko, A. (2022). Problems of achieving the goals of sustainable development in the conditions of war. *Business, Innovation, Management: Problems and Perspectives:* Coll. of proceedings of the III Internat. scient.-pract. conf., Kyiv, December 08, 2022. Kyiv : Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Publ. house «Politechnika», 270–272.

4. Moskalenko, O.V., & Blokhina, I.O. (2022). To the problem of studying the psychological health of the individual. *Scientific notes of V. I. Vernadsky National Technical University*. Series: Psychology. 33(72) 2, 92–96.

5. Schmuck, P. & Vlek, C. (2003). Psychologists Can Do Much to Support Sustainable Development. *European Psychologist*, 8(2), 66–76. DOI: 10.1027//1016-9040.8.2.66

6. UN. Secretary-General. World Commission on Environment and Development (1987). Report of the World Commission on Environment and Development : note / by the Secretary-General.) URL : https://digitallibrary.un.org/record/139811 (дата звернення: 17.09.2022).

Володимир Киян
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МЕХАНІЗМУ ПРИЗУПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З моменту воєнного вторгнення російської федерації на територію України значна частина нормативно правових, які регулювали трудові відносини фактично втратила своє значення або були призупинені

Так, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» 12 травня 2015 року № 389-VIII [1] почали діяти обмеження та особливості організації трудових відносин встановлені Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. № 2136-IX [2] (далі – Закон № 2136). Це призвело до того, що з'явилися нові поняття та терміни, які були адаптовані під вимоги часу, зокрема, це стосується питання призупинення трудового договору.

У юридичній літературі проблеми припинення трудового договору розглядалися в працях таких учених-правників, як: І. В. Зуб, В. С. Венедіктов, С. В. Венедіктов, В. В. Жернаков, Т. А. Занфірова, М. І. Іншин, А. Р. Мацюк, П. Д. Пилипенко, В. І. Прокопенко, О. І. Процевський, С. М. Прилипко, В. І. Щербина, О. В. Прудивус, Г. І. Чанишева, Н. М. Хуторян, О. М. Ярошенко та інші.

Однак питання, що розглядалися, в основному носили фрагментарний характер і не охоплювали новітніх теоретичних та практичних аспектів припинення трудового договору, особливо у період воєнного стану.

Окремі питання захисту прав осіб, які втратили роботу чи були обмежені у своїх правах, під час дії як надзвичайного так і воєнного стану в Україні розглядалися у працях таких науковців як: V. Y. Kyian, R. V. Kolosov, N. V. Bilianska , H. V. Churpita, I. M. Dovban [3], Н.П. Капітаненко, В.Я. Киян [4] та інші. Проблема теми щодо призупинення трудового договору в умовах воєнного стану у зв'язку із недавніми подіями є малодослідженою, а тому потребує більш детальних наукових розробок.

Як зазначалося вище особливості трудових відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану визначає Закон № 2136) [2].

Військова агресія рф спонукали до появи у трудовому законодавстві і нового терміну – «призупинення дії трудового договору». Враховуючи новизну подій, зазначений механізм у Кодексі законів про працю України

відсутній, а сам порядок призупинення введено спеціально на період воєнного стану Законом № 2136. І після того, як війна закінчиться, призупиняти дію трудових договорів уже не вийде.

Враховуючи необхідність вдосконалення зазначеної процедури 1 липня 2022 року Законом України № 2352-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» [5] поняття «призупинення трудового договору» було викладено у більш розширеній редакції.

Тепер, з урахуванням змін до ст. 13 Закону №2136 призупинення дії трудового договору слід розуміти як тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором [2].

З аналізу даної статті можна констатувати, що тепер призупинення дії трудового договору зумовлене саме: збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором.

Відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону №2136 про призупинення дії трудового договору роботодавець і працівник, за можливості, мають повідомити один одного в будь-який доступний спосіб. Це означає, що ініціатором призупинення трудового договору можуть бути як роботодавець, так і працівник. Тому Мінекономіки у Роз'ясненні від 23.03.2022 [6] пояснило, що з метою усунення правової невизначенності, сторонам рекомендовано повідомляти один одного про призупинення трудового договору письмово або в електронній формі з використанням технічних засобів електронних комунікацій.

У разі, якщо ініціатором призупинення трудового договору виступає працівник, він повинен особисто подати про це заяву. Якщо ініціатором призупинення виступає роботодавець, то такої заяви вимагати від працівника не має потреби.

У першому випадку роботодавець повинен розглянути і зареєструвати заяву та переконатися про відсутність можливості надавати працівникові роботу через воєнний стан. Якщо такої можливості немає, роботодавець видає наказ про призупинення трудового договору.

Якщо законних підстав призупинення трудового договору не існує, і роботодавець може належним чином забезпечити працівника роботою, але працівник не може її виконувати за поважних причин, то за таких умов роботодавець може запропонувати, як варіант, оформити відпустку.

Так ч. 3 ст. 12 Закону № 2136 зазначено, що на прохання працівника протягом періоду дії воєнного стану роботодавець може надавати йому відпустку без збереження заробітної плати без обмеження строку.

Пункт 4. цієї статті передбачає для роботодавця уже обов'язковість

надання працівнику відпустки без збереження заробітної плати за його заявою, якщо він виїхав за межі території України або набув статусу внутрішньо переміщеної особи у, але тривалістю не більше 90 календарних днів.

І у разі, коли цей термін закінчився, але працівник не має змоги повернутися на місце роботи, він може використати варіант відпустки за згодою сторін. Проте слід враховувати, що це право роботодавця, а не обов'язок, і відсутність його згоди на таку відпустку може стати підставою для звільнення працівника. Також необхідно пам'ятати і те, що час перебування у такій відпустці не буде зараховуватися до стажу роботи, що дає право на щорічну основну відпустку. Таким чином працівник має право вибору та певні гарантії для збереження свого місця роботи.

Ч. 2 ст. 13 Закону № 2136 з метою усунення прогалин теж вдосконалили. Відтепер призупинення дії трудового договору оформлюється наказом (розпорядженням) роботодавця, в якому, серед іншого необхідно зазначити: інформацію про причини призупинення, у тому числі про неможливість обох сторін виконувати свої обов'язки та спосіб обміну інформацією, строк призупинення дії трудового договору, кількість, категорії і прізвища, ім'я, по батькові (за наявності), реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у паспорті) відповідних працівників, умови відновлення дії трудового договору.

Також слід враховувати, що з 19 липня 2022 року діють зміни і для роботодавців, де зазначено, що у разі прийняття рішення про скасування призупинення дії трудового договору до припинення або скасування воєнного стану останній повинен за 10 календарних днів до відновлення дії трудового договору повідомити працівника про необхідність стати до роботи.

Окремо доцільно зазначити, що ч. 3 ст. 13 Закону № 2136 передбачено гарантії як для працівників на час призупинення трудового договору, так і для роботодавців. Де, у разі незгоди визначено право працівника особисто або за дорученням через профспілковий орган оскаржити відповідний наказ (розпорядження) до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, або його територіального органу. Для другого, право оскарження припису Держпраці у судовому порядку протягом 10 календарних днів.

Також заслуговує на увагу те, що законодавець не залишив без врегулювання і питання відшкодування втраченої заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат за час дії призупинення трудового договору. Їх у повному обсязі покладено на державу, що здійснює військову агресію проти України. Тому буде доцільно, щоб роботодавець видав окремо наказ, що буде у подальшому підставою для реалізації зазначеної норми

Закону під час притягнення країни-агресора до відповідальності за завдану шкоду.

З урахуванням зазначеного вище можна зробити висновок, що призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин і може відбуватися за ініціативи однієї зі сторін, але на строк не більше ніж період дії воєнного стану. Зазначений механізм лише тимчасово зупиняє фактичні трудові відносини, але юридично дія трудового договору продовжується.

1. Про правовий режим воєнного стану. Закон України 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#top.

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2136-20.

3. Kyian V. Y., Kolosov R. V., Bilianska N. V., Churpita H. V., Dovban I. M. (2021). Protection of the Rights of Persons Who Have Lost Their Jobs Because of the Spread of COVID-19. *Cuestiones Políticas,* 39(71), p. 267-288

4. Капітаненко Н.П., Киян В.Я. Особливості укладення трудового договору в умовах воєнного стану. Міжнародний науковий журнал «Colloquium-journal» Część 1 (Warszawa, Polska) №32 (155). С. 57-62.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 1 липня 2022 р. № 2352-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-IX#Text.

6. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15.03.2022 р. № 2136 «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» URL: https://ips.ligazakon.net/document/ME220171.

Андрій Коренев
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ВИДИ

Досягнення завдання адміністративного судочинства – справедливо, неупереджено та своєчасно вирішити спір у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, можливе лише тоді, коли забезпечення та вирішення публічно-правових спорів буде базуватися і здійснюватися з дотриманням принципів адміністративного судочинтва. Крім того, існує ціла низка проблемних аспектів, які потребують вирішення, для того, щоб наблизити Україну до міжнародних стандартів захисту прав людини і здійснення судочинства.

Зокрема, це проявляється у неоднаковому застосуванні та тлумаченні змісту окремих загальних та галузевих принципів судочинства, що впливає на неоднаковість їх розуміння і застосування. Тому, зясування системи цих принципів є доволі актуальним питанням і тому є метою цього дослідження

Питання принципів адміністративного судочинства розглядалися у наукових дослідженнях фахівців різних галузей юридичних наук, таких як С.В. Васильєв, С.П. Головатий, А.М. Колодій, В.В. Комаров, М.І. Козюбра, Л.Р. Наливайко, Д.М. Притика. В науці адміністративного права ці питання досліджували такі вчені, як С.А. Бондарчук, О. В. Кротюк, С.В. Потапенко, А.В. Руденко, А.О. Рибченко, М.І. Смокович та ін.

Принципи права та судочинства взагалі і принципи адміністративного судочинства зокрема неможливо розглядати без урахування їх загальної єдності, взаємопов'язаності. Вони тісно переплітаються та взаємодоповнюють, переходять один в одний, деякі випливають один з одного. У своїй сукупності всі принципи повинні утворювати стрункy систему основних засад, які не суперечать одна одній і після закріплення у чинному законодавстві оформлюються як явища правової реальності [1, с. 30].

Вітчизняна судова практика йде шляхом сприйняття принципу права тільки тоді, коли його закріплено у законі. Самі пособі вихідні положення та ідеї, які не закріплені у законодавстві не можуть слугувати підставою для винесення адміністративним судом рішення, адже суддя адміністративного суду у своїй діяльності не стільки керується ідеєю, скільки змістом закону, в якому ця ідея, вихідне положення отримали своє закріплення. Таке, закріплення може здійснюватися не тільки у вітчизняному законодавстві, але й у міжнародних правових актах. У цьому випадку, принципи права стають правовими нормами (приписами-принципами).

Система принципів адміністративного судочинства становить собою нормативно-цілісну єдність взаємопов'язаних та об'єктивно обумовлених елементів, без якої адміністративне судочинство втрачає свій сенс.

Принципи адміністративного судочинства становлять собою сукупність елементів (принципів), які закріплені у різних нормативно-правових актах, як міжнародного, так і вітчизняного права, що обумовлює існування їхньої різноманітності. Також, вітчизняною наукою виокремлено та досліджено різноманіття принципів правосуддя, принципів судочинства. В зв'язку з чим принципи адміністративного судочинства можна згрупувати на групи, певні класи, тобто класифікувати.

Класифікація є одним з важливих аспектів системного підходу до вивчення об'єктів, а тому вона має велике теоретичне та практичне значення [2, с.28]. Звернемося до наукових надбань у цій сфері.

У юридичній літературі зустрічається поділ принципів права на загальні, міжгалузеві та галузеві. Також є підхід до здійснення класифікації принципів адміністративного судочинства залежно від їхнього функціонального спрямування. У межах такого підходу виділяються загальні, організаційні та

процесуальні принципи адміністративного судочинства. До загальних принципів адміністративного судочинства відповідно до підходу, запропонованого М.В. Ковалівим, М.Т. Гаврильцівим, І.Б. Стахурою, належать загальні засади створення та функціонування адміністративної юстиції в соціально-правовому середовищі (принцип системності, законності, демократичності, гласності, прозорості, доцільності, публічно-правової зумовленості) [3, с. 64;5].

В адміністративно-процесуальній науці існують і інші підходи до класифікації принципів адміністративного судочинства. Наприклад, С.В. Потапенко класифікує принципи адміністративного судочинства за такими критеріями: 1) сферою поширення; 2) способом нормативного закріплення; 3) об'єктом впливу; 4) предметом правового регулювання. Звідси принципи він поділяє на такі види: загальноправові, міжгалузеві, галузеві та принципи правових інститутів [4, с. 9]. Інші вчені пропонують такі підходи до класифікації принципів адміністративного судочинства – загальні для всіх форм здійснення правосуддя та специфічні, тобто властиві лише для цієї форми здійснення правосуддя [5, с. 49]; закріплені в Конституції України та в законодавстві про судочинство [6, с. 205-206]. Наприклад А.В. Руденко пропонує таку класифікацію принципів адміністративного судочинства: принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства як форми здійснення правосуддя (верховенство права, законність, поділ влади, незалежність суддів); принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства як процесу з його окремими самостійними стадіями [1, с.30].

Здійснення адміністративного судочинства адміністративними судами України має здійснюватися у контексті практичного розмежування судового тлумачення природного та позитивного права. І це є можливим саме завдяки застосуванню принципів адміністративного судочинства, які закріплені у вітчизняному законодавстві, а також загальновизнаних норм та принципів міжнародного права. На нашу думку, такий підхід слід закласти в основу підходів до систематизації принципів адміністративного судочинства. Адже він здебільшого має не тільке теоретичне, але й суто практичне значення.

Загальновизнані норми та принципи міжнародного права мають наднаціональний характер і закріплюються у міжнародних правових актах – у Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р. і протоколах до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р., практиці Європейського суду з прав людини. Такі норми, що містять принципи міжнародного права приймаються і визнаються міжнародним співтовариством. Закріплення принципів судочинства у нормативно-правових актах такого високого рівня підкреслює важливість їх дотримання під час здійснення правосуддя.

Принципи адміністративного судочинства, як визначальні, основні ідеї

встановлені Конституцією України. Їх продовженні і законодавче визначення отримані в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та нормах КАС Укрїни. Слід зазначити, що перелік принципів, зазначених у Законі, не співпадає з принципами, зазначеними у ч. 3 ст. 2 КАСУ, що пояснюється загальністю засад, встановлених у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», які стосуються всіх без винятку судів судової системи України.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, на нашу думку, при обранні критеріїв класифікації принципів адміністративного судочинства слід враховувати двоєдиний підхід, який поєднує принципи адміністративного судочинства з нормативно-правовим актом, в якому вони закріплені та предметом регулювання, а також порядком здійснення процесуальної діяльності (принципи організації судочинства) та порядком здійснення процесуальних дій (принципи здійснення судочинства). Принципи адміністративного судочинства України, які закріплені у національному законодавстві пропонуємо класифікувати таким чином: 1) принципи відображають сутність адміністративного судочинства як форми здійснення правосуддя – це принципи, що відображають засади організації та діяльності адміністративних судів, статус адміністративного судді та регулюють інші питання судоустрою та статусу судді. Тобто, це принципи організації судочинства. Принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства як процесу (принципи здійснення адміністративного судочинства) – це принципи, які мають зовнішній вираз і визначають форму вчинення процесуальних дій,правила розгляду й вирішення публічно-правових спорів, регламентують процесуальну діяльність не тільки суду але й інших учасників судочинства. Ці принципи відображають хід здійснення адміністративного судочинства.

---

1. Руденко А. В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення. Дис. канд. юрид. наук. *Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого*. Харків, 2005. с.209

2. Кочура А. В. Принципи кримінального процесу України. Дис. канд. юрид. наук. Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2011. с.181

3. Ковалів М.В. Адміністративне судочинство: *навчальний посібник.* Львів: ЛьвДУВС, 2014. 596 с.

4. Потапенко С.В. Диспозитивність як принцип адміністративного процесу України : Автореф. дис.. канд. юрид. наук. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2010. 20 с.

5. Адміністративна юстиція: європейський досвід та пропозиції для України / Авт.-упоряд. І. Б. Коліушко, Р. О. Куйбіда. К.*: Факт*, 2003. 535 с.

6. Стефанюк В. С. Судовий адміністративний процес: монографія / *Акад. прав. наук України, Ін-т приват. права і підприємництва*. Х.: Консум, 2003. 473 с.

Ксенія Косяченко
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Основна мета інформаційної війни – це посилення власних сил шляхом послаблення морального духу супротивника. Дана мета передбачає такі заходи впливу, які мають пропагандистський характер впливу на свідомість людини в галузі особистих ідеологій. Тому прийнято вважати, що ті руйнування, що завдають наслідки інформаційної війни на суспільну психологію, за своїми масштабами і значенням являються співмірними до наслідків збройних війн.

Яскравим прикладом сучасної «гібридної війни» є російсько-українська війна на Сході України, що розпочалася у 2014 році. Спершу події на Євромайдані, початок Революції Гідності, далі – анексія Автономної республіки Крим, розвиток воєнних дій на Донбасі і створення псевдо утворень так званих «Донецької народної Республіки» та «Луганської народної Республіки». Мета застосування інформаційно-гібридної війни росією очевидні – це підірвати структуру управління України, посіяти хаос та дестабілізацію серед населення. Але все розпочалось не з класичного плану прямих воєнних дій, а з інформаційного протистояння, пропаганди через засоби масової інформації. У випадку російсько-української війни йде мова не лише про пропаганду російського світу, але й про фіктивне створення образів, яких насправді не існує, а саме, «бендерівці», «фашисти у Києві», «націоналісти» та ін. [1].

Російська агресія завдала Україні таких втрат, які є безпрецедентними, це величезні людські, економічні, а також територіальні втрати. Агресія росії несе пряму загрозу політичному устрою Європи, а значить не тільки загрозу державності та суверенітету України, а також єдності Європейського Союзу. Отже, вкрай важливо знайти ефективні методи і цілі формування спільної політики протистояння російській експансії [2].

В умовах глобалізації розглядаються проблеми інформаційного протистояння України, а також через призму проведення Операції об'єднаних сил, як нового виклику інформаційній безпеці світової спільноти. Сприяння розвитку конфлікту багато в чому відбувається саме через засоби масової комунікації, які можуть мати маніпуляційний вплив на думки аудиторії та ідеї пропаганди певним ідеалам, таким чином зумовлюючи виникнення реакції своєї аудиторії, яка в подальшому буде впливати на перебіг конфліктної ситуації. У своїй суті, сучасна боротьба держави за власну незалежність

напряму залежить від коректно налагодженої інформаційної роботи, а саме:

- пошук, обробка та аналіз інформації про інформаційні ризики і загрози;
- інформаційні заходи стратегічного та тактичного рівнів;
- заходи інформаційного характеру в цілях реалізації завдань внутрішньої і зовнішньої політики держави;
- оцінки ефективності інформаційних заходів – визначення рівня досягнення успіху [3].

Тому лише за умови постійного вживання заходів протидії інформаційній війні можуть мати позитивний вплив на її припинення, тому велика роль у вирішенні цього завдання покладається саме на засоби масової інформації, так як формування думки аудиторії про конфлікт сприяють саме ті факти, які висвітлюють медіа, акцентуючи увагу на певні явища. Засоби масової інформації володіють великою силою впливу, яка може перетворити маленький конфлікт на велике протистояння і, навпаки, – швидко анулювати серйозну проблему.

Також не меншу роль, у протидії інформаційній війні, відіграє громадськість, а саме особи з активною життєвою позицією, які через мережу Інтернет доносять інформацію відмінну від тієї, яка нав'язується суспільству ззовні. Йдеться мова не лише про незалежні засоби масової інформації, а про діяльність фізичних осіб, яка набирає великих обертів останні декілька років, так звані лідери думок , а саме – блогери, інфлюєнсери, спікери, коучі.

Проводячи загальну характеристику проявів нових форм сучасних воєнних конфліктів, варто виробити загальні підходи до напрямів протидії «гібридним загрозам». Одним із важливих аспектів це те, що в «гібридних війнах» традиційні методи ведення воєнних дій не завжди мають бажану ефективність, тому що війни такого типу, як правило, ведуться досить тривалий час і супротивник намагатиметься максимально розширяти територію конфлікту та буде втягувати у нього дедалі більшу кількість населення.

Також надважливою є необхідність забезпечення повної довіри військовослужбовців і населення країни до своєї держави. Характер такої війни має затяжний признак і може викликати певне невдоволення, недовіру, розчарування та критику як з боку особового складу силових утворень, так і з боку звичайного народу країни. Тому одним із кроків у протидії «гібридним» загрозам є збільшення інформаційно-аналітичних потужностей органів державної влади, які б мали змогу вчасно реагувати на потенційні виклики та вчасно і адекватно оцінювати їх пряму небезпеку.

Тож роблячи висновки слід виокремити деякі методи для протидії інформаційній війні та впровадити підсистему активних операцій з інформаційного впливу. Саме ці методи слід організовувати у рамках політики інформаційного протиборства з використанням можливостей Служби безпеки України. Центр інформаційного протиборства дійсно має бути створений, проте його функціонування доцільно організувати не на громадських засадах,

а за рахунок держави.

1. Лизанчук, В. Журналістська правда і постправда в контексті гібридної війни Російської Федерації проти України. Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. 2019. Вип. 45. С. 323–334.

2. Ділай, А. Війна за Україну: від інформаційних операцій до прямого вторгнення. Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика. 2019. Вип. 45. С. 13–20.

3. Дрогомирецька, В. К. Співробітництво України з міжнародними організаціями у формуванні Європейської безпеки в умовах «гібридної війни» на Сході України. Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2018. № 5. С. 195–200.

Юрій Крамаренко
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В УКРАЇНІ: ЧИННИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

«Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо» – таке розуміння «верховенства права» або, як ще іноді називають, «правовладдя» надано у рішенні Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року [1]. Венеційська Комісія «стрижневими елементами» правовладдя визначає: «1) законність – включно з прозорою, підзвітною та демократичною процедурою запровадження приписів права»; 2) юридична визначеність; 3) заборона свавільності; 4) доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах – включно із судовим контролем щодо адміністративних актів; 5) поважання людських прав; 6) недискримінація та рівність перед законом» [2, с.10].

В ст. 8 Конституції України визнано дію принципу верховенства права. За часів незалежності в нашій країні написано ґрунтовні наукові праці та проведено чисельні заходи щодо запровадження цього принципу у правотворчу та правозастосовну діяльність. Але яка ситуація із практичною реалізацією цього принципу сьогодні? Чи на всіх ланках (по вертикалі) та сферах (по горизонталі) правозастосовної діяльності він реалізується? Чи відчуває пересічний громадянин дієвість цього принципу? Вважаємо, що відповіді потребують саме ці питання. Особливої уваги ці питання набувають з огляду загальносвітових тенденцій, що мають прояв у зростаючій нерівності [3], котра в окремих країнах перетворює владу більшості у «владу

меншості», а також зниження довіри до владних інституцій. Так, сьогодні майже кожен другий в світі вважає владу та ЗМІ такими, що розколюють суспільство [4]. З огляду наведеного та враховуючи межі нашої роботи, звернемо увагу лише на три елементи правовладдя, а саме: юридичну визначеність, заборону свавільності та поважання людських прав.

Щодо юридичної визначеності слід констатувати суттєві позитивні зрушення в нашій країні, що проявляються в доволі оперативному реагуванні виконавчої та судової влади на складності правозастосовної діяльності. Сьогодні суб'єктам правозастосування, практикуючим юристам та тим, хто намагається реалізувати чи захистити свої права у нагоді є інформаційні ресурси та платформи цих гілок влади, де можна знайти відповіді на більшість правових питань. Вказане можна спостерігати на прикладах офіційних роз'яснень, коментарів, консультацій чи упорядкованої практики Верховного Суду. З цього боку проблемними залишаються лише усталена «місцева практика», рівень обізнаності й компетентності тих, хто безпосередньо приймає рішення по суті конкретних правових ситуацій, а також правотворча діяльність, котра останнім часом, на жаль, залишає більше питань ніж відповідей. Якщо більшу частину цих питань можна вирішити (і вирішується) шляхом інформування та навчання в межах певної системи органів влади, то з останнім виникає суттєва проблема. Законодавчий «спам», правові колізії або помилки юридичної техніки, що відбуваються в процесі правотворчості, негативно впливають на правозастосовну практику. За умов надмірної мінливості законодавства та «зарегульованості» окремих питань легітимні очікування учасників правових відносин не знаходять свого підтвердження або ж вимагають від них довготривалих «рухів по колу» судової системи.

Відповідно до «Мірила правовладдя» ухваленого Венеційською Комісією на 106-му пленарному засіданні [2] під свавільністю розуміється перш за все недопущення «свавільної влади держави», що може мати прояв у свавільності дій «правлячої більшості» або ж чиненні «правосуддя у свавільний спосіб». Від чого ж залежить свавільність з боку уповноважених владних суб'єктів? Передусім, від особи, яка має повноваження щодо прийняття рішення. Реалізація принципу верховенства права під час прийняття відповідного рішення уповноваженою особою знаходиться в залежності від можливості корупційних проявів та компетентності таких осіб. Відповідно до індексу сприйняття корупції наша країна, хоча і дещо покращила результати у порівнянні з минулим роком, проте залишається країною з високим рівнем цього негативного явища [5]. У вищевказаному дослідженні «Мірило правовладдя» зазначено: «Корупція призводить до свавілля і зловживання владою, позаяк рішення не буде ухвалено згідно з приписами актів права, а це у наслідку означатиме, що рішення будуть свавільними за природою. Понад те, корупція може порушити рівносильне застосування приписів актів права: тому вона є руйнівною для власне підвалин правовладдя»[2, с.43]. Слід зауважити, що і від особи, відносно якої

приймають рішення, також залежить реалізація правовладдя. Ця залежність проявляється в рівні обізнаності членів суспільства про свої права та можливості їх захисту у легітимний спосіб. Тобто не тільки в бажанні реалізації прав та задоволенні власних інтересів, а й вольових цілеспрямованих діях щодо їх відстоювання виключно правовими способами. В цьому контексті з огляду сучасного інформаційного середовища навіть неозброєним оком можна помітити превалювання «публічного тиску», образ чи поширення компрометуючої інформації або ж інших проявів, що далекі від правових засобів реалізації та захисту прав. Вирішення цього питання знаходиться в сфері формування правової свідомості, культури та обізнаності про межі власних прав та обов'язків. Обізнаність та впевненість в дієвості правових механізмів дозволить зменшити також і рівень корупції та некомпетентності, оскільки такий стан буде дисциплінуючим фактором для осіб, котрі приймають рішення. Їм буде набагато складніше прийняти неправомірне рішення чи ввести в оману учасників правовідносин, чия правова ситуація підлягає вирішенню. З цього приводу також слід констатувати, позитивні зрушення в нашій країні як з точки зору кількості підготовки фахівців в сфері права та правоохоронної діяльності, так і наявності інформаційних платформ та заходів для підвищення рівня правової грамотності серед населення.

Зупиняючись на питаннях поваги прав людини, слід згадати Загальну декларацію прав людини 1948 року, яка «народилася» після жахливих та гірких сторінок історії людства. В ній відображено основу мирного співжиття та побудови суспільних відносин на основі загальнолюдських цінностей. В її преамбулі ми можемо побачити і «чотири свободи Рузвельта», і «визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав», і, навіть, можливість повстання, як «останнього засобу проти тиранії і гноблення» [6]. Повага прав людини можлива в такому суспільстві, де не тільки декларуються, а й стають поширеними та усталеними переконання щодо рівності та поваги один до одного, тобто там, де немає місця «винятковості», «привілейованості» чи «обраності» одних відносно інших. Це стосується і як членів суспільства, так і, особливо, осіб, наділених владними повноваженнями. В цьому сенсі, на жаль, ми ще перебуваємо тільки на початку шляху побудови таких відносин. Їх побудова потребує якісної комунікації в середині суспільства та недопущення перебування «у полоні» будь-якої ідеї, світогляду чи авторитету. З цього приводу Карл Поппер зазначав, що наша цивілізація «яка досі перебуває в дитячому віці і дорослішає попри той факт, що безліч разів була обдурена багатьма інтелектуальними провідниками людства» [7]. Повага до прав людини залежить не стільки від якості законодавства чи досконалості механізму діяльності органів державної влади чи правосуддя, скільки від рівня свідомості та прийнятності загальнолюдських цінностей суттєвою частиною суспільства. Це сфера культури, моралі, звичаїв і традицій, які змінюються набагато повільніше ніж

соціально-економічні формації або правові чи політичні режими. В цьому контексті слід зазначити, що суттєвим чинником, що може «зрушити з місця» моральні підвалини є саме діяльність (поведінка) осіб або груп осіб, що в силу певних обставин наділені можливістю впливу на суспільство. Такий вплив відбувається через прийняття владних рішень, формування дискурсу та комунікації, визначення пріоритетів в економіці та політиці країни, тощо. В Україні, як і в більшості країн світу, такі важелі впливу зосереджені переважно в осіб, які перебувають в органах державної влади. Від рівня їх моральної та інтелектуальної зрілості, самостійності та відповідальності багато в чому залежить напрям суспільних перетворень. Це ставить представників органів влади та тих осіб, які мають вплив на суспільні процеси в особливо відповідальне становище. Розуміння ними сутності принципу верховенства права взагалі, та поваги до прав людини зокрема, дозволить уникнути помилок державотворення, які на цьому історичному етапі мають високу вартість для нашого суспільства.

1. Каталог юридичних позицій. Конституційний Суд України. Офіційний вебсайт. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava.

2. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) «Мірило правовладдя». Коментар. Глосарій. – USAID: Страсбург, 2017 – 163 с.

3. World Inequality Database. Website. URL:https://wid.world/wid-world/

4. Edelman Trust Barometer. Website. URL: https://www.edelman.com/trust/2022-trust-barometer

5. Transparency International. Website. URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2022

6. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

7. Карл Поппер Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. / Перекл. з англ. О. Коваленка.— К.: Основи, 1994.— 444 с.

Марія Красій
кандидат юридичних наук, доцент
(Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу)

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Закріплення принципу верховенства права на національному рівні в конституціях, конституційних актах практично всіх держав світу, а також на міжнародному рівні в міжнародно-правових актах (угодах, конвенціях, хартіях, статутах тощо), свідчить про те, що цей принцип став гарантом спроможності до творення демократичної, соціальної, правової держави та

громадянського суспільства, а на міжнародному рівні – основою співіснування і співпраці між різними народами й культурами [1, с. 248]. Прослідковується фактична взаємодія національного права з правом європейським, яка формується в результаті євроінтеграції.

Фундаментальне значення принципу верховенства права закріплене в договорах про створення Європейського Союзу (далі – ЄС), рекомендаціях і резолюціях Ради Європи (далі – РЄ), засадничих документах низки міжнародних та інших європейських регіональних організацій. Як свідчить аналіз актів законодавства України, принцип верховенства права переважно закріплено в актах євро інтеграційного спрямування та міжнародних договорах, що становлять частину національного законодавства відповідно до Конституції України. Наприклад, принцип верховенства права нормативно закріплений у міжнародно-правових актах, угодах, договорах та інших документах за участю України, а також в актах національного законодавства на виконання зобов'язань, узятих Україною у зв'язку з членством в універсальних і регіональних міжнародних організаціях [2, с. 39].

Щодо актів внутрішнього законодавства України, то нормативне закріплення принципу верховенства права зафіксоване в законах України, постановах і розпорядженнях Кабінету Міністрів України, указах і розпорядженнях Президента України, рішеннях Конституційного Суду України (хоча останні офіційно не визнано джерелом права) тощо [2, с. 39].

На нормативному рівні елементи верховенства права розкрито Комітетом Міністрів Ради Європи, який, схвалив документ, де подано аналіз того, як у РЄ розуміють поняття «rule of law» і його ключові елементи, які формуються на основі практики ЄС з прав людини у вигляді переліку вимог (компонентів, складових елементів чи підпринципів), що випливають із «rule of law», які в свою чергу утворюють частину права Європейської Конвенції з прав люди. Ці складові елементи об'єднує те, що вони переслідують важливу мету: запобігти сваволі та надати особі захисту від сваволі, особливо у стосунках між особою і державою. Отже, Комітет Міністрів Ради Європи виділяє шість стрижневих елементів: 1) законність; 2) юридичну визначеність; 3) заборону свавілля; 4) доступ до правосуддя; 5) дотримання прав людини; 6) заборону дискримінації та рівність перед законом [3].

В той же час, до складових верховенства права в межах «матеріальної» концепції відносять: 1) індивідуальні права, які розглядаються як дар від Бога чи пов'язані зі статусом людських істот та членів моральної спільноти незалежно від будь-яких положень конституцій чи законів; 2) гідність людини як центральний елемент усіх інших прав людини, проголошений керівним принципом діяльності держави; 3) право на соціальне забезпечення на основі ідей реальної рівності, подолання бідності, гарантування гідних умов життя, соціального захисту, які випливають із концепції держави загального добробуту [4, с. 106–131].

В установчих договорах ЄС, зокрема у Договорі про ЄС (2007 р.), верховенство права постає не стільки як принцип права, скільки як філософсько-соціальна категорія – загальнолюдська цінність, яку мають поважати і якої мають дотримуватися. Це підтверджується системним тлумаченням відповідних нормативних положень під кутом аксіологічного розуміння їх потенціалу. Зокрема, в Договорі про ЄС ці цінності знайшли своє відображення таким чином: а) у Преамбулі зазначено, що держави-члени заснували ЄС, отримуючи натхнення від культурного, релігійного та гуманістичного спадку Європи, з якого розвинулися загальні цінності (непорушності та невідчужуваності прав особистості, свобода, демократія, рівність та верховенство права); б) ст. 2 містить перелік цінностей, на яких було засновано ЄС, тут також підкреслюється, що ці цінності є спільними для всіх держав-членів, а також закріплено телеологічні домінанти, що демонструють практичне застосування наведених цінностей у суспільстві – панування плюралізму, недискримінації, толерантності, правосуддя, солідарності та рівності чоловіків та жінок. Резюмуючи, можна зазначити, що саме у такий спосіб установчі договори ЄС нормативно закріпили загальновизнані принципи права, до яких належить і принцип верховенства права, як засадничі, основоположні щодо правової системи ЄС, відповідно, і правових систем його держав-членів [1, с. 251].

Підсумовуючи, верховенство права ми розглядаємо не тільки як принцип права,а розглядаємо значно ширше як загальнолюдську цінність, яку мають поважати і якої мають дотримуватися. Верховенство права є гарантом європейської, демократичної, соціальної та правової держави.

1. Куровська І.А. Принцип верховенства права в правовій системі ЄС та міжнародному праві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 3, том 2, 2019. С. 246-252.

2. Пухтецька А.А. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства. *Вісник НАН України*. №3, 2010. С. 33-43.

3. The Council of Europe and the Rule of Law. An Overview, CM(2008)170, 21 November 2008. URL : https://www.coe.int/t/dc/files/Ministerial_Conferences/2009_justice/CM%20170_en.pdf.

4. Таманага Б. Верховенство права: історія, політика, теорія: книга. Київ: «Києво-Могилянська Академія», 2007. 208 с.

Іван Кріцак
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ІДЕЯ СОБОРНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ КРИМІНОТЕОЛОГІЇ ВІЙНИ ТА В КОНСТРУКТАХ СВІТОВИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ШЛЯХ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО ІНТЕРВ'ЮВАННЯ

Як уникнути зла і здобути (досягти) високих станів добра? Війна за нинішніх умов – феномен, який набув гібридних стереотипів та форм у силу бурхливого розвитку інформаційного простору. Вижити і перемогти Україні за таких умов, коли вона знаходиться у центрі Європи та є своєрідною буферною зоною для європейського світу, досить непросто. Тому мобілізація (координування) усіх зусиль для протистояння російській агресії є основним завданням.

Подібні зазіхання наших сусідів і відповідну боротьбу можна спостерігати впродовж всієї української історії, адже плодовиті чорноземи, карпатські ліси і південні степи, повні здобичі, завжди приваблювали до себе загарбників (завойовників) і призводили до набігів, війни. Український народ за тисячоліття не став жорстокішим, завжди чесно обробляв землю, працював у садибі, хотів мати своє, власне, національне, самобутнє. Водночас це не позбавляє потреби сильного (міцного) війська, боєздатної армії, як у Київській Русі чи в козацьку добу, щоб захистити (застерегти) від ворожого зазіхання, не допустити вбивства, насильства, грабежів.

Монголо-татарські набіги, Річ Посполита зі своєю панщиною, Австро-Угорська та Російська імперії завжди намагалися поневолити український народ, насадити чужорідну політику, але не зберегти національну ідентичність. Особливо йдеться про інтелектуалізацію націй і народностей, прищеплення високих смислів культури, цінностей, виховання та наукових відкриттів. По-справжньому можна пишатися багатьма лідерами української нації, зокрема В'ячеславом Чорноволом, Ліною Костенко, Ніною Матвієнко та іншими митцями, видатними особистостями, лідерами нації.

Варто згадати про соборність, яка є духовно-ментальною сутністю і веде свої начала від часів Адама і Єви (в аспекті зібрання воєдино почуттів покаяння, об'єднання навколо праведності). Треба згадати і каїнітську та сіфітську цивілізації, потомство праведного Ноя чи вже події останньої двохтисячолітньої давності: апостола Андрія Первозванного, князів Аскольда і Діра, Ольги і Володимира, Ярослава Мудрого, які мають безпосереднє відношення до наших земель. Якщо навіть волос з голови людини не падає надаремно (Мф. 10:29), тоді невже можна припустити, що велика і могутня

київська держава виникла без далеких перспектив? Ні, це даний з вище орієнтир розвитку гармонійно-симфонічних відносин єдності духовної (церковної) і державної влади. Саме Візантія, взірець чернецтва – древній Афон є унікальним прикладом становлення (розквіту) державно-церковних відносин для України на засадах теологічного сегменту, який є прикладом для усіх нас, держави і війська.

Модель розвитку нашої держави та її взаємодії з Церквою вже давно винайдена, сконструйована впродовж тисячоліть Старого та Нового Заповіту, особливо на засадах канонічного, церковного права Візантії та Київської Русі, яке є орієнтиром розвитку, передусім, сімейних відносин на божественному благословінні церковноначалля (священства). Звідси міцна, Богом благословенна, заснована на справжніх, істинних цінностях і цілях, сім'я, намолена, Богом дана земля, що є запорукою міцності держави. Це своєрідний конструкт і формула успіху з обов'язковою повагою до усіх націй і народностей.

Як бачимо, впродовж тисячоліть ідея соборності вижила, особливо з тих пір, коли посли і дипломати за дорученням рівноапостольного Володимира пішли по світу обирати: яка ж віра правильна? І святий князь робить вибір не на магометянстві чи інших релігіях, які існували в той час, а саме на православ'ї, Софії константинопольській і, як результат, Софії Київській, десятинній церкві, як праобразу милостині та милосердя до ближнього та Бога.

Мабуть, найкраще ідея соборності прославлена у творчості Олеся Гончара, зокрема в романі «Собор», який справді є національною святинею українського народу. До цих пір він існує, має особливе сакральне значення у спрямованості вибудовування національної (духовної) ідентичності, об'єднання націй та народностей навколо Храму, ідеї Бога, теоцентризму і, як кінцева ціль, служіння людині, шляхом виконання Заповідей Божих, вихолощення зла та неправди із заснуванням державного устрою на високих державницьких засадах, коли жодна копійка із державної казни не може бути вкраденою, адже попереду ще великий і страшний Суд – справедливий, непідкупний, від якого не вдасться приховатися, коли навіть мертві воскреснуть з гробів у тілах своїх (Іс. 26:19).

Війна – це завжди велика кількість правд від різних спільнот. Однак треба навчитись перемагати сучасну реальність, її тривоги за допомогою станів праведності. Слід тримати неодмінний орієнтир до високого, доброго, розумного, вічного. Лише комунікативність, комунікабельність кожного у свій спосіб здатні вирішити безліч проблем: через молитовні стани до Неба, чи заклик до ближнього про застереження від біди і нещастя, горя. Налагодження мостів з ворогом через військовий дух, духовну оборонну свідомість, працьовитість і праведність у спрямованості Добра, відстоювання істин Божих і справедливості – це шлях до примирення та покаяння. Як відомо, зло злом не перемагається, сатана стану не прогонить (Мф. 12:26) його можна здолати за допомогою сили Божої, Добра. Лише через дипломатію і різного роду комунікації, з допомогою високих духовно-сутнісних можливостей можна

прорвати стани жорстокості, закам'янілості серця і неправди, коли нелюдська поведінка заполонила простори всього сущого. І саме з таких невеликих праведних станів виростає велика загальносуспільна справа, правда і постулат «добра, істинни та справедливості», які можуть стати загальнонаціональним девізом, маяком на шляху спасіння, орієнтиром державницького життя.

Який смисл вкладати у концепт «істини, добра і справедливості»? «Добро» – це передусім молитва і діла (добрі справи) як два крила. Знаємо, що віра без діл є мертвою (Як. 2:26). День для роботи, ніч для молитви. Тобто перебування у праведності з доброю і щирою налаштованістю до небесного, навіть якщо доведеться приховати її від зовнішнього світу, часто злобного, заздрісного і неправого. Напевно, лише справи Добра спасуть нинішній світ. Недаремно сьогодні так багато акцій під гаслом: «Бути добру, твори Добре», адже велике смислове навантаження закладене в слово Добро.

«Істина» – це Бог, коли вдасться вихолостити безліч правд і кривд, відкинути їх. Хто найближчий до істини, той перемагає, і це мимоволі відчувається. Тут важливо відчути промисел Божий через стояння у вірі, священне писання і передання, коли духовними станами вдається прозрівати (передбачати, заглиблюватись) у вічність. Євангеліст Марко оповідає, що коли Ісуса побачили біснуваті, вони ще здалека закричали, Іісусе, чого прийшов ти передчасно мучити нас (Мф. 8:29). На цьому прикладі видно, як неправда і брехня дивним чином проявляється за умови святості життя.

«Справедливість» неодмінно переможе не правду. Життя – циклічне, і ми наглядно спостерігаємо, як уже тут, у земному житті, справджується багато відплат (відшкодувань) за добро добром, а за зло – злом. Поряд із земним судом, суд Божий по-справжньому справедливий і може відбутись вже сьогодні чи найближчому майбутньому через втручання промислу Божого, ближніх наших чи інших обставин. Також йдеться про друге пришестя Христове або кару, стояння над прірвою, коли цілий рід чи роди викорінюються, адже прогнівили безвинного, сироту, убогого, зрештою розп'яли Спасителя.

Чи можна говорити про війну комунікацій? Сьогодні триває буремна боротьба відносин, безперервно точиться інформаційна війна. Тобто семантика і прагматика концепту війни проходить крізь призму духовних наративів негативних станів з орієнтиром на стратегічні пріоритети і виробленням відповідних тактик дій у рамках, як уже зазначалося, ціннісних, філософських, духовних сутностей. Формула «війна комунікацій і протистоянь» молитовним станам, добру, висловлюванню істин та відстоювання справедливості виступає чи не єдиною рушійною силою та інструментом протидії злу як активній силі, і відповідно, трансформації у набагато більш досконалі стани. Ми звикли, що війна нищить і руйнує, однак вона ще й викристалізовує у спрямованості праведного, виводить на чисту воду багатьох, адже зачіпаються інтереси найціннішого, найдорожчого – гинуть рідні і близькі люди, руйнується усе нажите, здобуте непосильною працею чи руйнується паразитування на людському біді і горі, де людина,

маючи орієнтир та порівняння, обирає ту чи іншу сторону протистояння залежно від умов проживання, ментальності, внутрішніх протиріч і налаштованостей Духу. За таких станів крик душі через молитву до Бога, біль і страждання є шляхом до заступництва, помилування чи справедливої відплати, покарання.

Напередодні Великого посту у храмах співається піснеспів – «На ріках вавилонських», де впадають до серця слова: «Аще забуду тебе, Иерусалиме, забвена буди десница моя», «Блажен, иже имет и разбиет младенцы твоя о камень» (Пс. 136:8,9). Під «младенцами» тут розуміються гріховні (блудні, лихі) помисли, які розбиваються об камінь віри у Христа-Господа, Розп'ятого і Воскреслого, а також того, який знову прийде у славі судити живих і мертвих.

Наскільки нищівним є зовнішнє прикриття добра неправдою? Бачимо, як демократичне врядування призводить до протистояння, де інформаційна війна у напрямку духовного особливим чином поширюється на середовище думки, молитви, що призводить до справжнього протистояння (оголошення, загострення війни), протидії добру, коли відбувається торжество правди в її істинному значенні. Тоді, здається, уся сила «зла пекельного» повстає, озброюється своєю люттю проти нас чи відповідного стояння у вірі. За таких умов, відбувається тотальна війна із застосуванням гібридних технологій і лицемірств, лукавства, неправди, підкупу чи обману – лиш би понівечити справедливість. Відповідний стан можна відчути на духовних рівнях праведності, коли свідомістю і волею керує не злоба і ненависть, а правда Божа, чи, навпаки, злобні стани під прикриттям добра. І як би ретельно не маскувалося зло і ворожа сила під егідою благочестивості, її можна розпізнати. Вона відчувається і проявляється у разі появи праведника чи несумісності характерів, людських сутностей, формацій.

Нинішня епоха гібридних інформаційних війн перейшла якісну межу зверхності та цинізму. Вона набула глобальних властивостей, які дієвим чином відображаються на фонових явищах суспільства. Водночас молитва за себе і ближнього шляхом (методом) відповідної налаштованості Духу можуть дати неабиякі результати, адже в цьому випадку вдається охопити Вселенну, космос і галактики, куди Інтернет-технології ще не дійшли. В цьому і прерогатива молитовних станів у протистоянні неправді. Інформаційна війна в аспекті благочестивих помислів і молінь є головною віхою і великою силою. Найкращим прикладом є перемога через віру. Так, у Старому Завіті Гедеон і його 300 воїнів перемагають 135-тисячне військо медіанітян (Суд. 8:10). Тобто один праведник може перемогти Силою Божою тьму непроглядну, легіони – тисячі, мільйони духів зла, які озброюються проти Добра. Відповідні стояння можна поширювати на держави і нації.

Які шляхи виходу чи альтернатива застосування дієвих методів боротьби зі злом? Спокон-віків у біді та горі люди прибігали до Храму Божого молились і трудились зі страхом Божим і трепетом перед могутністю Всевишнього. Тому найкращим засобом, зважаючи на національну

ідентичність, міг би бути дзвін хоча б на час тривог, (подібно як це робиться у мусульман), а також клич до Неба про помилування, як це було в епоху чуми, голоду, мору, коли люди особливим чином били у набат. Сьогодні виття сирен у якійсь мірі асоціюється з одкровенням Іоанна Богослова (Отк. 8:1-6), а саме: книга за сімома печатками, сім ангелів, які сурмлять у труби сповіщаючи апокаліпсис. Особливої уваги заслуговує зірка полин, яка асоціюється з Судом Божим, а в українській національній традиції – з Чорнобилем (що у перекладі означає полин, гіркота). В Одкровенні Іоанна Богослова (Одкр. 8–11) говориться: «І засурмив третій Янгол, і впала з неба велика зірка, палаючи, як смолоскип, і впала на третину річок та на водні джерела, і ім'я цієї зірки — «полин», яка можливо і є Чорнобиль.

Тому, саме в цей час, як сирени сповіщають про небезпеку, Церква може дзвонити у дзвони про помилування. Цілком ймовірно, що ця акція, коли народ Божий у своєрідний спосіб кличе на допомогу Небо, багатьох угодників божих, мобілізуються справжні внутрішні, духовні молитовні стани воєдино. Сила Божа здатна помилувати, підтримати, вивести на шлях істини боголюбивий український народ. Якщо летить ракета, вона неодмінно завдасть біди. Звідси церковний дзвін – це також прояв відповідної молитви, любові до Бога. Цілющі властивості дзвону доведені наукою. А скільки хвороб він лікує! За словами старців, якщо б людина бачила скільки духів злоби піднебесної літає, то не видно було б неба. Значить, їх можна розігнати молитовними станами, гучними набатами передзвону, справжнім протистоянням, що є також проявом боротьби до звільнення від усякої нечистоти, залежності з одночасним вибудовуванням відносин взаємозлагодженості, де ситуація і атмосфера показує хто недруг чи ворог, а хто побратим.

Чому саме харківська юридична школа найкраща в Україні? Харківський національний університет внутрішніх справ може пишатися величчю наукової школи кримінології та її представниками – О.М. Бандуркою, О.М. Литвиновим та Ю.В. Орловим, багатьма іншими видатними вченими. При Університеті створена кримінологічна асоціація України, яка ось уже понад 10 років займає передові щаблі серед закладів вищої освіти України за кількісно-якісними показниками наукових досліджень. Високий пілотаж мислення наших вчених дав можливість піднятися на висоту архієрейського служіння у науці, де виробляються, викристалізовуються вищі смисли науки в її найрізноманітніших обрисах. Тут видніється унікальне етнонаціональнодуховне кримінологічне знання, вихолощене з багатьох наук. Ми по-справжньому пишаємось, що в непростих умовах поліцейської служби, часом неакадемічної атмосфери та обстановки, народжуються справжні лідери з мисленням загальнодержавного та світового масштабу. Наука, що вибудовується вченими набуває самих витончених форм знаних митців, осягає повноту складнощів сучасного світу та формує відповідне знання у виді законодавчих конструкцій і положень високого зразка. Вченими пишається університет, Харківщина, Батьківщина. Вони стоять на варті формування

національної ідентичності, професіоналізму, а засвідчені знання спонукають молодь сумлінно вчитись, досягати висот мислення, перемагати. За час навчання у курсанта чи студента, слухача і читача неодмінно буде можливість поринути у атмосферу справжньої універсальної (енциклопедичної) освіти і науки завдяки лекціям та зустрічам, науково-практичним конференціям багатьох видатних професорів, викладачів університету.

Місто-герой Харків, славна Слобожанщина, інтелектуальна столиця України: – столиця юридичної освіти з центром Національної академії правових наук України у м. Харкові; – столиця поліцейської освіти, ХНУВС, як найдавніший заклад серед поліцейських вишів України. Харків і харків'яни впевнено тримають оборону нашої держави. Місто є своєрідним форпостом від загарбницьких цілей ворога. Харківщина – мала Батьківщина Г.С. Скороди та Г.Ф. Квітки-Основ'яненко, а також багатьох митців, науковців, три нобелівських лауреати – Ілля Мечников, Лев Ландау і Саймон Кузнець. Унікальне місто, яке підготувало для нашої держави велику когорту управлінців високого зразка і масштабу, завдяки славетній школі юриспруденції, психології, соціології, технічній освіті. Особливий дух та сакральна атмосфера харківської юридичної і поліцейської освіти безперечно накладає відбиток у формуванні свідомості Особистості.

Ольга Кубецька
кандидат економічних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Верховенство права, поряд із демократією і правами людини, є однією з основ європейських правопорядків [1]. У багатьох дослідженнях, верховенство права пов'язується з економічним розвитком, а його відсутність зі стагнацією і занепадом [2].

Високий статус економічного та соціального розвитку суспільства неможливий без практичної реалізації принципу верховенства права як універсального регулятора всіх правовідносин. Основою високорозвиненої ринкової економіки є добросовісна конкуренція, транспарентність у прийнятті рішень, їх узгодження, рівнозначна відповідальність усіх суб'єктів перед законом і без будь-якої дискримінації, у тому числі і соціальної. Таким чином, принцип верховенства права, як принцип справедливості, є невід'ємною складовою прогресивного розвитку держави, демократії, прав людини [4].

Розглянемо сутність та значення складових високорозвиненої ринкової

економіки.

1. Добросовісна конкуренція. Поняття «добросовісна конкуренція» є оцінним, його визначення, на жаль, на національному рівні не закріплено в жодному нормативно-правовому акті.

Зокрема, відповідно до ст. 10 bis Конвенції, під недобросовісною конкуренцією розуміють будь-які дії, що суперечать звичаям, які склалися у промислових і торговельних справах. Крім того, у Конвенції наводяться такі дії, що підпадають під поняття «недобросовісна конкуренція» і мають бути заборонені:

– усі дії суб'єктів господарювання, що можуть незалежно від способу викликати змішування щодо підприємства, продуктів або промислової чи торговельної діяльності конкурента;

– дії, які призведуть до дискредитації підприємства, продуктів і промислової чи торговельної діяльності конкурента (наприклад, поширення неправдивих тверджень під час провадження своєї діяльності);

– введення громадськості в оману під час здійснення своєї комерційної діяльності шляхом зазначення чи твердження неправдивих положень щодо способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування чи кількості товарів [3].

Добросовісна конкуренція являє собою форму взаємодії учасників конкурентного змагання, за якої суб'єкти господарювання під час здійснення господарської діяльності дотримуються чесних і добрих звичаїв, вимог добросовісності, розумності та справедливості, завдяки чому отримують переваги в конкурентній боротьбі, а споживачі мають можливість вільно вибирати товари (роботи, послуги) належної якості.

2. Транспарентність у прийнятті рішень. Транспарентність – засаднича властивість політичної влади, яка забезпечує розвиток демократії, громадянського суспільства шляхом відкритості дій різних гілок влади, процедур прийняття рішень та активізації громадянського контролю над діяльністю органів державної влади та управління, а такі поняття, як прозорість, відкритість, гласність є певними атрибутивними ознаками (характеристиками) транспарентності [5].

Транспарентність як соціальний феномен характеризує вплив інформації та медіа на механізми соціальної організації, стан поінформованості (наявність повного, достатнього та достовірного знання) щодо того чи іншого виду діяльності (її об'єктів чи результатів). Водночас існують побоювання, що надмірна відкритість соціальної системи збільшує можливості соціального конструювання контролю в різних сферах та соціальної деконструкції, унаслідок імплозії – взаємопроникнення та змішування структур, категорій та цінностей [6].

3. Рівнозначна відповідальність усіх суб'єктів перед законом. Принцип рівності передбачає чотири основні аспекти, які суттєво відрізняються один від одного, хоча і не є незалежними:

1) Рівна повага в межах певної схеми процесу ухвалення постанов — вимога виявляти рівну повагу до думки кожного.

2) Об'єктивне ставлення — вимога однакового розгляду однакових випадків.

3) Рівність розподілу — вимога отримання кожним рівної частки певного блага.

4) Рівність результату — вимога, згідно з якою індивіди після процедури розподілу повинні опинитися в однакових умовах.

Отже, у процесі господарської діяльності підприємств, функціонуванні державних інститутів, діяльності фізичних осіб – всі суб'єкти повинні утримуватися від дій, які заборонені, і дотримуватися правил.

1. EU, European Union. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. 2012. URL: https://eur-lex.europa.eu/ legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT (дата звернення 10.08.2018).

2. Gowder P. Rule of Law in the Real World. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. P. 276.

3. Коментар до Закону України «Про національну безпеку України» / О.М. Кубецька, В.О. Лазарєв, О.В. Неклеса, Я.С. Палешко. Дніпро : ДДУВС, 2020. 72 с.

4. Резніков О., Вінгловська О. Принцип верховенства права і проблеми його забезпечення в Україні. URL : https://yurincom.com/legal_practice/analitychna_yurysprudentsiia/pryntsyp-verkhovenstva-prava-i-problemy-joho-zabezpechennia-v-ukraini/

5. Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України : конспект лекції до короткотермінового семінару в системі підвищення кваліфікації кадрів. Уклад. Е. А. Афонін, О. В. Сушій. Київ : Вид-во НАДУ, 2010. 48 с.

6. Наливайко Л. Р., Романов М. Ю. Поняття транспарентності в світлі європейських цінностей. *Екологічне право.* 2016. № 1–2.

Ольга Кулініч
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

В умовах триваючого воєнного конфлікту залишається гострою і актуальною проблема врегулювання проблем забезпечення прав, інтересів та потреб внутрішньо переміщених осіб. Правова основа механізму забезпечення прав і свобод цієї категорії осіб оперативно удосконалюється та реагує на нові виклики і потреби. Але пошук актуальних напрямів його практичного функціонування обумовлює потребу систематизації основних тенденцій у цій сфері.

Згідно з оцінками МОМ, станом на грудень 2022 року кількість ВПО в Україні становить 5,9 млн осіб. Це свідчить про незначне зменшення кількості ВПО порівняно з 6,5 млн осіб станом на кінець жовтня. Однак серед них 680 000 осіб стали ВПО протягом останніх 30 днів. Більшість із них здійснили переміщення з районів на сході (43%) та півдні (25%) країни [1]. Ймовірна динаміка таких даних в умовах військових дій, що продовжуються.

Поява в Україні такої кількості внутрішньо переміщених осіб стала колосальним випробуванням для нашої держави й для українського суспільства, оскільки без підтримки громадськості неможливо органам державної влади самотужки подолати таку глобальну проблему [2, с. 176]. Внутрішнє переміщення, пов'язане з конфліктами та переслідуваннями, безумовно, не є новим явищем. І все ж це мало місце в 1990-х роках, коли зростав рівень порушення прав людини і, як наслідок, масове переміщення людей, спричинене головним чином внутрішніми збройними конфліктами. Внутрішнє переміщення було поставлене на міжнародний порядок денний у результаті зближення «пресингу» гуманітарних, регіональних та міжнародних проблем безпеки, які викликали більш широкі дебати в сфері безпеки і розвитку досліджень та тенденцій розвитку міжнародного права [3, с. 65]. Україна має досвід врегулювання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, який у середньостроковій та довгостроковій перспективі не можна визнати досконалим.

Внутрішнє переміщення вимагає комплексної політики у разі надання їм допомоги і захисту. Зрештою, захист внутрішньо переміщених осіб означає забезпечення того, щоб вони мали б змогу відновити нормальне життя у разі прийняття результативного рішення. Пошук будь-якого результативного рішення для внутрішньо переміщених осіб є складним процесом, пов'язаним з питаннями дотримання прав людини, гуманітарними питаннями, розвитком, реконструкцією та розбудовою мирного життя. Іншими словами, це вимагає інтегрованого підходу до відновлення безпеки, який ґрунтується на зусиллях та можливостях внутрішньо переміщених осіб [3, с. 65]. У основі формування відповідної політики мають лежати реально оцінені потреби внутрішньо переміщених осіб у довготривалій перспективі.

Наразі, за оцінками ООН, 785 000 внутрішньо переміщених осіб по всій Україні нині планують інтегруватися у поточному місці перебування. Найбільша частка внутрішньо переміщених осіб, які шукають можливості місцевої інтеграції, проживає на сході (а саме 206 000 осіб) та заході (201 000 осіб) країни. Незалежно від їхніх преференційних довгострокових рішень на момент опитування, дві третини внутрішньо переміщених осіб по всій країні передбачають необхідність залишатися у поточному місці перебування щонайменше ще на 6 місяців. 44% внутрішньо переміщених осіб, які сподіваються інтегруватися в поточному місці перебування, висловили потребу в підтримці інтеграції [1]. Отож, переважна більшість внутрішньо переміщених осіб планує повернутися до місця свого постійного проживання,

але таке повернення не буде практично можливим для великого відсотка з них у найближчій перспективі (через продовження бойових дій, потребу гуманітарного розмінування, відновлення інфраструктури та житлового фонду тощо).

Пріоритетними ж потребами внутрішньо переміщених осіб були і залишаються: матеріальні ресурси, житло, працевлаштування, медична допомога, освітні послуги тощо.

При оцінці профілю потреб певних категорій варто звернути увагу на ситуації, при яких формуються ці потреби. Триваюча війна, криза довіри та чуже середовище та інші ситуації кардинальним чином впливають на населення шляхом розвитку психічних розладів. Ці стани серед інших проблем можуть включати посттравматичні стресові розлади (ПТСР), депресії, тривожність, черепно-мозкові травми та зловживання психоактивними речовинами тощо. Через травматичне середовище, в якому перебувають внутрішньо переміщені особи, які евакуювалися з зони бойових дій, вони мають значно більший ризик розвитку цих проблем зі здоров'ям [4, с. 55]. Отож, до вироблення комплексної політики забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб слід залучати широке коло експертів та, перш за все, самих громадян, які вимушено перемістились.

Пріоритетними напрямами державної підтримки внутрішньо переміщених осіб є дотримання соціальних гарантій, забезпечення житлом, працевлаштуванням, матеріальна допомога багатодітним родинам, особам похилого віку, компенсація за знищене житло та ін. Це обов'язок держави, який має бути виконаний незалежно від ступеня активності або припинення повномасштабного вторгнення [5, с. 64]. При цьому, слід акцентувати і на проблемах доступу внутрішньо переміщених осіб до адміністративних та соціальних послуг.

Особливо гостро постають питання реєстрації внутрішньо переміщеної особи; відновлення втрачених документів, що посвідчують особу; працевлаштування та отримання статусу безробітного; оформлення житлових субсидій; призначення та отримання різних видів соціальної допомоги та пенсійних виплат на тимчасово окупованих територіях; отримання медичної допомоги тощо [6]. Забезпечення доступності вказаних послуг потребує як організаційних, так і кадрових ресурсів.

Чим довше триватиме війна, тим самим зростатимуть середньострокові та довгострокові потреби людей, які постраждали від конфлікту, внутрішньо переміщених осіб та тих, хто повернувся, щоб відновити своє життя, і потребуватиме постійної підтримки з боку гуманітарної та міжнародної спільноти в цілому [4, с. 55]. Умовою відновлення порушених прав і свобод українців, отримання справедливої сатисфакції є розслідування багаточисленних злочинів та порушень міжнародного права, а також притягнення до відповідальності злочинців. Важливим є широке інформування на загальнодержавному та муніципальному рівнях про зміни у законодавстві,

особливо в інтересах внутрішньо переміщених осіб [7, с. 59; 8-9].

Отже, основними тенденціями забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні є: вирішення житлових проблем за рахунок інвентаризації та безоплатного тимчасового надання його у користування особам, які потребують; спрощення доступу до адміністративних послуг; реалізація механізму компенсації за втрачене та пошкоджене майно, моральні збитки та втрачене здоров'я; посилення інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцевих громадах та ін.

Вказані заходи потребують матеріальних, кадрових, організаційних ресурсів, що можуть бути забезпечені завдяки стратегічному плануванню у довгостроковій перспективі.

1. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні – листопад/грудень 2022 року / Міжнародна організація з міграції ООН. URL: https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund.

2. Наливайко Л., Коршун А. С. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану: доктринальний аспект. *Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини:* мат. міжн. науково-прак. конф. (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національни університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. С. 175-180.

3. Галіахметов І.А. Змістова характеристика прав внутрішньо переміщених осіб та хост-територіальних громад. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 4. С. 63-68.

4. Жиленко Р. В., Афанасьєв Д.М. Локальний вимір потреб внутрішньо переміщених осіб: приклад ужгородської територіальної громади. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2022. № 2 (51). С. 54-57.

5. Коба М.М., Фицько Г.Р. Осмислення правового статусу та сучасних соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб. *Юридична наука в сучасному суспільстві.* Матеріали науково-практичної конференції (м. Острог, 24-25 червня 2022 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С. 59-64.

6. Андрієнко І. До питання про соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в України. URL : http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/21943/1/% _p137-139.pdf.

7. Kulinich O.O. Guaranteeing the rights and freedoms of internally displaced persons in Ukraine under martial law: general characteristics. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 59-63.

8. Наливайко Л.Р., Мінакова Є.В. Забезпечення доступу внутрішньо переміщених осіб до виборчих прав на місцевому рівні (на основі досвіду проведення місцевих виборів 2020 року): теоретико-прикладний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск*. 2021. № 2. С. 31-36.

9. Наливайко Л.Р., Бочковий О.В., Мінакова Є.В. Проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування з питань, пов'язаних з внутрішньо переміщеними особами в умовах децентралізації влади (за результатами опитування пілотних громад). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 129-136.

Владислав Кундеус
кандидат, юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 334 КК УКРАЇНИ «ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ МІЖНАРОДНИХ ПОЛЬОТІВ»

Як відомо, кожне кримінальне правопорушення посягає на певний об'єкт, завдає йому істотної шкоди або ставить під загрозу спричинення такої шкоди. Серед існуючих концепцій визначення об'єкта кримінального правопорушення теорія, що об'єктом кримінального правопорушення (злочину) є суспільні відносини» є панівною. Як зазначає Колос С. С.: «Відповідно до вищезазначеної концепції, об'єкт злочину – це суспільні відносини, взяті під охорону нормами кримінального права, на які посягнув порушник» [1, с. 197]. Оскільки суспільні відносини, на які посягає кримінальне правопорушення, є багатосторонніми наукою кримінального права використовується найбільше поширена класифікація об'єктів кримінального правопорушення, «за вертикаллю»: 1) загальний об'єкт, 2) родовий (груповий, видовий) об'єкт та 3) безпосередній об'єкт (основний і додатковий). Родовим об'єктом визначають об'єкт, яким охоплюється певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною суттю суспільних відносин, які через це повинні охоронятися єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм [2, с. 16]. У науці кримінального права загальноприйнятним положенням вважається те, що побудова системи розділів Особливої частини Кримінального Кодексу України (далі – КК України) та об'єднання кримінальних правопорушень певним розділом відбувається за родовими об'єктами кримінального правопорушення. Зокрема Бандурка І.О. вказує, що властивість родового об'єкту покладена в основу побудови Особливої частини КК України, об'єднуючи в межах одного розділу кодексу норми, в яких встановлюється відповідальність за посягання на тотожні чи однорідні суспільні відносини» [3, с. 73]. Слід вказати, що ст. 334 КК України, розташована у Розділі XIV КК України «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації». Отже, на підставі принципу побудови Особливої частини КК за родовим об'єктом посягання, родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 334 КК України «Порушення правил міжнародних польотів», слід вважати суспільні відносини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації.

В системі класифікації об'єктів «за горизонталлю» безпосередній

об’єкт, як частину родового об’єкта поділяють на основний та додатковий об’єкти. Як наголошує Митрофанов І. І.: «….у деяких випадках кримінально каране діяння шкідливо впливає відразу на кілька охоронюваних законом суспільних відносин. У такому разі безпосередній об’єкт злочину поділяється на основний і додатковий» [4, с. 156]. Основним безпосереднім об’єкт прийнято вважати відносини, яким безпосередньо спричинюється шкода. Додатковим – відносини, яким спричиняється шкода попутно з основним безпосереднім об’єктом [5, с. 97].

Кримінального правопорушення, передбачене ст. 334 КК України встановлює відповідальність за вліт в Україну або виліт з України без відповідного дозволу, а також недодержання зазначених у дозволі маршрутів, місць посадки, повітряних трас, коридорів або ешелонів. В літературі зазначається, що заборона перетинання лінії кордону без дозволу компетентних органів чи поза встановленими правилами є складовою недоторканності державних кордонів [6, с. 36]. Законодавством України встановлюється, як загальні правила перетинання державного кордону, так і спеціальні правила перетинання державного кордону України повітряним судном. Зокрема, ст. 9 Закону України «Про державний кордон» вказує, що перетинання державного кордону України повинно відбуватися з додержанням встановленого порядку [7]. Що стосується повітряних суден, то вони повинні перетинати державний кордон України у спеціально виділених маршрутах обслуговування повітряного руху (ч. 1 ст. 32 Повітряного кодексу України). Перелік маршрутів обслуговування повітряного руху для перетинання державного кордону України затверджується уповноваженим органом з питань цивільної авіації за погодженням з Генеральним штабом Збройних Сил України та Адміністрацією Державної прикордонної служби України (ч. 2 ст. 32 Повітряного кодексу України) [8]. В цьому зв’язку слід вказати, що авіаційні правила визначають порядок виконання польотів цивільних та державних повітряних суден і є бов’язковими для виконання усіма фізичними та юридичними особами незалежно від форм власності та відомчої підпорядкованості, які провадять діяльність у галузі авіації та використання повітряного простору України [9]. Недодержання авіаційних правил виконання польотів повітряних суден створює, насамперед, загрозу безпеці польотів повітряних суден.

Отже, зміст безпосереднього об’єкту кримінального правопорушення, передбаченого ст. 334 КК України безпосередньо виплаває із характеру діяння – посягання на два об’єкти. По-перше, на суспільні відносини недоторканності державних кордонів повітряним судном. По-друге, на суспільні відносини у сфері безпеки польотів повітряних суден, що порушуються внаслідок невиконання або неналежного виконання правил польотів повітряних суден: недодержання зазначених у дозволі маршрутів, місць посадки, повітряних трас, коридорів або ешелонів. Оскільки, основний безпосередній об’єкт є частиною родового об’єкту основним безпосереднім об’єктом кримінального

правопорушення, передбаченого ст. 334 КК України «Порушення правил міжнародних польотів» слід вважати суспільні відносини у сфері недоторканості державного кордону України, що встановлюють заборону перетинання лінії державного кордону України повітряними суднами без дозволу уповноважених органів з питань цивільної авіації чи з порушенням встановленого порядку (правил) перетинання державного кордону України такими суднами.

Додатковим безпосереднім об’єктом вказаного кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері безпеки польотів повітряних суден, що порушуються внаслідок невиконання або неналежного виконання правил польотів повітряних суден, паралельно з основним безпосереднім об’єктом – суспільними відносинами у сфері недоторканості державного кордону України.

1. Колос С. С. Об'єкт злочину у науці кримінального права. Підприємство, господарство і право. 2018. № 11. С. 196-199.

2. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручн. для студентів юрид. спец. вищ. Закладів освіти / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-е вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. С. 105.

3. Бандурка, І. О. Об’єкт злочину як кримінально-правова категорія / Бандурка Ірина Олександрівна // Право.ua. 2015. № 2. С. 70-75.

4. Загальна частина кримінального права України : навч. посіб. / Митрофанов Ігор Іванович ; Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Одеса : Фенікс, 2015. 576 с.

5. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

6. Цимбалістий Т. О. Конституційно-правовий статус державного кордону України [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 20.02.03 / Цимбалістий Тарас Олегович ; Академія прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 1998. 213 с.

7. Про Державний кордон: Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text (дата звернення: 08.02.2023).

8. Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2011 № 3393-VI // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#n502 (дата звернення: 06.02.2023).

9. Про затвердження Авіаційних правил України «Загальні правила польотів у повітряному просторі України» Державіаслужба України, Міноборони України; Наказ, Правила від 06.02.2017 № 66/73 //https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0654-17#Text (дата звернення: 08.02.2023)

Ярослав Лантінов
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ ІДЕАЛ «ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА» ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У навчальній та науковій літературі концепт «Верховенство права» найчастіше іменується «принципом права», а ще «юридичним принципом», «правовою доктриною», «правовою культурою» тощо. «Верховенство права» є концептом з іноземним походженням, а сучасне його розуміння пов'язується, у першу чергу, з діяльністю Ради Європи та Європейською комісією за демократію через право (Венеціанською комісією), які утримують провідну позицію з визначення та застосування «The Rule of Law» для оцінки націй, держав та правлінь на відповідність йому.

Якщо перекласти дослівно, то «Rule of Law» українською означає «Правило Закону» і це дуже добре визначає зміст цієї настанови: якщо нація (суспільство) бажає стати / вважатися демократичною і правовою, то вона має не лише бути демократичною (тобто залучати громадян до прийняття рішень) та забезпечувати їх права, свободи та гідність, але і здійснювати це з додержанням настанов «Законність», «Правова визначеність», «Заборона свавілля», «Равенство перед законом та недискримінація», «Забезпечення правосуддя», кожна з яких також є групою настанов. Ось «Верховенство права» і є станом коли усі ці правила повністю впроваджені у життєдіяльність нації (суспільства) і стали визначальною основою правової системи у дійсності.

Проте, як визнає Венеціанська комісія, «досягнення повного верховенства права все ще залишається нездійсненною задачею навіть у країнах із усталеною демократією» (п.29 Контрольного списку питань для оцінки дотримання верховенства права) [1]. Таким чином, можемо для себе визначити, що «Верховенство права» є по суті комплектом правил, а стан же повного впровадження «Верховенства права» – є задачею для демократично-правових суспільств (націй). Отже, можемо називати «повне «Верховенство права» також і віддаленою метою управління, тобто цінністю чи правовим ідеалом, які придатні для орієнтування при кримінально-правовому нормуванні.

Відтак, при веденні кримінально правової політики протидії злочинності з тим, щоб суспільство наблизилося та утримувалося у стані демократичного та правового, слід орієнтуватись на правила «Верховенства права». Зокрема, при криміналізаційній перевірці слід виконати наступні правила.

1. «Законність», як елемент «Верховенства права» є групою настанов, згідно з якими слід досягти того, щоб:

А. Законотворчість була:

- транспарентною;
- підзвітною;
- демократичною.

Б. Законовикористання було доброчесним.

2. Комплекс правил «Правова визначеність» передбачає, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, які встановлюються такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки та формувати правомірні (легітимні) очікування.

А. Властивості – передбачуваність, яка забезпечується через:

- послідовність;
- точність;
- чіткість критеріїв;
- стабільність;
- встановлення наперед;
- ясність.

Б. Принципи:

- зворотня сила;
- nullum crimen sine lege;
- nulla poena sine lege;
- ne bis in idem;
- res judicata.

3. «Заборона свавілля» («Запобігання зловживанню повноваженнями»). Для цього слід виключити здійснення юридичного нормування та індивідуальних актів урядування без адекватного обґрунтування. Досягається це через дотримання принципу обґрунтованості (об'єктивної виправданості), який досягається через підпорядковані принципи: розумної мети, домірності (пропорційності), обмеження дискреції.

– Пропорційність означає, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах, мають бути здатними спричинити результат, заявлений як розумна мета та мають бути співмірними з нею.

- Розумна (легітимна) мета – визначені законами потреби публічного порядку чи безпеки, вимоги суспільної моралі чи здоров’я.

- Обмеження дискреції полягає у намаганні надання повноважень у не більш ніж достатньому обсязі (за напрямами, часом та простором), а також у передбаченні механізмів запобігання або виправлення зловживання ними чи покарання за таке.

4. «Рівність перед законом та недискримінація» складається з:

- рівності перед законом;
- рівності перед судом;
- відсутності дискримінації.

5. «Забезпечення правосуддя» складається з:
- забезпечення доступу до правосуддя;
- безсторонність суду;
- незалежність суду;
- дієвість судових рішень.

Таким чином, слід констатувати, що як правова концепція «Верховенство право» має високий ступінь теоретичної розробленості та обсяг достатній для виконання функції правового ідеала. Також слід визнати, що виконання правил «Верховенства права» при криміналізаційній діяльності є необхідною умовою вироблення кримінально-правових норм властивих правовому та демократичному суспільству.

_____

1. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Checklist of questions to assess compliance with the rule of law. Adopted at the 106th plenary session of the Venice Commission (Venice, 2016, March 11-12). (in Ukrainian).

Олег Левін
кандидат історичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

РОЗВИТОК ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЗА ЧАСИ ПРАВЛІННЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

В історії українського народу є такі сторінки, що є прикладом для сьогодення, для його правової культури. Однією з подій минулого була поява першого правового кодекса Київської Русі – Правди Руської. В ней закріплювалися: права власності правлячого класу, посилювалася охорона недоторканності людини, встановлювалися норми кримінального та цивільного права, з покарань виключалося смертна кара. «Руська Правда» стала першим письмовим збірником законів Давньоруської держави, важливою складовою її правової культури.

Процес формування української державності пов’язаний з розвитком правової думки, тому розуміння сутності держави та специфіки всіх складних державотворчих процесів, що характеризують суспільний розвиток, потребує дослідження правових ідей та документів, які їх відображають. [1;2;3].

Особливо це стосується епохи Ярослава Мудрого (978-1054 рр.) тому, що за часи його правління країна розквітла і стала могутньою державою середньовіччя.

Територія становила 1,1 млн.кв.км., населення – 4,5 млн.осіб. Крім розширення меж держави, займався він і внутрішніми справами, особливо розвитком її законів життя. Правовий зміст першої частини «Руської Правди», відомий нам, як «Правда Ярослава» (1015-1016 рр.), був орієнтований на захист людського життя, честі, гідності, милосердя.

Смертна кара не діяла, замінювалась на вигнання з рідної землі. В цьому правовому документі («Правда Ярослава») встановлювалися нові норми:статті про вбивство (1,2), про поранення і образу (3-7), про порушення прав власності (13-15). В них ми бачимо перші джерела норм українського права, які стали підгрунтям до створення Литовських статутів.

«Руська Правда» поділяла судочинство на світське та церковне. На церковне судочинство вплинуло розвиток християнства та релігійна реформа Ярослава Мудрого 1051 року. Кодекс законів «Руська Правда» був спрямован на боротьбу з язичництвом та пропагандою християнства. Варто відмітити, що були встановлені заборони на шлюби між родичами, двоєженства, самовільного розірвання шлюбу, примусу до укладання шлюбу тощо.

Кодекс вперше в історії нашої країни захищав права жінок. Якщо вбивали жінку, -аналогічне покарання було таке, якщо б вбили чоловіка. Дружина зберігала по закону майно родини після смерті чоловіка. Стаття 2 «Уставу Ярослава» передбачала вже норми покарання за викрадення нареченої з метою нецерковного одруження з нею. « Аже кто умчить девку або насилить, аже боярська дги за сором єї 5 гривен золота, а єпископу 5 гривен золота… а князь казнить їх» [4].

На той час такі норми були дуже прогресивними і спирались на наші національні традиції. На ціх прикладах ми бачимо, як складалась ціла система правових норм, які регламентували конкретні сфери суспільно-економічних відносин.

Подальший розвиток права Київської Русі проходив вже за часи правління Володимира Мономаха, але основа цієї роботи була проведена за часи правління Ярослава Мудрого.

---

1. Кормич А.І. Історія вчень про державу і право/ А.І. Кормич.- К.: Алерта, 2012.- с. 247-254.
2. Скакун О.Ф. Прогресивна політико-правова думка на Україні:IX
3. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти томах.-К., : Дніпро, 2001. – Т.1.
4. «Правда Руська» Ярослава Мудрого: початок вітчизняного законодавства: навч. посібник/ уклад.: Г.Г. Демиденко, В.М. Єрмолаєв; вступ. сл. В.Я. Тація.- Харків; Право, 2017.- 392 с.

Дмитро Лещенко
кандидат юридичних наук, доцент
(адвокат, докторант)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Під час початку війни Росії проти України, прийняття Закону України «Про віртуальні активи» [1] надало віртуальним об'єктам цивільних прав юридичний статус, а їх власникам можливість захисту своїх інтересів у правовому полі. Незважаючи на те, що Цивільний кодекс України не містить віртуальні активи серед об'єктів цивільних прав [2], це стало реальністю після прийняття згаданого вище закону.

У березні 2022 року стейблкойн Tether котирувався на 8-10% вище, ніж готівкова американська валюта, що стало причиною того, що багато забезпечених біженців використовували купівлю віртуальної валюти для виведення капіталу з країни та збереження заощаджень. Віртуальну валюту також активно використовували вітчизняні юридичні особи для виплат своїм працівникам, які переселилися за кордон, але продовжували працювати на українські компанії віддалено.

Вітчизняний Нацбанк заборонив прямі покупки віртуальної валюти за національну валюту та обмежив покупки за іноземну валюту до 100 тис. гривень на місяць у квітні 2022 року, з метою запобігти непродуктивному відтоку капіталу з країни в умовах військового стану. Ці обмеження спричинили необхідність перегляду українцями використання віртуальних активів, таких як криптовалюти.

Проте, криптовалюта була корисна Україні і в інших цілях, таких як збір пожертв на підтримку країни під час війни. Протягом трьох перших місяців війни загальна сума пожертв у криптовалюті перевищила 100 мільйонів доларів. Криптовалютна біржа FTX конвертувала отримані кошти у фізичні і надіслала їх Нацбанку України, щоб забезпечити канал для пожертвувань. Задонатити на користь України криптовалютою можна було також на сайті платформи UNITED24. Крім того, Кіберполіція створила криптогаманці для збору коштів на потреби поліцейських, рятувальників та прикордонників.

Введені валютні обмеження були пов'язані з повномасштабним вторгненням на українську територію і мали на меті забезпечити макроекономічну стійкість країни. Обмеження стосувались як бізнесу, так і населення України.

Державний апарат України долучився до співпраці з криптобізнесом та ринком віртуальних валют з метою збору коштів на допомогу вітчизняного МОЗ та постраждалим під час війни в Україні. На сайті Мінцифри були

розміщені адреси гаманців у кількох криптовалютах, а ініціатори проєкту створили колекції NFT-зображень, які можна придбати та поділитися ними в соціальних мережах. Де-юре використання віртуальних валют не регулюється законодавством, але де-факто такі транзакції стали реальністю для допомоги українцям.

WhiteBIT запустила інтеграцію з державним сервісом «Дія», що дозволило пришвидшити процедуру верифікації користувачів для проведення операцій на криптовалютному ринку. Крім того, WhiteBIT представила проєкт, де кожен охочий може обрати з понад 90 криптовалют і відправити кошти на допомогу МОЗ або постраждалим цивільним під час війни в Україні.

Поки що українське законодавство не дозволяє Міністерству цифрової трансформації або Міністерству оборони отримувати донати на допомогу армії на віртуальний рахунок у криптовалюті, але в державному апараті знайшлося чимало ентузіастів, які вигадали способи, як допомогти українській армії у легальний спосіб. Мінцифри створювало криптогаманці, за допомогою яких збирали віртуальну валюту на потреби оборони та відновлення України.

Чимало криптовалютних ентузіастів та підприємців в Україні виступають за легалізацію ринку віртуальних валют та створення сприятливого середовища для розвитку цієї галузі. Вони вважають, що це може стати потужним інструментом для залучення інвестицій та розвитку інновацій в економіці країни у післявоєнний період.

Проте, деякі експерти побоюються, що легалізація криптовалют може принести багато ризиків, зокрема пов'язаних зі злочинністю, відмиванням грошей та фінансуванням тероризму [3]. Тому перед владою стоїть завдання збалансувати ризики та переваги легалізації криптовалют та прийняти відповідні регуляторні та законодавчі рішення. У будь-якому випадку, вже зараз деякі державні органи та компанії активно використовують криптовалюти в своїй діяльності, що свідчить про потенціал цієї галузі. Проте, поки не буде прийнятих відповідних регуляторних та законодавчих актів, криптовалюти залишатимуться відносно тіньовою областю для держави та органів влади, що може відбитися на їхній ефективності та можливостях залучення додаткових ресурсів.

Україна зараз переживає складні часи, пов'язані з війною. Протягом останніх років донати українській армії та населенню стало досить популярною практикою. Віртуальні валюти грають важливу роль у цьому процесі, оскільки дозволяють швидко та анонімно переказувати кошти. Навіть найбільші волонтерські фонди, які допомагають Збройним силам України, приймають донати у криптовалюті.

Система смартконтрактів, що забезпечує прозорість транзакцій, також відіграє важливу роль у цьому процесі. Багато криптобірж та окремі користувачі вигадують різні способи, як підтримувати армію та цивільне населення України. Наприклад, BTC-Alpha створила фонд криптовалютних пожертв Alpha for Ukraine, який допомагає ЗСУ та населенню, що постраждало від війни. Binance

виділила два мільярди доларів на допомогу українським жінкам, які постраждали через вторгнення Росії в Україну. Currency.com переказала мільйон доларів на гуманітарну допомогу Україні, кошти розподілили між чотирма благодійними організаціями. Усі ці заходи показують, що криптоспільнота стоїть на сторожі миру та співпраці між країнами.

У 2022 році криптовалюти стали трендом в українському бізнесі та суспільстві, і ця тенденція продовжилася на початку 2023 року. Однак для офіційного визнання віртуальних валют та інших віртуальних активів об'єктами цивільних прав в Україні необхідні певні законодавчі зміни. Очікувалося, що з 1 жовтня 2022 року буде прийнято законопроєкт № 7150, який пропонує особливі умови оподаткування віртуальних активів (5% податок на прибуток від операцій з віртуальними активами та послуги, пов'язані з обігом віртуальних активів тощо). Однак, згідно з Постановою Верховної Ради України № 2911-IX від 7 лютого 2023 року, законопроєкт було знято з розгляду як такий, що не був рекомендований профільним комітетом Верховної Ради України.

Таким чином, Закон України «Про віртуальні активи» досі не набрав чинності. У зв'язку з цим, по-перше, необхідно прийняти законопроект № 7150 для прискорення набрання чинності Законом України «Про віртуальні активи». По-друге, слід внести зміни до Цивільного кодексу України, розширивши перелік об'єктів цивільних прав, включивши до нього віртуальні активи. Таку пропозицію вже висловлювали українські юристи, зокрема С.Б. Булеца, яка пропонувала внести зміни до статті 177 Цивільного кодексу України, включивши віртуальне майно як об'єкт цивільних прав. Вона стверджувала, що віртуальне майно має всі ознаки речей, має власну вартість і може вважатися нематеріальним об'єктом цивільних прав [4].

Враховуючи викладене вище, пропонується прискорити визнання віртуальних валют та активів об'єктами цивільних прав в Україні шляхом прийняття відповідного законодавства, зокрема фіналізації процесу доопрацювання та прийняття законопроекту № 7150 та внесення згаданих вище змін до Цивільного кодексу України.

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 / Голос України. – 16.03.2022 – № 57.

2. Цивільний кодекс України 2003 року / Відомості Верховної Ради України, 2003. – №№ 40-44. – ст.356.

3. Криптовалюта в час війни: цінність не лише для волонтерів // НОВИНАРНЯ: Новини України, що воює. – 18.10.2022 // https://novynarnia.com/2022/10/18/kryptovalyuta-v-chas-vijny-czinnist-ne-lyshe-dlya-volonteriv/

4. Булеца С.Б. Віртуальне майно у метавсесвіті як об’єкт цивільних прав // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Том 1 № 72. 2022. С. 126-133.

Лілія Межевська
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У період воєнного стану законодавство, яке регулює земельні відносини, змінювалося неодноразово. Введені на початку дії воєнного стану обмеження законодавець уже встиг послабити, а для певних зумовлених або видозмінених війною правовідносин – передбачив нове регулювання. Розглянемо основні із чинних та потенційних законодавчих змін у цій сфері. Наприклад процес укладання відповідних договорів стосовно домовленостей про земельні ділянки, оформлення право власності, та будь-яких інших дій стосовно всієї сфери земельних відносин є цілком складними, законодавством було роками вдосконалено законодавчу базу регулювання земельної політики, що дозволяло уникати незаконних та неочікуваних дій громадян стосовно володіння земельними ділянками, які, наприклад перебувають під державною охороною, знаходяться на природоохоронній зоні, або вже комусь належать.

Через збройну агресію росії проти України, багато громадян, підприємців, та навіть ТОВ, в областях які були більш за всі атаковані та тимчасово окуповані, були змушені мігрувати до інших міст, та стати внутрішньо переміщеними особами всередині країни, через ці складні моменти страждає не тільки фінансова забезпеченість людей, але й державна економіка, яка зазнає великих збитків не тільки на все що стосується обороноздатності держави та забезпечення армії усім необхідним, а й за відсутності малого та середнього бізнесу, який припиняє чи призупиняє своє функціонування у певних областях та містах України. З цією метою, Верховна Рада України, пішла на зміни стосовно спрощення законодавчої системи у сфері земельних відносин, а саме, був прийнятий в цілому Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану»

У законі є положення які розуміють собою надання дозволу на надання ділянки державної, комунальної власності в оренду для розміщення виробничих підприємств, що переміщені (евакуйовані) із зони бойових дій, без проведення земельних торгів зі складними обмеженнями умов оренди. Підприємства, яким будуть надаватися ділянки у випадку переміщення (евакуації) виробництва із зони бойових дій, визначатимуться спільним рішенням обласної військової адміністрації, з території якої переміщуються (евакуюються) виробничі потужності, та обласної військової адміністрації, на територію якої такі потужності переміщуються (евакуюються) [1].

Повноваження щодо надання у постійне користування земельних ділянок які належати до комунальної власності, якщо це стосується розміщення виробничих потужностей, або просто розміщення об‘єктів тимчасового перебування, то вони передаються виконавчим органам сільським, селищних, міських рад. Важливим уточненням є те, що навіть зі спрощенням процедур, щоб отримати право власності на земельні ділянки, надаватись у користування земельними ділянками які належать природно заповідному фонду, природоохоронними територіями, та іншими ділянками природоохоронного призначення, у використанні земель заборонено[1].

Зазначено, що в умовах коли дії Державного земельного Кадастру є обмеженим, або зовсім до нього не має доступу, також це стосується Державного реєстру речових прав про нерухоме майно чиняться відповідні правові передумови, щоб формувати земельні ділянки з метою передачі їх в оренду без внесення певних відомостей до Державного земельного кадастру та без присвоєння їй кадастрового номера на підставі технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земель, що буде слугувати додатком до договору оренди землі. Не підлягатиме державній реєстрації оренда земельних ділянок. Договори оренди землі будуть реєструватись військовою адміністрацією у Книзі реєстрації землеволодінь і землекористувань в умовах воєнного стану, що ведеться у паперовій та електронній формі, а примірник договору оренди землі передаватиметься електронною поштою центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин [2].

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» від 12.05.2022 №2247 – IXю

2. Погорілий А. «Друга хвиля земельного законодавства в умовах воєнного стану». 13.06.2022. URL: https://decentralization.gov.ua/news/15067.

Любов Мірошніченко
кандидат філологічних наук
Анна Корх
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

З періоду здобуття Україною незалежності постало гостре питання у сфері захисту прав та свобод людини, тому це питання в наш час набуло неабиякої актуальності. А також, не можна не зазначити, що в умовах інтенсивної євроінтеграції України було посилено увагу з боку міжнародних інституцій, адже на цей момент уряд країни затвердив доволі великий об'єм актів стосовно захисту прав і свобод громадян.

Не можна також оминути увагою, що активні процеси глобалізації слугують основною складовою співпраці країн світу між собою задля розвитку та поліпшення правових систем та зросту ролі людини у правовій сфері. Тому держава, яка перш за все сповідує демократичний устрій та сприяє розвитку та розширення основних прав людини, не може ігнорувати ці суттєві зміни.

Оскільки Україна належить до європейської регіональної системи захисту прав людини, яка діє в рамках Ради Європи, членом котрої наша держава є з 1995р., то постає необхідність залучення міжнародних стандартів у правове середовище українського народу. [1]

Варто розуміти, що галузь захисту прав людини є питанням не тільки для однієї країни в цілому, це поле діяльності всіх усвідомлених країн світу та міжнародних організацій. На сьогодні існує понад 300 документів (хартій, декларацій тощо), що поставили ціль зафіксувати на глобальному рівні базові права та свободи людини та захисту їх, при умовах порушення. Ці акти здебільшого розглядаються як міжнародні стандарти, які в цей же час були проголошені Генеральною Асамблеєю ООН під виглядом декларацій або ж рекомендацій. Саме це стало основним підґрунтям для формування Конституції України, де закріплені гарантії забезпечення і обов'язкового дотримання прав і свобод людей та громадян нашої держави.

Міжнародні стандарти в галузі прав людини – це загальновизнані міжнародно-правові норми, які закріплюють на загальнолюдському рівні статус особистості і встановлюють перелік основоположних прав і свобод, обов'язок держав дотримуватися цих прав і свобод, а також межі можливого або припустимого їх обмеження. [2]

Основні права людини – гарантована законом міра свободи (можливості) особи, яка відповідно до досягнутого рівня еволюції людства в змозі забезпечити її існування і розвиток та закріплена у вигляді міжнародного стандарту як загальна і рівна для усіх людей. [3]

Тяжкі обставини, які переслідували Україну з самого початку творення незалежності, залишили вагомий внесок у розвиток правової думки українців, тож ми змогли вберегти нашу національну ідентичність, а також перейняли досвід з формування правової системи.

Після ратифікації Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод разом з Протоколами 1, 2, 4, 7 та 11 вона офіційно стала частиною національного законодавства, відповідно до ст. 9 Конституції України щодо чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. [4]

Проаналізувавши інформацію, що представлена вище, ми можемо безумовно стверджувати, що наведені положення в Конституції України, навіть 2018 року, в повній мірі розкривають найголовніше завдання демократичної правової держави, а саме: забезпечувати в повній мірі, перш за все, захист та умови розвитку прав і свобод людей/громадян країни.

Наша держава на повну активно підтримує співробітництво з членами європейської спільноти в різноманітних галузях, що вимагає постійного утвердження різних міжнародних договорів.

А отже, існує потреба привернути увагу практиків і законотворців до названої проблеми для спонукання їх до формування відповідної концепції вдосконалення законодавства. Тож цілком очевидно, що позитивний досвід міжнародного співробітництва показує, що побудова добросусідських відносин з іншими державами базується на теорії і практиці міжнародного права та обумовлює потребу створення добре налагодженого державного механізму правового регулювання. [5]

Тож, перебудова правової системи України на основі міжнародних правових інститутів, які гарантують розвиток держави в соціальній та правовій сфері, мають неабияке значення.

Проблема імплементації норм міжнародного права із захисту прав людини в українську правову систему є ключовим питанням не тільки статті, а й загалом суспільнополітичного простору українців, тому для гармонійного впровадження міжнародних стандартів потрібно знайти найбільш дієвий засіб їх втілення. Річ у тому, що реальне здійснення норм міжнародних договорів у сфері захисту основних прав і свобод людини повинно відбуватися через створення державно-правових механізмів їх реалізації. [6]

Але затвердження Конвенції про захист прав людини, а також її визнання всередині держави є недостатньо дієвим методом впровадження її в життя.

Якщо проаналізувати все, що сказано вище, то можна прийти до висновку, що міжнародні стандарти весь час інтегруються у державне

законодавство. Перед Україною постають важливі проблеми впровадження та практичної реалізації основоположних прав та свобод людини на державному рівні, які проголошені у впроваджених міжнародних актах та положеннях Основного Закону України.

1. Конєв Іван. Інтеграція міжнародних стандартів із захисту прав людини в національну правову систему україни. Підприємство, господарство і право. Конституційне право. 2020. Режим доступу: URL: http://pgp-journal. kiev. ua/archive/2020/10/34. pdf, 2020 (дата звернення 10.02.23.)

2. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ : Реферат, 2006.

3. Харківський національний університет внутрішніх справ. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2018/pdf/54.pdf (дата звернення: 11.02.2023).

4. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2018

5. Братко І.В. Особливості імплементації норм міжнародного права. Актуальні питання публічного та приватного права 2015.

6. Антонович М.М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини. Київ, 2000.

Євгенія Мінакова
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГАРАНТУВАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

В умовах децентралізації влади в Україні актуалізується питання гарантування принципу верховенства права. Місцеве самоврядування отримало широкі повноваження та матеріальні ресурси, підвищився рівень їх відповідальності. Важливими є дієві гарантії належної, прозорої і ефективної діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, серед яких провідне місце належить внутрішньому контролю.

В юридичній науці внутрішній контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування знайшов фрагментарне висвітлення. Ця проблематика тісно пов’язана з наукою публічного управління та адміністрування і традиційно знаходиться в полі зору фахівців з державного управління та менеджменту.

В органах державного управління та органах місцевого самоврядування система контролю функціонує як органічна єдність двох підсистем – внутрішнього та зовнішнього контролю. Саме ці підсистеми у комплексі забезпечують безперервність, всеохопність та всебічність контролю [1].

Органи місцевого самоврядування за своєю природою є проявом самоврядування населення, й тому внутрішній контроль в органах місцевого самоврядування має відбуватись більш прозоро, а в певних випадках і з залученням громадськості. У такому разі він уже набуває рис змішаного контролю. Хоча, проводити суто внутрішній контроль виконання також украй необхідно. Такій контроль має на меті, перш за все, забезпечити внутрішній аудит якості реалізації місцевих програм розвитку, внутрішньої дисципліни тощо [2, с. 303]. Внутрішній контроль тісно пов'язують з менеджментом.

В. Обухов зазначає, що контроль виступає засобом зворотного зв'язку, дає органам управління необхідну інформацію про дійсний стан керованого об'єкта, про фактичне виконання управлінського рішення. Тобто, контроль, будучи елементом управління, є складним процесом, спрямованим на перевірку відповідності контрольованих об'єктів вимогам, що до них висуваються, і заданим параметрам [3, с. 3]. На думку В. Бакуменко та Д. Безносенко, контроль менеджменту – це різновид контролю, який охоплює всі етапи управлінської діяльності – плани, процедури й практичні дії, необхідні управлінцям для досягнення завдань організації. Контроль менеджменту містить методи й засоби контролю, які допомагають формуванню планів, складанню бюджетів, реалізації всіх функцій управління. Контроль менеджменту поділяється на функціональний, адміністративний та фінансовий [4, с. 338]. Внутрішній контроль є елементом системи внутрішнього забезпечення якості діяльністю органів місцевого самоврядування. Його належна організація дозволяє отримувати інформацію про якість та ефективність роботи органу місцевого самоврядування, а також коригувати свою роботу для досягнення її результативності.

Внутрішній контроль в органах місцевого самоврядування – це контроль якості управління та відповідності результатів діяльності встановленим цілям, а також стану виконавської дисципліни та ефективності роботи структури в цілому. Зовнішній контроль включає громадський контроль і контроль державних структур щодо дотримання органами місцевого самоврядування Конституції та законів України [5, с. 286]. Контроль, який здійснюють органи місцевого самоврядування також має внутрішній і зовнішній аспекти.

В. Борденюк зазначає, що контроль з боку органів місцевого самоврядування поділяється на внутрішній контроль, який здійснюється ними стосовно організаційно підпорядкованих їм об'єктів, та зовнішній контроль, який здійснюється ними стосовно організаційно не підпорядкованих їм об'єктів [6, с. 471]. Внутрішній контроль в муніципальних органах передбачає їх право забезпечувати законність та конституційність інших органів у системі місцевого самоврядування [7, с. 76]. Внутрішній аспект передбачає спрямування контрольних заходів на свою ж діяльність для забезпечення її законності, ефективності, якості тощо. Контрольна функція реалізується шляхом взаємного контролю радами, посадовими особами і виконавчими органами місцевого самоврядування [8, с. 121]. Внутрішній контроль дозволяє

сформувати високий рівень організаційної культури в органах місцевого самоврядування, що дозволить збалансувати та гармонізувати їх роботу.

Організаційна культура органу публічної влади – це система цінностей, принципів, норм і правил поведінки, що склалася в конкретному органі публічної влади та поділяється його співробітниками, що визначає як внутрішні відносини, так і взаємовідносини органу публічної влади із зовнішнім середовищем. За допомогою організаційної культури визначаються моделі та правила організаційної поведінки, формується певний клімат у колективі, здійснюється координація та контроль діяльності службовців, створюється система мотивації тощо [9, с. 27; 10, с. 83; 11, с. 40]. Нині корпоративна культура розглядається як один з головних інструментів, що забезпечує практичне підвищення ефективності роботи органів місцевого самоврядування. Вона є важливою для будь-якого органу місцевого самоврядування, оскільки може впливати на такі фактори: мотивація співробітників; привабливість органу місцевого самоврядування як роботодавця; моральність кожного співробітника, його ділова репутація; продуктивність і ефективність трудової діяльності; якість роботи співробітників; характер особистісних і виробничих відносин в органах місцевого самоврядування; відносини службовців у позаробочий час; розкриття творчого потенціалу службовців і посадових осіб місцевого самоврядування; формування позитивного іміджу органів місцевого самоврядування; покращення взаємодії між владою та громадянами тощо [12, с. 40]. Висока організаційна та корпоративна культура органу місцевого самовряування впливає не тільки на якість його діяльності в цілому, а й створює умови для його роботи з дотриманням принципів законності і верховерства права.

Отже**,** внутрішній контроль є елементом системи внутрішнього забезпечення якості діяльністю органів місцевого самоврядування. Його належна організація дозволяє отримувати інформацію про якість та ефективність роботи органу місцевого самоврядування, а також коригувати свою роботу для досягнення її результативності. Внутрішній контроль дозволяє сформувати високий рівень організаційної культури в органах місцевого самоврядування, що дозволить збалансувати та гармонізувати їх роботу.

Внутрішній контроль в органах місцевого самоврядування має бути реальним та ефективним, чітко стандартизованим та неформальним. В цьому аспекті вагому роль відіграє професіоналізація місцевого самоврядування, формування високої правової та організаційної культури.

---

1. Крупник А. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення. *Теоретичні та прикладні питання державотворення.* 2007. № 1. URL: www.library.oridu.odessa.ua.

2. Сухінін Д. В.Відмінності між моніторингом, оцінюванням і контролем у системі органів міс цевого с амоврядування. *Теорія та практика державного управління.* 2013. № 3 (42). С. 301-308.

3. Поважний С.Ф. Менеджмент: навчальний посібник. У 2 т. 3-тє вид. Донецьк: ДонДУУ, 2012. Т. 1. 331 с.

4. Ковбасюк Ю. В. Енциклопедичний словник з державного управління. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.

5. Сухінін Д. В. Контроль в органах державної влади та органах місцевого самоврядування: порівняльний аналіз. *Державне управління та місцеве самоврядування.* 2012. № 3 (14). С. 283-295.

6. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і адміністративне право. Київ: Ін-Юре, 2002. 668 с.

7. Shala M., Shala S. Supervision and Control of Local Governance in the Republic of Kosovo. *European Journal of Interdisciplinary Studies*. 2016. № 2. Issue 1. P. 74-84.

8. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2010. 232 с.

9. Магура М. И. Организационная культура как средство успешной реализации организационных изменений. *Управление персоналом.* 2002. № 1. С. 24-29.

10. Пермякова Л. Д. Організаційна культура органу публічної влади як об'єкт управління. *Держава та регіони.* 2012. № 3 (39). С. 80-85.

11. Щербак Н.В., Журавля Т.В., Толкованова В.В. Формування нової корпоративної культури в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування та розвитку міжмуніципального співробітництва. Київ: Видавництво «Фенікс», 2018. 156 с.

12. Толкованова В. В. Формування нової корпоративної культури в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування та розвитку міжмуніципального співробітництва. Київ: Видавництво «Фенікс», 2018. 156 с.

Любов Мірошніченко
кандидат філологічних наук
Олександра Грищенко
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Здоров'я – це необхідна умова активної та нормальної життєдіяльності людини. Значення здоров'я в житті кожної людини та взагалі у всього суспільства набуває великого значення. Проблематика здоров'я в сучасному світі розглядається в контексті стану навколишнього середовища, умов праці та побуту, способу життя людини. На нашу думку, психічне здоров'я людини може бути порушене домінуванням негативних, за своєю сутністю, рис характеру, дефектами в моральній сфері, неправильним вибором ціннісних орієнтацій.

Наразі в Україні актуальність проблеми психічного здоров'я зумовлена реаліями життя. Сучасні умови життєдіяльності людини пов'язані з

особливостями, які ставлять високі вимоги до індивідуально-психологічних властивостей і психічних функцій організму. Що стосуються самого поняття психології здоров'я, то в цілому воно має таке визначення: психологія здоров'я – це цілісність специфічного, освітнього, наукового та професійного внеску психології як дисципліни в промоцію і підтримку здоров'я, запобігання та лікування хвороб, розпізнавання етіологічних й діагностичних корелятів здоров'я, хвороби і подібних дисфункцій, а також внесок до аналізу та оптимізації системи охорони здоров'я і формування оздоровчої політики [1].

Увагу, яку приділяють дослідники до психологічного здоров'я, є цілком закономірною. Деякі дослідники розглядають психологічне здоров'я як процес життя особистості, в якому збалансовані рефлексивні, емоційні, інтелектуальні, комунікативні, поведінкові аспекти (Н. Р. Гаранян, А. Б. Холмогорова). У різноманітності думок і течій поступово сформувалися загальні контури теорії психологічного здоров'я:

1. Поняття «психологічне здоров'я» фіксує суто людський вимір, по суті, будучи науковим еквівалентом духовного здоров'я.

2. Проблема психологічного здоров'я – це питання про норму й патології в духовному розвитку людини.

3. Основу психологічного здоров'я становить нормальний розвиток людської суб'єктивності.

4. Визначальними критеріями психологічного здоров'я є спрямованість розвитку та характер актуалізації людського в людині [5].

В. А. Ананьєв вважає, що «головним продуктом психології здоров'я має стати вдосконалення особистості, а через це – зміцнення здоров'я і через все разом узяте – підвищення рівня якості життя [4]. Гордон Олпорт вважав, що психологічно зріла людина характеризується такими рисами:

1) Зріла людина має широкі межі між «Я». Зрілі люди можуть подивитись на себе «зі сторони».

2) Зріла людина здатна на теплі, сердечні соціальні відносини (це дружня інтимність та співчуття).

3) Зріла людина демонструє відсутність емоційної стурбованості та самоприйняття.

4) Зріла людина демонструє реалістичне сприйняття, досвід і домагання. Психологічно здорові люди бачать речі такими, якими вони є, а не такими, якими вони б хотіли їх бачити.

5) Зріла людина демонструє здатність самопізнання та почуття гумору.

6) Зріла людина має цільну життєву філософію. Зрілі люди здатні бачити цілісну картину завдяки ясному, систематичному і послідовному виділенню значимого у власному житті [2].

Варто привести дані дослідження Всесвітньої організації охорони здоров'я: «Всесвітня організація охорони здоров'я заявила, що в наші дні на планеті існують більше 450 мільйонів людей, які страждають психічними захворюваннями» [3].

Особисто ми поділяю думку дослідників, які стверджують, що психічне здоров'я людини значною мірою залежить від здорового способу життя, від дотримання певних правил, що стосуються режиму рухової активності, харчування, нормальних взаємин у побуті, усунення шкідливих звичок тощо. Позитивно налаштовані люди, які мають чіткі цілі в житті і несхильні навантажувати постійно себе сумнівами, невпевненістю, поганими передчуттями та песимізмом, мають хороші перспективи для збереження власного як фізичного, так і психічного здоров'я.

1. Коцан І.Я. Психологія здоров'я людини / І.Я.Коцан, Г.В. Ложкін, М. І. Мушкевич Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. 316 с. URL : (https://core.ac.uk/download/pdf/323530716.pdf) Дата звернення 11.02.23 р.

2. Визначення психічного та психологічного здоров'я URL : (https://pidru4niki.com/88742/psihologiya/viznachennya_psihichnogo_psihologichnogo_zdorovya) Дата звернення 11.02.23 р.

3. Психічне здоров'я – основа щасливого життя людини URL: (https://brovmedcentr.in.ua/).

4. Толкунова І.В., Гринь О.Р., Смоляр І.І., Голець О.В. Психологія здоров'я людини/за ред. І.В.Толкунової. Київ: 2018. 156с. URL : (https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/pdf)

5. Шувалов А. В. Психологічне здоров'я людини / А. В. Шувалов // Вісник, 2009. Вип. 4 (15). С. 87–101. (Серія : Педагогіка. Психологія). URL : https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskoe-zdorovie-cheloveka/) Дата звернення 11.02.23 р.

Анна Наумова
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ НЕВИНУВАТОЇ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Проблема захисту прав і свобод людини і громадянина займає особливе місце у системі кримінального процесуального права, як правової науки, конституційному та кримінальному процесуальному законодавстві і в правозастосовній практиці. Слід зазначити, що у сфері реабілітації положення чинного КПК не відповідають принципу верховенства права, міжнародно-правовим нормам. Так, показники правозастосовної практики, результати наших досліджень вказують на те, що держава на сучасному етапі розвитку не забезпечує на належному рівні захист прав і свобод людини і громадянина у сфері кримінального процесу. Так, кожен третій засуджений не визнавав себе

винуватим підчас досудового розслідування чи судового провадження, а тому, відбуваючи покарання, вважає себе незаконно засудженим. Кожен сьомий опитаний не вчиняв кримінальне правопорушення, за яке був засуджений, але визнав вину у зв'язку із застосуванням до нього під час досудового розслідування засобів психічного і фізичного впливу. Офіційна статистика внаслідок її недосконалості не дозволяє достовірно визначити як кількість осіб, конституційні права і свободи яких були порушені або обмежені органами розслідування, прокуратури, так і кількість реабілітованих осіб. У зв'язку з цим, безумовно, правова реабілітація потребує комплексного наукового дослідження і законодавчого визначення.

Вперше поняття реабілітація застосувалася у Франції як помилування засуджених з відновленням їхніх прав [1, с. 17]. Слово «реабілітація» походить від латинської: «re» – поновлення, «habilitate» – відновлення чогось, придатність, здатність [2, с. 516]. Отже, «реабілітація (юридична) – відновлення в правах людини, стосовно якої скасовано судовий вирок.» [3, с. 670]

В юридичній літературі немає чіткого і однозначного визначення поняття реабілітації. Одні дослідники термін реабілітація тлумачать широко, інші її зводять тільки до винесення уповноваженим органом процесуального акту щодо виправдання особи або закриття справи за обставин відсутності події чи складу злочину. Так, Мазур М.Р. визначає, реабілітацію як порядок відновлення справедливості щодо особи в рамках кримінального процесу, на підставі офіційного визнання необґрунтованості і незаконності її кримінального переслідування чи (та) засудження, що полягає у поновленні всіх її порушених, чи обмежених прав, відшкодуванні та компенсації завданої шкоди [4, с.16]. Тоді як Таджиєв Т. Т. вважає, що реабілітація включає тільки рішення уповноваженого правоохоронного органу відповідно до кримінального процесуального закону, в якому констатується відсутність події чи складу злочину або недоведеність участі в вчиненні злочину, і не включають інші елементи реабілітації [5, с.15]. Вважаємо, що з даним науковим підходом не можна погодитися, тому що вказаним дослідником не визначено коло осіб, які мають право на реабілітацію та право на відшкодування шкоди, поновлення прав і свобод .

Слушною є наукова позиція М. Є. Шумила, який вважає, що реабілітація у кримінальному процесі – це діяльність суду по встановленню факту незаконності кримінально-процесуального провадження щодо конкретної особи та визначення розміру завданої їй майнової і моральної шкоди, а також її відшкодування за участю інших посадових осіб, організацій, підприємств і установ та поновлення в раніше обмежених правах у встановленому процесуальному порядку з метою повернення її до соціального і правового статусу, який вона мала до вчинення щодо неї незаконних дій чи рішень [6, с. 294–295].

Науковий аналіз юридичної літератури, результати дослідження

свідчать про те, що в теорії кримінального процесуального права недостатньо обґрунтовані елементи реабілітації. Вважаємо, що дослідження основних елементів реабілітації дозволить розкрити її сутність, удосконалити понятійний апарат. До основних елементів реабілітації слід відносити:

1) факт незаконного і необґрунтованого здійснення кримінального переслідування, незаконного засудження, незаконного застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Це означає, що особа не вчиняла кримінальне правопорушення або її винуватість не було доведено, або обвинувачення ґрунтувалося на доказах одержаних незаконним шляхом, припущеннях і незважаючи на це слідчий та прокурор здійснювали кримінальне переслідування і суд постановив обвинувальний вирок;

2) визнання слідчим, прокурором факту незаконності і необґрунтованості кримінального переслідування особи, не винуватої у вчинені злочину, шляхом прийняття акту реабілітації, тобто процесуального рішення про закриття кримінальної справи за реабілітуючими підставами;

3) визнання суддею (судом) факту незаконності і необґрунтованості кримінального переслідування особи, не винуватої у вчинені злочину, шляхом прийняття акту реабілітації, тобто прийняття постанови (ухвали) про закриття провадження у справі за реабілітуючими підставами при попередньому судовому розгляді, по закінченню судового слідства, у зв'язку з відмовою прокурора підтримувати державне обвинувачення, а потерпілий не вимагає продовження розгляду справи; постановлення виправдувального вироку; скасування апеляційною, касаційною інстанцією вироку, постанови (ухвали) суду та закриття кримінальної справи за реабілітуючими підставами;

4) визнання судом факту недоведеності вчинення суспільно-небезпечного діяння особою шляхом прийняття акту реабілітації, а саме: скасування незаконної і необґрунтованої постанови суду про застосування до особи примусових заходів медичного чи виховного характеру і закриття справи;

5) правопоновлювальні і компенсаційні наслідки прийняття акту реабілітації;

6) відповідальність держави за незаконність і необґрунтованість кримінального переслідування, незаконне засудження шляхом поновлення порушених прав і свобод і відшкодування за рахунок держави у повному обсязі фізичної, майнової та моральної шкоди.

Таким чином, зазначені елементи реабілітації розкривають її сутність: прийняття акту реабілітації відносно невинуватої особи у вчинені злочину, поновлення порушених прав, відшкодування шкоди за рахунок держави.

Дослідники проблем реабілітації відзначали, що відшкодуванню підлягає майнова і моральна шкода, завдана особі. Вивчення судових рішень, результати наукових досліджень дозволили зробити висновок про те, що держава зобов'язана відшкодовувати реабілітованому як майнову і моральну, так і фізичну шкоду, тобто завдану каліцтвом або іншим ушкодженням

здоров'я внаслідок незаконного і необґрунтованого кримінального переслідування, незаконного засудження, неправосудного судового рішення про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.

Зазначені елементи реабілітації розкривають її сутність і дозволяють визначити її поняття. У зв'язку з цим вважаємо, що *реабілітація – це встановлений законом порядок визнання невинуватості особи у вчиненні злочину, поновлення її порушених прав і свобод, відшкодування за рахунок держави у повному обсязі фізичної, майнової, моральної шкоди, завданої особі незаконним і необґрунтованим кримінальним переслідуванням, незаконним засудженням, неправосудним судовим рішенням про застосування примусового заходу медичного чи виховного характеру.*

Вважаємо, що в чинному КПК України доцільно передбачити главу «Реабілітація», присвячену правовідносинам у сфері реабілітації, а також доповнити ст. 3 КПК «Визначення основних термінів Кодексу» пунктом 29 , в якому викласти поняття реабілітації.

Правове регулювання реабілітаційного процесу у кримінальному судочинстві сприятиме дотриманню принципу верховенства права, поновленню в правах, в майновому і соціальному стані людини і громадянина та відшкодуванню матеріальної, моральної, фізичної шкоди завданої незаконними діями органів досудового слідства.

1. Прохоров О.М. Велика радянська енциклопедія . 3-е вид.,Т. 21. М., 1975. 640 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: https://slovnyk.me/dict/vts
3. Мазур М. Р. Захист прав та законних інтересів реабілітованих у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Акад. адвокатури України. К., 2012. 20 с.
4. Таджиєв Т. Т. Проблеми реабілітації в кримінальному процесі: автореф. дис. докт. юрид. наук. 12.00.09. Т, 1991. 37 с.
5. Шумило М. Є. Реабілітація в кримінальному процесі України: монографія. Х. : Арсіс, 2001. 320 с.

Любов Мірошніченко
кандидат філологічних наук
Анастасія Лигун
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ У ВОЄННИЙ ЧАС

Актуальною проблемою українського суспільства є повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України. Більшість населення була не готова зіткнутися зі стражданнями, які несла за собою військова агресія Росії. Втрата житла, гул сирени, бомбардування міста, оплакування рідних – усе це згубно впливає на наше психологічне здоров'я. З якими ментальними проблемами українці стикаються вже зараз і що очікувати після завершення війни?

Поширеним є тривожний розлад. Повітряна тривога викликає невгамовний страх за своє життя і життя близьких, який є цілком зрозумілою емоційною реакцією на зовнішню небезпеку. Однак постійне відчуття загрози і невпевненості у завтрашньому дні може перерости у хронічний стрес, а згодом – у психічне порушення. Частими симптомами є тремор, прискорене серцебиття, холодний піт, проблеми зі сном, нудота, зниження або підвищення апетиту, потік нав'язливих думок [2]. Іноді надто сильне занепокоєння може призвести до панічної атаки і втрати свідомості.

На час війни навряд можна повністю позбавитися хвилювання, але існують методи, які можуть полегшити психологічний стан. Війна – це завжди непередбачуваність, тому найперше, що треба зробити, – підготуватися до екстремальної ситуації. Складена тривожна валіза і план дій на випадок катастрофи може дещо вгамувати неспокій. Нав'язливі думки провокують емоцію страху, психологи рекомендують виписувати їх на папір: таким чином мозок зможе краще їх проаналізувати і знайти раціональне вирішення, де це можливо [3].

Особливо важливо – обмежити час користування соціальними мережами. Новини тримають нас у курсі подій, але перенасичення інформацією про потенційні небезпеки підживлює тривожність і страх.

Війна – страшне лихо, однак зосередження на негативних подіях шкодить психічному здоров'ю, тож не треба забувати про розраду. Хобі, прогулянки на свіжому повітрі (якщо є можливість), читання, перегляд фільмів, зустріч із друзями є оптимальними рішеннями заспокоїти нервову систему. Позитивні емоції допомагають бути продуктивним, що є особливо

важливим для працьовитості, оскільки підтримання економіки країни є вагомим внеском у перемогу.

Емоційною реакцією на хронічний стрес може бути загальна пригніченість, втома, апатія, песимістичні думки, втрата мотивації і радості до життя, безсоння, відсутність апетиту чи статевого потягу, роздратованість. Ці симптоми є ознаками депресивного розладу, найпоширенішою психічною хворобою у світі [3]. Якщо тривога викликає гормональне збудження, то відчужене ставлення до життя навпаки наганяє втому і кволість.

Смуток є нормальною реакцією на трагічні події, але якщо негативні думки дошкуляють більше, ніж два тижні, це може свідчити про серйозні проблеми з психологічним здоров'ям. Депресію часто супроводжують думки про небажання жити або скоєння суїциду. В такому випадку варто обов'язково відвідати спеціаліста. Вищезазначені симптоми також можуть вказувати на фізичні захворювання, тому необхідно проконсультуватися з лікарем.

На сьогодні найбільш результативними методами лікування є антидепресанти і когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). КПТ є провідним, науково-обґрунтованим методом психотерапії [3]. Зазвичай депресія викликана негативними емоціями, які є наслідком песимістичних думок (когніцій). Когнітивні викривлення спотворюють наше мислення, що заважає сприймати реальність об'єктивно. Думки створюють наші емоції: яка б ситуація з нами не сталася, наші почуття залежать від того, як ми її сприймаємо. Антидепресанти допомагають полегшити симптоми, наповнюють нас енергією і налаштовують на позитив. Але щоб змінити песимістичне мислення на раціональне (не позитивне), треба сумлінно працювати над собою.

У контексті війни дехто вважає, що більшість українців будуть потерпати від посттравматичного стресового розладу (ПТСР) – психічного розладу, що виникає внаслідок травматичного досвіду. На думку українських дослідників, серед учасників бойових дій, у тому числі медичного персоналу, лише 20% мають клінічно значимі симптоми [4]. Згідно з американським дослідження, кількість військових з ПТСР варіюється в межах 10% [1]. Розвиток такого психічного порушення пов'язаний з рівнем адаптації індивіда до нормального життя після трагічних подій. Основними симптомами є нав'язливі спогади, сновидіння про пережиту трагедію, песимізм, агресивна поведінка, постійна готовність до можливої небезпеки [4].

Військові, медичні працівники, волонтери – усі, хто знаходиться зараз в межах бойових дій, по-різному сприймають обстановку, що склалася. Дійсно, багато з ветеранів потребуватимуть психологічної допомоги, але сказати, що всі будуть мати розгальмовану поведінку вдома, неправильно. Травматичний досвід можуть пережити навіть ті, які були весь час у безпеці, особливо це стосується дітей, оскільки їхня психіка ще не зовсім сформована.

Українці докладають титанічних зусиль, щоб кожен наступний день привів нас до перемоги. Психічний стан залежить не тільки від зовнішньої

обстановки, а й ментального спокою та здорового глузду. Піклування про себе є нагальною потребою задля збереження емоційної стабільності, тому вкрай важливо вміти заспокоювати себе, давати раду негативним емоціям і відпочивати, наскільки б складно не було.

1. A Meta-Analysis of Risk Factors for Combat-Related PTSD among Military Personnel and Veterans. // PloS ONE. №10. 2015. URL: https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0120270 Дата звернення 12.02.23р.

2. Anxiety. // The Lancet. 2017. №388. С. 3048–3059. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0140673616303816 Дата звернення 12.02.23р.

3. Cognitive impairments in treatment-resistant depression: Results from the French cohort of outpatients (FACE-DR). // Journal of Affective Disorders Reports. – 2021. №6. URL: https://www.sciencedirect.com/science/art-cle/pii/S2666915321001943

4. Симптоми посттравматичного стресу, тривоги та депресії серед учасників бойових дій в зоні антитерористичної операції. // Український вісник психоневрології. 2017. №91. С. 80. URL : https://uvnpn.com.ua/upload/iblock/77c/77c643e2c9087260508345602ed40467.pdf (Дата звернення 12.02.23р.)

Ольга Омельченко
доктор філософії в галузі права
(Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України, м. Київ)

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ВИНАХОДИ У СФЕРІ МЕДИЦИНА ТА ФАРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Інновації чи не у всіх сферах суспільного життя визначають тенденції розвитку людства та спричиняють швидкі зміни. Наука та технології у своїй взаємодії демонструють вражаючі результати, спроможні впливати на якість життя людей. Тенденції свідчать, що біотехнології мають високий потенціал у найближчому майбутньому змінити багато аспектів життя усього людства, проте способи трансформацій ми не можемо передбачити [1]. Поглиблене вивчення біологічних процесів, уміле поєднання досягнень природознавчих та технічних наук дозволяє застосовувати біотехнології для вирішення найрізноманітніших завдань у багатьох сферах: сільське господарство, охорона здоров'я, екологія тощо.

Сфера охорони здоров'я – одна зі сфер, де широко та інтенсивно застосовуються біотехнології, як для виробництва ліків [2, с.23], так і для ксенотрансплантації, виправлення генетичних дефектів, доручення роботам

проводити певні операції тощо [3]. Галузь сучасної фармації та медицини, де застосовуються біотехнології, називають червоною біотехнологією (red biotechnology (Bio-pharmaceutical)) [4]. Red biotechnology охоплює клінічні дослідження та випробовування, генну терапію та інженерію, фармакогеноміку та ін. [5].

У сфері біотехнологій інтелектуальною власністю охоплюються захист винаходів, шляхом видачі патентів, авторські права, торговельні марки, комерційні таємниці. Забезпечення захисту прав інтелектуальної власності у сфері біотехнологій має досить суперечливий характер з огляду на природу живих організмів та етичні аспекти їх застосування.

Патент є ефективним інструментом права інтелектуальної власності та найбільш дієвим способом захисту результатів досліджень, які виливаються у винаходи у сфері медицини та фармації, і водночас виступає елементом стимулу та заохочення подальших досліджень та їх фінансування. Так, отримуючи захист прав інтелектуальної власності впродовж 20 років на підставі патенту, у відповідь виробник розкриває інформацію про винахід, яка зрештою стає надбанням суспільства.

Повномасштабна війна стала неабияким викликом для сфери охорони здоров'я, а цинічне ведення війни Росією, коли ворог визначає цілями ураження елементи інфраструктури системи охорони здоров'я, створює ще більше навантаження на останню.

О. Гургула зазначає, що одним із заходів, завдяки якому держава може вирішити проблему щодо постачання критично необхідних ліків і медичних виробів, є використання усіх вцілілих власних потужностей та будь-яких можливостей імпорту з-за кордону [6].

Лікарські засоби та медичні винаходи достатньо потужно захищені правами інтелектуальної власності як на національному, так і на міжнародному рівнях, однак існують правові інструменти для певного послаблення прав інтелектуальної власності.

У ст. 31 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі ТРІПС) закріплено право використовувати об'єкт патенту без дозволу володільця прав [7]. Примусове ліцензування повинне застосовуватися за умови виплати адекватної компенсації патентоволодільцю.

Умови, що дозволяють відійти від зобов'язань ТРІПС закріплені у статті 73. Член Світової організації торгівлі може вчиняти необхідні дії, які по суті є недотриманням зобов'язань ТРІПС, для захисту його основних інтересів безпеки. Відповідно до положень Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, головною ціллю державної політики національної безпеки є реалізація норми Конституції України, що визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека найвищою соціальна цінність в Україні [8].

Політика захисту інтелектуальної власності у сфері фармації та

медицини сприяє покращенню стандартів досліджень у галузі охорони здоров'я. Розвиток біотехнологій впливає на економічне та політичне лідерство, однак система охорони здоров'я покликана забезпечити зростання потенціалу громадського здоров'я як глобального благополуччя, а відтак право розуміється як джерело усунення нерівності та досягнення балансу між правами людини та правами патентовласників. Воєнний стан та фактичне ведення бойових дій на території України створюють середовище безпосередньої загрози життю та здоров'ю всього населення країни, тому застосування виняткових положень ТРІПС є ключем для вирішення нагальних потреб щодо порятунку життя та здоров'я значної кількості людей. Обмеження прав інтелектуальної власності на винаходи у сфері медицини та фармації під час війни необхідно сприймати як винятковий критичний крок в умовах особливого правового режиму. Однак застосування таких обмежень потребує впровадження належних правових механізм та прийняття необхідних нормативно-правових актів.

1. The next 25 years. URL: https://www.nature.com/articles/s41587-021-00872-0

2. Пономарьова О. Досвід країн ЄС щодо етичних аспектів патентування біотехнологій у сфері медицини і фармації. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2021. №1. С. 23-28 URL: http://uran.inprojournal.org/article/view/236528

3. Майбутнє зараз. Медицина у 2022. URL: https://nauka.ua/article/majbutnye-zaraz-medicina-u-2022

4. The Colors of Biotechnology; What do they mean? URL: https://www.azolifesciences.com/article/The-Colors-of-Biotechnology3b-What-do-they-mean.aspx

5. Red biotechnology. URL: https://medium.com/technology-hits/red-biotechnology-c1b98b651aa3

6. Гургула. О. Обмеження прав інтелектуальної власності під час війни для забезпечення доступу до критично необхідних ліків в Україні на підставі статті 73 ТРІПС. *Тези доповіді для Міжнародного круглого столу «Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану»* (16 червня 2022 року). URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4123562

7. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/981_018

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України №392/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037

Любов Мірошніченко
кандидат філологічних наук
Катерина Черв'якова
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних умовах публічне управління займає особливо важливу роль для розвитку держави. В умовах сьогодення становлення ефективної системи публічного управління – є головною, акцентною точкою для становлення держави, як правового суспільства, з високим рівнем життя, соціальної стабільності та обізнаності громадян нашої країни.

Одними із головних маркерів дієвого публічного управління є соціальний та гуманітарний розвиток, за допомогою яких здійснюються та розробляються стратегічно важливі питання для сфери публічного управління.

Розглядаючи сферу соціального розвитку публічного управління, слід зазначити, що: «За своїм змістом соціальна політика держави передбачає: досягнення високого рівня матеріального добробуту й умов життя людей (формування середнього класу, підвищення тривалості життя населення; стабільність податкової системи); забезпечення зайнятості населення та підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили (збільшення зайнятості населення; створення нових робочих місць); забезпечення демографічного благополуччя (підвищення народжуваності та зниження смертності населення, збільшення тривалості життя, зменшення рівня трудової еміграції; збереження здоров'я нації); соціальний захист та соціальне забезпечення (соціальне страхування; підвищення якості соціальних виплат)» [1].

Соціальна політика у сфері публічного управління спрямована на підвищення аспектів, які мають прямий вплив на рівень та якість життя сформованого суспільства в Україні. «До ключових зазначених напрямів можливо віднести: стан економіки, навколишнє середовище, гуманітарні показники (охорона здоров'я, освіта), формування соціального капіталу, розвиненість владних інституцій, доступ до інфраструктури, захист прав і свобод людини, безпека, доступність до суспільно важливих послуг» [1]. Як відомо, сфера публічного управління є провідним напрямом досліджень і реалізацій складних питань, і завдань у сфері соціального життя нашої країни. Саме публічне управління, яке є впливом та точкою дотику нашого народу і влади, повинно досліджувати тенденції розвитку, робити аналіз і задавати траєкторію руху соціальній політиці України.

«Гуманітарна безпека актуалізує важливість турботи органів державної влади про тривалість та покращення життя, відповідальність за його продовження. Сфера гуманітарної безпеки стосується загальнолюдських, гуманістичних цінностей, до яких належать свобода, відповідальність, гідність, суб'єктивність, гуманізм, плюралізм, розвиток, чесність, справедливість» [2].

Досліджуючи гуманітарну політику в Україні, варто відзначити, що гуманітарна сфера має на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства нашої держави. Тобто, гуманітарна та соціальні сфери щільно пов'язані між собою, і мають на меті розвиток населення держави.

«Державне управління гуманітарною сферою — це цілеспрямований організаційний та регулюючий вплив держави на стан і розвиток гуманітарної сфери, яка спрямована на забезпечення духовного життя людини і суспільства, складається із сукупності галузей, що орієнтовані на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, розвиток творчих й інтелектуальних здібностей особистості, збереження культурного різноманіття шляхом запровадження державної гуманітарної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетенцією» [3].

Знаючи, що соціальна та гуманітарні сфери невід'ємно пов'язані між собою, можемо виділити те, що соціально-гуманітарна політика в умовах сучасного розвитку суспільства – є невід'ємною, значущою складовою системи життєдіяльності суспільства. «Відтак, соціогуманітарна сфера суспільства це складна багатоаспектна система, що охоплює усі сторони життєдіяльності людини, сфера, умови якої покликані, з одного боку, формувати, а з другого — забезпечувати дедалі зростаючі потреби людини у саморозвитку та самореалізації. Соціальногуманітарна сфера — підсистема національної економіки, де явища, процеси, види діяльності та об'єкти пов'язані із забезпеченням життєдіяльності суспільства, людей, задоволенням їхніх потреб, інтересів» [3].

«Поняття гуманітарної політики тісно пов'язане з поняттям соціальної політики. Але якщо соціальна політика як державна політика спрямована на досягнення добробуту в суспільстві, покликана переважно забезпечувати фінансування соціальнокультурної сфери, і, за світовими стандартами, адресована лише певним категоріям населення (інвалідам, малозабезпеченим, пенсіонерам тощо), то гуманітарна політика є поняттям значно ширшим і включає в себе, поряд зі специфічними економікофінансовими заходами, заходи управлінські, політико-правові, міжнародне співробітництво, ставлячи за мету досягнення високого духовного та інтелектуального рівня особистості, збереження та розвиток фундаментальних загальнолюдських та національних цінностей» [3].

Отже, ми дійшли до висновку, що соціальний і гуманітарний розвиток тісно пов'язані один з одним. А публічне управління, в свою чергу, відіграє

вирішальну роль у взаємодії з суспільством. Публічне управління в цих сферах визначається, як сукупність підходів, методів, засобів та інструментів використовуючи які, держава має змогу регулювати і досліджувати потреби та інтереси членів суспільства. Лише тісна взаємодія цих сфер, дає змогу державі підтримувати та розуміти добробут нашої нації.

1. Голубчук В. С. Публічне управління соціальним розвитком на основі підвищення якості життя. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* Випуск 34/2022. С. 29.

2. Базиляк Н. О. Гуманітарні аспекти публічного управління освітньою політикою в контексті дотримання національної безпеки для суспільства на сучасному етапі. *Таврійський науковий вісник* № 1. С. 6.

3. Стельмащук Ю. І. Державне регулювання розвитку соціально-гуманітарної сфери: термінологічний інструментарій. *Державне управління*. К. 2010, С. 45.

Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
Ірина Мартинець
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНЕ ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: КОНЦЕПЦІЇ ВИЗНАННЯ

Існують дві концепції щодо міжнародного верховенства права, які «конкурують». Перша ґрунтується на позитивістській теорії відповідності (compliance), друга -на структуралістській теорії, що спирається на практику. Перша більш характерна для правової та політичної науки, а друга для аналізу політичної влади, яку створює міжнародне право по відношенню до держав.

Ідея про те, що міжнародна політика має реалізовуватись у рамках права, вважається зрозумілою і цілком логічною, а відданість міжнародному верховенству права майже універсальна. Міжнародний порядок, заснований на правилах – це і фактичне існування миру, і нормативна мета, що переслідується і завжди буде переслідуватись. Однак, розглядаючи зміст та втілення цієї прихильності, можна виявити, що звичні положення про міжнародне верховенство права дещо суперечливі та емпірично нереалістичні. Повсюдна практика звернення до міжнародного права для виправдано поведінки держав – це і є міжнародне верховенство права. Такий підхід відображає інструментальне бачення міжнародного сучасного права, його зв’язок з політикою влади.

Верховенство права стає визначальним як у концепції сучасної держави,

так і в дослідженнях міжнародного права та міжнародної політики. Дві версії верховенства права (міжнародна та внутрішня) покликані вирішувати дуже різні проблеми. Внутрішня пов'язана з наявністю централізованої влади у суспільстві; її завданням є обмежити державну владу над народом за допомогою набору правил, що однаково застосовуються до всіх громадян. У міжнародних справах принцип верховенства права є відповіддю на відсутність такої централізованої влади, на зовнішні впливи, неефективність формально децентралізованої та атомізованої структури влади, характерної для системи суверенних держав [1, с.208].

Таким чином, міждержавні відносини будуються за особливою моделлю відносин між суб'єктами та правом. Деякі елементи, суттєві для внутрішнього верховенства права (наприклад, контроль за політичною владою), дуже підходять міжнародному устрою. Інші (такі, як легітимність зобов'язань) більш пристосовані до міжнародної сфери: міжнародні суб'єкти чітко висловлюють свою згоду щодо застосування зобов'язальних правових механізмів у той час як внутрішня суспільно-договірна теорія залежить від того як саме і коли індивід погоджується з цим зобов'язанням.

У внутрішньодержавній теорії верховенства права підкреслюється три основні положення: суспільство має керуватися стабільними, публічними та чітко визначеними правилами; ці правила повинні виконуватися абсолютно всіма людьми, у тому числі і державна влада та її представники; правила слід так само і неупереджено застосовувати до всіх справ і людей [2, с.98].

Зрозуміло, що жодне положення не може бути повністю застосоване до міжнародної справи. Стосовно першого положення – міжнародна правова система не може гарантувати, що право буде ясним, стабільним і відомим заздалегідь, вона не в змозі вказати чи законна конкретна дія чи ні, незалежно від ідентичності розгляданого суб'єкта. Держави вільні у розробці своїх зобов'язань, пристосовуючи їх до своїх потреб та інтересів. Сукупність законів кожної держави є унікальною, і законність дії не може визначатися безвідносно до обставин. Одна і та ж дія може бути легальною, коли вона вчиняється однією державою, і незаконною, якщо вчинена іншою, законною стосовно однієї держави та незаконною стосовно іншої. Законність акту обумовлена швидше вибором конкретної держави. Другий принцип внутрішньодержавного верховенства права вимагає, щоб право застосовувалося до уряду як і, як і громадянам. Він має зберегти автономію правової сфери від політичної, забезпечити перевагу права над урядом, захистити індивідів від держави. Третій принцип верховенства права вимагає неупередженого та однакового застосування норм до всіх, незважаючи на особистість. Міжнародна правова система різними способами вимагає, щоб правова поведінка держав оцінювалася партикулярно як реакція на конкретні обставини залучених сторін. Отже, кожне з трьох положень внутрішньодержавного верховенства права має відмінності від фундаментальних основ міжнародної системи.

Міжнародне панування права звертається до ідеї, що поведінка держави має узгоджуватися з усіма міжнародними зобов'язаннями, що належать до них [3, с. 127]. Результатом втілення цієї ідеї є добре впорядкований міжнародний простір. Широко поширене переконання, що держави мають поводитися відповідно до міжнародного права, на практиці, скоріше означає, що держави використовують джерела міжнародного права для пояснення та виправдання своєї політики. Міжнародне верховенство права стає «конституційним» у світовій політиці у сенсі забезпечення фундаментальних норм поведінки політичних діячів. Міжнародний конституціоналізм вірогідно залежить від сутнісних прихильностей до космополітизму, гуманізму чи демократії і не залежить від централізованої влади, і не впроваджений у будь-який конкретний внутрішній конституційний устрій.

Внутрішнє верховенство права має справу з проблемами управління, що виникають з ієрархічного устрою політичної влади всередині держави. Міжнародне верховенство права адресується проблемам взаємозалежності між суб'єктами права, зовнішніх умов і потенційних взаємних вигід, одержуваних у разі, коли юрисдикції вільні приймати власні рішення. Щодо трьох принципів внутрішнього верховенства права, то жоден із них не транслюється повністю і чітко у міжнародний контекст, а деякі ще й суперечать. Практика держав передбачає, що верховенство права існує такою мірою, якою держави відчувають необхідність політичних дій, використовуючи поняття міжнародного права.

1. Горобець К. Верховенство права як ціннісно-нормативний феномен. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 2. С. 207–214.

2. Сливка С.С. Філософія права: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 136 с.

3. Верховенство права: історія, теорія, практика: зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф. (22 груд. 2010 р.). Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2011. 360 с.

Тетяна Остапенко
кандидат економічних наук
(*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Фундаментальним принципом права є верхове́нство пра́ва.

Принцип верховенства права є основою для сталого розвитку суспільства та охоплює практично всі аспекти життя громадян України: від безпеки особистості, права власності та розв'язання конфліктів – до ефективної боротьби з корупцією [1, 2].

Корупція заохочує і поглиблює соціальну нерівність, порушує довіру до держави, її інститутів і уряду в цілому. Нарешті, в крайніх випадках корупція може становити загрозу для самої демократії.

Одна з поширених форм корупції є зловживання владою для особистої вигоди. Загалом корупція – це інклюзивне зловживання службовим становищем щоб забезпечити користь собі або третій стороні.

Для того, щоб здійснити ефективні довгострокові національні реформи, необхідною умовою для цього має стати реальна політична воля для протидії їй. На практиці це означає обізнаність з проблемами корупції на політичному рівні в порядку пріоритетності виділення ресурсів на боротьбу з корупцією. Іншими словами, мова йде про верховенство права у боротьбі з корупцією.

Для того, щоб боротися з корупцією, необхідно розуміти рівень корупції і її форми в конкретній країні, визначати сектори високого ризику та відповідні фактори, що сприяють корупції.

Щоб мінімізувати корупцію в країні, звичайно, найголовніше це забезпечити прозорість і підзвітність всіх процесів. Забезпечити чесність через вибори, прозорість і підзвітність на основі політичних партій. Механізм фінансування в цьому питанні також є надзвичайно важливим аспектом.

Ефективне покарання, притягнення до відповідальності за корупцію, правильне провадження та послідовне застосування стримуючих вироків за корупційні кримінальні дії є вирішальними факторами для стримування корупції. Ефективний юридичний захист викривачів, наявність свідомого громадянського суспільства є необхідними для успішної боротьби з корупцією.

Відповідні політичні заходи у кожної країни різні. Зокрема, судочинство повинене функціонувати незалежно і неупереджено, щоб показати бажання та спроможність розслідувати та карати корупційні злочини [3]. Здатність судової влади застосовувати стримувальні кримінальні санкції відіграє важливу роль у стримуванні корупції і є чіткою ознакою того корупція не допускається.

Корупцію можна зменшити, коли реально зміниться правова культура

державного сектора всіх інституцій і суспільства в цілому. Простого ухвалення законодавства або адміністративних заходів буде недостатньо. Але з ефективним і стійким впровадженням обох цих речей для боротьби з корупцією суттєво має покращитися ситуація в країні. Іншими словами, мова йде про верховенство права у боротьбі з корупцією.

1. Користін О. Є. Посполітак А. І. Загальні підходи до визначення корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ. *Право і суспільство.* 2014. № 2. С. 170–176.

2. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І.О. Ревак. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 220 с.

3. Кубецька О. М., Остапенко Т. М. Зарубіжний досвід протидії корупції та його імплементація у вітчизняний простір для забезпечення фінансово-економічної безпеки України. *Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства : матеріали II Міжнар. наук.-практ. ко*нф. (м. Дніпро, 17 листопада 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 43-45.

Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
Дар'я Романченко
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВА СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ПРАВОПОРЯДКУ

Верховенство права, як невід'ємний елемент системи цінностей, що становить основу сучасної європейської правової системи, належить до тріади принципів спільного надбання європейських народів разом із такими компонентами, як реальна демократія і права людини.

Система верховенства права є одним із основних елементів загальних принципів конституційного ладу всіх сучасних демократичних держав. Вона походить від усіх загальних принципів права; як дорогоцінний сплав ідеалів справедливості, рівності, свободи та гуманізму; верховенство права створює правильний образ правової системи та визначає умови, які дозволяють цьому образу стати реальністю [1].

У системі інституційного забезпечення «верховенства права» особливу роль, як правило, відводять судовій владі, особливо щодо конституційного та адміністративного видів судочинства. Ці два види судочинства покликані забезпечити узгодженість усієї правової системи в умовах співіснування колізійних норм, завдяки чому досягнуто ефективність верховенства права

(правової держави), тобто її дієвість було досягнуто.

Сьогодні, за словами О.В. Петришина, принцип верховенства права розглядається з двох позицій:

- у широкому розумінні – як принцип правової організації про державну владу в суспільстві, так би мовити, у значенні «верховенства» права над державою. В результаті цього «верховенство права» по суті ототожнюється з континентальним «правової державності».
- у вузькому розумінні, а саме в контексті співвідношення у однорідні правові категорії – право і закону в нормативно-правовій системі суспільних відносин, їх роль і місце в забезпеченні правового порядку, тобто в розумінні «верховенства права над правом» [2].

Забезпечення верховенства права є невід'ємною частиною роботи із закріплення економічних, соціальних і культурних прав у національних конституціях, законах і нормативних актах.

Якщо права захищені законом або передбачено інший правовий захист цих прав, правова держава зобов'язує надати компенсацію у разі недотримання цих прав або нецільового використання публічних ресурсів.

Верховенство права і права людини є двома аспектами одного принципу – свободи жити в гідних людських умовах. Відповідно, верховенство права і права людини нерозривно пов'язані. Цей нерозривний зв'язок був повністю визнаний державами-членами після прийняття Загальної декларації прав людини, яка зазначає, що «права людини повинні захищатися законом, щоб людина не була змушена як останній засіб повстати проти тиранії та гноблення» [3].

Важливим джерелом мають стати рішення Європейського суду з прав людини для українського права і безпосередньо впливає на формування та розвиток правової системи. Аналіз рішень Суду позитивно впливає на визначення основних напрямів зміцнення правової держави, сприйняттю, започаткуванню та розвитку окремих складових цих принципів.

Необхідно підкреслити, що принцип верховенства право має сенс лише тоді, коли ми сприймаємо право як соціальне явище. В даному випадку правова культура стає необхідною умовою розвитку правової держави, громадянського суспільства, здійснення соціально-правових реформ, легалізація правової держави в усіх сферах суспільного існування.

---

1. Цвік М.В. Верховенство права в контексті прав людини. Актуальні проблеми формування правової держави в Україні. До 50-річниці Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.: У 2 ч. Х. 2000.
2. Петришин О.В. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. *Право України*. 2010.
3. Скрипнюк О.В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики: до 10- річчя незалежності України : монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000.

Анна Політова
кандидат юридичних наук, доцент
(Маріупольський державний університет, м. Київ)

ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА СТАТЕВУ СВОБОДУ ТА СТАТЕВУ НЕДОТОРКАНІСТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Приблизно через кілька місяців від неурядових та правозахисних організацій розпочинають надходити повідомлення про сексуальне насильство над жінками і дітьми – зґвалтування (у тому числі й групою осіб), сексуальне насильство, примусове оголення та примус до споглядання за актами сексуального насильства (насильницькі дії сексуального характеру щодо матері у присутності дитини або кількох дітей), а остаточна їх кількість залишається невідомою для правоохоронних органів. Оскільки зазначені кримінально протиправні діяння утворюють, з одного боку, склади кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (Розділ IV Особливої частини КК України), а з іншого боку – порушують норми міжнародного гуманітарного права та за Законом про кримінальну відповідальність кваліфікуються за ст. 438. Порушення законів та звичаїв війни Розділу XX. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, цікавим є питання саме дотримання права на свободу та особисту недоторканість в умовах збройного конфлікту.

Про випадки сексуального насильства в умовах збройного конфлікту відзначала І.М. Прус. Вона зауважує, що «згідно з дослідженням, проведеним 2020 року, понад 1 млн українських жінок щороку зазнають фізичного, сексуального чи емоційного насильства вдома (в Україні проживає близько 23 млн дорослих жінок). Для тих, хто проживає в постраждалих від конфлікту у Донецькій і Луганській областях, цей тип гендерного насильства особливо небезпечний. Нині, 2,7 млн людей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, що розпочався 2014 року, проживають у радіусі 20 км по обидві сторони так званої «лінії зіткнення», протяжність якої понад 420 км, і яка розділяє підконтрольні та непідконтрольні райони Донецької та Луганської областей України. Більшість із цих людей, а саме 2 млн, – це жінки, діти та люди поважного віку [1, с. 74].

Відзначимо, що у міжнародно-правові акти із захисту прав людини гарантують дотримання прав та свобод людини навіть в окупації. Так, наприклад, у ст. 2 Загальної декларації прав людини 1948 р. зазначено: «Кожна людина *повинна мати всі права і всі свободи*, проголошені цією Декларацією, *незалежно від* раси, кольору шкіри, *статі*, мови, релігії, політичних або інших

переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, *не повинно проводитися ніякого розрізнення* на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або *території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті*» (вид. – автор) [2]. Також Загальна декларація прав людини [2] гарантує: кожна людина має право на життя, *на свободу і на особисту недоторканність* (ст. 3); ніхто *не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах* (ст. 4); ніхто *не повинен зазнавати торту, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання* (ст. 5) (вид. – автор).

Схожі положення містяться і у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Зокрема, у ст. 2. Право на життя зазначено: «Право кожного на життя охоплюється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше, ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: a) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; b) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; c) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушень або повстання» [3]. Також Конвенція забороняє катування (ст. 3) та рабство і примусову працю (ст. 4).

Разом з тим, поряд із зазначеними міжнародно-правовими актами в умовах збройного конфлікту діють спеціальні, серед яких: Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) 2011 р., Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 р. (ЖК I); Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі 1949 р. (ЖК II); Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 р. (ЖК III); Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р. (ЖК IV); Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 р. (ДП I); Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, від 8 червня 1977 р. (ДП II); Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми, від 8 грудня 2005 р. (ДП III).

Не зупиняючись на детальному аналізі кожного із вищезазначених міжнародних актів, відзначимо лише ті положення в них, які стосуються захисту права на статеву свободу та статеву недоторканість.

По-перше, напевно дискусійним є питання віднесення до міжнародних актів, що захищають права людини Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) 2011 р. Відзначимо, що у преамбулі Стамбульської конвенції сказано, що: «… визнаючи *триваючі порушення прав людини під час збройних конфліктів*, які зачіпають цивільне населення, особливо жінок, у формі *поширеного або систематичного зґвалтування та сексуального насильства*, а також можливість збільшення *насильства на гендерною ознакою як під час конфліктів, так і після них*…» (вид. – автор) [4]. Отже, виходячи із зазначеного, застосування положень Стамбульської конвенції є можливим і в умовах збройного конфлікту.

По-друге, у ст. 27 Розділу І. Положення, спільні для територій сторін конфлікту та для окупованих територій Частини ІІІ. Статус осіб, які перебувають під захистом, та поводження з ними Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р. зазначено:

«Особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід *ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу*.

Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність.

З урахуванням положень стосовно здоров'я, віку та статі, сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, має право *поводитися з усіма ними однаково, без жодної дискримінації*, зокрема стосовно раси, релігії або політичних переконань.

Проте сторони конфлікту повинні застосовувати до осіб, що перебувають під захистом, таких заходів контролю чи безпеки, які будуть визнані за необхідні під час ведення війни» (вид. – автор) [5].

Але, на превеликий жаль, дотримання положень міжнародних актів щодо захисту права на свободу та статеву недоторканість особи в умовах збройного конфлікту має проблеми, оскільки вчинення сексуального насильства для когось має на меті тероризувати цивільне населення для отримання контролю (Демократична Республіка Конго), а для когось – знищення нації (Руанда) або репродуктивних функцій (колишня Югославія). Що ж стосується України, то мета вчинення сексуального насильства російськими військовослужбовцями поки є не зовсім зрозумілою, адже збройний конфлікт триває і при звільненні всіх захоплених територій стане більш зрозумілою.

1. Prus I. (2021). Legal Principles to Combat Gender-Based Violence during Armed Conflict in Eastern Ukraine. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 11(1), 74-80. https://doi.org/10.33270/04212101.74

2. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 05.02.2023)

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 05.02.2023)

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 05.02.2023)

5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 05.02.2023)

Марина Поліщук
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

СУДОВІ ДЕБАТИ ЯК САМОСІЙНА ЧАСТИНА СУДОВОГО ПРОЦЕСУ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ

Дебати – це загальний термін, що означає обмін думками та ідеями між двома сторонами за допомогою підбору аргументів та контраргументів. Так, термін дебати застосовується у політиці, юриспруденції, науці і так далі. Прикладом дебатів в юриспруденції є судові дебати. Судові дебати є однією із найбільш важливих складових частин судового процесу. Ця складова судового розгляду призначена для підбиття підсумків сторонами справи на основі тих фактів, які були встановлені на попередніх етапах судового розгляду.

Судові дебати – це самостійна частина судового процесу, яка полягає у виступі сторін та інших осіб, що беруть участь у справі з метою переконання суду у прийнятті того чи іншого рішення [2, с. 72].

Обов'язковість судових дебатів визначено у ст. 242 Цивільного процесуального кодексу України, а саме у судових дебатах виступають з промовами (заключним словом) учасники справи [1]. Складовими частинами судових дебатів є промови заявника, відповідача та/або представників, а також третіх осіб, які заявляють або не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору. Також Цивільним процесуальним кодексом встановлені процесуальні вимоги до судових дебатів, а саме у промовах можна посилатися лише на обставини і докази, які вже досліджені в судовому засіданні.

Дебати відіграють важливе процесуальне значення та збалансовують позиції та переваги сторін. Дебати сторін допомагають суду уникнути односторонності при оцінюванні доказів, дозволяють суду враховувати доводи позивача і відповідача, що має велике значення для винесення законного й обґрунтованого рішення у справі. Судові дебати є прикладом

втілення одного із принципів цивільного процесу – змагальності сторін, передбаченого ст. 12 Цивільного процесуального кодексу України, оскільки відображають найяскравіший момент судового змагання [3, с. 61].

Під час судових дебатів сторони та інші учасники справи мають можливість викласти власні міркування щодо оцінки наданих та досліджених доказів, дають особисту правову оцінку обставинам справи та спірним правовідносинам, обґрунтовують свою позицію у справі та висловлюють думки на користь задоволення їхніх позовних вимог. Висловлення власної позиції сторонами справи та іншими учасниками має на меті переконати суд та допомогти повно та всебічно оцінити справу та наявні докази, саме здійснити аналіз доказів та обставин справи з різних позицій, зіставити різні доводи.

Судові дебати слугують оцінювальним механізмом. Так у цивільному процесі під час судових дебатів аналізуються дії відповідача для визнання законності чи незаконності його позиції для відновлення порушеного права, встановлюється психологічний компонент, чи дійсно мало місце порушення чи втручання в права та інтереси інших осіб. Все це служить захистом оскаржуваних чи порушених прав свобод і законних інтересів осіб (громадян, організацій) [4, с. 99].

Для ефективної реалізації судових дебатів учасникам необхідно неухильно дотримуватися норм матеріального та процесуального права, судові дебати мають бути досконало організовані. Зокрема, в законодавстві відсутні часові обмеження для промов сторін та інших учасників справи, крім того суд не може обмежувати учасників в часі. Згідно ч. 7 ст. 242 Цивільного процесуального кодексу України тривалість судових дебатів визначається головуючим з урахуванням думки учасників справи виходячи з розумного часу для викладення промов. Проте, є виключення, суд може зупинити промовця, у випадку коли він виходить за межі справи чи за межі досліджених доказів або якщо він повторюється. Також згідно Цивільного процесуального кодексу в учасників дебатів є право обмінюватися репліками з дозволу суду, але право останньої репліки завжди належить відповідачеві та його представникові [1]. Після виголошення промов учасники судових дебатів можуть виступити ще по одному разу з реплікою з приводу сказаного. Репліка вважається самостійною промовою у формі відповіді або заперечення на твердження іншої сторони [4, с. 97].

Особливістю судових дебатів у цивільному судочинстві у суді першої інстанції є предмет цих дебатів, який включає: опис фактичних обставин справи, оцінку досліджених доказів, пропозиції щодо застосування тієї чи іншої норми чи закону до обставин справи, при наявності відповідних підстав – пропозиції для винесення окремої ухвали суду. Предметом судових промов у апеляційному та касаційному суді є: критика або обґрунтування правильності рішення; обґрунтування або критика апеляційної чи касаційної скарги; аналіз і оцінка додаткових матеріалів; пропозиції про винесення певної

ухвали апеляційною або касаційною інстанцією.

Судова промова як складова частина судових дебатів – це мистецтво володіння фактами та їх вільне їх викладення. Важливим фактором вдалої промови під час судових дебатів є використання не тільки «сухих фактів», а також створення для суду певної картинки обставин справи із застосуванням різних прийомів мови та риторики, зокрема порівнянь, метафор, які буду влучно описувати позицію. Судові дебати необхідні для створення емоційного впливу на суд, оскільки у даному випадку присутній людський фактор.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що судові дебати – це дійсно самостійний частина судового процесу, його обов'язковий елемент, який є практичним відображенням принципу змагальності сторін, також рівності, оскільки учасники дебатів маю однакову можливість висловити своє ставлення до досліджуваних доказів та обставин, а також однаково не мають обмежень в часі. Крім того, судові дебати та їх складові промови є творчим елементом судового розгляду, оскільки учасники можуть застосовувати різні прийоми мови, для створення більш виграшного положення. Також судові дебати здійснюють емоційний вплив на суд та на внутрішнє переконання суддів. Саме тому судові дебати є підведенням підсумків судового розгляду та наведенням власних міркувань, опираючись на досліджені обставини та докази.

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 08.10.2004. Відомості Верховної Ради України. 2004 р. № 40. Ст. 492. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення – 22.12.2022).

2. Андрієвська Л.О., Чернобук В.В. Законодавче обґрунтування часового обмеження проведення судових дебатів. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. №6. С. 72-74.

3. Цал-Цалко Ю.Ю. Судові дебати як самостійний та обов'язковий елемент стадії судового розгляду / Ю.Ю. Цал-Цалко // Методологічні засади вдосконалення цивільного процесуального права : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції до 150-річчя від дня народження Є. В. Васьковського (м. Одеса, 8 квітня 2016 року) . – Одеса 2016. – С. 61-63.

4. Швецова В.Є. Види судових промов та їх особливості. Науковий вісник ПНПУ ім. К.Д. Ушинського. Лінгвіст. Науки. 2017. №24. С. 95-100.

Євген Реньов
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна)

ЩОДО ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН

Питання реформування Ради Безпеки ООН, зважаючи на події сьогодення, має вкрай важливе значення для нашої держави, оскільки саме РБ ООН наділена правом застосування сили для підтримки або відновлення міжнародного миру та безпеки, а її рішення є обов'язковими до виконання всіма державами-членами Організації Об'єднаних Націй.

Ще на етапі розробки Статуту ООН найбільш жваво обговорювалися склад і процедура прийняття рішень у Раді Безпеки, зокрема, право вето. Зазначені побоювання виявилися цілком виправданими, оскільки конфронтація між СРСР та США за часів Холодної війни призвела до обструкції в діяльності головного безпекового органу ООН. Обидві наддержави регулярно вдавалися до агресії, використовуючи в якості виправдання право на самооборону, захист «демократичних цінностей» або «ідеалів комунізму» [1, с. 80]. Проблема ж неефективності Ради Безпеки пов'язана з принципом одностайності постійних членів – США, Великої Британії, Франції, КНР та СРСР, правонаступницею якого проголосила себе РФ.

Закінчення Холодної війни та ефективна військова операція під егідою ООН задля відновлення суверенітету Кувейту не тільки дозволила завершити війну в Перській затоці (1990–1991 рр.), але й подарувала надію на подальші злагоджені дії постійних членів РБ ООН. Втім, події в Югославії (1999 р.) та у Грузії (2008 р.) знову засвідчили: Рада Безпеки не приймає своєчасних й ефективних рішень з питань забезпечення міжнародного миру та безпеки. А тому необхідність негайної реформи РБ ООН була проголошена в рамках Підсумкового документа Всесвітнього саміту 2005 р. [2]. Згодом Франція оголосила про добровільну відмову від використання права вето у випадках масових злочинів, а також разом із іншим постійним членом, Великою Британією, підтримала Кодекс роботи Ради Безпеки, що був розроблений Групою з підзвітності, узгодженості та прозорості («АСТ») у 2015 р. та містив положення щодо необхідності утримуватися від застосування вето у випадках реагування Радбезу на найтяжчі міжнародні злочини [3]. Однак підтримки серед інших постійних членів РБ ООН така ініціатива не знайшла.

Розблокуванню діяльності Ради Безпеки могла б допомогти процедура «консенсус мінус один» або згода трьох з п'яти постійних членів для подолання вето, проте реалізація зазначених пропозицій вимагатиме внесення змін до Статуту ООН шляхом ратифікації 2/3 членів Організації, включаючи всіх постійних членів РБ ООН, що на даний момент виглядає малореалістично.

Деякі науковці роблять акцент на потребі розширення членського складу, оскільки нинішній не відображає актуальну міжнародну політичну ситуацію. В 2004 році Група високого рівня з загроз, викликів та змін підготувала доповідь «Більш безпечний світ: наша спільна відповідальність», в якій містяться дві моделі реформування складу Ради Безпеки – обидві передбачають розширення до 24 держав, відрізняючись у питанні збільшення кількості постійних членів [4]. До прихильників розширення відносяться Німеччину, Японію, Індію та Бразилію. Тим не менше, розширення членського складу Ради Безпеки не вплине на ефективність її роботи – постійні члени будуть і надалі користуватися правом вето.

Тому цілком доречною виглядає українська ініціатива щодо позбавлення РФ місця постійного члена РБ ООН, що дозволило б зазначеному органу проартикулювати свою позицію щодо російської агресії проти України. Зазначена ініціатива ґрунтується на тому, що РФ зайняла місце постійного члена РБ ООН в якості держави-продовжувача СРСР на підставі відповідного листа Президента РРФСР від 24 грудня 1991 р. на ім'я Генерального секретаря ООН, що не передбачено Статутом ООН. Більше того, концепція держави-продовжувача щодо РФ є некоректною, оскільки СРСР припинив своє існування як суб'єкт міжнародного права. А тому прийом РФ у члени ООН мав відбуватися згідно передбаченої ст.4 Статуту ООН процедури: постановою Генеральної Асамблеї за рекомендацією Ради Безпеки [5]. Зважаючи на це, Україна закликає позбавити РФ, згадки щодо якої немає у Статуті ООН, статусу постійного члена Радбезу ООН та виключити її з ООН у цілому.

Таким чином, черговий прояв абсолютної недієвості Ради Безпеки ООН став каталізатором поновлення дискусії щодо перспектив реформування зазначеного органу, зокрема, в аспекті розширення членського складу та питання застосування право вето. Україна ж звертається до міжнародної спільноти із закликом позбавити державу-агресора, яка з 1991 р. скористалася правом вето понад 30 разів, статусу постійного члена Ради Безпеки та виключити її з ООН у цілому.

1. Трєбін М.П. ООН на шляху реформ. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2018. Том 4 № 39. с. 76–100.

2. 2005 World Summit Outcome: resolution. UN General Assembly. 16 September 2005, A/RES/60/1. UN Digital Library. URL: https://digitallibrary.un.org/record/556636 (date of access: 02.02.2023).

3. Letter from the Permanent Representative of Liechtenstein to the United Nations addressed to the Secretary General. 14 December 2015, A/70/621–S/2015/978. UN Digital Library. URL: https://digitallibrary.un.org/record/264415 (date of access: 02.02.2023).

4. A more secure world: Our shared responsibility. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. New York: United Nations. 2004. 141 p.

5. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. New York: United Nations. 2015. 128 p.

Людмила Рибальченко
кандидат економічних наук, доцент
Олександр Косиченко
кандидат технічних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Із стрімким розвитком сучасних інформаційних технологій, ідентифікація фізичної особини є необхідною до надання багатьох послуг: надання кредитів, виплата допомоги, оплата комунальних послуг, робота з банківськими установами, оплата товару через інтернет тощо. Оскільки більшість подібних послуг надається через мережу та видалений доступ і без особистої присутності, можна із упевненістю сказати, що вимоги до захисту та безпеки персональних даних мають бути більш жорсткими. Персональні дані – це інформація, здатна ідентифікувати особу. Такими даними є: паспортні дані, відомості про соціальний та сімейний стан, власність на майно, освіта, професія та інше. Останнім часом стало з'являтися багато інших персональних даних: номера банківських карт, логіни та паролі від різних сервісів, дані зі смартфону, що дозволяють відстежити переміщення користувача та інше.

Для боротьби із шахрайством в багатьох країнах на законодавчому рівні розроблялися нові вимоги безпеки до компаній, які працюють з персональними даними. Цей процес носить постійний характер, оскільки інформаційні технології розвиваються і разом з ними з'являються все нові вимоги щодо забезпечення безпеки інформації. З іншого боку, такий розвиток штовхає злочинців на винахід нових методів розкрадання даних. Оскільки Україна підтримує курс європейського розвитку, розглянемо розвиток системи захисту персональної інформації в ЄС. Європейське законодавство вже більше трьох десятиліть удосконалює систему захисту персональних даних. В 1995 році на території Європи була введена директива, що зобов'язує країни, які входять до складу ЄС, забезпечити захист персональних даних громадян. Кожна європейська країна ухвалювала свої закони про захист персональних даних, які найчастіше не збігалися із законами інших країн ЄС. Багато міжнародних компаній, що передають дані через кордон, стали зазнавати великі труднощі, які пов'язані з дотриманням законів різних країн. Саме тому в 2012 році було вирішено створити загальний регламент GDPR (General Data Protection Regulation) по захисту персональних даних на території ЄС, який прийшов на зміну існуючої директиви.

Після декількох років переговорів регламент було затверджено 25

травня 2016 року. У травні 2018 року набуло чинності нове положення про захист даних. У числі нововведень — заборона на збір персональних даних компаніями і державою без дозволу з боку фізичної особи. Виключення допускаються тільки в тому випадку, якщо в країні існують законодавчі акти, які примушують до передачі інформації. Протягом двох років, до 25 травня 2018 року, усі компанії, які зберігають, передають і обробляють особисті дані європейців, зобов'язані були забезпечити безпеку таких даних відповідно до положень GPDR. Варто відзначити, що це також стосується компаній, що перебувають за межами країн ЄС, що працюють із персональними даними громадян європейських країн (наприклад, України).

Важливим для держав Європейського союзу є те, що підтверджувати дозвіл на обробку персональних даних можна не з 13, а лише з 16 років. На компанії з європейськими представництвами накладається ряд обмежень. Їм неможна виконувати обмін даними з іншими підрозділами, якщо не виконуються правила по захисту даних. Також неможна передавати інформацію владі США та іншим країнам. Слід зазначити, що в ЄС новий GPDR регламент привів до масового переходу інформаційних структур європейських підприємств у хмарні сховища. Для багатьох компаній витрати на відповідність вимогам GDPR у якості оброблювача даних є дуже великими, тому більшість європейських підприємств переводять свої інформаційні системи в хмарні сховища.

Захист персональних даних українців знаходиться на критично низькому рівні. Лише у 2011 році в Україні набув чинності Закон України «Про захист персональних даних» [1], згідно з нормами якого фізичні і юридичні особи повинні зареєструвати бази персональних даних у спеціальному реєстрі баз даних, роботу якого контролює Державна служба з питань захисту персональних даних.

Якщо на підприємствах створюються відомості про працівників, клієнтів та осіб, з якими компанія співробітничає або продає авіаквитки, туристичні послуги, проводить опитування, то таке підприємство зобов’язане зареєструвати таку базу даних. У випадку ж невиконання або неналежного виконання фізичними і юридичними особами вимог Закону України «Про захист персональних даних» передбачено покарання і адміністративна відповідальність за порушення законодавства про захист персональних даних» [2]. Кримінальна відповідальність відповідно до даного закону передбачена у випадку незаконного збору, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконної зміни такої інформації.

Усі персональні дані українців, починаючи з номера мобільного телефону і закінчуючи адресою проживання, сьогодні не захищені. Наприклад, усі неодноразово одержували СМС від різних служб таксі, магазинів, у яких ніколи не бували – це означає, що ваші особисті дані було продано. Можна навести багато інших прикладів, коли збирають персональні дані у науковій сфері та найдивовижніше, що це відбувається у деяких вищих

навчальних закладах юридичного профілю. При цьому збирають паспортні дані та податковий код. Це грубе порушення Закону України «Про захист персональних даних».

Характерно те, що спеціальне законодавство, розроблене в Україні для збереження й захисту персональних даних, фактично діє тільки в тому випадку, коли витік інформації походить із якихось державних установ і підприємств. Відповідальність може настати, тільки якщо власник цих даних звернувся в правоохоронні органі. Дуже небезпечна ситуація зараз існує у використанні баз персональних даних системи Мінздраву та інших державних установ України, які легко викрасти, бо вони практично не захищені.

Проконтролювати в Україні, як саме зберігаються та обробляються персональні дані, досить складно і майже не можливо. Система захисту персональних даних в Україні потребує державного моніторингу та реформування на законодавчому рівні. В умовах неухильно зростаючого рівня кіберзлочинності у світі та низького рівня інформаційної культури громадян, а також відсутності розуміння ними всіх можливих кіберзагроз, необхідно на державному рівні забезпечити захист громадян від витоку персональних даних. Вести боротьбу з кіберзлочинністю з використанням персональних даних можна тільки на основі системного підходу на усіх рівнях. Проблемою безпеки персональних даних повинно займатися не тільки відомство омбудсмена, але і структури, пов'язані з безпекою і правоохоронною діяльністю держави.

Проблема в Україні ще збільшується тим, що громадяни добровільно передають свої дані при одержанні різних дисконтних карт та інших випадках не замислюючись про можливі наслідки. Будь-який витік персональних даних здатен доставити серйозні фінансові неприємності. Проблеми безпеки персональних даних мають велике значення для безпеки громадян та держави. І що особливо важливо, необхідний особливий, високий рівень захисту персональних даних усіх, хто має відношення до захисту України від агресії з боку РФ.

1. General Data Protection Regulation (EU GDPR). The latest consolidated version of the Regulation with corrections by Corrigendum, OJ L 127, 23.5.2018, p. 2 ((EU) 2016/679). Source: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/txt/?uri=celex :02016R0679-20160504

2. Закон України «Про захист персональних даних» (Відомості Верховної Заради України (ВВР), 2010, № 34, ст. 481). Нова редакція №2297-VI від 30.01.2018.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних (Відомості Верховної Заради України, 2011, N 50, ст. 549).

4. Rybalchenko L., Kosychenko O. Features of latency of economic crimes in Ukraine / L Rybalchenko, O. Kosychenko // Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. – 2019. – Special Issue № 1 (102). – P. 264-267.

5. Ludmila Rybalchenko, Oleksandr Kosychenko, Klinytskyi Illia. Ensuring economic security of enterprises taking into account the peculiarities of information security. Scientific journal «Philosophy, Economics and Law Review». Volume 1 (3), 2022. – p. 71-81.

Віктор Савченко
кандидат юридичних наук, доцент
*(Оксфордський університет,
м. Оксфорд, Великобританія;
Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна)*

СВАВІЛЬНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ЖИТТЯ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ЕВТАНАЗІЇ

Право на життя визнано особистим не майновим правом порушення якого не допускається. Але це не означає, що право на життя є абсолютно не недоторканним. В окремих випадках позбавлення життя визнається законним, що підтверджено у ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [1, ст.6]. У ст. 27 Конституції України регламентовано, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [2, ст.27]. Зміст цієї норми показує, що людина може бути позбавлена життя, якщо такі дії не будуть кваліфікуватися як «свавілля». Саме поняття свавільності не врегульоване законодавством, Проте, зміст окремих норм дає можливість для визначення свавільним позбавленням життя дій або бездіяльності які призвели до смерті фізичної особи з порушенням норм законодавства. В контексті цього можна виділити низку випадків, але, в даній роботі, ми зосередимо увагу на евтаназії. В нормативних актах відсутнє пряме визначення евтаназії як свавільного позбавлення життя, що актуалізує доцільність проведення спеціального дослідження.

Поняття евтаназії широко досліджене і зводиться до терміну «добра смерть», оскільки eu по-грецьки означає хороша, a thanatos смерть [3]. Евтаназія – це процес, при якому за допомогою клінічних заходів або їх помірності можна прискорити смерть пацієнта в невиліковному або термінальному стані, щоб уникнути надмірних страждань пацієнта [4, с.355].

Залежно від форми евтаназії (активна та пасивна), виділяють країни де вона дозволена або заборонена. Активна евтаназія дозволена у Нідерландах, Бельгії, Люксембургу, Колумбії, Канаді, Іспанії, Новій Зеландії та Швейцарії. Тільки пасивна евтаназія дозволена у Австралії, Португалії, Уругваї, Великобританії, Франції, Індії, Аргентині, США, Данії, Фінляндії, Норвегії, Швеції, Угорщині, Німеччині, Греції, Ізраїлю, Латвії та Литві. В Україні, як і в більшості країн, евтаназія заборонена.

Як зазначає Ф.Дж. Ансуатегі Роіг, в країнах де евтаназія дозволена, закон визнає та регулює суб'єктивне право людей на смерть [5]. Це право визначається обмеженнями та умовами практики, які також призводять до ряду зобов'язань або юридичних обов'язків для інших сторін, що втручаються: 1) треба чітко встановити бажання людини померти; 2) має існувати контекст

достатньої, з погляду цінностей пацієнта, ситуації; 3) той, хто бере участь у процесі смерті, повинен робити це з наміром допомогти людині померти, керуючись співчуттям. [5]. В такому випадку, в країнах де евтаназія дозволена, вона не буде вважтися свавільним позбавленням життя при дотриманні зазначених принципів.

В країнах де евтаназія заборонена, в основі такої позиції знаходиться проголошення життя людини найвищою соціальною цінністю та її недоторканість. Зокрема така конструкція закріплена у ст. 3 Конституції України. Це призводить до не можливості використання евтаназії, а лікарі мають надавати медичну допомогу до останнього моменту життя пацієнта, від якої він не може відмовитись. Проте постає питання до кваліфікацію дій медичних працівників, коли вони відключають пацієнта від апарату штучної вентиляції легень, припинення реанімаційних дій через тридцять хвилин після початку або не надання реанімаційної допомоги невиліковно хворому пацієнту. Такі дії визнаються законними та вважаються евтаназією, якщо здійснені з дотриманням норм законодавства. Це обґрунтовується тим, що смерть пацієнта настає не через дії або бездіяльність лікаря, а через стан пацієнта, який несумісний з життям. Хоча фактично, така ситуація дуже близька до евтаназії.

В цих випадках ми керуємося правилом, що право пацієнта на життя та медичну допомогу вище за його свободу волі та волевиявлення. Саме через евтаназія заборонена в Україні, лікарі рятують пацієнта при спробі самогубства, а пацієнт неможне відмовитись від медичної допомоги, коли є загроза його життю. О. М. Паньків та Ю. І. Петровський наголошують, що в такий ситуації людина набуває суб'єктивне право на життя поза її свідомістю, яке не залежить від її волі [6, с.211].

Отже в Україні т інших країнах де заборонена евтаназія, вона завжди буде визнаватися свавільним позбавленням життя та порушенням особистого немайнового права. Наслідком такого порушення буде кримінальна відповідальність. В країнах де евтаназія дозволена, вона буде визнаватися свавільним позбавленням життя лише у випадках, коли вона проведена з порушенням вимог чинного законодавтсва. Проблематика застосування евтаназії в Україні потребуватиме гармонізації законодавству на шляху євроінтеграції. Це підтверджують останні тенденції. Наприклад, Р.О. Стефанчук підтвердив, що можливість легалізації пасивної евтаназії та асистованого самогубства в новому Цивільному кодексі буде надалі обговорюватися максимально відкрито із залученням спеціалістів [7]. Зазначене зумовлює необхідність подальшого дослідження даної тематики та ставатиме все більш актуальним.

---

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Загальна декларація прав людини. *Офіційний веб-сайт ВР України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 09.01.2023).
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Ley Orgánica 3/2021, de 24 de marzo, de regulación de la eutanasia. *Boletín Oficial del Estado*. 2021. №72.

4. Parreiras M., Antunes G.C., Marcon L.M.P., Andrade L.S., Rückl S., Andrade V.L.A. Eutanásia e suicídio assistido em países ocidentais: revisão sistemática. *Rev Bioét.*, 2016. №24(2), 355-367.

5. Roig Ansuátegui F.J. *Eutanasia: una reflexión moral* / J.A. Del Real Alcalá (Editor). México: Flores Editor y Distribuidor, S.A, Ciudad de México, 2016, 17-55.

6. Паньків О.М., Петровський Ю.І. Право людини на розпорядження життям: деякі аспекти. *Медичне право України: проблеми становлення та розвитку:* матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції 19 – 20.04.2007, м. Львів, 2007. С. 210-215.

7. Евтаназія у Цивільному кодексі: Стефанчук обіцяє максимально відкрите обговорення. *Укрінформ*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3179258-evtanazia-u-civilnomu-kodeksi-stefancuk-obicae-maksimalno-vidkrite-obgovorenna.html (дата звернення: 09.01.2023).

Андрій Самотуга
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Верховенство Конституції, як вважають дослідники, визначається як її вища юридична сила [1, с. 77]. При цьому її вища юридична сила, як правило, стосується національного права. Втім у контексті сучасних глобалізаційних процесів вагомий вплив на національне право мають міжнародні правові системи, в яких суверенна держава має досягти загальновизнаної міжнародної правосуб'єктності – як нормативної, так й інституційної.

Враховуючи достатню наукову розробленість тематики стосовно як ґенези [2], так і становлення міжнародної правосуб'єктності України періоду вже незалежності, поряд із якою виокремлюють також, хоча й, на перший погляд, дещо пафосно сформульовані, такі, як цивілізаційна, духовно-культурна, геополітична та геоекономічна [3] правосуб'єктність, актуальними варто вважати нинішні умови російсько-української війни від 2014 р., що мають посилити конституційно закріплені напрями зовнішньополітичного розвитку держави.

Міжнародна суб'єктність України ґрунтується на прагненні її народу до побудови власної держави, що доведено прийняттям протягом останніх десятиліть таких найважливіших актів, які так чи інакше вправі називати конституційними: Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990; Постанова Верховної Ради УРСР від 25.12.1990 «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин»; Акт

проголошення незалежності України від 24.08.1991; Закон України «Про правонаступництво України» від 12.09.1991; Закон України «Про дію міжнародних договорів на території України» від 10.12.1991; Закони України «Про міжнародні договори України» від 22.12.1993 та від 29.08.2004 тощо.

Нарешті, Конституцією України від 28.06.1996 у ст. 9 закріплено норму, згідно з якою чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства України, але при цьому укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Статтею 18 Основного Закону визначено пріоритети зовнішньополітичної діяльності України, яка спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права [4].

На виконання зазначених та інших конституційних положень Україною протягом кількох років було ратифіковано значну кількість міжнародних договорів (конвенцій, хартій тощо) та укладено низку двосторонніх угод як з окремими державами, так і з міжнародними організаціями, що увиразнюють міжнародну правосуб'єктність нашої держави передовсім у сфері захисту прав людини та забезпечення світового демократичного порядку. На сьогодні Україна представлена як повноправний член або спостерігач у понад 80 міжнародних організаціях [5].

Надзвичайно важливим завданням зовнішньої політики України, що обумовлено її належністю до європейської культури та цивілізаційної спільноти, залишається подальша європейська та євроатлантична інтеграція, а в перспективі і досягнення повноправного членства у ЄС та НАТО.

Нормативно-правова регламентація співробітництва України з НАТО визначена насамперед такими документами, як Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору 1997 р. [6] та Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство 2009 р. [7]. Правові засади співпраці з Європейським Союзом регламентуються укладеною у 2014 р. Угодою про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з другого [8]. Як висловився представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки Ж. Боррель, ця Угода є найбільш всеосяжною угодою, що її ЄС має з будь-якою країною поза його межами [9].

Європейський та євроатлантичний напрямок розвитку України визначено і її національним законодавством. Стаття 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 серед засад зовнішньої політики нашої держави закріплює, зокрема, поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття членства у цій організації та забезпечення інтеграції України в європейський політичний,

економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі [10].

З початком військової агресії рф у 2014 р. (анексія Криму та окупація частини Донецької та Луганської областей) активізувалися законодавчі процеси щодо реального наповнення міжнародної правосуб'єктності України. Законом України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018, прийнятому на виконання п. 17 ст. 92 Конституції України (про те, що виключно законами України визначаються основи національної безпеки) [4], серед фундаментальних національних інтересів України визначено, зокрема, інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [11].

У 2019 р. до Конституції України внесено зміни щодо безальтернативності стратегічного курсу держави на досягнення її членства в ЄС та НАТО. У Преамбулі Основного закону підтверджено європейську ідентичність українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. Змінами до ст. 85 визначено, що до повноважень Верховної Ради України віднесено реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Змінами до ст. 102 передбачено, що гарантом реалізації цього курсу є Президент України, до ст. 116 – на Кабінет Міністрів України покладено повноваження щодо забезпечення його реалізації [4].

Реалізація цієї стратегічної мети свідчитиме, з одного боку, про остаточне повернення України до своїх цивілізаційних витоків і водночас суттєво зміцнить міжнародну правосуб'єктність України завдяки тим можливостям, які надає участь у цих структурах. З іншого боку, така інтеграція означає безповоротну відмову від зовнішньої політики так званої багатовекторності, що ґрунтувалася на дещо обережних спробах налагодження відносин із західними безпековими інституціями, не погіршуючи при цьому відносин із росією, яка тоді вважалася українським керівництвом і частиною соціуму стратегічним партнером України, а нині після повномасштабного військового вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. – державою-агресором.

Саме в умовах великої війни зазначені конституційні зміни від 2019 р. поставили на порядок денний негайне здійснення заходів щодо їх реалізації. Так, вже 23.06.2022 Європейська Рада на саміті у Брюсселі проголосувала за надання Україні статусу країни-кандидата на вступ до ЄС без умов. Водночас перехід від кандидата та повноцінного членства вимагає виконання Україною низки попередніх семи умов, зокрема у судово-правоохоронній, медійній та зовнішньополітичній сфері. Після того, як Єврокомісія буде задоволена виконанням умов, вона рекомендуватиме провести переговори про вступ. І, як і зі статусом кандидата, і з цим мають погодитися всі 27 країн-членів ЄС. Головна перешкода на шляху виконання Україною цих умов – безперечно,

війна. Хоча Україна дещо просунулася в цьому напрямку, прийнявши наприкінці 2022 р. проєвропейський, як вважають фахівці, Закон «Про медіа» та доповнивши Закон України «Про Конституційний Суд України» главою про порядок відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду.

Стосовно набуття членства України в НАТО, рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 30.09.2022 схвалено текст Спільного звернення Президента України, Голови Верховної Ради України та Прем'єр-міністра України до Організації Північноатлантичного договору, в якому, зокрема, міститься заклик ухвалити рішення щодо членства України в Альянсі як невід'ємного елемента забезпечення безпеки українців та громадян усього євроатлантичного простору [12].

Подібні ініціативи вищого керівництва держави у подальшому вимагатимуть кардинальних законодавчих заходів, в т. ч. внесення змін до Конституції, але вже в післявоєнний період, оскільки, згідно з ч. 2 ст. 157 Основного Закону, Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану [4], що зайвий раз свідчить про її підвищену стабільність та юридичне верховенство.

1. Оніщенко О. В. Юридичне верховенство Конституції України. *Наукові записки*. 2007. Т. 64. Юридичні науки. С. 76-78.

2. Задорожний О. В. Генеза міжнародної правосуб'єктності України : монограф. Київ : К.І.С., 2014. 688 с.

3. Суб'єктність України в сучасному світі: оцінки, стратегії, прогнози. Аналітична доповідь ; за ред. О. М. Майбороди. Київ : Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 88 с.

4. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. №. 30. Ст. 141.

5. Єдиний державний реєстр Міжнародних організацій, членом яких є Україна. URL : https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/uchast-u-mizhnarodnih-organizaciyah.

6. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 9 липня 1997 р. URL : https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/994_002.

7. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північноатлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року, від 21 серпня 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/950_021.

8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами- членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

9. Боррель Ж. Олігархи, корупція та COVID-19: про що я говорив із Президентом Зеленським. *Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України.* URL : https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/09/25/ 7114712/.

10. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2010, № 40. Ст. 527.

11. Про Національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

12. Спільне звернення Президента України Володимира Зеленського, Голови Верховної Ради України Руслана Стефанчука, Прем'єр-міністра України Дениса Шмигаля

до Організації Північноатлантичного договору. URL : https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/16/49/930828c389f438917f22e67e5d64c98e_1667835181.pdf.

Тетяна Сергієнко
кандидат політичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНІ КОМУНІКАЦІЇ У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Реалії сьогодення свідчать, що в умовах глобалізації світової політичної та економічної системи особливого значення в здійсненні дипломатичної діяльності та просуванні національних інтересів на світовій арені набуває міжнародна комунікація. Феномен міжнародної комунікації у сфері міжнародних відносин розкриває ефективність її впливу на зовнішньополітичну діяльність та специфіку процесів, що характеризують комунікаційну асиметрію в умовах функціонування глобального інформаційного середовища.

Проблемами вивчення понятійно-категоріального апарату «комунікації» та «інформаційне середовище», а також інформаційного бачення багатьох явищ і процесів у світі займаються відомі українські та зарубіжні дослідники І. Арістова, А. Бард, П. Бергер, З. Бзежинський, О. Баранов, І. Бачило, К. Бєляков, А. Венгеров, Н. Вінер, В. Воронкова, Д. Волкогонов, Д. Гілмор, А. Гор, С. Єсімов, А. Кін, Р. Калюжний, О. Копан, В. Копилов, Г. Лассуел, В. Ліпкан, А. Марущак, Й. Масуда, А. Новицький, Н. Новицька, М. Постер, Е. Тоффлер, С. Хантінгтон, В. Цимбалюк, А. Яременко та ін. Щодо вивчення інформаційного суспільства як суспільства «нового» типу, в якому кожен може отримувати, накопичувати, розповсюджувати та використовувати інформацію, то його розглядали в своїх дослідженнях В.Бебик, А.Руднєва, В.Цимбалюк, С.Наумкіна, В. Воронкова та ін.

Дослідженням зовнішньополітичних комунікацій, зокрема і міжнародних комунікацій, в українській науці займалися такі науковці як Л. Губернський, Н. Карпчук, Л. Климанська, О. Кучмій, Н. Ларіна, Є. Макаренко, І. М'язова, М. Ожеван, В. Пількевич, Н. Пірченко, Г. Почепцов, М. Рижков, О. Розумна, Н. Сербіна та ін., які досліджували питання щодо особливостей міжнародної взаємодії на якісно нових засадах комунікації. Саме складність і суперечливість процесів і явищ які відбуваються на глобальному рівні зумовили особливий інтерес до вивчення міжнародних комунікацій у сучасному інформаційному середовищі, які створили нові можливості для позиціонування та іміджування держав на міжнародній арені

[2, с. 219].

В даний час у світі практично сформувався такий міжнародний інформаційний порядок, в якому відбуваються інформаційні потоки, що функціонують багато в чому завдяки появі новітніх електронних засобів масової комунікації, створенню інформаційних банків даних і існуванню всесвітньої комп'ютерної мережі. Більшість комунікацій, фінансових трансакцій та інформаційних архівів потрапили в Інтернет. Це збільшило їх доступність для третіх осіб в порівнянні з епохою тільки матеріальних носіїв, і, відповідно, разом з доступністю підвищилася і вразливість. Інформація не тільки впливає на свідомість своїх користувачів, а й сприяє прийняттю відповідних рішень, іноді навіть здатних спровокувати певну політичну ситуацію. Отже, інтереси особистості і суспільства, що виражаються у збереженні інформації або в захисті від деструктивного інформаційного впливу, постійно піддаються загрозам, в основі яких лежить не тільки комерційний, а й психологічний або ідеологічний інтерес. Щодо міжнародної комунікації, то у сучасній системі міжнародних відносин вона пов’язана з політикою держав, оскільки відтворює систему зовнішніх зв’язків, які формуються між міжнародними акторами [1]. Міжнародні відносини загалом є породженням міждержавної взаємодії, коли держави, взаємодіючи між собою, витворюють цей новий різновид суспільної реальності [3, с. 613]. Як засіб зовнішньополітичної діяльності міжнародна комунікація має характерні риси просування національних інтересів у глобальному середовищі та переконання світової громадськості та внутрішньої спільноти у правильності зовнішньополітичних рішень, забезпечення політичної взаємодії, розвитку економічного співробітництва та культурного обміну. Серед детермінант міжнародної комунікації виділяються дипломатичні канали, ділові комунікації, культурний і науковий обмін, ЗМІ, Інтернет і соціальні мережі, які дозволяють гнучко регулювати міжнародні комунікаційні потоки [4].

Поява нових засобів зв'язку, що забезпечують миттєве поширення і передачу інформації, докорінно вплинули на сферу міжнародних відносин, для яких швидкість зв'язку є визначальним фактором. Сьогодні дипломатичні служби більшості країн світу використовують можливості інформаційно-комунікаційних технологій для здійснення своїх функцій і комунікацій у сфері зовнішніх відносин. Незважаючи на постійні зміни, що відбуваються у світі, головним завданням дипломатії залишається захист та просування інтересів своєї країни всіма засобами. І міжнародні комунікації сприяють репутаційному позиціонуванню держави у світі, виступаючи складовою забезпечення міжнародних та національних інтересів.

1. Копійка В. В. Міжнародні комунікації як детермінанти зовнішньої політик. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/3844/3504 (дата звернення 08.02.23).

2. Сергієнко Т.І. Вплив інформаційно-комунікативних технологій на розвиток сучасного суспільства. *МАТЕРІАЛИ Міжнародної науково-практичної конференції «В подоланні соціальних та культурних викликів: Європа разом з Україною» для студентів, здобувачів, молодих вчених, аспірантів, докторантів, дослідників, викладачів, представників професійних спільнот та громадянського суспільства* м. Київ, 18-19 травня 2022 року. С. 218-221

3. Сергієнко Т.І. Концептуальні основи міжнародних відносин. *Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернетконференції.* Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2021. С. 612-614.

4. Stanzel V. New Realities in Foreign Affairs: Diplomacy in the 21st Century. URL: https://www.swpberlin.org/en/publication/new-realities-in-foreign-affairs-diplomacy-in-the-21stcentury/ (дата звернення 08.02.23).

Лариса Свистун
кандидат юридичних наук, доцент
(Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро)

САМОЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ЯК СПОСІБ ПРОТИДІЇ ЦИВІЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Особа в разі порушення її суб'єктивного матеріального права може захистити його у різний спосіб. Скажімо, за допомогою звернення з позовним домаганням до суду, яке містить обґрунтовану вимогу припинити порушення або усунути його наслідки. Однак юрисдикційний захист не є єдиним способом. Носій права, на яке здійснене посягання, може вчинити захисні дії і самостійно, без звернення до органу держави. Такі вчинки правовласника перебувають у межах встановлених законом правил про здійснення оперативного впливу на порушення або самозахисту. Самозахист як правова категорія прямо передбачений Цивільним кодексом України (ст. 19). Заходи самозахисту, як оборонного, так і превентивного характеру, мають бути адекватними обсягам можливого посягання на суб'єктивне право чи такого, що реально настало, повинні мати чіткі межі свого здійснення, одночасно будучи втіленням правопорядку в суспільстві. Особливостями правопорушення, його небезпекою для цивільного права є межа застосування заходів самозахисту [1, с. 15].

Положеннями ч. 5 ст. 55 Конституції України визначається право кожного будь-якими незабороненими законом засобами захищати свої права і

свободи. У приватноправовій сфері вказана конституційно-правова можливість знайшла законодавче втілення в положеннях ст. 19 Цивільного Кодексу України [2] (далі – ЦК України), що визначають право особи на здійснення самозахисту порушеного суб'єктивного цивільного права або інтересу, які належать їй або іншій особі.

Право на самозахист слід розглядати як можливість застосування особою у випадку порушення суб'єктивних цивільних прав та інтересів засобів протидії, які не заборонені законом.

Окремими питаннями самозахисту займалися вчені: В. Яроцький, І. Осолінкєр, О. Бігняк, Д. Луспеник, А. Нечаєва, О. Негода, С. Параниця, Ч. Азімов, В. Баранов, Л. Стецюк, Д. Мікшис, Л. Ляшевська та ін.

В поглядах зазначених авторів простежується спільна думка стосовно того, що самозахист – це надання можливості людині використовувати проти правопорушника дозволені законом примусові дії з метою припинення посягань на свої права або їх поновлення. З таким трактуванням поняття можна погодитись, оскільки воно відповідає положенням ч. 1 п. 2 ст. 19 ЦК України, згідно з якою самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

Самозахисту притаманні такі ознаки:

1) наявність правомірних дій, що підлягають кваліфікації як протидія правопорушенню;

2) засоби, якими особа бажає скористатися, не повинні суперечити закону, договору або моральним засадам суспільства;

3) самозахист здійснюється у формі активних дій;

4) самозахист здійснюється силами власника (титульного власника) самостійно, без звернення до компетентних органів держави;

5) особа має право на самозахист свого права та права іншої особи;

6) самозахист має відповідати змісту права, що порушене або може бути порушеним, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

У будь-якій ситуації виникає проблема застосування певного способу самозахисту прав, який має відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідками, що спричинені цим порушенням.

Проаналізувавши наукові позиції щодо самозахисту, А.О. Негода зазначає, що у літературі до способів самозахисту відносять: 1) фактичні дії (необхідна оборона, крайня необхідність); 2) фактичні дії та утримання; 3) заходи оперативного впливу; 4) фактичні дії та заходи оперативного впливу; 5) фактичні заходи, заходи оперативного впливу, включаючи притримання [3, с. 392].

Відповідність самозахисту змісту права, що порушене або може бути порушеним, а також наслідкам, що спричинені порушенням, як ознака самозахисту пов'язується з обранням належних способів протидії. Протидія, яка становить самозахист, у цьому ключі переймає родові ознаки захисту, у

зв'язку з чим може пов'язуватися із досягненням хоча б однієї мети захисту – усунення загрози порушення, його припинення або ліквідацію наслідків порушення прав й законних інтересів. У зв'язку з цим використання способу, який не здатен досягти поставленої мети, не можна розглядати як самозахист у цілому. Можливість оскарження самозахисту підкреслює відмінності між приватно-правовим і державним примусом. Приватно-правовий примус не наділений ознакою остаточності [4, с. 113].

Самозахистом є дії фактичного та/або юридичного характеру із визначеними межами реалізації, що вчиняються з метою протидії наявному правопорушенню чи недопущення його вчинення у майбутньому, його припинення та/або ліквідації його наслідків, власними зусиллями управненої на його здійснення особи стосовно належного їй суб'єктивного цивільного права чи законного інтересу (у відносних або абсолютних правовідносинах) або суб'єктивних цивільних прав чи законних інтересів інших учасників цивільних правовідносин (у абсолютних правовідносинах), і порушення меж вчинення якої є підставою для відповідальності суб'єкта їх здійснення. При цьому правом на самозахист є забезпечена можливість учасника правовідносин вчиняти таке діяння [4, с. 113].

У цивілістичній доктрині самозахист цивільних прав зазвичай пов'язувався з необхідною обороною і крайньою необхідністю в кримінальному праві.

У чинному ЦК України відсутня самостійна стаття, яка б визначала поняття необхідної оборони в цивільному праві. Поняття та ознаки необхідної оборони розкриваються у ст. 36 Кримінального кодексу України. Відповідно до нього, необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, а також суспільних інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом завдання тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої у даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення її меж.

Відповідно до ч. 1 ст. 1169 ЦК України шкода завдана особою при здійсненні нею права на самозахист від протиправних посягань, у тому числі у стані необхідної оборони, якщо при цьому не були перевищені її межі, не відшкодовується.

У ст. 1171 ЦК України поняття крайньої необхідності розкривається як правомірні дії, спрямовані на усунення небезпеки, що загрожувала цивільним правам та інтересам іншої фізичної або юридичної особи, якщо цю небезпеку за даних умов не можна було усунути іншими засобами.

Узагальнюючи вищевикладене, варто зауважити, що дії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства і вчинені у стані необхідної оборони чи крайньої необхідності слід розглядати як самозахист цивільних прав.

Особливим способом самозахисту в цивільному праві є притримання

майна. Відповідно до ст. 594 ЦК України кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржнику або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі чи відшкодування кредитору пов'язаних із нею витрат та інших збитків, має право притримати її в себе до виконання боржником зобов'язання. При цьому мається на увазі захист охоронюваного законом інтересу щодо належного виконання зобов'язання.

1. Гуйван П. Д. Часовий аспект здійснення самозахисту як способу захисту суб'єктивного права особи. Відмінність його від оперативного захисту. *Часопис цивілістики: науково-практичний журнал*. Одеса: Гельветика, 2021. Вип. 43. С. 15-20.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

3. Негода О. А. Самозахист прав та інтересів дитини за цивільним та сімейним правом. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 388-393.

4. Ляшевська Л. І., Хлистун О. В. Правова природа самозахисту цивільних прав як засіб протидії цивільним правопорушенням. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2018. Серія ПРАВО. Випуск 51. Том 1. С. 110-114.

Тетяна Сергієнко
кандидат політичних наук, доцент
Анастасія Мамчиць
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Реалії сьогодення свідчать, що в умовах військової агресії Російської Федерації проти України та введенням в Україні з 24 лютого 2022 року воєнного стану актуалізується велика кількість питань які потребують наукового обґрунтування та вивчення процесу становлення і розвитку міждержавних відносин у політичній сфері продовж 1990-х рр. XX ст. – початку XXI ст. [3, с. 80]. Дослідження українсько-литовських відносин є актуальним тому, що обидві країни здобули незалежність на початку 1990-х років після розпаду СРСР. Аналіз співпраці двох країн дає можливість вивчити усі процеси становлення міждержавних взаємин, основою яких є підтримка та партнерство.

Конституційний акт про неприєднання Литовської Республіки до пострадянських союзів ставить бар'єр у сфері військово-технічної співпраці між країнами, колишніми республіками СРСР. Україна стала виключенням

через свою неоднозначну позицію щодо СНД, оскільки хоч і була одною з країн – засновниць, але не ратифікувала Устав та не стала повноцінним членом СНД.

Україна та Литва уклали договір про військове співробітництво у 2000 році та у 2011 році цей договір був поновлений. Згідно даного договору акцент у співпраці між двома країнами робився на:

- демократичний контроль над збройними силами;
- правове забезпечення збройних сил;
- військову політику і стратегію;
- оборонне планування та бюджет;
- освіту та навчання;
- командування, управління та зв'язок;
- міжнародні миротворчі та гуманітарні операції;
- питання, пов'язані з формуванням і функціонуванням багатонаціональних підрозділів;
- планування на випадок надзвичайних ситуацій для цивільного населення;
- питання охорони навколишнього середовища та контролю забруднення.

Тож, ця угода мала стати комплексом співробітництва та передбачила розвиток стратегічного партнерства між двома країнами. Комплексний характер українсько-литовського партнерства став визнаною характеристикою двосторонніх відносин між Києвом та Вільнюсом. З підписанням Угоди у щорічних документах Литви з оборонної тематики відзначалось, що Україна одна з небагатьох країн, військова співпраця з якими є пріоритетною для Литовської Республіки.

Одним з аспектів, які зацікавили Литву, стало використання українських потужностей для підтримання в боєздатному стані наявних в озброєнні радянських зразків – у ремонті та технічному обслуговуванні техніки на українських підприємствах.

У 2017 році між українським державним концерном «Укроборонпром» та Литовською безпековою та оборонною промисловою асоціацією було підписано меморандум про співпрацю, який окреслив майбутні вектори партнерства.

Іншим визнаним аспектом співпраці стає кооперації щодо навчання та підвищення кваліфікації військовослужбовців. Сьогодні литовські інструктори допомагають в підготовці військовослужбовців збройних сил України.

В січні 2016 року литовське оборонне міністерство оголосило про приєднання до багатонаціональної тренувальної групи «Україна» під керівництвом США. Основною метою участі в програмі стало забезпечення професійного навчання військовослужбовців українських збройних сил, ознайомлення їх з литовським досвідом. За словами міністра охорони краю

Литви Юозаса Олекаса, таким чином підвищувалась відповідність ЗСУ стандартам НАТО та їхня здатність до кооперації з військовими силами країн-членів Альянсу. Задля виконання цього завдання на територію нашої держави відряджалось відділення литовських спецпризначенців, які – у співпраці з представниками інших країн-партнерів – мали працювати на підвищення кваліфікації своїх українських колег [1, с. 126].

У 2017 році участь Литви у підготовці збройних сил була розширена. Відповідно до мандату, затвердженого Сеймом Литви, для виконання навчальних обов'язків на території нашої країни може бути направлено до 60 військовослужбовців. Наприкінці 2018 року в такій роботі брали участь понад 20 литовських інструкторів. Водночас українці навчаються в Литовській військовій академії імені генерала Йонаса Жамайтіса (Вільнюс) та Школі унтер-офіцерів Збройних сил Литви імені дивізійного генерала Стасіса Ращікіса (Каунас). Литва також фінансує навчання українських офіцерів у Балтійському коледжі оборони (BALTDEFCOL), розташованому в Тарту, Естонія [2, с. 167].

Співпраця України з Литвою у формі професійного обміну досвідом та навчання військовослужбовців є вигідною для всіх учасників. Литовські інструктори допомагають українським військовим у переході на стандарти євроатлантичної системи колективної безпеки, надають інформацію про останні тактичні розробки. Ще одним практичним аспектом співпраці є надання медичної допомоги українським військовим. Литва взяла на себе завдання лікування поранених українських військовослужбовців. І, як зазначає посол Литовської Республіки в Україні Вальдемарас Сарапінас: «Литва й надалі продовжить надавати військову підтримку обороні України, зосереджуючись на пріоритетних напрямках, визначених Збройними Силами України» [5].

Таким чином, підводячи підсумок зазначимо, що характер двосторонніх відносин свідчить про готовність Вільнюса надати всебічну допомогу в модернізації сектору внутрішньої безпеки. Завдяки спільним зовнішньополітичним діям Україна та Литовська Республіка мають досить розвинені двосторонні міждержавні відносини на різних рівнях [4, с. 44]. Позиція литовської влади в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України дозволяє говорити про Литву як про одного з найвірніших союзників України.

Отже, Литва була і залишається надійним партнером України у протидії російській військовій агресії. І незважаючи на невелику територію та населення, ця балтійська країна є одним із лідерів допомоги Україні на душу населення та відіграє ключову роль у протистоянні російській агресії.

---

1. Візняк Я.Я. Історичні передумови та особливості розвитку українсько-литовської співпраці. *Проблеми всесвітньої історії.* 2021. № 3(15). С. 125-139.

2. Марценюк Р. Військова співпраця України та країн Балтії (1991-2017). *Європейські історичні студії.* 2017. № 8. С. 165-220.

3. Сергієнко Т.І., Куріс Ю.В. Консолідація українського суспільства в умовах військової агресії Російської Федерації проти України. *HUMANITIES STUDIES: збірник наукових праць* / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 11 (88). С. 79-86

4. Сергієнко Т.І. Економічне відновлення України після війни. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи сталого розвитку в умовах глобалізації в економічному, управлінському та інженерному аспектах»* / за ред. Макаренка А. П., Меліхової Т. О. Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2022. 348с. С. 43-45

5. Урядовий кур'єр. URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/posol-litovskoyi-respubliki-v-ukrayini-valdemaras-/ (дата звеернення 07.02.2023).

Поліна Скринька
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: ДОКТРИНА І ПРАКТИКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ВИКЛИКІВ

Основами цивілізованого суспільства є соціальна справедливість, обмеженість посягань на людську гідність, рівні права всіх громадян, недоторканність приватної власності та рівність можливостей отримання прибутку. Усе це та багато іншого в розвинутих країнах охороняється законом, який є основою будь-яких відносин, незалежно від соціального рівня, політичної чи ідеологічної орієнтації. Тому прийнято вважати верховенство права основоположним принципом глобальної справедливості. Незважаючи на інтеграцію нашої країни у світове співтовариство, залишається багато невирішених питань, які ставлять під загрозу цей принцип. Слід також зазначити, що принцип верховенства права закріплено у статті 8 Конституції України [1].

Попри високий рівень корупції, неможливість реального впливу на бюрократичну систему влади, свавілля чиновників та безкарність злочинців, які обіймають високі посади в нашій державі, до Конституції України варто звернутися, де в статті 5 підкреслюється, що джерелом влади в Україні є народ, і цей факт є підставою для створення умов для проведення народної політики, спрямованої на відновлення соціальної справедливості на основі верховенства права.

Важливість цього принципу підкреслює його незаперечність, але єдиного підходу до розуміння та тлумачення в сучасній науковій літературі немає. Такої ж думки дотримується і професор М. Козюбра, який підкреслює: «Сутність і зміст цього принципу залишається загадкою для більшості юристів, не кажучи вже про пересічних громадян» [2, с.5].

Занепокоєння вченого щодо неоднозначності розуміння верховенства права, викликане пошуком способів відрізнити його від інших правових принципів, таких як принцип законності, не було марним. У результаті детальної аналітичної роботи було знайдено декілька підходів до тлумачення верховенства права, починаючи від ототожнення цього принципу з традиційним принципом верховенства права старої радянської юриспруденції (англійський вислів «rule of law» іноді неправильно перекладається як «верховенство закону»), щоб розуміти верховенство права виключно як державу справедливості та розуму. У багатьох висновках професор дійшов висновку, що верховенство права набуває самостійного значення лише тоді, коли існує теоретичне та практичне розмежування закону та права.

Відомий євроінтегратор Й. Ціллер також зазначав: «Поняття верховенства права, законності та правової держави склалися в різних країнах, де принцип законності та верховенства права залежні від чинного законодавства, а отже підвладні судовому контролю» [3, с. 23-25].

На Заході верховенство права ототожнюється перш за все з приматом основних прав людини. Це закріплено в преамбулі Європейської конвенції з прав людини [4]. Європейська наукова спільнота надає великого значення рівності всіх громадян перед законом. Відповідна рівність встановлюється через верховенство права.

Дослідивши моделі верховенства права, які пропонує нам законодавець, варто виділити деякі особливості, зокрема, серед значної кількості статей Конституції України достатню кількість посилань на принцип законності можна назвати визначено – наприклад, стаття 19 визначає, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх службовців діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені законами України. Це також загострює проблему зв'язку принципу верховенства права з принципом законності.

Але наразі в Україні немає чіткої моделі дотримання засади верховенства права з боку чиновників і судів. Проблеми імплементації в Україні включають питання незалежності судової системи, питання корупції та невідповідності національного законодавства до міжнародних стандартів. Але проблема не залишається лише у сфері поваги до верховенства права чи поваги до правових норм загалом. Суди загального права не хочуть суперечити законодавцю і фактично не апелюють до доктрини верховенства права, а залишаються відданими верховенству закону, навіть якщо воно суперечить принципам соціальної справедливості. Про це міркував дослідник О. Петришин у своїй статті, в якій зазначає: «Можна дискутувати з того приводу, чи чітко ми закріпили принцип верховенства права у законі, чи не зовсім чітко, але до тих пір, поки судді не почнуть його застосовувати на практиці, відповіді на це питання не буде» [5, с.51].

Підсумовуючи, можна сказати, що, незважаючи на належні гарантії проти порушень верховенства права, практика свідчить про необхідність

реформування як кримінального, так і адміністративного процесу з метою приведення їх у відповідність до європейських стандартів. Основним напрямом кримінально-процесуальної та адміністративної реформи є забезпечення контролю влади з метою реалізації інтересів громадян. Тому захист від порушень верховенства права становить великий інтерес як для суспільства зокрема, так і для громадськості. держави в цілому. Зусилля щодо побудови ефективної системи запобігання порушенням верховенства права мають бути спрямовані на встановлення стану безпеки людини у її відносинах з державою.

1. Конституція України від 01.01.2020. ст. 34, ст. 45, ст. 67. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр. (дата звернення 29.01.2023 р.)

2. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. URL: http://www.infopressa.com/article-317.html (дата звернення 29.01.2023 р.)

3. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Жак Зіллер. Київ: «Основи», 1996. 420 с.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 травня 1994 року, Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року) URL: http://zakon2.rada. gov.ua/laws/show/ru/995_004 (дата звернення 29.01.2023 р.)

5. Петришин, О. Верховенство права як принцип дії права, *Українське право*. 2006. С. 49-57.

Тетяна Сергієнко
кандидат політичних наук, доцент
Тетяна Тринкіна
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ГРЕЦІЇ

Події, які відбулись 24 лютого 2022 року поставили під сумнів можливості подальшого сталого розвитку на Європейському континенті та порушили військовий баланс сил у регіоні й вплинули на зміну конфігурацій, що склалися після завершення холодної війни. Станом на 5:30 ранку 24 лютого 2022 року на всій території України введено воєнний стан. Таке рішення прийнято на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України відповідно до законодавства України [3, с. 80]. Російське вторгнення на територію України підірвало систему міжнародних відносин, яка вибудовувалася протягом десятиліть, підірвало основи регіональної та глобальної безпеки у світі, порушило права та свободи людей, що проживають на території України [4, с. 43]. Слід також зазначити, що війна загострила

питань які потребують наукового обґрунтування та вивчення процесу становлення і розвитку міждержавних відносин у політичній сфері продовж 1990-х рр. XX ст. – початку XXI ст.

З огляду на останнє вивчення стану та перспектив розвитку співпраці між Україною та Грецією набуває особливого значення та практичної цінності. Саме це зумовлює актуальність даного дослідження.

Багатоаспектність проблеми розвитку двосторонніх відносин між нашою державою та Грецією стала предметом численних наукових досліджень та дискусій як в Україні, так і в Греції. Вагоме теоретичне й методологічне значення мають праці таких вітчизняних вчених, як В. Андрійчук, О. Барановський, І. Бурковський, О. Власюк, Б. Данилишин, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Євтуха, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, А. Кудряченкою, О. Майборода, А. Мокій, Л. Нагорна, О. Наулка, Ю. Павленко, М. Панчук, С.Пахоменко, В. Пархоменко, Ю. Пряхін, О. Рафальський, Ю. Римаренко, В. Сіденко, В. Тітаренко, В. Точилін, В. Юрчишин та ін.. Сучасний стан наукової розробки окресленої проблеми зумовлює необхідність подальшого дослідження питання щодо двостороннього міжнародного співробітництва.

Україна та Греція мають давні традиційні зв’язки. Греція визнала незалежність України 31 грудня 1991 року. У 1992 році між двома країнами встановлено дипломатичні відносини. Україна відкрила посольство в Афінах, а з квітня 2004 року працює генеральне консульство в Салоніках. Греція ж відкрила посольство в Києві в 1993 році, генконсульства, які діяли в Маріуполі та Одесі до 24 лютого 2022 року, до повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України [1].

Обидві країни є повноправними членами Організації з безпеки та співробітництва в Європі та Організації Чорноморського економічного співробітництва. Важливим чинником зміцнення дружніх відносин є інтенсивні гуманітарні зв’язки та присутність української громади в Греції та грецької громади в Україні.

З моменту встановлення дипломатичних відносин досягнуто значного прогресу у відносинах між країнами, які ґрунтуються на міцній дружбі, взаємоповазі, спільній духовній, релігійній і культурній спадщині. Україна та Греція поділяють спільні цінності демократії та свободи. Греція займає чітку позицію щодо підтримки територіальної цілісності і суверенітету України [5].

Сьогодні Україна зіштовхнулась з найбільшим для себе викликом і Греція активно допомагає Україні боротися з російськими окупантами, поставляючи військове спорядження та обладнання, а не тільки гуманітарну допомогу [2].

Підводячи підсумок зазначимо, що міжнародні відносини України з Грецією розпочалися ще з часів незалежності. Загалом Україна надає особливого значення питанням двостороннього співробітництва з Грецією як важливим партнером нашої країни у питаннях європейської інтеграції,

економічного співробітництва, а також державою, з якою традиційно існують тісні міжлюдські зв'язки, широкий культурний та туристичний обміни. І сьогодні Україна працює з Грецією над розширенням взаємовигідної співпраці між народами розвиваючи співпрацю в оборонній, політичній, економічній та гуманітарній сферах.

1. Зеленський зустрівся з президенткою Греції. URL: https://lb.ua/news/2022/11/03/534734_zelenskiy_zustrivsya_z_prezidentkoyu.html (дата звернення 07.02.2023).

2. Президент України провів зустріч з Президентом Греції. URL: https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-proviv-zustrich-z-prezidentom-greciyi-78913 (дата звернення 07.02.2023).

3. Сергієнко Т.І., Куріс Ю.В. Консолідація українського суспільства в умовах військової агресії Російської Федерації проти України. *HUMANITIES STUDIES: збірник наукових праць* / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 11 (88). С. 79-86.

4. Сергієнко Т.І. Економічне відновлення України після війни. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи сталого розвитку в умовах глобалізації в економічному, управлінському та інженерному аспектах»* / за ред. Макаренка А. П., Меліхової Т. О. Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2022. 348с. С. 43-45

5. УКРІНФОРМ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3385602-ukraina-rozvivatime-vzaemovigidnu-spivpracu-z-grecieu-mzs.html (дата звернення 07.02.2023).

Світлана Слабко
кандидат юридичних наук
(Класичний приватний університет, м. Запоріжжя)

ЯКІСНІ ЗАКОНИ – ПОТУЖНИЙ ЧИННИК ПОБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Розбудова будь-якої держави, у тому числі й України, супроводжується інтенсивною нормотворчою діяльністю на усіх рівнях функціонування держави, починаючи із законотворчості парламенту (в Україні – Верховна Рада України) і до створення локальних нормативно-правових актів місцевими органами.

Закон як нормативно-правовий акт вищої юридичної сили для того, щоб бути ефективним, має відповідати критерію якості. Якщо такий елемент ефективності права випадає, то застосування неякісного закону не зможе призвести до досягнення мети правової держави. Прийняття неякісного закону може бути викликано багатьма факторами, зокрема, загальним дефіцитом юридичного професіоналізму органу, який видає законодавчій акт. Це питання стало як ніколи актуальним для України (в тому числі і в час існування УРСР)

наприкінці 80-х – початку 90-х років XX століття, коли до різкого зниження й без того невисокого рівня якості законодавства призвели суперечливість, непослідовність і неясність багатьох положень нових правових актів, які утруднили розуміння й реалізацію законодавства. Рівень актуальності цього питання не знизився і у наш час.

Існує єдина думка, що вдосконалювання правового регулювання повинне забезпечуватися не за рахунок збільшення кількості прийнятих за той або інший період актів, а шляхом підвищення якості рішень, їх належного правового оформлення, і на цій основі – їхньої ефективності, тобто не шляхом екстенсивного, а шляхом інтенсивного розвитку.

Термін «якість» взагалі асоціюється як економічна категорія, наприклад, якість товарів, або соціальна – якість життя. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає якість як внутрішню визначеність явища, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших; ступінь вартості, цінності, придатності чого небудь для його використання за призначенням; та чи інша характерна ознака, властивість, риса кого, чого-небудь [1, с. 1647]. Інтерпретуючи це визначення до нормативно-правових актів В. Косович дає наступне визначення: «якість нормативно-правових актів – їх визначальна риса та властивість виражатися у відповідності нормативно закріплених правил поведінки аксіологічним установкам суспільства [2, с. 23]. При цьому Н. М. Оніщенко виділяє два компоненти якості законодавства – соціальний, пов’язаний зі змістом права, і юридичний, пов’язаний із його формою [3].

Якість законодавства – поняття збірне, багатокомпонентне. До аналізу, обґрунтуванню цього поняття, співвідношення його з ефективністю права звертались у своїх дослідженнях фундатори національного права: Н. М. Оніщенко [3-4], О. М. Мельник [5], П. М. Рабінович [6], В. В. Сташис [5] та ін. Параметри якості, що відображають різні характеристики законодавства – змістовні, регулятивні, системні, техніко-юридичні, стилістичні й ін., працюють лише в єдності. Неврахування у змісті нормативно-правового акта всіх сторін і тенденцій регульованих відносин так само збиткове, як і неадекватність використовуваних методів регулювання, юридичних формул і термінів. У рівній мірі якість нормативно-правового акта залежить і від того, як він реалізований у наявну правову систему, наскільки враховані ним не тільки існуючі, але й перспективні умови функціонування. Отже, якість законодавства може бути визначена як потенційна можливість вираженого в ньому правового регулювання досягти бажаних змін у регулюванні суспільних відносин.

Говорячи про змістовний аспект якості законодавства, треба зазначити, що досконалість відповідного правового регулювання залежить, насамперед, від адекватності політики назрілим потребам суспільного розвитку. Але оптимальна політика, як частина необхідної й провідної передумови якості законодавства, не є гарантією досконалості цього законодавства. Навіть при ідеальній політиці не можна виключити прийняття окремих помилкових або

невдалих організаційних й інших конкретних управлінських рішень, реалізація яких опосередковується правовими засобами. Важливим тут є співвідношення якості законодавства й правореалізаційної діяльності як двох факторів ефективності законодавства.

Проте, існує небезпека перебільшення ролі організаційної діяльності щодо забезпечення реалізації закріплених у юридичних актах законодавчих положень. З цих позицій недостатню ефективність того або іншого закріпленого в правовій формі рішення, а отже і відповідальність за ефективність неякісного закону необґрунтовано переноситься на рахунок виконавців.

Аналіз вищеназваних праць дозволяє зробити висновок, що на якість законодавчого акта, і, як слідство, на ефективність правового регулювання суспільних відносин впливають багато факторів, які в тій чи іншій мірі також впливають на процес правореалізації.

Таким чином, підвищити якість законодавчого акта представляється можливим при дотриманні наступних умов:

– обґрунтування необхідності розробки проекту закону повинно містити перелік конкретних цілей, що мають бути виконані із прийняттям документа;

– під кожну конкретну мету, переслідувану проектом, повинно визначатися коло проблем, що підлягають вирішенню;

– кожна конкретна мета повинна бути забезпечена досить докладним юридичним нормативним регулюванням (постійними правилами поведінки), що охоплює всі суспільні відносини, упорядкування яких необхідно для досягнення поставленої мети;

– встановлювані в проекті правила поведінки мають бути погоджені із цілями, закріпленими в чинному законодавстві, і не повинні створювати антистимулів стосовно даним цілям;

– правила поведінки мають формулюватися шляхом визначення прав та обов’язків суб’єктів регульованих відносин із визначенням конкретних меж юридичної відповідальності за порушення встановлюваних правил;

– нормативне регулювання повинно поставити суб’єктів регламентованих відносин в такі умови, за яких їхні реальні інтереси співпадають з державними інтересами і забезпечується їхня позитивна зацікавленість в реалізації правил поведінки;

– приписи декларативного характеру мають відображатися виключно в преамбулі та заключній частині проектів. Основний текст проекту повинен мати юридично-зобов’язальний характер.

Також якість законодавчих актів визначають саме ефективність правореалізації та рівень правосвідомості й правової культури. При цьому, на зниження рівня ефективності права впливають багато проблем і особливостей правореалізації законодавства (і не тільки пов’язаних з якістю нормативних актів), а також особливості правосвідомості й правової культури. Тому велику роботу необхідно провести й у сфері підвищення правової культури й правосвідомості усіх членів суспільства, підвищити рівень правових знань,

насамперед, тих, хто здійснює правотворчу діяльність.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, 2007. 1728 с.

2. Косович В. Якість нормативно-правових актів України: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2012. Випуск 55. С. 20–27.

3. Оніщенко Н. Гармонізація правової системи України: основні напрями та тенденції. *Юридична газета*. №18/78 від 28.09.2006.

4. Оніщенко Н. М. Проблеми ефективності законодавства та сучасний розвиток. *Віче.* 2007. № 12. С. 3–6.

5. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності. Автореф. дис…канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.01. Київ, 2004. 24 с.

6. Рабінович П. М. Ефективність юридичних гарантій законності: до методики їх виявлення. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1 (60). С. 16–20.

7. Сташис В. В. Вибрані праці (укр.); [укад.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Д. М. Демидова ; відп. ред. В. Я. Тацій]. Харків: Право, 2015. 1184 с.

Кирило Степаненко
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК ТА ДІТЕЙ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Початок XXI століття характеризується збільшенням випадків військових конфліктів із застосуванням різного виду зброї, що призводить до масового порушення прав людини. Безпрецедентним є порушення принципів і норм міжнародного права Росією, яка веде агресивну війну з 2014 року відносно України. Зростання жертв в умовах збройних конфліктів серед мирного населення вимагає відповідного реагування з боку міжнародного співтовариства для забезпечення безпеки цивільного населення в рамках міжнародного права збройних конфліктів [1, с. 166].

Міжнародно-правові стандарти захисту прав жінок та дітей в період збройних конфліктів зосереджені в Женевських конвенцій 1949 року; Додатковому протоколі до ЖК, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру 1977 року (Протокол 2); Додатковому протоколі до ЖК, що стосується захисту жертв збройних конфліктів міжнародного характеру 1977 року (Протокол 1), в інших міжнародних угодах. Універсальність застосування ряду положень міжнародних конвенцій в області гуманітарного права підкреслено в рішенні Міжнародного військового трибуналу в Нюрнбергзі, який постановив, що гуманітарні норми зазначених

конвенцій визнані всіма цивілізованими націями, розглядаються ними як декларація законів і звичаїв війни і вважаються частиною загального міжнародного права [1, с. 168].

Слід відзначити, що міжнародні угоди, які визначають міжнародно-правові стандарти захисту прав людини в період збройних конфліктів, приділяють особливу увагу захисту осіб, які традиційно міжнародною спільнотою відносять до вразливих груп населення. Насамперед, мова йде про жінок та дітей. Так, в Декларації ООН про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і під час збройних конфліктів 1974 р. зазначається: держави, які беруть участь у збройних конфліктах <…> повинні вживати всіх зусиль для того, щоб уберегти жінок та дітей від руйнівних наслідків війни. Повинні бути вжиті всі необхідні кроки, щоб домогтися заборони таких заходів, як переслідування, тортури, каральні заходи, принизливе поводження та насильство, зокрема проти тієї частини цивільного населення, яку становлять жінки та діти (п. 4) [2]. Усі форми репресій та жорстокого і нелюдського поводження з жінками та дітьми, включаючи ув'язнення, тортури, розстріли, масові арешти, колективні покарання, руйнування житла та насильницьке вигнання з місць проживання, що здійснюються воюючими сторонами під час військових операцій або на окупованих вважаються злочинними (п. 5) [2].

Найбільш докладно міжнародно-правові стандарти захисту прав вразливих груп населення, зокрема жінок та дітей, в період збройних конфліктів визначаються Додатковим протоколом до ЖК, що стосується захисту жертв збройних конфліктів міжнародного характеру 1977 року в окремій главі «Заходи для захисту жінок і дітей». Так, у ст. 75, п. 5 сказано: «Жінки, свобода яких обмежується з причин, пов'язаних зі збройним конфліктом, утримуються в приміщеннях, окремих від приміщень для чоловіків. Вони знаходяться під безпосереднім наглядом жінок. Однак у випадках, коли затриманню або інтернуванню підлягають сім'ї, їх, якщо є така можливість, розміщують в одному і тому ж місці і утримують як окремі сім'ї» [3]. Відповідно до ст. 76 Додаткового протоколу, жінки користуються особливою повагою, їм забезпечується захист, зокрема, від зґвалтування, примусу до проституції і будь-яких інших форм непристойних посягань [3]. Справи вагітних жінок і матерів малолітніх дітей, які заарештовані, затримані або інтерновані з причин, пов'язаних зі збройним конфліктом, розглядаються в першочерговому порядку. До вагітних жінок і матерів, які мають малолітніх дітей, не застосовується покарання у вигляді смертної кари за правопорушення, пов'язані зі збройним конфліктом [3].

Передбачені особливі заходи захисту дітей, які опинилися в зоні військових конфліктів. Згідно зі ст. 77 Протоколу, «діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань. Сторони, що перебувають у конфлікті, забезпечують захист і допомогу» [3], які їм потрібні з огляду на їх вік або з якоїсь іншої причини. Діти, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, не повинні брати

безпосередньої участі у воєнних діях і вербуватися в збройні сили. Якщо, у виняткових випадках, діти, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, беруть безпосередню участь у військових діях і потрапляють під владу супротивної сторони, вони продовжують користуватися особливим захистом, незалежно від того, чи є вони військовополоненими чи ні. У разі арешту, затримання чи інтернування з причин, пов'язаних зі збройним конфліктом, діти утримуються в приміщеннях, окремих від приміщень для дорослих, крім тих випадків, коли вони розміщуються разом зі своєю сім'єю. Смертний вирок за правопорушення, пов'язане зі збройним конфліктом, не виконується щодо осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку [3].

Отже, міжнародно-правові стандарти захисту прав жінок та дітей в період збройних конфліктів, по-перше, визначають форми додаткового захисту жінок та дітей, які відповідно до міжнародного гуманітарного права підпадають під поняття жертви збройних конфліктів; по-друге, зосереджені у нормах, які мають імперативний характер і підлягають неухильному та беззаперечному дотриманню. Зважаючи на кричущі та масові порушення норм міжнародного гуманітарного права Росією, яка здійснює злочин агресії відносно України, світова спільнота має розробити та втілити дієві інструменти щодо притягнення винних осіб до відповідальності за ігнорування міжнародно-правових стандартів захисту прав людини в період збройних конфліктів.

_____

1. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2020. 260 с.

2. Декларация о защите женщин и детей в чрезвычайных обстоятельствах и в период вооруженных конфликтов. Принята резолюцией 3318 (XXIX) Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1974 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/armed.shtml.

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

Олександр Талдикін
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

В умовах розвитку сучасного суспільства, розповсюдження принципово нових підходів до розуміння сутності суверенітету сучасних держав, залишаються актуальними та такими, що мають інколи дискусійний характер питання інтерпретації національного суверенітету та його складових. Сама концепція національного суверенітету на сьогодні не втратила своєї актуальності попри низку факторів, які обумовлюють трансформацію державного впливу в сфері національної політики, коли виникають принципово нові підходи до розуміння сутності національних зв'язків, які притаманні сучасному демократичному суспільству, що у свою чергу підтверджує актуальність означеної тематики.

Безумовно, що реалізація державного суверенітету нерозривно пов'язана з вирішенням національного питання, національними відносинами, коли спостерігається тенденція до розширення міжнаціональних функцій держави, особливо актуальним постають проблеми врахування інтересів різних етнічних груп, пріоритету прав та свобод людини і громадянина.

З одного боку акцент уваги на питаннях національного суверенітету пов'язаний з уніфікацією міжнародних відносин, їх демократизацією для більшості сучасних суб'єктів міжнародних відносин, з іншого, існує думка про кризу національної держави в умовах глобалізаційних перетворень, коли лунають заклики про старіння доктрини національного суверенітету [1; с. 296].

О.А. Поліщук вважає, що в умовах процесів інтеграції сфера національного суверенітету одночасно розширюється і звужується, змінюючи реалізацію державою своїх функцій. [2; с. 145].

Вплив на національну свідомість людини, обмеження інформації, дезінформація, маніпулятивний характер та спотворення національної політики держави, створюють реальну загрозу, стають приводом для виникнення багатьох озброєних конфліктів. Автор у попередніх роботах вже звертав увагу на особливості влади в епоху мережевого суспільства, зокрема: на *нетократію*, як черговий фактор кризи інституту національної держави [3]. Разом з тим, загострення протиріч між провідними державами світу створює передумови для розповсюдження інформаційних війн, утворення нових форм протиборства з національного питання в інформаційній сфері.

Виходячи з аналізу існуючого в Україні конституційного законодавства, національний суверенітет належить українській нації (Преамбула Конституції України) [4]. Безумовно, що реалізація національного суверенітету

безпосередньо пов’язана з врахуванням національних інтересів. Варто зазначити, що сама інтерпретація питання фундаментальних національних інтересів виступає на думку А.В. Носача однією з проблем теорії національної безпеки України [5; с. 246-247].

Закріплення поняття національних інтересів на законодавчому рівні в Законі України «Про національну безпеку України» [6], а також доктринальному, яке найбільш повно подано на думку А.В. Носача С.В. Андрущенко [7], дає підстави стверджувати про нерозривні зв'язки між національними інтересами та національним суверенітетом із суверенітетом держави.

Разом з тим, хоча національний суверенітет, й виступає основою для формування державного суверенітету, адже саме за допомогою останнього утворюються та реалізуються гарантії як окремих етнічних груп, так і нації в цілому, існує необхідність їх чіткого розмежування. Національний суверенітет традиційно ґрунтується на праві націй на самовизначення, тоді як суверенітет держави, здатний виступати в якості провідної форми реалізації суверенних прав нації цієї держави.

Національний суверенітет формується разом з розвитком централізованої національної держави протягом XIX ст. На думку О.С.Гайко, саме в межах національного суверенітету починають функціонувати деперсоналізовані державні інститути [7].

Національний суверенітет, як сукупність прав нації, що забезпечують збереження її самобутності, створюють сприятливі умови для всебічного розвитку, формується з розвитком конституціоналізму, який пов’язаний із масштабними соціально-політичними, економічними та юридичними реформами на шляху демократичної держави. У свою чергу, відображення рівності прав великих та малих націй в Преамбулі Статуту ООН (ч. 2 ст. 1.), а також закріплення принципу самовизначення народів, знайшли своє продовження та деталізацію в інших міжнародних угодах [8].

Національний суверенітет, кореспондується з правом нації на самовизначення, як самостійний, без примусу вибір самою нацією форм та методів реалізації своїх інтересів і потреб, при вирішенні питання про вихід із багатонаціональної держави та утворення окремої держави [9; с. 59].

На думку Волошиної Ю.В до найважливіших, прав нації необхідно віднести також право на збереження і розвиток національної мови, що у свою чергу, визначає національну самобутність та є основою національної культури, втіленням національного менталітету [10; с. 101].

На наш погляд, концепція суверенітету нації залежить від *біваріативності* інтерпретації самого поняття «нація», відповідно до домінування однієї з двох національних моделей: політичної або етнічної.

Політична нація: (громадянська нація) являє собою сукупність суверенної спільноти на підставі існування спільного інституту громадянства або підданства, незалежно від єдності етнокультурного походження та

характеризує поліетнічний характер нації.

Етнічна нація розуміється, як сукупність спільнот на підставі єдності їх етнокультурного походження.

Внаслідок таких розбіжностей у трактуванні нації, розуміння основоположного для концепції національного суверенітету права націй на самовизначення, та його реалізація залишається дискусійними, залежать від політичної кон'юнктури, наявності або відсутності загально-етнічного консенсусу у суспільстві. Відсутність такого консенсусу обумовлює загострення етнічних міжнаціональних проблем у суспільстві та сприяє утворенню міжнаціональних конфліктів.

1. Kissinger H. Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century. URL: https://ru.scribd.com/book/224455874/Does-America-Need-a-Foreign-Policy-Toward-a-New-Diplomacy-for-the-21stCentury?utm_medium=cpc&utm_source=google_search&utm_campaign=3Q_Google_DSA_NB_RoW&utm_term=&utm_device=c&gclid=CjwKCAiArY2fBhB9EiwAWqHK6pTigqDuKZzC5WnQLbt2LT6l9fLg0SkMECvs89juz-powlSS67_IdxoCmUIQAvD_BwE (Last accessed: 12.02.2023).

2. Поліщук О.А. Проблема національного суверенітету в контексті сучасних міжнародних відносин. *Сучасне суспільство*. 2019, Вип. 2 (18) С. 145 -146.

3. Талдикін О.В. Нетократія як черговий фактор кризи інституту національної держави: передумови виникнення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2012. №1. С.136-149.

4. Конституція України. Офіційний веб портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text. (дата звернення: 08.02.2023).

5. Носач А. В. Державний суверенітет і територіальна цілісність – фундаментальні національні інтереси. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С- 244-249.

6. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 08.02.2023).

6. Андрущенко С.В. Україна в сучасному геополітичному середовищі: монографія. Київ: Логос, 2005. 286 с.

7. Гайко О.С. Національний суверенітет в неовеберіанських теоріях держави : автореф. дис. ... канд. політ. наук. Харків, 2018. 20 с.

8.Статут Організації Об’єднаннях Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 12.02.2023).

9. Сметюх В.С.Національний суверенітет як основний чинник сучасного державотворення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2014. С. 58-60.

10. Волошина Ю.В. Національний суверенітет: правові питання розуміння. *Право і суспільство*. 2012.№1. С.99-102.

Ірина Тищенкова
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ БЕЗПЕКИ

Міграція виступає універсальним засобом пристосування до світових політичних, соціальних, економічних та інших змін, а значення міграційної політики в міжнародному житті та забезпечення безпеки держав підвищується. Сучасний зміст проблеми безпеки характеризується різними напрямами, такі як боротьба з тероризмом, запобігання етнонаціональним конфліктам, нерозповсюдження зброї масового ураження, міграційні потоки тощо.

Зазначимо, в статті 13 Загальної декларації прав людини проголошено, що «кожна людина має право вільно пересуватися і обирати для себе місце проживання в межах кожної держави» та «кожна людина має право залишати будь-яку країну, включно зі своєю, і повертатися назад до своєї країни». [1] Будь яка держава у своїй діяльності повинна керуватися принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визначаються найвищими цінностями та визначають зміст та спрямованість політики держави. В умовах сучасного глобалізованого суспільства проблема на сьогодні полягає у незадовільному забезпеченні державними органами прав людини стосовно мігрантів, і все це на фоні проявів расизму, ксенофобії та інших форм дискримінації щодо цієї категорії населення.

Треба наголосити, що міграція виступає універсальним засобом пристосування до світових, міжнародних та інших змін, а роль міграційної політики в міжнародному житті підвищується.

Аби уникнути міграційної кризи, держави зобов'язані враховувати «міграційні питання» у своїх антипандемічних стратегіях. Пандемія 2020 року є безпрецедентною надзвичайною ситуацією, яка вимагає настільки ж виняткових заходів реагування і сьогодні в 2023 році.

На сьогодні мігранти займають найбільш важкі і небезпечні робочі місця, зокрема на передовій лінії боротьби з Covid-19. За даними опублікованого в березні дослідження Інституту міграційної політики, 17% з 156 мільйонів цивільних службовців , що борються з коронавірусом , «народились за кордоном». У США 29% лікарів, 38% домашніх доглядальниць, 23% працівників аптек, 22% науковців і 34% осіб, які надають життєво важливі транспортні послуги, народилися в іншій країні. Водночас спільноти трудових мігрантів є найбільш уразливими перед економічними наслідками пандемії. Іспанія, Італія та Великобританія заблокували центри тимчасового утримання мігрантів, проігнорувавши медичні проблеми людей ,

які там утримаються. Вкрай небезпечним є становище біженців і мігрантів, які перебувають як в офіційних, так і неформальних центрах затримання. Наголошуючи , що Covid-19 може мати смертельні наслідки, в ООН вимагають негайно звільнити затриманих мігрантів.

Крім обґрунтованих тривог суспільства, уряди зобов'язані врахувати вразливість біженців і мігрантів і знаходити баланс між національними інтересами й гуманітарними обов'язками. Для будь-якого уряду це важке завдання,а особливо в той момент, коли економіка переживає спад; для її виконання потрібні інноваційні форми міжнародного співробітництва.

Генеральна Асамблея ООН неодноразово розглядала питання, що стосуються міжнародної міграції та удосконалення міграційної політики в окремих регіонах. У своїй резолюції від 21.12.2001 р.№56-203 вона вкотре наголосила на необхідність вирішення наявної проблеми в системному і виваженому порядку. [2]

Надалі можемо спостерігати зростання динаміки у зусиллях державних та міждержавних структур щодо подолання світової міграційної кризи. Стрімке зміщення акценту зростання народонаселення у бік Азії і Африки, старіння європейського населення, реструктуризація економік – усе це стає вирішальними чинниками для усвідомлення на найвищих рівнях, що мігранти відіграють ключову роль у задоволенні попиту на робочу силу в конкретних секторах і мережах, необхідних для підтримки балансу в глобальній економіці.

У 2015 році ООН затвердила нову програму сталого розвитку,що ґрунтується на принципі «ніхто не повинен залишатися без уваги».Схвалена тоді дорожня карта до 2030 року передбачає неухильне дотримання прав людини для всіх категорій мігрантів. Вона декларує також включення біженців в число «всіх націй, всіх народів і всіх сегментів суспільства». Такий же принцип , що не припускає жодних проявів дискримінації, повинен застосовуватися і в нинішній, критичній для нашої цивілізації період.

Організація Обєднаних Націй (далі – ООН) опікується різними аспектами міжнародної міграції. Наприклад, Секретаріат ООН займається збором, аналізом і поширенням інформації про масштаби, тенденції і національну політику у сфері міжнародної міграції. Інші органи системи ООН приділяють велику увагу таким питанням, як права людини і особи, переміщення всередині країни, возз'єднання сімей, нелегальні мігранти, незаконне перевезення мігрантів через кордони і соціальна-економічна інтеграція мігрантів. Крім того, спеціалізовані установи працюють для впорядкування потоків робочої сили, біженців, а також грошових переказів мігрантів.

Ситуація, яка розгортається біля Covid-19, свідчить про необхідність більш скоординованого міжнародного підходу. Коронавірус не зупиняють національні кордони, тому логічно, що вони не повинні обмежувати і боротьбу з ним. Чим активніше буде здійснюватися обмін науковими знаннями, медичними засобами і людськими ресурсами (фаховими спеціалістами), тим

швидше пандемію буде подолано. Чим вище буде рівень координації між урядами з таких питань, як обмеження пересування людей і соціального дистанціювання, тим м'якше буде вихід з кризи.

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року//Офіційний вісник України.-2008.-№93.-Ст.3103.

2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 21.12.2001р.№56/203 : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/

Олена Томкіна
кандидат юридичних наук
(Науково-дослідний інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАПрН України, м. Київ)

ПРАВОВИЙ ЗАКОН ЯК СМИСЛОУТВОРЮЮЧИЙ ЧИННИК ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Україна закріпила на конституційному рівні свій політико-правовий статус суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а сама держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Втім сучасний стан законодавства України показує неналежний рівень якості законів, що негативно позначається на ефективності дії норм права та несе в собі ризики порушення прав і свобод людини, особливо в умовах війни в Україні, коли права і свободи людини зазнають шокуючих порушень, а війна кардинально змінила звичне життя людей. Отож, сьогодні якість закону набуває виняткового значення, а прагнення до якості правового закону є особливо важливим завданням держави в сучасних умовах.

Правовий закон втілює ідеї свободи, рівності, гуманізму, справедливості та інші цінності природного права. Цілі правового закону визначені правами людини, які водночас виступають межами публічної влади та її розсуду. Ці межі не можуть бути подолані владою без ризику втрати своєї легітимності. Форма такого закону є результатом дотримання демократичних законодавчих процедур та відповідає вимогам юридичної визначеності. Проте щоби закон набув справжнього правового характеру, про який йдеться вище, він має

відповідати вимогам до його сутності, змісту і форми.

Не можна не погодитися з тим, що права людини за своєю природньою суттю виступають єдиним критерієм перевірки усіх актів і дій влади на відповідність принципам, що становлять зміст, мету і завдання держави [1, с. 1515]. Насамперед, йдеться про принцип верховенства права.

Цей принцип є підвалиною всієї європейської конвенційної системи гарантування і забезпечення прав людини і основоположних свобод [1, с. 1608]. Як один із основоположних конституційних принципів, верховенство права має засадниче положення для правової системи України і поширює свою дію на всі сфери діяльності держави, включаючи сферу законотворчості. Саме у цій діяльності реалізуються виключні повноваження законодавчої влади щодо визначення прав і свобод людини і громадянина, гарантій цих прав і свобод, основних обов'язків громадянина, правосуб'єктності громадян, статусу іноземців, прав корінних народів і національних меншин тощо.

Принцип верховенства права виступає одним із основних критеріїв конституційності законів, що *de jure* і *de facto* застосовується у кожній справі про конституційність акта, яка розглядається Конституційним Судом України. І як показує аналіз його рішень, суб'єкти правотворчості не завжди ретельно співвідносять результати своєї діяльності (акти права) з Конституцією України і, зокрема, з принципом верховенства права.

Серед існуючих концепцій розуміння цього принципу найбільш тісним чином із ним пов'язана саме доктрина природнього права. У коментарі статті 8 Конституції України зазначається, що лише доктрина природного права дає відповіді на усі запитання щодо практичної значущості та дієвості зазначеного юридичного принципу, який, пройшовши тривалий процес формування на основі «the rule of law», набув загальновизнаного сучасного змісту [2, с. 55].

Отож, ідея верховенства права – це певний ідеал, регулятивна ідея, яка охоплює особливий тип взаємодії людини і влади й у цілому орієнтована на те, щоби влада була обмежена певними принципами, нормами, не виходила за визначені межі. Однак поряд із ідеальним виміром, верховенство права існує і в реальному вимірі, тобто як повне втілення цього ідеалу в реальних процесах життя соціуму, реальне верховенство права над державним свавіллям [3, с. 121].

Правовий закон і є одним із реальних вимірів верховенства права. Тобто принцип верховенства права означає верховенство правового закону. Такий закон зобов'язує державу не тільки визнавати природні права людини, а також дотримуватися та захищати їх. Водночас, обмежуючи окремі права людини, що допускає Конституція України в умовах воєнного або надзвичайного стану, правовий закон має відповідати вимогам справедливості (пропорційності), юридичної визначеності, доброчесності, критеріям конституційності.

Таким чином, правовий закон має виражати ідеї природного права, утверджувати і забезпечувати права і свободи людини, реалізовувати засади рівності і справедливості, лише у конституційний спосіб та за умови

передбачуваності застосування правових норм обмежувати права і свободи людини. Правовий закон має зв'язувати самого законодавця.

В умовах війни в Україні і післявоєнного її відновлення, забезпечення принципу верховенства права через утвердження правового закону є винятково важливим правовим шляхом розвитку вільного від тоталітаризму українського суспільства і становлення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

В цьому сенсі правовий закон має смислоутворююче значення для сучасної України, оскільки мотивує до зміцнення існуючого міжнародного і національного правового фундаменту проти державного терору і тоталітаризму, сприяє підвищенню рівня правової свідомості і правової культури особи і суспільства, консолідує та інтегрує суспільство навколо цінностей демократії, прав людини і верховенства права.

1. Головатий Сергій. Книга третя. Верховенство права: український досвід. – Ivii-Ixiv; с. 1277-1747.

2. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. 1128 с.

3. Максимов С. І. Верховенство права: апофеоз розуму чи результат емоційного вибору? *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. № 1-2. С. 120-133.

Михайло Фіалка
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВИЛЬНА КВАЛІФІКАЦІЯ УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ (ст. 336 КК УКРАЇНИ) ЯК НАПРЯМОК ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна теренах нашої країни сформувала величезні виклики перед нашим народом і суспільством. І мова йде не тільки про військові або соціальні виклики, мова йде про виклик збереження верховенства права в українському суспільстві. Війна в певній мірі формує у окремих представників суспільства, і навіть окремих прошарків, почуття правового нігілізму. В такій ситуації жорстке дотримання усіма членами позиції верховенства права утримає наша суспільство від падіння в прірву беззаконня та безладу.

24 лютого 2022 року на всій території України, згідно Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року [1], був введений воєнний стан та розпочата, на підставі Указу

Президента України № 69/2022 «Про загальну мобілізацію» від 24 лютого 2022 року [2], загальна мобілізація до Збройних Сил України із застосуванням обмеження (заборони) щодо виїзду за межі України громадян України чоловічої статі віком від 18 до 60 років.

Такі кроки керівництва країни мали під собою суттєве підґрунтя, а саме: Закони України «Про правовий режим воєнного стану» [3] та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [4].

Як результат таких правових рішень в країні «запускались» мобілізаційні заходи. Але, одночасно з цим, правоохоронні органи почали фіксувати факти суспільно-небезпечних проявів у цій сфері, а саме: ухилення від мобілізації.

В 2022 році, за даними Офісу Генерального прокурора, було обліковано 1108 кримінальних правопорушень пов'язаних з ухиленням від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 336 КК України) [5]. При цьому, аналогічні кримінальні правопорушення в 2021 році взагалі не були виявлені.

В переважній більшості випадків ухилення від мобілізації відбувається декілька шляхами. Найбільш поширення набуло відмова без будь-яких на те законних підстав від мобілізаційних заходів (не проходження медично-лікарняної комісії; не прибуття за викликом до територіального центру комплектування та соціальної підтримки тощо). Тобто, як правило, особа отримавши відповідно до існуючої процедури повідомлення про мобілізацію не з'являється або у визначене місце або у визначений час.

В такій ситуації, при умові об'єктивного існування усіх обов'язкових ознак складу кримінального правопорушення (тобто, вини у формі умислу, відповідного суб'кта кримінального правопорушення та об'кту суспільно-небезпечного посягання) ми повинні кваліфікувати таке діяння, тобто ухилення, за ст. 336 КК України «Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період» [6].

Так, наприклад, 18 липня 2022 року Криничанський районний суд Дніпропетровської області при розгляді у відкритому судовому засіданні кримінальне провадження встановив наступне: військовозобов`язаний ОСОБА_4 28 квітня 2022 року з метою ухилитися від призову за мобілізацією, будучи придатним за станом здоров`я для проходження військової служби та не маючи правових підстав на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації діючи умисно, усвідомлюючи протиправний характер своїх суспільно небезпечних дій, достовірно знаючи про час та місце його виклику для проходження військової служби у зв`язку з призовом за мобілізацією, отримавши повістку та надавши особистий підпис на розписці про одержання повістки, з надуманих неповажних причин, не з`явився за викликом, про причину неявки не повідомив [7].

Тобто, з наведеного прикладу, ми безумовно бачимо наявність як об'єктивної сторони кримінального правопорушення (суспільно-небезпечне діяння у формі ухилення від призову на військову службу під час мобілізації) та всі ті обов'язкові ознаки складу кримінального правопорушення, які передбачає кримінальний закон.

Але, треба наголосити на цьому, в реальному житті було продемонстровано і декілька інші ситуації, які пов'язані з ухиленням від призову на військову службу під час мобілізації. Про що йдеться мова? Існують випадки, коли винна особа з метою досягти свого кримінально-протиправного наміру реалізує декілька кримінально-караних діянь. Тобто, для ухилення від призову за мобілізації особа використовує фальсифіковані (підроблені) документи. Як повинна вчинюватись кваліфікація діяння в такому разі. В такій ситуації сумнівів, в принципі, не повинно існувати.

Кожне з суспільно небезпечних діянь повинно отримати власну кваліфікацію та юридичну оцінку, а в загальному випадку мова повинна йти про сукупні сит кримінальних правопорушень. Тобто, за фальсифікацію документів особа повинна понести кримінальну відповідальність за ст. 358 або ст. 366 КК україни (в залежності від того чи іншого суб'єкта кримінального правопорушення) та, безпосередньо, за ухилення – ст. 336 КК України.

Так, наприклад, в травні 2022 року Яворівський районний суд Львівської області розглянувши обвинувальний акт у кримінальному провадженні про обвинувачення ОСОБА_4 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 27 ч. 1 ст. 358, ч. 2 ст. 15 ч. 1 ст. 332-2, ст. 336, ч. 4 ст. 358 КК України, встановив наступне: 05 березня 2022 року, ОСОБА_4, з метою отримання права на виїзд за межі України та звільнення від обов`язку мобілізації на службу до Збройних Сил України, через смс-повідомлення звернувся до невстановленої досудовим розслідуванням особи, якій надав свої анкетні дані з метою виготовлення невстановленою особою тимчасового посвідчення військовозобов`язаного із внесенням відомостей про непридатність ОСОБА_4 до військової служби та зняттям із військового обліку, що, в свою, чергу надає право у період дії воєнного стану на виїзд за межі України та звільняє від призову на військову службу під час мобілізація до Збройних Сил України.

Невстановлена досудовим розслідуванням особа, за допомогою відповідної комп`ютерної техніки та інших засобів виготовила підроблений офіційний документ – тимчасове посвідчення, внісши до нього завідомо недостовірні відомості щодо непридатності до військової служби із зняттям з військового обліку ОСОБА_4 та надіслала останньому дане посвідчення через месенджер.

06 березня 2022 року ОСОБА_4 роздрукував тимчасове посвідчення відповідно до якого його визнано непридатним до військової служби у мирний та воєнний час за станом здоров`я, після чого невстановлена досудовим слідством особа проставила печатку, реквізити та підписи військового

комісара, та передала даний підроблений документ ОСОБА_4 з метою подальшого його використання.

Крім цього, ОСОБА_4, будучи обізнаний, що є військовозобов`язаним, та під час мобілізації зобов`язаний з`явитися до військових частин або на збірні пункти територіального центру комплектування та соціальної підтримки, 06 березня 2022 року рухаючись пішим порядком, перебуваючи на території пункту пропуску через державний кордон «Краківець», що в смт. Краковець Яворівського району Львівської області, намагався незаконно перетнути державний кордон України в напрямку Республіки Польща.

Таким чином, ОСОБА_4 здійснив ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, тобто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 336 КК України шляхом використання завідомо підробленого документа (ч. 4 ст. 358 КК України) [8].

З наведеного прикладу, ми бачимо те, що винна особа для забезпечення власного кримінально-протиправного наміру (ухилення від від призову на військову службу під час мобілізації) реалізує інше суспільно-небезпечне діяння, за яке передбачена кримінальна відповідальність за ст. 358 КК України «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів».

Узагальнюючи викладене вище, можливо наголосити наступне: в умовах воєнного стану вельми актуальним стає всебічне дотримання суспільством закону, а саме верховенство права в українському суспільстві. Що в свою чергу об’єднує це усіх нас на виконання будь-яких завдань пов’язаних з досягнення перемоги у війні, яка триває на теренах України.

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 02.02.2023).

2. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24.02.2022 № 69/2022 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text (дата звернення: 02.02.2023).

3. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 02.02.2023).

4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: закон України від 21.10.1993 № 3543-XII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text (дата звернення: 02.02.2023).

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (Форма № 1): статистична інформація Генеральної прокуратури України. URL: http://https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html (дата звернення 01.02.2023)

6. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 02.02.2023).

7. Вирок суду в провадженні № 1-кп/178/93/22 від 18.07.2022 р. винесений Криничанським районним судом Дніпропетровської області: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://www. https://reyestr.court.gov.ua/Review/105286264 (дата

звернення: 01.02.2022).

8. Вирок суду в провадженні № 1-кп/944/763/22 від 05.05.2022 р. винесений Яворівським районним судом Львівської області: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://www. https://reyestr.court.gov.ua/Review/104200162 (дата звернення: 01.02.2022).

Ольга Царенко
кандидат юридичних наук, доцент
Вікторія Мальцева
(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький)

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

«Визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру…» – з таких слів бере свій початок один з фундаментальних, базових документів, визнаний більшістю держав світу, – Загальна декларація прав людини, прийнята в 1948 році [1]. Її положення регламентують захист прав людини виключно незалежно ні від об'єктивних, ні від суб'єктивних факторів. Найважливішим положенням є стаття 3 цієї Декларації, яка закріплює, що кожна людина має право на життя, на свободу та на особисту недоторканність, саме цей пункт є найбільш вразливим в умовах збройних конфліктів.

Обсяг, межі та строки обмеження прав громадян в умовах режиму воєнного стану визначено у законі України «Про правовий режим воєнного стану» [2].

З одного боку, виникає проблема, оскільки регулювання обмежень правового статусу може супроводжуватися владними зловживаннями, з іншого боку, обмеження прав громадян законом в умовах воєнного стану дозволяє державі за наявності військової загрози повністю оцінити її масштаби та з метою захисту безпеки та оборони держави діяти ефективно та гнучко.

Обмеження правового статусу громадян, що вводяться законодавцем у період воєнного стану, мають бути конкретизовані, узгоджуватися з міжнародними нормами та викладені у формі законодавчого акту, який буде відповідати умовам законності, дотримання прав і свобод, обґрунтованості та пропорційності.

Заходи, що застосовуються в умовах воєнного стану, які стосуються

правового статусу громадян, можна умовно поділити на групи залежно від об'єкта таких обмежень:

- обмеження, що стосуються безпосередньо прав громадян (залучення громадян до виконання робіт для потреб оборони та інших необхідних потреб у період військового стану; вилучення майна; обмеження руху транспортних засобів та здійснення їх огляду; референдуми та вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування не проводяться; заборона чи обмеження вибору місця перебування чи місця проживання);

- ті, що обмежують свободу (особливий режим в'їзду і виїзду, обмеження щодо пересування територією, на якій введено воєнний стан; призупинення діяльності конкретних організацій, об'єднань; заборона знаходження громадян в певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень; запровадження певним чином військової цензури;

- обмеження, що зачіпають права та свободи іноземних громадян та права іноземних організацій, у разі, якщо діяльність таких громадян та організацій спрямована на підрив оборони та безпеки України.

Основні умови обмеження правового статусу особи наступні. Обов'язкова умова запровадження обмежень, це дотримання законності. Обмеження мають бути запроваджені спеціальними нормативно-правовими актами, дія яких повинна мати тимчасовий період, тобто на період дії особливого правового режиму. Обмеження не можуть порушувати чи применшувати права та свободи окремих категорій громадян чи груп осіб.

Наступна умова тісно пов'язана із законністю, має відображати дотримання прав і свобод особи, які навіть за обмежувальних заходів не можуть бути применшені. Наприклад, при дії особливих правових режимів судовий контроль має реалізовуватись у повному обсязі та залишатися ефективним.

Умова дотримання гідності особи відіграє важливу роль, оскільки при обмеженні окремих прав і свобод громадян, можливе злочинне зловживання владними повноваженнями з боку органів влади, що сприятиме приниженню гідності особистості.

Наступною істотною умовою для обмеження правового статусу є їхня обґрунтованість. Вона передбачає оцінку підстав та цілей, для яких запроваджуються обмежувальні заходи. Такі підстави та цілі мають бути дуже вагомими та конкретними, переслідувати захист соціально важливих цінностей суспільства.

Так само введені обмеження повинні бути пропорційні цілям і підставам, які спричинили їх введення. Пропорційність доцільно оцінювати за придатністю, тобто чи здатні введені обмеження досягти бажаного результату, а також щодо збалансованості індивідуальних інтересів суспільним інтересам, а також мінімальним збиткам, які можуть бути завдані життєво важливим правам і свободам громадян, інтересам суспільства та держави.

Таким чином, обмеження в умовах воєнного стану мають бути такими,

що не перешкоджають реалізації особистих прав, не принижують гідність людини, але забезпечують захист безпеки та оборони країни від зовнішніх та внутрішніх загроз. Введені обмеження повинні також узгоджуватися з міжнародними принципами та нормами, не спричинити будь-якої дискримінації окремих осіб або груп населення, здійснюватися за обов'язкового дотримання норм національного законодавства України.

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року. Організація Об'єднаних Націй. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. стор. 89. стаття 3103.
2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 28. стор. 1509. стаття 250.

Андрій Чвалюк
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

АВТОМАТИЗОВАНЕ ОНОВЛЕННЯ БАЗ ДАНИХ СУБ'ЄКТІВ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

Відповідно до Постанови НБУ від 19.05.2020 р. № 65, банк (установа) має розробити та задокументувати у своїх внутрішніх документах з питань політики запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, порядок здійснення заходів, що забезпечують можливість замороження банком (установою) активів терористів. Одним із таких заходів є скринінгова процедура, яка полягає у здійсненні банком за допомогою програмних модулів аналізу даних, що містяться в базах даних банку, з метою виявлення відповідних фактів [1]. Таким чином, регулятор встановлює чітку вимогу, щодо автоматизованого пошук збігів даних клієнта банку з даними бази даних банку, шляхом застосування відповідного програмного забезпечення. Зазначена вимога цілком об'єктивна, адже комп'ютерна програма швидше за людину може опрацювати великі масиви даних з переліку організацій, юридичних та фізичних осіб, які є терористами або пов'язані з терористичними організаціями. Обов'язок розробки цього програмного забезпечення покладено на банки та інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу (далі – СПФМ). Однак розробкою та запровадженням скринінгової програми справа не закінчується, адже її бази слід вчасно оновлювати. Якщо цього не робити, програма буде працювати некоректно й особа, яка фінансує тероризм,

зможе уникнути моніторингу.

СПФМ має оновлювати наявний у нього перелік терористів негайно, але не пізніше наступного робочого дня з дня розміщення на офіційному вебсайті Державної служби фінансового моніторингу України (далі – Держфінмоніторинг) змін до переліку терористів (п. 10 додатка 14 до Положення № 65 [1], п. 12 додатка 13 до Положення № 107 [2]). Сам перелік осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції (далі – Перелік) та зміни до нього затверджуються наказами Держфінмоніторингу. Проведений аналіз показує, що Держфінмоніторинг може вносити зміни до Переліку кілька разів на день. Асинхронний характер внесення змін та формат їх подання, створюють, на нашу думку, певні складнощі у роботі СПФМ, які можуть вплинути на ефективність виконання суб'єктами моніторингу покладених на них законодавцем функцій.

Зараз Перелік відкрито для перегляду та скачування у трьох версіях (зокрема, є окремі версії переліку для банківських та не банківських установ) і двох різних форматах: текстовому, для друку (*.pdf) та у вигляді масиву даних (*.xml). Таким чином існуючий порядок передбачає, що призначена СПФМ відповідальна особа, має регулярно відвідувати сайт Держфінмоніторингу задля відслідковування змін до Переліку і, у випадку їх виявлення, скачувати текстовий варіант змін й вручну заносити дані у власну базу. Звісно, існує можливість скачати файл у форматі *.xml та імпортувати його в Excel або іншу спеціальну програму для оброблення подібних файлів. Й якщо структура файлу (елементи користувацького інтрерфейсу, строки формул тощо) повністю співпадає, то базу терористів СПФМ буде оновлено. У іншому випадку – відповідальній особі доведеться вносити дані вручну. Але якщо ІТ-фахівці суб'єкта державного фінансового моніторингу раз і назавжди уніфікують внутрішню структуру типового файлу (що містить зміни до переліку терористів), то цей процес стане частково автоматизованим, хоча й все одно потребуватиме втручання системного адміністратора. Щоб забезпечити виконання вимог закону системний адміністратор, або інша призначена СПФМ особа буде зобов'язана відслідковувати появу змін, вивантажувати файли з сайту Держфінмоніторингу та завантажувати їх у програму-обробник.

Задля усунення людського фактору, що може вплинути на ефективність роботи системи фінансового моніторингу, оптимальним кроком вбачається забезпечення повної автоматизації процесу оновлення баз даних СПФМ. Досягти цього можливо, якщо Держфінмоніторинг відійде від формату Переліку й утворить замість нього реєстр, а СПФМ надасть сертифіковані ключі, які дозволять оновлювати програмне забезпечення в режимі реального часу за допомогою інтерфейсу прикладного програмування (Application Programming Interface, API). Це, на нашу думку, оптимізує роботу СПФМ та спростить процес ідентифікації терористів серед клієнтів банку (установи). До

речі, API вже давно використовується у вітчизняному банківському секторі для оперативного отримання актуального курсу іноземних валют до гривні. Тому цей інтерфейс можна швидко й без суттєвих фінансових втрат з Державного бюджету адаптувати для потреб проведення фінансового моніторингу.

Зараз набирає чинності Наказ Міністерства фінансів України від 04.06.2021 р. № 322, метою прийняття якого є визначення порядку інформаційної взаємодії СПФМ та Держфінмоніторингу [3]. В рамках цієї мети передбачається створення інформаційно-телекомунікаційної системи «е-кабінет системи фінансового моніторингу», за допомогою якої СПФМ зможе вести захищене листування з Держфінмоніторингом та відправляти передбачені законом обов'язкові повідомлення, звіти, інші листи, а також отримувати інформацію. Однак, ми вважаємо, що функціонал цього е-кабінету використано не повністю. Саме у ньому доцільно забезпечити можливість для СПФМ за допомогою одного кліку оновлювати свою базу даних осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції.

---

1. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Національного банку України від 19.05.2020 № 65. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text (дата звернення: 29.01.2023).

2. Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу: Постанова Національного банку України від 28.07.2020 № 107. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text (дата звернення: 29.01.2023).

3. Про затвердження порядку обміну інформацією з питань фінансового моніторингу: Наказ Міністерства Фінансів України від 04.06.2021 № 322. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1035-21#Text (дата звернення: 29.01.2023).

Анатолій Черненко
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРО ПРАВО СЛІДЧОГО ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА НАЛЕЖНІ УМОВИ ПРАЦІ

Важливе місце у структурі кримінального процесу займає стадія досудового розслідування. Таке місце та оцінка названої стадії кримінального провадження не є випадковою, бо від якості її результатів певною мірою залежить і оцінка усього кримінального провадження. Зважаючи на цю обставину досудове розслідування безперервно перебуває у центрі уваги науковців та постійно удосконалюється законодавцем. Слід зазначити, що реформування кримінальної процесуальної діяльності з метою її удосконалення триває не одне десятиліття і у цьому питанні багато чого зроблено, але ця діяльність все ще перебуває далеко від досконалості. За нашими оцінками, досудове розслідування перебуває серед найбільш проблемних стадій кримінального провадження. На проблеми цієї стадії ми не раз звертали увагу у своїх публікаціях, тому й оцінюємо її як найбільш проблемну [1-6]. На цю ознаку вказаної стадії вказували не лише ми. На проблемність даної стадії зверталася увага під час чисельних науково-практичних конференцій, але велика кількість проблемних питань залишаються не вирішеними, що й зумовлює необхідність подальшого обговорення саме питань пов'язаних з означеною стадією. Саме це й послужило причиною ще раз звернути увагу на питання проблем досудового розслідування та обрати вказані проблеми предметом цієї роботи. У своїй роботі ми хочемо звернути увагу на негативні умови досудового розслідування, що суттєво порушують права слідчих, а це й свою чергу обумовлює певні проблеми кадрового забезпечення органів досудового розслідування. Знаємо, що й ця тема не є новою. Науковці доходять висновку: «Будь які органи для належного виконання ними своїх завдань та функцій повинні мати належне фінансове, кадрове, інформаційне, матеріально-технічне забезпечення тощо. До основних організаційних проблем досудового розслідування можна віднести: неналежне фінансове та матеріальне забезпечення органів досудового розслідування; неналежне кадрове забезпечення в органах досудового розслідування; неналежне технічне забезпечення в порівнянні з іншими європейськими країнами світу; неналежне інформаційне забезпечення, що проявляється в доволі вузькій співпраці між Україною та іншими державами» [7, с.10]. «На сьогоднішній день все більше набирає обертів проблема нехватки кадрів, в першу чергу, це зумовлено реформуванням як судової системи, так і реформуванням поліції та

прокуратури. Так, дана проблема зумовлює велику завантаженість вже діючих слідчих та слідчих-суддів, які не можуть справитися з таким напливом кримінальних справ. За статистикою на одного слідчого приходиться по десять, а то і більше справ. В сьогоденних реаліях не поодинокі випадки коли за одним слідчим числиться понад сто справ. Звичайно при таких умовах про повне, всебічне об'єктивне та швидке досудове розслідування не може бути й мови» [7, с.12].

На наш погляд, всі названі проблеми суттєво позначаються на якості досудового розслідування у негативному плані. До них, на наш погляд, також слід віднести умови досудового розслідування, а саме:

- доволі складна, а інколи, на наш погляд, надмірно складна процедура ухвалення кримінальних процесуальних рішень та виконання процесуальних дій;
- відсутність реальної допомоги у технічних питаннях (транспорті, виготовлення документації, фіксуванні процесуальних дій тощо);
- високий рівень навантаження на слідчих.

Ряд вчених додають: «…деяким особами, що здійснюють досудове розслідування властива ознака некомпетентності.

Некомпетентність таких осіб може виражатися в неналежному знанні норм чинного законодавств та відповідно в неможливості застосування відповідних норм на практиці. Обумовлено це постійними змінами та доповненнями в законодавство України у зв'язку з реформуванням…» [7, с.13].

На наш погляд, такий висновок вчених не зовсім точно сформульований. Переважна більшість слідчих мають вищу юридичну освіту, яку отримали у спеціалізованих навчальних закладах, котрі готують фахівців для органів досудового розслідування, тому їх компетентність не викликає сумнівів. А ось доволі складна процедура досудового розслідування, яка при цьому ще й постійно змінюється є суттєвою перешкодою у діяльності слідчих та ще й у поєднанні з надмірним навантаженням, може привести до помилок у їх роботі. Інколи складається враження, що процедура досудового розслідування виписана так, щоб як можна більше нашкодити слідчому й дати всі шанси підозрюваному уникнути відповідальності, завдати удару по боротьбі із кримінальними правопорушеннями. Прикладів такої процедури можна навести безліч, але щоб зрозуміти її суть, приведемо лише окремі з них. Наприклад, у слідчого є право на затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, але це право так зарегламентовано, що по суті його немає, бо слідчий тоді коли це потрібно для результатів досудового розслідування, реалізувати його не може. Або візьмемо порядок обчислення строків досудового розслідування. Таке враження, що цей порядок виписаний так, щоб слідчий не займався розслідуванням, а лише підраховував строки [3]. Нажаль наведеними фактами проблеми не завершуються, більше того вони поєднуються з чисельними теоретичними проблемами щодо формування доказової бази, щодо функції яку здійснює слідчий тощо.

Звісно проблем досудового розслідування доволі багато, але, на наш погляд, серед основних слід назвати проблеми кадрового забезпечення органів досудового розслідування, бо лише кадри, тобто слідчі, здатні вирішувати проблеми. Нажаль, умови досудового розслідування не сприяють якісному кадровому забезпеченню органів досудового розслідування.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ не один десяток років здійснює підготовку фахівців для органів досудового розслідування і цю діяльність постійно удосконалює, але зараз не про це. Тут хочемо лише наголосити, що ця тема нам відома і знаємо безліч наших випускників, які мріяли стати слідчими, добре навчалися, свідомо готували себе до роботи слідчим, але пропрацювали невеликий термін й звільнилися. Ось лише одна доля нашого випускника, а вірніше випускниці, бо це дівчина. Студентка добре навчалася, більше уваги приділяла спеціальним дисциплінам: кримінальному праву, кримінальному процесу, криміналістиці та іншим, що формують знання, необхідні для слідчого. З відзнакою закінчила навчання на рівні бакалавра та магістратури і пішла працювати слідчим. Ми спостерігали за нею, за її професійною діяльністю. Знаємо, що за власні кошти вона зробила ремонт у службовому кабінеті, не ухилялася від роботи, завершила досудове розслідування не по одному кримінальному провадженню, але вистачило її лише на 10 місяців, після чого вона звільнилася. На питання; у чому причина? Пояснила, що робота дуже цікава, але кожного дня їй створювали такі умови, після яких вона дійшла висновку про неможливість подальшої роботи. На кадровій комісії де вирішувалося питання про її звільнення, керівники, котрі знали про її мрію працювати слідчим, погрожували тим, що вона не зможе повернулися до професії. Ми дуже жалкуємо про таку долю нашої випускниці, про мрію, яка не стала професією на все життя. А саме погане у тому, що це не єдиний подібний випадок, не хочемо наводити гірку статистику плинності кадрів органів досудового розслідування.

Всім відомо, що професіоналом слідчий стає через 3-5 років, а чи багато таких працює слідчими, чи є вони професіоналами і чи на довго залишаться у професії? Ось питання номер один. На наше переконання, давно вже слід тему умов досудового розслідування, прав слідчих на нормальні умови праці обрати пріоритетною та зробити все, щоб спочатку вивчити всі проблеми з негативними умовами досудового розслідування і обов’язково усунути ці проблеми, зробити умови для праці слідчого прийнятними для багаторічної плідної роботи. Думаємо, що лише забезпечений всім необхідним для продуктивної роботи слідчий зможе працювати тривалий час, стане професіоналом, а на посаду слідчого буде черга.

1. Черненко А.П. Спеціальне досудове розслідування – одна із форм досудового розслідування. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 7 черв. 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 212-215.

2. Маренич А.А., Черненко А.П. Особливості реалізації прокурором функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням за КПК України / *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 7 черв. 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 113-116.

3. Черненко А.П., Шиян А.Г. Окремі питання щодо строків досудового розслідування. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні* : матер. XVIII Всеукр. наук. – практ. конф. (м. Дніпро, 28 лютого 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 154-157.

4. Черненко А.П., Шиян А.Г., Гулян А.Д. Деякі особливості закінчення дізнання у кримінальних проступках. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти:* матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 берез. 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 345-347.

5. Черненко А.П., Шиян А.Г. Про повноваження національної поліції при обранні запобіжних заходів під час кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал – електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету* №2/2020. С. 426-429.

6. Черненко А.П., Прокопенко К.М. Окремі проблеми відновлення досудового розслідування після його зупинення / *Актуальні проблеми досудового розслідування:* матеріали Регіонального круглого столу (Дніпро, 24 квітня 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 52-56.

7. Організаційно-правові проблеми досудового розслідування URL : http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9743/%D0%94%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ольга Шармар
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ПІДОЗРЮВАНОГО СТОСОВНО ЯКОГО УПОВНОВАЖЕНИМ ОРГАНОМ ПРИЙНЯТО РІШЕННЯ ПРО ПЕРЕДАЧУ ЙОГО ДЛЯ ОБМІНУ ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО

Внаслідок повномасштабної агресії рф 24.02.2022 в Україну й масового потрапляння їх солдатів у полон Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов‘язаних із військовополоненими в особливий період» від 24.03.2022 р. закони «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», «Про Національну поліцію», КПК

України, доповнюються положеннями щодо правового статусу військовополонених, правил поводження з ними, з урахуванням компетенції різних органів і установ. Для з'ясування особливостей звільнення та особливостей не притягнення до кримінальної від кримінальної відповідальності військовополонених зупинюся на висвітленні деяких внесених змін до КПК та КК.

До редакції ст. 3 КПК було додано нові положення, присвячені визначенню основних термінів цього Кодексу. Згідно з п. 28 ч. 1 ст. 3 КПК особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого. Це особа, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого, засудженого та яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений. КПК України не містить окремої норми щодо процесуального статусу такої особи.

У зв'язку з цим у КПК з'явився новий суб'єкт процесуальних відносин – орган, уповноважений на прийняття рішення про обмін підозрюваного, обвинуваченого, засудженого як військовополоненого, на особливий їх статус та особливості провадження за їхньої участі. Який орган виконує ці функції у КПК не зазначено. Рішення про затвердження списку для здійснення обміну військовополоненими приймає Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, створений згідно з постановою КМУ від 11.03.2022 р. № 257 «Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими». Він є тимчасовим допоміжним органом КМУ й утворюється з метою сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, військових формувань, утворених відповідно до законів, правоохоронних органів та громадських об'єднань з питань поводження з військовополоненими. Головою Координаційного штабу є начальник ГУРМОУ. Передача військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебували в полоні, здійснюється відповідно до Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, затвердженого постановою КМУ від 12.04.2022 р. № 441 (має гриф «для службового користування»).

Деякі новели з'явилися в КПК і щодо повноважень прокурора, а саме прокурор має право звернутися в порядку, передбаченому статтями 184 та 132 КПК, до слідчого судді, суду з клопотанням про скасування запобіжного заходу у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого (ст. 201-1 КПК). До клопотання прокурора про скасування запобіжного заходу обов'язково додаються матеріали, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого, та письмова згода підозрюваного, обвинуваченого на проведення обміну як

військовополоненого. Копія клопотання та доданих до нього матеріалів надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання. Клопотання прокурора про скасування запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом в день його надходження до суду за обов'язкової участі прокурора. Слідчий суддя, суд, перевіривши обставини, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого та надання підозрюваним, обвинуваченим згоди на такий обмін, виносить ухвалу про скасування запобіжного заходу та передачу особи під нагляд уповноваженого органу для організації та проведення її обміну як військовополоненого (ст. 201-1 КПК).

Відбулася конкретизація повноважень слідчого судді, який відмовляє у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, якщо прокурор, слідчий не доведе, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, та/або уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся (ст. 297-4 КПК).

Закріплено додаткову підставу закриття кримінального провадження, коли відповідним уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого. Якщо обмін підозрюваного як військовополоненого не відбудеться або якщо такий підозрюваний до закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності знову буде затриманий на території України у зв'язку з його участю у бойових діях, то прокурор або керівник прокуратури скасовує постанову про закриття кримінального провадження.

У кримінальному процесуальному законі відбулося закріплення додаткової підстави зупинення судового провадження – у разі якщо уповноваженим органом прийнято рішення про передачу обвинуваченого для обміну як військовополоненого та обвинуваченим надано письмову згоду на такий обмін, суд зупиняє судове провадження стосовно такого обвинуваченого до моменту проведення такого обміну або до отримання від уповноваженого органу інформації про те, що такий обмін не відбувся. У такому разі суд продовжує судове провадження стосовно інших обвинувачених, якщо воно здійснюється стосовно декількох осіб (ст. 335 КПК).

Для забезпечення процесуального порядку притягнення особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого законодавець у КПК обрав спеціальне (заочне) кримінальне провадження та зупинення досудового розслідування та судового провадження. Спеціальне кримінальне провадження (*in absentia*), складовими

елементами якого є спеціальне досудове розслідування та спеціальний судовий розгляд, було обумовлено необхідністю прискорення розслідування та розгляду кримінальних справ, щоб дотримуватись розумних строків та виконувати завдання кримінального провадження навіть у випадках, коли підозрюваний переховується від слідства та суду. *Absentia* в перекладі з латиниці – це відсутність.

Існування зазначеного процесуального інституту в КПК не суперечить міжнародним стандартам судочинства та практиці ЄСПЛ. З одного боку, застосування *in absentia* дає дозволяє притягнути до відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення (тобто забезпечує невідворотність відповідальності), з іншого боку, враховуючи те що таке розслідування має винятковий характер і під час його здійснення необхідно забезпечувати процесуальні гарантії прав особи, яка притягується до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення. Це закріплено в ч. 2 ст. 7 КПК: сторона обвинувачення зобов'язана використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого (зокрема, прав на захист, доступ до правосуддя, таємницю спілкування, невтручання у приватне життя) в разі здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого *(in absentia).* Отже, КПК у певних випадках дозволяє проведення заочного розслідування та заочного судового розгляду без участі обвинуваченого. Сьогодні такі провадження почали з'являтися доволі часто, зокрема по корупційних кримінальних правопорушеннях. Однак провадження щодо особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого має конфіденційний характер.

*С*пеціальне досудове розслідування може проводитися тільки стосовно злочинів, які зазначено в переліку, передбаченому частиною 2 ст. 297[1] КПК (серед них є і корупційні злочини), а також щодо інших злочинів, вчинених особами, які переховуються від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України або на території держави-агресора. *In absentia* може здійснюється виключно стосовно особи, яка набула статусу підозрюваного. Ще одна обов'язкова умова — це оголошення цієї особи в міжнародний розшук. Важливим є також встановлення того факту, що переховування підозрюваної особи здійснюється саме з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

Деякі слідчі судді ВАКС, коли призначають спеціальне досудове розслідування, спираються на те, що особа вважається оголошеною в міжнародний розшук і для цього достатньо ухвалення відповідної постанови слідчого, прокурора, яка надалі спрямовується до компетентного органу із запитом про здійснення такого розшуку. Але ж саме собою надсилання такого запиту ще не означає, що особу хтось розшукує. Тому вважаємо такою, що відповідає міжнародним стандартам, іншу практику ВАКС, яка свідчить про більш широке тлумачення поняття «оголошення в міжнародний розшук». По

суті, особа може вважатися оголошеною в міжнародний розшук лише тоді, коли вона насправді розшукується компетентними органами інших держав. Очевидно, що цей момент не може настати раніше, ніж буде здійснено публікацію оповіщення таких органів (наприклад, Інтерполу) про необхідність розшуку цієї особи [1].

Необхідно зазначити, що спеціальне (заочне) провадження передбачає обов'язкову участь захисника, тому що притягнення до відповідальності осіб, які вчинили такі правопорушення, відбувалося з беззаперечним дотриманням гарантованих прав цих осіб, враховуючи те що до кожного учасника кримінального провадження повинна застосовуватися належна правова процедура.

В умовах воєнного стану ч. 2 ст. 297-1 КПК було доповнено новими положеннями, а саме ще однією підставою для зупинення досудового розслідування є прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та підозрюваним надано письмову згоду на проведення такого обміну. Зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора, якщо обмін підозрюваного як військовополоненого проведено або такий обмін не відбувся. З приводу цього необхідно висловити наступне, спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся. Враховуючи формулювання статей 297-1 та 297-2 КПК, на це спеціальне досудове розслідування не поширюються обмеження стосовно вичерпного переліку злочинів, які встановлені абзацом першим ч. 2 ст. 297-1 КПК. Можливо правильним було б при застосуванні нових положень КПК враховувати перший абзац ч. 2 ст. 297-1 КПК, який регламентує порядок надання слідчим суддею дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування.

Відповідно до ч. 2 ст. 297-1 КПК містить вичерпний перелік злочинів, передбачених КК, за підозрою у вчиненні яких може бути розпочато спеціальне досудове розслідування. Обов'язковою умовою надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування є переховування підозрюваного від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошення підозрюваного у міжнародний розшук, якщо він знаходиться не території іншої країни. Однак нові положення абз. 2 ч. 2 ст. 297-1 КПК передбачають проведення спеціального досудового розслідування відносно особи, щодо якої уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся.

Складається враження, що ці положення закріплюють якісь інші підстави для заочного розслідування. У зв'язку з цим виникає запитання чи

поширюється на особу стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого вичерпний перелік злочинів передбачений у першому абзаці ч. 2 ст. 297-1 КПК України. Єдиною по суті підставою для такого провадження є факт обміну військовополонених.

1. Шаповалова О., Микитенко О. Спеціальне кримінальне провадження: як прискорити досудове розслідування та судовий розгляд. URL : https://pravo.ua/cpetsialne-kryminalne-provadzhennia-iak-pryskoryty-dosudove-rozsliduvannia-ta-sudovyi-rozhliad-ne-porushuiuchy-nichyikh-prav-olha-shapovalova-ta-oleksandr-mykytenko-partnery-benchers-law-firm/?fbclid=IwAR2CJRiv_E7okbo02hdexvME5aMruKWcixNB0vT2x_UuABg91kHQDnQD0Nc (дата звернення 08.01.2023 р.).

Ольга Ядловська
кандидат історичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАГРОЗИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ФОНДІВ МУЗЕЇВ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ЧЕРЕЗ ВІЙСЬКОВУ АГРЕСІЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Окупація Автономної Республіки Крим з боку Російської Федерації у 2014 р. змінила засади імплементації міжнародного права та стала причиною масштабного політичного конфлікту в розрізі нехтування державними кордонами та незалежністю України, що визнані міжнародною спільнотою. На тлі такої міжнародної катастрофи дещо опосередкованою є увага до інших проблем, які спричинила російська окупація – освітні, мовні, питання культури. Особливе занепокоєння становить питання збереження фондів музеїв Автономної Республіки Крим, адже де-юре усі музеї знаходяться в юрисдикції України, а де-факто – захоплені представниками російської окупаційної влади. Унікальність та багатство музейних колекцій на території Криму вражає широким спектром історичної періодизації та різноманіттям матеріально-культурної спадщини. Знають про це і наші вороги, які намагаються усілякими позазаконними способами привласнити собі історичні цінності та вивезти на територію РФ. Українська сторона опинилась в пастці війни ще з 2014 р. та під загрозою втрати фондів і зразків матеріальної культури, що зберігаються в музеях АР Крим.

У наведеній доповіді використано публікації засобів масової інформації, наведено законодавчі акти та аналіз їх змін щодо питання повернення музейних фондів та проекти відповідних змін законодавства у роботах науковців.

Згідно з даними експертної мережі Кримська платформа задля розуміння

обсягів втрат музейних одиниць, зберігання привласнених та/або вивезених росіянами звернено увагу на такі аспекти членом експертної ради платформи Д. Яшним. Експерт зазначив, що «по-перше, необхідно розглядати українські музейні каталоги, які видавалися свого часу (*тобто до анексії АР Крим Російською Федерацією у 2014 р. − Авт*). По-друге, слід працювати з таким російським ресурсом, як «Каталог музейного фонду РФ», куди вносяться музейні експонати, серед них і з Криму після 2014 р.» [1]. Дослідження журналістів Л. Білаш та А. Нерознак опирається також на дані Міністерства культури та інформаційної політики України (МКІП), відповідно до яких «після 2013 р. з-під фактичного контролю України вийшло 1 млн 200 тис. предметів, які належать до Музейного фонду України, але залишились у підконтрольних РФ музеях Криму. На той час на території півострова діяли 26 музеїв і 5 історико-культурних заповідників» [1]. Довідкову інформацію щодо музеїв АР Крим у 2013 р. вміщено також на сайті МКІП у статті від 15 жовтня 2022 р., де проаналізовано що «29 юридичних осіб, зареєстрованих за адресами українських музейних закладів Криму після 20 лютого 2014 р., незаконно використовують у своїй діяльності музейні зібрання, які до початку тимчасової окупації України 20 лютого 2014 р. постійно зберігалися у закладах культури України й відповідно до Закону України «Про музеї та музейну справу» належать до державної частини Музейного фонду України» [3]. Окрім зазначеного, розробки МКІП у питанні т. зв. «евакуації» кримських музеїв посилаються на міжнародне право, а по факту – на їх порушення, чітко вказуючи, що «дії Російської Федерації є порушенням міжнародного права та матимуть наслідком як відповідальність держави-агресора, так і кримінальну відповідальність причетних до пограбувань осіб, як на національному, так і на міжнародному рівні. У статті 56 «Положення про закони і звичаї війни на суходолі» (додаток до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі) 1907 р. йдеться, що будь-яке захоплення, знищення чи навмисне пошкодження релігійних, благодійних, освітніх, мистецьких і наукових установ, історичних пам’яток, творів мистецтва та науки забороняється та повинно підлягати судовому переслідуванню». Зазначена Конвенція досі є чинною й обов’язковою для України та РФ. Росія є також учасницею Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р. (Гаазької конвенції) та Першого протоколу до неї» [3]. На наш погляд, усі зазначені юридичні акти РФ грубо порушує, унеможливлюючи доступ як до матеріальних цінностей, так і до каталогів. Окупанти фактично займаються мистецько-культурним мародерством та нехтують законодавством. У цілому, запропоновані до огляду факти свідчать про непослідовну роботу української сторони щодо повернення музейних цінностей та про широкий спектр музейної спадщини, незаконно вивезеної з території України російською стороною і виокремлюють проблеми з обліком музейних одиниць та правові колізії з їх поверненням

Українська влада робить спроби забезпечити юридичне підґрунтя щодо

повернення музейних цінносте АР Крим у поле впливу та належності українській стороні. Однак такі ініціативи розтягнуті в часі, що спричиняє несвоєчасну реакцію на дії РФ. Поглибилась криза музейної справи на окупованих територіях з початку повномасштабного вторгнення.

Дослідник С. Кот ще 2015 р. запропонував доповнити закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» і ввести до тексту закону такі базові положення. Наводимо твердження дослідника до орієнтовних змін у законодавстві: «Усі культурні цінності, що перебували на території АР Крим станом на момент здійснення незаконного військового втручання і військової окупації з боку іноземної держави є культурними цінностями України відповідно до положень Конституції України, норм законодавства України та на виконання міжнародно-правових зобов'язань України. Вивезення культурних цінностей з території АР Крим з будь-якою метою без відповідних дозволів та погоджень з боку уповноважених державних органів України вважається незаконним вивезенням культурних цінностей (незаконним переміщенням через державний кордон України) і забороняється. Культурні цінності, тимчасово вивезені з території АР Крим за межі міжнародно-визнаних кордонів та митної території України у відповідності із національним законодавством і міжнародно-правовими нормами до здійснення незаконної окупації території АР Крим, підлягають поверненню до України і передаються на зберігання (депонуються) до уповноважених організацій, визначених Міністерством культури України» [4, с. 15]. Таких чітких норм щодо держави-агресора у законодавстві не було прописано, однак вказано механізм передачі та повернення одиниць музейних фондів. До речі, можна повести паралелі між проектом змін до закону, вказаних у вищезазначеній науковій розвідці, та прийнятими відповідні змінами у законодавстві аж протягом 2018-2020-х рр., хоча ситуація з музеями АР Крим та загарбанням їх фондів сталась під час окупації півострова значно раніше, у 2014 р.

Зокрема, лише у 2018 р. та згодом у 2020 р. доповнено закон Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» згідно статті 13 якого «Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей, вносить до єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» у формі електронних документів, засвідчених електронним цифровим підписом, видані свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей в день видачі таких свідоцтв». Згідно з текстом закону та змін до нього у 2020 р., у ст. 27 зазначено, що «культурні цінності, що тимчасово ввозяться в Україну, підлягають реєстрації у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей разом з центральним

органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику» [2]. Однак абсолютно очевидним є те, що російська сторона не дотримувалась і не буде дотримуватись українського законодавства. Разом з тим чіткий опис механізму вивезення музейних одиниць (та інших одиниць матеріальної культури) стане підставою для виокремлення порушень окупаційною владою та приводом до розгляду в судах.

У 2020 р. було виявлено ще одну проблему щодо українських музеїв, які перебувають на окупованих територіях. На думку С. Фоменко, у 2020 р. заступниці міністра Міністерства культури, молоді та спорту України, «повернення музейних цінностей в Україну вимагає великих зусиль багатьох інституцій ще й тому, що досі не складений Реєстр втрачених культурних цінностей *(станом на 2020 р., також реєстр не складено станом на 2023 р. – Авт.).* З 2020 р. працюють дві спеціальні інституції, пов'язані з охороною культурної спадщини. Це Державна служба з охорони культурної спадщини та Інспекція з охорони культурної спадщини. У складі Держслужби є напрямок, який опікується питаннями повернення, переміщення, вивезення і ввезення культурних цінностей» [7].

За повідомленням «Укрінформ» від 14 січня 2020 р. «на початку 2020 р. Верховна Рада України ухвалила закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо збереження культурних цінностей)». Цим законом вносяться зміни до законів України «Про культуру», «Про музеї та музейну справу» в частині призначення керівників закладів культури, які перебувають на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та міста Севастополь. Документ визначає їхнє призначення за спрощеною процедурою, а також передачу Україні культурних цінностей, які збереглися в цих закладах» [6]. Відповідні рішення були прийняті Кабінетом Міністрів України та закріплено зміни 23 червня 2021 р. у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Музейний фонд України від 20 липня 2000 р. Йдеться про статтю 37, яка тлумачить, що «передача музейних предметів державної частини Музейного фонду України з музеїв на постійне зберігання іншим музеям у межах України здійснюється за згодою музеїв, у яких вони зберігаються, за рішенням Мінкультури на підставі листа-клопотання органу виконавчої влади, у сфері управління якого перебуває музей, що передає музейні предмети. Розглянуто питання вивезення музейних одиниць з України, зокрема, у ст. 39. йдеться, що рішення про передачу музейних предметів державної частини Музейного фонду України на тимчасове зберігання за межами України з метою їх експонування на виставках, проведення реставрації або наукової експертизи приймає Мінкультури» [5]. Зрозуміло, що зазначених рішень Міністерство культури та інформаційної політики України не приймало і запити на вивезення матеріальних цінностей музеїв АР Крим не надходили. Це дозволяє поставити питання про незаконне

вивезення українських музейних цінностей в іншому ракурсі – необхідність звернення то міжнародних інституцій.

У цілому, слід зазначити, що питання збереження фондів АР Крим під юрисдикцією України на сьогодні навіть гіпотетично неможливо вирішити з урахуванням законодавства України з огляду на окупацію території півострова та повним нехтуванням законодавства як міжнародного, так і українського з боку російської сторони. Україні слід здійснити ряд кроків задля повернення музейної спадщини. Першим і ключовим кроком є встановлення реєстрів кращих втрачених культурних цінностей та складання відповідних каталогів. Це можливо зробити на основі щорічних звітів музеїв України щодо стану та збереження музейних одиниць в музейних фондах. Україна повинна повідомити ЮНЕСКО про вивезення з нашої території великої кількості музейних предметів та подати переліки переміщених до РФ культурних цінностей. Подібно до того, як це було зроблено під час військового конфлікту 1990 р. між Іраком та Кувейтом у Перській затоці та вивезеними армією Іраку цінностей з окупованої кувейтської території, відповідне звернення до ЮНЕСКО робив Кувейт (як постраждала сторона). Необхідно відслідковувати появу музейних цінностей з України на виставках в РФ та інформувати про це світову громадськість, ЮНЕСКО та в подальшому звертатись до судів з метою повернення експонатів. Загалом, питання фондів кримських музеїв як українських знаходиться в стані розробки і, на жаль, повернення музейних фондів АР Крим до українських фондів є вкрай проблематичним. Українській стороні слід наполегливо заявляти про свої права на музейні фонди АР Крим та боротись за їх повернення.

Подальші наукові розвідки лежать в площині дослідження проблематики повернення скіфського золота в Україні, актуалізації уваги стосовно археологічних розкопок, які несанкціоновано проводяться російськими окупантами та їх подальшим захопленням археологічних знахідок, а також складання каталогів та повернення музейних одиниць з фондів музеїв на окупованих Росією українських територіях 2014 р. – Донбасу і Луганщини та 2022-2023 рр. – Півдня України.

---

1. Білаш К., Нерознак А. «Евакуація» кримських музеїв: що Україна (не)робить для їх порятунку. *LB.UA.* 30 жовтня 2022 р. URL: https://lb.ua/culture/2022/10/30/534159_evakuatsiya_krimskih_muzeiv_shcho.html (дата доступу: 24.02.2023)

2. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», редакція від 13.02.2020. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/201860___648441 (дата доступу: 24.02.2023)

3. «Евакуація» кримських музеїв на територію рф буде воєнним злочином. *МКІП.* 15 жовтня 2022. URL: https://mkip.gov.ua/news/7903.html (дата доступу: 24.02.2023)

4. Кот С. І. Проблеми захисту культурних цінностей на окупованих територіях Криму та м. Севастополя. *Культурні цінності Криму і Донбасу в умовах війни та окупації: Матеріали Круглого столу «Історико-культурний та науковий потенціал Півдня та Сходу України в умовах окупації та воєнних дій: загрози, втрати, перспективи збереження та*

відновлення»; м. Київ, 12 листопада 2015 р. К.: Інститут історії України НАН України, 2016. 90 с.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Музейний фонд України» від 20 липня 2000 р. N 1147. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2000-%D0%BF#Text (дата доступу: 24.02.2023)

6. Рада ухвалила закон про збереження культурних цінностей у музеях Донбасу та Криму. *Укрінформ.* 14 січня 2020. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2855828-rada-uhvalila-zakon-pro-zberezenna-kulturnih-cinnostej-u-muzeah-donbasu-ta-krimu.html (дата доступу: 24.02.2023)

7. Україні потрібен Реєстр втрачених культурних цінностей — МКМС. *Укрінформ.* 4 січня 2020. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2849966-ukraini-potriben-reestr-vtracenih-kulturnih-cinnostej-mkms.html (дата доступу: 24.02.2023)

Алла Якуніна
кандидат історичних наук, доцент
(Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське Дніпропетровської обл.)

ТРАНСФОРМАЦІЯ АРБІТРАЖНИХ ІНСТИТУТІВ

Традиційно, захист порушених прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання здійснюється спеціалізованими судами, які організовуються і фінансуються державою. Але сьогоднішнє правосуддя при багатьох очевидних перевагах має і ряд недоліків: велика завантаженість судів, тривалість і складність судочинства, значні судові витрати. В результаті чого все більшої популярності набирають альтернативні способи вирішення міжнародних господарських спорів. Найбільш популярним органом, з провадження такої діяльності на даний момент є Міжнародний комерційний арбітражний суд. Одним із найдосвідченіших арбітражних інститутів східноєвропейського регіону є Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-Промисловій палаті України.

Досліджуючи тему господарського спору існує необхідність визначення природи відносин, щодо яких виникає спір. Відповідно до ч.1 ст. 3 Господарського кодексу (далі – ГК) України «господарською є діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність» [3].

Згідно з Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» під поняттям господарська діяльність розуміється «будь-яка діяльність, в тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару» (ч.3 ст. 1) [1].

Законодавець під терміном господарська діяльність, не дивлячись на

відсутність єдиного однакового визначення, має на увазі таку діяльність суб'єктів господарювання, яка в кінцевому результаті набуває постаті товарів або послуг, що мають чіткий вартісний характер. Також можна говорити про те, що звісно не вся, але переважна частина господарської діяльності здійснюється з комерційною метою, тобто з метою одержання прибутку. Комерційна господарська діяльність іншими словами також називається підприємництвом.

В процесі здійснення будь-якої господарської діяльності, як уже було зазначено, можуть виникнути спори між суб'єктами господарської діяльності з різних причин. Такі спори враховуючи характер правовідносин, найчастіше є господарськими. На жаль, чинне законодавство не містить дефініції господарського спору. А тому, виходячи з відсутності прямого визначення законодавцем цього поняття доцільним є звернутись за таким визначенням до науковців.

О.А. Беляневич вважає: що господарський спір – правовий конфлікт, який має місце у господарських відносинах, та виникає при безпосередньому здійсненні господарської діяльності та управлінні нею, зачіпає права та обов'язки суб'єктивного характеру їх учасників [4].

Найбільш вдалим все ж видається визначення, запропоноване

Є.А. Таликіним, за яким «господарський спір – правовий конфлікт, що виникає при створенні, організації діяльності та ліквідації суб'єктів господарювання, а також в сфері здійснення та управління господарською діяльністю, з приводу взаємовиключних матеріальних суб'єктивних прав чи інтересів сторін, що може ускладнюватись за рахунок додаткових (адміністративного, податкового, земельного) елементів, і підлягає розгляду та вирішенню в порядку позовного провадження у господарському судочинстві» [5].

Хоча, щодо останнього аспекту визначення, можна заперечувати, оскільки господарський спір може бути вирішено не тільки в порядку позовного, а також в порядку наказного провадження у господарському судочинстві. Також варто звернути увагу на те, що автор вищезазначеного визначення відносить до господарських спорів, тільки такі спірні правовідносини, які вирішені в судовому порядку, не враховуючи можливості вирішення в досудовому та позасудовому порядках. Потрібно зазначити, що в процесуальному аспекті жодне з наведених визначень не містить альтернативних, а деякі не пропонують жодних, способів вирішення спорів такого характеру, можна припустити, що науковці мають на увазі традиційне вирішення спорів, тобто за допомогою держаних судів.

В рамках постійної модернізації та інтеграції правових систем особливого значення набуває система альтернативного вирішення спорів, або АВС. Найбільшим попитом в Україні із цілої системи альтернативного вирішення спорів на сьогодні користується третейське судочинство. Наукова література визнає дуалізм в понятті «третейське судочинство», оскільки

третейськими судами в Україні називають як безпосередньо внутрішні третейські суди так і Міжнародний комерційний арбітраж, що працює при Торгово-Промисловій палаті України (далі МКА при ТПП).

Юридична природа третейського судочинства обумовлена між іншим і обсягом його компетенції. Так, наприклад, обов'язковою умовою визнання арбітражного суду міжнародним є право розгляду спорів з іноземним елементом (предмет позову, сторони, факти, з яких правовідносини виникли) чи ні.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» до міжнародного комерційного арбітражу можуть за угодою сторін передаватися: спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України» [2].

За змістом частини 3 пункту 2 Положення «Про Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України», зовнішньоекономічні відносини, спори з яких можуть бути передані на вирішення Міжнародного комерційного арбітражного суду, стосуються, зокрема, відносин купівлі-продажу (поставки) товарів, виконання робіт, надання послуг, обміну товарами та/чи послугами, перевезення вантажів і пасажирів, торгового представництва і посередництва, оренди (лізингу), науково-технічного обміну, обміну іншими наслідками творчої діяльності, спорудження промислових та інших об'єктів, ліцензійних операцій, інвестицій, кредитно-розрахункових операцій, страхування, спільного підприємництва та інших форм промислової і підприємницької кооперації» [2].

Аналізуючи вищенаведені положення, можна дійти висновку, що: по-перше, спори такого характеру виникають переважно у суб'єктів господарювання; а, по-друге, відносини які описані, складаються здебільшого в процесі господарювання.

Варто звернути увагу ще й на той факт, що за змістом ст.22 Господарського процесуального кодексу України, сторони мають право, з певними перерахованими обмеженнями, передати спір, який відноситься до юрисдикції господарського суду, на розгляд третейського суду, або Міжнародного комерційного арбітражу. В цей же час, Цивільний процесуальний кодекс України, передбачає статтею 21 передачу спорів, що відповідно належать до юрисдикції цивільного суду, лише до третейських судів.

Окремо пропонується уточнити поняття спору, що розглядається Міжнародним комерційним арбітражем як – правовий конфлікт, що виникає в сфері здійснення та управління зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання, з приводу взаємовиключних матеріальних суб'єктивних прав чи інтересів сторін, і підлягає розгляду та вирішенню за допомогою

Міжнародного комерційного арбітражу [2].

Очевидно, що процедури розгляду господарських спорів в судовому та позасудовому порядках мають відмінності. Проте, варто зазначити, що поняття розгляду господарського спору, яке було б універсальним і для такого розгляду судом і для розгляду за допомогою альтернативних способів у науковій літературі відсутнє. Господарський процесуальний кодекс України зазначає лише в ст. 194, що «завданням розгляду справи по суті є розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат». Як вбачається із запропонованої статті, законодавець у цьому випадку пише про розгляд спору державним судом, проте виходячи із самої суті положення, можна зробити висновок, що розгляд господарського спору в загальному є вчинення компетентним органом процесуальних дій з метою вирішення спірних правовідносин на підставі наявних у справі матеріалів, із розподілом витрат.

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 / Відомості Верховної Ради України. № 29 ст.377 (Документ 959-XII, чинний, поточна редакція від 12.01.2023, діє з 04.03.2023.

2. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 / Відомості Верховної Ради України. № 25 ст.198 (Документ 4002-XII, чинний, поточна редакція від 16.11.2021).

3. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 / Відомості Верховної Ради України. № 18-22. ст.144 (Документ 436-IV, чинний, поточна редакція від 01.01.2023).

4. Беляневич Е.А. К вопросу о понятии административного иска по процессуальному праву Украины: *Иски и судебные решения : сборник статей,* 2009. 230-254 с.

5. Таликін Є.А. Формування поняття господарського спору в контексті належної господарської юрисдикції: Форум права №1: 2014. 466-472 с.

Максим БАДАК
юрисконсульт
викладач
(Дніпровський транспортно-економічний фаховий коледж, м. Дніпро)

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУМІСНИЦТВА У СФЕРІ ОСВІТИ

В Основному Законі нашої держави визначено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Особливості застосування та реалізації цього права визначається у нормах трудового законодавства, зокрема Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП України).

Як зазначає Конституцій Суд України у своєму рішенні від 09.07.1998 №12-рп/98, шляхом укладення трудового договору з роботодавцями громадяни реалізують своє конституційне право на працю. Причому, кожна особа має право вільного вибору місця роботи та професії, в тому числі і укладаючи декілька трудових договорів. Для регулювання цієї ситуації у трудовому праві визначається інститут сумісництва.

Поняття сумісництва на законодавчому рівні вперше було закріплено у липні 2022 року (відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» яким було внесено зміни до КЗпП України).

Відповідно до ст. 102-1 КЗпП України сумісництвом вважається виконання працівником, крім основної, іншої оплачуваної роботи на умовах трудового договору у вільний від основної роботи час на тому самому або іншому підприємстві, в установі, організації або у роботодавця – фізичної особи.

У свою чергу, відповідно до ч. 2 ст. 21 КЗпП України працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачено законодавством, колективним договором або угодою сторін.

Ця норма є важливою у сфері регулювання трудових відносин, адже на законодавчому рівні вперше визначає правові аспекти сумісництва. Зокрема, держава гарантує працездатним громадянам, які постійно проживають на території України вільний вибір виду діяльності. Проте, у випадку, якщо особа бажає укласти два і більше трудових договори, тобто працювати за сумісництвом, то можуть бути обмеження, які запроваджуються законодавством, колективним договором або угодою сторін. Тим самим, підвищується роль локального регулювання трудових відносин у цій сфері.

В свою чергу, на виконання цієї норм було скасовано Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій, затверджене наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства фінансів України від 28.06.1993 № 43 та Постанову Кабінету Міністрів України від 03.04. 1993 № 245 «Про роботу за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій», які встановлювали обмеження стосовно сумісництва, зокрема щодо тривалості роботи, звільнення працівників-сумісників тощо, а також перелік робіт, що не є сумісництвом (далі – Перелік).

У зв'язку із скасуванням вищевказаного Переліку, виникло багато запитань стосовно регулювання питання сумісництва у сфері освіти, зокрема при здійсненні педагогічної діяльності (адже педагогічна робота керівних та інших працівників учбових закладів, робота інших працівників до 240 годин на рік не вважалась сумісництвом).

Після скасування цих нормативно-правових актів, Міністерство освіти і науки України як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки надав роз'яснення по регулювання педагогічної роботи та сумісництва.

Відповідно до пункту 91 Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти України від 15.04.1993 № 102 (далі – Інструкція № 102), керівним працівникам закладів освіти надано право вести викладацьку роботу чи заняття з гуртками в цьому закладі, але не більше 9 годин та тиждень (360 годин на рік), якщо вони по основній посаді отримують повний посадовий оклад (ставку). Також іншим працівникам закладів освіти надано право вести викладацьку роботу чи заняття з гуртками в цьому закладі, але в середньому не більше 12 годин на тиждень (480 годин на рік), якщо вони по основній посаді отримують повний посадовий оклад (ставку).

Виконання викладацької чи гурткової роботи, в межах визначених пунктом 91 Інструкції № 102, дозволено керівним та іншим працівникам закладів освіти у цьому ж закладі освіти в межах свого робочого часу за основною посадою, тому така викладацька чи гурткова робота не є сумісництвом.

В свою чергу, така робота також і не є суміщенням, адже названим працівникам за норму годин, визначену в цьому пункті 91 Інструкції, оплата проводиться понад основний посадовий оклад (ставку) у порядку, передбаченому відповідно для вчителів, викладачів та керівників гуртків (за тарифікацією), а при суміщенні професій провадиться доплата (ст. 105 КЗпП України).

Проте, якщо особа не є працівником відповідного закладу освіти, але займається у ньому викладацькою діяльністю (але не за основним місцем роботи), то така робота є сумісництвом та повинна виконуватися у вільний від

основної роботи час за окремим трудовим договором.

Тому, враховуючи все вищевикладене, виникає правове явище, при якому працівник виконує дві оплачуваних роботи (керівна чи інша посада у закладі освіти та викладацька діяльність, яка оплачується окремо), проте виконання цієї роботи здійснюється в межах робочого часу основної роботи. При цьому, окремого трудового договору на виконання викладацької роботи такі працівники не укладають, а виконують педагогічне навантаження відповідно до затвердженої тарифікації на відповідний навчальний рік.

Тобто, викладацькій діяльності керівних та інших працівників в одному закладі освіти притаманні як ознаки сумісництва (стосовно оплати) так і ознаки суміщення (стосовно робочого часу). Але до скасування Переліку ця робота визначалась як така, що не є сумісництвом та лише більш детально регулювалася саме Інструкцією № 102. На даний момент, це питання регулюється лише вищевказаною інструкцією та є невизначеним з точки зору правової термінології.

Для приведення у відповідність цієї ситуації, необхідно більш детально врегулювати це питання. Це може бути здійснено шляхом запровадження окремої правової дефініції, що буде визначати особливості педагогічної роботи керівних та інших працівників у своєму закладі освіти, тобто диференціювати цю діяльність від сумісництва та суміщення, що зумовлено специфікою виконання цієї роботи.

Отже, враховуючи вищевикладене, можна дійти до висновків, що специфічною діяльністю та окремим видом правового регулювання поряд із сумісництвом і суміщенням є здійснення викладацької роботи працівниками цього закладу освіти, що зумовлено специфікою цієї роботи та умов, в яких вона здійснюється.

---

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII станом на 13.12.2022.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX.

3. Про затвердження Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти : наказ Міністерства освіти України від 15.04.1993 № 102.

4. Про право працівників закладів освіти займатися викладацькою діяльністю в своєму закладі освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 27.01.2023 № 1/1274-23.

Гліб Барабаш
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

Міжнародні стандарти захисту прав людини являють собою загальновизнані, загальнообов'язкові та універсальні правові вимоги, які є фундаментом для нормального існування міжнародної правової системи. Україна як держава, яка визнає права та свободи найвищою соціальною цінність, що прямо випливає із положень Основного закону, безумовно має обов'язок впровадження таких міжнародно-правових стандартів захисту прав людини в усіх сферах державного життя [1, с. 278-279].

При цьому, впровадження міжнародно-правових стандартів захисту прав людини є вкрай важливим саме у діяльності правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування, оскільки, з одного боку, їх метою є здійснення належного та вчасного захисту прав особи, яка потерпіла від кримінального правопорушення, а з іншого боку, – забезпечення дотримання прав особи, яка перебуває у статусі підозрюваного/обвинуваченого в рамках такого кримінального провадження.

Варто також враховувати, що сформовані на сьогодні міжнародні стандарти захисту прав людини під час проведення досудового розслідування слугують лише певним орієнтиром для всіх держав при регламентації та забезпеченні прав громадян у сфері кримінального судочинства, адже мають здатність до нарощування, тобто, можуть розширюватися та деталізуватися кожною державою в національному законодавстві по-своєму. Тобто, вони здатні реалізуватися тільки за умови включення їх до національного законодавства.

При цьому, цілком закономірним є те, що при впровадженні таких міжнародно-правових стандартів, як правило, держава стикається із різного роду проблемами. Саме тому, дослідження таких проблем наразі є необхідним задля усвідомлення їх існування та вироблення механізмів їх подолання у національній практиці. Цим породжена актуальність цього дослідження.

Серед проблем та викликів з якими зіткнулася наша держава при впровадженні у національне законодавство міжнародних стандартів захисту прав людини під час проведення досудового розслідування можна виокремити декілька основних.

По-перше, наразі Україні необхідно досягти моделі, коли органи досудового розслідування є втіленням законності та правопорядку в державі.

У зв'язку із цим вкрай важливим є впровадження нових методів навчання студентів навчальних закладів, які будуть майбутніми працівниками таких органів. Такі методи та методики навчання мають бути спрямовані перш за все на формування високої правосвідомості таких осіб, поваги до закону та прав людини, усвідомлення їх відповідальної ролі (як правозахисників) у суспільстві.

Іншим напрямком є необхідність постійної комплексної роботи (у т.ч. психологічної) із працівниками органів досудового розслідування задля запобігання виникненню у них професійного вигорання, професійної деформації та інших явищ, які негативно позначаються на ефективності їх діяльності, а отже, заважають у повній мірі реалізації міжнародних стандартів захисту прав людини під час проведення досудового слідства.

По-друге, задля можливості реалізації міжнародних стандартів захисту прав людини під час проведення досудового слідства, вони мають бути впроваджені безпосередньо у національне законодавство. У зв'язку із цим, звісно, існує проблема необхідності вдосконалення законодавства, яке регулює порядок проведення досудового розслідування та повноваження органів, які його здійснюють. Для прикладу, однієї із очевидних проблем є те, що процедура початку досудового розслідування нині врегульована недостатньо повно [2, с. 245]. Окрім цього, чинний КПК України чітко не закріплює такого базового права як право на переклад в рамках досудового розслідування. Так само, неврегульованим залишається поняття «перекладач», який є учасником кримінального провадження та залучення якого, у т.ч. дозволяє реалізувати особі право на захист, право надавати пояснення тощо, та вимоги до його кваліфікації [3, с. 162].

У зв'язку із цим, повністю погоджуємося із думкою науковця Дрозда В., який підкреслює, що питання подальшого вдосконалення й демократизації досудового розслідування вирішуються дуже повільно. Таку тенденцію науковець пояснює тим, що наразі відсутня єдина концепція реформування положень кримінально-процесуального законодавства [1, с. 282].

Також окремо варто звернути увагу і на необхідність визначення шляхів підвищення ефективності процесуального механізму застосування міжнародно-правових стандартів захисту прав і свобод особи в кримінальному провадженні з обов'язковим урахуванням практики Європейського суду з прав людини [1, с. 292-293].

По-третє, проблемою на сьогодні є здійснення досудового розслідування, який відповідатиме ознаці «ефективності». Зокрема, з одного боку, з метою реалізації міжнародних стандартів прав людини, законодавець намагається максимально чітко визначити кроки органу досудового розслідування, а з іншого боку, наразі ось така надмірна формалізація досудового розслідування не дозволяє у повній мірі досягти його мети. Досудове розслідування в нашій державі не відповідає визнаним стандартам, зокрема, вимогам розумної швидкості, послідовності та повноти проведення

досудового розслідування [4, с. 150]. На сьогодні, поширеними проблемами є також відсутність чітких методик та тактик проведення розслідування, відсутність технічного потенціалу задля впровадження електронного документообігу, перенавантаження органів досудового розслідування тощо.

Ще одним аспектом цієї проблеми є необхідність диференціації методик здійснення досудового розслідування, що також сприятиме реалізації ефективного досудового розслідування. Для прикладу, під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей доцільним є впровадження концепції дружнього ставлення до дитини, яка включає забезпечення психологічної підтримки дитини, яка є потерпілою, коректного та негрубого ставлення до нього слідчого, а також вибір слідчим таких заходів розслідування, які передбачають мінімальне залучення до них дитини [5, с. 189].

Таким чином, проблеми впровадження міжнародних стандартів захисту прав людини під час проведення досудового розслідування полягають у тому що наразі відсутня єдина загальна концепція досудового розслідування в Україні, яка б відповідала міжнародним стандартам захисту прав людини. У зв'язку із цим виникають складнощі щодо визначення шляхів вдосконалення кримінально-процесуального законодавства України. Запровадження такої концепції, на нашу думку, дозволить подолати усі інші проблеми, які були окреслені нами в рамках цього дослідження, на належному рівні впровадити міжнародні стандарти захисту прав людини під час проведення досудового розслідування.

1. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування:проблеми теорії та практики: монографія. Одесса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.

2. Патюк С., Щербак І. Проблемні питання початку досудового розслідування в Україні. Підприємництво, господарство і право. № 5. 2021. С. 241-246.

3. Актуальні проблеми діяльності органів досудового роз слідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 7 черв. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 255 с.

4. Чернобаєв С. Міжнародні стандарти ефективного досудового розслідування. Національний юридичний журнал: теорія та практика. № 1 (41). 2020. С. 147-150

5. Нікітіна-Дудікова Г. Ю., Чорноус Ю. М. Міжнародні та європейські стандарти правосуддя, дружнього до дитини, під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Нове українське право. Вип. 2. 2022. С. 182-190.

Аліса Беніцька
викладач
Маргарита Ільченко
здобувач вищої освіти
(Одеський національний морський університет)

ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ САМОЗАЙНЯТИХ ОСІБ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ НЕЗАЛЕЖНУ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року розпочалася військова агресія Російської Федерації. Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, в Україні було введено воєнний стан [1]. З цього моменту українське законодавство зазнало значних змін й податкове законодавство цьому гарний приклад. Тому актуальність обраної теми полягає у тому, щоб прослідкувати основні зміни що відбулися в оподаткуванні самозайнятих осіб, які проводять незалежну професійну діяльність.

Слід відмітити той факт, досить частими випадками є складнощі в розмежуванні понять «самозайнята особа, яка проводить незалежну професійну діяльність», та «фізична особа – підприємець». Тому треба з початку з'ясувати поняття та особливості терміну «самозайнята особа».

Податковий кодекс України під самозайнятою особою розуміє платника податку, який є фізичною особою – підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності [2, ст. 14].

Фізична особа-підприємець (далі – ФОП) – це громадянин, який займається підприємницькою діяльністю, зареєстрований у державних органах і сплачує відповідні податки [3, с. 23].

Під незалежною професійною діяльністю, слід розуміти участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих, аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш, як чотирьох фізичних осіб [2, ст. 14].

Різниця між фізичною особою – підприємцем та самозайнятою особою, провадить незалежну професійну діяльність, на що акцентує увагу Соцький А.М., полягає у наступних особливостях:

1) ФОП провадить діяльність, пов'язану з отриманням доходу, яку

здійснює на власний ризик, систематично. Поняття «самозайнята особа» позначає, крім фізичних осіб – підприємців, осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, діяльність, яка може бути спрямована на досягнення інших, не пов'язаних з отриманням прибутку цілей;

2) поняття «ФОП» відображає фізичну особу, як суб'єкта підприємництва та господарювання, тоді як поняття «самозайнята особа» є більш широким та застосовується, в тому числі, для цілей законодавства про зайнятість населення, податкового законодавства, а також законодавства про соціальне забезпечення [4, с. 272-273].

Отже, під самозайнятою особою, яка здійснює незалежну професійну діяльність, слід розуміти спеціалістів, що згідно переліку визначеному у Податковому кодексі, не є працівниками в межах такої незалежної професійної або підприємницької діяльності.

Слід відмітити, що незалежна професійна діяльність підлягає загальній системі оподакування, тобто доходи, отримані протягом календарного року від провадження незалежної професійної діяльності, оподатковуються податком на доходи фізичних осіб за ставкою 18 %, а також військовим збором за ставкою 1,5 % [5].

Законом України, що був прийнятий 15.03.2022 року № 2120-IX були зміни до Податкового кодексу України, зазначає, що за результатами податкових (звітних) періодів за 2022 рік у складі витрат від провадження певного виду незалежної професійної діяльності, а також у складі витрат ФОП від провадження господарської діяльності, крім осіб, які обрали спрощену систему оподаткування, можуть враховуватися документально підтверджені витрати у вигляді вартості майна, в тому числі грошові кошти, що добровільно перераховані (надані, передані) Збройним Силам України, Національній гвардії України тощо [6].

Слід відмітити, що фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність, а також іноземці та особи без громадянства, які стали на облік у контролюючих органах, як самозайняті особи та є резидентами, подають податкову декларацію за результатами звітного року у строки, передбачені для платників податку на доходи фізичних осіб, в якій поряд з доходами від провадження незалежної професійної діяльності мають зазначати інші доходи з джерел їх походження з України та іноземні доходи [2, п. 178.4].

Однак, Законом України № 2836-XI від 13.12.2022 року передбачено, що у разі відсутності у платника податків можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок щодо дотримання термінів сплати податків та зборів, подання звітності та/або документів (повідомлень) тощо, платники податків звільняються від передбаченої Кодексом відповідальності з обов'язковим виконанням таких обов'язків протягом шести місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні [7, п. 69].

Самозайняті особи, які мали або не мали найманих працівників, призвані на військову службу під час мобілізації або залучені до виконання обов'язків

щодо мобілізації за посадами, передбаченими штатами воєнного часу, під час особливого періоду, визначеного Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», на весь період їх військової служби звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з податку на доходи фізичних осіб, а також звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з єдиного податку відповідно [2, п. 25].

Отже, можливо прийти до наступних висновків, що під самозайнятою особою, яка здійснює незалежну професійну діяльність слід розуміти спеціалістів, що згідно переліку визначеному у Податковому кодексі, не є працівниками в межах такої незалежної професійної або підприємницької діяльності. З проаналізованого нами змін ми з'ясували, що було надано деякі послаблення щодо здійснення податкових обов'язків. Слід відмітити, що надані «пільги» тимчасові, тобто діють до припинення абоскасування воєнного стану. На нашу думку, слід внести зміни до Податкового кодексу, шляхом визначення чітких понять та градації обов'язків, пільг, особливо в умовах воєнного стану, для «самозайнятих осіб, що проводять незалежну професійну діяльність» та «фізичних осіб – підприємців» для того, щоб не виникало питань та складнощів у правозастосуванні.

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року № 64/2022: Закон України від 24.02.2022 року. *Офіційний вісник України*. № 46. Ст.16 (редакція від 18.11.2022).

2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 року № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст.112 (редакція від 28.01.2023).

3. Карпюк Г.І. Основи підприємництва: навч. посіб. Донецької область: навчально-методична рада професійної (професійнотехнічної) освіти Донецької області. Донецька область, 2021. 108 с.

4. Соцький А.М. Самозайнята особа, як окремий суб'єкт трудових правовідносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №1. С. 271-273. URL: http://surl.li/eszid (дата звернення: 01.02.23 р.).

5. Оподаткування доходів фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність. *Обухівська міська рада*. 2021. URL: http://surl.li/eszih (дата звернення: 01.02.23 р.).

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. *Офіційний вісник України.* N 33. Ст. 1722 (дата звернення: 01.02.23).

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо сприяння відновленню енергетичної інфраструктури України: Закон України від 13.12.2022 № 2836-XI. *Офіційний вісник України*. № 3. Ст. 157 (дата звернення: 05.02.23).

Гліб Барабаш
викладач
Тетяна Карпенко
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Однією з основних внутрішніх функцій держави є правоохоронна, яка має на меті підтримання правопорядку, а також запобігає різноманітним неправомірним діянням. У її застосуванні на практиці беруть участь як державні органи, так і представники громадськості. Порядок дій правоохоронців не є достатньо законодавчо закріпленим, втім вони повинні швидко приймати рішення в тій чи іншій ситуації. Саме тому принцип верховенства права покликаний запобігати порушенню прав людини з боку представників правоохоронних органів.

Беручи до уваги, що правильне визначення, усвідомлення та практичне застосування даного принципу тісно пов'язане з ефективністю виконання завдань, що належить до компетенції правоохоронних органів, а також зі ступенем довіри населення, в першу чергу необхідним є з'ясування його сутності та складових. Це сприятиме також можливості ефективної реалізації принципу верховенства права в безпосередній діяльності правоохоронних органів.

Існує чимало наукових робіт, присвячених аналізу принципу верховенства права, серед яких праці Берназюка Я., Головатого С., Грохольського В., Довгерта А., Шатіло В., Шемшученко Ю. тощо. Проте переважна більшість досліджень, що стосуються принципу верховенства права, не вивчають його реалізацію в діяльності правоохоронних органів.

Місце та роль принципів правоохоронної діяльності втілене в тому, що це є основою, яка обумовлює порядок здійснення, результативність та направленість правоохоронної діяльності. Поряд з цим, вони дають можливість реального існування правоохоронної системи. Вони виступають у якості гарантій забезпечення прав і свобод особи, чинників, які систематизують правові норми та інститути, є вихідними положеннями для їх подальшого вдосконалення. Отже, принципи правоохоронної діяльності є базисом для визначення правових норм і правильного розгляду спірних питань, що є запорукою доцільного правозастосування, покращенню системи

процесуальних гарантій правоохоронної діяльності [1].

Верховенство права – це основоположний принцип світового правопорядку сьогодення. Він закріплений Статутом ООН, який відображає засади суспільного устрою –свободу, демократію, права людини і поступово реалізує їх [2]. Принцип верховенства права закріплює, що свобода громадян повинна бути забезпечена таким правовим порядком, при якому людина, її права і свободи визнаються найвищою цінністю, і ніхто не замушений робити те, що не передбачено законодавством [3, с. 27].

У Рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року №15-рп/2004 визначено, що верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути наповнені ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо [4].

Актуальним є питання впливу принципу верховенства права на діяльність правоохоронних органів. Статтею 6 Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закон) закріплено, що поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [5].

Цей принцип може втілюватися у тому, що, наприклад, не може бути допущено невиконання правоохоронцем вимог конкретного закону через ставлення до нього як до такого, що має неправовий характер; можливість при виконанні своїх службових обов'язків спиратись не на формально закріплені норми права, а на норми моралі.

Принцип верховенства права може бути визначений як ідея панування права, яка відображена у створенні відповідних нормативно-правових актів, їх належному виконанні, забороні свавілля, додержанні прав людини, запобіганні дискримінації, а також рівності перед законом.

На підставі усього вищезазначеного, визначення принципу верховенства права у ст. 6 Закону України «Про Національну поліцію» потребує перегляду.

Що стосується особливостей дії даного принципу відносно поліції, це визначено у Рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики». У ньому закріплено, що поліція є публічним органом, що створений на підставі законодавства. Поліція завжди повинна діяти згідно з нормами національного та міжнародного права. Законодавство про поліцію має бути точним та зрозумілим для звичайних громадян, і, за потреби, чітко врегульовуватися підзаконними актами. На працівників правоохоронних органів повинні розповсюджуватися такі ж закони, як і на громадськість, а винятки можливі лише з метою забезпечення належної роботи поліції в демократичному суспільстві [6].

У 2017 році Уповноважений Верховної Ради України з прав людини,

звернулася до Конституційного Суду України з поданням стосовно неконституційності положень ч. 2 ст. 26 Закону, зауваживши, що законодавство, що дозволяє державі втручатися у приватне життя людини шляхом відібрання та зберігання зразків її ДНК, повинно врегульовувати порядок застосування відповідних заходів. За відсутності таких положень норма закону, що надає змогу збирати та зберігати зразки ДНК, наділяє державний орган необмеженою дискрецією, що призводить до свавільного втручання у захищене право особи на особисте життя [7]. Втім позицію Конституційного Суду України з даного питання досі не було визначено, а законодавство так і не зазнало змін, що в майбутньому може спричинити порушення принципу верховенства права в діяльності поліції.

Таким чином, принцип верховенства права є фундаментальним як для суспільства в цілому, так і для діяльності правоохоронних органів, охоплюючи принципи законності та дотримання прав і свобод людини.

Неналежна визначеність законодавчих актів може негативно впливати на якість виконання правоохоронцями своїх обов'язків. Важливу роль для практичної реалізації принципу верховенства права має застосування практики Європейського суду з прав людини. Необхідним є її постійний моніторинг та систематизація у відповідних інформаційних ресурсах, що посприяє загальному доступу до рішень ЄСПЛ для працівників правоохоронних органів та для громадськості.

1. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Лозинський Ю. Р. Правове регулювання правоохоронної діяльності: нав. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 323с. URL:https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/73/1/kovaliv.%20esimov.pdf

2. Резніков О., Вінгловська О. Принцип верховенства права і проблеми його забезпечення в Україні.
URL: https://yurincom.com/legal_practice/analitychna_yurysprudentsiia/pryntsyp-verkhovenstva-prava-i-problemy-joho-zabezpechennia-v-ukraini/

3. Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокуренка. Харків: ХНУВС, 2016. 408 с.

4. Верховенство права. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України. URL: https://ccu.gov.ua/storinka- knygy/34-verhovenstvo- prava

5. Про Національну поліцію. Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19

6. Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» (Ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001 на 765-му засіданні заступників міністрів). URL: http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf

7. Конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 13.02.2017. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ccu/ 5_422.pdf.

Вікторія Задоя
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ІНСТИТУТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Одним із пріоритетних напрямків розвитку українського місцевого самоврядування є забезпечення прозорості його діяльності. Розглядаючи тему самоврядування в Україні, вважаємо актуальним дослідження змісту та природи правової держави як елемента гласності в діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення демократизації держави – процесу суспільного будівництва.

Інститут місцевого самоврядування є важливою частиною демократичної держави. Зі становленням цієї системи нерозривно пов'язаний розвиток держави і права в цілому. Після Конституції України нормативно-правовим актом, який визначає основні принципи діяльності та систему органів місцевого самоврядування, є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Він визначає принципи, організацію та обов'язки гарантій і діяльності органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

Термін «місцеве самоврядування» означає самостійне вирішення важливих питань місцевого значення в рамках Конституції та законів України [1]. Територіальні громади повинні мати можливість реалізувати своє право на самоврядування. Держава, у свою чергу, має забезпечити це право шляхом розробки та впровадження організаційних, фінансово-правових та економічних механізмів забезпечення самодостатності територіальних громад.

Проаналізувавши погляди Л. Наливайко, ми підтримуємо її позицію щодо верховенства права не лише з точки зору волі людини, а й чітко визначених норм, які не можна порушувати [2]. Тому верховенство права є однією з основоположних складових створення чіткої та якісної системи місцевого самоврядування. Тобто, ніхто не повинен впливати на норми, встановлені законодавством, а реалізація принципів верховенства права має бути більш ефективною, щоб зробити діяльність влади продуктивною та сприяти боротьбі з корупцією.

У 1991 році, в процесі здобуття незалежності з радянської точки зору, Україна мала нове розуміння встановлення влади. Активно розвивається поняття «публічна влада» [3], яке означає, що територіальні громади мають можливість реалізовувати свої права та провадити діяльність на демократичних засадах. Для збереження демократичного статусу країни необхідно покращити верховенство права та підвищити прозорість на

законодавчому рівні. Адже створення ефективних інститутів місцевого самоврядування є запорукою успішного функціонування правової демократії та рушійною силою децентралізації.

Дослідивши різні аспекти місцевого самоврядування, вважаємо, що одним із важливих елементів реалізації принципу верховенства права у цій сфері є право громадян на участь у місцевому самоврядуванні. Стаття 5 Конституції України визначає органи місцевого самоврядування як форму здійснення народовладдя [4]. Право громадян на участь у місцевому самоврядуванні є запорукою розвитку демократичної країни. Українське місцеве самоврядування передбачає такі основні форми реалізації громадянами свого права на участь у місцевому самоврядуванні: збори громадян; місцеві референдуми; місцеві ініціативи; громадські слухання. Верховенства права може бути реалізовано в повсякденній діяльності громади для забезпечення сучасних потреб суспільства.

Останнім часом в Україні було прийнято кілька законів, які забезпечують відкритість і прозорість діяльності органів місцевого самоврядування. Проаналізувавши, ми дійшли висновку, що хоча нормативна база велика, деякі документи часто суперечливі, що робить ідею прозорості неможливою. Така недбалість у законотворчому процесі часто призводить до випадків корупції, шахрайства та зловживання владою. Тому для усунення цих проблем є нагальна потреба на законодавчому рівні розробити дієві механізми публічного доступу.

У цьому процесі особливе місце має займати принцип верховенства права. Верховенство права – це основний правовий принцип, який передбачає, що ніхто не стоїть над законом і ніхто не може бути безпідставно покараний державою [5].

Отже, для формування ефективних механізмів роботи органів місцевого самоврядування у сучасних умовах державотворення необхідно через відповідне законодавство закріпити елементи гласності в їх діяльності, яка в свою чергу базуватиметься на принципі верховенства права та активної участі громадян у діяльності органів місцевого самоврядування. Прозорість влади та інформації забезпечать основу демократичної держави. Розвиток спроможності органів місцевого самоврядування належним чином відображати суспільні потреби та суспільні інтереси в результатах своєї діяльності сприятиме підвищенню їх діяльності та довіри населення.

1. Ye, Minakova, and I. Nalyvaiko. «Application of mediation in the resolution of public legal disputes with the participation of local governments.» *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)* 3.47 (2022): 223-227.

2. Наливайко, Л. Р. «Державний лад України: теоретико-правова модель.» (2009).

3. Касяненко, Є. В. «Теоретико-правова характеристика трансформації статусу місцевих державних адміністрацій в умовах децентралізації влади.» (2017).

4. Конституція України : (з офіц. тлумаченням Конституц. Суду України). Київ : Ліра, 2006. 96 с.

5. Наливайко, Л. Р., О. В. Бочковий, Є. В. Мінакова. «Проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування з питань, пов'язаних з внутрішньо переміщеними особами в умовах децентралізації влади (за результатами опитування пілотних громад).» *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* 1 (2022): 130-136.

Дар'я Лавренко
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

КОЛІЗІЙНІ НОРМИ ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПОДІЙ

Актуальність тематики колізійності норм щодо фізичних осіб у контексті сучасних подій в Україні з 2014 року.

Їх зміни у законодавстві та перспективи розвитку викликає наразі неабияку дискусійність у науковій та політичній спільноті. На сьогодні, у зв'язку із національною політичною ситуацією можна спостерігати проблематику правового регулювання деяких питань соціального життя людини. А тому, вирішувати та забезпечувати їх нормативне урегулювання слід динамічно та ефективно.

Вищезазначене питання з 2014 року цікавить багатьох науковців. Зокрема, таких, як М.М. Алмаші, О.М. Бикова, Ю.М. Бисаги, Д.М. Бєлова, А.Ю. Олійника, В.Ф. Погорілка, Н.Г. Шукліної та інші. Водночас, цей перелік не є вичерпним та доповнюється майже кожного дня.

Основним учасником будь-яких відносин у суспільстві є фізична особа. Зокрема, людська життєдіяльність майже з усіх сторін урегульована нормами права та вітчизняним законодавством. Категорія «фізична особа» персоніфікує суб'єкта права. Офіційне визначення поняття особи відсутнє, відтак у ч.1 ст.2 Цивільного кодексу України прописано наступне: учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичніособи. Виходить, що законодавець виділяє два види осіб: фізичні та юридичні.

Відповідно до ст.24 ЦКУ, людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою. Відповідно до ст. 80 Цивільного кодексу України, юридичною особою єорганізація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку [1].

Щодо змісту поняття фізичної особи, то на сьогодні правова теорія розрізняє «звичайну» фізичну особу та фізичну особу-підприємця. Статус підприємця наділяє людину ширшими правами та обов'язками. Перша позиція є універсальною з того, що вживання поняття «особа» дозволяє у законодавства здійснити офіційн оформлення змісту відносин їх учасників.

Друге уявлення щодо «особи» вказує на її багатогранність і можливість охопити правовим змістом визначені ознаки суб'єктів права та правовідносин [2].

Якщо говорити про національне законодавство, то виникає багато питань, що стосуються реалізації певних норм і положень. І оскільки фізична особа є однією із основоположних фігур суспільних відносин, то колії, що на сьогодні існують в праві, стосуються безпосередньо її.

При цьому, вони можуть стосуватися будь-якої сфери життя, починаючи від трудових взаємовідносин із роботодавцем, закінчуючи сфери промоції та реклами. У цій роботі можна розглянути декілька аспектів колізійності норм щодо фізичної особи, починаючи від 2014 року.

Права людини є особливою частиною держави та, докорінно відмінні від решти речей. Оскількивизначає індивіда як природного володаря прав. Сучасний погляд на права фізичної особи, враховуючи останні, частіше визнає за індивідамправо безпосереднього доступу до міжнародно-правових механізмів для забезпечення гарантій своїх прав з боку держав [3].

Проблемі прав людини та їх захисту на сьогодні, присвячено велика кількість наукових праць, і вона стала міждисциплінарної тематикою.

Така загальна зацікавленість цими питаннями лежить в основі самого існування всього суспільного співтовариства. У цьому, і полягає значний інтерес до проблем прав людини та їх захисту з боку науковців-правознавців, соціологів, політичних і громадських діячів та інших.

Першим окресленим питанням стане колізія у вигляді відсутності у цивільному законодавстві механізму відновлення особою статусу оголошеної безвісти відсутньої чи померлої [4].

Отже, на сьогодні, в умовах військової агресії та нестабільної міжнародно-політичної ситуації, важливо оперативно вирішувати колізійні ситуації шляхом внесення певних змін у національне законодавства. При цьому, забезпечуючи права і свободи людини і громадянина на високому європейському рівні. Важливим у цьому випадку, є досвід європейських інституцій та міжнародного співтовариства. Залежно від рівня жорсткості окупаційних обмежень, починаючи із 2014 року, країна окупанта відступає від міжнародних зобов’язань, втручаючись у свободи особи та порушуючи її права, посягаючи на життя, на свободу пересування, свободу мирних зібрань, право на конфіденційність, право на освіту, право на приватне та сімейне життя тощо. Варто зауважити, що тема колізійності норм щодо фізичних осіб у контексті сучасних подій в Україні з 2014 року, їх змін у законодавстві та перспективи розвитку потребує подальших наукових досліджень.

1. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип демократичної та правової держави. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* Київ, 2012. № 24. С. 365-371.

2. Нечипоренко А. Нормотворча діяльність у правовій державі. *Публічне право.* Київ, 2012. № 4(8). С. 375-381.

3. Ткаченко Ю. В. Конституційна законність як принцип конституційного ладу. *Форум права*.Київ, 2010. No 4 С. 875–883.

4. Поняття, властивості та принципи адміністративної відповідальності. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/adm-vidpov/pages/rozdil_1.html .

5. Оніщенко Н. Принцип законності: природа та сутність в умовах демократичних змін. *Віче*. Київ, 2012. № 12. С. 2-4.

Юлія Лебедєва
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ПРИНЦИПИ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ І СВОБОД

Досягнутий рівень розвитку суспільства втілюється у впровадженні та дотриманні загальнолюдських принципів права, які є універсальним критерієм становлення правової системи. Такими, зокрема, є принципи верховенства права, гуманізму, демократизму, недискримінації та рівності. Кожен із них знаходить свій вияв як у системі права в цілому, так і в інституті репродуктивних прав людини.

Будучи визнаними у світі і закріпленими в системі міжнародно-правових актів, ці принципи стають обов'язковими для держав-учасниць. Прикладом можуть слугувати положення закріплені в Статуті Організації Об'єднаних Націй [1], Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй [2], Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [3] та ін.

Так, принцип верховенства права втілюється в ідеї справедливості, рівності, свободи і гуманізму, формує правову систему держави і безпосередньо пов'язаний з регламентацією репродуктивних права людини. Зазначений принцип розглядається і як принцип правової організації державної влади у суспільстві, в контексті "верховенства права над державою"; і у контексті співвідношення однорідних правових категорій – права та закону в системі регулювання суспільних відносин, у тому числі репродуктивних, їх ролі та місця в забезпеченні правопорядку, тобто в аспекті "верховенства права над законом" [4]. Важливо, що цей принцип ґрунтується на визнанні та беззастережному прийнятті найвищої цінності особи, невідчужуваності її прав і свобод [5], а норми права, що регламентують репродуктивні права, є не джерелом, а наслідком існування таких прав людини.

Принцип гуманізму є однією з найважливіших ціннісних характеристик цивілізованого суспільства. Ідеї гуманізму мають загальнолюдський характер

та означають юридичне закріплення репродуктивних прав особи та опосередкованих ними відносин між індивідом, державою і суспільством [6]. У сфері репродуктології принцип гуманізму втілюється у визнанні цінності людської особистості, невід'ємності репродуктивних прав і свобод, поваги до гідності особи і захисту від свавільного втручання у сферу її приватного життя. Окрім зазначеного, вказаний принцип є критерієм прогресивності соціальних інститутів та визнання права особи на репродуктивну свободу.

Принцип демократизму у сфері репродуктивних прав людини реалізується шляхом закріплення в нормах правового становища людини, порядку участі у здійсненні правової політики в досліджуваній сфері, у створенні й удосконаленні репродуктивного законодавства [6]. Важливо зазначити, що окрім цього, принцип демократизму демонструє дихотомію внутрішньодержавного та міжнародно-правового аспектів регламентації репродуктивних прав людини.

Недискримінація та рівність лежать в основі всього правового комплексу прав людини. Цей принцип визначає як застосування всіх прав людини, так і конкретне зобов'язання держави діяти без несприятливої дискримінації та позитивно вживати заходів для досягнення рівності всіх осіб. У сфері репродуктивних прав людини, нерівність, зокрема, може проявлятися у диференційованому доступі до репродуктивних послуг, у спроможності особи користуватися регламентованими законом процедурами та послугами, у здатності скористатися засобами правового захисту від зловживань у сфері репродуктології.

Важливо, що недискримінація є одним із аспектів зобов'язання держави діяти таким чином, щоб не створювати та не увічнювати бар'єри на шляху до рівності та здійснення репродуктивних прав, включаючи максимально досяжний рівень репродуктивного здоров'я для всіх осіб. Заходи щодо забезпечення недискримінації, включаючи забезпечення рівного правового захисту, можуть вимагати ширшої політики та програм, включаючи репродуктивну політику, спрямовану на розподіл ресурсів та пріоритети у всіх секторах суспільства, а також у рамках системи охорони здоров'я.

Підсумовуючи зазначене, можна дійти висновку, що загальнолюдські принципи права знаходять свій вияв в інституті репродуктивних прав людини шляхом: визнання та беззастережного прийняття найвищої цінності особи, невідчужуваності її прав і свобод; визнання того, що норми права, що регламентують репродуктивні права, є не джерелом, а наслідком існування таких прав людини; юридичного закріплення репродуктивних прав особи та опосередкованих ними відносин між індивідом, державою і суспільством; визнання цінності людської особистості, невід'ємності репродуктивних прав і свобод, поваги до гідності особи і захисту від свавільного втручання у сферу її приватного життя; закріплення в нормах правового становища людини, порядку участі у здійсненні правової політики в досліджуваній сфері, створенні й удосконаленні репродуктивного законодавства; зобов'язання

держави діяти у спосіб, щоб не створювати та не увічнювати бар'єри на шляху до рівності та здійснення репродуктивних прав, включаючи максимально досяжний рівень репродуктивного здоров'я для всіх осіб; забезпечення недискримінації, включаючи забезпечення рівного правового захисту, ширшої репродуктивної політики тощо.

Усвідомлення взаємозв'язку між загальновизнаними правами та репродуктивними правами людини має першорядне значення для формування політики та програм у сфері репродуктивного здоров'я та прав людини, оскільки таке розуміння є запорукою належного забезпечення фактичної реалізації, захисту та поновлення репродуктивних прав особи.

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. Київ : Департамент громад. інформації ООН, 2008. 69 с.

2. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 24.10.1970 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text (дата звернення: 09.02.2023).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.02.2023).

4. Петришин О. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. 3-тє вид. Право України, 2010.

5. Дайсі А. Вступ до вчення про право Конституції. Анатомія лібералізму. Політико-правничі вчення та верховенство права. 2008. 678 с.

6. Гегель Г. Основи філософії права, або Природне право і державознавство. Київ : Юніверс, 2000. 336 с. URL: https://hromadalib.files.wordpress.com/2015/12/hegel_2000_grundlinien.pdf.

Ігор Наливайко
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ

Однією з цілей політики держави є сприяння соціальному розвитку, а її головною метою є «оптимальний розподіл ВВП між різними секторами національної економіки, соціальними групами та географічними регіонами» [1]. Одним із принципів грошово-кредитної політики є залучення та використання фінансових ресурсів для забезпечення соціальних гарантій населенню, розмір яких визначає розмір бюджету для перерозподілу через державу.

Ми обговоримо окремі положення системи соціального захисту та соціального забезпечення в Україні.

Одною з таких є відсутність єдиної кодифікованої норми (кодексу чи законодавчої бази), яка б визначала загальні підходи до регулювання системи соціального захисту та соціального забезпечення, а також вичерпного переліку критеріїв та підстав, які б надавали право на соц. захист з боку держави та визначають характер і обсяг державних соціальних гарантій.

Натомість нинішня система складається з великої кількості законів та інших нормативних актів. Як наслідок, політика держави у сфері соціального захисту та соціального забезпечення регулюється насамперед більше ніж 30 законами, більшість з яких українські, указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів України. Різноманітні пільги, соціальні переваги та соціальні послуги в Україні прямо передбачені 58 законами та понад 120 додатковими підзаконними актами. Крім того, чинне законодавство та нормативно-правові акти містять «радянські» норми (соціальне забезпечення, пільги та соціально-компенсаційні виплати) та впроваджено найновіші європейські підходи (соціальні послуги, соціальна робота, житлові субсидії) [2].

Іншим суттєвим недоліком чинних законів, що регулюють соціальний захист та соціальне забезпечення, є те, що в них здебільшого відсутні чіткі показники, які б дозволили оцінити поточний стан реалізації та ефективність державної політики.

Існує невиправдане збільшення щорічних видатків Державного бюджету України. Зазначимо, що найдорожчою складовою зведеного бюджету України, яка перевищує витрати на охорону здоров'я, освіту та економічну діяльність, є «Соціальний захист та соціальне забезпечення». Так, у 2008 році на «Соціальний захист та соціальне забезпечення» було витрачено близько 34,7 млрд грн, або 21,7% від загальних видатків бюджету України, що становило 8,3% ВВП. [3] У 2022 році витрачено близько 37,5 млрд грн, що становило приблизно 23% від загальних видатків бюджету України в цілому [4]. Як наслідок, ми бачимо стійку тенденцію до збільшення видатків зведеного бюджету України, що є неприпустимим в умовах воєнного стану.

Безпідставністю є те, що фінансування пільг для окремих категорій громадян базується не на кількості пільговиків чи вартості послуг, а на фінансових можливостях держави. Крім того, витрати, пов'язані з наданням пільг, практично плануються центральними органами влади, а не місцевими органами влади, які мають повноваження фінансувати пільги. Натомість органи місцевого самоврядування, які безпосередньо працюють і приносять користь громадянам, отримують стандартизовані показники з центру.

Ми визнаємо, що більшість соціальних стандартів є декларативними через застарілість та неефективність чинних механізмів соціального захисту, недостатню доступність, компенсаційний характер та невідповідність реальним потребам населення України чинної системи соціального захисту та соціальної

допомоги. забезпечення, а також неефективність і невідповідність системи бюджетного фінансування соціальних видатків держави.

Крім того, частота виплат не має суттєвого впливу на фінансовий стан одержувачів. Як наслідок, на одну особу соціальні витрати в Україні є одними з найнижчих у світі (у 2019 році вони становили 1677 доларів США на рік). Нижчими за вказаний період були лише відповідні показники в Мексиці та Кореї) [5].

Важливо зазначити, що загальна кількість громадян України, які згідно з чинним законодавством мають право користуватися певними пільгами, становить близько 15 млн осіб [6]. Проте більшість соціальних пільг, передбачених чинним законодавством, не призначені конкретно для необхідних громадян. Це призводить до неефективного використання бюджетних коштів і нерівності в системі в цілому. Як наслідок, окремі соціальні програми надаються громадянам (домогосподарствам) без урахування реальних доходів осіб (осіб), які претендують на їх отримання.

Вважаємо, що система міжбюджетних трансфертів, спрямованих на фінансування видатків у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, потребує суттєвого вдосконалення – більша частина бюджету має спрямовуватися на надання послуг у громадах, а не на надання послуг у громадах. утримання громіздкої системи стаціонарних закладів, яка наразі діє.

У зв'язку з цим ми вважаємо доцільним:

1. Обрати консервативний підхід до соціальної політики як найбільш ефективний для України. Ця концепція реалізована в Австрії, Голландії, Німеччині, Італії та Франції. Ця теорія висуває гіпотезу про існування корпоративної системи соціального страхування в компаніях. Уряд використовує соціальне партнерство як засіб узгодження інтересів працівників і роботодавців. Варто зазначити, що бюджетні скорочення на соціальні програми приблизно еквівалентні страховим внескам працівників і роботодавців, і більшість перерозподілу відбувається або державою, або під її контролем. Крім того, держава сприяє розвитку системи страхування як засобу захисту. Це призводить до того, що розмір соціальної допомоги буде пропорційним розміру доходу, отриманого у сфері праці, і розміру відрахувань на страхові виплати.

2. Провести аудит усієї системи діючих пільг, соціальних та компенсаційних виплат, зокрема переглянути критерії та підстави надання громадянам державного соціального захисту. Крім того, вкрай важливо забезпечити відповідність потреб та потенційних джерел фінансування з державного бюджету під час надзвичайного стану.

3. Розглянути потенціал запровадження альтернативних форм соціальної підтримки населення України.

4. Розробити та прийняти Соціальний кодекс (після проведення попереднього аналізу чинних законів та інших нормативних документів на відповідність вимогам Європейської соціальної хартії [7]), який має

консервативний характер і визначить загальні підходи до регулювання систему соціального захисту та соціального забезпечення, а також вичерпний перелік критеріїв і підстав, які б надавали людям право на соціальне забезпечення з боку держави та визначали обсяг і характер державних соціальних гарантій.

5. Надати органам місцевого самоврядування повноваження щодо планування та витрачання бюджетних коштів на соціальний захист і соціальне забезпечення, призначення пільг, призначення та здійснення соціальних виплат, організації надання соціальних послуг.

1. Leheza Y., Nalyvaiko L., Sachko O., Shcherbyna V., Chepik-Trehubenko O. Principles of law: Methodological approaches to understanding in the context of modern globalization transformations. Ius Humani. Law Journal. 2022. 11(2). P. 55-79. https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v11i2.312

2. Nalyvaiko L. R., Hrytsai I. O. Gender budgeting as a means of ensuring the gender equality principle / Publishing House "Baltija Publishing", 2021. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-571-83-1-14

3. Смирнова, І. І., Лихошва, О. Ю., Рак, Н. В., & Горієва, Л. А. (2020). Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. *Экономический вестник Донбасса*, (3 (61)), 205-212.

4. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 р. № 1928-IX : станом на 19 листоп. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text(дата звернення: 09.02.2023).

5. Гнидюк, І. В., and О. В. Гайдей. «Бюджетне фінансування соціального забезпечення в Україні.» *Науковий вісник ПУЕТ. Серія «Економічні науки»* 4 (89) (2019).

6. СТАЩУК, Олена Володимирівна, et al. Стан соціального захисту та соціального забезпечення населення України в умовах війни. 2022.

7. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Хартія Ради Європи від 03.05.1996 р. : станом на 7 верес. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text(дата звернення: 09.02.2023).

Вікторія Сенько
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема захисту прав та законних інтересів дітей є особливо актуальною через настання в результаті вчинення сексуальних злочинів щодо неповнолітніх особливо несприятливих наслідків, пов'язаних із передчасним залученням дітей у сексуальні стосунки, спотворенням уявлень про статеве життя та норми взаємин між людьми, формуванням агресивної, а іноді й

девіантної поведінки.

У зв'язку з цим питання охорони прав та законних інтересів дітей актуальні у кожному суспільстві та знаходять своє відображення як у національному праві держави, так і у міжнародних актах.

Загальні питання та принципи охорони прав неповнолітніх торкаються багатьох документів декларативного характеру та міжнародних актів, серед яких Загальна декларація прав людини [1], Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [2], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [3], Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей [4]; Європейська конвенція про здійснення прав дітей [5].

При цьому основними міжнародними документами у сфері захисту статевої недоторканності дітей, ратифікованими Україною є: – Декларація про права дитини [6]; – Декларація основних засад правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою [7]; – Конвенція Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) про права дитини [8]; – Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [9].

Декларація про права дитини містить перелік особливо важливих правил, що мають принциповий характер, серед яких: рівність прав усіх дітей, відсутність диференціації та дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, статі, релігії, переконань, національного та соціального походження, майнового стану та інших обставин, що стосуються самої дитини або її сім'ї.

У рамках розглядуваного питання Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою цікава тим, що вона містить визначення поняття «жертва» і вказує, що країни-учасниці мають забезпечити відповідність судових та адміністративних процедур потребам жертв за допомогою: – надання необхідної інформації про порядок та хід розгляду їх справи; – забезпечення їм можливості висловити свої думки, побажання та розглянути їх; – надання необхідної допомоги; – вжиття заходів, необхідних для забезпечення безпеки та комфорту жертв та їх сімей; – запобігання тяганини під час розгляду справ та виконання судових рішень.

Цей міжнародно-правовий акт передбачає відшкодування збитків у рамках питання соціально-правового захисту жертв злочинів. Це відображає правову думку законодавців різних держав, а також відповідає заданому вектору захисту законних прав та інтересів громадян, що знайшло своє відображення також в Указі Президента України «Про Концепцію забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів» ст. 52 Конституції України, згідно з яким права потерпілих від злочину охороняються законом, держава забезпечує їм компенсацію збитків, завданих злочином [10].

У 1978 році Уряд Польщі подав законопроєкт Конвенції про права дитини до комісії ООН з прав людини з метою його прийняття протягом 1979 року, однак цей документ не був прийнятий у встановлений термін через

нарікання з приводу форми. Було зібрано робочу групу для розгляду питання конвенції про права дитини, що стало початком складної десятирічної роботи, що супроводжується суперечками та пропозиціями щодо загальної концепції та природи прав неповнолітніх. Результат цих праць з'явився 1989 року у вигляді Конвенції ООН «Про права дитини». Для України дана конвенція має обов'язковий характер. Ряд її положень (ст. 16, 19, 34) безпосередньо належать до питань, що розглядаються.

Згідно зі статтею 16 учасники конвенції визнають неприпустимість довільного чи незаконного втручання у реалізацію неповнолітнім таких найважливіших елементів правового статусу особистості як права на особисте чи сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції.

У статті 19 держави-учасниці зобов'язуються вживати комплексу необхідних заходів для убезпечення дітей від насильства, образи чи зловживання, у тому числі сексуального.

Положення статті 34 Конвенції повністю присвячені проблемі сексуальних зловживань щодо дитини. Ця норма встановлює, що країни-учасниці конвенції повинні захищати дитину від сексуального розбещення та будь-якої сексуальної експлуатації та вживати з цією метою відповідних заходів.

Факультативний протокол до цієї конвенції, ратифікований Україною у 2004 році [11], становить особливий інтерес, оскільки наголошує на крайньому занепокоєнні світової спільноти масштабом міжнародної торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії.

З метою запобігання подібним явищам у документі вказується, що державам, які підписали цей протокол, необхідно передбачити у своєму національному законодавстві кримінальну відповідальність за вчинення таких дій як:

- пропозиція, передача або отримання будь-якими засобами дитини з метою сексуальної експлуатації;
- пропозиція, отримання, передача чи надання дитини з метою дитячої проституції;
- виробництво, розподіл, розповсюдження, імпорт, експорт, пропозиція, продаж або зберігання у вищезгаданих цілях дитячої порнографії.

Європейська конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального зловживання (названа також Лансаротською конвенцією) ратифікована Україною у 2012 році та встановлює для держав-учасниць обов'язок криміналізації діяльності сексуального характеру з дитиною, яка не досягла встановленого національним законом віку, у тому числі скоєної із застосуванням примусу, сили або загрози, зловживання визнаною довірою, владою або впливом на дитину, у тому числі всередині сім'ї або особливо вразливим становищем дитини, зокрема через її обмежені розумові та фізичні можливості або у разі її залежного становища (ст. 18 конвенції).

Ця конвенція зобов'язує держави, що приєдналися, криміналізувати

будь-яке домагання щодо неповнолітніх з сексуальними цілями, у тому числі передбачити кримінальну відповідальність за передачу за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій навмисної пропозиції про зустріч з метою скоєння проти дитини будь-якого зі статевих ненасильницьких злочинів, якщо за такою пропозицією дії, спрямовані на проведення такої зустрічі.

До речі, чинне кримінальне законодавство України містить статтю 156-1, яка забороняє домагання дитини в сексуальних цілях [12].

Таким чином, аналіз міжнародно-правових актів, спрямованих на охорону статевої недоторканності неповнолітніх, показав визнану світовою спільнотою небезпеку залучення дітей до сексуальної діяльності.

Ефективна охорона статевої недоторканності неповнолітніх немислима без координації сил різних держав та побудови діалогу правових систем, що, своєю чергою, передбачає необхідність їхньої взаємодії та, зрештою, призводить до зближення.

1. Загальна декларація прав людини (укр): Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 23.01.2023).

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р.: станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 23.01.2023).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р.: станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 23.01.2023).

4. Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 30.09.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_075#Text (дата звернення: 23.01.2023).

5. Європейська конвенція про здійснення прав дітей: Конвенція Ради Європи від 25.01.1996 р.: станом на 3 серп. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text (дата звернення: 23.01.2023).

6. Декларація прав дитини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення: 23.01.2023).

7. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою: Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 29.11.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text (дата звернення: 23.01.2023).

8. Конвенція про права дитини: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р.: станом на 20 листоп. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 23.01.2023).

9. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Конвенція Ради Європи від 25.10.2007 р.: станом на 20 черв. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 23.01.2023).

10. Про Концепцію забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів: Указ Президента України від 28.12.2004 р. № 1560/2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560/2004#Text (дата звернення: 23.01.2023).

11. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії: Закон України від 03.04.2003 р. № 716-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/716-15#Text (дата

звернення: 23.01.2023).

12. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 29 груд. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 23.01.2023).

Любов Тимошенко
викладач
(Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького, м. Хмельницький)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ – ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Надзвичайно важливою проблемою, яка вимагає всебічного вивчення, наукового обґрунтування і законодавчого забезпечення, є проблема становлення, реєстрації, видів та форм волонтерської діяльності та волонтерської допомоги в умовах війни в Україні, цим зумовлена актуальність нашого дослідження.

На сучасному етапі реформування України в умовах трансформації економіки України актуальними є питання забезпечення українських військових та ні для кого не є секретом, що величезну роль у цьому процесі відіграють саме волонтери.

Останнє десятиліття, сколихнуло нашу країну, спочатку АТО, ООС, а сьогодні повномасштабне вторгнення та агресія, щоденна робота, безліч зусиль та допомога військовим, біженцям, переселенцям призвело до активного використання в нашому лексиконі поняття «волонтер». Волонтери займаються постачанням для армії, ризикують життям, потрапляють в полон і навіть гинуть. Волонтерський рух – це союз людей, які, не звертають увагу на всі труднощі і небезпеку, везуть на фронт все найнеобхідніше. Не маючи від держави і натяку на допомогу, волонтери забезпечують українських військовослужбовців усім, починаючи від теплих речей і закінчуючи елементами захисту (бронижелети, каски, тощо)

Волонтерська діяльність – визначена Законом як добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги. У свою чергу, волонтерською допомогою є роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами та волонтерськими організаціями. Волонтерська діяльність є формою благодійництва. Як бачимо, волонтерська діяльність може здійснюватися як волонтерськими організаціями, так і індивідуальними волонтерами.

Волонтерство в Україні – потужний соціально-суспільний рух, спроможний прийняти на себе частину повноважень державних соціальних установ. Сьогодні життєдіяльність української армії більшою мірою підтримують саме вони.

Утім, діяльність цих людей досі не врегульована належним чином й це створює для них низку ризиків і проблем, адже Закон України «Про волонтерську діяльність» був прийнятий напередодні ЄВРО-2012 і не передбачав участі волонтерів у подіях, аналогічних тим, які розгорнулися в Україні, тобто волонтерських рух був спрямований на інші цілі та організаційну структуру допомоги.,

Хоча волонтерські організації є неприбутковими, вони, як і усі, змушені були платити податок з прибутку (залежно від суми, 15 або 17 відсотків від того, що зібрали). Доходило навіть до абсурду – прибутковий податок стягувався навіть із тих, хто просто сам збирав собі гроші на лікування – із суми, яку небайдужі переказали на картковий рахунок. Благодійники не один рік намагалися переконати можновладців якщо не скасувати оподаткування, то хоча б зробити його пільговим. Прохання волонтерів все ж таки було почуто владою.

Одним з перших прикладів є прийняття Наказу Міністерством фінансів України «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції» від 30.10.2014 року №1089, який зареєстровано в Міністерства юстиції України 19 листопада 2014 року за № 1471/26248 яким визначено, що реєстр волонтерів формується і ведеться центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику, та оприлюднюється на його офіційному веб-сайті. Порядок формування та ведення Реєстру волонтерів визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики.

Згідно з цим документом, волонтер – це фізична особа-благодійник, яка досягла 18-річного віку, проводить волонтерську діяльність на добровільній і безоплатній основі, внесена до Реєстру. Для включення до Реєстру волонтерів благодійник – фізична особа подає заяву, копію документа про реєстраційний номер облікової картки платника податків або серію та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у паспорті) та довідку з банку (довідки з банків) із зазначенням реквізитів рахунків, відкритих на ім’я такого волонтера, що призначені для здійснення благодійної діяльності. Включення до реєстру здійснюється за заявниць ким принципом протягом одного робочого дня.

Позитивним моментом є те, що запропоноване рішення про створення реєстру на тлі зрослих випадків шахрайства з грошовими зборами на вулиці й неперевіреними картками в Інтернеті, що реєстр є інструментом припинення випадків зловживання з боку нечесних на руку громадян. Волонтер має встати

на облік в реєстр, відзвітувати за зібрані і витрачені кошти –тоді з нього податок не вилучається. Не може відзвітувати – гроші вилучаються у повному обсязі до бюджету. Коли кожен волонтер буде розуміти, який пакет звітних документів йому треба буде надати для перевірки, на підставі яких йому буде гарантовано звільнення від податків.

Для успішної роботи волонтерській спільноті дуже важливо, що б державна фіскальна служба одночасно із введенням реєстру волонтерів озвучила чіткі критерії та список документів, які стануть основою для їх звільнення від ПДФО за інш.зборів

Також існує проблема з документальним доведенням участі в АТО та надання статусу учасника бойових дій волонтерам, багато з яких вже отримали поранення чи навіть загинули у зоні проведення АТО. Вирішення цих проблем належить до компетенції Верховної Ради України. Де опрацьовано законопроекти щодо визначення учасниками бойових дій волонтерів.

Позитивним кроком з визнання та популяризації волонтерського руху в України є той факт, що вперше за часів незалежності Указом Президента України від 23.08.2014 року №676/2014 року « з нагоди Дня незалежності України» 33 волонтери, які були задіяні в АТО, були відзначені державними нагородами. В Києві 16 листопада 2014 року, відбувся установчий з'їзд громадського об'єднання «Асоціація народних волонтерів України». Наразі асоціація об'єднала багато волонтерських організацій, включаючи благодійний фонд «Крила Фенікса», «Автомайдан», «Патріот», «Народний тил» та інші. Основним завданням асоціації є сприяння підвищенню обороноздатності та мобілізаційної готовності України, надання підтримку Збройним силам та іншим воєнізованим формуванням, які створені згідно з українським законодавством.

Також передбачається, що члени асоціації сприятимуть реформуванню Збройних сил України та інших органів влади. Таким чином, законодавство дає можливість здійснення контролю з боку громадян за діяльністю волонтерських організацій, в тому числі і за порядком і направленнями витрачання пожертвуваних коштів і майна. У той же час, закон про волонтерську діяльність вимагає коригувань у зв'язку з веденням бойових дій на території України, оскільки їм абсолютно не врегульовані питання захисту, в тому числі соціальної, волонтерів, які опинилися в зоні бойових дій, а також сімей волонтерів, загиблих в результаті ведення бойових дій на території нашої держави.

Задля вирішення нагальних проблем та більш досконалого регулювання волонтерської діяльності, автором внесено наступні пропозиції:

1. Рекомендувати місцевим бюджетам (районному, міському, селищним та сільським) радам запланувати кошти в бюджеті на для одноразових виплат волонтерам, – учасникам бойових дій.

2. Виконкомам міської, селищних та сільським радам провести звірку фактично наявних зареєстрованих волонтерів та волонтерських організацій на

своїх територіях і з'ясувати їх реальні потреби у всіх сферах життєдіяльності.

3. Виконкомам міської, селищних та сільським радам за можливості звільнити або надати пільги щодо сплати комунальних платежів організаціями волонтерської допомоги.

Виходячи із змін економічних основ нашого суспільства, змін пріоритетів у здійснені публічної влади необхідно по новому підійти до з'ясування ролі держави у вирішенні соціальних проблем військовослужбовців та членів їх сімей шляхом покращення законодавства та його подальшого розвитку. На сучасному етапі реформування воєнної організації України в умовах трансформації економіки України актуальними є питання соціального захисту не лише військовослужбовців а й інших осіб що є учасниками бойових дій, зокрема волонтерів.

Зародження в Україні волонтерського руху стало потужним соціально-суспільним рухом, спроможним прийняти на себе частину повноважень державних соціальних установ.

Отже, сьогодні вдосконалення правового регулювання волонтерської діяльності є однією з важливих проблем, яка вимагає всебічного вивчення, наукового обґрунтування і законодавчого забезпечення.

1. Про волонтерську діяльність Верховна Рада України; Закон від 19.04.2011 – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text№ 3236-VI

2. Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, [...] Кабінет Міністрів України; Постанова, від 20.08.2014 № 413 – https://zakon.rada.gov.ua

3. Про Концепцію гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України Президент України; Указ, Концепція від 12.01.2004 № 28/2004 – - https://zakon.rada.gov.ua

Вадим Чалик
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Вітчизняне адміністративне право, яке перебуває на сучасному етапі історичного розвитку в рамках інституційного реформування всіх державних інститутів, зумовленого прагненням до демократичного переходу, потребує серйозного оновлення та визначення інноваційних шляхів свого подальшого розвитку. Поглиблений розвиток новітніх технологій у сфері зв'язку та процес глобальної інтеграції змушують правоохоронні органи потребувати якісного інформаційного забезпечення та високошвидкісного прийому інформації. Викладене свідчить про актуальність дослідження сучасного розвитку адміністративного права, розробки та впровадження сучасних науково-технічних засобів, інформаційних технологій та їх застосування в українському адміністративному праві.

Сьогодні уявити наше життя без інформаційних технологій просто неможливо. Велика кількість сучасних потреб людини може бути задоволена завдяки стрімкому розвитку цифровізації. Потреби у сфері публічного адміністрування не є винятком. Наша країна обрала курс на формування «сервісної держави», що має на меті розробку великої кількості спеціальних додатків, ресурсів та програм, які мають на меті полегшити процеси отримання адміністративних послуг, що створює лише позитивний ефект на імідж держави як в очах її громадян, так і на світовій арені. Причиною такому процесу є низка факторів, серед яких: зручність отримання послуг в режимі онлайн, економія часу та енергії. Проявом цифровізації адміністративних послуг є запровадження процесу електронного урядування, необхідність та актуальність не викликає жодного сумніву, адже це вимога часу, наступний крок у розвитку суспільних відносин [1, с. 330].

Активний процес інформатизації торкнувся всіх основних сфер суспільної діяльності, зокрема й права. Як багатогранне соціальне явище право має різні прояви, виконує важливі функції, тому застосування в ньому цифрових технологій здійснюється в різноманітних напрямах. Процес впровадження цифрових технологій у право супроводжується ухваленням відповідних законодавчих актів, якими регламентуються умови та порядок їх застосування в тих чи інших видах юридичної діяльності. Наразі прийнята ціла система таких актів, які, зокрема, визначають правові засади електронного документообігу, функціонування інформаційно-комунікативних систем у сфері публічного управління, електронних державних реєстрів тощо. Однак

деякі сфери та напрями застосування цифрових технологій у праві залишаються неврегульованими, а отже, їх впровадження в ці сфери потребує подальшого розвитку [2, с. 117].

Цифрові технології надають широких можливостей для трансформації системи державного управління, зокрема у сфері надання адміністративних послуг. На кожному новому етапі інтеграції цифрових технологій та їх розвитку («оцифровування» процесів, електронний уряд, цифровий уряд) відбуваються вагомі зміни, як у використанні різного роду технологій, так і в організації діяльності органів державної влади, взаємодії з громадянами тощо [3, с. 15].

Якщо на ранніх етапах інтеграції в інноваційну систему державотворення, інформаційні технології давали змогу провести оптимізацію і автоматизацію існуючих адміністративних процедур (часто на основі стандартизації процедур), то нині, на етапі створення цифрового уряду, технології розглядаються як можливість реалізації послуг, створення благ, адаптованих за складом і порядком надання до індивідуальних потреб громадян, що підвищує якість надання державних послуг і суспільних благ, їх суспільну цінність.

Отже, цифрові технології в праві являють собою особливим чином організований процес застосування засобів комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних мереж та інших цифрових засобів, за допомогою яких здійснюється збирання, фіксація, обробка, зберігання та поширення правової інформації, а також створення нових документів в електронній формі.

Прискорена інформатизація життя суспільства і держави вимагає створення внутрішньодержавного правового середовища (із урахуванням міжнародного рівня) у сфері використання інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій. Цифровізація – це впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо. Це перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів).

Основними напрямами застосування цифрових технологій у праві є: електронне урядування (публічне управління); електронне правосуддя (судочинство); електронні юридичні послуги (консультації); електронний адвокат; електронна демократія. Видами цифрових технологій у праві є: державні електронні реєстри; інформаційнокомунікаційні системи; інформаційно-пошукові аналітичні правові системи; інформаційні (автоматизовані) системи; електронні комп'ютерні мережі офіційних веб-сайтів державних органів і органів місцевого самоврядування тощо [4, с. 114].

Адміністративне законодавство України у сфері регулювання цифрових технологій у праві визначає: порядок застосування єдиних державних реєстрів; правові засади електронного документообігу в публічному

управління, вимоги до електронного документа; порядок застосування інформаційних (автоматизованих) та інформаційно-комунікаційних систем у діяльності судів, органів публічного управління тощо. Напрямами подальшого розвитку застосування цифрових технологій у праві, які потребують законодавчого врегулювання, є: електронна система охорони здоров'я; окремі елементи електронної демократії (електронні вибори, референдуми); електронні юридичні послуги, зокрема й адвокатські [5, с. 35].

Метою сучасної держави має стати така інформаційно-технологічна організація взаємодії органів державної (адміністративної) влади та соціуму, яка найбільш повно забезпечить реалізацію потреб громадян і надання їм публічних адміністративних послуг, реалізованих на основі використання цифрових технологій. Цифровізація державних послуг на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій сприятиме підвищенню ефективності, відкритості, прозорості діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, сприятиме формуванню нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Правове підґрунтя системи цифровізації державних адміністративних послуг мають становити та забезпечувати нормативно-правові документи, які повинні бути переглянуті та відкориговані відповідно до умов сьогодення. Зокрема, потребує унормування та деталізації процес, спрямований на розширення видів електронних адміністративних послуг «Дія» [4, с. 113].

Незважаючи на ґрунтовну нормативно-правову базу для надання адміністративних послуг через мережу Інтернет, на практиці це не завжди є можливим, зважаючи на технічну оснащеність Центрів надання адміністративних послуг, створення ними власного веб-сайту, виду послуги, яка надається. На нашу думку для кращого забезпечення можливості отримати адміністративну послугу через мережу Інтернет необхідно запровадити доступні механізми взаємодії між суб'єктами надання адміністративних послуг в режимі онлайн, необхідно затвердити алгоритм їхньої роботи для отриманням послуги в електронному вигляді, починаючи від інформування про пакет документів і завершуючи отриманням результату послуги, засвідченої в належному форматі [6, с. 59].

Сучасний стан світової спільноти характеризується всеосяжним проникненням комп'ютерних технологій у різні галузі людської діяльності – економічну, соціальну, управлінську та інші. Комп'ютеризація прискорила передачу і обмін отриманою інформацією між суб'єктами адміністративного права. На даний момент робота правозастосовних органів вже не мислима без розгалуженої системи обліків, усередині якої в тісній взаємодії функціонують комп'ютерні підсистеми реєстрації норм та комп'ютерні бази, що дозволяють миттєво отримати необхідні дані. Крім того, спеціальні програми використовуються при проведенні різних видів експертиз, досліджень та багато іншого [7, с. 77].

В Україні є всі умови для реалізації процесів цифровізації та переходу на

більш високий технологічний рівень розвитку та надання державних адміністративних послуг. При системному державному підході, що супроводжується формуванням належної правової бази, цифрові технології стимулюватимуть розвиток відкритого інформаційного суспільства як одного з важливих чинників розвитку демократії в країні та підвищення якості життя громадян України.

Отже, управлінська інформаційна система – це пізнавальна діяльність, результатом якої є формування об'єктивної реальності про будь-яку подію. Наразі бракує чітких методів і стратегій отримання загальної та найважливішої інформації, що призводить до проблем на практиці. Для того, щоб цього не сталося, важливо продовжувати вивчати всі питання щодо способів отримання багатоаспектної інформації з метою вдосконалення процесу отримання такої інформації, впровадження новітніх технологій в адміністративне право та її використання, з метою переходу до вищого рівня технологічного розвитку та надання національних адміністративних послуг.

1. Краковська А.Є., Бабик М.К. Цифровізація адміністративних послуг в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2022. Вип. 70. С.329-334.

2. Петренко Н. О., Машковська Л. В. Цифровізація державних адміністративних послуг в Україні: нормативно-правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 112-119.

3. Адміністративістика в умовах цифровізації: теорія, правове регулювання, практика : монографія / авт. колектив: С. В. Ківалов, Л. Р. Біла-Тіунова, Т. А. Латковська та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 800 с.

4. Петрова М. М. Электронный менеджмент в публичном секторе Болгарии: монография. Faber, 2019, 330 с.

5. Берназюк О. О. Напрями застосування та види цифрових технологій у праві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 34-38.

6. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація у сфері надання адміністративних послуг. *Цифрові трансформації України 2020: виклики та реалії:* зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 1 за матеріалами круглого столу, 18 вересня 2020 р. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 53-62.

7. Фунікова О. В. Інноваційні технології в правозастосовній діяльності. *Гуманітарний часопис*. 2013. № 3. С. 79-84.

Валентина Чернобук
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Повномасштабне російське вторгнення внесло значні корективи до життя українців. Значна кількість людей були змушені змінити свої плани, цілі та й загалом повністю свій ритм життя. Багато хто із оточуючих був змушений залишити повсякденні турботи на потім, щоб просто зберегти своє життя та виїхати до іншого регіону або навіть держави. Вторгнення, яке забрало безліч життів та зламало не одну людську долю, перевернуло світ українця з ніг на голову. Дорослі та молодь майже протягом всього року намагаються проживати кожен день із вірою в майбутнє та мир, однак найважче залишається дітям. Нажаль, в сучасних реаліях діти прямують до садочків з тривожними рюкзаками, знають звук тривоги і чітко розуміють, що при її звучанні робити. Так не повинно бути, однак це реалії сьогодення. Дитинство обпалене війною, так можна назвати сучасність українських дітей.

Наша держава зараз потребує допомоги та підтримки, частина її перебуває під окупацією і не має жодних гарантій того, що з людьми, які перебувають на території Донецької, Луганської або Запорізької областей перебувають в безпеці. В більшості випадків люди залишались на окупованих територіях із-за об'єктивних підстав, таких як неможливості виїхати, мали родичів, яких не можливо транспортувати тощо. Так, звичайні українські сім'ї стали заручниками у власному домі. Діти, які залишились на окупованих територіях ростуть, проте чи захищені їх права, чи не порушуються їхні інтереси ніхто не має такої інформації. Аналізуючи інформацію, яка надана на офіційній сторінці Офісу Генерального прокурора, можна дійти висновку, що чимала кількість дітей була депортована 16222 особи, або зниклі станом на 05 лютого 2023 року. З цього можна дійти висновку, що діти як ніхто інший потребують захисту своїх прав в сучасних сумних реаліях нашого сьогодення.

Проблеми захисту прав дітей були та завжди залишаються актуальною темою. Її опрацюванням та вивченням займається чимале коло вітчизняних вчених, серед яких можна назвати таких як Демиденко В.О., Карпачова Н.І., Камінська Н.В., Лутковська В.В., Катеринчук К.В., Михайлина Т.В., Щебетун И.С., Бущенко А.П..

Захист прав дитини на окупованій території варто розглядати не лише з правового закріплення, а й з точки зору практичного застосування норм, які передбачені тим або іншим актом. Для того, щоб визначити особливості зазначеного проблемного питання, варто спочатку звернути увагу на

положення Конвенції про права дитини. Так в статті 3 зазначеного документа зазначено, що Держави-учасниці зобов'язані забезпечити дитині такий захист та піклування, які необхідні для її благополуччя. Всі держави, які ратифікували, зазначену Конвенцію зобов'язані виконувати та дотримуватися абсолютно всіх її положень. Країна-агресор також ратифікувала зазначений документ, однак враховуючи безліч новин не дотримується її положень, а саме положень статті 6, щодо гарантування дітям захисту їх здоров'я та життя та щодо можливості вибору дитиною громадянства – стаття 8 Конвенції про права дитини[1]. Як бачимо, перебування дітей на окупованій території призводить до порушення їхніх гарантованих прав.

Захист прав дитини полягає в тому, що гарантовані можливості закріплені не лише в законодавстві, а й можуть бути захищені в будь-яких реаліях. Право дитини є найвищою цінністю для кожної держави, а у випадку окупації, повинно бути не порушено країною-агресором. Зазначене питання було висвітлено в науковій праці Щебетуна І.С. та Міхайліної Т.В., вчені звернули увагу на тому, як саме закріплений статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, в сучасному українському законодавстві, та зазначили, що наразі воно потребує конкретизації, адже наявні приклади того, що дитина може бути не лише постраждалою, а й залученою у збройний конфлікт, наприклад виконувала завдання військових, що пов'язані із несенням служби тощо[4,с.35].На окупованій території дітей також можуть залучати до облаштування блокпостів тощо, тому варто враховувати і такі ситуації, адже в такому випадку дитини в страху за життя рідних та своє може надавати допомогу окупантам тощо.

Варто зазначити досить важливий момент, на якому акцентували увагу Катеринчук К.В. та Бортняк К.В. в своїй науковій роботі, а саме щодо правового режиму тимчасово окупованої території. Вчені звернули увагу, що такий режим передбачає особливий порядок забезпечення прав та свобод громадян України, які проживають на такій території [5,с.15].В цьому випадку особливого значення набуває питання дотримання та забезпечення прав та свобод населення, в тому числі і дітей. Задля врегулювання зазначеного моменту, в законодавстві нашої держави наявні різноманітні закони та нормативно-правові акти. Для прикладу, можна зазначити Закон України «Про охорону дитинства».Відповідно до статті 1 зазначеного вище закону, дитина отримує статус такої, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, в тому випадку, якщо зазначала фізичного, сексуального або психологічного насильства [2]. Проживання дитини на окупованій території відноситься до психологічного насильства, тому особа, яка не досягнула 18-років та перебувала під окупацією має право на отримання зазначеного вище статусу та отримання відповідних пільг на території держави Україна.

Досить вдало було проаналізовано питання прав захисту дитини в науковому виданні за загальною редакцією Бущенка А.П.. Ряд науковців провели аналіз становища освіти та вплив війни на сході України з 2014 року

на дітей. Було проведено дослідження щодо закріплення права дитини, яка отримала освіту на окупованій території. Так в тому випадку, коли у дитини наявний «документ» про базову середню освіту, що виданий окупаційною «владою», вона може бути зарахована лише до основної української школи в подальшому, на відміну від тих дітей, що мають такий документ державного зразка та можуть бути зараховані до старшої школи [3,с.55]. Таким чином, можемо побачити, що дитина перебуваючи під окупацією не може реалізувати в повному обсязі право на освіту.

З проведеного аналізу різноманітних наукових позицій та законодавчих положень, можна прийти до висновку, що сучасне українське законодавство досить добре закріпило особливості правового статусу дитини, яка перебуває на окупованій території. Права дитини закріплені не лише міжнародними документами, які визначені багатьма країнами світу, а й на національному рівні. Більшість випадків проживання дитини на окупованій території залишається поза увагою, тому варто приділити увагу тому, в якому стані перебуває дитина після деокупації або переїзду із окупованої території на територію держави, так для цього необхідно закріпити в законодавстві положення щодо надання як матеріальної, так і моральної підтримки таким дітям, зазначений момент допоможе в подальшому адаптуватися до змін та вирівняти психологічний фон дитини.

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада1989 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата відвідування 07.02.2023).

2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001№2402-III. URL:http://surl.li/mroo(дата відвідування 07.02.2023).

3. Дитинствопідприцілом: права дитини в умовахзбройнихконфліктів на сходіУкраїни. За ред. А. П. Бущенка. УкраїнськаГельсінськаспілка з прав людини. Київ: КИТ, 2016. 82 с.

4. Щебетун І.С., Міхайліна Т.В. Захист прав дітей на окупованих територіях: міжнародний досвід та українські реалії. Політичне життя. 2019. № 2. С. 33-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pollife_2019_2_8(дата відвідування 07.02.2023).

5. Катеринчук К.В., Бортняк К.В. Проблеми захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 33(72). №1. 2022. С.14-18. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/ journals/2022/1_2022/3.pdf(дата відвідування 07.02.2023).

Таїсія Шевченко
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Джерела національного кримінального права мають не лише теоретичне значення, а також і практичне значення, особливо в умовах сьогодення та напрямок нашої держави щодо євроінтеграції. Приведення національного кримінального законодавства до рівня міжнародних стандартів, відхилення від застарілої кримінально-правової системи на сьогодні для України є вкрай важливою задачею і однією з умов стати рівноправним членом Євросоюзу на рівні з іншими державами, що дасть змогу привести національну правову систему до європейського рівня у забезпеченні гідного захисту прав і свобод людини і громадянина. За останні роки було імплементовано в національне кримінальне законодавство значна кількість міжнародних правових актів за необхідно і до яких Україна долучилась та взяло обов'язок щодо втілення таких норм в Кримінальний кодекс України.

В Розділі ІІ КК України «Закон про кримінальну відповідальність» прямо не вказується на безпосереднє джерело кримінального закону, як норми міжнародного кримінального законодавства. Однак, ч. 1 ст. 3 КК України визначає, що: законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права». В ч. 5 ст. 3 КК України зазначено, що: «закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України» [1]. Тож ми можемо чітко зазначити, що закон про кримінальну відповідальність, який ґрунтується на Конституції України та загально прийнятих нормах і принципах міжнародного права. Тож джерела кримінального права є: закон про кримінальну відповідальність, як єдиний кодифікований збірник нормативно-правових актів, так і норми міжнародного права. До того ж можна зазначити, що такий підхід до джерел кримінального права не є сталим і може постійно змінюватись в залежності від об'єктивної необхідності, змін, які відбуваються в суспільстві та зміні пріоритетів. Це робить кримінальне законодавство «гнучким» з можливістю пристосуватись до змін у суспільстві, які відбуваються постійно.

Не можна обійти увагу збройну агресію та введення воєнного стану з 24 лютого 2022 року на території України. Так, за період з лютого 2022 року по теперішній час до Кримінального кодексу України було внесено 18 доповнень та змін кримінального законодавства, причому такі зміні стосуються як Загальної, так і Особливої частини КК України. Більше змін відбулось до

Розділу І «Злочини проти основ національної безпеки» від посилення кримінальної відповідальності до криміналізації нових норм. Також зміни були внесені зміни до Розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

В даному розглянутому нами контексті виникає питання щодо визначення та конкретизації із загального переліку всіх нормативно-правових актів, які саме можуть бути втілені в Кримінальний кодекс України? Звичайно, ми загально зазначаємо, що за необхідності такої імплементації, однак чи можуть бути обмеження щодо такого застосування.

Так, В. В. Попко в своїй роботі розглядає систему міжнародного кримінального права і зазначає, що: «посилання на застосовне право містяться в багатьох міжнародно-правових актах, проте ні один із міжнародних документів не містить вичерпного переліку джерел права. Найбільш повно даний перелік вказано у ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН, на яку посилаються більшість авторів та яка широко визнається в юриспруденції в якості переліку джерел міжнародного права. У цій статті зазначено, що Суд застосовує:

a) міжнародні конвенції як загальні, так і спеціальні, що встановлюють правила, безперечно визнані державами, які є сторонами спору;

b) міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми;

c) загальні принципи права, визнані цивілізованими націями;

d) із застереженням, вказаним у ст. 59, судові рішення і доктрини найбільш кваліфікованих фахівців з публічного права різних націй у якості допоміжного засобу для визначення правових норм». Застереження ст. 59 стосуються того, що «рішення Суду є обов'язковим лише для сторін, що беруть участь у справі, і лише по даній справі» [2].

Міжнародні конвенції , що стосуються норм кримінального законодавства, які ратифіковані Україною або укладені договори про співпрацю та виконання певних зобов'язань про які йде мова в конвенції, складають найбільшу частку із розглянутого нами вище переліку.

О. О. Нігреєва зазначає, що: «шукаючи відповідь на питання про джерела міжнародного права, що можуть застосовуватися у діяльності міжнародних кримінальних трибуналів, необхідно, перш за все, звернутися до їхніх установчих документів. Як відомо, ними є Статут Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії 1993 р., Статут Міжнародного трибуналу щодо Руанди 1994 р., Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 р.» [3].

Розглянувши питання системи джерел національного кримінального законодавства, можемо зазначити, що національний закон про кримінальну відповідальність також складає частину норм міжнародного кримінального законодавства і розглядається як транснаціональне кримінальне право. В умовах сьогодення набуває важливого значення з урахуванням позитивного голосування 19 січня 2023 року членами Європарламенту за створення

спеціального міжнародного трибуналу для здійснення переслідування агресії проти України. Для України це набуває нового значення щодо кримінальної відповідальності за міжнародні злочини вчинені на території Україні, які пов'язані із збройною агресією на території України.

Так, В. В. Попко зазначає, що *транснаціональне кримінальне право* функціонує як складова частина системи міжнародного кримінального права, як його підгалузь, в основі якого закладено певний фундамент – принципи міжнародного права, які, поза сумнівом, є нормами jus cogens та містять зобов'язання erga omnes. Важливим постулатом вивчення транснаціонального кримінального права являється визнання принципів міжнародного права, серед яких важливе місце посідають принципи міжнародного кримінального права. Розвиток системи транснаціонального кримінального права потребував окремого розвитку в усіх складових та сферах. Основою для такого розвитку стало удосконалення джерельної бази. Завдяки цьому на новий етап вийшло питання криміналізації транснаціональних злочинів та взаємної правової допомоги держав. При цьому, у ситуаціях, коли виникають питання щодо юрисдикції – держави користуються переліком принципів, за якими вона визначається. З часу початку свого розвитку, система транснаціонального кримінального права набула набагато чіткіших рис та на сьогоднішній день функціонує у повному обсязі, що, однак, не припиняє необхідності подальших удосконалень [4].

Транснаціональне кримінальне право володіє власною системою джерел, яка є складовою системи джерел міжнародного кримінального права. Норми джерел цих систем тісно пов'язані між собою, містяться в міжнародно-правових актах універсального та регіонального характеру, серед яких вагоме місце 384 Правова система України й міжнародне право, порівняльне правознавство посідають конвенції, зокрема Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року. Серед джерел транснаціонального кримінального права слід виокремити особливе місце національного законодавства, яке в системі джерел міжнародного кримінального права належить до групи допоміжних джерел. Національне законодавство безпосередньо не регулює міжнародні відносини, проте впливає на транснаціональне кримінальне право різними шляхами, зокрема в національному законодавстві відбувається криміналізація транснаціональних злочинів, їх пеналізація, кримінальне переслідування, реалізація норм відповідно до визначеної в законодавстві юрисдикції тощо. Форми впливу національного законодавства на транснаціональне кримінальне право можуть бути різноманітними і виявлятися у визначенні національної кримінальної політики; при підписанні, ратифікації чи денонсації міжнародних конвенцій; при наданні правової допомоги державам та міжнародним організаціям тощо. Національні закони та інші нормативно-правові акти можуть стимулювати ухвалення нових чи внесення відповідних змін до інших міжнародно-правових документів, що в свою чергу сприяє

поглибленню співробітництва держав у сфері протидії міжнародній злочинності в реалізації спільних інтересів світового співтовариства на основі загальних, визнаних цивілізованими націями, принципів права [2].

Таким чином, хочемо зазначити про важливість для України голосування більшістю голосів членів Європарламенту для ухвалення рішення про створення спеціального міжнародного трибуналу за злочин агресії проти України. Приведення національного кримінального законодавства щодо міжнародних транснаціональних злочинів до міжнародних стандартів та їх досконала перевірка є вкрай важливим кроком. Такий аналіз дасть змогу у подальшому уникнути колізій, а особливо прогалин в кримінальному законодавстві, що дасть змогу притягнути винних осіб до відповідальності за вчинені злочини на території України.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (дата оновлення 13.12.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 01.02.2023).

2. В. В. Попко. Національне законодавство – джерело національного транснаціонального кримінального права. Часопис Київського університету права. 2021. № 1. С. 381-386. ORCID: 0000-0001-8358-7721

3. О. О. Нігреєва. Джерела міжнародного права у діяльності сучасних міжнародних кримінальних трибуналів. Правова держава. 2017. № 27. С. 154-159.

4. В. В. Попко. Транснаціональне кримінальне право: досягнення у формуванні системи. С. 165-170. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Tezy_Bolgaria_03.20/Tezy_Bolgaria_03.20_25.pdf (дата звернення: 08.02.2023).

Ірина Шило
викладач
Сергій Чучко
доктор філософії з права
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА ПРИ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

В наш час йде стрімкий розвиток інноваційних технологій і впровадження їх у всі сфери життєдіяльності, які торкнулися й глобальної мережі Інтернет, без якої її користувачі не уявляють існування. Сьогодні в мережі Інтернет можна реалізувати будь-які потреби, наприклад: придбати одяг, побутову техніку, оплатити комунальні послуги, замовити їжу, ліки та багато іншого. Для більшості населення така форма «віртуальної» торгівлі стала зручною й істотно зекономила час. Проте, форми цивільних правовідносин в Інтернеті наразі є не досить врегульованими, що тягне за собою значну кількість порушень, зокрема й у сфері торгівлі товарами та послугами. Чимало цивільно-правових угод укладається через обман і

зловживання довірою, що не лише порушує встановлений порядок їх здійснення, а і завдає шкоди майновим інтересам громадян [1].

Частина перша ст. 190 Кримінального кодексу України визначає, що «шахрайством є заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою». Кваліфікуючою ознакою шахрайства є його вчинення у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки [2].

Пленум Верховного Суду України звернув увагу судів на те, що «обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) або зловживання довірою (недобросовісне використання довір'я з боку потерпілого) при шахрайстві застосовуються винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість про вигідність і обов'язковість передачі йому майна чи права на нього. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на нього» [3].

За даними Генеральної прокуратури України, у 2015 р. до ЄРДР внесено 45653 факти шахрайств, повідомлення про підозру у 9514 провадженнях; 2016 р. – 45764, повідомлення про підозру у 7844 провадженнях; 2017 р. – 36650, повідомлення про підозру у 10147 випадках, у 2018 р. – 33136, повідомлення про підозру у 8645 випадках; у 2019 р. – 32156, повідомлення про підозру у 8184 випадках; у 2020 р. – 26595, повідомлення про підозру у 8633 випадках; за перші 5 місяців 2021 р. – 13947, тоді як повідомлення про підозру лише у 4321 випадку. Серед них кількість шахрайств, пов'язаних із купівлею-продажем товарів через мережу Інтернет, становить приблизно 7 % [1].

Так, у 2012 році ОСОБА_1, перебуваючи за місцем свого проживання в будинку АДРЕСА_2, з метою скоєння надалі шахрайських дій шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки, зареєструвалася користувачем інтернет-аукціону «Aukro.ua». Здійснюючи свій злочинний умисел, за допомогою особистого персонального комп'ютера, розмістила неправдиву інформацію, а саме виставила в інтернет-аукціоні «Aukro.ua» лоти зимового одягу на продаж, які не мала наміру реалізовувати покупцям. Покупці, які також були користувачами інтернет-аукціону «Aukro.ua», що зацікавилися виставленими ОСОБА_1 на продаж товарами зв'язувалися з нею за допомогою мобільного зв'язку оператора «Лайф» НОМЕР_1, електронною поштою чи безпосередньо через інтернет – аукціон. ОСОБА_1, спілкуючись із покупцями, повідомляла їм завідомо неправдиву інформацію, стверджуючи, що у неї є в наявності виставлений нею на продаж одяг, або інформацію про те, що одяг буде відправлений із Китаю через визначений ОСОБА_1 час. Покупцям, які були згодні купити виставлений ОСОБА_1 зимовий одяг, остання повідомляла номер свого розрахункового рахунку, відкритого на її ім'я у ПАТ КБ «Приватбанк», на який необхідно було перерахувати гроші за товар, після чого протягом обумовленого часу з покупцем вона повинна була відправити одяг покупцям за допомогою служби доставки. Однак ОСОБА_1, діючи умисно з корисливих мотивів для виконання своїх злочинних намірів, при отриманні інформації про надходження грошових коштів від покупців на її розрахунковий рахунок за допомогою наявною у неї банківської картки НОМЕР_2, відкритої в ПАТ КБ «Приватбанк» на її ім'я,

частину коштів, отриманих шляхом обману та незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки, переводила на банківську картку НОМЕР_3, відкриту в ПАТ КБ «Приватбанк» на ім'я свого співмешканця ОСОБА_7, іншу частину витрачала на свій розсуд, не маючи наміру виконувати взяті на себе зобов'язання, таким чином, здійснила ряд корисливих злочинів із використанням незаконних операцій з електронно-обчислюваною технікою [4].

Підсумовуючи зазначимо, що існує безліч шахрайських схем щодо заволодіння грошима громадян, які здійснюють угоди через мережу Інтернет. Найчастіше за все жертвою від шахрайства стає покупець, однак і продавець також не є застрахованим від дій шахраїв, тож не повинен втрачати пильність при здійсненні правочинів у віртуальному просторі.

1. Чучко С. В. Розслідування шахрайства при купівлі-продажу товарів через мережу інтернет: дис. ..канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2021. 276 с.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14 (дата звернення 04.02.2023).

3. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду від 06.11.2009 N 10 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text (дата звернення 04.02.2023).

4. Справа № 208/3099/15-к : Вирок Іменем України Заводського районного суду міста Дніпродзержинська Дніпропетровської області. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua (дата звернення 04.02.2023).

Таїсія Шевченко
викладач

Сніжана Рак
здобувач вищої освіти

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ СУДИМОСТІ В УКРАЇНІ

За національним кримінальним законодавством судимість, є заключним етапом, на якому завершується кримінальна відповідальність особи за вчинене кримінальне правопорушення. Судимість є тією складовою частиною життя людини, яка визначає її правове становище, вже після відбуття покарання, яке в подальшому впливає на роль людини в соціумі та її соціалізацію. Вагоме значення в житті людини відіграють наслідки, які з'являються в житті людини після отримання статусу «особа, яка має судимість». Саме тому питання соціального значення судимості, а також правову характеру судимості відіграють важливу роль в житті людини та вимагають підвищеної уваги.

Так, в ст. 88 КК України зазначено, що: «особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Судимість має правове значення у разі

вчинення нового кримінального правопорушення, а також в інших випадках, передбачених законами України. Особи, засуджені за вироком суду без призначення покарання або із звільненням від покарання чи такі, що відбули покарання за діяння, кримінальна протиправність і караність якого усунута законом, визнаються такими, що не мають судимості. Особи, які були реабілітовані, визнаються такими, що не мають судимості [1].

Судимість як правова інституція зумовлена потребою більш рішучої боротьби з рецидивом кримінальних правопорушень та заходами кримінально-правового характеру щодо запобігання злочинності в цілому. Судимість має завдання продовжити на деякий час кримінально-виконавчий вплив на засудженого після відбуття ним покарання. У цьому розумінні визнання особи судимою тягне для неї не лише несприятливі фізичні та психологічні наслідки, пов'язані з призначенням та відбуванням самого покарання, а й певні правообмеження після відбуття покарання. Одна частина таких наслідків має винятково кримінально-правовий характер, друга – загально-правовий характер [2].

В. І. Тютюгін вказує на негативні кримінально-правові та загально-правові наслідки судимості, і зазначає, що слід при цьому враховувати, що особа не може визнаватися такою, що має судимість, безстроково, бо остання обмежує правовий статус особи лише на певний, чітко визначений у законі проміжок часу, після закінчення якого за умов, зазначених у законі, судимість погашається (ст. ст. 89–90) чи знімається (ст. 91 КК) і тим самим анулюються (визнаються юридично неіснуючими) усі негативні наслідки засудження. Верховний Суд, підкреслює, що «припинення судимості анулює всі кримінально-правові та загально-правові наслідки засудження та призначення покарання. Особа, судимість якої погашена або знята, вважається такою, яка раніше не вчиняла кримінальне правопорушення, покарання не відбувала. Вона не зобов’язана будь-де вказувати про вчинення нею в минулому кримінального правопорушення та призначення за нього покарання, не повинна відчувати жодних негативних наслідків колишньої судимості. Врахування погашеної чи знятої судимості при вирішенні будь-яких питань, у т. ч. і при характеристиці особи, суперечить самій суті інституту припинення судимості і є неприпустимим» [3].

Сутність загально-правових наслідків полягає в тому, що особа, яка має судимість, обмежується в окремих правах. Судимість поширюється на два часові строки: час відбування покарання та певний період часу після відбуття покарання. Загально-правові наслідки виникають протягом другого часового строку. Проте, після відбуття призначеного судом покарання, особа позбавляється спеціального статусу «засуджений».

Загально-правові наслідки судимості знайшли своє відображення у цілій низці законів та підзаконних актів. До таких наслідків слід відносити: 1) заборону приймати на певні посади; 2) обмеження у здійсненні підприємницької діяльності; 3) обмеження допуску до державної таємниці (за наявності судимості за тяжких злочин), що є умовою обіймання певних посад; 4) обмеження у виїзді за кордон громадянина України й обмеження у прийняття до громадянства України; 5) позбавлення права на отримання певних пільг; 6) заборону призову

на строкову військову службу в мирний час [4].

Кримінально-правовими наслідками судимості є те, що судимість: 1) може виступати як кваліфікуюча ознака при вчиненні нового кримінального правопорушення; 2) враховується при визнанні рецидиву злочинів (ст. 34); 3) є перепоною для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45), примиренням винного з потерпілим (ст. 46), передачею особи на поруки (ст. 47), зміною обстановки (ст. 48); 4) враховується при визначенні того, чи є переривання перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 49); 5) враховується для вибору окремих видів покарання (ч. 2 ст. 62), а протягом строку відбування певних покарань створює підстави для застосування спеціальних обмежень щодо засуджених (ч. 2 ст. 58); 6) як одна із ознак, що характеризують особу винного, враховується відповідно до загальних засад призначення покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65), а також у разі звільнення від покарання через хворобу (ч. 2 ст. 84); 7) виступає як обставина, яка обтяжує покарання за злочини, вчинені повторно та у випадку рецидиву злочинів (п. 1 ч.1 ст. 67). Судимість може не враховуватися як обставина, що обтяжує покарання, з підстав, вказаних у ч. ч. 2 і 4 ст. 67; 8) за загальним правилом, є підставою для відмови в призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69) та відмови у застосуванні положень про обмеження покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69–1); 9) може бути підставою для відмови у звільненні від відбування покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75); 10) за злочини проти миру та безпеки людства, передбачені ст. ст. 437–439 та ч. 1 ст. 442, є підставою для незастосування давності виконання обвинувального вироку (ч. 6 ст. 80); 11) враховується при визначенні обов'язкової частини покарання, яка фактично повинна бути відбута у разі умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (п. 2 ч. 3 ст. 81, п. 2 ч. 3 ст. 107), а також при заміні невідбутої частини покарання більш м'яким (п.2 ч. 4 ст. 82) [5].

Цікавим є інтерпретація наслідків судимості в контрольному тексті проєкту Кримінального кодексу станом на 30.01.2023 року. Так, згідно ч. 2. Стаття 3.9.1. Поняття і значення судимості: «судимість має правове значення у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами України». В проєкті КК України не конкретизовані правові наслідки судимості для особи. Натомість вказано, що на правові наслідки судимості на зняття і погашення впливають реституція, відшкодування шкоди потерпілій особі, компенсація завданої шкоди. З одного боку така позиція законодавця дає для суду більше позицій для врахування щодо погашення та зняття, однак відсутність конкретизації також може негативно вплинути на становище особи, яка має судимість.

Підсумовуючи все вище наведене, у висновку варто зазначити, що судимість як певний статус особи, характеризується тим, що між державою та суспільством встановлюються відносини, характерною рисою яких є визначення свого ставлення до судимості, що відбувається шляхом регулювання правового статусу осіб, які мають статус судимої особи; застосування до осіб, які мають судимість обмеження їхніх прав і свобод, поновлення останніх відбувається шляхом дотримання судимої особи відповідних умов, які передбачені

законодавством; контроль за поведінкою таких осіб, і в разі якщо особа, яка має судимість, відмовляється від дотримання закону, примушування її до виправлення своєї поведінки. Наслідки, яких зазнає особа зі статусом судимості, мають кримінально-правовий характер та загально-правовий характер. Щодо загально-правових наслідків судимості, то можна сказати, що вони настають під час відбування покарання та після того як покарання за вчинене є відбутим. Судимість впливає не тільки на кримінальні наслідки, але й обмежує правовий статус особи, яка вже була покарана за вчинене кримінальне правопорушення, це позбавляє її прав що належать їй як громадянину держави. Статус судимості ускладнює життя таких осіб, які понесли покарання за вчинене. Щодо кримінально-правових наслідків статусу судимої особи, то варто зазначити що судимість може мати кваліфікуючу ознаку, коли вчиняється нове кримінальне правопорушення.

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від від 05.04.2001 № 2341-III (дата оновлення: 13.12.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 08.02.2023).

2. Чумак, Ю. І., Соболь О. І. Правові наслідки судимості. Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 21-22 травня 2015 р. С. 267-269.

3. В. І. Тютюгін. Судимість як один із засобів кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України.* №2(18). 2022. С. 218-250.

4. О. Ю. Бойко. Поняття судимості та її наслідки. *Право і суспільство*. №1-2. 2014. С. 213-217.

5. О. В. Острогляд. Інститут судимості в Україні: недоліки законодавчої регламентації. *Актуальні проблеми правознавства.* 2016. Випуск 1. С. 176 – 179.

Ірина Шило
викладач
Єгор Орел
здобувач вищої освіти
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ Й ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Сьогодні, попри всі досягнення цивілізації, спостерігаються негативні тенденції щодо збільшення кількості кримінальних правопорушень у вигляди домашнього насильства. Слід наголосити, що домашнє насильство становить неабияку загрозу для функціонування інституту сім'ї і для регулювання соціальної сфери держави. Безперечно без подолання цього антисуспільного явища не можна створювати умови для функціонування дієвої правової системи, розвитку демократії, реалізації прав та свобод кожного громадянина.

Незважаючи на посилення заходів щодо боротьби з цим явищем, проблема домашнього насильства так чи інакше все ще посідає одне з найважливіших місць на міжнародному рівні. Тому запобігання та протидія насильству в сім'ї є одним із важливих напрямів для функціонування інституту сім'ї й принципу демократії та суспільного розвитку загалом. Особливо важливим аспектом у напрямку боротьби з домашнім насильством є розробка єдиних міжнародних стандартів щодо запобігання та протидії домашньому насильству. Наразі такі стандарти і методи знайшли своє відображення в міжнародно-правових актах, деклараціях, конвенціях. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід щодо запобігання та протидії домашньому насильству, враховуючи особливості їх системи державного управління та законодавства, становить суттєвий інтерес та досвід для України.

Тож в реаліях сьогодення, сучасна правова система має своєчасно реагувати на суспільно-небезпечні загрози, зокрема, які пов'язані з регулюванням суспільних відносин. Одним із шляхів покращення правових основ протидії насильства у сім'ї є досвід зарубіжних країн. Так, наприклад, у Німеччині важливу роль у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із домашнім насильством у сім'ї виконує поліція. У разі вчинення домашнього насильства у будь-якій формі потерпіла особа має можливість звернутися до поліції, при цьому жертви з вадами слуху можуть зв'язатися з поліцією посередництвом факсу або SMS. У разі отримання повідомлення про вчинення домашнього насильства діяльність поліції спрямовується на проведення перевірки отриманої інформації, припинення протиправних дій, збирання доказів [1].

Також у Польщі позитивним досягненням у сфері протидії злочинам, пов'язаним із домашнім насильством є впровадження швидкого механізму реагування на випадки домашнього насильства. Так, на основі Закону щодо протидії злочинам в сім'ї було створено «блакитну лінію», за якою можна негайно повідомити поліцію про факт вчинення домашнього насильства, внаслідок чого поліція разом з прокуратурою має можливість негайно зреагувати на усунення загрози для жертви [2]. Слід констатувати, що досвід зарубіжних країн є важливим для функціонування правоохоронних органів України. Звичайно міжнародний досвід зміцнює потенціал Національної поліції України. Зокрема, поліція проходить спеціальну підготовку, здійснює розслідування справ, взаємодіє із державними інституціями у справі попередження, запобігання та припинення випадків домашнього насильства. Доцільним є досвід Польщі щодо створення цілодобової телефонної «блакитної лінії», за якою можна повідомити поліції про факт домашнього насильства, внаслідок чого поліція реагує та вчиняє дії щодо усунення та запобігання загрози для жерти домашнього насильства.

Всі міжнародні організації визнають актуальність проблеми та мають певний механізм боротьби з насильством у сім'ї. Гарантії рівності всіх осіб та заборона насильства у сім'ї містяться й у низці нормативних актів міжнародного права, які в різні часи були ратифіковані Україною, ставши невід'ємною частиною

національного законодавства. Одним з таких нормативно-правових актів є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у якій йдеться про зобов'язання забезпечити дієві, правомірні принципи для захисту будь-якої особи від незаконного насильства [3].

Також ООН та Радою Європи прийнято ряд правових документів, спрямованих на запобігання жорстокому поводженню з дітьми, проявом якого виступає насильство над дітьми в сім'ї, а саме: Декларація прав дитини; Конвенція ООН про права дитини; Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання; Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці; Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення [4].

Зважаючи на викладене, можна зробити висновок, що наразі злочинність продовжує існувати та завдавати суттєвої шкоди суспільству та державі загалом. Одним із злочинів, який залишається глобальним є гендерне насильство, а саме домашнє насильство. Проблема домашнього насильства є загальносвітовою, оскільки вона розглядається як проблема захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Втручання у випадках насильства у сім'ї та в побуті є важливим завданням. Тобто, однією із сучасних світових тенденцій є питання щодо розв'язання проблематики домашнього насильства та формування дієвих заходів запобігання та протидії домашньому насильству. Саме тому протидія домашньому насильству є одним із важливих напрямів суспільного та демократичного розвитку держави.

1. Gewalt gegen Frauen (2022). Вилучено з http://www.deaf-sachsen.de/index.php?menuid=172

2. Фінальний звіт за результатами науково-практичного семінару «Розгляд суддями справ щодо насильства над дітьми та торгівлі людьми: міжнародні стандарти та досвід». Львів, 26 –27 січня 2011 р. 40 с.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 01 січня 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 04.02.2023)

4. Заброда С.М. Міжнародно-правові стандарти поліцейської діяльності щодо протидії насильству в сім'ї. Право і суспільство № 2, 2012. С. 161-168

Анатолій Шиян
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАКОНОДАВЧІ ГАРАНТІЇ ЩОДО СТРОКІВ ТРИМАННЯ ОБВИНУВАЧЕНОГО ПІД ВАРТОЮ В ХОДІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ПОТРЕБУЮТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ

Відповідно до частини 1 ст. 9 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. При цьому слід мати на увазі, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (частина 5 ст. 9 КПК) [1].

Безперечно, ці положення стосуються також і застосування заходів забезпечення кримінального провадження, різновидом яких є запобіжні заходи. Як відомо, найбільш суворим запобіжним заходом серед них є тримання під вартою, яке може застосуватися: а) під час досудового розслідування – до підозрюваного (обвинуваченого); б) під час судового розгляду – до обвинуваченого.

Строки тримання підозрюваного (обвинуваченого) під вартою чітко визначені положеннями частин 1 і 3 ст. 197 КПК України. Так, частиною 1 цієї статті визначено, що строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяти днів. Згідно з приписами частини 3 згаданої статті строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому цим Кодексом. Сукупний (максимальний) строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати: 1) шести місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжких злочинів; 2) дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочинів.

Що стосується судового розгляду кримінального провадження в суді першої інстанції, то, на відміну від досудового розслідування, КПК України якихось подібних чітких і конкретних строків тримання обвинуваченого під вартою не встановив.

Як свідчить слідчо-судова практика, порівняно з іншими цей суворий запобіжний захід слідчими суддями і судами застосовується найчастіше. Так, у

2021 році кількість задоволених клопотань про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою становила 13 396, тоді як інші запобіжні заходи становили: домашній арешт – 6122, особисте зобов'язання – 3393, застава – 261, особиста порука – 11. Як наслідок, українські слідчі ізолятори – переповнені, що регулярно констатує Європейський суд з прав людини. Переповненість слідчих ізоляторів, переважно погані умови тримання в них та строки, протягом яких підозрювані та обвинувачені перебувають у цих установах, призвели до того, що Україна посідає 3 місце серед країн Ради Європи за кількістю скарг до Європейського суду. При цьому основною причиною перенаповнення слідчих ізоляторів є тримання під вартою саме на етапі судового розгляду [2].

Щодо застосування тримання під вартою в судовому провадженні за КПК України 2012 року Д.В. Колодчин відзначив таку особливість: не визначивши граничний строк такого утримання, законодавець, натомість, зобов'язав суд періодично здійснювати судовий контроль за доцільністю подальшого використання цього запобіжного заходу [3, с. 96]. На думку В.А. Войтенко, відсутність законодавчо визначених строків судового розгляду та максимальних строків тримання під вартою під час судового провадження має компенсувати засада розумних строків, що дає змогу їх оцінки відповідно до критеріїв, визначених КПК України, з урахуванням практики ЄСПЛ [4, с. 177].

У цьому взаємозв'язку слід підкреслити, що відповідно до частини 1 ст. 28 КПК України розумними вважаються строки, які є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень. Проведення судового провадження у розумні строки забезпечує суд (частина 2 ст. 28 КПК).

Чи має суд достатні можливості для дотримання цієї засади кримінального провадження під час судового розгляду? На жаль, як свідчить судова практика, такі можливості в нього відсутні – адже недотримання розумних строків судового розгляду викликається великою кількістю факторів, на більшість яких суд впливати не може. Зазвичай, це призводить до того, що під час судового розгляду обвинувачений тримається під вартою декілька років лише по одному-єдиному епізоду злочинної діяльності.

Який же вихід із цієї штучно створеної ситуації? Він запропонований законодавцем, який, хоч і з запізненням, але усвідомив, що причиною такої надмірної кількості ув'язнених на етапі судового розгляду є відсутність будь-яких обмежень процесуальних строків щодо тримання під вартою на цьому етапі. Тож, проєктом Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення ефективної роботи пенітенціарної системи в умовах воєнного стану» ним пропонується доповнити статтю 197 КПК та встановити, що сукупний строк тримання під вартою під час судового провадження не

повинен перевищувати: дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжких злочинів; 2) двадцяти чотирьох місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких злочинів; 3) сорока восьми місяців – у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів [2].

Отже, незалежно від того, чи розглянуте кримінальне провадження у визначені строки, суд не зможе продовжити строк тримання особи під вартою понад встановлений в ч. 3 ст. 197 КПК (у редакції проєкту). З одного боку, це надасть поняттю «розумні строки» (див. ч. 1 ст. 21 КПК) більшої чіткості, обмежуватиме його певними часовими рамками та спонукатиме суд розглядати справи у більш стислі строки [5].

Підтримуючи зазначене процесуальне нововведення, оскільки воно повністю відповідає принципу верховенства права в кримінальному провадженні, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 8 КПК), не можемо не піддати критичній оцінці ще один зроблений до цього законопроєкту висновок, – що з іншого боку, тим більше враховуючи неукомплектованість судів суддями, це може унеможливити виконання вироків. Адже тим самим створюються реальні передумови для того, щоб особа мала можливість зникнути до винесення вироку, що створює небезпеку для суспільства у випадку, якщо йдеться про ухилення від відповідальності особи, визнаної винною, зокрема, у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого насильницького злочину [5]. Складається враження, що цим самим проблеми судових та правоохоронних органів, які повинні вирішуватися на державному рівні, в черговий раз бажають повісити на плечі обвинувачених, які відповідно до положень ст. 62 Конституції України, ст. 17 КПК України вважаються невинуватими у вчиненні кримінального правопорушення і не можуть бути піддані кримінальному покаранню, доки їх вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.

2. Пояснювальна записка від 22.08.2022 до проєкту Закону України від 06.09.2022 № 2557-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення ефективної роботи пенітенціарної системи в умовах воєнного стану». URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40289

3. Колодчин Д.В. Строк тримання під вартою під час судового розгляду: законодавчі гарантії і практика правозастосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Випуск 46. Том 2. 2017. С. 96-99.

4. Войтенко А.В. Розумність строків тримання під вартою: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства.* 2018. № 2. С. 177-184.

5. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України (перше читання, 21.10.2022) на проєкт Закону України від 06.09.2022 № 2557-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення ефективної роботи пенітенціарної системи в умовах воєнного стану». URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1515713

Олег Дегтяренко
страховий агент
«Страхової групи ТАС»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АУДІО- ТА ВІДЕОКОНТРОЛЮ ОСОБИ ЯК ВТРУЧАННЯ В ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ

Введення у систему досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій є надзвичайно прогресивним кроком законодавця. Насамперед, проведення негласних слідчих дій (розшукових) дій забезпечує виявлення та розкриття найбільш складних та латентних злочинів, розслідувати які традиційними засобами кримінально-процесуального провадження, що до цього часу застосовувалося на Україні, надзвичайно складно або просто неможливо [1, с. 271]. Такі дії проводяться тоді, коли потрібні відомості неможливо отримати в інший спосіб. Аудіо-, відеоконтроль особи полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці із використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо [2].

Правову основу проведення таких дій становлять: Конституція України від 28 червня 1996 року, Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року, а також Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, 288 Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року.
Аудіоконтроль особи полягає у прослуховуванні та фіксації розмов такої особи. Він може здійснюватись епізодично (на час відвідування цією особою певних місць, проведення зустрічей) або безперервно, на проміжок часу, що визначений у рішенні слідчого судді, який надав дозвіл на його проведення. Безперервний аудіоконтроль з фіксацією та обробкою отриманої за ним інформації здійснюється, як правило, цілодобово. Метою відеоконтролю особи є негласне візуальне спостереження за діями особи шляхом відеозапису та аудіофіксації у будь-якому місці її перебування для отримання інформації, яке має значення для досудового розслідування . Відмінність аудіо-, відеоконтролю особи від спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК) та аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК) полягає у використанні аудіо-, відеозаписуючих пристроїв, установлених всередині публічно недоступних місць для фіксації поведінки особи

1. Цилюрик І. І. Негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 8. С. 289.

2. Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 . URL: https://zakon.rada.gov.ua

Ілона Малицієвська
приватний адвокат

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРИВАТНОЇ ТА ДЕРЖАВНОЇ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сьогодні розбудова в Україні демократичної, правової, соціальної держави потребує вирішення проблем політичного, економічного, соціального і культурного характеру. Пріоритетними серед них є проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина, оскільки вирішення зазначених питань виступає одним із головних критеріїв оцінки ефективності реформування всіх сфер суспільного життя. В цьому аспекті розвиток нотаріальної діяльності є ключовим в системі реалізації прав людини та громадянина. Отже, наміри України з приводу становлення як розвиненої правової європейської держави обумовлюють проведення численних правових реформ у різноманітних сферах життєдіяльності суспільства. Це стосується і сфери нотаріальної діяльності, як важливого правового механізму забезпечення реалізації прав та обов'язків суб'єктів права, правової охорони та досудового захисту прав та інтересів громадян, підприємств та організацій. З огляду на це, набуває особливого значення питання належного нормативно-правового забезпечення діяльності нотаріусів у нашій державі.

Приступаючи до вирішення поставлених завдань, відзначимо, що в Україні правова реформа у сфері нотаріату відбувається шляхом прийняття нових нормативно-правових актів, спрямованих на урегулювання нотаріальної діяльності, внесення змін та доповнень до існуючих, а також таких, що визначають напрямки реформування вітчизняної системи нотаріату. Відповідно, настання того чи іншого етапу правової реформи слід пов'язувати із прийняттям основних нормативних актів, які вплинули на становлення та розвиток правового забезпечення нотаріальної діяльності [1, с. 395]. Початок правової реформи у сфері нотаріату, а отже і її перший етап, як відомо, пов'язується із прийняттям 2 вересня 1993 р. Закону України «Про нотаріат», яким було змінено існуючу організаційну структуру побудови нотаріату в Україні [2, с. 91]. Його основним здобутком було запровадження інституту приватного нотаріату. Нові принципи нотаріальної діяльності, які були закладені цим законом дозволили вирішити організаційні проблеми стосовно

нотаріального забезпечення суб'єктів цивільно-правових відносин та дозволили державі практично зняти із себе більшість організаційних питань і матеріальних витрат у цій сфері. Внаслідок прийняття названого нормативного акту у сфері нотаріату відбулись докорінні зміни не лише у кількісному, а й у якісному вимірі, зокрема, це стосується: зростання рівня самосвідомості у нотаріальному співтоваристві та відповідальності перед всіма суб'єктами цивільно-правових відносин; підвищення професіоналізму нотаріусів; збільшення чисельності приватних нотаріусів, які в більшості випадків значно краще матеріально-технічно оснащені, ніж державні нотаріальні контори; оперативності обслуговування громадян, підприємств, установ та організацій тощо [3, с. 47].

Законодавство про нотаріат – це структурована система правових норм, предметом регулювання яких є правовідносини, що виникають в організаційній побудові нотаріату, нотаріальному процесі та регламентують процедуру вчинення нотаріальних проваджень. До таких актів слід віднести спеціальні нормативні акти: Закон України «Про нотаріат», Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, Положення про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах тощо. Вагомим для регулювання нотаріальної діяльності нормативно-правовим актом, на нашу думку, є також Наказ Міністерства Юстиції «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» від 22.12.2010 № 3253/5.

До системи правового регулювання належать також такі нормативно-правові акти Міністерства Юстиції України: Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5); Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування (Наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2011 р. № 3306/5); Про затвердження Положення про державний нотаріальний архів (Наказ Міністерства юстиції від 18.05.2009 № 870/5); Про затвердження Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності (Наказ Міністерства юстиції України від 22.03.2011 № 871/5); Про затвердження правил ведення нотаріального діловодства (Наказ Мінюсту України від 22.12.2010 р. № 3253/5); Про порядок вчинення нотаріальних дій, не передбачених законодавством України (Лист Мінюсту України від 28.02.94 р.).

Практика застосування Закону України «Про нотаріат» довела його недосконаліть. Зокрема, до його основних недоліків та проблем, які він зумовив, можна віднести: застарілий підхід до урегулювання нотаріальної діяльності внаслідок його орієнтації на радянську концепцію правового забезпечення суспільних відносин; невідповідність окремим положенням Конституції України, яку було прийнято пізніше, ніж цей закон, у 1996 р.; обмеження приватних нотаріусів щодо вчинення нотаріальних дій; значне зростання кількості приватних нотаріусів поряд із зменшенням державних, що

призвело до соціальної напруги в суспільстві, у тому числі, у зв'язку з неможливістю отримання громадянами окремих видів нотаріальних послуг щодо оформлення спадкових прав та вжиття заходів з охорони спадкового майна; відсутність закріплення гнучкої системи заходів впливу на нотаріусів у разі порушення ними законодавства під час вчинення нотаріальних дій та ін. [4, с. 975].

Як свідчить аналіз, в незалежній Україні правове регулювання нотаріальної діяльності перебуває в стадії постійного реформування, свідченням чого є динамічний процес законодавчих пропозицій та законодавчих змін у цій сфері. Якісно нове законодавство, яке регламентує діяльність нотаріату в Україні, спричинено об'єктивними закономірностями розвитку суспільства, головна з яких полягала у забезпеченні охорони приватної власності, що формується як одне з основних конституційних прав громадян і організацій, створенні умов, за яких власник на свій розсуд і бажання міг володіти та розпоряджатися своїм майном.

Низький рівень нормативно-правового забезпечення нотаріальної діяльності та численні проблеми на практиці, які мали місце внаслідок прийняття розглянутого нормативно-правового акту, обумовили необхідність продовження правової реформи у цій сфері [5, с. 21].

Вирішення наведених та інших проблем сучасного нормативно-правового забезпечення нотаріальної діяльності можливе шляхом проведення комплексної систематизації законодавчих положень та положень підзаконних правових актів [6, с. 143]. У такому ракурсі слід підтримати тезу щодо необхідності прийняття двох загальних нормативно-правових актів внаслідок проведеної систематизації, а саме: Закону України «Про організацію нотаріату» (або «Про організацію нотаріальної діяльності в Україні») та Нотаріального процесуального кодексу [7, с. 30]. Безумовно, такий крок дозволить комплексно врегулювати окремо питання організації системи нотаріату в Україні та окремо врегулювати усі процедурні аспекти здійснення нотаріальної діяльності, а отже і вирішити проблеми дублювань, прогалин, колізій законодавства тощо.

Найбільш ефективним завершенням нотаріальної реформи могло би стати прийняття Закону «Про організаційні засади діяльності Нотаріату України», в якому треба закріпити основні поняття нотаріальної діяльності, завдання нотаріату, більш чіткі гарантії нотаріальної діяльності і позначити систему доступу до професії, рамки дисциплінарної та адміністративної відповідальності, а також визначити статус і компетенцію регіональної і центральної нотаріальної палати, а також прийняття «Нотаріально-процесуального кодексу України» [8, с. 569].

В спеціалізованій літературі зазначають, що «Нотаріально-процесуальний кодекс» має навести лад у системі підзаконних нормативних актах, якими користуються нотаріуси в своїй діяльності. Такий похід у повній мірі відповідав би вимогам ст.ст.8, 92 Конституції України, в якій встановлено,

що організація діяльності нотаріату визначається виключно законами, що могло би посилити захист прав та інтересів громадян і підвищити професійну відповідальність нотаріусів [9, с. 972].

Таким чином, у системі прав і свобод людини і громадянина право кожної людини на правову допомогу займає важливе місце. При цьому нотаріат поряд з іншими інститутами забезпечує реалізацію цього конституційного права громадян. Наша держава докладає достатньо зусиль для реалізації права особи на отримання правової допомоги, спираючись на досвід зарубіжних країн. Не дивлячись на тривалу правову реформу, сучасний стан нормативно-правового забезпечення нотаріальної діяльності характеризується наявністю численних проблем та недоліків. Перспективою його розвитку має стати проведення систематизації положень нормативних документів у цій сфері, що дозволить вирішити розглянуті проблеми.

1. Клименко О. М. Новий нотаріат України. *Часопис Київського університету права.* 2015. № 2. С. 395-396.
2. Черниш В. Шляхи розвитку та вдосконалення нотаріальної діяльності в Україні: прогалини законодавчої регламентації. *Юридична Україна*. 2016. № 5-6. С. 90-95.
3. Нелін О. Реалії сучасного нотаріату на шляху до сталого функціонування окремого інституту захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. *Юридична Україна*. 2016. № 7-8. С. 46-50.
4. Шишленко В. Г. Правове регулювання та організація нотаріату України. *Форум права*. 2010. № 4. С. 971–975.
5. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотаріат: перспективи унормування, законодавство, судова практика / В. В. Комаров, В. В. Баранкова. Харків : Право, 2008. 536 с.
6. Нечипорук С. В. Проблеми та перспективи розвитку нормативно-правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні. *Часопис Київського університету права.* 2014. № 4. С. 143-146.
7. Ільєва Н. В. Основні напрямки розвитку правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні. *Юрист України*. 2011. № 3 (16). С. 27–31.
8. Долинська М. С. Законодавство України про нотаріат: характеристика та особливості. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 63. С. 568-575.
9. Шишленко В. Г. Правове регулювання та організація діяльності нотаріату України. *Форум права*. 2010. № 4. С. 971-975.

Станіслав Перемітько
сертифікований
інженер-землевпорядник

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ, ЩО ВИНИКЛИ, ІЗ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН

Розвиток ринкових відносин в економіці України зумовив необхідність використання загальновизнаних організаційно-правових форм підприємницьких структур, таких як господарські товариства. Господарські товариства є найбільш оптимальною організаційно-правовою формою для стабільного майнового обороту, а ефективний і всебічний захист прав та охоронюваних законом

інтересів учасників господарських відносин є обов'язковою умовою функціонування господарських товариств. Правове регулювання створення, діяльності, управління та припинення такої діяльності суб'єктів господарювання є пріоритетним у контексті державно-правового розвитку будь-якої країни. При цьому сектор бізнесу набуває все більшого значення в державі. У зв'язку з цим питання розгляду та вирішення спорів, що виникають з корпоративних відносин, набуває особливого значення.

Загалом, корпоративне право можна коротко визначити як сукупність правових норм, що регулюють відносини між товариством та його акціонерами (корпоративні правовідносини). Коло питань у цій сфері досить широке і має принципове значення [1, с. 84]. Тут ми хотіли б зосередитися на деяких проблемах, які перешкоджають формуванню норм корпоративного права. Це насамперед, особливості вирішення спорів, що виникають з корпоративних відносин.

Корпоративні спори – це спори, що виникають між учасниками товариства і стосуються суперечок, розбіжностей або порушень корпоративних прав під час вчинення правочинів щодо розпорядження акціями, інвестиціями чи корпоративними правами або створення, діяльності, управління та припинення юридичних осіб.

Звідси випливає, що корпоративні спори можна поділити на дві категорії:

– корпоративні спори із правочинів щодо розпорядження акціями, частками чи корпоративними правами. Це такі спори, які породжені договірним зобов'язанням і стосуються прав та обов'язків лише учасників корпоративного договору. Такий спір може виникати як між учасниками юридичної особи, так і між юридичною особою та її учасниками;

– внутрішні корпоративні спори, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням юридичної особи, що зачіпають як інтереси, права та обов'язки учасників товариства, так і правовий статус компанії (оскарження рішення загальних зборів буде внутрішнім корпоративним спором) [2, с. 79].

Особливістю конфлікту інтересів, що призводить до корпоративних спорів є те, що суперечливість цих інтересів містить у собі одночасно і їх єдність, наявність загальнокорпоративного інтересу [3, с. 155]. Таким чином, це і відрізняє корпоративні конфлікти та корпоративні спори від всіх інших (господарських) спорів. Цікавим є те, що такі спори передбачають в першу чергу арбітражну форму вирішення спору, тобто таку, що орієнтована на примирення сторін, досягнення погодженого ними рішення спору. Вирішення спору досягається згодою між сторонами конфлікту.

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 20 ГПК господарським судам підвідомчі справи, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов’язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів [4].

І. Лукач зазначає, що виключна підсудність унеможливлює альтернативні шляхи розгляду корпоративних спорів [5, с. 66], оскільки п. 3 ст. 20 ГПК визначає виключну підсудність корпоративних спорів господарським судам. З цього приводу виникають проблемні моменти під час вирішення спорів.

О. Красота зауважує, що дійсно, арбітражна, недержавна форма вирішення корпоративних спорів, в силу їх специфіки, є найбільш адекватною природі корпоративних відносин. Отже, крім господарських судів, корпоративні спори можна було б ефективно вирішувати або на етапі досудового їх вирішення, або розв'язання альтернативними методами із залученням двох типів посередників – третейських судів та медіаторів [3, с. 156]. Так, розв'язання корпоративних спорів на етапі досудового їх вирішення є найоптимальнішою моделлю. З приводу цього способу зазвичай немає проблематики в вирішенні корпоративного спору. Що стосується третейських судів, то є багато невирішених питань. Зокрема, третейські суди є недержавними органи, що виносять свої рішення від власного імені. Обов'язковою вимогою до кандидатури третейського судді є схвалена як позивачем, так і відповідачем у справі кандидатура. Тільки в цьому випадку рішення такого судді визнається легітимним і може бути передано на виконання до державної виконавчої служби. Однак таке схвалення носить оціночний та рекомендаційний характер.

У свою чергу, медіація – це сприяння третьої сторони двом (або більше) іншим у пошуках компромісної угоди в конфліктній ситуації. Головними принципами, які становлять основу посередництва (медіації), є нейтральність посередника та самовизначення сторін: сторони самі мають знайти взаємоприйнятний варіант вирішення конфлікту або суперечки [3, с. 156]. Обрані тактики та способи для врегулювання спору медіатором залежать від конкретних ситуацій. Таким чином, роль медіатора суттєво відрізняється від третейського судді, який обов'язково повинен винести рішення. Медіація є гарантією вирішення справи досягненням згоди між конфліктуючими сторонами [6, с. 60].

Варто зазначити, що неоднозначна практика щодо підвідомчості даної категорії спорів призводить до труднощів вирішення корпоративних спорів. Так, у чинному законодавстві зазначається, що господарським судам підвідомчі справи, що виникають із корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником. У зв'язку з цим слід зауважити, що спори, пов'язані з діяльністю інших юридичних осіб, що виникають з корпоративних відносин, де хоча б однією зі сторін спору є фізична особа, підвідомчі загальним судам. Спори за участі спадкоємців учасників господарського товариства, які ще не стали учасниками господарського товариства, є також підвідомчими загальним судам. Таким чином, на сьогодні чинне законодавство частину фактично корпоративних чи пов'язаних з ними спорів, залишило у підвідомчості загальних судів, що спричиняє можливість розбіжностей у практиці загальних і господарських судів, а також прийняття взаємовиключних рішень. Таке становище потребує негайного врегулювання на законодавчому рівні.

Таким чином, важливою передумовою функціонування суб'єкта

господарювання є ефективний та всебічний захист охоронюваних законом прав та інтересів учасників господарських відносин. Деякі питання, пов'язані з вирішенням господарських спорів, залишаються неврегульованими. У цьому контексті існує нагальна потреба у реформуванні процедур арбітражу та медіації. На законодавчому рівні необхідно врегулювати систему підвідомчості корпоратичних спорів, щоб не було неузгодженості між практикою загальних судів та господарських судів. Також пропонується дозволити альтернативні методи вирішення корпоративних спорів, які призводять до досягнення згоди між сторонами, що сперечаються.

При вдосконаленні правових механізмів вирішення спорів, що виникають у партнерствах, слід обов'язково враховувати зарубіжний досвід. Вирішення цих питань не лише покращить сучасний стан українського законодавства та оптимізує процес вирішення спорів, але й стане важливим кроком на шляху до покращення розгляду відповідних справ та прийняття правильних рішень у спорах. Реформа системи вирішення корпоративних спорів передбачає її подальший розвиток та вдосконалення з метою забезпечення ефективного та всебічного захисту прав суб'єктів господарювання.

1. Спасибо-Фатєєва І. Вчення про корпоративні права і цивілістична доктрина. *Право України*. 2014. № 6. С. 84–92.

2. Смірнов Г. Арбітрабельність корпоративних спорів: особливості правового регулювання в Україні та іноземних державах. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 78-83.

3. Красота О. І. Підвідомчість спорів, що випливають з корпоративних відносин, і їх вирішення. *Європейські перспективи*. 2013. № 3. С. 155-158.

4. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.

5. Лукач І. В. Альтернативні шляхи вирішення корпоративних спорів. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3 (9). С. 66-76.

6. Смірнов Г. Корпоративні права: поняття та правова природа. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 59-67.

Олена Пришляк
юрисконсульт ТОВ «НВП «ОПТІ»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИПИНЕННЯ НЕПРАВОМІРНИХ ДІЙ ПРЕДСТАВНИКІВ ДПС УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС

У воєнний час підприємства україни стали перед серйозними випробуваннями: з однієї сторони, спричиненими тяжкими наслідками руйнівної ворожої агресії, з іншої – не менш агресивного тиску представників податкової служби України.

Основним важелем мотивації суб’єктів господарювання закривати діяльність та здійснювати релокацію бізнесу став податок на додану вартість через систему зупинення реєстрації податкових накладних.

Основними проблемами для підприємств україни стали:

- усі виробники продукції підпали під масові зупинення податкових накладних як такі, що повинні на постійній основі підтверджувати джерела походження товарів, які вони виробляють і реалізують, що фактично перетворилося на безперервну документальну перевірку діяльності підприємства, тобто стало шоковою терапією для бізнесу;
- при поданні документів для підтвердження легальності та дійсності господарської діяльності щодо товарів, які продаються, податкова служба невмотивовано відмовляє у реєстрації податкових накладних і висуває все нові і нові вимоги, не підтверджуючи задоволення попередніх;
- зупинення реєстрації податкових накладних викликало вимушений безпідставний та відтік коштів, призначених для господарської діяльності, у державний бюджет на рахунки податку на додану вартість. такий відтік на рахунки податку на додану вартість є не результатом діяльності підприємства, а вимушена плата державі як можливість продовжувати діяльність;
- податкові службовці у судових процесах зайняли позицію, що судова влада не має права втручатися в їх діяльність, коли суб'єкт господарювання звертається до суду з вимогою визнати рішення податкової служби протиправними;
- постійною практикою податкової служби стали подання по кілька разів за однією і тією є справою апеляційних скарг та касаційних скарг, за якими суд відмовляє, оскільки вони не відповідають чинному законодавству;
- судова практика показала, що судові рішення у 80-85% приймаються на користь платників податків. однак, враховуючи важкий економічний стан підприємств, викликаний через складності воєнного часу та витік коштів до бюджету під тиском податкової служби, суб'єкти малого бізнесу не мають фінансової можливості постійно звернутатися за правовою допомогою, щоб захистити свої інтереси;
- податкова служба нерідко звертається до заходів тиску до бізнесу, вимагаючи здійснювати переплати по податкам не зважаючи на фінансовий стан підприємства. у разі неможливості виконувати вимоги податкова служба виписує протиправні штрафи фактично нівелюючи можливість адміністративного оскарження, спонукаючи звертатися до суду тим самим зловживаючи процесуальними правами;
- складні умови ведення бізнесу, такі як вимкнення електроенергії, ракетні обстріли і т.д. не беруться до уваги податковою службою як причина суб'єктом господарювання невчасного виконання своїх обов'язків;
- звернення бізнесу до президента україни з петицією щодо прийняття заходів із зупинення блокування податкових накладних не отримало результатів;
- рада бізнес-омбудсмена завантажена питаннями вирішення проблем з податковою, так 71% від усіх скарг становить проблема безпідставного руйнуючого бізнес блокування податкових накладних;
- у податковій службі спостерігається плинність кадрів. притягнення до відповідальності податкових службовців ускладнюється постійним

оскарженням податковими службовцями рішень суду щодо неправомірності їх дій (по кілька разів адміністративних та касаційних скарг подаються, тобто зловживання процесуальних прав) та фінансуванням підприємцем правничий послуг;

- майже щомісячне оновлення податкових форм звітності та неможливість вчасної програмної реалізації цих змін податковою службою призводить до посилення стресового стану бізнесу у роботі з вчасного подання податкової звітності не зважаючи на проблеми з електропостачанням та ракетними обстрілами. постійні оновлення звітностей не відображають реальних потреб контролю, однак посилюють тиск на бізнес.

Внаслідок таких дій спостерігається закриття середнього бізнесу серед виробників, розширення малих кустарних виробництв з уникненням офіційних оплат праці та зловживанням права не сплачувати податки підприємцями під час воєнного стану.

Наталія Бєльчєва
ад'юнкт Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У Конституції України [1] закріплено, що кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Через спалах COVID-19 в Україні протягом останніх трьох років, у вищих навчальних закладах було впроваджено дистанційне навчання.

Дистанційне навчання – новий засіб реалізації процесу навчання, в основі якого використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, які дозволяють навчатися на відстані без особистого контакту між викладачем і студентом. Дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна очною, вечірньою, заочною та екстерном, що реалізується, в основному за технологіями дистанційного навчання [2].

Для безперервного навчального процесу та здобуття якісної освіти можуть бути задіяні різні види дистанційного навчання:

- Відеоконференції – найбільш популярний та ефективний вид навчання. У процесі якого можна бачити один одного, спілкуватися, ставити запитання, відповідати. Такий вид навчання проводиться з використанням

платформи ZOOM, Googie Meet, у Viber тощо.

- Аудіоконференції – вид проведення занять віддалено, в процесі якого спілкування відбувається у формі телефонної розмови, проведення аудіоконференції у Viber, WhatsApp.
- Асинхронно – даний вид навчання передбачає абсолютно самостійну роботу, згідно з яким групові заняття онлайн не передбачаються.
- Вільний графік – передбачає ще відсутність між педагогом та студентом. Відповідно до такого виду навчання терміни здачі завдань не встановлюються щотижня, а узгоджуються індивідуально.

Характерними рисами такого навчання є гнучкість, модульність, паралельність, велика аудиторія, економічність, технологічність.

Ще на початку 70-х років минулого століття у Європі дистанційне навчання набуло інтенсивного розвитку. Це пов'язане зі створенням низки відкритих університетів – університет дистанційної освіти. На теперішній час, кожна європейська країна має декілька навчальних закладів, що реалізують дистанційні програми.

Розвиток дистанційного навчання в Україні почав прискорюватися з ухваленням Законів «Про Національну програму інформації» [3]., «Положення про дистанційне навчання» та впровадженням кредитно-модульної системи навчання [2].

Ці документи передбачають розвиток освіти на основі нових прогресивних концепцій, впровадження в навчально-виховний процес новітніх педагогічних технологій і науково-методичних досягнень, створення нової системи інформаційного забезпечення освіти, входження України в трансконтинентальну систему комп'ютерної інформації.

Отже, навчання онлайн може бути таким же ефективним, як і традиційна форма здобуття освіти [4]. Для цього, окрім технічних навичок, викладачу необхідно:

- Налагодити комунікацію зі студентами на відстані.
- Налагодити комунікацію зі батьками студентів.
- Грамотне застосування дистанційних технологій зі відповідними методичними підходами.
- Забезпечити взаємодію між студентом і викладачем.
- Володіти низькою професійних і особистих компетентностей, з метою зацікавити, мотивувати, організувати студентів з першого по останній курс.
- Організувати повноцінний освітній процес із використанням цифрових технологій, тощо.

В свою чергу, основною вимогою здебільшого до студентів є встигнути виконати роботу у встановлений термін.

Дистанційна освіта передусім – це економія часу та гнучкість навчання: без привязки до конкретного місця і часу, темп вивчення курсу (окремого матеріалу) залежить від самого студента. Також перевагою є соціальна рівноправність, тобто рівні можливості здобуття освіти незалежно від стану здоров'я, місця постійного проживання матеріального забезпечення. Дистанційна форма навчання підходить майже всім, тому що дає можливість

грамотно поєднувати навчання та повсякденне життя [4].

Отже, за останні три роки дистанційна форма, як новий вид навчання в Україні, пройшла шлях від точкового явища, що викликало певні пересторогі, до звичайного для кожного закладу вищої освіти способу організації освітнього процесу, має свої переваги і відкриває перед нами нові форми і формати роботи.

1. Конституція України. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/Text.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне невчання». URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text.
3. Закон України «Про Національну програму інформації». URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр#Text.
4. Дистанційне навчання у вищій школі: переваги, недоліки, перспективи. Шевчук Г.Й. URL http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/34659.

Юрій Голик
аспірант Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПІДЗВІТНІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Реформа децентралізації влади, що є частиною євроінтеграційного курсу, об'єктивно пов'язана із рецепцією кращих практик функціонування місцевої влади в зарубіжних країнах, особливо тих, які відносяться до європейських об'єднань, де політико-правові цінності мають аксіологічні підвалини демократичного устрою. Поєднання інструментів упровадження реформи місцевого самоврядування із елементами зарубіжного досвіду корисне з точки зору визначення оптимальної для України моделі місцевого самоврядування, і це є нагальним науково-теоретичним та практичним завданням. Від його вирішення залежить якість використання економічного і соціального потенціалу територіальних громад, активізація участі населення у вирішенні питань місцевого значення.

У теорії права окремі аспекти принципу підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування досліджували Г. Атаманчук, О. Батанов, М. Баймуратов, П. Ворона, М. Кащишин, О. Кузьменко, А. Лазор, С. Лисенков, М. Орзіх, О. Фрицький, О. Чернеженко, О. Чернецька та ін. Різні форми підзвітності та відповідальності місцевої влади в зарубіжній науці вивчали К. Альба, А. Веттер, Г. Вулман, Н. Гіллард, Дж. Стокер, Дж. Хессе, Ф. Фукуяма, Л. Шарп та ін.

Підзвітність є поняттям, що лежить в основі ефективної місцевої влади, оскільки стосується надання якісних послуг в найбільш важливих для населення сферах життєдіяльності. У широкому розумінні підзвітність являє собою дотримання процесів, структур і правил, які гарантують, що особи, які

займають державні посади, діють в інтересах суспільства, а не у власних інтересах. В країнах зі сталою демократією підзвітність є важливою ознакою ефективного місцевого врядування, що визначає поведінку державних посадових осіб з метою своєчасного інформування про свою діяльність і забезпечення справедливого ставлення до громадськості. Підзвітність допомагає чиновникам не забувати кого вони представляють, приймати корисні рішення в інтересах громади, залучати людей до оцінювання цих рішень. Більш того, з аналізу деяких зарубіжних досліджень можна зробити висновок, що підзвітність розглядається як додатковий запобіжник можливих корупційних проявів з боку представників місцевої влади. Періодична реалізація визначених законом форм підзвітності може допомогти стримати найгірші випадки перевищення повноважень і приймати більш відповідальні та справедливі рішення. Навіть там, де корупція не є поширеною, відсутність підзвітності може підірвати довіру суспільства до місцевої влади [1, с. 2].

Досвід у проведенні реформи децентралізації багатьох країн Європи, зокрема тих, які перебували у «соціалістичному таборі», переконує, що підзвітність може призводити до створення позитивного середовища, де визнається, що громадяни та інші зацікавлені сторони сприяють якості процесу прийняття рішень. У поєднанні з інструментами участі громадян підзвітність може допомогти переконатися, що особистий досвід громади, знання та ретельний аналіз ситуації додають цінності та зміцнюють рішення, прийняті посадовими особами органів місцевого самоврядування. Самі посадові особи мають бути обізнаними про той бік підзвітності, що передбачає моніторинг декларацій про активи обраних чи призначених представників місцевої влади. Знання та розуміння законодавчої та інституційної бази з питань підзвітності є важливими, якщо обрані представники хочуть стати зразком для наслідування політичної чесності.

Зміст поняття «підзвітність» в теоретичних розробках зарубіжних і вітчизняних авторів має різні смислові відтінки. Підзвітність передбачає, що органи і посадові особи, які організовують застосування механізмів, повинні, по-перше, звітувати про використання інструментів і врахування пропозицій громадськості та причин їх неврахування; по-друге, створювати та висвітлювати інформацію так, щоб була можливість для внутрішнього та зовнішнього моніторингу [2, с. 315]. В деяких вітчизняних джерелах підзвітність органів місцевого самоврядування допускає використання таких інструментів як аудит, кодекс етики, нагляд [3, с. 32]. О. Петришин, описуючи досвід впровадження реформи місцевого самоврядування в Латвії [4], аналізує питання підзвітності місцевої влади через адміністративний нагляд, поєднуючи, таким чином, питання підзвітності і відповідальності. Схожу позицію демонструє С. Сприндис: «підзвітність базується на праві громадян на інформацію, що має на увазі в тому числі і відповідальність (як політичну, так і адміністративну) політиків» [5, с. 42]. При застосуванні інституту відповідальності органів місцевого самоврядування мають бути визначені конкретні механізми: 1) скасування рішень органів місцевого самоврядування у випадку порушення процедури чи незастосування інструменту там, де це

обов'язково; 2) притягнення до юридичної відповідальності службовців, посадових осіб та депутатів [6, с. 7; 7]. Очевидно, що не маючи детального нормативного вираження, принцип підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб, визначений в ст. 4 Закону України «Про органи місцевого самоврядування в Україні», в законодавстві і практиці зарубіжних країн може тлумачитися у різний спосіб. Тому одним із наукових завдань постає визначення типових для провідних країн світу особливостей його інтерпретації і реалізації, зважаючи на застосування цього досвіду у національній правотворчості.

Підзвітність допомагає забезпечити справедливість, ефективність прийняття рішень і розподілу ресурсів, що, у свою чергу, сприяє процвітанню демократії, економіки та суспільства. З цією метою Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи прийняв *Європейський кодекс поведінки для всіх осіб, залучених до місцевого та регіонального управління*, заохочуючи місцеві та регіональні органи влади та асоціації місцевих і регіональних органів влади розробляти відповідні освітні програми в управління доброчесністю та надавати консультативні послуги, щоб допомогти своєму персоналу визначити та вирішити потенційні етичні зони ризику та ситуації конфлікту інтересів. В статті 4 Кодексу поняття підзвітності розкривається через відповідальність, або, як мінімум, у невід'ємному їх поєднанні: «усі учасники несуть відповідальність за свої рішення та дії та мають бути готові надати їх детальне обґрунтування». Підзвітність відноситься до інституціонального процесу, який визначає, хто за що і перед ким відповідає. Підзвітність – це нормативна основа для ретроспективної оцінки індивідуальної чи інституційної поведінки [8].

Таким чином, Україна перебуває на визначальному етапі реформи децентралізації, що має принципово змінити підходи до соціального призначення місцевого самоврядування, законодавчого регулювання діяльності органів місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів. З огляду на це має відбутися посилення функціональної ролі органів місцевого самоврядування у поєднанні із підзвітністю та відповідальністю за свою діяльність. Підзвітність передбачає, що органи і посадові особи місцевого самоврядування повинні звітувати про свою діяльність із врахуванням пропозицій громадськості шляхом надання інформації через відповідні засоби так, щоб була можливість для внутрішнього та зовнішнього моніторингу. Підзвітність має розглядатися у поєднанні із відповідальністю. В країнах Європи, де досвід місцевого врядування по праву вважається універсальним, діяльність місцевої влади спирається на правову систему, що включає норми міжнародного та національного права. Отже, доводиться говорити про те, що правове регулювання місцевого врядування в частині реалізації принципу підзвітності та відповідальності його органів обумовлене дією міжнародних угод універсального та регіонального значення. Це питання набуває все більшої актуальності, адже при реалізації елементів певної моделі врядування місцева влада має орієнтуватися на універсальні норми, особливо це характерно для європейських країн, де право утворює окрему щільну правову систему, воліючи

розповсюдити стандарти місцевого самоврядування на усі країни-члени тих чи інших європейських об'єднань. Така уніфікованість обумовлена намаганням створити і забезпечити впровадження стандартів надання якісних та ефективних послуг населенню на місцях, необхідністю визначити чіткі критерії підзвітності та, як наслідок, підвищити ефективність в діяльності суб'єктів місцевого самоврядування відповідно до стандартів демократичного управління процесами на місцевому рівні.

1. Iñaki Albisu Ardigó, "Local government accountability mechanisms" (2019): U4 AntiCorruption Resource Centre, Chr. Michelsen Institute. URL: https://www.u4.no/publications/local-government-accountability-mechanisms.

2. Чернеженко О. М. Конституційні основи місцевого самоврядування в державах-учасницях Європейського Союзу і в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2019. 521 с.

3. Комарова К., Ковальчук Н. Ключові принципи забезпечення транспарентності в діяльності органів місцевого самоврядування. *Аспекти публічного управління*. Том 9 № 2 2021. С. 28-34.

4. Петришин О. О. Реформа місцевого самоврядування: досвід Латвії. *Інформація і право*. № 2(33)/2020. С. 158-169.

5. Сприндис С. І. Організація місцевого самоврядування у країнах ЄС з огляду на досвід Франції та Польщі. *Часопис цивілістики*. Вип. 39. С. 41-49. URL: http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/view/379/424.

6. Лациба М. В., Лукарія І. М., Ващук-Огданська О. Д. Місцева демократія в Україні: нові стандарти. Київ: Агенство «Україна», 2013. 236 с.

7. Лендьел М. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи: монографія. Ужгород: Мистецька лінія, 2011. 688 с.

8. European Code of Conduct for all Persons Involved in Local and Regional Governance. 35th SESSION Report CG35(2018)12final. 7 November 2018. URL: https://rm.coe.int/16808d3295.

Олександр Горошинський
аспірант Національної академії
внутрішніх справ

КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Однією з гарантій успішного функціонування демократичної, правової держави та громадянського суспільства є належне створення умов ефективної діяльності державного апарату влади та управління. Здійснення державою правоохоронної функції є однією з найважливіших форм її діяльності, від якої багато в чому залежить упорядкованість всієї системи державної влади. Оскільки неможливо уявити собі розвиток демократичної держави в таких умовах, коли права та свободи людини порушують ті, хто їх повинен захищати. На сьогодні, в умовах воєнного стану, однією із актуальних проблем

суспільства є протидія злочинам у сфері службової діяльності. Найбільш нагальним завданням є розробка ряду заходів щодо уникнення перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу та удосконалення нормативно-правової бази з даного питання. У зв'язку з цим важливе значення має аналіз кваліфікуючих ознак перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21 лютого 2014 р. стаття 365 Кримінального кодексу України (*далі* – КК України) була викладена в новій редакції [1]. Частиною 1 якої передбачено, що умисні дії працівника правоохоронного органу, що явно виходять за межі його прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб та окремих громадян є перевищенням влади або службових обов'язків [2]. Отже, як бачимо, законодавцем закріплено нормативне визначення досліджуваного діяння.

Для кваліфікації діяння, передбаченого ст. 365 КК України, важливу роль відіграють його кваліфікуючі ознаки. Зокрема, насильство або погроза застосувати насильство; застосування зброї; болісними діями й такими, що принижують гідність особи; за відсутності ознак катування (ч. 2 ст. 365 КК України); насильство; фізичний та психічний вплив (ч. 3 ст. 365 КК України). Ми поділяємо позицію українських вчених про те, що у зазначеному випадку, обов'язковою умовою кваліфікації дій тільки за ч. 2 ст. 365 КК є вчинення передбаченого тут перевищення влади за відсутності ознак катування (ст. 127 КК України) [3, с. 551]. Таким чином, згідно з ч. 2 ст. 365 КК України відповідальність настає за наявності всіх ознак злочину, передбачених ч. 1 ст. 365 КК України, і хоча б однієї з кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 цієї статті, але за відсутності катування.

З огляду на вищезазначене, можемо констатувати, що карається санкціями ч. 2 ст. 365 КК України перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, за умови що його поєднання, по-перше, із насильством або погрозою його застосування; по-друге, застосуванням зброї чи спеціальних засобів; по-третє, болісними й такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями. Але обов'язковою умовою законодавець закріпив відсутність ознак катування під яким розуміється умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб [2].

Водночас варто наголосити, що постановою Верховного Суду України «Про судову практику в справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15 передбачено, що, з одного боку, якщо у випадку перевищення влади або службових повноважень фізичне насильство полягало в катуванні (ч. 1 ст. 127 КК України), вчинене діяння кваліфікується відповідно до ч. 2 ст. 365 КК України. З іншого боку, якщо катування містило ознаки злочину за ч. 2 ст. 127 КК України, дії службової особи кваліфікуються за сукупністю злочинів (ч. 2 ст. 127 і ч. 2 ст. 365 КК України) [4].

Своєю чергою, у частині 3 статті 365 КК України кваліфікуючою ознакою законодавець виокремлював тяжкі наслідки. Проаналізувавши наукову юридичну літературу та матеріали судової практики, щодо розуміння тяжких наслідків при перевищенні влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, варто зазначити, що вони можуть полягати у настанні: а) фізичної шкоди: спричинення середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом або більше особам, необережне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, спричинення смерті, доведення до самогубства; створення аварійної ситуації, що потягла людські жертви; б) матеріальної (майнової) шкоди: шкода, яка у двісті п’ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; в) порушення нормальної діяльності підприємства, установи та організації: розвал діяльності підприємства, установи, організації, їх банкрутство; наслідки, які суттєво ускладнюють відносини з іншими державними або міжнародними організаціями й підривають авторитет держави або її окремих органів на міжнародній арені тощо; г) моральної шкоди: найбільш серйозні порушення конституційних або інших законних прав громадян [4].

Вищевикладене свідчить про необхідність розробки подібних проблем та формування чіткої концепції побудови системи кваліфікаційних ознак перевищення влади або службових обов’язків. Розробка даних питань дозволить значною мірою стимулювати інноваційний розвиток науки кримінального права.

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції: ЗаконУкраїни від 21 лютого 2014р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/746-vii(дата звернення 17.09.2022)

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341–III. Редакція від 19.0682022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення 29.09.2022)

3. Сухонос В.В., Білокінь Р.М., Сухонос В.В. (мол.) Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. В.В. Сухоноса. Суми: ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2020. 672 с.

4. Про судову практику в справах про перевищення влади або службових повноважень: Постанови Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text (дата звернення 06.10.2022)

Медяник Інна Сергіївна
аспірант Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИРОБЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ПИТАНЬ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Важливими ознаками держави є державний суверенітет та державна територія, на якій саме держава здійснює верховенство. Саме держава має виключне право користуватися даною територією, самостійно здійснювати державну владу відповідно до норм міжнародного та національного права. Недоторканість та цілісність державної території є важливим принципом міжнародного права та засадою відносин між цивілізованими державами. Проте військова агресія з боку росії, проведення окупаційними адміністраціями на тимчасово окупованих територіях псевдо референдумів не тільки створили загрозу державному суверенітету України, але й порушили територіальну цілісність нашої держави, що вимагає не тільки усунення військової агресії, і відновлення територіальної цілісності нашої держави, але й вироблення дієвої і ефективної державної політики щодо деокупації та реінтеграції окупованих територій. Сьогодні вироблення концептуальних засад такої політики є доволі актуальним завданням, що в подальшому дозволить відновити не тільки політичний лад, економіку та ідеологію на тимчасово окупованих територіях, але й створити необхідні соціально-гуманітарні умови для нормального життя громадян України.

У зв'язку з цим постає питання про те, якою має бути державна політика з питань деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Окремі засади державної політики щодо деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій закладені у низці міжнародних документів ООН, ПАРЄ тощо, серед яких варто відмітити такі, як резолюції Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН (резолюції 68/262 «Територіальна цілісність України» [1] та рішення КМРЄ «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь (Україна)» [2], а також резолюції ПАРЄ «Порушення прав людини, вчинені проти кримських татар у Криму». [3] та «Створення трибуналу для розслідування злочинів рф в Україні» [4].

Вказані та інші міжнародні документи, прийняті на підтримку України у протидії збройній агресії закладають основи сучасної державної політики, пов'язаної з заходами деокупаціїї та реінтеграціїї тимчасово окупованих територій. Водночас події, що відбуваються в нашій державі вимагають вжиття органами державної влади та місцевого самоврядування конкретних

заходів, спрямованих на створення законодавчої основи сучасної Концепції державної політики з деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій. Хоча, можна зазначити, що перші кроки в цьому напрямі вже здійснені. Так, у 2014 році було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод та правовий режим на тимчасово окупованій території України», який було оновлено 31.03.2023 року. Цей закон визначає особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях України. Визначальним терміном в аспекті досліджуваної нами державної політики є термін «деокупація», під якою законодавець розуміє комплекс заходів державної політики, наслідком яких є повна відсутність на території України, що була тимчасово окупована, збройних формувань Російської Федерації і окупаційної адміністрації Російської Федерації та встановлення загального ефективного контролю України на цій території (повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території) [5].

Важливим елементом будь якої державної політики є розроблення її засад, тобто плану дій та заходів з реалізації. У цьому аспекті заслуговує уваги Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року, затверджене Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 117/2021, а також розпорядження Кабінету № 288-р від 04.04.2023р. «Про внесення змін до плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» [6]. У ньому визначено, що заходи, строки та очікувані результати стосовно деокупаціїї та реінтеграції окупованих територій. Серед заходів плану дій заслуговують на увагу ті, що пов'язані із моніторингом та документуванням фактів порушень Російською Федерацією як державою-агресором, окупаційною адміністрацією Російської Федерації прав і свобод людини та законних інтересів громадян України; розроблення законодавства щодо відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені в умовах тимчасової окупації; розроблення спеціальної програми підвищення кваліфікації з питань деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території, управління деокупованою територією для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування; здійснення інших заходів щодо стабілізації ситуації в соціально-єкономічній сфері [6].

Аналіз цих та інших документів свідчить про те, що в цілому в нашій державі закладено основи та окреслено у загальному вигляді державну політику деокупаціїї та інтеграції тимчасово окупованих територій. Позитивним моментів є те, що ця політика формується з широким залученням міжнародної спільноти та за її підтримки.

В цілому можна вести мову про те, що ефективність державної політики деокупаціїї та інтеграції тимчасово окупованих територій може формуватися завдяки відповідному механізму, складовими елементами якого мають стати:

політична складова (яка представляє собою сукупність зовнішньополітичних та внутрішньополітичних елементів, спрямованих на стабілізацію політичної ситуації на цих територіях); інституціонально-організаційна складова (представляє собою сукупність правових та організаційних заходів, спрямованих на створення відповідного законодавства, визначення ролі, завдань та місця органів державної влади та місцевого самоврядування щодо деокупації та реінтеграціїї територій, оптимізації системи влади та управління); соціально-економічна (передбачає впровадження нової міграційної політики, вжиття заходів з впровадження освітньої, гуманітарної політики, політики зайнятості населення, створення робочих місць, відбудови території тощо); ідеологічна (має містити заході щодо зміни ідеології, захисту та розвитку інформаційного простору на територіях, які були окуповані).

Важливим елементом вказаної політики має бути законодавче врегулювання правового режиму деокупованих територій.

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що державна політики щодо деокупації та реінтеграції територій потребує зараз науково виважених підходів, обґрунтованих заходів, з огляду на позитивний міжнародний досвід, визначення ключових засад та елементів та оформлення на законодавчому рівні у вигляді відповідного концептуального акту.

___

1. Коментар МЗС України щодо ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН резолюції “Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН”. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrainy-shchodo-ukhvalennia-heneralnoiu-asambleieiu-oon-rezoliutsii-terytorialna-tsilisnist-ukrainy-zakhyst-pryntsypiv-statutu-oon

2. Human rights situation in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine). URL:https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a2471d

3. Human rights violations committed against Crimean Tatars in Crimea URL:https://pace.coe.int/en/files/29360/html.

4. Створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України є необхідним та єдиним ефективним кроком для притягнення росії до відповідальності. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/234877.html

5. Закон України «Про забезпечення прав і свобод та правовий режим на тимчасово окупованій території України» у редакції від 31.03.2023р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text

6. Про внесення змін до плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. розпорядження Кабінету « 288-р від 04.04.2023р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-planu-zakhodiv-z-realizatsii-s288-40423.

Олександр Овченко
аспірант
(навчально-науковий Юридичний інститут, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника)

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ВКЛАДНИКА КОМАНДИТНОГО ТОВАРИСТВА В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Правовий статус учасників командитного товариства та їх відповідальність за зобов'язаннями товариства встановлюються положеннями ЦК України про учасників повного товариства, а також положеннями Закону України «Про господарські товариства». Особа може бути повним учасником тільки в одному командитному товаристві. Повний учасник командитного товариства не може бути його вкладником одночасно. Сукупний розмір вкладів вкладників не повинен перевищувати 50% складеного капіталу повного товариства.

Права вкладників командитного товариства зводяться до наступного: – вкладники мають право діяти від імені командитного товариства тільки в разі наявності доручення і згідно з ним; – вимагати першочергового повернення вкладу (ніж учасникам з повною відповідальністю) у разі ліквідації товариства; – вимагати подання їм річних звітів і балансів, а також забезпечення можливості перевірки правильності їх складення; – після закінчення фінансового року вийти з товариства та одержати свій вклад у порядку, передбаченому установчим договором; – передати свою долю (частину) у складеному капіталі іншому вкладнику чи третій особі, ознайомивши про це товариство [1, с. 181].

До обов'язків вкладників насамперед належить обов'язок з внесення вкладів у складений капітал товариства, виконання якого посвідчується «свідоцтвом про участь у командитному товаристві» (ч. 1 ст. 137), яке і засвідчує статус вкладника. Законодавством не встановлені вимоги до цього свідоцтва, тому видається воно від імені командитного товариства повними учасниками, які здійснюють управління діяльністю товариства у довільній формі, яку вони обрали [2, с. 115].

В Польщі обсяг прав та обов'язків вкладників регулюється Кодексом торговельних товариств (далі – КТТ) та є у порівняні з правами повних учасників значно вужчим. У командитному товаристві вкладники не мають права на ведення справ товариства, вчинення дій від його імені та права на подання заперечень. Окрім того, їх контрольно-наглядові права є обмежені (ст. ст. 117, 118, 120, 121 § 1 КТТ). Вкладник бере участь у збитках товариства лише у межах, розмір якого задекларував у договорі товариства; натомість, у прибутках – пропорційно до дійсно внесеного ним вкладу. Окрім відмінностей щодо обсягу відповідальності вкладник не зобов'язаний дотримуватися заборони щодо ведення конкурентної діяльності (ст. 121 § 3 КТТ). Оскільки обсяг його прав та обов'язків є обмеженим, вкладники називаються пасивними учасниками у товаристві [3, с. 77].

Вклад командитиста може бути як у грошовій, так і не грошовій формі. Відсутні обмеження щодо правового титулу внесеного вкладу у випадку не грошової форми. Тобто відповідно це може бути як майно на праві

власності,так і право оренди, право користування тощо. Так само відсутні обмеження щодо розміру вкладу командитистів. Має місце лише єдине обмеження. В польському праві вкладник не може вносити вклад шляхом виконання робіт чи надання послуг чи як винагорода за супровід реєстрації КТ, що випливає із ч. 2 ст.107 КТТ.

Слід відрізняти три поняття стосовно вкладу командитиста: внесений вклад (ч. 4 ст. 105, ст. 107, ч.1 ст. 112 КТТ); обумовлений вклад (ч. 3 ст. 123 КТТ); командитна сума (ст.ст. 111, 113 КТТ);

Під внесений вкладом (*wkład wniesiony*) розуміється фактично внесена вартість активів командитиста. Однак засновницьким договором може бути обумовлено, що командитист вносить свій вклад поступово. Таким чином, на певний момент в часі вартість внесеного вкладу може відрізнятися (бути нижчою) ніж та, яка зазначена в засновницькому договорі (*wkład umówiony*).

Під командитною сумою (*suma komandytowa*) розуміється обсяг майнової відповідальності командитиста. Командитна сума може бути тотожною обумовленому вкладу, так і вища за вартість обумовленого вкладу.

В польському праві стосовно командитного товариства не має явно вираженого обов'язку щодо внесення вкладу до складеного капіталу на відміну від інших товариств, де статутний (складений) капітал повинен бути не тільки номінальним, але й реально сформованим. Тому в науковій літературі іноді ведеться мова про так зване «безвкладне товариство» (*spółka bezwkładowa*) [4, с. 27]. Однак більшість авторів сходиться на думці, що невнесення вкладу до складеного капіталу є порушенням норм корпоративного права Польщі, виходячи із загальних положень КТТ (ст. 3) про необхідність виконання учасниками товариств свого обов'язку щодо внесення вкладу. Участь командитиста в КТ є пасивною, тобто значною мірою обмежується обов'язком вкладника внести свій вклад. Тому звільнення вкладника від обов'язку фактичного внесення вкладу до товариства спотворює зміст корпоративних правовідносин в товаристві. Звідси випливає, що обов'язок командитиста стосовно внесення ним вкладу є безумовним та не піддається сумніву.

По-іншому видається обов'язок комплементарного учасника щодо внесення ним вкладу до товариства. Зважаючи на те, що 1) останній відповідає за зобов'язаннями товариства всім своїм майном та 2) його вклад не обмежується майновим виміром (тобто може полягати у виконанні робіт або наданні послуг), тому в праві Польщі до комплементарного учасника не ставиться відповідно таких жорстких вимог щодо фактичного внесення вкладу.

Ані українське, так само як і польське чи німецьке право не визначають імперативно порядок внесення вкладу та кінцевий момент його формування. Таким чином, учасники на власний розсуд визначають порядок внесення вкладу (на момент укладення засновницького договору чи поетапно).

В праві Польщі у випадку невнесення вкладником свого вкладу на момент укладення засновницького договору КТ, такий обов'язок боржника

повинен бути виконаний на підставі ст. 455 ЦК Польщі негайно за першою вимогою.

В літературі слушно зауважується, що норма про порядок внесення вкладу учасником сформульована в диспозитивний спосіб і надає можливість учасникам товариства на власний розсуд вирішувати питання щодо форми та розмірів вкладу. Але в Законі України «Про господарські товариства» [5] недостатньо чітко розмежовано поняття вкладу вкладника і розміру його відповідальності. Тому її необхідно сформулювати таким чином, щоб в реєстрі відображалась інформація щодо обсягу відповідальності вкладника. Розмір його внеску мав би зазначатися у внутрішніх документах товариства. Немає необхідності вказувати про вартість його вкладу в реєстрі. Така додаткова конфіденційність лише сприятиме привабливості командитного товариства серед потенційних інвесторів [6, с. 51].

Досвід Польщі та Німеччини показує, що доцільність в такому розмежуванні справді є. Тому варто погодитися з вище згаданим автором про необхідність чіткої диференціації вкладу учасника та розміру відповідальності учасника (вкладника).

Таким чином, порівнюючи правове регулювання вклад у вітчизняному праві та праві Німеччини та Польщі, слід врахувати позитивний досвід затвердження командитної суми, яка надає можливість закріпити додаткову цивільно-правову відповідальність вкладника.

1. Симонян Ю.Ю. Корпоративна природа відносин між учасниками командитного товариства / *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць.* Одеса. 2008. Вип. 39. С. 178-183.

2. Осадчук, С. Правовий статус учасників-вкладників (командитистів)/ *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2 С. 113-116.

3. Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Гербет Анджей, Корпоративне право Польщі та України : монографія; за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 375 с.

4. Wiśniewski A.W. Prawo o spółkach, s. 27.

5. Про господарські товариства: Закон України № 1576-XII від 19.09.1991 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1576-12

6. Ковалишин О.Р. Правовий статус командитного товариства / *Щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених і аспірантів «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина»* (13-14 травня, 2016 року, м. Івано-Франківськ), Івано-Франківськ, 2016. С. 50-52.

Тетяна Плетньова
аспірант Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

КОМІСІЯ З ПИТАНЬ ВИЩОГО КОРПУСУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Реформи державного управління, що відбувалися у іноземних державах останніми десятиліттями, зумовили переосмислення призначення вищого корпусу державної служби, що сприяло розвитку нових підходів до управління персоналом вищої державної служби, котре, як встановлено, вирізняється специфічними особливостями та не може здійснюватися на ідентичних засадах, що діють відносно інших державних службовців. Вищий корпус державної служби є її керівною ланкою, від професіоналізму та ефективності якого, у тому числі, залежить подальший розвиток управління персоналом державної служби, а також якість та результативність державно-управлінської діяльності загалом.

Досвід нормативного регулювання вищого корпусу державної служби у зарубіжних країнах вказує на наявність двох основних підходів: 1) повна формалізація та офіційне визнання вищої державної служби у законодавстві (США, Австралія, Велика Британія, Канада, Нідерланди); 2) наявність у законодавстві окремих норм, що вказують на існування окремої групи державних службовців, до якої застосовуються особливі положення набору, управління, винагороди та підзвітності, без визнання будь-якого офіційного статусу за цією групою (Франція, Іспанія або Швеція) [1, с. 50]. Інша відмінність стосується особливостей управління персоналом вищого державного корпусу: 1) у деяких зарубіжних країнах відсутній спеціалізований орган управління вищим корпусом державної служби (Бельгія, Італія, Польща, Португалія та Румунія) [1, с. 50]; 2) в інших – такий орган наявний, хоча із певними відмінностями його статусу (Консультативний комітет з питань призначень на вищі посади Республіки Мальти, Комітет державної служби з відбору вищих керівників Естонської Республіки, Комісія з питань вищого корпусу державної служби Республіки Хорватії тощо).

Нормативне оформлення вищого корпусу державної служби в Україні відбулося з прийняттям Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 (далі – Закон України). Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 6 цього Закону України вищий корпус державної служби складають посади державних службовців категорії «А» [2], якими є керівники державної служби в державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України. Вказані посади характеризується, насамперед, керівними функціями та повноваженнями щодо управління державною службою, а тому передбачають і вищий рівень відповідальності

посадових осіб, що їх обіймають. Такий підхід узгоджується з положеннями п. 3 Додатку Рекомендації № R(2000)6 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам Ради Європи «Про статус публічних службовців у Європі» від 24.02.2000: «коли це доцільно, категорії та рівні публічних службовців мають визначатися на основі їх функціональних обов'язків, що несуть із собою певний рівень відповідальності» [3, с. 699]. Реалізація управлінських функцій відносно персоналу вищого корпусу державної служби в Україні включає поряд з іншим встановлення спеціальних вимог до претендентів на зайняття посад цієї категорії, здійснення відбору відповідних претендентів та дисциплінарне провадження. Для реалізації цих напрямків діяльності був створений та функціонує спеціально уповноважений суб'єкт управління державною службою – Комісія з питань вищого корпусу державної служби (далі – Комісія), на особливостях організації та правового забезпечення якого зупинимось детальніше.

Відповідно до п. 2 та п. 5 Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби від 25.03.2016 Комісія є постійно діючим колегіальним органом, рішення про утворення якої та затвердження її персонального складу приймається Кабінетом Міністрів України за пропозицією Національного агентства з питань державної служби (надалі – НАДС) [4]. Діюча Комісія була утворена відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України «Про утворення Комісії з питань вищого корпусу державної служби та затвердження її персонального складу» від 28.10.2019 [5]. Окрім зазначених нормативних актів правову основу діяльності Комісії складають також Конституція України, закони України («Про державну службу», «Про запобігання корупції» та ін.), підзаконні акти (постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Умов оплати праці членів Комісії з питань вищого корпусу державної служби» від 24.12.2019, «Про затвердження Порядку відбору представників громадських об'єднань та закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку у сфері публічного управління та адміністрування, до складу Комісії з питань вищого корпусу державної служби» від 03.11.2019, «Про затвердження Типових вимог до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорії «А» від 22.07.2016, Регламент роботи Комісії, що схвалений на засіданні Комісії 28.07.2016, та ін.).

Основною метою діяльності Комісії є виключення корупційних ризиків, політичного впливу і суб'єктивізму при прийнятті рішення суб'єктом призначення, сприяння формуванню професійного і кваліфікованого вищого корпусу державної служби, а також гарантування реалізації громадянами України права рівного доступу до державної служби, захисту їх законних прав у сфері державної служби [4].

Відповідно до ст. 15 Закону України відносно державних службовців категорії «А» Комісія погоджує типові вимоги до їх професійної компетентності, проводить конкурсний відбір на заміщення вакантних посад (з подальшим внесенням суб'єкту призначення пропозиції щодо кандидатур на такі посади загальною кількістю не більше трьох осіб) та здійснює дисциплінарні провадження (з подальшим винесенням суб'єкту призначення

пропозиції за наслідками дисциплінарного провадження) [2]. Однак, слід звернути увагу, що первинна редакція ст. 15 Закону України, яка діяла до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади» від 19.09.2019, передбачала ширший перелік повноважень Комісії, до яких також відносилося: розгляд пропозицій та надання згоди на дострокове звільнення з посади за ініціативою суб'єкта призначення державних службовців категорії «А»; винесення пропозицій суб'єкту призначення щодо переведення державних службовців категорії «А»; затвердження переліку посад державної служби, патронатної служби та посад працівників, які виконують функції з обслуговування, встановлення категорій посад державної служби за поданням керівника державної служби в апаратах допоміжних органів, утворених Президентом України.

Законодавством передбачена особлива процедура формування складу Комісії, яка гарантує її політичну неупередженість та об'єктивність під час прийняття рішень на користь та в інтересах громадянського суспільства, державних службовців та державної служби загалом. Так, до складу Комісії входять по одному представнику, визначеному Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, по одному представнику від закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку у сфері публічного управління та адміністрування, та від громадських об'єднань, а також фахівець з питань управління персоналом, визначений Кабінетом Міністрів України. За посадою членом Комісії є Голова НАДС, або за рішенням останнього – заступник Голови НАДС.

У складі Комісії утворюються два комітети: 1) з відбору кандидатів на посаду; 2) з дисциплінарних проваджень. Перший здійснює підготовку пропозицій щодо претендентів на зайняття посад, інформаційно-довідкових, аналітичних та інших матеріалів, проектів рішень і подає їх на розгляд Комісії. Другий формує дисциплінарну справу та здійснює підготовку пропозицій про наявність чи відсутність підстав для притягнення до відповідальності, ступеня вини, характеру і тяжкості дисциплінарного проступку, вчиненого державними службовцями категорії «А», і подає їх на розгляд Комісії. Тобто, комітети Комісії самостійно не приймають рішень щодо кандидатів чи державних службовців, а лише здійснюють підготовку необхідних для прийняття таких рішень матеріалів. За наявними матеріалами рішення за результатами конкурсного відбору чи дисциплінарного провадження приймається відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх на засіданні членів Комісії. Засідання Комісії є правомочним, якщо в ньому бере участь не менше половини від загального складу Комісії.

Організаційною формою діяльності Комісії є засідання, які мають відбуватися відкрито, зокрема, з можливістю бути присутніми громадськості та представникам засобів масової інформації. Оголошення про проведення засідань, порядок денний, протоколи таких засідань і висновки Комісії оприлюднюються на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України та

НАДС. Законодавство також передбачає можливість дистанційного проведення засідань Комісії у режимі відеоконференції [2], що в умовах сьогоденних реалій воєнного стану може забезпечити системний характер діяльності Комісії та безпеку її членів.

Підсумовуючи слід зазначити, що керівною ланкою державної служби в Україні є вищий корпус державної служби, правовий статус та особливості управління персоналом якого мають низку специфічних особливостей. Однією із таких особливостей є утворення та функціонування Комісії з питань вищого корпусу державної служби, котра реалізує окремі важливі завдання відносно претендентів на зайняття посад державної служби категорії «А», а також діючих державних службовців цієї категорії. Особливості правового статусу Комісії з питань вищого корпусу державної служби вказують на особливе місце і значення цього органу у системі суб'єктів управління персоналом державної служби в Україні.

1. Панова Н. С. Правовий статус Комісії з питань вищого корпусу державної служби. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. С. 50-54.

2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/889-19 (дата звернення: 25.01.2023)

3. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України: монографія / за заг. ред. В. П. Тимощука, А.М. Школика Київ: Конус-Ю. 2007. 735 с.

4. Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2016, № 243. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.01.2023).

5. Про утворення Комісії з питань вищого корпусу державної служби та затвердження її персонального складу: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2019, № 1006-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1006-2019-%D1%80#Text. (дата звернення: 25.01.2023).

Даріна Рудь
аспірант Класичного приватного
університету, м. Запоріжжя

СУЧАСНА ОПТИМІЗАЦІЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з російською збройною агресією та введенням у зв'язку з цим Указом Президента від 24 лютого 2022 року [1] воєнного стану особливого значення набуває питання забезпечення публічної безпеки та порядку органами національної поліції України.

Національна поліція забезпечує безпеку відповідно до Закону України «Про затвердження Положення про Національну поліцію» [2], відповідно до постанови Ради Міністрів України «Про правовий режим військового стану».

Оскільки на території України багато залежить від ефективності роботи Національної поліції, її основним завданням є забезпечення внутрішньої безпеки держави.

Деталі діяльності Національної поліції за умов воєнного стану визначаються чинним законодавством, в основному Закону України «Про правову систему воєнного стану». Відповідно до цього закону, Національна поліція підтримуватиме діяльність військової адміністрації, судів, прокуратури та судових органів у період дії військового стану. Доповідати у військову адміністрацію про правову ситуацію у відповідних регіонах, боротьбу зі злочинністю, охорону громадського порядку та результати операцій [3].

В роботі Національної поліції України дещо змінилося, також їхня влада була розширена підчас воєнного стану. Так, Нацполіція може безкоштовно отримувати інформацію від національних агенцій, органів місцевого самоврядування та юридичних осіб, щодо військовополонених відповідно до ч.36 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» [2].

Національна поліція також отримує право на конвоювання осіб, затриманих за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, а також охороняє їх у залі суду, згідно з ч. 37 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію».

Хочемо відмітити, що в Україні в умовах воєнного стану назріла нагальна потреба оптимізувати повноваження слідчих, прокурорів, слідчих суддів, керівників органів прокуратури під час проведення розслідувань у довоєнному стані, максимально вдосконалити механізми їх застосування належним чином забезпечити повноваження діяльності органів міліції та необхідність ефективного дотримання працівниками міліції воєнного стану.

Комітетом з питань правоохоронної діяльності (надалі – «Комітет») повідомляється про прийняті закони щодо забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження та реалізації поліцейських повноважень в умовах воєнного стану [4].

Комітет зазначає, що для забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження та реалізації поліцейським повноважень в умовах воєнного стану Верховною Радою України було прийнято низку Законів України, які були підписані Президентом України Володимиром Зеленським, наприклад:

1. Закон України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» № 2123- IX від 15 березня 2022 року.

2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного часу» №2201-IX від 14 квітня 2022 року.

Відповідно до вищезазначених законів на час воєнного стану органи

поліції отримали додаткові повноваження, необхідні для виконання покладених на них завдань у важких умовах війни. Зокрема, розширені повноваження стосуються питань взаємодії Нацполіції. Та удосконалено кримінально-процесуальний процес в умовах воєнного стану, ув'язку з чим до багатьох статей Кримінально-процесуального кодексу України внесено зміни щодо деталізації кримінально-процесуального права в умовах воєнного стану. Зокрема, надається можливість Генеральному прокурору (особі, яка виконує його обов'язки), керівнику обласної прокуратури, їхнім першим заступникам і заступникам своєю постановою доручати здійснення досудового розслідування іншим органам досудового розслідування не лише у разі неефективності здійснення досудового розслідування, а також за наявності об'єктивних обставин, що унеможливлюють функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування; встановлюються правила створення керівником органу досудового розслідування міжвідомчих слідчих груп на підставі постанови, погодженої з керівниками відповідних органів досудового розслідування; уточняються правила територіальної підсудності кримінальних проваджень та визначаються випадки альтернативності здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх тощо [4].

Відмітимо, що відповідно до ч. 42, 43, 45 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», співробітники правоохоронних органів розширюватимуть співпрацю з Європейським поліцейським агентством (Європол) і виступатимуть як національна сполучна ланка між компетентними органами України та Європолом. Міжнародна організація кримінальної поліції–представляє та гарантує виконання Україною зобов'язань щодо Інтерполу та діє як національний центральний орган Інтерполу та збору біометричних даних людини.

Також про особливості роботи поліції в період воєнного стану розповів Євген Жуков (позивний – Маршал), який є десантником 79-ї аеромобільної бригади, начальником патрульної поліції та учасником війни на сході України: про особливості роботи поліцейських в умовах військового стану. Він каже, що правоохоронці працюють у посиленому режимі – забезпечують роботу блокпостів, перевіряють документи та транспорт, здійснюють евакуацію населення, розшук диверсантів, проводять оперативно-розшукову роботу та боротьбу з мародерством. За словами Євгена, «Коли в Україні розпочнеться повномасштабна війна, поліцейські працюватимуть у всіх напрямках. Хто палитиме танки, хто воюватиме, хто допоможе мирним жителям, хто їх нагодує, хто евакуюватиме людей. Тому ми показали своє справжнє обличчя» [5]. І практика показує, що подібна діяльність продовжує вестись на шляху забезпечення безпеки осіб, суспільства і держави.

Враховуючи вище зазначене можемо стверджувати, що співробітниками правоохоронних органів зосереджено свою діяльність на внутрішній загрозі запровадження військового стану в Україні, зокрема, на його соціальній

криміналізації, розвитку «тіньової економіки», різних проявах тероризму, неадекватності правопорядку, низькій безпеці. Тому першочерговою функцією правоохоронних органів щодо забезпечення військового стану є реагування на загрози, що досягаються шляхом вирішення таких завдань, як запобігання злочинності, усім формам тероризму, забезпечення громадської безпеки тощо.

1. Указ Президента України Про введення воєнного стану в Україні від 24.02.2022. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. №580-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 .
3. Закон України Про правовий режим воєнного стану від 12 травня 2015 р. № 28 ст. 250. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text .
4. Комітет з питань правоохоронної діяльності повідомляє про прийняті закони щодо забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження та реалізації поліцейський повноважень в умовах воєнного стану. *Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України.* URL : https://www.rada.gov.ua/news/razom/222625.html (опубліковано 09 травня 2022 року).
5. Інтерв'ю Євгена Жукова про роботу поліції. URL: https://lb.ua/society/2022/03/10/508903_ukrainskiy_svidok_pokazav_yak.html.

Ірина Сур
ад'юнкт Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

Питання дистанційної освіти вищої школи залишається актуальним на протязі тривалого часу. Проте, в Україні розпочалися вкрай важкі часи: з 2019 року розпочалася пандемія, у 2022 році введено воєнний стан у зв'язку із нападом країни-агресора – Російської Федерації, після чого дистанційне навчання почало набирати великих обертів. Ряд недоліків у дистанційному навчанні вищої школи наштовхують науковців на дослідження даного явища.

Такі науковці цікавилися питанням дистанційної освіти вищої школи, а саме: Авдєєв О. В., Балєнкова І., Бахмат Н. В., Коркішко О., Тарасова Т. Б., Топольський В. та ін.

Перша ідея організації дистанційної форми навчання була озвучена ще в 1926 році британським ученим Джоном Кларком Стобарт (J. C. Stobart), коли він займав посаду директора освітніх програм на BBC. Він запропонував створити спеціальний навчальний заклад і навіть придумав назву – Повітряний

університет («University of the Air»). Однак до 1960-го року ідея не знайшла свого продовження, і лише на початку 60-х на ББС стали формуватися конкретні пропозиції.

У 1962 році Майкл Янг (Michael Young), британський соціолог і один і керівників лейбористської партії, запропонував заснувати «Відкритий університет» («Open University») з дистанційною системою навчання, після закінчення навчання в якому, слухачі б отримували диплом Лондонського університету. Оскільки проект «University of the Air» вже обговорювався ББС і Міністерством освіти Великої Британії, в період з 1963 по 1969 роки, за підтримки лейбористів почався активний розвиток проекту [1].

Таким чином бачимо, що дистанційна освіта вищої школи в Європі була започаткована ще в XX столітті.

Останні роки відбувається процес переходу від традиційного навчання до навчання на базі комп'ютерних технологій (змішане навчання − цілеспрямований процес здобування знань, набуття вмінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі впровадження та взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання за наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання [4].

Здебільшого студенти бачать лише позитивні сторони дистанційної освіти, оскільки можуть слухати лекції та активно дискутувати на аудиторних заняттях перебуваючи в будь-якій точці України, чи за кордоном. Наразі, кожен український студент може отримати диплом закордонного навчального закладу, перебуваючи в Україні за допомогою дистанційного навчання.

Завадити може лише відсутність Інтернету.

Тарасова Т. Б. зазначає, що серед найбільш значущих позитивних результатів застосування дистанційного навчання необхідно назвати такі:

– процес навчання стає більш цікавим, різноманітним, інтенсивним;

– повноцінна і постійна індивідуалізація навчання;

– естетичне виховання внаслідок використання комп'ютерної графіки, технології мультимедіа;

– розвиток комунікативних здібностей;

– інтенсифікація самостійної роботи тих, хто навчається;

– формування умінь приймати або пропонувати оптимальне рішення у складній ситуації;

– формування інформаційної культури, умінь здійснювати обробку інформації;

– підвищення мотивації та пізнавальної активності;

– професійне зростання педагога, його орієнтація на інноваційні педагогічні технології [3, с. 317].

Ми вважаємо, що Тарасова Т. Б. у повній мірі розкрила всі переваги дистанційної освіти вищої школи.

Однак, поряд з наявністю таких безсумнівних переваг, дистанційне навчання обмежує можливості безпосереднього спілкування учнів, студентів

з педагогами, що значно знижує розвивальний і виховний потенціал навчання. Цей недолік особливо відчутний в організації процесу навчання у вищому педагогічному навчальному закладі, так як майбутні педагоги повинні опанувати систему професійних компетенцій, серед яких однією з найважливіших є комунікативна компетентність [3, с. 317].

Враховуючи вище викладене, ми вважаємо, що викладачам необхідно навчитися донести навчальний матеріал до кожного студента, враховуючи особистісні особливості кожного.

Коркішко О. та Балєнкова І. зазначають, що складниками дистанційного курсу є: інформаційна (силабус курсу, глосарій, робоча навчальна програма, текстові матеріали лекцій тощо) частина, що має на меті надання студентам необхідної науково-методичної інформації для успішної роботи в електронному навчальному середовищі; практична (завдання для самостійної роботи) частина для формування умінь і навичок користуватися шкалою оцінювання, здійснювати різні форми контролю знань студентів, проводити комп'ютерне тестування та обробляти його результати тощо; контроль й оцінювання відбувається у формі тестування (навчальне середовище MOODLE уможливлює ефективно перевірити знання студентів за допомогою тестових завдань різного типу) з моментальним отриманням результатів. Підкреслено, що студенти отримують можливість доступу до навчальних матеріалів (тексти лекцій, завдання до практичних і самостійних робіт); додаткових матеріалів (книги, довідники, посібники, методичні розробки); засобів для спілкування та групової роботи (особисті повідомлення, форум, чат, семінар, вебінар); тестування та перегляду результатів проходження тесту; завантаження файлів із виконаними завданнями тощо [2, с. 188].

Підсумовуючи вище вказане можна зазначити, що дистанційне навчання вищої школи було започатковано британським ученим Джоном Кларком Стобартом ще на початку XX століття. В Україні дистанційну освіту можна назвати молодим явищем, яке потребує дослідження вітчизняними науковцями. Наразі дистанційний освітній процес модернізувався, хоча, ряд недоліків навіть на даний момент потребують усунення. Для вдалого освітнього процесу в дистанційному форматі необхідно: вміння педагога організувати, наявність Інтернету та бажання самого студента. Для дистанційного навчання не має значення місцезнаходження студентів.

1. Дистанційна освіта у Великій Британії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/abroad/higher_school/ distance- learning/14757;

2. Коркішко О., Балєнкова І. Використання елементів дистанційного навчання в процесі професійної підготовки магістрів педагогіки вищої школи (на прикладі курсу «Педагогічний контроль у системі освіти»). Гуманізація навчально-виховного процесу. 2020, №. 1 (99). С. 188-203;

3. Тарасова Т.Б. Використання елементів дистанційного навчання у вищому навчальному закладі: погляд психолога. Фізико-математична освіта. 2018. Випуск 1(15). С. 316 -321;

4. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / В.М.Кухаренко та ін. Харків: «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016. – 284 с.

А. Тарановська
аспірант Донецького державного
університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький

ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ІУДЕЙСЬКЕ ПРАВО» ТА ЙОГО ОСНОВНІ ОЗНАКИ

Іудейське право, засноване на релігійній доктрині іудаїзму, є однією з найдавніших правових систем світу, що існує й дотепер. Виникнувши понад три тисячі років тому, іудейське право здолало не легкий шлях в умовах гоніння до сьогодення. Після падіння Другого Храму у I ст. н.е. іудейське право залишилось без підтримки державної влади, попри це воно не лише не відумерло, але й функціонувало та розвивалось залежно від умов життя єврейського народу. Виключно цей факт заслуговує особливої уваги, оскільки являючись унікальним та багатогранним правовим явищем, іудейське право завжди викликало інтерес щодо його дослідження у вчених. Особливої актуальності воно набуло у другій половині минулого століття й залишається таким досі.

Вкрай важливо розрізняти іудейське релігійне право як історичний здобуток єврейського народу та ізраїльське національне право як систему офіційно діючих в державі Ізраїль нормативних положень, що впроваджені в державний механізм.

Зважаючи на релігійний та національний характер іудейського права, воно завжди цікавило релігієзнавців і філософів, згодом представники юридичної науки досліджували зазначений правовий феномен.

Одним із перших хто звернув увагу щодо дослідження не теологічної складової іудейського права, а його правової природи з точки зору юридичного компаративізму, був німецький юрист Й. Колер.

Відомий вчений-компаративіст Р. Давид в монографії «Основні правові системи сучасності» виділяє іудейське право поруч з мусульманським та індуським, проте наголошує, що єврейське право заслуговує меншої уваги, оскільки коло його функціонування є обмеженим на відміну від двох інших правових систем релігійного типу. [1, с.45]

Визнаний фахівець у галузі порівняльного правознавства, американський юрист та науковець Дж.Г. Вігмор у праці «Панорама правових систем світу» виокремлює 16 правових систем, які існували в минулому та ті, які є на теперішній час, серед них він зазначає й іудейське право також. [2, с.13]

Видатний дослідник юдаїки, професор та доктор права М. Елон у фундаментальній праці «Єврейське право. Історія, джерела, принципи» в 4-х томах детально характеризує особливості іудейського права як історико-культурного надбання єврейського народу та його вплив на сучасне ізраїльське законодавство.

Латвійський вчений-лексикограф XIX-XX століття, гебраїст Н. Переферкович переклав на російську мову низку давніх релігійно-юридичних збірників, таких як Мішна, Тосефта, мідраши Мехілта та Сіфра,

таким чином відкривши для широкого загалу іудейські релігійні тексти.

Варто зазначити, що на сьогодні суттєвий внесок щодо пізнання іудейської правової дійсності зроблено такими сучасними правниками як І. Васильєв, А. Каневський, Є. Калініна, Д. Примаков, М. Гартман, В. Рожко та ін.

На юридичній мапі світу серед різноманітних класифікацій правових систем місце іудейської релігійно-правової традиції визначається по-різному. Звичайно, що нерозривне поєднання релігії та права неможливо не враховувати в контексті іудейського права, попри це вчені-компаративісти нерідко ототожнюють іудейське право виключно з правовою системою Ізраїлю, що унеможливлює точне відображення змісту поняття «іудейська правова система» та потребує пояснення принципових аспектів щодо відмінності цих двох понять.

У науковій літературі іудейське право, в межах історико-культурного здобутку єврейського народу, досить часто зазначають як ««галаха́» (від дієслова «галлах» – ходити). Науковець А. Каневський у своїй дисертації «Місце Галахи (іудейського права) в національних системах правового регулювання» надає таке визначення поняттю «галаха» – це звід приписів та заборон, що є актуальним для іудеїв, та врегульовує відносини між людиною й її оточенням, і між людиною та Богом. Галаха є синонімом до іудейського релігійного права, адже являє собою систему норм, санкціонованих Всевишнім на горі Сінай. Окрім цього, галаха – це самостійна нормативна система, що діє та визнається в багатьох державах хоча й має певні специфічні ознаки, які є не характерними для «західного» європейського права. [3, с.3]

Варто звернути увагу, що серед вчених-компаративістів досить поширеним розмежування всіх правових систем на дві групи: «західне» та «східне» право, класифікуючою ознакою для такого поділу виступає твердження, що право – це культурний феномен людської цивілізації. Іудейське право відносять до так званого «східного» права, оскільки визначальною ознакою східної культури є домінуючий вплив релігії, що, в свою чергу, знаходить відображення у суспільній свідомості народу. До так званих «східних» правових систем досить часто відносять мусульманське та індуське право, які, на відміну від іудейського права, закріплювались під егідою певної політичної сили. Науковий інтерес щодо дослідження іудейського права обумовлено тим беззаперечним фактом, що воно збереглося до нашого часу, не маючи жодної державної підтримки, а лише завдяки витримці й залізній волі його суб'єктів.

Історія єврейського народу є непростою, проживаючи розсіяно серед інших народів, євреї об'єднувались в спільноти за національною ознакою. Релігійна доктрина іудаїзму виконувала не лише функцію самоідентифікації єврейського населення, але й забезпечувала регулятивну складову. Професор Леон Шелеф наголошує, що, подібно до інших національних меншин, євреї намагались вирішувати власні спори у відповідності до своїх звичаїв та традицій, не звертаючись до державної влади країни мешкання, попри це вони брали до уваги, досліджували та використовували юридичний інструментарій тієї держави, де проживали. Саме тому правова система сучасної держави

Ізраїль відображає поєднання компонентів різноманітних юридичних традицій, процесів і явищ як «західного» (європейського) права, так і релігійних засад Сходу.

Доцільно зазначити, що особливості відносин між державою та релігією в Ізраїлі не мають аналогів у світі. Відповідно до Декларації незалежності Ізраїлю, що прийнята у 1948 році, сучасна ізраїльська держава є одночасно єврейською та демократичною, що породжує багато питань як серед вчених-юристів міжнародної спільноти, так і викликає суперечки між населенням Ізраїлю.

Правознавець І.Ю. Васильєв говорить про те, що формально Ізраїль не є теократичною державою, проте фактично релігія не відокремлена від владних структур.[4, с.3]

На думку вченого Данієляна А.С. поняття, принципи та основні засади іудейського релігійного права успішно впроваджені в національну правову систему Ізраїлю, яка сформувалась на межі західних та східних культурних традицій. Своєрідність ізраїльської правової системи полягає в одночасному функціонуванні характерних ознак, що притаманні як англосаксонському та континентальному праву, так і правовим системам релігійної спрямованості, зокрема іудейському та мусульманському праву, адже близько 20% населення Ізраїлю складають араби, які сповідують іслам. [5, с. 101]

Зважаючи на вищенаведене, доцільно розмежовувати ізраїльську правову систему, що є актуальною для сучасної мультинаціональної держави Ізраїль, та іудейське право або Галаха для визначення нормативної правової системи, що врегульовує суспільні відносини між суб'єктами, що сповідують іудаїзм, незалежно від країни їх мешкання.

Павло Ткаченко
аспірант Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ДІЯЛЬНОСТІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Захист інтересів держави в сфері економіки є одним із основних напрямів роботи правоохоронних органів, оскільки економічна галузь держави в такий скрутний час потребує забезпечення дієвого захисту та правової охорони. Свого часу, нагальною потребою постало визначення та створення профільного органу, який за своїми функціями буде реалізовувати правоохоронну діяльність в сфері охорони економічної безпеки держави, а саме протидіяти економічній злочинності шляхом реалізації правоохоронної, аналітичної, економічної, інформаційної та інших функцій. Водночас, 28 січня 2021 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про

Бюро економічної безпеки України», а згодом, 12 травня 2021 року Уряд утворив це саме бюро, як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Так, до основних завдань Бюро економічної безпеки України належить: виявлення зон ризиків у сфері економіки шляхом аналізу структурованих і неструктурованих даних; оцінювання ризиків і загроз економічній безпеці держави, напрацювання способів їх мінімізації та усунення; надання пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки; забезпечення економічної безпеки держави шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави; збирання та аналіз інформації про правопорушення, що впливають на економічну безпеку держави, та визначення способів запобігання їх виникненню в майбутньому; планування заходів у сфері протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності; виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги; складання аналітичних висновків і рекомендацій для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття ними управлінських рішень щодо регулювання відносин у сфері економіки [1].

З огляду на висвітлення результатів оперативно-службової діяльності Бюро економічної безпеки України можливо зазначити, що реалізація основних завдань, які покладені на цей орган перебуває на високому рівні, оскільки протидія правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави здійснюється останнім ефективно та цілеспрямовано. Резонансні затримання, реалізації, вилучення – це саме той показник, який сьогодні формує у громадськості позитивну думку про новостворений орган його ефективність та необхідність. Бюро економічної безпеки України здійснює регулярну підтримку Збройних Сил України в частині передачі на потреби останніх захисної амуніції, тактичного спорядження та ін.

Бюро економічної безпеки України – це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Відповідно до покладених завдань Бюро економічної безпеки України виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції. При цьому даний орган виконавчої влади здійснює свою діяльність на основі принципу верховенства права, що закріплено та передбачено ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» [1].

Верховенство права – це основний принцип, який закріплений Конституцією України та існує за умови, існування права паралельно з державою, діяльність якої пов'язується з цим правом. Принцип верховенства права як провідний елемент загальних засад конституційного ладу будь-якої сучасної демократичної, правової держави, розглядається зазвичай у двох аспектах, а саме, як модель правової організації державної влади в суспільстві та як модель співвідношення права і закону в регулюванні суспільних

відносин. З огляду на доктринальне розуміння, принцип верховенства права відображає спосіб організації життя суспільства на правових основах. Верховенство права є основоположним принципом правової системи України [2, с. 534].

На думку одного із творців доктрини верховенства права А. Дайсі, цей принцип ґрунтується на визнанні та беззастережному сприйнятті найвищої цінності людської особи, її невідчужуваних прав і свобод, які, є «основою, а не результатом права країни», а правила, що лежать в основі конституційного кодексу, є «не джерелом, а наслідком прав осіб» [3, с. 522].

Сучасна юридична наука розглядає принцип верховенства права як базовий і найбільш значущий елемент теоретичної конструкції правової держави. Такий погляд сприйнятий і підтримується юридичною практикою. Наявність верховенства права Європейський Суд з прав людини вважає хіба що не визначальною засадою правової держави. У своєму Рішенні у справі «Strelets, Kessler and Krenz» він прямо зазначає, що правовою є така держава, яка керується принципом верховенства права [4, с. 20]. Отже, принцип верховенства права закріплений в нормативно-правових актах, які регулюють діяльність Бюро економічної безпеки України, в механізмі принципу закладено основний прояв, яким є пріоритет прав та свобод людини і громадянина, необхідність урахування практики Європейського суду з прав людини.

Як слушно наголошує А. Рибченко, верховенство права пов'язують, передусім із пріоритетом природних, основоположних прав людини, і необхідно завжди пам'ятати, що зазначені права – це лише частина критеріїв, за якими можна зробити висновок про відповідність чи невідповідність принципу верховенства права того чи іншого правового явища [5, с. 20].

Зважаючи на вищевикладене варто наголосити, що забезпечення в Україні верховенства права стає останнім часом однією з най глобальніших проблем вітчизняної юриспруденції – як з практичної, так і з теоретичної сторони, що неодноразово доводить його важливість в системі державотворення та правотворення. Згаданий принцип належить до найкращих прогресивних здобутків політико-правової історії людства і покликаний забезпечити гуманістичний розвиток суспільства. Верховенство права – це панування права в суспільстві, де безпосередньо йдеться про визначальну роль права у стосунках між усіма учасниками суспільного життя, у життєдіяльності та функціонуванні як державних так і недержавних органів та організацій, соціальних спільнот, груп об'єднань, зрештою – усіх людей [6, с. 56].

Неухильне дотримання принципів верховенства права та верховенства закону покликане забезпечити права і свободи людини у всіх сферах життя, а зі сторони підвладних – повагу до законів та органів влади та їх посадових осіб. За такого розуміння сила держави, на якій вона ґрунтується, законна лише в тому випадку, якщо вона застосовується у строгій відповідності із правом, якщо вона цілковито слугує йому. При цьому закон, зобов'язуючи окремого громадянина до дотримання загальноприйнятих правил поведінки,

водночас чітко окреслює межі прерогатив держави стосовно індивідуальної свободи. Отже, принцип верховенства закону вимагає, щоб діяльність усіх органів державної влади здійснювалась на правовій основі та відповідала умовам легітимності [7, с. 33].

Саме так, досліджуючи закріплення принципу верховенства права в діяльності Бюро економічної безпеки України слід врахувати, що принцип верховенства права являє собою сукупність найважливіших соціальних і правових цінностей, набутих у процесі суспільного розвитку, які необхідні людині для забезпечення гідного життя, розвитку своєї особистості та відчуття повноправності в громадянському суспільстві. Таким чином, сутність принципу верховенства права, як такого, що передбачає основу здійснення діяльності Бюро економічної безпеки України варто виразити в наступних положеннях, а саме серед яких першочергове забезпечення прав та основоположних свобод людини; презумпція невинуватості; юридична рівність усіх осіб незалежно від соціального, майнового статусу, релігійних уподобань, тощо.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можливо зазначити, що принцип верховенства права в діяльності Бюро економічної безпеки є основним та провідним з огляду на здійснення діяльності в умовах сучасного суспільства. Забезпечення прав та свобод людини має здійснюватися співробітниками Бюро у відповідності до унормованих принципів регламентованого, чинного законодавства, в тому числі й принципу верховенства права, який визначено в положеннях нормативно-правових актів. Бюро економічної безпеки України є центральним органом виконавчої влади, створеним згідно із законом, діяльність якого завжди повинна провадитись у відповідності з національним правом та міжнародними стандартами, законодавство, регламентуюче діяльність цього органу, повинно бути доступним та зрозумілим для громадськості, на працівників Бюро економічної безпеки України повинно поширюватися таке саме законодавство, що й на звичайних громадян, і винятки можуть бути виправдані тільки з причин належної роботи органу в демократичному суспільстві.

1. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20.

2. Ткаченко П. І. Теоретико-правовий аналіз принципу верховенства права в діяльності Національної поліції України. – 2022.

3. Дайсі А. Вступ до вчення про право Конституції. Анатомія лібералізму. Політико-правничі вчення та верховенство права. 2008. 678 с.

4. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / Кол. авт.; кер. авт. кол. д.ю.н., доц. Т.П. Мінка. Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.

5. Рибченко А.О. Верховенство права як принцип адміністративного судочинства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне, фінансове, податкове право» / Рибченко А.О. Ірпінь, 2013. 196 с.

6. Козюбра М. Принцип верховенства права у конституційному правосудді // Закон і бізнес. – 2000. – № 17.

7. Пильгун Н. В., Рощук М. В. Реалізація принципу верховенства права як необхідна

умова побудови правової держави // Юридичний вісник (Теорія держави та права) № 4 (25), 2012. С. 30–34.

Володимир Цитульський
аспірант Львівського державного
університету внутрішніх справ,
суддя Бабушкінського районного суду
м. Дніпропетровська

РІШЕННЯ СУДУ ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ (СЕРВІТУТУ)

В приписах ч. 5 ст. 11 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) міститься вказівка на те, що «у випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки можуть виникати з рішення суду». Водночас право особи вимагати встановлення сервітуту судом закріплено у ст. 402 ЦК України.

Варто зазначити, що як раніше, так і сьогодні рішення суду беззаперечно визнається юридичним фактом у цивільному процесуальному праві. Однак щодо його правової природи як юридичного факту, який може зумовлювати виникнення матеріальних правовідносин, в тому числі й сервітутних, то у наукових джерелах існували три підходи. Прихильники першого підходу вважали, що судове рішення – це результат діяльності суду, який тільки підтверджує певні обставини дійсності та не має характеру юридичного факту. На думку представників другої позиції, тільки перетворювальне (конститутивне) рішення суду є юридичним фактом матеріального права, з яким пов'язуються матеріально-правові наслідки. Натомість представники третього підходу розглядають його як окремий, самостійний юридичний факт [1, с. 214].

Підґрунтям для існування таких кардинально різних позицій була відсутність у цивільному законодавстві прямої вказівки на судове рішення як підставу виникнення цивільних правовідносин. Однак, як слушно зазначає В.С. Ковальська, на сьогодні гострота зазначених дискусій знята, оскільки судове рішення включено до підстав виникнення цивільних прав та обов'язків [2, с. 134].

З.В. Ромовська звертає увагу на те, що теза «суд права не творить» відійшла у минуле. Суд є активним учасником суспільного життя, він не лише розглядає спори між конкретними особами, а й творить право для них [3, с. 325].

Рішення суду, на думку Г.В. Сосніної, є однією із найбільш універсальних і всеосяжних підстав виникнення права користування чужим майном (сервітуту), оскільки тільки суд як незалежний суб'єкт може всебічно вивчити сформовану ситуацію і при встановленні сервітуту оцінити його реальну необхідність [4, с. 159].

За своєю правовою природою рішення суду є публічним актом правозастосування державного органу (що приймається одноосібним суддею, колегією у складі одного судді і двох присяжних, колегією суддів чи складом відповідної судової палати), спеціально уповноваженого здійснювати судочинство від імені держави Україна [5, с. 347]. Водночас сюди не слід відносити рішення Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, які посідають особливе місце, виконуючи роль інтерпретаційно-правових актів та джерел права відповідно.

О.О. Щипанова та О.Т. Шеховцева зауважують, що за загальним правилом, встановлення права користування чужим майном (сервітуту) за рішенням суду є крайнім засобом вирішення питання, оскільки відповідно до приписів ч. 3 ст. 402 ЦК України, застосовується у випадку, якщо між сторонами не була досягнута домовленість про встановлення сервітуту та про його умови [6, с. 42]. Тому, якщо особа, яка вимагає встановлення сервітуту, не зверталась до власника нерухомого майна з пропозицією щодо укладення договору про встановлення сервітуту, у неї відсутня підстава для звернення до суду. Поданий позов до суду без такого звернення не підлягає задоволенню у зв'язку з відсутністю в такої особи права вимагати встановлення сервітуту за рішенням суду.

Зацікавлені особи мають право заявляти позовні вимоги про визнання укладеним або спонукання укласти договір сервітуту. В результаті розгляду спору суд може прийняти наступні рішення: щодо зобов'язання відповідача укласти договір з позивачем або своїм рішенням встановити сервітут.

Судова практика йде наступним шляхом: суд зобов'язує відповідача укласти договір з позивачем в тому випадку, якщо обидві сторони не проти встановлення сервітуту в принципі, однак не змогли дійти згоди щодо умов договору (зазначені обставини підтверджуються перепискою сторін щодо направлення проектів договорів, протоколами розбіжностей). Якщо ж відповідач взагалі відмовляється від встановлення сервітуту, то суд встановлює сервітут своїм рішення. Зазначене судове рішення повинно містити всі вимоги щодо змісту права користування чужим майном (сервітуту) [7, с. 344].

Дискусійний характер має питання щодо моменту виникнення права користування чужим майном (сервітуту) за рішенням суду. Зокрема, на думку К. М. Тоцької, сервітут у цьому разі виникає з моменту реєстрації відповідного договору («інкорпорованого» у рішення суду), а не безпосередньо після набрання рішенням суду законної сили [8, с. 118]. Натомість С.М. Бервено зазначає, що судовий порядок укладення договору є окремою стадією, що регулюється спільно матеріальними і процесуальними нормами законодавства, з тією особливістю, що волевиявлення сторін затверджується судовим рішенням та вступає в дію з моменту набрання чинності самого рішення суду [9, с. 200].

Слід зазначити, що Вищий господарський суд України у своєму Інформаційному листі «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» від 07.04.2008 № 01-8/211

дав відповідь на питання: як правильно слід зазначити у резолютивній частині рішення про спонукання укласти договір при задоволенні позовних вимог: «Зобов'язати укласти договір» чи «Договір № … від … вважати укладеним з моменту набрання чинності рішенням суду», оскільки, виходячи з положень ч. 2 ст. 187 ГК України, день набрання чинності рішенням суду, яким вирішено питання щодо переддоговірного спору, вважається днем укладення відповідного господарського договору, а відповідно до приписів ст. 84 ГПК України (ч. 9 ст. 238 ГПК України в редакції від 03.10.2017 року) суд приймає рішення про зобов'язання укласти договір?

Згідно з ч. 2 ст. 187 ГК України день набрання чинності рішенням суду, яким вирішено питання щодо переддоговірного спору, вважається днем укладення відповідного господарського договору, якщо рішенням суду не визначено інше. Згідно з ч. 3 ст. 84 ГПК України (ч. 9 ст. 238 ГПК України в редакції від 03.10.2017 року) у спорі, що виник при укладенні або зміні договору, в резолютивній частині вказується рішення з кожної спірної умови договору, а у спорі про спонукання укласти договір – умови, на яких сторони зобов'язані укласти договір, з посиланням на поданий позивачем проект договору. Зазначені норми не суперечать одна одній, оскільки суд вправі задовольнити позов про спонукання укласти договір лише в разі, якщо встановить, що існує правовідношення, в силу якого сторони зобов'язані укласти договір, але одна із сторін ухилялася від цього. Тому в резолютивній частині рішення, яким задовольняється позов про спонукання укласти договір, слід вказувати на те, що спірний договір є укладеним [10].

У юридичній літературі звертається увага на те, що специфіка судового рішення в системі підстав виникнення цивільних правовідносин полягає ще в тому, що воно завжди діє у складі сукупності юридичних фактів, породжуючи відповідні наслідки тільки разом із іншими елементами юридичних складів [11, с. 109].

Рішення суду як юридичний факт у механізмі правового регулювання сервітутних відносин може виступати підставою виникнення сервітуту в сукупності з договором про його встановлення, тобто як елемент юридичного фактичного складу. Водночас для юридичного складу, що має наслідком виникнення земельного сервітуту, характерною є наявність ще одного елементу – його державної реєстрації.

---

1. Коструба А.В. Рішення суду як правоприпиняючий юридичний факт у цивільному праві. *Актуальні проблеми юридичної науки*: Збірник тез міжнар. наук. конф. «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18-19 листоп. 2011): у 4-х частинах. – Ч. 3. – Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2011. С. 213-215.

2. Ковальська В.С. Рішення суду як правозмінюючий та правоприпиняючий юридичний факт у сімейному праві. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 133-139.

3. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Підручник. Київ: Атіка, 2005. 560 с.

4. Сосніна Г.В. Правове регулювання сервітутів в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2014. 222 с.

5. Пленюк М.Д. Юридичні факти як підстави виникнення цивільно-правових

зобов'язань (теоретичні та практичні аспекти): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 426 с.

6. Щипанова О.О., Шеховцева Т.О. Проблемні питання цивільно-правового регулювання підстав установлення сервітутних прав. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. №1. С. 39-45.

7. Литвиненко І.В. Підходи щодо встановлення земельного сервітуту за судовими рішеннями. *Містобудування та територіальне планування.* 2012. Вип. 46. С. 343-346. С. 344.

8. Тоцька К.М. Обмеження права власності на земельну ділянку: цивільно-правовий аспект: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2015. 226 с. С. 118.

9. Бервено С.М. Проблеми договірного права України: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2006. 440 с.

10. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України: Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 07.04.2008 № 01-8/211. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08#Text.

11. Цивільне право України: підручник: у 2 т. / за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.А. Яроцького. Харків, 2014. Т. 1. 656 с.

Ірина Шляховська
аспірант Львівського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО УНОРМУВАННЯ ОБ`ЄКТІВ, ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ ЯКИХ ОБМЕЖЕНА

Об`єкти, оборотоздатність яких обмежена, є особливим різновидом об`єктів цивільних прав, які можуть належати лише певним учасникам обороту або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом.

Національний законодавець доволі чітко та зрозуміло визначає загальне положення про обмежено оборотоздатні об`єкти, вказуючи, що їх види визначаються виключно законом.

Це свідчить про те, що норма ч. 2 ст. 178 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) [1] встановлює правову гарантію недопущення безмежного обмеження правового режиму речей і довільного розширення переліку об'єктів цивільних прав, обмежених в обороті, шляхом їх закріплення, наприклад, у підзаконних нормативних чи відомчих актах [2, с. 38].

У цьому контексті зазначимо, що в умовах політичного, економічного та соціального зближення України із Європейським Союзом важливе значення відіграє відповідність загальновизнаним європейським стандартам і принципам, зокрема у сфері верховенства права.

Одним із фундаментальних елементів верховенства права є принцип правової визначеності, який полягає у тому, що закон повинен бути доступним, а законодавство передбачуваним та стабільним. Кожна особа повинна мати можливість легко з'ясувати зміст права і забезпечену юридичними засобами здатність скористатися цим правом у тій чи іншій ситуації.

Таким чином, лише чітке та послідовне застосування закріпленого

законодавцем у ч. 2 ст. 178 ЦК України підходу щодо визначення обмежено оборотоздатних об`єктів у законі змогло б забезпечити дотримання принципу правової визначеності.

Варто констатувати, що на практиці зовнішня форма закріплення норм про окремі види об`єктів цивільних прав не завжди відповідає положенню кодифікованого акту цивільного законодавства. Особливості обороту окремих об`єктів цивільних прав можуть визначатися постановами, наказами, інструкціями, положеннями тощо. До прикладу, правовий режим вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї визначений наказом Міністерства внутрішніх справ України №622 від 21.08.1998 р. [3].

З моменту закріплення у ЦК України означеного вище положення та до сьогодні не було прийнято єдиного нормативно-правового акту із переліком різновидів об`єктів, обмежених у цивільному обороті. Фактично норма залишається невиконаною більше як п`ятнадцять років, що негативно позначається на розвитку суспільних відносин.

Принагідно зауважимо, що проблематика є значно ширшою та не обмежується потребою у прийнятті виключно закону із переліком видів обмежено оборотоздатних об`єктів. Невід`ємною складовою цього процесу є також належне правове унормування правовідносин, пов`язаних із цими об`єктами, адже правовий режим деяких із них не завжди визначений, містить правові прогалини та породжує дискусії у наукових колах.

За таких умов видається правильним застосування комплексного підходу, який з дотриманням необхідного балансу здатен створити умови для досягнення якісно нового рівня правової визначеності.

Досліджуючи тематику об`єктів цивільних прав та їх оборотоздатності, значна частина науковців посилається на постанову Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» №2471-XII від 17.06.1992 р. (надалі – Постанова №2471-XII) [4], як певний приклад виконання ч. 2 ст. 178 ЦК України.

На наше глибоке переконання, Постанова №2471-XII є ненайкращим зразком реалізації норми ЦК України, з огляду на наступне.

Необхідно взяти до уваги, що її було прийнято задовго до набрання чинності ЦК України, в соціально-політичних умовах далеких від сучасних реалій та викликів, а останні зміни, які вносились до неї датовані аж 24.01.1995. Відтак, її узгодженість із сьогоденням залишається під питанням.

Крім цього, попри очевидну невідповідність форми (підзаконний-нормативно-правовий акт), Постанова №2471-XII містить багато недоліків, які лише підкреслюють її неактуальність та потребу у оновленні законодавства.

Так, у Додатку №2 до постанови міститься Спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна. Його аналіз дає підстави для висновку про те, що закріплений у ньому перелік об`єктів цивільних прав не є вичерпним та залишає поза увагою, зокрема такі обмежено оборотоздатні об`єкти як тварини, занесені до Червоної книги України, дикі тварини та інші.

Не вирішує він і спірних питань пов`язаних із можливістю поширення правового режиму обмеженої оборотоздатні на окремі об`єкти цивільних прав (органи людини).

Також спеціальний порядок стосується тільки тих видів майна, які набуваються у власність громадянами з відповідного дозволу, та не містить згадки про ті об`єкти цивільних прав, які можуть належати лише певним учасникам обороту.

Положення Постанови №2471-XII піддаються критиці науковою спільнотою. Як передбачено, пунктом «б» Додатку №2 до Постанови №2471-XII дозвіл на придбання громадянами об'єктів, що перебувають на державному обліку як пам'ятки історії та культури, надається спеціально уповноваженими державними органами охорони пам'яток історії та культури (Мінкультури, Мінінвестбудом і Головархівом України) [4].

В.Ф. Зверховська вказує, що Постанова №2471-XII не узгоджена з іншими нормативними актами щодо культурних цінностей у частині використання термінології та пропонує внести у процитований вище пункт зміни, а саме замінити слова *«пам'ятки історії і культури»* на слова *«пам'ятки культурної спадщини»* [5, с. 130-131].

Відповідно до пункту «в» Додатку №2 до Постанови №2471-XII дозвіл на придбання громадянами радіоактивних речовин надається Державним комітетом України з ядерної та радіаційної безпеки у разі наявності висновку органів територіальної санітарно-епідеміологічної служби про можливість використання цих речовин майбутнім власником в існуючих у нього умовах [4].

Однак, станом на сьогодні, Державного комітету України з ядерної та радіаційної безпеки не існує, а постанова, яка визначала його правовий статус втратила чинність.

Усе наведене вище свідчить про те, що законодавство України, яке визначає правовий режим обмежено оборотоздатних об`єктів, потребує невідкладного оновлення, приведення у відповідність до сучасних реалій. Зважаючи на євроінтеграційні процеси, які відбуваються у нашій країні, вважаємо, що правової визначеності у досліджуваній нами сфері має бути досягнуто в найближчій перспективі.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

2. Скрипник В. Речі, обмежені в цивільному обороті, як об'єкти цивільних прав. Підприємництво, господарство і право. 2018. №1. С. 36-40.

3. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 622 від 21.08.1998. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text (дата звернення: 10.02.2023).

4. Про право власності на окремі види майна: Постанова Верховної Ради України № 2471-XII від 17.06.1992. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text (дата звернення: 10.02.2023).

5. Зверховська В.Ф. Культурні цінності як об'єкти цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2015. 212 с.

Катерина Алімкіна
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Андрій Чвалюк
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну суспільство і держава в цілому зазнали суттєвих змін. Важливо зазначити, що кожна сфера життя у суспільстві розвивається в залежності від зовнішніх та внутрішніх обставин, а повномасштабне вторгнення спричинило велику кризу в Україні в усіх сферах діяльності.

Актуальність питання полягає у тому, що враховуючи сучасні зміни у країні, необхідно запроваджувати нові ініціативи, змінювати законодавство що встановлює адміністративну відповідальність відповідно до умов воєнного стану.

Дослідженням особливостей застосування адміністративної відповідальності в умовах воєнного стану в Україні займалася лише незначна кількість науковців [1].

Аналізуючи сучасні умови діяльності, можемо зазначити, що процес судочинства зазнає певних проблем саме через зовнішні чинники, до яких проблем відносяться: неможливість здійснення судочинства через воєнні дії на окупованих територіях, або через загрози життю і здоров'ю працівників апарату суду чи засуджених. З урахуванням того, що прискорення або скорочення судочинства шляхом зменшення тривалості певних процесуальних строків заборонено, єдиною можливістю залишається зміна територіальної підсудності справи.

Важливим фактором в аспекті введення особливих умов застосування адміністративної відповідальності є запровадження нових нормативно-правових документів, що сприяють врегулюванню процесу правосуддя під час воєнного стану. Одним із таких документів є рекомендація Ради суддів України від 24 лютого 2022 року № 9 щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні [2]. Рада суддів надає корисну інформації стосовно особливих аспектів здійснення безпечної роботи судів, з урахуванням обставин, що склалися у окремих регіонах країни. Зокрема, було зазначено, що судові справи, за умови

невідкладних обставин, можуть бути зняти з розгляду, громадянам надається можливість у отриманні консультації стосовно відкладання справ через воєнний стан в Україні, або можна брати участь у процесі правосуддя за формою відео конференції. Для цього необхідно надати заяву до органу судової влади стосовно необхідності проведення засідання в онлайн форматі. Дистанційна форма судового засідання набула своєї актуальності за часів пандемії короновірусу, але в умовах воєнного стану такий формат також є дуже затребуваний задля забезпечення безпеки громадян і працівників апарату суду.

Отже, можемо зробити висновок, що сучасні кризові виклики висувають потребу розвитку нових форматів діяльності, який буде сприяти повноцінному функціонуванню процесу правосуддя. Важливо зазначити, що головними особливостями застосування адміністративної відповідальності є застосування дистанційних форм правосуддя й прийняття нормативно-правових документів, що врегулюють порядок безпечного функціонування апарату судової влади. Питання особливостей застосування адміністративної відповідальності в умовах воєнного стану є дуже важливим й потребують подальшого дослідження.

---

1. Олексій У.О. Адміністративне судочинство під час військового стану / Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 108-110.

2. Опубліковано рішення РСУ щодо невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/opublikovano-risenna-rsu-sodo-vzitta-nevidkladnih-zahodiv-dla-zabezpecenna-stalogo-funkcionuvanna-sudovoi-vladi-v-ukraini.

Тетяна Андрійченко,
Дарія Мустяца
здобувачі вищої освіти

Науковий керівник:
Віталій Грибан
доктор біологічних наук, професор,
Заслужений працівник народної
освіти України

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ВОЄННОГО ЧАСУ: ВИДИ ТА ДЖЕРЕЛА ВИНИКНЕННЯ

У роботі розглянуто надзвичайні ситуації воєнного часу, охарактеризовано джерела виникнення та види надзвичайних ситуацій.

Війна завжди була для людей одним із найбільших лих упродовж всієї історії. Вона знищувала значні людські й матеріальні ресурси, приводила за собою інші лиха, гальмувала розвиток людства. З кожним роком сила зброї ставала все сильнішою і сильнішою, а наслідки її використання все жахливішими. Зараз, на рубежі тисячоліть, людство має ядерну зброю, яка може знищити все живе на планеті.

Звісно першим і самим небезпечним джерелом є зброя. На даний час ми можемо виділити такі види зброї:

- зброя масового ураження, яка в свою чергу розділяється на ядерну, хімічну, біологічну. Вся ця зброя веде до масового ураження населення на великих територіях, а при ядерному ударі і до значних руйнацій.
- звичайна зброя, яка застосовується при локальних і широкомасштабних бойових діях. Розрізняють багато видів звичайної зброї, але вся вона застосовується для знищення людей та матеріальних об'єктів. Наприклад, при застосуванні системи залпового вогню на площі близько 13 га будуть знищені всі споруди і майже 82% живої сили ворога.
- засоби радіоелектронної боротьби, які не ведуть до знищення споруд, але надзвичайно шкідливі для людини.

Іншим джерелом небезпеки є надзвичайна антисанітарна обстановка під час ведення бойових дій. Перш за все це велика кількість трупів, які не завжди можна поховати (наприклад у містах ведення інтенсивних бойових дій), по-друге порушується нормальна робота комунальних служб міст, що призводить до погіршення якості води, перебоїв каналізаційної системи і т. п. Також завжди спостерігається зріст популяції гризунів і інших тварин, які завжди є переносниками хвороб.

Також відчувається недостатнє медичне обслуговування, нестача медичних препаратів (більшість іде на фронт). Отже створюється сприятлива

ситуація для виникнення епідемій, особливо в теплі місяці. Також багато людей можуть потерпати від звичайних хвороб які не зможуть ефективно лікуватися в умовах воєнного часу.

Третьою складовою є складна екологічна та техногенна обстановка. Треба враховувати, що сучасна війна не обходиться без значних руйнувань, які самі по собі являють загрозу життю людини і зазвичай супроводжуються пожежами.

Але ще більшу небезпеку несуть в собі підприємства, які й за мирних умов були джерелом небезпеки і шкідливих викидів. Хімічні підприємства, АЕС, нафтопереробні заводи у разі їх часткового або повного руйнування викличуть техногенну катастрофу і будуть становити значну небезпеку для життєдіяльності людей у районі розташування.

В сучасних умовах при виникненні широкомасштабної війни не викликає сумнівів використання зброї масового ураження і перш за все ядерної зброї.

Наразі ядернаа зброя є найгіршим завершенням війни в Україні.

Ядерна зброя має декілька факторів ураження:

- світловий удар,
- тепловий удар,
- ударна хвиля,
- променеве ураження.

Кожен з них становить велику небезпеку для життя і здоров'я людини. Світловий удар приводить до сліпоти, загорання одежі і предметів навколишньої обстановки, тепловий доповнює цей ефект. Ударна хвиля руйнує будівлі і споруди, а наступне радіоактивне ураження робить перебування на зараженій території небезпечним для здоров'я та життя. Ядерний удар характеризується великим радіусом дії (120 км для бомби середньої потужності), великими втратами серед людей (90% в радіусі 100 км) і ще більшою кількістю опромінених.

Після нього територія непридатна для проживання, а виникаючі пожежі розносять за вітром радіоактивні елементи. Звісно, при ураженні проводяться евакуаційні заходи. Проводяться роботи по розбору завалів і локалізації та тушіння ядерних пожеж. Район ураження локалізується і очеплюється для запобігання розповсюдження радіоактивного забруднення.

Також можливе широке використання хімічної зброї, в основному газів і отруйних речовин для зараження водних ресурсів. Хімічні бойові речовини уражають слизові оболонки людей, очі та відкриті ділянки шкіри і маючи в основному нервово-паралітичну дію приводять до їх смерті. При невиконанні заходів індивідуального захисту можливий великий процент втрат людей. Також слід зауважити, що строк дії цих речовин досить довгий і вони уражають тварин та рослини.

Так при застосуванні бойового газу SD-12 залишається тільки випалена земля і пусті споруди. Окремо стоять отруйні речовини, якими забруднюють джерела води, як важливі стратегічні об'єкти. При такому диверсійному акті

великі міста можуть залишитися без достатньої кількості водних ресурсів.

Потрібно швидко ліквідувати загрозу для життя людей, локалізувати і очистити зони забруднення води, не допустити розповсюдження отруєння на великій території.

Ще складніше ліквідувати наслідки дії біологічної зброї. Звичайно, біологічна зброя застосовується в вигляді штамів різних хвороботворних бактерій, за часту генетично змінених, які прищеплюються гризунам, комахам, рослинам для викликання епідемій і ураження живої сили противника і підриву його тилів. Ознаки біологічної атаки виявити зразу складно. Тому важливо проводити попереджуючий контроль, а при перших ознаках біологічної атаки оголошується карантин і всі сили кидаються на виявлення збудників хвороби та їх переносників.

Проводиться дезінфекція місць зараження, дератизація, відлов бродячих тварин, захоронення трупів. Можливе отруєння водних ресурсів бактеріями. В такому разі повинне бути забезпечене постачання незараженою водою з зовнішнього периметру. Складність заключається в тому, що наслідки біоатак можуть накластись на епідемії воєнного часу.

При використанні звичайних видів зброї відбуваються значні руйнування оточуючого середовища та загибель великої кількості людей. При бомбардуванні і веденні бойових дій сучасною зброєю виникають пожежі, які представляють значну загрозу життю та здоров'ю людей, особливо при застосуванні спеціальних запальних боєприпасів з напалмом та іншими горючими речовинами. Необхідно зразу ж після нанесення удару виявити, локалізувати та погасити пожежі до того, як ті завдали шкоди майну, людям і оточуючому середовищу.

Особливу увагу слід приділяти техногенним катастрофам які можуть виникнути від руйнування у ході бойових дій екологічно небезпечних об'єктів. Наприклад: бойові дії йдуть поблизу міста. Для послаблення обороноздатності міста противних знищує ГЕС. Наслідки катастрофічні – затоплені багато районів, перервані комунікації, знищені або в непрацездатному стані багато підприємств, відсутня електрична енергія і звісно, значні людські жертви. Іншим прикладом може стати знищення під час бомбардування великого хімічного підприємства з виробництва небезпечних для людей хімічних речовин (тієї ж хімічної зброї).

Можна тільки уявити до яких жертв це приведе. Ще більш не передбачуваними будуть наслідки удару по АЕС. Треба взяти до уваги, що противник завжди намагатиметься знищити або захопити важливі стратегічні об'єкти, як то електростанції, великі промислові підприємства і т. п. Варто сказати, що першочерговим завданням для військ є недопущення цього, але війна є війна. і тому необхідно мінімізувати наслідки будь-яких таких ситуацій.

Особливою статтею слід виділити загрозу виникнення епідемій у зв'язку з антисанітарними умовами. Як було сказано вище. не завжди є можливість поховати останки загиблих під час воєнних дій, що приводить до

значного зростання ризику спалаху інфекційних захворювань. До того ж бродячі тварини, гризуни та комахи які мають контакт з тілами можуть стати переносниками інфекцій.

В умовах війни та неможливості дотримуватися правил гігієни спостерігається розквіт вошів, блох та інших паразитів, які є переносниками такої небезпечної інфекції як тиф, чесотка і т. п. Також вода та продукти можуть бути заражені різними бактеріями у зв'язку з попаданням у них тіл та продуктів життєдіяльності зі збудниками інфекцій. Особливо небезпечною ситуація стає в теплі пори року, коли всі мікроорганізми розмножуються надзвичайно швидко.

З вищенаведеного випливають такі висновки:

- в період війни небезпека для життя і здоров'я людини значно підвищується, незалежно чи в тилу чи на фронті.
- сучасне тилове забезпечення включає в себе цілу низку заходів, які необхідно виконувати в повному об'ємі для досягнення максимальної безпеки для людини, оточуючого середовища.
- мінімізація наслідків екстремальних ситуацій, описаних вище, залежить від злагоджених дій військ та цивільного населення.

Але основним є те, що краще не доходити до війн!

1. Герасимчук А. А. "Основи екології", Київ, 1999.
2. Магура Н. Л. "Біологія навколишнього середовища", "Громада", 2001.
3. Білявський Г. О., Фурдуй Р. С. "Основи екологічних знань", Либідь, 1997.
4. Шарий Володимир. Висновки з балканської війни // Міжнародна безпека. – 1999. – № 1, жовтень, http://www. niss. gov. ua/Tasko/018. htm.
5. Документи Посольства Республіки Македонії в м. Києві.
6. Документи Посольства Союзної Республіки Югославія в м. Києві.

Анастасія Атауш
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Лілія Межевська
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Право на освіту має кожен громадянин України. Повна загальна середня освіта є обов’язковою та гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров’я, громадянства, інвалідності, національності, релігійних,

політичних, або інших переконань…Особа реалізується впродовж життя, шляхом передбачених видів освіти, а держава своєю чергою гарантує і забезпечує усім громадянам України право на освіту, безоплатне навчання та здобуття повної загальної освіти відповідно до рівнів освіти, визначає стандарти, наділяє правами та обов'язками учасників освітнього процесу.

В умовах формування України як правової демократичної держави особливу роль відіграють гарантії правового захисту через те, що вони припускають юридичну відповідальність органів влади та держави в цілому.

Ситуація у сфері гарантування прав і свобод людини та громадянина та їх реалізації є критерієм оцінки ступеня демократичного розвитку держави й суспільства в цілому. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

В Україні кожен має право на освіту відповідно до положень Конституції. Повна загальна середня освіта є обов'язковою[1].

Провідне та соціальну роль у захисті права на освіту мають відігравати суди, оскільки вони є установами, уповноваженими неупереджено та об'єктивно вирішувати правові спори.

Конституція України гарантує право кожного на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Конституційний Суд України посідає особливе місце в механізмі захисту права на освіту. Завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України.

Прикладом його діяльності є тлумачення гарантії права на освіту, передбаченої статтею 53 Конституції України. Так, положення частини третьої статті 53 Конституції України "Держава гарантує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах" треба розуміти, на думку Конституційного Суду України, так:

Доступність освіти як конституційна гарантія права на освіту на засадах рівності означає, що ніхто не може бути позбавлений права на освіту і держава зобов'язана створити можливості для реалізації цього права;

Безоплатність освіти як конституційна гарантія права на освіту означає можливість здобувати освіту в державних і комунальних навчальних закладах без внесення будь-якої плати за освітні послуги, передбачена частиною 3 статті 53 Конституції України [2].

Важливе місце серед рішень Конституційного Суду України у сфері освіти посідає рішення від 21 листопада 2002 року (у справі про використання шкільних підручників). Згідно з цим рішенням, повна загальна середня освіта забезпечується насамперед шляхом використання підручників як засобу виконання освітніх завдань, поставлених перед загальноосвітніми навчальними закладами. Ефективність такої освіти залежить від доступу

учнів до шкільних підручників, а наявність таких підручників є важливим критерієм якості освіти.

З огляду на викладене Конституційний Суд України дійшов висновку, що оспорювана в цьому поданні постанова Кабінету Міністрів України не відповідає положенням статті 53 Конституції України в частині встановлення плати за користування шкільними підручниками в державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладах [3].

Конституційний Суд України має юрисдикцію щодо законності актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які віднесені до юрисдикції судів загальної юрисдикції. Якщо рішенням чи актом адміністративних органів або органів місцевого самоврядування порушено право на освіту, громадянин може звернутися до загального суду за захистом цього права відповідно до статті 55 Конституції України.

Адміністративні суди втілюють вищезазначену конституційну гарантію безпосереднього звернення до суду за захистом порушених прав і відіграють важливу роль у механізмі захисту права на освіту.

В Україні існує судова практика, коли спори у сфері освіти розглядаються у зв'язку з процедурою ліквідації (закриття або призупинення діяльності) загальноосвітніх навчальних закладів, що фактично порушує проголошену Конституцією України гарантію загальної освіти.

14 жовтня 2010 року Запорізький окружний адміністративний суд прийняв до провадження адміністративну справу за позовом прокурора Веселівського району до Веселівської районної державної адміністрації, в якій позивач стверджував, що Веселівська районна державна адміністрація порушила положення розпорядження № 329/1 від 12 серпня 2010 року «Про призупинення навчально-виховного процесу в 5-9 класах Гоголівської загальноосвітньої школи». Суд, який розглядав справу, задовольнив заяву на тій підставі, що оскаржуване рішення відділу освіти Веселиської районної державної адміністрації не відповідає вимогам Закону України «Про загальну середню освіту» і що Закон не передбачає призупинення навчального процесу [4].

Основний Закон України передбачає, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; ніхто не може бути позбавлений права на освіту відповідно до положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (ратифікована 17 липня 1997 року) та Протоколу I до неї від 20 березня 1952 року.

Важливу роль та позитивну практику варто відзначити апеляційних судів у повноваженні права на освіту. Як показує практика багато здобувачів вищої освіти звертаються з приводу відрахування незаконного, не виплат стипендій, а останні роки щодо порушень прав під час проходження

зовнішнього незалежного оцінювання.

Відповідно до загальновизнаних принципів міжнародного права, Суд може розглядати справу тільки після того, як були вичерпані всі національні засоби правового захисту і протягом шести місяців з дати прийняття остаточного національного рішення. Юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї. Якщо Суд визнає, що мало бути порушення Конвенції або протоколів до неї, а національне законодавство держави-учасниці допускає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, присуджує справедливу сатисфакцію потерпілій стороні [5].

Таким чином, ефективність судових гарантій прав і свобод людини значною мірою залежить від завершення модернізації судової системи України. Видається доцільним вважати за доцільне підготовку комплексної національної програми щодо посилення захисту прав і свобод людини та громадянина при здійсненні правосуддя в Україні.

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» (справа про доступність і безоплатність освіти) від 04.03.2004 р. № 5-рп/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov. ua/laws/show/v005p710-04

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень постанов Кабінету Міністрів України «Про встановлення плати за користування підручниками в загальноосвітніх школах», «Про внесення доповнення до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1996 р. №1031» та пункту 5 Постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1128» (справа про безоплатне користування шкільними підручниками) від 21.11 2002 р. № 18-рп/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// zakon1.rada.gov.ua/cgibin/laws/main. cgi?nreg=v018p710-02

4. Про скасування наказу № 329/1 від 12 серпня 2010 року: Постанова Запорізького окружного адміністративного суду від 15.11.2010 р. (справа № 2а-8115/10/0870) за позовом: Прокурора Веселівського району, смт. Веселе, Веселівського району Запорізької області до: Веселівської районної державної адміністрації, смт. Веселе, Веселівського району Запорізької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www. reyestr.court.gov.ua/Review/13433295

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Прийнята Асамблеєю Ради Європи 4 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov. ua/laws/show/995_004

6. Протокол № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/ show/994_535

Аліна Безугла
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Андрій Чвалюк
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ ІДЕАЛІЗМ ТА ЙОГО РУЙНІВНИЙ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО

Характерними рисами для суспільної правосвідомості громадян є правовий нігілізм та правовий ідеалізм. Ці два поняття зв'язані між собою, але мають протилежне значення. Вчені називають їх «дві сторони однієї і тієї ж медалі». Правовий нігілізм – це ігнорування, несприйняття та недооцінка права, а правовий ідеалізм є повною протилежністю нігілізму – це перебільшення можливостей, переоцінка права. Хоч це явище і не дуже ретельно описано в науці, але воно являє собою масштабну проблему в праві та суспільстві і викликає за собою купу негативних наслідків. Проблеми пов'язані з правовим ідеалізмом останнім часом набули більш широкого значення та почали все частіше обговорюватися на наукових заходах.

Ідеалізм – це напрям філософії, який протилежний матеріалізму. Вихідним принципом ідеалізму є твердження «в основі речей і явищ об'єктивної дійсності не матеріальне, а ідеальне, духовний початок: ідея, світовий розум, відчуття». При вирішенні основного питання філософії – про відношення мислення до буття – ідеалізм виходить з визнання первинності свідомості, духу і вторинності природи, матерії.

Правовий ідеалізм – це один з філософсько-правових підходів до аксіологічного, деонтологічного, онтологічного, гносеологічного обґрунтування природи, форм вияву і призначення права у суспільстві та діловодстві. Він є одним з різновидів деформації правової свідомості, отже йому притаманні риси останнього. Вчені кажуть, що в межах правового ідеалізму право виступає всесильною річчю та, що правовий ідеалізм фетишизує право. Правовий ідеалізм визначає природу права як об'єктивне або суб'єктивне існування духовного, ідеального, розумного та морального начала. Правовий ідеалізм проголошується феноменом інтерпретації правового буття, що передбачає примат інтуїтивних, раціональних, ірраціонально-трансцендентних та духовно-ідеальних джерел. Він виявляється у двох тісно пов'язаних між собою явищах – суспільному та державному житті.

Правовий ідеалізм є прихованим, негативним, триваючим суспільним явищем, суб'єктами якого є індивід та суспільство, а об'єктом хибне

уявлення про право та закони. Правовий ідеалізм, грубо кажучи, ігнорує економічні, релігійні, суспільно-політичні фактори, які впливають на суспільні відносини. Внаслідок цього правові ідеалісти розчаровуються в праві та його можливостях. Вони можуть не тільки стати правовими скептиками, а й перейти на сторону правового нігілізму.

Право є суспільним феноменом та йому притаманні деякі обмеження у впливі на соціально-політичний процес та на особистість. Найбільшу шкоду яку несе правовий ідеалізм, це те що він підриває авторитет права, його якість, дієвість та ефективність. Зміни, що зараз відбуваються у сучасному українському суспільстві потребують надійного правового захисту. Якщо його не буде, то і не слід сподіватися на покращення ситуації. На закони та право не варто покладати марних надій, бо вони, хоч і мають певний вплив на суспільство, не всесильні.

Наслідками правового ідеалізму є прийняття необдуманих вчинків у сфері правозастосування, видання нормативно-правових актів що протирічать духу закону. Тому ми вважаємо, що нашому суспільству слід приділяти більше уваги проблемі посилення правового ідеалізму. Адже якщо її ігнорувати, це може викликати масове скептичне ставлення громадян до права та втрати довіри до нього.

1. Демченко І.С. Дослідження поняття правовий ідеалізм. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=530

2. Козюбра М.І. Конституційний ідеалізм та конституційний ніглізм як прояви дефіциту правової культури. *Наукові записки НаУКМА*. 2006. Т. 53: Юридичні науки. С. 3-7.

3. Машков А.Д. Теорія держави і права: підручник. К.: ВД «Дакор», 2015. 492 с.

4. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2 : Д–Й. С. 656.

Назар Биба
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Наталія Липовська
доктор наук з державного управління, професор
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЦІНОУТВОРЕННЯМ В УКРАЇНІ

Державне регулювання цін – це політика держави за допомогою законодавчих, адміністративних та кредитно-фінансових заходів впливати на ціни з метою сприяння стабільному розвитку економічної ситуації в країні [2].

Ціноутворення – це процес обґрунтування, затвердження та перегляду цін і тарифів, визначення їх рівня, співвідношення та структури [3].

Державне регулювання цін в Україні ґрунтується перш за все на основі Конституції України, а також складається з Цивільного кодексу України, Податкового кодексу України, Господарського кодексу України, а також законів України «Про природні монополії», «Про захист економічної конкуренції» та інших нормативно-правових та законодавчих актів України.

Регулювання цін в Україні здійснюється Кабінетом Міністрів України, Радою Міністрів Автономної Республіки Крим (тимчасово окупована територія), органами місцевого самоврядування (виключно з їх повноваженнями), органами виконавчої влади та іншими органами на основі відповідних законодавчих на нормативно-правових актів.

Міністерство економіки України своєю чергою реалізовує цінову політику, аналізує та прогнозує динаміку тарифів та цін, виконує роботу щодо створення пропозицій які стосуються державного регулювання.

Через вплив держави на виробників та продавців продукції, виробники можуть зазнавати збитків на не регульованому ринку через дотримання встановлених цін, в такому випадку державний регулятор фінансово підтримує такі підприємства задля унеможливлення їх банкрутства.

Регулятор може втручатися в ціноутворення в трьох формах, а саме:

- Встановлення граничної ціни товару;
- Введення нових податкових платежів, які мають на меті часткове вилучення отриманих доходів у виробників та споживачів;
- Регулювання цін на товари та послуги через державні дотації;

Втручання державного регулятора в процес ціноутворення може бути реалізовано двома методами, такими як:

1. Пряме регулювання. В такому випадку встановлюється фіксована ціна на товари та послуги, що мають важливий характер для споживачів, впровадження граничних цін, дотаційною підтримкою виробників.

Методами регулювання, що застосовуються регулятором:

- Встановлення граничних (максимальних) цін;
- Встановлення граничних (мінімальних) цін;
- Створення та встановлення резервних товарів;

2. Непряме регулювання. Непряме регулювання здійснюється за допомогою зміни товарних податків(ПДВ, акцизний збір, мито) та інші.

Сфери на які розповсюджується державне регулювання цін та тарифів:

Ринок послуг: Встановлюються ціни на водопостачання та водовідведення, утримання споруд та будинків на прибудинковій території, теплопостачання в опалювальний сезон.

Послуги зв'язку: Встановлюються та утримуються постійні тарифи на стандартні послуги які надаються державним оператором поштового зв'язку, доставлення пенсійної та грошової державної допомоги.

Транспортні послуги: Встановлення органами місцевого регулювання тарифів для перевізника на відповідному граничному рівні, тарифів на проїзд в міському електротранспорті (тролейбус, трамвай, метрополітен) та ін., тарифів на перевезення пасажирів, багажу, вантажу автотранспортом та залізничним транспортом.

Фармацевтичні послуги: Встановлення та утримання цін на окремі види лікарських засобів, до яких застосовується політика державного регулювання.

Паливно-енергетичні послуги: тарифи на послуги розподілу природного газу, тарифи на електроенергію, що відпускається населенню, торговельні (постачальницько-збутові) надбавки, нормативи рентабельності на паливно-енергетичні ресурси (вугілля, вугільні брикети, паливо пічне побутове, гас освітлювальний, торф паливний кусковий, дрова, торф'яні брикети, газ, ціни на природний газ та інші [1].

Постановою №502 від 29.04.2022 року через початок 24.02.2022 року повномасштабного вторгнення росії в Україну, Уряд України рекомендував відповідним органам не підвищувати тарифи на комунальні послуги для населення під час дії воєнного стану.

19 серпня 2022 року набув чинності Закон України №2479 – IX «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» який встановлює мораторій щодо підвищення тарифів на комунальні послуги для населення на час дії воєнного стану та шість місяців після його завершення.

Отже, ми бачимо, що державне регулювання цін на окремі види послуг є неодмінним позитивним явищем для населення. Особливо прийняття Верховною Радою Закону №2479 – IX, що розвантажує тарифне навантаження на населення.

---

1. Державне регулювання цін….. Що регулюється? – Головне управління Держпродспоживслужби в Рівненській області. *Головне управління Держпродспоживслужби в Рівненській області*. URL: https://WWW.RIVNEPROD.GOV.UA/2021/09/20/DERZHAVNE-REGULYUVANNYA-TSIN-SHHO-REGULYUYETSYA/ (дата звернення: 06.02.2023).

2. Державне регулювання цін | Коментар. *Мего-Інфо – Юридичний портал України №1, Коментар ЦПК, КПК, КУПАП, ККУ, ЦК*. URL: http://MEGO.INFO/МАТЕРІАЛ/3-ДЕРЖАВНЕ-РЕГУЛЮВАННЯ-ЦІН (дата звернення: 06.02.2023).

3. Методи ціноутворення в ринкових умовах – бібліотека buklib.net. *Головна – Бібліотека BukLib.net*. URL: https://buklib.net/books/37326/ (дата звернення: 06.02.2023).

Катерина Бойко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В СИСТЕМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

На шляху становлення правової, соціальної держави необхідним є постійне вдосконалення існуючих та нових механізмів реалізації та захисту прав людини і громадянина. Забезпечення якості правової допомоги в Україні стає національним пріоритетом. У зв'язку з цим право на безоплатну правову допомогу є центральним у системі реалізації прав людини.

Право на безоплатну правову допомогу знайшло своє відображення в міжнародних документах. У ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплено, що кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, має право захищати себе особисто чи використовувати правову допомогу захисника, обраного на власний розсуд, або (якщо він не має достатніх коштів для оплати правової допомоги захисника) одержувати таку допомогу безоплатно, якщо цього вимагають інтереси правосуддя [1, с. 5]. В свою чергу, ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права визначає, що кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому обвинувачення на гарантії на основі повної рівності, а саме бути судимим в присутності підсудного і захищати себе особисто або через обраного ним захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому випадку, коли інтереси правосуддя того потребують, безкоштовно для особи в такому випадку, коли у неї недостатньо коштів для оплати захисника. Відповідні положення міжнародного права отримали законодавче закріплення в Конституції України і виступають однією з важливих гарантій дотримання прав і свобод людини і громадянина. Так, у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [2].

Міжнародно-правові акти передбачають право на справедливий суд і доступ до суду як неодмінний його елемент, підкреслюючи поряд із цим, що вказане право не може бути ефективно реалізовано без забезпечення права на правову допомогу. Посилання на обов'язок держави забезпечити особі реальний, а не формальний доступ до суду, що містяться в низці міжнародно-правових документів, рішень Європейського суду з прав людини, рекомендаціях і резолюціях Комітету Міністрів Ради Європи, у тому числі передбачає необхідність реальної реалізації права на правову допомогу. Водночас відсутність ефективної системи правової допомоги, зокрема

безоплатної для малозабезпечених, істотно перешкоджає доступ до правосуддя. Вимогу про доступність правосуддя буде додержано лише тоді, коли буде створено ефективну систему надання правової допомоги, особливо малозабезпеченим [3, с. 46].

Повноцінна реалізація конституційного права людини на правову допомогу неможлива без функціонування профільної інституції. Її створення в Україні є вагомим кроком як у перспективі євроінтеграції держави, так і в забезпеченні доступу до правосуддя. У світовій практиці задіяно багато моделей систем безоплатної правової допомоги, а відповідно відомо багато версій щодо того, як має функціонувати ця система у вітчизняних реаліях [4, с. 87].

Головним обов'язком демократичної держави залишається гарантування прав і свобод людини та громадянина. Держава повсякчас несе відповідальність перед людиною за свою діяльність. Так, Конституція України закріплює не лише основні права і свободи, а й конституційно-правові гарантії дотримання та захисту таких прав. Важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, правовій державі відведено праву особи на правову допомогу [5, с. 33].

Щодо дефініції поняття «правова допомога», то відповідно до ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» передбачається, що це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення [6]. Крім того, є низка визначень, які надаються науковцями. Так, правова допомога – це діяльність осіб, які володіють спеціальними знаннями у сфері права з метою надання послуг правового характеру [7, с. 107]. Правову допомогу розглядають як міжгалузевий інститут, що об’єднує в собі правові норми, які становлять основу для діяльності державних і громадських органів, спрямованих на надання громадянам і організаціям правової допомоги [8, с. 272]. На підставі аналізу вищенаведених дефініцій можна виокремити основні ознаки правової допомоги: 1) мета – надання послуги; 2) послуга має правовий характер; 3) надається на підставах, що передбачені законодавством; 4) суб’єкти надання встановлюються виключним переліком. Безоплатна правова допомога згідно із Законом України № 3460-VI включає в себе первинну та вторинну правову допомогу.

Перелік юридичних послуг конкретизовано з ухваленням Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Зокрема, правові послуги включають такі дії: 1) надання правової інформації, консультацій і роз’яснень із правових питань; 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; 3) здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; 4) забезпечення захисту особи від обвинувачення; 5) надання особі допомоги в забезпеченні її доступу до вторинної правової допомоги й медіації [9, с. 55]. Саме наведений перелік

правових послуг є формою правової допомоги, яку законодавець розуміє як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини й громадянина, захист цих прав і свобод, їх відновлення в разі порушення. Правова допомога, згідно із частиною 2 статті 12 ЦПК України, може надаватись як платно, так і безкоштовно.

Прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [6] від 2 червня 2011 року дало змогу Україні отримати правову базу та інституціональний механізм для реалізації як закріпленого чинним законодавством права кожного на правову допомогу, зокрема у випадках, коли вона відповідно до Закону має надаватись безоплатно, так і зобов'язань за низкою міжнародних договорів, які містять положення щодо надання правової допомоги і учасником яких є Україна.

Особа, яка має право на надання правової допомоги, допускається ухвалою суду за заявою особи, яка бере участь у справі. Водночас, незважаючи на вказане, викликає занепокоєння визначення іншого фахівця в галузі права, який також може надавати правову допомогу в цивільному процесі. На жаль, немає ні його законодавчої дефініції, ні визначення, сформованого в рішеннях Конституційного Суду України чи постановах вищих судових інстанцій. Тому в юридичній літературі тривають дискусії щодо змісту поняття «фахівець у галузі права» [10].

Надання безоплатної правової допомоги слід розглядати не як акт благодійності, а як зобов’язання, покладене на суспільство в цілому. При цьому кожна особа має бути наділена правом на необхідну безоплатну правову допомогу адвоката в судовому провадженні, будучи, наскільки це можливо, вільною у виборі кваліфікованого захисника.

Для формування в Україні ефективної системи безоплатної правової допомоги, забезпечення її доступності та якості створено Координаційний центр з надання правової допомоги. Сьогодні у кожному великому місті працюють Регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, до яких за юридичною підтримкою можуть звернутися все категорії громадян, перераховані у ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [11, с. 194].

Забезпечення та захист прав і свобод людини і громадянина є одним із основних критеріїв оцінки ефективності реформ у всіх сферах суспільного життя. У зв'язку з цим право на правову допомогу є ключовим для реалізації системи прав людини і громадянина в Україні. Підтримка розвитку системи безоплатної правової допомоги є важливою, оскільки вона забезпечує рівний доступ до правосуддя, правової інформації та консультацій, а також зміцнює правоздатність громад. Виходячи із зарубіжного досвіду, наша держава доклала достатньо зусиль для реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу. Проте багато питань щодо надання правової допомоги залишаються невирішеними, та потребують свого розв’язання на основі практичного досвіду та глибокого аналізу наукових праць на цю тему.

1. Артем'єва Н. Суб'єкти, які надають безоплатну правову допомогу у цивільному судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 5-10.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.
3. Хаустова М.Г., Шевцов А.А. Право на безоплатну правову допомогу як елемент принципу доступності правосуддя в умовах глобалізаційних процесів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 45-48.
4. Гречанюк С., Карий В. Безоплатна правова допомога – від ідей до становлення адміністративно-правового інституту. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 86-90.
5. Форманюк В.І. Надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія Право. Вип. 29. Ч. 2. Т. 2. С. 32-35.
6. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02 черв. 2011 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України.* 2011. № 51. Ст. 577.
7. Козьяков І. Актуальні питання реалізації принципів безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2018. № 1. С. 107–116.
8. Заїка А.В. Деякі проблеми реалізації права на безоплатну правову допомогу в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 271-274.
9. Прут Ю. Інститут правової допомоги в цивільному судочинстві: цивільно-процесуальні особливості реалізації. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 54-58.
10. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62.
11. Ткачук А. С. Безоплатна правова допомога: переваги та недоліки. *Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики*: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції НУ «ОМА». Одеса: НУ «ОМА», 2017. Вип. 11. С. 193-197.

Назар Биба
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Наталія Липовська
доктор наук з державного управління, професор
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Публічне управління – це вплив держави, що регулює та організовує суспільну життєдіяльність задля її збереження та впорядкування, спирається на владну силу, яку обмежує суспільний контроль.

Культурна сфера – це сукупність інтересів, які реалізовують культурні потреби, виробляють та споживають культурні блага, здійснюють культурну діяльність.

Проблеми культурної сфери в нашій державі з'явилися майже від початку отримання Незалежності. Спочатку це було недофінансування, закриття та скорочення деяких закладів культури, в останні роки проблемою були карантинні обмеження, які знизили кількість культурно-масових заходів.

Після початку повномасштабного вторгнення та оголошення воєнного стану почали діяти норми закону України «Про правовий режим воєнного стану», в якому ми можемо фіксувати статті, що безпосередньо стосуються культурної сфери. А саме:

Пункт 8 статті 8 «… забороняється проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших мирних заходів..»[1]

Пункт 8 статті 11 «… робота закладів культури регулюється у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.»[1]

Пункт 19 статті 11 «…проводити евакуацію матеріалів і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України.»[1]

Пункт 15 статті 15 «… управління закладами культури здійснюються військовими адміністраціями населених пунктів на відповідних територіях».[1]

Саме через погіршення безпекової ситуації та дії правового режиму воєнного стану, заклади культури не можуть працювати на повну потужність. Унеможливлюється робота з дітьми, проведення культурно-масових заходів, мітингів, екскурсійних турів та експедицій, відвідування музеїв.

Під час військової агресії росії проти України, ми можемо спостерігати як агресор намагається знищити історико-культурну спадщину нашої держави.

Агресор знищує наші музеї, історичні будівлі, релігійні будівлі, пам'ятники та бібліотеки.

Як приклад можна згадати повідомлення про знищення Національного літературно-меморіального музею Григорія Сковороди, що знаходиться в с. Сковородинівка.

За матеріалами відомої на весь світ The New York Times, розграбування та знищення музеїв, художніх галерей та бібліотек є найбільшим з часів закінчення Другої світової війни.

Згідно з даними прокуратури і самих музеїв, в одному тільки Херсоні окупанти вкрали понад 15 тисяч предметів мистецтва та об'єктів історичної спадщини. Загалом росіяни розграбували або повністю знищили понад 30 музеїв у Херсоні, Маріуполі, Мелітополі та інших містах. [3]

Унаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну зазнали

пошкоджень або руйнувань понад 242 об'єкти культурної спадщини. Про це повідомив міністр культури та інформаційної політики України Олександр Ткаченко у Telegram.

Загалом злочини росіян проти культурної спадщині зафіксовані в 11 областях України та в місті Києві. Найбільше руйнувань зазнала культурна спадщина в Харківській області – 84 епізоди, в Донецькій – 45, в Київській – 38, в Чернігівській – 24, в Луганській – 17, в Сумській – 14.[2]

Тобто підсумовуючи ми бачимо те, що росія намагається знищити повністю нашу культуру. Вирішувати проблеми управління в сфері культури слід після повної Перемоги нашої держави у цій війні, адже зараз основною задачею є збереження державності та порятунок історичної спадщини.

1. «Про правовий режим воєнного стану» Закон України від 12 травня 2015 року (зі змінами та доповненнями).

2. Окупанти пошкодили понад 242 об'єкти культурної спадщини 23.04.2022. URL: https://chytomo.com/okupanty-poshkodyly-ponad-242-ob-iektiv-kulturnoi-spadshchyny/

3. Юрий Кобзар. Слідами нацистів: росіяни встановили рекорд з розграбування музеїв України. 15.01.2023. URL: https://www.unian.ua/war/rozgrabuvannya-muzejiv-ukrajini-stalo-naybilshim-z-chasiv-drugoji-svitovoji-nyt-12110538.html

Наталія Братішко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Світлана Насонова
кандидат технічних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ВЕРХОВЕНСТВА ЗАКОНУ

На сьогоднішній день для сучасних правових держав у всьому світі ідеали верховенства права є основоположними. Наприклад, для країн Заходу верховенство права традиційно є однією з найбільш демократичних цінностей.

Верховенство права вже давно є одним із основоположних принципів при створенні міжнародно-правових актів, особливо тих, що стосуються прав та свобод людини. Україна теж не залишається осторонь цієї безпрецедентної підтримки ідеалу верховенства права. Як фундаментальний принцип верховенство права все частіше фіксується у актах національного законодавства.

У системі національного законодавства України принципу верховенства права відведене одне з провідних місць, через те, що він зафіксований в тексті найвищого законодавчого акту нашої держави – Конституції України. Згідно до статті 8 Конституції України в Україні визначається і діє принцип верховенства права [1].

У даній роботі ми намагалися розібратися у питанні співвідношення верховенства права та верховенства закону. Це питання, на нашу думку, є доволі актуальним з наукової точки зору, тому що на сьогоднішній день існують різні трактування верховенства права та закону і навіть провідні науковці не вбачають суттєву різницю між цими двома поняттями. Проте ми вважаємо, що ці поняття не є тотожними, відмінність між ними полягає в розбіжності у розумінні права та закону.

Аналізуючи сучасну юридичну літературу, яку присвячену розробці поняття верховенства права, слід зазначити, що це поняття не має єдиного тлумачення, воно багатогранне.

Перше тлумачення принципу верховенства права можна знайти, наприклад, у науковій праці «Вступ до науки конституційного права» відомого англійського вченого Альберта Венна Дайсі. Зокрема, він зазначив, що для досягнення максимального ефекту від застосування ідеї верховенства права слід розрізняти три близькі за своєю суттю поняття:

1) панування права: людина може бути притягнута до відповідальності в разі прямого порушення закону у встановленому законом порядку та в суді загальної юрисдикції;

2) верховенство права: усі люди, незалежно від посади і становища в суспільстві, рівні перед законом;

3) панування духу законності: узгодженість змісту Конституції принципу верховенства права на основі загальних конституційних принципів, які є результатом судових рішень, що визначають права індивідів у окремих справах, розглянутих судами [2, с. 45].

Б. Таманага структуровано бачить верховенство права і розрізняє формальні та матеріальні аспекти в цій доктрині. До формальних концепцій вчений відносить: правління, яке засноване на законі; демократизм у поєднанні із законністю; формальна законність. Матеріальні концепції включають: теорії індивідуальних прав, в основі яких лежать контракти, власність, приватність: право на гідність і правосуддя; держава загального добробуту [3, с. 31].

В одному із звітів міжнародних аналітичних центрів визначено такі складові верховенства права: 1) конституціоналізм як система обмеження влади; 2) публічність, зрозумілість і стабільність законів; 3) особлива відповідальність парламентів за зміст законів і контроль за їх дотриманням; 4) виконавча влада має бути наділена повноваженнями стосовно свободи розсуду при втіленні положень законів у життя, але ця свобода має бути обмеженою; 5) розмежування повноважень між законодавчою, виконавчою

та судовою владою; 6) прийняття рішень владою не має бути шаблонним, а повинно враховувати всі істотні обставини справи; 7) незалежність і безсторонність судової влади, яка повинна вирішувати спори на основі закону [4, с. 8-11].

Вважається, що верховенство права є ідеальним принципом. Однак усе ідеальне є утопією (від грец. u — немає, topos — місце, тобто місце, якого немає; за іншою версією, від eu — благо, topos — місце, тобто благословенна країна), інакше кажучи, зображенням ідеального суспільного ладу, який не має наукового обґрунтування. У світі немає нічого ідеального, є лише загальноприйнятий суб'єктивний погляд і напрямок, якого всі прагнуть досягти.

Що стосується верховенства закону, то воно є однією з ознак правої держави та означає, що головні правові відносини суб'єктів права регулюються законом не взагалі юридично, а саме вищими законодавчими актами країни, прийнятими відповідними органами. Верховенство закону можна трактувати як вимогу законності й одну з ознак дійсно правової держави. Тому саме цим принципом усі суб’єкти владних повноважень повинні керуватись при реалізації їхній функцій.

Принцип верховенства закону надає визначальну роль закону в правовій системі та в системі джерел права. Верховенство закону – це більш конкретний прояв верховенства права в державі і суспільстві, він означає всезагальність. Згаданий принцип перш за все встановлює: верховенство Конституції, яка є основним законом держави; особливу процедуру прийняття й зміни закону; перевірку відповідності всіх нормативних актів закону; наявність механізмів реалізації й захисту закону; принцип чіткості правових норм; обов'язковий конституційний нагляд, який забезпечує несуперечність усієї законодавчої системи.

Закони мають бути правовими, а саме: демократичними, гуманними, справедливими, спрямованими на забезпечення прав людини та інтересів всього народу. Також вони мають бути легітимованими суспільством, тобто бути обумовленими необхідністю і волею народу.

Легітимний закон стоїть на засадах охорони прав людини. У разі порушення прав або свобод людини, які гарантуються легітимованим законом, особа, право якої порушується або не визнається, може звернутися до суду із вимогою, яка ґрунтується на матеріальному праві цього легітимованого закону. Діяльність судової влади, у свою чергу, покликана: сприяти підвищенню ролі у захисті прав і свобод людини, справедливому вирішенні спорів, забезпеченню перемоги принципу верховенства права в усіх сферах життя суспільства, як неодмінної умови правової держави [5, с. 49-50].

Можна сказати, що поняття верховенства закону є доволі вузьким з точки зору верховенства права. Якщо поглянути на практику європейських країн і практику Європейського суду з прав людини, в яких під законом розуміють нормативно-правовий акт, виданий компетентним органом влади, який наділений правом визначити певні правила поведінки, то принцип

верховенства закону взагалі стає невизначеним.

Тому ми впевнено стверджуємо, що верховенство права та верховенство закону є двома окремими правовими явищами і їхнє впровадження, дотримання та застосування в усіх сферах суспільного життя є необхідним для подальшого розвитку національної правової системи.

Варто зазначити, що ще юристи Стародавнього Риму вбачали різницю між правом і законом. Навіть пишуться ці терміни латинські мовою по-різному: jus і lex. Право розглядалось сталим, а в разі розходжень саме закон піддавався змінам. Це означає, що принцип верховенства права має бути закладений у всіх законах. Інакше кажучи, принцип верховенства права є перш за все принципом природного права, а принцип верховенства закону є суттєвою ознакою позитивного права.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можемо сказати, що будь-яка правова держава в сучасному світі дотримується основних засад демократичного суспільства, важливе місце в якому посідають принципи верховенства права і законності та ряд інших важливих принципів, без яких назватися правовою держава не може. Верховенство права і верховенство закону — це два окремих правових явища і їхнє провадження, дотримання та застосування у всіх сферах суспільного життя є необхідним для подальшого розвитку національної правової системи.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Дмитренко Т. С. *Верховенство права та закону: проблеми співвідношення.* Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді: зб. тез доп. І Міжнар. студ. наук. конф., м. Тернопіль, 3-4 квіт. 2017 р. Тернопіль: Вектор, 2017. Секції 1-2. С. 44-46.

3. Таманага. Б. Верховенство права: історія, політика, теорія. К. Видав. дім «Києво-Могилянська академія». К. 2007. 206 с.

4. Верховенство права. Керівництво для політиків / Інститут з прав людини та гуманітарного права імені Рауля Валленберга і Гаазький інститут з інтернаціоналізації права, 2012. 44 с.

5. Дмитренко Т. С. Верховенство права та верховенство закону: проблеми співвідношення: диплом. робота за освіт.-кваліф. рівнем «магістр»: спец. 081 Право. Наук. керівник к. ю. н., доцент Кравчук В. М. Тернопіль, 2018. 120 с.

Сабіна Бублік
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Надія Фісуненко
кандидат економічних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МІСЦЕ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

В економічному аспекті верховенство права, в першу чергу, означає створення необхідних правових умов для функціонування вільного ринку, а також гарантію та захист прав власності. Важливість верховенства права в успішному економічному розвитку неодноразово наголошував лауреат Нобелівської премії з економіки Фрідріх Гаєк. Відповідно до його поглядів, фундаментальним питанням є не так з'ясування меж втручання держави в економіку, як характер діяльності держави в цій сфері. Тому Гаєк пропонував будувати економічну програму навколо ідеї "верховенства права", як ширшого і загальнозначущого принципу, ніж прийнятої класичною ліберальною думкою ідеї "laissez-faire" (принцип невтручання держави в економіку) [2, с. 158].

В інноваційному розвитку економіки правова підтримка конкуренції та захист інтелектуальної власності відіграють ключову роль, водночас створення ефективного механізму правового регулювання зазначених відносин досі є невирішеним завданням через їх особливості. Суть проблеми полягає в наступному: інформація, яка отримується в ході розробки інновацій як результат інтелектуальної діяльності, як правило, захищена патентом. Захист нової інформації правом інтелектуальної власності має підстави, це дає можливість інноватору окупити свої витрати на наукові розробки та винаходи та створює стимули для фірм до участі в інноваційній діяльності. Разом з цим, даний спосіб вирішення проблеми має свої недоліки, оскільки власник інтелектуальної власності отримує і монопольну владу на випуск та розповсюдження своєї продукції, а це негативно оприлюднюється як на цінах та обсязі продукції, що випускається, так і на темпах поширення інновацій [1]. Правове вирішення цієї проблеми має бути досить гнучким, щоб, з одного боку, не придушувати ринок інновацій надмірним регулюванням, а з іншого, щоб ефективно захистити його від тиску монополій та недобросовісної конкуренції. Тобто, визначити найефективніший підхід до правового регулювання такої складної ситуації можна лише за допомогою реалізації принципу верховенства права. За

допомогою правових засобів, що регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності. необхідно шукати компромісне вирішення цієї проблеми. Таким рішенням, наприклад, може бути обмеження патентного захисту тими чи іншими термінами. Отже, одним із важливих аспектів вивчення верховенства права є аналіз його впливу на інноваційний розвиток. У зв'язку з цим загальними правовими критеріями інноваційного розвитку та його державної підтримки нам видаються якість та характер національних методів та засобів регулювання цієї сфери та ефективність дії права щодо досягнення цілей побудови інноваційної економіки.

Значущим аспектом верховенства права в інноваційному розвитку слід відзначити його роль у формуванні трьох необхідних правових елементів інноваційної економіки: регламентованого інституційного середовища, взаємопов'язаних нормативних правових засобів та судової практики з питань інноваційної діяльності [3, с. 226]. Як практичні приклади названих правових елементів доцільно вказати відповідні інститути та правові конструкції, які активно використовуються інноваційно-розвиненими країнами. Наприклад, у Німеччині, реалізується комплекс федеральних стратегій, правові конструкції яких визначають довгострокові напрями інноваційного розвитку. Зокрема, у Стратегії про соціально-екологічну ринкову економіку розвитку Німеччини визначено керівні засади проектування національного розвитку, в тому числі і в інноваційній сфері.
Достатньо повно принцип верховенства права розкритий у Стратегії сприяння належному управлінню у політиці розвитку Німеччини [4]. У документі зазначено, що право та справедливість є основою для вільної, але регульованої взаємодії всіх заінтересованих сторін у суспільстві. Право – це інструмент управління громадськими, політичними та економічними процесами. Верховенство права передбачає державну монополію на застосування сили, водночас воно має на увазі принцип поділу влади, включаючи незалежну судову систему, а також визнання та забезпечення прав людини. Обов'язок державних органів дотримуватися закону та елементів, які стосуються організації держави (наприклад, поділ влади), важливі насамперед у контексті процесів державного розвитку. Верховенство права також є важливим фактором у покращенні інвестиційного клімату та сприяння зростанню добробуту населення. Метою забезпечення верховенства права має стати посилення ролі права як кермового інструменту у суспільстві та як інструменту захисту особистості. Таким чином, розробка та реалізація в Німеччині комплексу федеральних стратегій, положення яких визначають головні правові інститути та довгострокові напрями інноваційного розвитку з пріоритетом принципу верховенства права, свідчить про адаптацію принципу верховенства права в даній країні та прийняття його як одного з факторів інноваційного розвитку.

Отже, принцип верховенства права в інноваційному розвитку економіки посідає важливе місце. З позиції економіки верховенство права – це не

просто абстрактний правовий ідеал. Це необхідна умова та інструмент, які дозволяють суспільству ефективно досягати поставлених економічних цілей, адаптуватися до викликів реальності, що динамічно змінюється, згладжувати соціальні протиріччя і протистояти кризам. Таким чином, вибір між підтримкою ідеї верховенства права та відмовою від неї – це вибір між економічно ефективним та неефективним суспільним устроєм.

1. Завербний А., Білець Л., Налутка П. Гармонійний інноваційний розвиток економіки України за умов євроінтегрування: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2021. № 32. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-15(дата звернення: 22.01.2023).

2. Васюткіна Н. В. Сталий розвиток як основа зростання національної економіки: проблеми, шляхи вирішення. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 34/1. С. 150–163.

3. Верховенство права: історія, теорія, практика : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф. (22 груд. 2010 р.). Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2011. 360 с.

4. Правительство Федеративной Республики Германия. Стратегия устойчивого развития для Германии / Правительство Федеративной Республики Германия., 15. – 36 с. – (Федеральное правительство). URL: https://www.bundesregierung.de/resource/blob/974430/1937918/dce1115baca8e2273150afcfe00abfc0/2021-06-29-dns-russisch-data.pdf?download=1

Інна Бударєва
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Анна Мунько
кандидат наук з державного управління
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСВІТА І НАУКА – ФУНДАМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

Сучасний тип розвитку неодмінно вимагає формування сучасної людини, що базується передусім на передбачуваному розвитку освітньої та наукової сфер. За світовими тенденціями в цих сферах стоїть рівень людського потенціалу та капіталу, а тому негативно впливає на розвиток держави та суспільства загалом.

Згідно з результатами дослідження провідного аналітичного центру Атлантична рада (Atlantic Council), ситуація людського розвитку в Україні досить складна: населення стрімко скорочується і старіє; рівень

народжуваності значно нижче рівня, необхідного для простого відтворення населення; зменшується частка працездатного населення; трудова міграція зростає, тим більше, що Україна втрачає інтелектуальний капітал; погіршується здоров'я громадян, якість їх освіти. Це, зокрема, призводить до браку сучасного людського капіталу в усіх секторах економіки.[1]

Незважаючи на те, що людський капітал відзначається як умова розвитку в середньострокових планах пріоритетних дій уряду та Верховної Ради України, його важлива роль у соціально-економічних процесах фактично недооцінюється.

Тому країна потребує фундаментальної зміни парадигми розвитку, перенесення сучасних принципів стратегічного планування, які базуються на високій якості життя населення, національному людському потенціалі та капіталі. Потрібна системна концепція та комплексна стратегія людського розвитку, включно з формуванням людського капіталу, що має стати стрижнем нової стратегії розвитку України.

Як для сучасної людини в будь-якій країні, для формування сучасного людського потенціалу та капіталу, підвищення якості освітніх і наукових закладів пріоритетом є рівень компетентності робочої сили. Зокрема, дослідження, проведені під егідою ЮНЕСКО, показують, що освіта на 60% впливає на рівень доходів людини, а відтак і на якість життя.

Система освіти, як і будь-який соціально-економічний сектор, базується на трьох основних складових:

1) інституційна складова (насамперед, нормативно-правове забезпечення);

2) мережа закладів освіти, органів управління у сфері освіти, інших учасників освітньої діяльності, що забезпечують функціонування системи;

3) Механізми та інструменти управління відносинами між усіма зацікавленими сторонами.

Основні показники діяльності навчальних закладів України щорічно встановлюються Міністерством освіти і культури та Державною службою статистики України та подаються у вигляді статистичних даних, які виявляють як позитивні тенденції, так і серйозні проблеми в освіті.[2]

Якщо розглядати кількісні показники освіти (охоплення навчанням, тривалість навчання, кількість дорослого населення із середньою та вищою освітою, відсоток бюджетних витрат на освіту), то Україну можна назвати країною зі значним людським потенціалом і капіталом.

Але якщо оцінювати стандарти якості, результат часто буде незадовільним. Насправді ситуація з якістю знань, умінь та інших навичок є складною, а розуміння поняття високоосвіченої робочої сили не відповідає потребам сучасного ринку праці, потребам суспільства та особистості.

По-перше, є серйозні проблеми з навчанням дітей молодшого та дошкільного віку. Ця освітня ланка потребує системних змін, пов’язаних з новими вимогами до виховання дітей від народження, діяльності дошкільних

навчальних закладів, усіх учасників освітнього процесу – суспільства, педагогів і психологів, дітей та їх батьків.[3]

По-друге, завдання загальної середньої освіти не менш складні. Зокрема, в останні роки серйозною проблемою для української школи став рівень викладання природничо-математичних предметів, недостатня підготовленість школярів до вступу до вищих навчальних закладів. Падіння якості української освіти виявили результати зовнішнього незалежного оцінювання 2021 року. [4]

По-третє, серйозні нарікання викликає якість підготовки випускників професійних (професійно-технічних), професійних передвищих та вищих навчальних закладів. Метою оцінювання міжнародних освітніх проектів є оцінка інноваційної компетентності, здатності застосовувати знання та навички в нестандартних або нових ситуаціях професійного чи побутового характеру, для суттєвого підвищення якості підготовки фахівців в Україні. потреби.[5]

Згідно з міжнародним дослідженням, проведеним Світовим банком «Навички до зайнятості та виробництва, STEP», понад 60% роботодавців не задоволені рівнем професійної підготовки, а близько 70% з них не задоволені практичними навичками. співробітників. Система вищої освіти повільно реагує на сучасні та динамічні потреби бізнес-середовища, ринку праці та суспільства.[6]

-Сучасна національна освіта і наука мають відповісти на три важливі виклики в контексті збалансованого людського розвитку:

– Підвищення якості людського потенціалу та капіталу в умовах швидких технологічних змін.

– Створення освітньої та наукової основи для масштабної технологічної модернізації, цифрової трансформації та підвищення продуктивності праці.

Забезпечення соціальної стабільності в умовах високої невизначеності майбутнього та швидких змін в економіці та суспільстві. Зважаючи на вищевикладене, основними стратегічними цілями освіти і науки мають бути такі.

Навчання дітей раннього та дошкільного віку. Стратегічна ціль: Кожна дитина повинна мати доступ до якісної ранньої та дошкільної освіти.

Середня освіта. Стратегічна ціль: Створити умови для реального забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх абітурієнтів за їхніми здібностями, тобто з дотриманням принципу дитиноцентризму. При цьому випускники школи мають бути самостійними, творчими та креативними, володіти повноцінними знаннями та життєвими та загальнонавчальними навичками.

Професійна (професійно-технічна) та фахова передвища освіта. Стратегічна ціль: Випускники базових і середніх профільних навчальних закладів мають широкий вибір для здобуття якісної професійної (професійно-технічної) та фахової вищої освіти з розширенням працевлаштування.

Вища освіта. Стратегічна ціль: Випускники закладів вищої освіти є

конкурентоспроможними фахівцями на сучасному ринку праці.

Наука. Стратегічні цілі науки: Українські науковці мають сприятливі умови для досліджень, інтегровані у світовий науковий простір і дедалі посилюють вплив на розвиток країни.

Отже, світовий досвід показує, що для подолання технологічної відсталості країни потрібна розвинена система створення знань, яка базується на ефективній національній освіті та потужних наукових дослідженнях і розробках. Для того, щоб досягти сучасного прогресу, Україна має обґрунтувати та реалізувати концепцію освітньо-наукового пріоритету, що означає, що процес виробництва та розповсюдження продуктів науки та освіти суспільству, економіці та людям.Як важливий рушій збалансованого розвитку. Має отримувати особливий державний захист.

1. Kalymon, B., & Havrylyshyn, O. (2018, July 26). Why Is Ukraine Still So Poor? Atlantic Council. URL:https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/why-is-ukraine-still-so-poor/

2. Державна служба статистики України. (1998-2020). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

3. Закон України «Про освіту». від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

4. Закон України «Про повну загальну середню освіту». від 16 січ. 2020 р. № 463-IX URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20

5. Закон України «Про фахову передвищу освіту». від 6 чер. 2019 р. № 2745-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19

6. Sanchez Puerta, M.L., Valerio, A., Hoftijzer, M., Rizvi, A., & Avato, J. (2016). Skills Towards Employment and Productivity (STEP) Employer Survey. Snapshot-2016. Highlights from Six Low and Middle-Income Countries. The World Bank. URL: https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/25185

Данило Буркацький
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олексій Халапсіс
доктор філософських наук, професор
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ФІЛОСОФСЬКІ ТІ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Концепція верховенства права виникла та була сформульована у Великій Британії в період XVI – XIX ст. та відображала її конституційну систему. В наш час принцип верховенства права має особливу значущість,

через то що він передбачає рівність усіх перед законом та неминуче покарання для тих, хто його порушив. Тому тема появи та становлення даного принципу є актуальною в умовах сучасних викликів та загроз.

Про актуальність та значимість теми свідчить велика кількість наукових праць, які досліджують дане питання. Можна відзначити роботи деяких вітчизняних та зарубіжних науковців, як Берман Г. Дж., Головатий С. П., Дайсі А. В., Козюбра М. І., Погребняк С. П., Пухтецька А. А., Тодика Ю. М., Хайек Ф. А., Хаустова М. Г., Цвік М. В., Шевченко Л. А. та інші.

За однією з найпопулярніших версій вперше термін «верховенство права» було введено саме англійським вченим Джеймсом Гаррінгтоном у 1656 році, але люди придавали особливе значення праву як інструменту регулювання суспільних відносин ще з часів Древньої Греції.

Відомі філософи того часу Платон та Аристотель ще у V-IV сторіччях до нашої ери прийшли до висновку, що саме право повинно панувати над державою та людьми бо тільки таким способом можна здійснювати вдале державне управління. Одна з цитат Аристотеля в повному обсязі передає сутність міркувань дослідників та вчених того часу: «Отже, хто вимагає, аби панував закон, очевидно, хоче, щоб панували божество і розум, а хто вимагає, аби панувала людина, проявляє певне дикунство; бо пристрасть саме і є таким, до того ж вона зводить навіть найкращих правителів з істинного шляху; навпаки, закон — це розум поза пристрастями і бажаннями» [1; с. 3-4].

Наступним важливим кроком в формуванні принципу верховенства права є узагальнення та доопрацювання ідеї давньогрецьких діячів Марком Тулієм Цицероном, який зазначав, що для забезпечення рівності, справедливості, стабільності та розвитку, люди, які займаються державним управлінням (магістрати) повинні бути єдиним цілим з законами та правом і нести їх у людство.

Узагальнюючи цей період історії, можна зробити висновок що до часів античності до закону ставилися як до чогось, на що людина не може вплинути, бо закон є над людством і закон був завжди, просто його по різному інтерпретували. Думка про те що людина здатна та в змозі сама займатися правотворчою діяльність утворилась і мала місце в Древній Греції, але не довго. Згодом ця концепція знов переродилась вже під кінець періоду Середньовіччя [2; с. 10].

З часом концепція про панування закону та права розвивалась, критикуючи свавілля феодалізму та все більше роблячи акцент саме на правовий тип світогляду і пошуку шляхів постійного вдосконалення та модернізації методів гарантування, охорони та захисту прав людини і громадянина.

У 1885 році англійський вчений-юрист Альберт Дайсі в своїй роботі «Вступ до вивчення конституційного права» зазначив, що природні права та

свободи особи мають бути основою правової держави, а її законодавство є наслідком прав людини [3; с. 3-4]. Борис Малишев вважає, що основним досягненням Дайсі є саме визначення трьох основних принципів та умов панування права: 1) Ніхто не може бути покараним, у разі відсутність доказів, які свідчать про порушення законодавства; 2) Всі люди рівні перед законом, не зважаючи на їх соціальний статус та положення в суспільстві; 3) Джерелом права є природні права та свободи людини, вони є базою для розробки державних нормативно-правових актів [4; с. 118-119].

З початком ХХ століття верховенства права вийшла за межі Великої Британії та отримала розвиток в європейських країнах і згодом була інтегрована в європейську систему цінностей та міжнародне законодавство.

Отже, думка про те що людина підкорюється певним правилам та законам була присутня ще в перших релігійних писаннях та наукових працях. Вчені протягом всього часу існування людства постійно оновлювали та доповнювали роботи своїх вчителів та однодумців для того щоб знайти кращій спосіб регулювання суспільством, зберігаючи природні права і свободи людини, покращуючи систему їх реалізації та захисту, а також вдосконалюючи права і свободи, які надаються державою.

Так, від загальних філософських теорій та роздумів про закони Божі та підпорядкування ним, людство дійшло до чітко визначеного, сформульованого та зрозумілого для всіх звичного нам принципу верховенства права.

Сьогодні, принцип верховенства права є фундаментом для стабільного розвитку суспільства та його взаємодії з державою у всіх аспектах громадського життя.

---

1. Погребняк С. П. Історичні витоки верховенства права. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2008. Вип. 15. С. 3-13.

2. Шевченко Л. А. Принцип верховенства права: історія становлення. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.* 2020. Вип. 32. С. 7-13.

3. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог / М. І. Козюбра // Наукові записки Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». — 2007. — Т. 64: Юридичні науки. — С. 3-9.

4. Малишев Б. В. Принципи панування права (The rule of law) у праці Альберта Дайсі «Вступ до вивчення конституційного права». Київський національний університет імені Тараса Шевченка. *Проблеми філософії права.* 2008-2009. Том VI-VII. С. 118-123.

Андрій Василенко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Маргарита Максимова
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ: ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ

Децентралізація публічності влади є основним чинникои побудови громадського суспільства в Україні. Процес децентралізації публічності влади в країни спричиняють системні зрушення у всіх сферах державно-владних відносин.

Проблемою сучасної влади в країні , як зазначає О.А. Зарічний, поляга у деякому дисонансі, яка передбачає, з однієї сторони , декларація деяких демократичних цінностей, а з іншого – намагання олігархічно-кланових структур монополізувати владу, створивши певну «ширму» що все відкрито і прозоро і демократичності влади в очах народу. Тому сьогодена проблема полягає у реальному, а не декларованому народовладді та імплементації механізмів демократії в суспільній реальності. Домінантну роль тут відіграє консенсусний механізм взаємодії державної влади й суспільства у вигляді участі громадян у здійсненні публічної влади [1, с. 52].

У свою чергу, Б.В. Калиновський зазначає , що нагальними проблемами функціій публічної влади в Україні є: істотний нерівноправя у закріпленні компетенції між органами публічної влади; залишення елементів авторитаризму та жорстких ієрархічних зв'язків в організації публічної влади; недостатню публічність; обтяжливий формалізм процедур поряд із недостатністю гарантій дотримання закріпленої правової процедури; корупцію [2, с. 18].

З огляду на постійні заклики й періодичні спроби практично усіх політичних сил терміново і подеколи радикально змінити ті чи інші положення Конституції України, стверджує Ф. В. Веніславський, на сучасному етапі вітчизняного державотворення важливо здійснити неупереджений аналіз процесів та напрямів конституційного реформування в Україні, визначити їх взаємозв'язок із забезпеченням стабільності та незмінності конституційного ладу [3, с. 33–34].

Нині проблема влади як соціального явища, справедливо фіксує І. А. Куян, проблема природи державної і муніципальної влади як політико-правових явищ, їх сутності, іманентних ознак є однією з найскладніших та

найбільш дискусійних у теорії й практиці державного будівництва. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень цих питань, у теорії немає однозначного розуміння змісту їх характеристик. У сучасній Україні поняття «публічність», «народовладдя» і «громада» часто стають лозунгами, що використовуються різними політичними елітами у власних інтересах. Зважаючи на це, можна вести мову про існування розбіжності між значущістю, широким вжитком зазначених понять та ступенем їх наукового осмислення, щозумовлює потребу в дослідженні даної проблематики [4,с.52].

Додатковий протокол до Європейської партії місцевого самоврядування, яку підтримала Верховна Рада України. М. А. Пухтинський зазначає, що сучасні, проєвропейські концептуальні, конституційні, політико-правові основи організації публічної влади, побудовані на основі децентралізації, повинні базуватися на: суспільстві, народі та державі, державній владі та її інститутах служать, захищати, представляти їхні інтереси ; 2) належне місцеве самоврядування як комплекс взаємодії органів державної влади, інститутів громадянського суспільства та громадян, громадян за пріоритету їх прав і свобод, задоволення життєво важливих потреб та інтересів; 3) дотримання принципів Європейської хартії місцевого самоврядування та додаткового протоколу до неї про організаційну, адміністративну, правову, фінансову автономію місцевого самоврядування,

Його повсюдність, субсидіарність у наданні державних послуг населенню, додаткова безпосередня участь населення в управлінні справами на місцях; 4) конституційна визначеність основних ланок системи територіальної організації громадської власти; 5) комплекс конституційно-правових положень реалізує децентралізацію публічної влади, функціонування, управління та самоврядування.

Відтак Р. М. Мінченко вказує, що розвиток вітчизняної державності відбувається у взаємодії з різними соціальними інститутами та структурами, але в першу чергу з різними особистостями. Ні для кого не є секретом, що така взаємодія набула в сучасних умовах в якісті нового змісту. Тому в умовах модернізації вітчизняної державності потрібно по-новому поглянути на сутність, зміст, принципи та форми такої взаємодії, а також на можливі конфлікти та суперечності, які виникають або можуть виникнути між особистістю та державою, її публічно-владними структурами.

Таким чином, децентралізація публічної влади є об’єктивною потребою на шляху демократизації суспільних процесів в Україні, що передбачає реформи органів публічної влади, котрі спрямовані, передусім, на досягнення європейських демократичних стандартів. Адже асоціація із Європейським Союзом є стрижневим стимулом для розбудови в Україні сучасної правової держави. Головним кроком для досягнення зазначеної мети в найближчій перспективі є здійснення реальної децентралізації публічної влади, що є однією з ключових передумов успішної європейської інтеграції Української держави.

Як бачимо, доцільність і необхідність даного дослідження викликана сьогоденням та актуалізує дану тематику й потребує відповідних напрацювань як вчених зокрема, так і громадськості загалом.

1. Зарічний О. А. Участь громадськості у здійсненні публічної влади: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національний ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2017. 229 с.З

2. Калиновський Б. В. Місцева публічна влада в україні: поняття та сутність. Децентралізація публічної влади: національний та зарубіжний досвід : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Одеса, 6 листопада 2020 р.). Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. С. 15–19.

3. Веніславський Ф. В. Конституційна реформа в контексті забезпечення стабільності конституційного ладу України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 4–5 (102–103). С. 33–41.

4. Куян І. До питання про публічність і суверенність державної влади. Право України. 2009. № 11. С. 52–57.

Каміла Величко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Лілія Межевська
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА АКАДЕМІЧНУ МОБІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Академічна мобільність є одним із пріоритетів Болонського процесу та ефективним інструментом підвищення якості освіти. Приєднавшись у 2005 році до Болонського процесу та визнавши таким чином сприяння мобільності однією з цілей на шляху до створення Європейського простору вищої освіти, Україна протягом останніх 15 років підтримує та виконує завдання, задекларовані в рішеннях Європейських міністерських конференцій, котрі відповідальні за сферу вищої освіти, реформування державної системи освіти [2].

Реалізація академічної мобільності в умовах воєнного стану здійснюється на підставі чинного законодавства нашої держави, котре функціонує в умовах правового режиму воєнного стану. Так, у квітні 2022 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову, в якій було окреслено положення щодо реалізації та врегулювання права на академічну мобільність в умовах дії правового режиму воєнного стану [1].

Зокрема ця постанова окреслює процедуру реалізації права на

академічну мобільність, порядок проходження, визнання та зарахування результатів академічної мобільності для українських учасників в межах міжнародної співпраці в галузі освіти, науки, інновацій.

Реалізація порядку реалізації академічної мобільності гарантує науковим і науково-педагогічним працівникам право на безпечні умови праці, що сприятиме розвитку інтелектуального потенціалу України, оскільки забезпечуватиме збереження посади за основним місцем роботи строком до двох років.

Останніми змінами до чинного законодавства, котре діє в умовах воєнного стану передбачено всі етапи реалізації академічної мобільності, що включає:

- підготовку до участі в програмах академічної мобільності;
- реалізацію такої програми;
- заходи щодо завершення програми;
- визнання результатів участі в програмах академічної мобільності [3].

Так, для українських здобувачів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, здобувачів наукового ступеня, педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників створені сприятливі умови для проведення наукових досліджень у кращих світових лабораторіях і дослідницьких центрах, підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки, професійної майстерності учасників академічної мобільності тощо.

Отже, реалізація вступниками академічної мобільності в умовах воєнного стану здійснюється переважно у формі ініціативної мобільності, тобто поза програмами, передбаченими діючими договорами та можлива за умови їх відповідності освітній програмі по якій навчається студент.

Учасники академічної мобільності з числа вступників відносяться до іноземних закладів вищої освіти як тимчасово допущені до навчального процесу іноземного закладу вищої освіти.

З метою реалізації права на академічну мобільність в умовах воєнного стану НПП може проходити стажування або залучатися до організації навчального процесу іноземного закладу вищої освіти у формі, встановленій в іноземному закладі вищої освіти відповідно до чинного законодавства [4].

Цей порядок поширюється на вступників усіх рівнів вищої освіти (бакалавр, магістр, аспірант) та НПП, яким не заборонено перетин державного кордону України (виїзд). Але певні обмеження стосуються студентів (чоловічої статі) призивного віку від 18 до 60 років. Таким здобувачам вищої освіти перетин державного кордону заборонений. У разі евакуації або самостійного виїзду абітурієнта/НПП за кордон, він може подати документи до іноземних закладів вищої освіти для участі в програмі академічної мобільності.

Отож, реалізація права на академічну мобільність в умовах воєнного стану гарантуватиме право на безпечну освіту для студентів, які були

вимушені покинути своє постійне місце проживання чи Україну, у безпечніших регіонах України чи за кордоном, щоб полегшити їх повернення в Україну після закінчення або припинення воєнного стану, оскільки це офіційно дозволить зараховувати результати такого навчання після повернення до закладу постійного місця навчання.

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2022 року «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо врегулювання питань академічної мобільності». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2022-п#Text

2. Академічна мобільність по-новому. 2022. URL: https://www.skeptic.in.ua/new-mobility/

3. МОН: Уряд урегулював питання академічної мобільності. 2022. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/mon-uryad-uregulyuvav-pitannya-akademichnoyi-mobilnosti

4. Академічна мобільність в умовах воєнного стану. 2022. URL: https://asnk.kpi.ua/index.php/pro-kafedru/mizhnarodne-partnerstvo/784-akademichna-mobilnist-v-umovakh-voiennoho-stanu

Альберт Вольтобрісов
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:
Ірина Дзюба
кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ

На сьогодні, одна з найважливіших проблем людства – є проблема екологічної безпеки. Саме забезпечення екологічної безпеки дає світу «новий початок» та покращує усі сторони життя людей. Глобальна екологічна криза чіпляє майже все в життєдіяльності людей, але вона проявляється в кожній країні по своєму тому єдиного вирішення цієї проблеми, не може бути та потрібен індивідуальний підхід. Наприклад, в Україні нестача питної води, забруднення повітря та відходи – ці проблеми є найбільш нагальними для українців згідно з результатами роботи Держекоінспекції [1]. Згідно з опитуванням респондентів в Україні серед екологічних проблем, якими найбільше переймаються респонденти – забруднення водойм та дефіцит питної води (51,0%), зростання кількості побутових та промислових відходів (45,9%) та забруднення атмосферного повітря (38,1%) [1]. Але ця аналітика була актуальною до 24. 02. 2022 року, бо масштаби екологічної катастрофи збільшуються кожного дня.

З початку повномасштабного вторгнення росії на територію України, з 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан [2].

Це спричинило не тільки знищення інфраструктури бомбардуванням, росія також знищує національну і культурну спадщину України, етнічне походження, тощо.

Щодо екологічної сфери, то ядерна загроза залишається однією з найважливіших питань, але не одним єдиним. На території України кожен день забруднюються ґрунти, водні ресурси та атмосферне повітря внаслідок постійного застосування боєприпасів, використовуванням мінометів, крилатих ракет, які заборонені для використання Міжнародними конвенціями про ведення війни (Женевська конвенція 1-4, Конвенція про касетні боєприпаси та інші). З початку війни російські війська обстрілюють нафтобази та великі промислові об'єкти по всій Україні. У ґрунт і підземні води потрапляють важкі метали від снарядів та військової техніки. Пожежі у лісах і степах знищують природне середовище рідкісних видів. Війна нещадно руйнує всю природу – страждають повітря, вода, земля, рослини і тварини. Захоплення й обстріли атомних електростанцій, розміщення там техніки та підриви боєприпасів загрожують техногенною катастрофою, яка зробить території навколо непридатними для життя людини [3].

Україна вже зараз перетворюється на спустошену та заміновану землю, це дуже шкодить такому національному багатству України, як чорнозем, бо понад 90% світового виробництва їжі залежить від ґрунту [4].

Регулювання екології в праві перш за все регулюється Основним Законом України статті 13-14 зазначено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу; земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [5].

Забезпечення екологічної безпеки залежить від створеного курсу чи проєкту. Проєкт землеустрою – сукупність економічних, проектних і технічних документів щодо обґрунтування заходів з використання та охорони земель [6]. А також план про відновлення України, як в воєнний, так і післявоєнний період. Цей план має складатиме в собі такі напрями відновлення як: 1) збереження природних екосистем і біологічного різноманіття; 2) відновлення та розвиток природоохоронних територій та об’єктів; 3) реформування державного управління у природоохоронній галузі; 4) збалансоване використання природних ресурсів в умовах підвищеного попиту і обмежених можливостей; 5) екологічна безпека та ефективне управління відходами (практика продажу/надання на переробку в інші країни); 6) кліматична політика, запобігання та адаптація до змін клімату.

Система екологічної безпеки вже зараз фінансується та покращується завдяки міжнародній спільноті, всесвітніми та регіональними міжнародними організаціями, з них можна виділити такі як: ПАЕУ, ЮНЕП, ЮНЕСКО, Грінпіс,

Національний екологічний центр України, ЄБРР, Глобальний Екологічний Фонд, Європейська екологічна агенція та НАТО.

Екологічне забезпечення також відбувається завдяки нормам права, деякі з норм передбачають відповідальність та містять в собі аспекти кримінальної та адміністративної відповідальності. Основні закони які регулюють це питання: Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс законів про працю України та Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Адміністративна відповідальність передбачає накладення штрафу, також, інколи, може застосовуватись попередження. Кримінальна відповідальність за екологічну кримінальну протиправність – це найсуворіший вид відповідальності за Українським законодавством. Він конкретизується у розділі VIII Кримінального кодексу України і по окремим статтям передбачає до 10-12 років позбавлення волі. Наприклад, умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави та об'єктів природно-заповідного фонду, вчинені шляхом підпалу або іншим загально небезпечним способом, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Отже, екологічна політика та гарантування забезпечення захисту екологічних прав громадян, стали одним із найактуальніших питань сьогодення. Тому, основними напрямками нового політичного курсу України має бути законодавча реформа, підтримка міжнародної спільноти та перемога над російським агресором.

1. У Держекоінспекції назвали топ-3 екологічні проблеми в Україні. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/u-derzhekoinspekciyi-nazvali-top-3-ekologichni-problemi-v-ukrayini (дата звернення: 04.02.2023).

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 18 листопада 2022 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 19.01.2023).

3. Приседська В., Шрамович В. Спустошені землі. Якою буде природа України після війни. BBC News Україна. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/extra/mwu5sxghvc/ukraine_war_damaged_nature#orbit-more-drawer (дата звернення: 06.02.2023).

4. Чорний С. Г. Оцінка якості ґрунтів : навч. посіб. Миколаїв : МНАУ, 2018. 233 с. URL : https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3259/1/Chornyj_Ocinka_jakosti_gruntiv.pdf (дата звернення: 06.02.2023).

5. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 19.01.2023).

6. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV : станом на 19 листоп. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text (дата звернення: 06.02.2023).

Дмитро Винник
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Артур Маргулов
доктор історичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Сьогоднішня ситуація, яка виникла в результати ескалації конфлікту на просторах нашої держави, дає нам змогу проаналізувати сучасний стан ЗСУ. Розвиток збройних сил відбувався ще після проголошення незалежності Україною 24 серпня 1991 року, вони функціонують виключно на основі Воєнної доктрини України. Країна завжди прагнула жити в мирі та співпрацювати з іншими провідними державами світу. Однак, ситуація, яка відбулася у 2014 році, поклала кінець нашим прагненням. Майбутні події того часу давали підстави думати, що повномасштабна ескалація може відбутися в будь-який час, і в цей час розвиток Збройних сил України дещо змінився, набув нового масштабу. Сьогодні ми бачимо, що співпраця з країнами – партнерами у військовій та політичній сферах, відкриває нові горизонти у пізнанні метод ведення війни, виключно в оборонних цілях. Потрібно відмітити той факт, що Україна не є постійним членом Північноатлантичного альянсу, а тільки співпрацює у цій сфері, і це, певною мірою, вплинуло на подальший перебіг подій у 2022 році, під час повномасштабного вторгнення Росії на території нашої держави.

Воєнна доктрина – це невід'ємна складова нашої держави. В ній зазначається про будівництво Збройних Сил, їх функції та принципи. Основними напрямами у цій доктрині є: прагнення вирішувати ісу міжнародні проблеми дипломатичним шлях , забезпечення принципу недоторканності територій , розвиток ЗСУ. В сучасній доктрині визначено державні кордони України, ставлення України, щодо сусідніх територій. Держава ніколи не почне бойові дії першою, адже це буде вважатися відхиленням від національного курсу та порушить цілу низку міжнародно-правових законодавчих актів.

Збройні Сили України функціонують на основі принципів демократії, гуманізму, верховенства закону, єдиноначальності, загального військового обов'язку громадян, добровільного вступу на кадрову військову службу.

Структура Збройних Сил дещо змінилася, адже відбувся перехід від багаторівневої системи управління, до триступеневої системи. Фактично, Генеральний штаб та міністерство оборони розподілили функції та

повноваження військової сили. Як зазначалося раніше, Збройні Сили України дедалі частіше покращуються шляхом інтеграції новітніх технологій та знань через інститути НАТО та ООН. Країни – учасниці цих організацій надають всі необхідні можливості , щоб модернізувати нашу обороноздатність. На сьогоднішній день, членство України у складі Північноатлантичного альянсу дещо суперечне, адже це може спричинити ескалацію вже нового конфлікту, а саме: Третьої світової війни.

Зміни в системі збройних повинні відповідати сучасним європейським стандартам, потрібно добре підгодовувати та оснащати їх, для захисту державного суверенітету країни. Такі зміни призведуть до підтримання стабільності у світі. Як ми бачимо, в нашій системі ЗСУ відбулася повна реорганізація функціонуючих органів, що дало змогу розподілити оперативні та адміністративні функції всебічного забезпечення військ між військовими структурами. До складу ЗС України входять: органи військового управління, спеціальні навчальні заклади, організації та установи. Новостворена системи Збройних Сил має Об'єднані сили швидкого реагування, Стратегічні резерви, Основні сили оборони.

Збройні Сили України зазнали кардинальних змін у своїй структурі, що забезпечує нам світову безпеку. Дивлячись на сьогоднішню ситуацію в нашій країні, можна чітко сказати, що вони мають все необхідне для підтримки суверенітету та територіальної цілісності країни. Поява нових партнерів у розвитку нашої військової системи та інфраструктури кардинально вплинула на перебіг подій від 24 лютого 2022 року. Ми з гордістю можемо сказати, що ЗС України продемонстрували рівень підготовки та патріотизму у своїх задачах. Українське керівництво неодноразово нагороджувалося світовими нагородами, що підтверджує ефективність нашої новосформованої оборонної системи. На нашу думку, це підтверджує той факт, що Українська держава не стоїть на місці, а постійно модернізується та наближаться до бажаних стандартів ЄС.

1. Гусак Ю., Кліщевський М. Становлення системи воєннонаукових досліджень у незалежній Україні: 1991–2013 роки // Наука і оборона. – 2013. – № 4. – С. 33–41

2. А. Єрмоленко. Проблеми законодавчого врегулювання процесів розвитку Воєнної організації держави // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4. – С. 38 – 49.

3. Закон України "Про оборону України" // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1992. – N 9. – С. 106.

Вікторія Вітрук
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Ксенія Косяченко
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

СИСТЕМА МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯННЯ З ЗАРУБІЖНИМИ КРАЇНАМИ

Місцеві податки та збори є складовою частиною податкової системи держави і покликані відповідати інтересам органів місцевого самоврядування. Питання щодо місцевого оподаткування на сьогоднішній день залишається одним з найважливішим.

Місцеві податки та збори – це обов'язкові платежі, суми яких згідно із законодавством України встановлюються органом місцевого самоврядування на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (села, селища, міста чи об'єднання сіл) та які зараховуються до її місцевого бюджету [1].

Раніше в Україні, існували такі податки як:

- податок за рекламу;
- збір за припаркування автомобіля;
- ринковий збір;
- збір за право користування місцевої символіки;
- збір за власників собак та ін.

На сьогоднішній момент відповідно до ст.10 Податкового кодексу України зазначається, що до місцевих податків належать:

- податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- єдиний податок.

На сьогодні місцеві податки та збори не відіграють значної фіскальної ролі у формуванні місцевих бюджетів [2].

Місцеві податки і збори необхідні для того, щоб місцеві органи влади мали можливість надавати послуги, рівень яких у населення асоціюється з обсягом сплачених податків. Кошти, зібрані на місцях використовуються більш ефективно, аніж виділені центральним урядом [3].

У різних країнах різна кількість місцевих податків і зборів. Наприклад, у Великій Британії існує податок, який стягується з нерухомого майна, а саме з землі, будівель, крамниць, установ, заводів і фабрик, причому сільськогосподарські угіддя, будівлі та церкви оподаткуванню не підлягають.

В Японії існують 3 основні місцеві податки:

1. підприємницький податок (нараховується на прибуток);
2. корпоративний муніципальний податок;
3. зрівняльний податок (є фіксованою сумою податку, розмір якої залежить від розміру капіталу юридичної особи та чисельності працюючих).

Узагальнюючи вищезазначене, можна дійти висновку, що діюча на сьогодні в Україні система місцевих податків і зборів, як і податкова система країни в цілому, потребує удосконалення, оскільки від неї вимагається забезпечення фінансовими ресурсами потреб органів місцевого самоврядування, а також бути інструментом місцевої соціально-економічної політики, що спрямована на виконання завдань збалансованості економіки.

А отже, пошук шляхів збільшення обсягу місцевих податків і зборів повинен бути не лише в напряму збільшення платників податків та розширення бази оподаткування, а й у напряму вибору таких платників і встановлення таких податків, які б забезпечували невеликі адміністративні витрати та ефективний податковий контроль при достатньому обсязі надходжень, що буде надавати можливість створювати надійне джерело дохідної частини місцевих бюджетів.

---

1. Бондаренко Д., Місцеві податки та збори у контексті податкового кодексу України: теоретико-порівняльний аспект. Науково-теоретична конференція викладачів, аспірантів, співробітників та студентів юридичного факультету : тези доповідей: у 3-х ч., Суми, 20 квітня 2011 р. Відп. за вип.: С. І. Дегтярьов, В. І. Горевий. Суми: СумДУ, 2011. Ч.1. С. 9-15.
2. Кириленко О. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) Київ: НІОС. 2000. 384 с.
3. Луніна І. О. Стратегія реформування місцевих бюджетів в Україні. Дзеркало тижня. 03 червень 2006. № 21. С. 49.

Таїсія Вовк
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Артур Маргулов
доктор історичних наук, доцент
(*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)*

ЕТАПИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Європейський Союз, має вплив на систему сучасних міжнародних відносин. Європейський Союз, це багаторічний досвід впливу, європейська інтеграція, поставила собі за мету, відмовитися від таких понять, як війна,

міжнаціональні конфлікти, бідність, голод і т. д. Зараз європейська інтеграція досягла, майже піку, свого розвитку. Договори про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі, еволюціонували до Договору про створення та функціонування Євросоюзу. Зацікавленість до історичних явищ, до сфер суспільного життя Євросоюзу, приваблює все більше людей, це є показником що Європейський Союз, є розповсюджувачем «м'якої сили», яка має величезний вплив на сучасні міжнародні відносини. Чим більше людей буде проявляти зацікавленість до стратегій європейської інтеграції і європейських цінностей, тим ефективніше людство буде вирішувати глобальні та регіональні проблеми, дипломатичними засобами, а не війнами. Бо, сучасний світ, зараз бореться за демократичні цінності проти автократичних, у таких умовах архітектура Європейського Союзу, стикається з проблемою свого подальшого існування.

З розвитком людства, інтеграційні процеси були одними з складових історичних процесів. Європейська інтеграція завжди супроводжувалася науковими доводами. Так наприклад, прихильники міжурядового підходу, вважали що роль держави в інтеграційному процесі, вважається найсильнішою [2]. Неофункціоналісти, навпаки, вважали що, інтеграція може відбуватися тільки з точки зору, спонтанної взаємодії політичних сил [2]. Кожний підхід, це основа європейської інтеграції, кожний підхід, це формування європейського шляху.

Європейська інтеграція, розподіляється на три основні етапи. 1. Європа після Другої світової війни та в післявоєнний час (1945-1955р.); 2.Створення спільного ринку торгівлі та співпраця (1955 – 1989р.); 3.Створення єдиного «економічного фронту» , тобто, створення Валютного фонду (1990 – теперішній час).

Перший етап, розпочався після Другої світової війни та у час осмислення, що на зміну мілітаристичному світовому порядку, повинен прийти новий, демократичний та капіталістичний світовий порядок. Перш за все, потрібно звернути увагу на ідею Уїнстона Черчилля, який в своїй промові у м. Цюріх в 1946 р., висловив думку, що світ потребує в безпеці, але в той час, єдиною державою, яка захищала демократичні цінності та тримала світову рівновагу, був США, тобто Європа також може стати «флагманом миру та безпеки», але на рідному континенті. У своїй промові Черчилль затвердив: «ми маємо тепер будувати свого роду Сполучені Штати Європи … першим кроком має стати партнерство між Францією та Німеччиною … Франція та Німеччина повинні взяти на себе ініціативу разом» [1]. З цього почався новий етап в історії Європи та нової європейської та світової співпраці. У 1949 р. розпочався процес об'єднання країн в Європи, в потужний суб'єкт міжнародних відносин, цим суб'єктом стала Рада Європи. Але, історичні зміни, такі як Холодна війна відсунули, створення потужного важеля світової політики, так насамперед основну роль у створенні економічного співробітництва на себе взяли, Франція та Німеччина, які

дотепер вважаються найважливішими акторами європейської політики. Продовження курсу на створення «Сполучених Штатів Європи» не відбулося би без створення Європейського Союзу. «Батьками-засновниками», якого вважають Шуман та Моне. «Декларація Шумана», вважається початком створення того, що зараз є Європейським Союзом [1]. Пропозиціями Шумана виступали: створення та робота спільної економічної бази всіх держав-членів ЄС; французька та німецька видобувна та металургійна сфера, передаються під спільне використання; звільнення від усіх платежів за сфери металургії та видобування, для держав-членів асоціації; скликання міжнародної конференції, для підписання договору [1].

Наступний етап європейської інтеграції, супроводжувався підписанням Римських договорів у 1957 р. (Договір про створення Європейського Економічного Співтовариства та Договір про створення Європейського Співтовариства з питань Атомної Енергії). Таким чином, було створено перші європейські інституції, які об'єднували країни Європи, заради спільного ринку. Окрім, цих договорів, було підписано Конвенцію про деякі спільні інституції, тобто, Європейський Парламент та Європейський Суд, які існують і зараз [1]. До цього етапу, відносить також створення спільного миту для всіх членів Євросоюзу, що стало можливістю для розширення інтеграції. 1968 рік, став по справжньому історичним роком для формування транскордонної торгівлі. Німеччина, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург, стали засновниками, так званого, «безкордонного мита». Митний союз скасував усі митні збори на кордонах країн Європи та започаткував систему для оподаткування імпорту, яка з часом стала єдина для всіх. Одночасно, всі митні податки, стали єдиними для країн Європи. Але на цьому етапі, найважливішим досягненням стало створення, спільного ринку. Передумовою спільного ринку стало створення єдиної Європейської Валютної Системи, функціонування якої відбулося у 1979 році. Створення спільного ринку та митного союзу, посприяв прискореному економічному зростанню, безбар'єрного руху продуктів Європи, зменшення бюрократичних чинників, в цілому зробивши систему руху між країнами-членами ЄС простіше та вигідніше.

Етап третій, найважливіший, який відбувається і дотепер. Чинники якого тільки набирають обертів. У 1992 році, відбулося повне об'єднання країн Європи, 7 лютого 1992 р. відбулося підписання «Маастрихтського договору», що стало Договором про створення Європейського союзу. Договір про ЄС, став головною віхою, яка встановила головні чинники роботи ЄС у сферах безпеки, політики, економіки, міжнародних та внутрішніх відносин [1]. 1985 р., став роком відміни паспортного контролю між державами ЄС, перші держави, такі як, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Франція, Німеччина, Португалія та Іспанія, підписали «Договір про відмову від паспортного миту між державами Європейського Союзу», цей договір був підписаний у м. Шенген. Шенгенська зона на цей час

включає 26 держав. Висновок, третій етап супроводжувався зміцненням економічної та політичної співпраці, досягненням повної економічної інтеграції стало створення економічного та валютного союзу та введення єдиної валюти – євро.

Висновки. Перелік основних етапів інтеграції ЄС зумовлений необхідністю пошуків інтеграційних шляхів для країн, які в Євросоюз, ще не входять. Кожна країна Європи, має свій менталітет та історію, кожна країна має право на вступ до ЄС. Тому інтерес Євросоюзу на збільшення своїх країн-членів тільки зростає. Для кожної країни, інтеграційний процес повинен супроводжуватися, особливими підходами, оскільки кожна країна окреслює свої моделі економічного, політичного та культурного курсу.

Тому кожний етап Європейської інтеграції, повинен бути підкреслений науковими та історичними чинниками, які в майбутньому будуть впливати на силу вкладу, кожної країни, яка є членом Європейського Союзу. Не окреслюючи позитивні та негативні складники інтеграції, кожної з держав, Європа наражає себе на небезпеку зіткнутися з проблемою непорозуміння всередині Європи.

1. Палагнюк Ю.В. Основні етапи європейської інтеграції. Єдиний економічний та валютний союз. Мультимедійний підручник «Управління в ЄС та політика європейської інтеграції». – Вилучено з: https://eugov.chmnu.edu.ua/

2. Шпакович О. Особливості концепцій європейської інтеграції. *Міжнародні відносини*. Вип. 38-39, 105-107. – Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_mv_2012_38-39_28

3. Єремєєва, І. А. (2022). Національний інтерес та сила держави в практиці міжнародних відносин. *Editorial Board*, 534.

Вікторія Гармаш
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Андрій Чвалюк
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: ПРАВОВІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЇ

У конституціях багатьох держав світу закріплені положення, згідно з якими ці держави є правовими. Філософську основу теорії правової держави можна знайти в роботах І. Канта, який стверджував, що центральним елементом правової держави виступає, перш за все, особистість, а право повинно мати верховенство [1, с. 128]. З метою звуження підходів до

розуміння правової держави, забезпечення більш-менш однакового тлумачення даного поняття світовою спільнотою неодноразово робилися спроби закріпити в джерелах права на міжнародному рівні основні засади діяльності правової держави, одним із яких виступає принцип верховенства права. Вже у 1948 році Загальна декларація прав людини містила в абзаці 3-му преамбули такі положення, згідно з яким при проголошенні Декларації береться до уваги необхідність захисту прав людини за допомогою реалізації принципу верховенства права.

Стаття 8 Конституції України прямо і чітко зазначає, що в країні визнається і діє принцип верховенства права. А у статті 1 проголошується, що Україна є правовою державою [2]. Зв'язок між правовою державою і принципом верховенства права є очевидним, оскільки даний принцип є складовою частиною правової держави.

Але для того, щоб це положення з цілей перейшло і втілилося у конкретний соціально-правовий результат, необхідні спеціальні юридичні механізми, які мають бути розроблені для реалізації ідей та цінностей правової держави в суспільстві. Одним із видів таких соціальних технологій виступає правова технологія – планомірно здійснювана діяльність, яка спрямована на перетворення правової дійсності та досягнення певного правового результату, за допомогою якої можна не лише оптимізувати державно-правове «будівництво», а й підвищити цінність права у житті суспільства завдяки принципам правової держави, в тому числі і верховенства права.

Правовими технологіями реалізації принципу верховенства права у суспільстві повинна бути як наукова, так і практична юридична діяльність, спрямована на перетворення правової дійсності, утвердження у суспільстві цінностей права та принципів правової держави.

По-перше, до правових технологій може бути віднесена теоретична наукова діяльність юридичної спільноти, яка спрямовується на вивчення сутності та змісту принципу верховенства права як одного із принципів правової держави. В даний час ідея верховенства права перетворилася на реальний чинник політико-правового розвитку держави, стала основою національних програм розвитку права, стала визначати глобальне спрямування правового розвитку, фактично пояснюючи вихідні та кінцеві пункти руху права, програмуючи образ дій держав у правовій сфері [3, с. 121].

По-друге, важливу роль у формуванні професійної правосвідомості суспільств у затвердженні цінностей правової держави відіграють освітні правові технології. Необхідне детальне висвітлення принципу верховенства права у навчальній юридичній літературі, а також застосування в процесі їх викладання новітніх юридичних технологій, які б дозволили забезпечити підвищення ефективності освіти, орієнтацію на подальшу юридичну практику, на перетворення правової дійсності з метою реалізації принципу верховенства права з використанням сучасних юридичних досягнень, науки.

Необхідно використовувати можливості юридичних клінік, що існують в університетах, науково-дослідних та освітніх юридичних центрах, звертатися до інтерактивних методів навчання, проєктного навчання, модельних процесів, правових ділових ігор, складання проєктів нормативно-правових, інтерпретаційних, правореалізаційних та правозастосовних актів, залучення студентів до дослідження порівняльних характеристик різних правових систем з метою виявлення відмінностей у розумінні принципу верховенства права у різних державах, у тому числі шляхом академічних обмінів. Крім того, потрібна більш тісна співпраця з державними органами та приватними юридичними компаніями не тільки на стадії проходження здобувачами вищої освіти практики, а й протягом усього процесу навчання з метою отримання практичного досвіду реалізації права та виявлення недоліків правового регулювання, проблем втілення у життя принципу верховенства права та їх подальшого усунення під час майбутнього здійснення практичної юридичної діяльності [4, с. 60].

Таким чином, трикутник «юридична освіта – юридична наука – юридична практика», що відображає взаємозв'язок цих трьох явищ, дозволить наочно продемонструвати єдність наукової, освітньої та практичної юридичної діяльності при реалізації принципу верховенства права, що забезпечується існуванням правової технології, що акумулює у собі всі ці види юридичної діяльності. Отже, реалізація ідеї верховенства права та цінностей правової держави може бути досягнута лише за умови комплексного використання всіх видів юридичних технологій.

1. Верховенство права: історія, теорія, практика: зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф. (22 груд. 2010 р.). Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2011. 360 с.

2. Конституція України: Офіц. вид. Київ: Парлам. вид-во, 2001. 92 с.

3. Письменна О. Верховенство права і верховенство закону як основні принципи правової держави. *European Science*. 2019. № Sge11-02. С. 113–142.

4. Панченко О. Верховенство права як національний феномен правосвідомості народу. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 3 (28). С. 58–67.

Анастасія Гордієнко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Тетяна Сергієнко
кандидат політичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

М'ЯКА СИЛА В ПУБЛІЧНІЙ ДИПЛОМАТІЇ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

В сучасному світі для досягнення своїх цілей країни використовують м'яку силу, яка в зовнішній політиці є важливою складовою успішної міжнародної взаємодії держав світу. Це поняття використовується для опису здатності країни впливати на інших через культурні, соціальні та економічні зв'язки, замість використання сили і військової могутності. М'яка сила – це концепція, яка використовується для опису впливу, який одна країна чи культура має на інші країни чи культури, не використовуючи примусових методів [1, с. 64]. М'які сили можуть включати такі речі, як культурні обміни, дипломатичні відносини, розвиток економіки, науково-технічну співпрацю тощо. У публічній політиці Туреччини, як спадкоємиці Османської імперії як в географічному, так і в культурному плані, м'яка сила грає важливу роль. Країна має багату історію та культуру, яка привертає увагу людей з усього світу. Туреччина є мультикультурною країною з багатьма релігіями та традиціями, що забезпечує багату та різноманітну культурну спадщину.

Застосування м'якої сили дозволяє Туреччині зберігати відкриті двері для співпраці та діалогу з іншими державами, підтримувати добрі стосунки зі своїми сусідами та іншими країнами світу, і забезпечити стійкість та безпеку в міжнародних відносинах. М'яка сила може також допомогти забезпечити довіру та повагу інших держав, що може позитивно впливати на співпрацю та розвиток міжнародних відносин Турецької Республіки. М'яка сила в публічній дипломатії Туреччини включає в себе різноманітні фактори, такі як культурна спадщина, економічний розвиток, наукові досягнення, гуманітарні програми, сприяння торгівлі, міжкультурний обмін, дипломатію та співпрацю з міжнародними організаціями. Ці фактори можуть відігравати важливу роль у вирішенні конфліктів, підтримці стабільності, зміцненні взаєморозуміння та підвищенні іміджу Турецької Республіки.

Після 2002 року внутрішньополітична та зовнішньополітична ідеологія Турецької Республіки змінилася внаслідок приходу до влади Партії Справедливості та Розвитку. Чинний Президент Реджеп Тайїп Ердоган провів поступовий перехід від націоналізму до пантюркізму, при цьому

орієнтувався на ісламську та сильну економічну компоненту розвитку країни. Новий політичний режим на основі синтезу ідеологій став результатом даного переходу, а у зовнішню політику була введена складова безпеки. Економічний ріст країни, міцна державна вертикаль, реформи Конституції, релігійний чинник, трансформація міжнародної системи та поява нових глобальних акторів зумовили формування нової зовнішньополітичної ідеології та ріст потенціалу м'якої сили [3, с. 97].

В 2010 році в Туреччині було створено управління публічної дипломатії з метою досягнення глибшої координації та співпраці країни під час міжнародної комунікації, а особливо для створення позитивного іміджу і підвищення активності Турецької Республіки на міжнародній арені. Дана організація започаткувала низку університетських програм для залучення студентів до обговорення зовнішньополітичних питань. Управління публічної дипломатії також сприяло програмам просування зовнішньої політики в університетах, які об'єднують студентів, науковців, експертів та осіб, котрі приймають рішення, щоб створити мережу для діалогу [2, с. 143]. Турецька Республіка вдало використовує в зовнішній політиці культурну дипломатію, адже не можна не згадати турецькі серіали, трансляції яких ведуться в державах, які входять в коло геополітичних інтересів Туреччини, тобто на території від Ближнього та Середнього Сходу до Магріба та Балкан.

Культурна дипломатія використовується всіма державами світу, вплив яких на світові політичні процеси можна оцінювати як значний, в процесі установлення міждержавних діалогів, як спосіб «м'якого» експорту державних цінностей та для просування економічних, зовнішньополітичних та геополітичних інтересів країни за допомогою розповсюдження мови, популяризації культури, цінностей та ін. Особливо в умовах глобалізації, коли посилюються взаємозв'язки національних економік та суспільств, а також набувають більшого значення інформація, засоби і методи її передачі, відповідно збільшується роль продуктів культури, як засобів підвищення конкурентоздатності держав. При цьому культурна дипломатія, як сфера зовнішньої політики держави, виступає способом м'якої сили для встановлення позитивного іміджу країни, який є прямим способом встановлення цінностей та інтересів держави на міжнародній арені.

У контексті публічної політики Туреччини, можна сказати, що країна використовує різні форми м'якої сили, щоб зміцнити свої відносини з іншими країнами та впливати на міжнародну арену: Туреччина має багату культурну спадщину, і вона використовує дану культурну силу, щоб підтримувати добрі відносини з іншими країнами. Вона залучає іноземних студентів до своїх університетів, організовує культурні фестивалі та виставки, сприяє вивченню турецької мови тощо; Туреччина активно співпрацює з іншими країнами у сфері економіки. Вона розвиває торговельні відносини, інвестиції, підтримує спільні проекти та створює сприятливі умови для бізнесу. Це допомагає країні зміцнити свої відносини з іншими країнами та збільшити свій вплив на

міжнародній арені; Туреччина використовує свій дипломатичний потенціал, щоб зміцнити свої відносини з іншими країнами.

Отже, м'яка сила – це концепція, що використовується для опису впливу країни на інших, який здійснюється не за допомогою сили, а за допомогою привабливості своєї культури, мови, традицій та інших аспектів національного життя. М'яка сила є важливою складовою зовнішньої політики держав світу, що може допомогти забезпечити стабільність, безпеку та співпрацю в міжнародній арені. У публічній політиці Туреччини увагу зосереджено на розвитку туризму та культурних відносин з іншими країнами. Країна зберігає та відновлює історичні та культурні пам'ятки, що привертає до неї багато туристів. Крім того, Туреччина розвиває культурні програми, проводить культурні обміни та сприяє вивченню турецької мови, що дозволяє залучити увагу та підтримку з боку інших країн. Туреччина також веде активну зовнішню політику, спрямовану на розвиток торговельних та економічних відносин з іншими країнами. Країна виступає ініціатором проведення міжнародних зустрічей, виставок та конференцій з метою просування своїх інтересів. Такі заходи не тільки сприяють розвитку торговельних відносин, але й допомагають у підвищенні міжнародного авторитету Туреччини.

1. Єремєєва І.А. Теоретико-методологічні аспекти поняття міжнародний імідж держави. *Krakowskie Studia Małopolskie,* 2022, № 4 (36). С. 61-77.

2. Пікулик О., Балак І. Особливості публічної дипломатії Туреччини. *Міжнародні відносини суспільні комунікації та регіональні студії.* 2022. №1(12). С. 139-151.

3. Тарасюк Ю.М., Шаглі Г.І. М’яка сила Турецької Республіки: культурно-освітні аспекти. *Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку*. 2021. №4. С. 95-101.

Євгенія Дяченко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час стану війни умови, за яких здійснення того чи іншого права буде неможливим у демократичній державі, не мають створюватися. Право на працю являється ключовим соціально-економічним правом, тісно

пов'язаним із людською гідністю та свободою, цінностями, які нині ми захищаємо у війні з РФ. Тому наразі все більше стає актуальним вивчення окремих питань реалізації права на працю в умовах воєнного стану.

Перш за все, важливо наголосити, що право на працю закріплено у ст. 43 Конституції України (далі - КУ), котра прописує, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти на життя працею, яку людина добровільно обирає або на яку на вільній основі погоджується [1]. Проте, вказана норма може підлягати обмеженню.

Важливу роль при регулюванні трудових відносин зіграло запровадження воєнного стану від 24 лютого 2022 року [2]. У зв'язку з цим, сфера трудових відносин вимагала термінових законодавчих редагувань та реакції парламенту. Вже 15 березня 2022 року було прийнято ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [3]. Зміст зазначеного закону дозволив гнучкіше регулювати трудові відносини, ним запроваджено нові норми (призупинення дії трудового договору), а також надано низку гарантій для працівників (можливість розірвання договору у встановлений у заяві термін та ін.) та роботодавців (можливість звільнення працівника у період його тимчасової непрацездатності та ін.).

Наголосимо, що гарантії зайнятості, котрі мають вирішальне значення, і питання підходящої роботи для мільйонів українців у зв'язку з війною стало першочерговою проблемою. У зв'язку з цим, були внесені певні зміни до ЗУ «Про зайнятість населення», у тому числі до п. 3 ст. 24, де замість формулювання «створення умов для самозайнятості населення та підтримка підприємницької ініціативи» у переліку заходів щодо сприяння зайнятості зазначається «сприяння самозайнятості населення, організації підприємницької діяльності» [4]. З юридичної точки зору щодо вказаного слідує, що людина, яка має намір розпочати підприємницьку діяльність, вправі розраховувати на консультації у сфері такої діяльності, але їй не буде надаватись одноразова фінансова допомога для її організації. Інші зміни до вищевказаного закону містять норми щодо створення системи матеріальної допомоги безробітним у період воєнного стану та про видачу дозволів на працевлаштування іноземців.

Також, досліджуючи тему даної роботи, необхідно наголосити на питання про свободу праці в умовах воєнного стану, коли можливе примусове залучення до окремих видів робіт. З одного боку, ч. 3 ст. 43 КУ говорить, що «не вважається примусовою працею ... робота чи служба, яка виконується особою ... відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан» [1]. З іншого боку, ч. 3 ст. 20 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» передбачає необхідність забезпечення особам, яких залучають до робіт поза їх волею під час воєнного стану, норм охорони праці та захисту трудових прав (у частині мінімальної заробітної плати, мінімального часу відпустки та відпочинку, максимального робочого часу, збереження основного місця роботи та ін.) [5].

Нововведенням у зв'язку з війною стало впровадження поняття призупинення трудового договору, відповідно до якого відбувається вимушене тимчасове припинення дії трудового договору. У такий період трудовий договір не розривається, отже, і трудові відносини не припиняються, це свого роду «вимушена перерва» трудових відносин. Важливою гарантією стало передбачення можливості ініціювання призупинення трудового договору як роботодавцем, так і працівником. Законодавчо також чітко визначено максимальний термін такого призупинення – період дії воєнного стану та допустив можливість дострокового скасування призупинення та передбачив десятиденне попередження про це. У той самий час в абз. 2 ч. 1 ст. 13 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачено можливість скасування призупинення роботодавцем [3]. Зазначена норма має бути доповнена і можливістю скасувати призупинення дії трудового договору працівником.

Також, вчені наголошують на важливості положень ч. 3 ст. 13 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», якою встановлено, що обов'язок щодо виплати заробітної плати, інших виплат працівникам за період призупинення дії трудового договору покладається у повному обсязі на державу, що здійснює військову агресію проти України [6, с. 20].

На висновок роботи можемо сказати, що війна зумовила потребу у запровадженні більшої гнучкості у регулюванні трудових відносин. З одного боку внесенні зміни суттєво обмежують трудові права працівників (запровадження можливості збільшення тривалості робочого часу, розширено перелік підстав для звільнення працівника з ініціативи роботодавця, змінено підходи у регулюванні права на відпустки тощо), з іншого боку вони вкрай необхідні для гарантування функціонування економіки та забезпечення робочими місцями в умовах повномасштабної війни.

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення – 27.01.2023).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Редакція від 18.11.2022. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2 (дата звернення – 27.01.2023).

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. Редакція від 19.07.2022. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text (дата звернення – 27.01.2023).

4. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. Редакція від 19.11.2022. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text (дата звернення – 27.01.2023).

5. Про правовий режим воєнного стану: *Закон України* від 12.05.2015 № **389-VIII.** Редакція від 29.09.2022. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення – 27.01.2023).

6. Шабанов Р.І. Щодо проблем реалізації права на зайнятість в умовах воєнного стану. Виклики правничої професії в умовах воєнного стану. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. С. 19–21

Анастасія Гордієнко
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
Університету Яна Кохановського
(Польща)

Науковий керівник:
Лілія Межевська
кандидат юридичних наук, доцент

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ПІД ЧАС АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

В сучасному глобалізованому світі розвиток академічної мобільності для української спільноти є неймовірно важливим. Українська система вищої освіти приєдналася до Болонського процесу у 2005 році, що передбачало повноцінне входження до світового і, перш за все, європейського освітнього простору. На цей час Україна має низку багатосторонніх договорів в галузі освіти, а також бере участь в DAAD, Erasmus+, IREX, Muskie, UGRAD. Процеси мобільності студентів, викладачів та науковців наповнюють реальним змістом та досвідом європейську інтеграцію України.

В XXI столітті за допомогою інтернаціоналізації освіти формується полікультурне освітнє середовище, тож процеси академічної мобільності серед викликів сучасного світу є актуальними. Під впливом глобалізації, з'являється питання досягнення високого ступеня міжкультурної комунікації та інтенсивності взаємодії представників різних культур під час академічної мобільності. В процесах культурної, політичної, економічної інтеграції та уніфікації, об'єктивною передумовою для виникнення яких є становлення інформаційного суспільства, розвиток засобів комунікації, переосмислення цінностей, вища освіта стає важливим фактором суспільного розвитку [1, с. 71]. Тож студент, викладач чи науковець має усвідомлювати виклики в новій незвичній академічній сфері, бути готовим до адекватної адаптації в іншому мовному та культурному середовищі та мати змогу адаптуватися до нових культурних цінностей та тенденцій. Рівень толерантності світогляду, здатність до міжкультурної толерантності, екзистенціальна відкритість та вміння гнучко пристосовуватися до змін як аспекти міжкультурної взаємодії проходять випробування у середовищі академічної мобільності, що також є складним процесом професійного та особистісного розвитку, що підтверджує взаємозв'язок процесу участі в академічному обміні із процесом

трансформації індивідуальності [1, с. 98].

Ми живемо в період збільшення полікультурних зв'язків, який характеризується багатоетнічністю та полілінгвістичністю, багатоманітністю традицій і тенденцій, способів мислення та ін. На нашу думку, людина в сучасному світі повинна бути носієм мультикультуралізму, володіти глибокими знаннями про різноманітні культури та їх історію, адже це забезпечує баланс між локальним та глобальним, тобто людина має уявлення щодо реалій глобалізованого світу, а також є громадянином світу і громадянином своєї держави, залишаючись її патріотом.

Програми академічної мобільності виступають основою для ефективної інтеграції в культурний простір іншої країни, адже учасники не лише набувають фахові знання, але і якісно взаємодіють із місцевою спільнотою, в процесі цього і налагоджується кроскультурна комунікація, коли спостерігається опанування іноземною мовою, а також й набуття мовних навичок в процесі комунікації з місцевими мешканцями даної країни або студентами з інших держав [2, с. 89].

Отже, наразі здійснюються процеси модернізації в галузі вищої освіти, які сприяють ще більшій масштабності та ефективності академічних обмінів, що сприяє підтриманню високого рівня міжкультурних комунікацій серед наукової спільноти. Україні як країні, яка бере активну участь у міжнародних та європейських програмах, варто не лише отримувати досвід, а й почати пропонувати та реалізовувати своє. Поширення позитивного міжнародного іміджу України в академічному середовищі відбувається також в процесі взаємодії українських та іноземних студентів і науковців. Плідна активна міжкультурна взаємодія України з іншими країни у світовому, та, особливо, європейському освітньому середовищі сприяє входженню нашої держави в глобальний академічний простір, як повноправного учасника і стратегічного партнера.

1. Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації: монографія. К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. 279 с.

2. Леві-Джордж О. В. Міжкультурна комунікація учасників програм. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства.* 2021. №22. С. 87-91.

Євгенія Дяченко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Як правило, вчені розглядають усиновлення як одну із сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. В сьогоденні, під час російської агресії проти населення України, зокрема щодо неповнолітніх та малолітніх громадян, все більшої актуальності набуває процес усиновлення вищевказаних.

У квітні Верховною Радою було опубліковано повідомлення про те, що в період дії воєнного стану порядок усиновлення не змінився, воно здійснюється на загальних підставах враховуючи норми національного законодавства (на підставі того, що ходили чутки, що процес усиновлення призупинено, порядок був спрощений) [1]. Насправді, процедура усиновлення дітей в Україні (як українцями, так і іноземцями) на той час була досить складною. У деяких регіонах з активними бойовими діями служби у справах дітей та суди не могли повною мірою реалізувати свої повноваження, що дуже ускладнювало забезпечення кожного кроку процесу усиновлення (збір необхідних документів, обстеження умов проживання тощо). Не зважаючи на це, все ж таки знайомі випадки, коли окремі етапи усиновлення завершувалися успішно, зокрема, суди продовжували виносити рішення про усиновлення як заключний етап усієї процедури (приміром, рішення у справі 512/168/22 [2], рішення у справі № 207/967/22 [3] тощо).

Перші редагування порядку усиновлення з початку війни були внесені 24 травня 2022 року [4]. Як наслідок, встановлюється перелік документів та порядок як забрати усиновлену дитину (зокрема, у присутності посадової особи консульської установи України), якщо дитина тимчасово переміщена (евакуйована) за межі України під час введення на території України надзвичайного або воєнного стану.

Наступні зміни в процедурі було внесено 31 травня 2022 року [5]. Зокрема, вони передбачали:

– цифровізацію процесів усиновлення та створення єдиної електронної системи даних (Єдиний банк даних) про дітей-сиріт та дітей, які

залишилися без батьківського піклування, і сімей потенційних усиновлювачів (також опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів), що здійснюється в Єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти»;

Вказане в значній мірі спростило процес подання та збору необхідних документів майбутніми усиновлювачами, прискорило перевірку поданих документів компетентними органами та спростило процес комунікації між учасниками процедури усиновлення.

– внесення та систематичне оновлення відомостей про дитину (стан здоров'я, зміну зовнішності і т.д.) в Єдиному банку даних, щоб майбутнім усиновлювачам спростити відстежування інформації про ту чи іншу дитину;

– забезпечення можливості отримання консультацій стосовно процедури усиновлення дитини як особисто у Службі у справах дітей, так і онлайн (для громадян України);

Записатися на консультацію щодо усиновлення дитини можна на порталі «Дія», де з'явилася нова послуга «Усиновлення». Наступним етапом розвитку цієї послуги стане можливість подати заявку на набуття статусу кандидата на усиновлення в «Дія».

– забезпечення можливості подання заяви про реєстрацію кандидатів на усиновлення разом з іншими необхідними документами місця проживання не лише у паперовому, а й у електронному вигляді (для громадян України);

Документи в електронній формі подаються через особистий кабінет на Єдиному державному інтернет-порталі електронних послуг. При цьому частина документів система формує самостійно з різних баз даних, держреєстрів та інформаційних систем. Тому, окремо збирати та подавати такі документи не обов’язково.

Додамо, що документи, які отримають майбутні усиновлювачі в процесі усиновлення, також автоматично будуть з'являтися в особистому кабінеті (приміром, довідка щодо проходження курсу підготовки з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування).

– встановлення строків для перевірки заяв та надання відповідей службою у справах дітей (5 робочих днів з моменту надходження заяви), проведення обстеження житлово-побутових умов заявників (5 робочих днів після перевірки заяви), для проходження заявником курсу підготовки з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, тощо.

Зрозуміло, що повномасштабна російсько-українська війна може збільшити кількість сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. В той же час, під час воєнного стану громадяни України та іноземці, як і раніше, можуть допомагати дітям, усиновлюючи їх. Крім того, уряд України продовжує роботу щодо розвитку, оптимізації та популяризації процедури усиновлення в країні. Цифровізація має значно спростити та прискорити бюрократичні процеси.

7. Усиновлення в Україні відбувається на загальних підставах, з урахуванням норм національного законодавства. Інформаційне управління. Опубліковано 02 квітня 2022. ULR: https://www.rada.gov.ua/news/razom/221242.html (дата звернення - 28.01.2023р.).

8. Рішення Савранського районного суду Одеської області від 18.04.2022 у справі 512/168/22. ULR: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104009407 (дата звернення - 28.01.2023р.).

9. Рішення Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 22.04.2022 у справі № 207/967/22. ULR: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104229211 (дата звернення - 28.01.2023р.).

10. Про внесення зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: *Постанова Кабінету Міністрів України* від 24.05.2022 № **618.** ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2022-п#Text (дата звернення - 28.01.2023р.).

11. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання: *Постанова Кабінету Міністрів України* від 31.05.2022 № **636.** ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2022-п#Text (дата звернення - 28.01.2023р.).

Назар Жовталюк
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Через вторгнення РФ на територію України з’явився ряд проблем у регулюванні цивільно-правових відносин. У найстрашніший час для нашої країни, коли кожен день відбуваються надзвичайні ситуації вносяться корективи як у процеси регулювання, так і у самі відносини. Зміни відбулися у всіх сферах життєдіяльності суспільства і окрему роль в цьому відіграє військовий стан.

24 лютого 2022 Президентом України підписано Указ № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні”. Відповідно до нього воєнний стан запроваджується з 05:30 24.02.2022 строком на 30 діб. 15 березня цей строк був продовжений, та на даний момент режим воєнного стану залишається чинним. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» під режимом воєнного стану розуміється особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи

загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її тери- торіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод. людини і громадянина та прав і законних інтере- сів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Обмеження прав осіб є вимушеним заходом підтримки режиму обороноздатності країни та забезпечення функціонування національної економіки. Ряд обмежень, введених в дію спеціальним воєнним законодавством, стосуються як нормального функціонування цивільного обігу, так і окремих видів діяльності, таких як нотаріальне засвідчення юридичних фактів, публічний доступ до окремих державних реєстрів, окремих видів підприємницької діяльності тощо [3].

Проблеми правового регулювання цивільно-правових відносин в умовах війни існують у всіх сфера життєдіяльності суспільства у тому числі й економічний аспект. Завдяки технологіям є можливості для організації онлайн-зустрічі, підписання договорів, надання послуг онлайн. Завдяки тому, що Україна розвинута держава ми маємо багато держав з якими у нас близькі фінансові зв’язки.

В основі актуальної сьогодні проблеми експорту українського зерна через порт міста Одеси і морські маршрути Чорного моря, що заблоковані Росією, лежить саме характер торговельних зв’язків. Навіть у наукових дослідженнях, проведених після початку гібридної збройної агресії Росії проти України, ще до повномасштабного збройного вторгнення, відзначалось, що одним з найбільш вдалих сезонів для України в частині експорту зерна виступив сезон 2008-2009 року, коли Україна стала ТОП-3 після США та ЄС у цьому секторі торгівлі. Проте, як зазначають Ю. Г. Власненко і Ю. В. Нам’ясенко, навіть попри ситуацію в країні у 2015 році, анексію Криму, проведення антитерористичної операції та ризику розгортання повномасштабної війни, зернотрейдери продовжували активно діяти на закордонних ринках. Як наслідок, ані втрачені перевалочні потужності, ані втрати зерна в зоні проведення антитерористичної операції не вплинули на підсумковий результат реалізації зернових на зарубіжних ринках[1]. При цьому, наприклад, у 2017 році ТОП-5 країн імпортерів українського зерна становили Єгипет, Іспанія, Китай, Саудівська Аравія, Таїланд [4].

Через війну з Росією і блокади українських портів існує проблема заміни українських зернових на зарубіжних ринках, але за рахунок розвинутої логістичної системи, розвинутих технологій цивільно-правові відносини держав в умовах воєнного стану продовжують працювати на забезпечення важливих економічних зв’язків.

1. Власненко Ю. Г., Нам'ясенко Ю. В. Роль зернотрейдерів в експорті вітчизняної пшениці. Агросвіт. 2015. № 5. С. 43–44.

2. Крат В. Реквізиція під час воєнного стану: що, коли і як. Закон і Бізнес. 2022. URL: https://zib.com.ua/ua/150897.html

3. Мелех Л. В. Принципи і вимоги законності у правозастосовній діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. No 2. С. 1–12

4. ТОП-20 країн імпортерів українського зерна. URL: https://agravery.com/uk/posts /show/top-20-krain-importeriv-ukrainskogo-zerna (дата звернення: 20.05.2022).

Євгенія Дяченко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Публічні закупівлі в Україні займають одне із провідних місць у системі управління бюджетом. Завдяки еволюційному вдосконаленню правового регулювання публічних закупівель впродовж попередніх років було окреслено чітку та зрозумілу тенденцію їх розвитку, котра ставала все зрозумілішою як для Замовників, так і для Учасників/ Переможців торгів. Це дозволяло передбачати ситуацію та готуватися до ухвалення відповідних рішень. Однак запровадження воєнного стану призвело до змін правового механізму державних закупівель. У зв'язку з цим, вдається за необхідним дослідити особливості застосування оновленого правового механізму публічних закупівель в умовах воєнного стану.

Характерною особливістю було те, що внесення змін до правового механізму публічних закупівель почалося не на законодавчому рівні, а завдяки прийняттю підзаконних актів, деякі важливі положення яких не були адаптовані до закону. Стосовно законодавчого регулювання, то воно бере початок лише 16 серпня 2022 року з ухвалення ВРУ ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та інших законодавчих актів України щодо здійснення оборонних та публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» [1], де прикінцеві та перехідні положення доповнили пунктами 3-7, що наділені дуже важливим значенням для закупівлі, адже відбулося узаконення відповідних рішень КМУ, які мають форму підзаконних правових актів.

Законодавчі зміни, внесені у серпні 2022 року, посприяли нормативному впорядкуванню обставин застосування правового механізму публічних закупівель. На цій підставі 19 жовтня 2022 року набрала чинності постанова «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» [2] (далі по тексту – Особливості).

В січні 2023 р. набрала чинності постанова «Про внесення змін до особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» [3] (далі по тексту – Постанова № 1495), яка має забезпечити здійснення публічних закупівель використовуючи електронну систему закупівель (ЕСЗ) в умовах стабілізаційних та аварійних відключень електроенергії, рівні умови участі учасників у процедурі закупівлі.

Таким чином, тимчасово, терміном на 6 місяців, змінився механізм проведення відкритих торгів, який полягає в оцінці пропозицій тендеру використовуючи електронну систему закупівель не здійснюючи при цьому попереднє проведення електронного аукціону. Це означає, що з 3 січня 2023 року відкриті торги проводяться без використання електронного аукціону навіть при поданні двох та більше тендерних пропозицій. Після закінчення терміну подання заявок на участь у тендері, зазначеного замовником в оголошенні про проведення відкритих торгів, ЕСЗ розкриває всі відомості, зазначені у тендері, враховуючи відомості щодо ціни/приведеної ціни тендерної пропозиції. Оцінка пропозиції здійснюється ЕСЗ автоматично виходячи з критеріїв і методу оцінки, зазначених замовником у тендерній документації, завдяки визначенню пропозиції як економічно вигідного, інакше кажучи, ЕСЗ визначає найбільш конкурентно-економічно вигідною ту пропозицію, ціни/ приведена ціна котрої являється найменшою на час закриття прийому пропозицій.

Починаючи з 3 січня 2023 року відомості, котрі учасник аргументовано вважає за конфіденційну, враховуючи відомості, що містять персональні дані, не підлягають розголошенню. При цьому, не може вважатися конфіденційною та інформація, що містить відомості щодо запропонованої ціни, інших критеріїв оцінки, технічних умов, технічної специфікації та документів, котрі підтверджують виконання кваліфікаційних критеріїв.

Необхідно додати, що закупівля товарів, робіт, послуг, розпочата до набрання чинності Постанови № 1495, має завершуватися відповідно до порядку, встановленому Постановою № 1178 у редакції, яка діяла на момент оголошення процедури закупівлі.

Також, виходячи із змін, що зазначаються у п. 11 та 13 Особливостей,

замовники наділяються правам не опубліковувати відомості стосовно свого місцезнаходження у річному плані закупівель, якщо розповсюдження таких відомостей створює загрозу безпеці замовника, якщо закупівля здійснюється без використання ЕСЗ використовуючи прямий договір.

Зауважимо, що Постанова № 1495 внесла коригування до п. 2 Особливостей у питаннях визначення аномально низької ціни тендерної пропозиці, що розраховується ЕСЗ виходячи з ціни/приведеної ціни найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції, що є нижчою на 40 і більше відсотків середньоарифметичного значення ціни/приведеної ціни тендерних пропозицій інших учасників процедури закупівлі, та/або є меншою на 30 або більше відсотків від наступної ціни/приведеної ціни тендерної пропозиції. Для того щоб ЕСЗ визначила аномально низьку ціну, необхідно подати дві або більше заявки на предмет закупівлі або його частину (лот).

До того ж, вищевказана Постанова внесла коригування також і до п. 3 встановивши, що при придбанні замовником товарів для потреб ЗСУ, інших військових формувань та правоохоронних органів на їхню вимогу, з подальшою передачею таких товарів на облік запитувача вимоги щодо обов'язкового ступеню локалізації товару.

На висновок роботи можемо сказати, що зміни, внесені до нормативно-правових актів, що врегульовують здійснення публічних закупівель в умовах воєнного стану, здійснювались постфактум, тобто тоді, коли невирішені процесуальні питання загрожували функціонуванню механізму закупівель як такому. Наразі нормативно-правова база з даного питання все ще знаходиться на стадії реформування, проте уряд намагається якомога швидше врегулювати питання публічних закупівель в умовах воєнного стану.

---

1. Про внесення змін до Закону України "Про публічні закупівлі" та інших законодавчих актів України щодо здійснення оборонних та публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану: *Закон України* від 16.08.2022 № 2526-IX. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2526-20#Text (дата звернення – 31.01.2023).
2. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України "Про публічні закупівлі", на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: *Постанова Кабінету Міністрів України* від 12.10.2022 № 1178. Редакція від 03.01.2023**.** ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-п#Text (дата звернення – 31.01.2023).
3. Про внесення змін до особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України "Про публічні закупівлі", на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: *Постанова Кабінету Міністрів України* від 30.12.2022 № 1495. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1495-2022-п#Text (дата звернення – 31.01.2023).

Ірина Забитчук
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВА СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ПРАВОПОРЯДКУ

У рамках розвитку України як соціальної, демократичної, незалежної та правової держави, а також в аспекті міжнародного співробітництва існує нагальна потреба у гармонізація системи українського законодавства. Так, важливим і основоположним принципом забезпечення прав та свобод людини і громадянина є принцип верховенства права, який закріплений у статті 8 Конституції України та міжнародних правових актах.

Принцип верховенства права – це фундаментальний принцип сучасного правопорядку у світі. Для нашої держави однією з головних її цілей є її розбудова як правової та демократичної держави, де має місце дотримання принципів верховенства права і демократії, забезпечення прав та свобод кожного згідно з європейськими нормами і стандартами.

В Конституції України проголошено, що в Україні діє принцип верховенства права, що передбачає: жодна людина не є вище закону, ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону, і що ніхто не може бути засудженим за порушення закону іншим чином, ніж у порядку, встановленому законом [1].

Розмірковуючи над верховенством права як основа системи європейських цінностей та правопорядку, в цілому слід зазначити, що принцип верховенства права – це фундаментальний принцип сучасного правопорядку у світі [2]. Для нашої держави однією з головних її цілей є її розбудова як правової та демократичної держави, де має місце дотримання принципів верховенства права і демократії, забезпечення прав та свобод кожного згідно з європейськими нормами і стандартами.

Для нашої держави дуже важливий характер мають висновки Венеціанської комісії, в тому числі коментарі авторитетних фахівців європейських країн, зокрема Пітера Ван Дайка (член Комісії, Нідерланди), пані Грети Галлер (член Комісії, Швейцарія), пан Джефрі Джауела (член комісії, Велика Британія) та пан Коарло Туорі (член комісії, Фінляндія. Так, на думку дослідників, елементами розширеного розуміння верховенства права є наступні: - законність, включаючи прозорий, підзвітний та

демократичний процес введення в дію приписів права; - юридична визначеність; - заборона свавілля; - доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; - дотримання прав людини; - заборона дискримінації та рівність перед законом [3, с. 170].

Серед цих складових важливе місце посідає законність, яка поширюється не лише на фізичних осіб, а й на владні структури, суб'єктів публічного та приватного характеру. Законність також передбачає, що жодна особа не може зазнати покарання, якщо вона не порушила раніше ухвалених приписів права, що вже набули чинності, та що за порушення закону (the law) має наставати відповідальність.

Наступна складова – це юридична визначеність, що означає, що закон має бути, за можливості, проголошений наперед - до його застосування, та має бути передбачуваним щодо його наслідків: він має бути сформульований з достатньою мірою чіткості, аби особа мала можливість скерувати свою поведінку. Юридична визначеність вимагає, щоб юридичні норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишались передбачуваними.

Важливу роль має і заборона свавілля, що передбачає здійснення владних повноважень у такий спосіб, який уможливлює ухвалення суттєво несправедливих, необґрунтованих, нерозумних чи деспотичних рішень, що є несумісним із поняттям верховенства права. Органи публічної влади мають діяти порядно, не порушуючи усталені норми правопорядку.

Важливою гарантією виступає й доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами. Так, кожному має бути надана можливість оскаржувати дії та рішення влади, якщо вони не відповідають правам чи інтересам особи.

Надзвичайно цінним є норма щодо дотримання прав людини. Адже людина є найвищою цінністю держави та держава має своїм основним завданням захист прав людини [4, с. 14]. Кореспондуючим в цьому плані є і гарантія щодо заборони дискримінації та рівність перед законом. Формальна рівність є важливим аспектом верховенства права, в свою чергу, заборона дискримінації означає, що закони стримують дискримінацію окремих фізичних осіб чи груп осіб.

Рівність перед законом означає, що кожна фізична особа є підпорядкованою тим самим законам, і жодна фізична особа чи група осіб не мають особливих юридичних привілеїв.

Отже, верховенства права є цілісною та складною категорією, являє собою основу системи європейських цінностей та правопорядку та зміст якої можна розкрити через сукупність таких взаємопов'язаних та взаємообумовлених понять, як - законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права; - юридична визначеність; - заборона свавілля; - доступ до правосуддя, представленого

незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; - дотримання прав людини; - заборона дискримінації та рівність перед законом.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення 29.01.2023 року).

2. Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеціанської комісії на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року) на основі коментарів, що їх надали: пан Пітер Ван Дайк (член Комісії, Нідерланди), пані Грет Галлер (член Комісії, Швейцарія), пан Джефрі Джауел (член комісії, Велика Британія) та пан Коарло Туорі (член комісії, Фінляндія). Право України. 2011. № 10. С.168-184.

3. Верховенство права та права людини у світлі конвенції про захист прав людини та основоположних свобод : навчально-методичний посібник. Київ, 2016. 860 с. URL : https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/curriculum_rule_of_law_cd.pdf (дата звернення 29.01.2023 року).

Євгенія Дяченко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ

Діти – наше майбутнє, продовження не лише нас самих, а й нашого роду та держави. На жаль, незважаючи на всі зусилля, діти України й досі відчувають на собі наслідки війни. Багато хто з них досі живий і народжений там, де щодня чутно ворожий вогонь.

В серпні 2022 року набрав чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях» [1], що передбачав внесення таких змін до ЦПК України:

– можливість застосовувати такий порядок при воєнному чи надзвичайному стані;

– приведення порядку про визначення тимчасово окупованої території України у відповідність до чинного законодавства;

– розширення списку заявників, котрі вправі звернутися із заявою про встановлення факту народження до суду (один із батьків, опікуни, піклувальники, особа, яка утримує та виховує дитину);

– можливість звернутися до будь-якого місцевого суду України, який здійснює правосуддя, незважаючи на місце проживання (знаходження) заявника в обох випадках.

Важливим виступає те, що при встановлені факту народження на тимчасово окупованій території справа повинна розглядатися негайно з дня надходження відповідної заяви до суду, при цьому, рішення щодо такої справи також підлягає негайному виконанню.

В результаті дослідження справи суд виносить ухвалу, в якій повинна міститись інформація про встановлений судом факт, мету його встановлення, а також про докази, на підставі котрих судом встановлюється цей факт. Крім того, ч. 3 ст. 317 ЦПК зазначає, що у рішенні щодо встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території, визнаної такою відповідно до закону, необхідно зазначати відомості, котрі були встановленні судом, про дату та місце народження, вказати про людину, про її батьків [2]. Рішення суду про встановлення факту, що підлягає реєстрації в органах РАЦС, не може замінити документи, видані цими органами, а виступають лише підставою для отримання зазначених документів. Це означає, що надалі винесене судом рішення підлягає негайному виконанню, а його копія видається особам, котрі виступали учасниками справи, відразу після його винесення чи направлення судом до органу РАЦС відповідно до місця прийняття рішення для державної реєстрації народження особи. Спираючись на ч. 4 ст. 13 ЗУ «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», підставою для державної реєстрації актів цивільного стану є рішення суду, що підтверджує факт народження [3]. Інакше кажучи, процедура така: заявник або заінтересована особа звертаються з копією судового рішення до РАЦСу, який має провести державну реєстрацію народження та видати на його підставі відповідне свідоцтво.

Маємо додати, що спираючись на ч. 4 ст. 317 ЦПК України, рішення про встановлення факту народження може бути оскаржено у загальному порядку, встановленому ЦПК. Зауважимо, що оскарження рішення не здійснює зупинку його виконання [2].

На підсумок роботи зазначимо, що зміни в законодавстві щодо встановлення судом факту народження на тимчасово окупованих територіях безсумнівно позитивні. Втім, закріплена процедура викликає переобтяження судової системи та органів РАЦС. Також, невизначеність правового режиму щодо підконтрольних російській армії територій детермінує різне застосування закону судами, а отже, впливає на реалізацію українцями своїх прав.

Тож, необхідно вживати заходи щодо термінового оновлення та/або змін законодавства з питань запровадження адміністративного порядку державної реєстрації записів актів цивільного стану, що мали місце на

тимчасово окупованій території України, на територіях, що знаходяться під контролем російської армії. Метою має слугувати забезпечення спрощеного адміністративного порядку державної реєстрації народження, смерті, і навіть реєстрації (анулювання) шлюбу.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях. *Закон України* від 01.07.2022 № 2345-IX. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2345-20#Text (дата звернення – 02.02.2023).

2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Редакція від 06.11.2022. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8388 (дата звернення – 02.02.2023).

3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: *Закон України* від 01.07.2010 № 2398-VI. Редакція від 27.10.2022. ULR**:** https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text (дата звернення – 02.02.2023).

Анастасія Зибіна
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Анатолій Шиян
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Пошук єдиного розуміння і формулювання юридичною наукою поняття верховенства права, його однозначне тлумачення є важливою умовою успішного впровадження у правотворчу та правозастосовну діяльність. Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права – це панування права в суспільстві [1, с. 93].

Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується законодавством як однією зі своїх форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема моральні норми, традиції, звичаї тощо, узаконені суспільством і зумовлені історично сформованим культурним рівнем суспільства. Усі ці елементи права об’єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою відображена в Конституції України [2].

Термін «верховенство права» має, окрім як національний зміст, ще і

міжнародний. Зокрема, він проявляється в таких категоріях, як «верховенство міжнародного права» чи «верховенство права в міжнародних справах/відносинах».

Варто наголосити на тому, що розвиток такого принципу як верховенства права на міжнародному рівні обумовлений принципом верховенства міжнародного права над національним правом певної конкретної держави. Без такого верховенства міжнародного права не можливо було би говорити про існування та розвиток принципу верховенства права у міжнародному праві.

Взаємозв'язок міжнародного та національного права через принцип верховенства права, насамперед, проявляється в тому, що:

- принцип верховенства права визнається та гарантується на національному рівні держави;
- держава визнає верховенство міжнародного права над правом національним;
- міжнародне право накопичує досягнення національного права, вдосконалює і розширює його, використовуючи той же принцип верховенства міжнародного права над національним.

В умовах сьогодення реалізація принципу верховенства права, зокрема через призму міжнародного права, є одним із найважливіших процесів, особливо після повномасштабного вторгнення Росії на територію України.

Кампанія Росії зі знищення України та тероризування її населення є найбільш кричущим і прямим нападом на міжнародне верховенство права та основоположні права і свободи людини всього народу України. Агресія є найсерйознішим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй, що зводить нанівець головну мету ООН – підтримання міжнародного миру та безпеки.

Злочин агресії також порушує Римський статут Міжнародного кримінального суду, який, безвідносно до питань юрисдикції, передбачає кримінальне переслідування будь-кого, незалежно від офіційного рангу чи повноважень, навіть глави держави, хто може нести відповідальність за вчинення або віддання наказу про вчинення агресії, або, у цьому випадку, воєнних злочинів, злочинів проти людяності або геноциду. Ці злочини чітко визначені не лише у Римському статуті, але й у загальному міжнародному праві, а їхня заборона є частиною jus cogens (імперативної норми), що безапеляційно зобов'язує всіх без винятку членів міжнародного співтовариства поставити питання про кримінальну відповідальність Путіна та його оточення [3].

Насильство Путіна загрожує верховенству права не лише на території України, а й за її межами. Мир, безпека, основоположні права людини є неподільними, оскільки кожен із нас живе в суспільстві, і тому індивідуальне життя кожного так чи інакше пов'язане з життям інших людей.

Міжнародне право завжди було і є однією з найстабільніших правових

систем. Завдяки йому наслідки для порушників завжди наставали, хоч і не відразу. На прикладі санкцій ми побачили, як стабільне та консервативне міжнародне право без вагань сприяє ізоляції Росії від цивілізованого світу. Механізми можуть застаріти і змінитись, але відновлення справедливості в світі завжди залишається незмінним пріоритетом.

Таким чином, верховенство права пов'язане із міжнародним правом навіть тісніше, ніж здавалося на перший погляд, адже вони не можуть функціонувати один без одного повною мірою. Забезпечення реалізації верховенства права є одним із основоположних принципів функціонування кожної незалежної, демократичної, правової держави. Сучасний етап розвитку міжнародних публічних відносин вимагає від держав, які бажають вступати в міжнародні зносини, будувати свою внутрішню та зовнішню політику, спираючись на принцип верховенства права. Національне законодавство держав зазвичай закріплює цей принцип в основному законі, тим самим надаючи йому особливого значення.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україні знову поставило питання реалізації верховенства права на перше місце як в національному, так і в міжнародному праві. Проте, гідне функціонування верховенства права не тільки в межах України, а в цілому в світі, існуватиме попри насильницький натиск там, де люди готові за нього боротися, часто − з великим ризиком для себе. Якщо всі волелюбні країни підтримують одна одну шляхом повної та глибокої співпраці в просуванні миру, демократії, прав людини та верховенства права на всіх рівнях, як це робить ЄС протягом десятиліть з Україною, верховенство права, демократія та права людини будуть постійно зміцнюватись і давати людям більше можливостей для досягнення успіху в умовах миру, безпеки та людської гідності.

1. Кульчицька Д. Принцип верховенства права та його реалізація в Україні. Тернопіль, 2019. С. 93-97.

2. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). Основи конституційного ладу. Загальні принципи. Верховенство права. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava

3. Sunga, Lyal S.: *Чи вб'є війна Росії верховенство права в Україні та Європі?, VerfBlog*, 2022/12/19. URL: https://verfassungsblog.de/%d1%87%d0%b8-%d0%b2%d0%b1%ca%bc%d1%94-%d0%b2%d1%96%d0%b9%d0%bd%d0%b0-%d1%80%d0%be%d1%81%d1%96%d1%97-%d0%b2%d0%b5%d1%80%d1%85%d0%be%d0%b2%d0%b5%d0%bd%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be-%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2/

Євгенія Дяченко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ОСНОВНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Перед початком розгляду питання даної роботи необхідно визначити, що взагалі являє собою спадкування. Тож, під спадкуванням прийнято розуміти перехід прав та обов'язків спадкодавця до його спадкоємців [1]. Як правило, спадкоємець наділяється правом на подання заяви про прийняття чи відмову від спадщини протягом 6 місяців з дня відкриття спадщини. Часом відкриття спадщини вважається день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою.

Проте, повномасштабне воєнне вторгнення з боку Російської Федерації, що розпочалося 24 лютого 2022 року, торкнулося всіх сфер життя. У результаті цього, інформація про загиблих з'являється на каналі новин щодня. Зважаючи на викладене, питання про отримання спадщини в умовах військового стану є своєчасним та актуальним. Водночас варто зазначити, що в умовах воєнного стану відбулися зміни в законодавстві з цього приводу, які мають враховуватися як спадкодавцями, так і спадкоємцями.

Тож, перш за все, необхідно наголосити на тому, що з початком війни законодавець запровадив норму, яка зупиняє шестимісячний термін прийняття чи відмови від прийняття спадщини тимчасово на час дії воєнного стану.

Крім того, набувають чинності нові зміни щодо умов оформлення спадщини в умовах військового стану відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 719 [2] та роз'яснення Міністерства юстиції України від 11 липня 2022 р. [3].

Тож, на час дії воєнного стану, але не більше ніж на 4 місяці, термін прийняття чи відмови від спадщини припиняється. Це означає, що до суми 6 місяців на прийняття спадщини додаються ще 4 місяці, що дає у сумі 10 місяців (але при припиненні воєнного стану строк для прийняття (відмови) спадщини може бути меншим за 10 місяців).

Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцю після закінчення терміну прийняття спадщини.

На даний час свідоцтво про право на спадщину видається лише спадкоємцям, в яких цей строк завершився до 06.03.2022 року, що пов'язано

із законодавством, прийнятим в умовах воєнного стану.

Якщо термін видачі свідоцтва про право на спадщину випадає після 3 червня 2022 року, документ оформляється через 10 місяців після смерті особи. Цей термін може бути скорочений у разі скасування воєнного стану.

Приміром, особа померла 1 травня 2022 року. Термін прийняття (відмови) спливає 1 березня 2023 року. Нотаріус зможе видати свідоцтво про право на спадщину з 2 березня 2023 року, якщо військовий стан не буде припинено або скасовано раніше.

Важливо додати, що на період дії воєнного стану законодавчо закріплена можливість подати заяву про заведення спадкової справи будь-якому нотаріусу на території України не враховуючи територіальну прив'язку щодо останнього місця проживання померлого. Вказане в значній мірі полегшило реалізацію прав громадян, які були змушені залишити своє місце проживання.

Також необхідно враховувати, що у зв’язку з активними бойовими діями вагома кількість громадян була змушена виїхати за кордон. При цьому вони аж ніяк не обмежені у своїх правах на території України, у тому числі у сфері наслідування. У разі відкриття спадщини на території України, на яку має право особа, яка виїхала за кордон, така особа має право на звернення до посольства/консульства України в країні свого перебування та завірити свій підпис на заяві щодо прийняття спадщини.

Крім того, слід зазначити, що особа, яка перебуває за кордоном, може видавати довіреність та уповноважувати адвоката на вчинення всіх дій, необхідних для ведення спадкової справи на користь спадкоємця. Вказане в значній мірі полегшило спілкування між нотаріусом та спадкоємцем, які фактично перебувають у різних країнах.

Нововведенням також стало те, що при воєнному стані нотаріус може відкрити спадкову справу не використовуючи Спадковий реєстр (котрий наділен важливим значенням для перевірки наявності або відсутності заздалегідь відкритої спадкової справи, наявності/відсутності спадкового договору або заповіту), якщо доступ до неї обмежений на певній території. Після відновлення роботи такого реєстру нотаріус повинен провести всі необхідні перевірки протягом п'яти робочих днів [4].

Посвідчення заповіту в умовах військового стану здійснюється у звичайному порядку.

В той же час, заповіт може бути засвідчений:

– особою, уповноваженою органом місцевого самоврядування;

– командиром (начальником) військової частини, з'єднань, установ, військових навчальних закладів;

– головним лікарем, його заступником з медичної частини або черговим лікарем лікувально-профілактичних установ.

Вищевказаний список не є вичерпним, але він найчастіше використовується під час посвідчення заповітів.

У висновок наголосимо, що у реаліях війни сфера спадщини зазнала

змін, спрямованих на максимально широке забезпечення прав та інтересів громадян. Водночас, незважаючи на те, що терміни прийняття спадщини наразі продовжено, затягувати із оформленням спадщини не варто.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Редакція від 01.01.2023. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення – 25.01.2023р.).

2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану: *Постанова Кабінету Міністрів України* від 24.06.2022 № 719**.** Прийняття від 24.06.2022, поточна редакція. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2022-п#Text (дата звернення – 25.01.2023р.).

3. Щодо деяких питань нотаріату в умовах воєнного стану: Лист Міністерства юстиції України від 11.07.2022 № 55476/37.1/32-22. ULR: https://minjust.gov.ua/files/general/2022/07/13/20220713141744-72.pdf (дата звернення – 25.01.2023р.).

4. Прийняття спадщини в умовах воєнного стану. Інформаційний Web-Портал Безоплатна правова допомога. ULR: https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/pryjnyattya-spadshhyny-v-umovah-voyennogo-stanu/#:~:text=у%20період%20воєнного%20стану%2С%20не,має%20право%20завести%20спадкову%20справу. (дата звернення – 25.01.2023р.).

Марія Іванова
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олександр Бондар
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ, А ТАКОЖ ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження полягає, передусім, у тому, що на розвиток сучасного національного законодавства у сфері сімейних правовідносин впливає безліч чинників, проте одним із найголовніших виступає, безумовно, практика Європейського суду з прав людини. Даний судовий орган є основним органом, який забезпечує механізм контролю за додержанням Україною виконання зобов'язань, які вона взяла на себе, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод у 1997 році, тим самим поклавши на себе обов'язок забезпечувати відповідні гарантії на всій території нашої держави.

Статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачено, що «Суди

застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» [3].

Розглядаючи Конвенцію про захист прав і основоположних свобод, необхідно зауважити, що метою даної Конвенції є, перш за все, забезпечення та реалізація здійснення закріплених та загальновизнаних прав та свобод.

Україна, як учасник Конвенції, визнає юрисдикцію Європейського суду з прав людини у сфері порушень країною положень відповідної Конвенції, а також протоколів до неї.

Однією з найпоширеніших справ, які розглядаються Європейським судом і у яких Україна виступає учасницею є порушення статті 8 Конвенції, що стосується права на повагу до приватного та сімейного життя, а також статті 12 Конвенції, що полягає у забезпеченні права на шлюб. Це пояснюється, ще й тим, що Суд виходить з більш широкого поняття «сім'я», ніж воно трактується в Україні.

Згідно із нормою, що закріплена у статті 32 Конституції України «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України» [1].

Це положення можна тлумачити як таке, що держава, в особі гаранта, не тільки забезпечує охорону відповідного права, а ще й здійснює контроль за обмеженням даного права, проте не лише в контексті конституційних вимог, а ще й сфері міжнародних зобов'язань.

Сімейним кодексом України у статті 3 передбачається, що «Сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.» [4].

Натомість, Європейських суд виходить з того, що необхідно користуватись терміном «сімейне життя», аніж «сім'я», адже за своєю природою дане поняття є більш широким і включає в себе:

— відносини, а також інші зв'язки, які не зводяться до подружніх, проте можуть існувати de facto;

— не тільки відносини між чоловіком та жінкою, а також стосунки батьків і дітей, у тому числі, що народжені поза шлюбом, адже з моменту народження дитини між останньою та батьками виникають відносини, які підпадають під тлумачення терміну «сімейне життя»;

— відносини між дитиною та її близькими родичами (бабусі, дідусі, дядько, тітка тощо), адже останні можуть відіграти суттєву роль у їх житті. [5]

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод статтею 12 закріплює, що «Чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права» [2].

В Україні ж законодавством визначається, що особи, за загальним правилом, які мають намір зареєструвати у законному порядку свої

відносини, повинні на момент реєстрації досягти шлюбного віку, який визначається з урахуванням фізичної, психічної, розумової та моральної зрілості, які у сукупності становитимуть можливість виконання нової соціальної ролі – чоловік/дружина. Проте є винятки: якщо особа надала докази того, що вона вже досягла відповідної зрілості (наприклад, довідка від лікаря про вагітність) або за згодою батьків (опікунів), то з 14-річного віку особи можуть зареєструвати у законному порядку шлюб.

Значна кількість рішень Європейського суду стосуються дітей, хоча Конвенція майже і не містить статей, що безпосередньо регулюється захист прав та інтересів дитини. А оскільки соціальний статус дитини є нижчим, ніж дорослого і вона потребує додаткового захисту, то рішення Суду спрямовані на забезпечення рівних прав і можливостей як для дорослих, так і для дітей.

Розглядаючи практику Суду, можна дійти висновку, що найбільш «популярними» справами, що стосуються України виступають справи у сфері:

— встановлення батьківства;
— позбавлення батьківських прав;
— відібрання дитини без позбавлення батьківських прав;
— визначення місця проживання дитини
— реалізації права на спілкування з дитиною не тільки батьків, а й інших близьких родичів [5]

Підводячи підсумок з даного питання необхідно підкреслити, що Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях є доволі прогресивним, поступово відходячи від консерватизму міжнародним органом. Не зважаючи на це, практику Європейського суду в Україні хоч і визнається як джерело права, а також входить до національного законодавства, проте необхідно розуміти, що застосування відповідних рішень, перш за все, повинно ґрунтуватись на певних особливостях держави, а саме: релігійних, культурних, етнічних тощо. Саме тому Україна потребує постійної адаптації національного законодавства, правотворчої та правозастосовної практики до стандартів Конвенції про захист прав та основоположних свобод, практики Європейського суду з прав людини, особливо у сфері тлумачення прецедентів Суду.

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 1996, ч. 3 ст. 124. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 05.02.2023)

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України № 475/97 від 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 05.02.2023)

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-VI. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15 (дата звернення 05.02.2023)

4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947–III // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – №21–22. – Ст. 135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14 (дата звернення 05.02.2023)

5. Мамич О. Конвенція ради Європи «Про здійснення прав дітей» 1996 р. та виконання її положень в Україні. Актуальні проблеми держави і права. 2012. С. 44

Олександра Каліневич
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:
Ірина Дзюба
кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

На даний час в Україні екологічна ситуація є складною. Навколишнє природне середовище дуже забруднене. Так, викиди з підприємств у розрахунку на 1 кв. км площі становлять приблизно 6,5 тон. Забруднення від підприємств також шкодить здоров'ю людей. Викидів на душу населення припадає більше ніж 80 кг на рік [1]. В нашій країні також присутні проблеми з переробкою сміття, що теж дуже шкодить нашому середовищу.

Найпершою проблемою є неякісна вода. Організм людини на сімдесят відсотків складається з води, тому вона відіграє одну з найважливіших ролей в нашому житті. Проте 80% населення України використовує в своєму житті воду з поверхневих джерел, а екологічний стан цих вод з кожним роком погіршується. Недостатнє очищення стоків, неякісне очищення промислових вод, надмірна насиченість органікою призводить до того, що сьогодні практично всі водойми країни наблизилися до 3 класу забрудненості. Але очисні споруди, що виробляють питну воду, розраховані на прийом води 1-2 класу забруднення. Як результат - вісімдесят відсотків проб води показують, що її якість не відповідає умовам держстандартів. Майже 75% українців п'є воду з Дніпра, якість якої погіршується вниз за течією річки. Другою екологічною проблемою є знищення лісів. В Україні лісів не так і багато, але всі що є забруднюються та нераціонально використовуються людьми. І тому через це цінні дерева знищуються і заміщуються малоцінними. Цінні дерева це такі як, дуб, бук та сосна, а малоцінні це береза та осика. Третьою проблемою є чорнобильська катастрофа. Сумарна активність радіонуклідів, які вийшли за межі 4 енергоблоку Чорнобильської АЕС 26 квітня 1986 року і

в наступні дні після аварії, перевищила 300 млн. кюрі. Аварія призвела до радіоактивного забруднення більш ніж 145 тис кв.км території України. На радіоактивних територіях сьогодні розміщено понад дві тисячі населених пунктів, в яких проживає майже півтора мільйони людей. Українські вчені єдині в думці про те, що наслідки Чорнобильської аварії ще дуже довго будуть про себе нагадувати. В Україні зареєстровано більше 6049 випадків раку щитовидної залози у людей, які на момент аварії були дітьми і підлітками. Крім того, за час, що минув після катастрофи на ЧАЕС, зросла кількість психоневрологічних захворювань, патології серцево-судинної системи. Третьою проблемою є об'єкти військової діяльності. На території України розташовані військові об'єкти та поселення, які ще залишились в спадок від Радянського Союзу. Техніка застаріла та потребує відновлення. Фахівці говорять, що місцеві жителі тих територій, де раніше розташовувалися військові частини, і досі відчувають присмак бензину в колодязній воді. А кораблі і судна Військово-морських сил України взагалі не оснащені системами очищення і знезараження господарчо-побутових вод, значить - є постійним джерелом зараження акваторії моря. Четвертою проблемою є побутові відходи. Ця проблема на сьогоднішній день є найсерйознішою поміж всіх. Речовини, які виділяються в результаті хімічних реакцій на полігонах твердих побутових відходів, здатні перетворити територію України на одну суцільну зону екологічного лиха. Адже небезпечні хімічні речовини і бактерії просочуються в ґрунт, потрапляють в повітря та ґрунтові води, отруюючи життя на відстані десятків кілометрів від звалища. П'ятою проблемою є небезпечні геологічні процеси. Істотна частина валового внутрішнього продукту країни пов'язана з видобутком і переробкою мінерально-сировинних ресурсів (41-43%), сконцентрованих у гірничовидобувних регіонах Донбасу, Кривбасу, Карпатського регіону. Вони виробляють низку шкідливих для здоров'я людей елементів: сірка, нітрати, миш'як. Шостою проблемою є деградація земельних ресурсів. Саме через надмірне та нераціональне використання земельних ресурсів родючість землі падає. На врожай сільськогосподарських культур впливає і товщина гумусового шару, а вона за останнє десятиліття знизилася в середньому на 20%. До того ж, майже 40% загальної площі земельних ресурсів України належать до забруднених земель. Сьомою проблемою є забруднення повітря. Кожного року в атмосферу України потрапляє понад 6 млн. шкідливих речовин та вуглекислого газу. Головними забруднювачами залишаються промислові підприємства [2].

Причинами зазначених вище екологічних проблем є передусім байдужість людей та недостатність знань. Тобто недостатність знань означає, що люди не обізнані в екологічному плані, вони не розуміють що вони викидають та в яких розмірах це викидають. А найголовніше люди не розуміють рівень шкідливості того, що вони роблять. Не менш важливою причиною екологічних проблем є відсутність державної політики. Сюди

треба віднести відсутність ефективної системи покарань, корупцію, відсутність екологічної інфраструктури для сортування і переробки сміття, неякісну роботу комунальних служб, небажання бізнесу впроваджувати нові екологічні технології. Загроза підвищення температури на планеті внаслідок концентрації вуглекислого газу та інших хімічних речовин у атмосфері. Вчені вважають, що навіть незначне збільшення цих речовин може викликати значні (якщо не катастрофічні) кліматичні зміни з їх трагічними для людства наслідками (танення льоду Арктики й Антарктиди, підіймання рівня морів та океанів, необхідність переселення сотень мільйонів людей з приморських регіонів тощо). Руйнування озонового шару Землі — тонкої оболонки, яка міститься у стратосфері й оберігає все живе від згубної ультрафіолетової радіації Сонця та жорсткого випромінювання Космосу. Виснаження кисневого забезпечення Землі, пов'язане з варварською вирубкою лісів та забрудненням поверхні океанів. Так, тропічний ліс, за деякими даними, вирубується зі швидкістю майже 20 га за хвилину. Якщо так триватиме й надалі, то десь через 40—50 років його взагалі не стане. Адже за рік це становить понад 10 млн. га. За іншими ж, досить приблизними підрахунками, до середини XXI ст. залишиться лише третина сьогоднішніх тропічних лісів, тобто головний постачальник земного кисню вироблятиме його втроє менше, що призведе до загрози існування самого життя [3].

Дослідження екологічних проблем потребує значної уваги. Шляхами вирішення цих проблем є збір сміття вдома, щоб кожна людина почала сортувати та збирати сміття; зменшити споживання пластику; менше користуватись автомобілем, їздити на громадського транспорті або ходити пішки; встановленні пристроїв задля виміру якості повітря; заохочення населення до вивчення екологічних питань та важливості збереження природного середовища. Для збереження та відновлення природного середовища на різних материках створюють природоохоронні території: природні заповідники, національні природні парки, заказники, резервати, пам’ятки природи. Охорона нашого спільного, але з розвитком техніки все більш вразливого казкового дому – Землі вимагає об'єднання зусиль людей усіх країн, усіх континентів і кожен з нас може, має і мусить зробити свій посильний внесок в цю нагальну, важливу і благородну всенародну справу [4].

1. Чабанюк О.М. Екологічні проблеми в Україні та напрями їх вирішення. *Екологічна безпека сталого розвитку*. Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів.

2. Вісім екологічних проблем України. *Всі новини*: веб-сайт. URL: https://news.finance.ua/ua/news/-/235280/visim-ekologichnyh-problem-ukrayiny.

3. Причини виникнення екологічних проблем. *Нова екологія*: веб-сайт. URL: http://www.novaecologia.org/voecos-2083-1.html.

4. Екологічні проблеми та шляхи їх вирішення. *Київська мала академія наук*: веб-сайт. URL: https://kman.org.ua/ua/novyny/Ekolohichni-problemi-ta-shlyakhi-ikh-virishennya.

Марія Іванова
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Ксенія Косяченко
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Актуальність теми дослідження полягає, насамперед, у необхідності звернути увагу на окремих учасників виконавчого провадження до яких належить експерт та спеціаліст, адже їх участь безпосередньо у виконавчому провадженні є менш дослідженою, ніж, наприклад, виконавця чи стягувача, або боржника. Не зважаючи на це, задіяння даних осіб під час виконавчого провадження не є рідкістю, а їх залучення вимагає чіткого регулювання процесуального статусу відповідних учасників, а також регулювання процедури їх залучення.

Як зазначено в Законі України «Про виконавче провадження» «Учасниками виконавчого провадження є виконавець, сторони, представники сторін, прокурор, експерт, спеціаліст, перекладач, суб'єкт оціночної діяльності - суб'єкт господарювання, особи, права інтелектуальної власності яких порушені, - за виконавчими документами про конфіскацію та знищення майна на підставі статей 176, 177 і 229 Кримінального кодексу України, статті 51^{-2} Кодексу України про адміністративні правопорушення» [1, ст. 14].

Перед визначенням процесуального статусу експерта та спеціаліста треба зазначити, що «Експертом або спеціалістом може бути будь-яка дієздатна особа, яка має необхідні знання, кваліфікацію та досвід роботи у відповідній галузі».

Приділяючи уваги безпосередньо правовому статусу експерта та спеціаліста у виконавчому провадженні, необхідно зауважити, що даних учасників провадження можна віднести до групи спеціально залучених осіб, адже відмінність правового статусу цих осіб від інших учасників виконавчого провадження полягає в обсязі повноважень, прав та обов'язків експерта та спеціаліста, а також обов'язковості залучення відповідних осіб до вчинення виконавчих дій та їх професійного інтересу в результаті примусового виконання рішення.

Закон України «Про виконавче провадження» передбачає, що «Для з'ясування та роз'яснення питань, що виникають під час здійснення

виконавчого провадження і потребують спеціальних знань, виконавець виносить постанову про залучення експерта або спеціаліста (кількох експертів або спеціалістів)» [1, ст.20].

Крім цього Закону, залучення до виконавчого провадження експерта та спеціаліста визначено в Інструкції з організації примусового виконання рішень, що є затвердженою Наказом Міністерства юстиції України, де зазначено, що виконавець може залучати як експерта, так і спеціаліста до процесу опису майна боржників задля належного визначення вартості такого майна [2].

З огляду на положення чинного законодавства можна виокремити деякі права та обов'язки експерта та спеціаліста. Насамперед, до них належать:

— по-перше, як експерт, так і спеціаліст повинен надавати письмовий висновок щодо питань, які зазначені в постанові, протягом 15 робочих днів з моменту ознайомлення із цією постановою виконавцем (є можливість продовження строку ще до 30 робочих днів);

— по-друге, і спеціаліст, і експерт повинні надавати консультації щодо дій, які вчиняються безпосередньо в присутності останніх;

— по-третє, експерт та спеціаліст мають право на отримання певної винагороди за надані послуги

— по-четверте, експерт та спеціаліст підлягають відводу (самовідводу), якщо вони є близькими родичами будь-якої зі сторін або якимось чином заінтересовані у ході та результаті відповідного виконавчого провадження. Дане положення є гарантією безпеки від складання спеціалістом чи експертом неправомірного висновку.

Як Закон України «Про виконавче провадження», так і Інструкція з організації примусового виконання рішень хоча і містить положення щодо підстав та процедури залучення експерта та спеціаліста, хоча жоден з цих нормативно-правових актів не містить чіткого розмежування випадків при яких необхідним є залучення експерта, а при яких – залучення спеціаліста.

Д. Глушкова, у своїй науковій праці, пропонує виокремити наступні обставини, за якими буде доцільно залучати саме експерта:

— проведення фото-, відео- зйомки під час вчинення виконавчих дій;

— надання технічної або іншої необхідної допомоги при примусовому відкритті приміщень боржника;

— оцінка майна боржника, що є ускладненою запереченням оцінки, яка була проведена виконавцем;

— оцінка майна та предметів боржника, які виконавцю складно провести самостійно;

— надання консультацій щодо зберігання описаного майна [3].

Якщо говорити про відмінність між правовим статусом експерта та правовим статусом спеціаліста, то вона, передусім, полягає у юридичній відповідальності.

Згідно Закону України «Про виконавче провадження» «Експерт несе кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків під час здійснення виконавчого провадження, надання завідомо неправдивого висновку під час здійснення виконавчого провадження, про що він має бути попереджений виконавцем. Збитки, завдані сторонам внаслідок видачі завідомо неправдивого висновку, підлягають відшкодуванню в порядку, встановленому законом» [1, ст. 20].

Тобто експерт, у випадку дачі завідомо неправдивого висновку або взагалі відмови від виконання своїх обов'язків без поважної причини, буде нести кримінальну відповідальність за статтями 384, 385 Кримінального кодексу України. Це, насамперед, є необхідністю, оскільки наслідки, які можуть бути спричинені внаслідок недбалості експерта, можуть бути фатальними. Натомість для спеціаліста не передбачається відповідальність за аналогічні дії Законом.

Підводячи підсумок з дослідження можна зауважити, що Законом України «Про виконавче провадження» не розділяється поняття правового статусу експерта та спеціаліста, не закріплюється відмінностей між ними, а також не враховуються обставини при яких необхідно залучати виключно експерта, а при яких – виключно спеціаліста. Саме тому доцільно було б реформувати дане законодавство для чіткого розмежування між обов'язками та повноваженнями цих учасників виконавчого провадження.

---

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України.* 2016. № 30. ст. 542.

2. Інструкція з організації примусового виконання рішень: *Наказ Міністерства юстиції України* від 02.04.2012 № 512/5 (зі змінами і доповненнями).

3. Глушкова Д. Г. Участь спеціаліста при виконанні судових рішень. *Форум Права.* 2008. №3. С. 104–110.

Валерія Кльова
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Коваль Тетяна
кандидат юридичних наук
(Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького)

ПРАВО НА ОСВІТУ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: РЕЛІГІЙНИЙ (СВІТОГЛЯДНИЙ) АСПЕКТ

Право на освіту є важливим та невід'ємним елементом розвитку суспільства та однією з необхідних умов його існування. Освіта – це одна з вагомих гарантій становлення людини, а також основа прагнення людини до самовдосконалення та самореалізації.

Не менш важливим є те, що результативна діяльність держави у галузі освіти залежить не лише від якісного функціонального виконання уповноваженими органами своїх повноважень у даній сфері, а й від широкої взаємодії між цими органами, зокрема у межах міжнародного співробітництва.

Нагадаємо, що право на освіту закріплене у Протоколі №1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (Європейській конвенції з прав людини) 1950 р. Відповідно до нього, нікому не може бути відмовлено у праві на освіту. Держава при виконанні будь-яких функцій, узятих нею на себе в галузі освіти і навчання, поважає право батьків забезпечувати таку освіту і навчання відповідно до їхніх релігійних і світоглядних переконань [1]. З огляду на практику суду, виокремлюється декілька аспектів, із яких він виносить рішення – мова освіти, громадянство здобувачів освіти, їх релігійні (світоглядні) переконання або переконання їх батьків, стан здоров'я (фізичні можливості) тощо. Зважаючи на запропонований формат, зупинимося на розгляді одного із вказаних напрямів, а саме на співвідношенні релігійних (світоглядних) переконань учнів (батьків) із реалізацією права на освіту.

Однією з найбільш показових у цьому плані є справа «Folgerø та інші проти Норвегії» (2007 р.), у якій суд розглянув відмову звільнити учнів державних початкових шкіл від предмету «Християнство, релігія і філософія» та встановив, що вона є порушенням ст. 2 Протоколу № 1 [2]. У вказаній справі існувала можливість часткового звільнення учнів, але вона стосувалася лише уроків християнської практики, а не знань, які мали надаватись. Варто відзначити, що до 1998 р. батьки могли повністю звільнити дітей від уроків християнства, однак із 1998 р. (із прийняттям

нового закону про освіту) таке звільнення стало лише частковим. Суд встав на бік батьків, вказавши, що процедура отримання бодай часткового звільнення від вказаного навчального курсу супроводжувалася значними складнощами. На думку суду, батьки повинні володіти достатньою інформацією щодо деталей навчального плану для того, щоб встановити і завчасно довести до відома шкільної адміністрації ті види предметів, які несумісні з їх особистими переконаннями та віруваннями. Навіть більше, суд підкреслив, що інформація про особисті філософські та релігійні погляди є одним з найбільш делікатних аспектів приватного життя, а під час вивчення обов'язкових дисциплін релігійного характеру, інформація має подаватися об'єктивно та критично без переваг для однієї релігії [3, с. 79].

Також цікавим є рішення у справі «Hasan and Eylem Zengin проти Туреччини» (2006 р.), де оскаржувалася відмова у звільненні учениці, сім'я якої сповідувала алевізм (одну з етнічних релігій Туреччини), від обов'язкових уроків із релігії й етики. Суд встановив, що подібна відмова є порушенням права на освіту. Відповідно, зробив висновок, що турецька система освіти є неприйнятною щодо релігійної освіти, бо вона не відповідає вимогам об'єктивності та плюралізму та не забезпечує прийнятний механізм, який гарантує повагу до переконань батьків [4].

Широку дискусію викликала справа «Lautsi та інші проти Італії» (2009 р.). С. Лаутсі заявила про те, що розміщення на стінах класних кімнат школи розп'ять суперечить принципу секуляризму, відповідно до якого вона виховувала своїх дітей. На її думку, наявність розп'яття неможливо було не помітити і всі учні могли розуміти це як певний релігійний знак. Як наслідок, для тих учнів, які сповідували християнство, не виникало жодних незручностей, натомість для атеїстів або тих, хто сповідував іншу релігію, право на освіту опинялося під загрозою. Суд врахував аргументи пані Лаутсі та дійшов висновку, що наявність розп'яття у класних кімнатах державних шкіл спричиняє порушення як права на освіту, так і права на свободу совісті [5].

Втім, резонансність цієї справи полягає в тому, що рішення було переглянуто Великою Палатою, яка, навпаки, вказала на відсутність порушення, наголосивши на важливості врахування національних традицій, пануючих релігійних вірувань та переконань, фактично залишивши для кожної держави можливість діяти на власний розсуд. До речі, подібна практика характерна для ЄСПЛ і з інших питань.

Окремої уваги заслуговують справи щодо зовнішнього вигляду здобувачів освіти, пов'язаного з їх релігійними переконаннями. Наприклад, у справі «Köse and Others проти Туреччини» (2006 р.), заявники скаржилися на зміну вимог щодо зовнішнього вигляду учнів, яким до 2002 р. було дозволено носити мусульманські хустки. Проте з 2002 р. ці вимоги змінилися – і осіб в хустках вже не допускали до школи. Суд по цій справі виходив із наступного: у протоколі №1 до Конвенції є гарантоване право особі на доступ до освітніх установ, проте в той же час воно може бути обмежене. В

даному випадку, дані заходи були передбачувані, бо їх було вжито в той час, коли навчання в школі вимагало дотримання певних правил носіння одягу. Відповідно, Конституційний суд Туреччини визнав носіння мусульманських хусток несумісним із принципом секуляризму системи освіти. Важливо відмітити, що такі правила є загальними і застосовуються до усіх учнів, незалежно від їх релігійних переконань. Суд дійшов висновку, що заборона носіння традиційних мусульманських хусток жодним чином не обмежувала право на освіту, регламентоване протоколом № 1 до Конвенції [6]. Аналогічне рішення суд прийняв і у справі «Leyla Şahin проти Туреччини» (2005 р.)

Зрештою, на думку суду, право на освіту за своїм характером вимагає регламентування з боку держави, котре може змінюватись з часом і залежно від місця, відповідно до потреб і ресурсів громади і конкретних осіб. Таке регламентування не повинне у жодному випадку спричиняти порушення суті права на освіту або суперечити іншим правам, захищеним Конвенцією [7, с. 7].

У підсумку відзначимо, що ЄСПЛ розглядає свої справи із застосуванням принципу особливості і враховує усі умови та причини, за яких має бути втілено у життя права і свободи, зокрема право на освіту. Державам не заборонено у процесі навчання надавати відомості релігійного (світоглядного) характеру. Водночас, держави повинні слідкувати за тим, щоб подібна інформація надавалася коректно та об’єктивно, із врахуванням національних та культурних традицій.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 11. 11 2022)

2. Folgerø and Others v. Norway. Application no. 15472/02. Judgment of European Court of Human Rights. 29 June, 2007. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117764 (дата звернення: 11. 11. 2022)

3. Коваль Т. В. Рішення Європейського суду з прав людини у справах щодо порушення права на освіту: загальна характеристика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2019. Серія ПРАВО. Випуск 58. Том 1. С. 77-80.

4. Hasan and Eylem Zengin v. Turkey. Application no. 1448/04. Judgment of European Court of Human Rights. 9 October 2007. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82580 (дата звернення: 12. 11. 2022)

5. Lautsi et Autres c. Italie. Application no. 30814/06. Judgment of European Court of Human Rights. 3 November 2009. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-104042 (дата звернення: 12. 11. 2022)

6. Köse and Others v. Turkey. Application no. 50278/99. Judgment of European Court of Human Rights. 24 January 2006/ URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-185900 (дата звернення: 13. 11. 2022)

7. Довідник із застосування статті 2 Протоколу № 1 до Європейської конвенції з прав людини: право на освіту. 2017. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_UKR.pdf

О. Коваленко
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Після розпаду Радянського Союзу (далі СРСР) в 1991 році, Україна отримала незалежність, у складі якого вона знаходилась більше 70 років, тому законодавство України, особливо закони прийняті в перші роки незалежності, формувалось з огляду на законодавство колишнього СРСР і тільки після прийняття в 1996 році Конституції України і розвитком держави Україна почався кардинальний відхід від норм законодавства СРСР і розбудова своєї законодавчої бази. На жаль до цього часу цей процес фактично не зачепив реформування нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини в умовах дії воєнного стану. Указом Президента України від 24.02.2022р. №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», в зв'язку з збройною агресією Російської Федерації (РФ) на всій території України було введено воєнний стан. Незважаючи на те, що воєнний стан на території нашої держави вже запроваджувався (вводився указом Президента №290/2018 від 26.11.2018 року на території 10 областей України в зв'язку з військовим конфліктом між Російською Федерацією і Україною у Керченській протоці), правниками не було уділено достатньої уваги відповідності положень законів України, які регулюють відносини в умовах воєнного конфлікту, приміром і норм закону «Про правовий режим воєнного стану», Конституції України, не вивчено вживання такого правового інструменту реакції держави на загрозу суверенітету і територіальної цілісності України, як введення режиму воєнного стану і проблеми пов'язані з його впровадженням.

Завданням правників вважамо також інформування суспільства про ті проблеми правового характеру, які існують в правовідносинах між державою і громадянами, саме в період дії правового режиму воєнного стану, та інформувати органи законодавчої, виконавчої влади про наявність проблем і пропонувати шляхи їх врегулювання. Те, що дії виконавчих органів при здійсненні ними своїх повноважень не завжди відповідають закону підтверджує той факт, що державними органами мільйонам українців з початку війни в Україні не дозволяється користуватися в повній мірі правами, зокрема правом на освіту, працю, правом на переміщення , включаючи право виїзду за межі України, незважаючи на те, що Указом Президента №64/2022 не було обмежено права громадян. В Конституції

України (ст.64) зауважено , що в умовах воєнного стану можуть бути обмежені права громадян, і згідно ст.6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», який регулює правовідношення в період дії воєнного стану, Президент в Указі «Про введення воєнного стану» повинен зазначити, вичерпний перелік прав та свобод громадян, які тимчасово обмежуються і строк дії цих обмежень.

Але попри вимогам ст.6 закону в п.3 Указу Президента №64/2022 зазначено не те, які права громадян тимчасово обмежуються, а що права і свободи, передбачені певними статтями Конституції, можуть бути обмежені (без зазначення прав), що офіціально не є підставою для введення обмежень прав громадян на території України в період дії воєнного стану. Тому, ураховуючи невідповідність п.3 Указу вимогам ст.6 закону, якою визначено, що має бути зазначено в Указі, Президенту необхідно в тексті чітко встановити перелік прав і свобод громадян, які тимчасово обмежуються в період дії воєнного стану. Правовідносини в державі в період дії воєнного стану регулюються Законом України №389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», прийнятий Верховною Радою 12 травня 2015р., який грунтується на більш ранніх законах України, зокрема «Про оборону» (1991р.), «Про військовий обов'язок і військову службу» (1992р.), «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (1993р.) та інших, які були прийняті Верховною Радою України в перші роки незалежності, а тому їх норми, щодо прав та обов'язків громадян , допускають примус в разі їх невиконання, що було притаманно тоталітарному режиму колишнього СРСР. Так прикладами радянської спадщини є зокрема такі поняття, як трудова та військово-квартирна повинності, обов'язкова евакуація, військово-транспортний обов'язок, примусове відчуження або вилучення майна та інші. Разом з тим у 1997 році Верховною Радою України. було ратифіковано Європейську Конвенцію «Про захист прав людини і основоположних свобод» (1950р.), але після прийняття Конституції України і ратифікації Конвенції не було внесено змін до законів України, які регулюють правовідносини в період дії воєнного стану в Україні, щодо дотримання прав громадян на життя, повагу до їх гідності, права на свободу і недоторканість.

Таким чином виникла ситуація, коли з однієї сторони Законом України «Про правовий режим воєнного стану» та іншими законами обмежуються права громадян в період дії воєнного стану, шляхом введення комендантської години, трудової повинності, впровадження військово-транспортного обов'язку, запровадження обов'язкової евакуації, примусового відчуження або вилучення майна, заборони переміщення військовозобов'язаних і їх виїзду за кордон та інші. А з іншої сторони, згідно Конституції України громадянам державою гарантується право на життя, повага до їх гідності, право на свободу і недоторканість, які виключають будь-яке насильство над людиною і поводження з нею, яке принижує її гідність, і які згідно ст.64 Конституції України не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного

стану. Якщо в радянські часи застосовувалися насильницькі дії до своїх громадян, ураховуючи що вони за Конституцією не мали права на життя, свободу, на повагу до їх гідності, то такі дії є неприйнятними для правової, демократичної держави Україна, яка обрала європейський шлях розвитку. Будь-який обов'язок громадянина перед державою, зокрема і захищати її, має ґрунтуватися не тільки на нормі закону, а і на тому, що зробила держава для стабільного, безпечного і заможного життя громадянина і його родини, що і стане додатковою мотивацією для її захисту. Україна обрала шлях до Євросоюзу, тому, зважаючи що наше законодавство найближчим часом повинно бути адаптовано до законодавства ЄС, вже зараз потрібно з текстів законів вилучити норми, які прямо чи опосередковано дозволяють здійсняти будь-яке насильство над людиною.

В середині літа ЗМІ поширювалась інформація про те, що за порушення комендантської години штрафуватимуть і законопроектами, зокрема і №7553, поданими до Верховної Ради України пропонувалось за порушення комендантської години вживати штраф від 510 до 3400грн. Автором було надіслано до ВР звернення з правовим обґрунтуванням неприпустимості введення відповідальності за порушення комендантської години і,відповідно, внесення законопроектів на розгляд ВР, тому що положення законопроектів не відповідають Конституції України і загальновизнаним правам людини. Так, держава регулює правовідносини між фізичними , юридичними особами (громадянами) та державними органами і за невиконання певних приписів регуляторних актів може передбачатись юридична відповідальність, окремо і адміністративна. Але людина не може бути притягнута до відповідальності навіть у разі нехтування нею безпекою свого життя або здоров'я, тому що в демократичній, правовій державі тільки сама людина може вирішувати питання щодо свого життя та здоров'я і, відповідно, своєї поведінки в разі виникнення небезпеки для життя.

З цих же підстав до осіб, які відмовляються покинути свої домівки в разі оголошення обов'язкової евакуації, не можуть бути застосовані примусові заходи та притягнуто цих осіб до відповідальності.. Влітку чоловікам почали вручати повістки на вулиці, блокпостах, що викликало протест в суспільстві, тому правниками було проаналізовано нормативноправові акти щодо питань призову та мобілізації і направлено до Кабінету Міністрів України звернення з правовим висновком, що повістки можуть вручатися тільки за місцем проживання, роботи, навчання особи і в територіальних центрах комплектування, на що було отримано відповідь, що звернення передано до Міністерства оборони України. Тому для того щоб виключити зловживання з боку військовослужбовців, пропонується порядок видачі і вручення повісток викласти в окремому акті з зазначенням в ньому вичерпного переліку місць де їх можуть вручати.

Посадові особи державних органів вже зрозуміли, що зазначені в Законі «Про правовий режим воєнного стану» заходи правового режиму

воєнного стану, зокрема ті, що залишились нам у спадок з радянських часів, не відповідають реаліям сьогодення і підлягають перегляду, що підтверджується тим, що при проведенні об'явленої обов'язкової евакуації жителів Донецької області наслідком відмови осіб від евакуації стало не примусове їх виселення, а підписання ними заяви про таку відмову.

Таким чином, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та інші закони, які регулюють правовідносини під час дії воєнного стану в Україні, повинні бути переглянуті, зокрема в частині застосування заходів правового режиму воєнного стану, які безпосередньо стосуються дотримання прав і свобод громадян, встановлених Конституцією України і загальновизнаними нормами міжнародного права.

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 1647-III // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 28. – Ст. 250.

2. Адміністративна діяльність: навч. посіб. / [М. В. Ковалів, З. Р. Кісіль, Д. П. Калаянов та ін.]. – К. : Правова єдність, 2009. – 432 с.

3. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 565-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 2015. – № 40, 41. – Ст. 379. 4.Адміністративне право України : словник-довідник / Укладачі В.К. Шкарупа, Ю.А. Ведерніков, В.П. Підчибій. Дніпропетровськ : Вид-во Юридичної академії МВС України, 2001. 194 с.

5. Адміністративне право України : підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

6. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник . ? 2 т. / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К. : Юридична думка, 2004. – Т. 1. Загальна частина. – 584 с.

7. Адміністративне право України : навчальний посібник : у 2-х томах / Галунько В.В., Олефір В.І., Пихтін М.П. та ін ; за заг. ред. В.В. Галунька. — Херсон : ПАТ «Херсонська міська друкарня» 2011. — Т. 1 : Загальне адміністративне право. — 320 с

8. Апаров А.М. Поняття, структура, види та форми адміністративно-правових відносин / А.М. Апаров // Право та державне управління. 2012. №1. С. 912.

Олександра Коваленко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Денис Юр'єв
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЗА ДОПОМОГОЮ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Лютий 2022 року несподівано вніс глобальні корективи у життя всього світу. У зв'язку зі збройною агресією російської федерації ми вперше стикнулися з таким явищем, як повномасштабна війна. Це спричинило масовий переворот в існуванні суспільства та організації освіти всіх рівнів зокрема.

Війна змусила знову терміново перейти на дистанційне навчання, що стало викликом як і для вчителів, викладачів, так і для здобувачів освіти. Всім необхідно було налаштуватися на такий формат здобуття освіти в умовах війни, опанувати цифрові інструменти та нову педагогічну методику, що виявилося дуже нелегко. Процес навчання був напруженим і складним, внаслідок чого виникла низка освітніх проблем.

Проаналізуємо основні проблеми за матеріалами вторинних даних, а саме - онлайн-опитуваннях щодо навчання в закладах загальної середньої освіти. Дослідження організоване та проведено Державною службою якості освіти при Міністерстві науки та освіти України [3]. Треба зауважити, що всі ці опитування проводилися ще навесні 2020 року, а отже, показують проблеми, з якими стикнулись учасники навчального процесу ще тодішнього локдауну. Однак більшість з цих проблем досі є актуальними та невирішеними до сьогодні.

Однією з наймасштабніших проблем є відсутність достатнього доступу до інтернету та обладнання, необхідного для навчання. За даними опитування, яке проводила Державна служба якості освіти, 62,35% осіб зазначили, що більшість вчителів та/або учнів не мали необхідного обладнання вдома, а 46,9% вказали на низькошвидкісне підключення до інтернету. На превеликий жаль, цю проблему вирішити майже неможливо так, як це залежить від фінансового забезпечення кожної сім'ї індивідуально [3]

Другою, не менш важливою проблемою стала відсутність попереднього досвіду дистанційного навчання. За даними Державної служби якості освіти, у 55,53% шкіл дистанційне навчання було важким, оскільки педагоги та

школярі раніше не мали досвіду такої форми навчання, тому не були готові до нього під час карантину. 47,5% викладачів зазначили, що раніше не використовували технології дистанційного навчання у своїй педагогічній діяльності. Тому у швидкому режимі розпочалася розробка методичних порад щодо того, як пояснювати новий матеріал, давати зворотний зв'язок, тренувати навички, оцінювати прогрес та визначати тривалість уроків в умовах дистанційного навчання [3]. Важливо враховувати психічний стан вчителів, їх досвід, а вірніше його відсутність. Занадто високі вимоги до «віртуального ідеального» вчителя або учня, а також відсутність чіткої нормативно-правової бази в умовах існування багатьох інших освітніх проблем щодо впровадження дистанційного навчання не сприяють ефективному вирішенню проблеми. В свою чергу, від здобувача освіти вимагається опрацьовувати навчальні матеріали для оволодіння відповідними компетентностями та досягнення результатів навчання, дотримуючись принципу академічної доброчесності. Батьки зобов'язані забезпечити належні умови для навчання, сприяти виконанню дитиною завдань та досягненню передбачених результатів [1, с.10]

Однак, поряд з проблемами неочікуваного переходу на дистанційну освіту є і позитивний момент. Він пов'язаний з тим, що учасники освітнього процесу почали засвоювати та застосовувати інформаційні технології в організації навчання. Цифрова грамотність як компетенція сучасного фахівця набула вагомого значення. З'явилась та продовжує активно доповнюватись кількість цифрових продуктів, які є корисними в освітньому процесі та спрямовані на розвиток різноманітних компетенцій здобувачів.

На сьогодні поширеними веб-ресурси для дистанційного навчання є платформи Moodle, Google Classroom, Zoom, ClassDojo, LearningApps.org. Простір для організації дистанційного навчання має забезпечувати такі функції:

- проведення онлайн-уроків;
- доступ до різноманітних електронних навчальних матеріалів;
- отримання робіт учнів (тести чи виконані практичні завдання в зошитах);
- оцінювання та зворотний зв'язок щодо виконаних робіт;
- можливість поставити питання та отримати відповідь поза межами онлайн-уроку.

З огляду на можливості отримати результати навчання, викладач обирає вид онлайн-заходів. Форма заходу має максимально відповідати меті, завданням, очікуваним результатам, враховувати визначену тривалість. Реалізація навчання в режимі онлайн відбувається через організацію та проведення заняття певного виду. Серед найбільш розповсюджених видів онлайн-заходів виокремимо наступні: онлайн-лекція – систематичний, послідовний виклад матеріалу, питання, теми засобами інформаційно-комунікаційних технологій для віртуальної аудиторії учасників, які долучені

до процесу, в реальному часі; вебінар – спосіб організації зустрічей онлайн, формат проведення семінарів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій для віртуальної аудиторії учасників, які долучені до процесу, в реальному часі; онлайн-тренінг – форма активного навчання, що поєднує короткі теоретичні блоки та практичне відпрацювання навичок за короткий термін з використанням інформаційно-комунікаційних технологій для віртуальної аудиторії учасників, які долучені до процесу, в реальному часі.

Викладач може обирати не одну форму онлайн-комунікації одночасно. Наприклад: Відеоконференція на платформі Zoom (Google Meet, Microsoft Teams, Skype) використана для організації комунікації в реальному часі з можливістю «бачити» один одного, а одночасно стандартний чат Zoom (Google Meet, Microsoft Teams, Skype) використаний для відповідей на запитання учасників під час заняття та збору зворотного зв'язку. [2, с.28]

Як ми бачимо, вже існує багато різноманітних ресурсів та цифрових інструментів для того, щоб зробити наше дистанційне навчання цікавішим та продуктивнішим. Для отримання бажаного результату у вигляді засвоєних знань необхідна бути плідна співпраця та взаємодія всіх учасників освітнього процесу.

1. Коберник І. Звиняцьківська З. Організація дистанційного навчання в школах: методичні рекомендації МОН. Київ. 2020. 71 с.

2. Лебідь Н. Онлайн-заняття для молоді: від старту до фінішу. Дніпро. 2021. 63 с.

3. Назаренко Ю. Короновірус і освіта: аналіз проблем та наслідків пандемії. URL: https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-ta-osvita-analiz-problem-i-naslidkiv-pandemii/

Орина Ковіненко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Ксенія Косяченко
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

НЕВІДВОРОТНА ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ КОНЦЕПЦІЯ ДІЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Збройна агресія російської федерації принесла Україні не тільки несусвітні втрати найголовнішого, найвищої цінності держави – людей, її громадян, але поруч із цим країна-терорист росія руйнує все матеріальне, що бачить на своєму шляху: пологові будинки, дитячі садки, лікарні, заклади освіти, приватні сектори та багатоповерхівки – тим самим вчиняючи злісний

геноцид української нації, відбираючи і знищуючи домівки, насильницьким методом «евакуюючи» дітей з тимчасово окупованих територій і змушуючи останніх забути своїх батьків і Батьківщину. Лиш один із багатьох випадків такої «евакуації», проведеною окупантами – вивезення вихованців херсонського інтернату та, загалом, з усієї Херсонщини, в тому числі з міста Олешки цього обласного підпорядкування, на «оздоровлення» до Клінічної психіатричної лікарні №5, що розташована у кримському селищі Строгонівка, яке знаходиться неподалік від Сімферополя (про що публічно повідомив 21 жовтня у своєму каналі в застосунку «Telegram» Дмитро Лубінець, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, та й в інформаційному просторі агресора зовсім не приховуються подібні новини про «накази» проросійських ставлеників у так званих військових адміністраціях) [1].

Масштабність потреби відбудови України величезна та вже зараз зрозуміло, що повне відновлення всіх сфер життя українців виявиться важким, навіть з великими успіхами на дипломатичному фронті, отриманням фінансової допомоги та значною світовою підтримкою.

Економіка країни у час війни не підвищується, а все більше йде в занепад, із кожним днем. Сьогодні маємо розглянути шляхи збереження нашої економіки на плаву, спільні дії, важливість яких необхідно усвідомити кожній людині з метою переживання складного періоду.

Ми вбачаємо вирішальний характер правильно запроваджених реформ у податковій системі в підвищенні державного бюджету та покращенні нинішнього економічного становища країни з подальшим стриманням його позитивних моментів у мирному майбутньому після перемоги України над росією.

З ціллю більш ефективного вступу в дію всіх реформ, пов’язаних з оподаткуванням, слід виявити та врахувати ті проблеми, які певним чином виникли на рівні впровадженні змін, проаналізувати через що таке сталося та побачити перспективи розвитку.

Першопочатковими чинниками існування чіткого механізму вдосконалення податкової системи України, на нашу думку, є:

1. Компетентність законотворця у прояві здатності донести головну ідею;

2. Неподільність і єдність влади, відсутність «лівих» і «правих» у політичних за природою рішеннях;

3. Законослухняність населення стосовно сплати податків, узаконення всіма, без виключення, підприємцями бізнесу, що ведеться на території України.

Всеукраїнське громадське об’єднання (далі – ВГО) «Успішна країна», яке намагається займатися підтримкою та лобіюванням інтересів громадськості, активно вивчає вище підняте в нашій дослідницькій роботі питання – реформування податкової системи України. Спілка має досвід у

розгляді, виборі та пропонуванні найоптимістичніших стратегій розвитку країни та неодноразово жваво закликала громадську спільноту до обговорення нової концепції реформування податкової системи України. Учасники ВГО запевняють, що вже тільки саме обговорення, як згадка про необхідність змін, «відповідно до ст. 10 Господарського Кодексу України, має стимулювати суспільно-необхідну економічну діяльність» [2].

Стосовно реалій в умовах воєнного часу: навесні були внесені зміни у Податковий кодекс від 12 травня 2022 року. У задумі законодавців було скасування надмірних пільг, передбачених попередніми нормативно-правовими актами. Трохимець Богдан, молодший юрист практики податкового права Адвокатського об’єднання «ARZINGER», детально пояснив що стало бути дозволеним на часі в якості полегшення «виживання» українського підприємництва. Наприклад, на час воєнного стану та протягом шести місяців після його завершення платники звільняються від відповідальності за невиконання таких обов'язків, як неподання або не вчасне подання звітності, несплата податків чи зборів, повна відсутність реєстрації податкових / накладних розрахунків коригування тим платникам, які внаслідок воєнних дій не мають такої змоги, тощо [3]. Також нами помічається не залишення Офісом Президента та Міністерством економіки вдалого здійснення прагнення зменшувати податкове навантаження на бізнес створенням сприятливих умов для отримання відповідного умовам України прибутку при повній сплаті податків.

Повна сплата податків є необхідною вимогою для подальшого проживання у по-справжньому правовій і суверенній державі, де кожен, як прийнято казати, починає з себе. Державний бюджет це велика складова економіки, яка класифікується за функціональною, економічною, відомчою, програмною класифікаціями. Із загальновизнаного довіреного джерела, державного сайту Міністерства фінансів України, беремо зазначення шляхів видобутку: «відповідно до Бюджетного кодексу України, під видатками державного бюджету слід розуміти кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених законом про державний бюджет на відповідний бюджетний період, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум» [4].

Далі, значно важлива легалізація всього без виключення бізнесу в Україні, для досягнення чого мають поєднуватися зусилля громадських організацій, політичних партій і органів влади в цілях якнайшвидшого розв'язання найнагальніших проблем економічного характеру, у податковій системі України.

Стимуляція бізнесів різного класу до законного оформлення діяльності, припускаємо, може напряму залежати від порядності самих власників фірм (підприємств) все ж робити це, та, звісно, від якості контролю за виконанням процесів узаконення третіми особами (уповноваженими органами та небайдужими громадянами з активною громадянською позицією).

Популяризація дотримання українцями активної громадянської позиції та правової свідомості допомагає владі стрімко йти до бажаного результату реформ.

Однією з оголошених пріоритетів діяльності, на початку повноважень, Президента України Зеленського Володимира Олександровича була легалізація грального бізнесу, виведення його з «тіні», адже про його «кришування» керівництвами деяких правоохоронних органів говорять, та й навіть не пошепки.

Узаконення грального бізнесу у країні де-факто веде до отримання додаткового бюджету в державну казну в сумі приблизно 2 млрд. грн. лише за перехідний період, завдяки поступовому переходу організаторів азартних ігор на нові правила.

Минуло вже більше двох років із того часу, як Верховна Рада України за наказом Президента розглянути законопроєкт, легалізувала гральний бізнес і посилила кримінальну відповідальність для підпільних казино.

Майже всі європейські країни, де існує гральний ринок, йшли одним і тим самим шляхом: «Спочатку система контролю, потім все інше. Контроль — це головне", – зазначає відомий підприємець Георгій Ложенко [5].

З державної податкової служби на головні управління та напряму на місця обласних, міських, районних інспекцій повинна координуватися робота виконання стимулу з приводу дослухання громадянами до чинного законодавства, з головного до районного підрозділу податківців уповноважені особи повинні бути компетентними у здійсненні жорстокого контролю до кінця.

Тож, ми опрацювали матеріал про важелі впливу на податкове майбутнє країни, відтепер знаємо яким чином самі можемо боротися з поступками в системі оподаткування. У період дії військового стану доречно нагадаємо, що в українських магазинах на підконтрольній нашій армії території діють термінали, і незалежно від сили бажання власників більше брати готівкові гроші.

Впровадження жорстких санкцій – єдине вірне, як на нас, рішення з вищеперерахованого. Можливо поки що за національною ментальністю ми, громадяни України, не дійшли до повно свідомості у сприйнятті себе як інформаторів і викривачів щодо протиправних і протилюдяних вчинків із питань несплати податків або неналежної законодавчо неоформленої роботи, проте посилено по-гострому нам підпало на думку написати наукову роботу на цю тему, щоби зрушити питання, що «з тилу», з місця.

---

1. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини / публікація від 21 жовтня 2022 року 21:10 / «Уповноважений: Російська Федерація продовжує викрадати дітей з новоокупованих територій України». URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-rosijska-federaciya-prodovzhuye-vikradati-ditej-z-novookupovanih-teritorij-ukrayini.

2. Офіційний сайт Всеукраїнського громадського обєднання (ВГО) «Успішна

Україна» / Проєкти ВГО «Успішна Україна» / «Реформування податкової системи України». URL: http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/61/251.html.

3. Дія Сіті. Актуальна добірка матеріалів від експертів LIGA ZAKON. Податкові зміни під час дії воєнного стану: новий Закон / АО Arzinger / 30.05.2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/211542_podatkov-zmni-pd-chas-d-vonnogo-stanu-noviy-zakon.

4. Державні сайти України. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України / Видатки Бюджету. URL: https://mof.gov.ua/uk/financing-of-budget-expenditures.

5. Сергій Следзь. Легалізація грального бізнесу не допоможе, якщо не буде чітких механізмів його контролю. 13.12.2019. URL: https://zn.ua/ukr/business/georgiy-lozhenko-zakonodavci-namagayutsya-pridumati-yak-regulyuvati-gralniy-rinok-ne-stvorivshi-mehanizmu-yogo-kontrolyu-332868_.html.

Андрій Косенко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Мирослав Трещов
доктор наук з державного управління, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРОЦЕСИ СМАРТ-РОЗВИТКУ МІСТА ДНІПРА

Місто Дніпро займає лідируючі позиції щодо впровадження інструментів Smart City серед міст України. Початок процесу смарт-розвитку Дніпра можна визначити з 2016 р. Смарт-інструменти Дніпровська міська рада прагне впроваджувати в різних сферах життєдіяльності міста, тим самим забезпечуючи комплексний його розвиток. Серед сфер, у яких найбільш активно інтегруються елементи смартизації управління, слід виділити такі: соціальна сфера; інфраструктура та комунальне господарство; освіта; безпека; охорона здоров'я; адміністративні послуги.

Соціальна сфера міського управління інтегрується в процеси смартизації, зокрема шляхом приєднання системи соціального захисту населення міста до загальнодержавних проєктів е-урядування. Управління соціального захисту населення міської ради надаю соціальні послуги в електронній формі, серед них – оформлення допомоги при народженні дитини та допомоги дітям з багатодітної сім'ї за допомогою послуги «е-Малятко»; призначення субсидій; щомісячної компенсаційної виплати по відшкодуванню вартості послуг по догляду за дитиною до 3-х років за

програмою «Муніципальна няня»; допомоги на дітей фізичних осіб-підприємців на період карантину.

В умовах воєнного стану перелік послуг, які надаються управліннями соціального захисту розширився, у тому числі через приєднання до державних ініціатив е-урядування, зокрема в додатку «Дія» поряд із локальними проєктами міської влади, серед яких виокремимо такі:

– Гаряча лінія для ВПО, як універсальний та не потребуючий суттєвих додаткових фінансових витрат ІКТ інструмент, який дозволяє збирати дані про нагальні потреби та проблеми ВПО, а також надавати інформацію про житло, їжу, медичну допомогу, роботу залізничного вокзалу тощо;

– Надання довідки ВПО та виплат, компенсацій, які можна замовити через портал «Дія» або в ЦНАПах міста чи управліннях соціального захисту населення;

– Чат-бот для пошуку роботи (телеграм-канал @Zaynyatist_Dnipro), де можна дізнатися про вакансії, залишити заявку на працевлаштування, отримати консультацію від працівників інспекції та перейти на польську платформу No Fluff Jobs для працевлаштування за кордоном;

– Мультимедійний коворкінг-центр, який створили в рамках проєкту «Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб» для проведення навчальних, інформаційних, соціальних заходів, консультацій, лекцій, семінарів.

Вищезазначені смарт-інструменти стали вимогою воєнного часу та впроваджені в найкоротші терміни. Вони дозволяють не лише здійснювати комплексну підтримку населення, яке постраждало від російської агресії, а й збирати великі масиви даних про ВПО, їх потреби, гендерну структуру тощо з метою подальшого врахування в програмуванні розвитку міста, яке стало одним із ключових гуманітарних центрів України.

Левова частка смарт-ініціатив запровадження в управлінні інфраструктурою міста, а особливо громадському транспорті міста Дніпра.

Так, з 2018 року в місті на основних пасажироутворюючих зупинках встановлені електронні табло, які повідомляють, через який час під'їде трамвай чи тролейбус, а з 2022 року – автобус та маршрутне таксі. За проїзд в електротранспорті можна сплати через QR-код. Також усі трамваї, тролейбуси та переважна більшість автобусів обладнано GPS-трейкерами, за допомогою яких рух кожного з них пасажир може відслідкувати через мобільні додатки «Easy Way», «2Gis», «City Bus».

На базі комунального підприємства «Дніпровський електротранспорт» створено оперативний диспетчерський центр для управління рухом громадського транспорту. Він обслуговує трамвайні, тролейбусні й автобусні. За допомогою електронних програм, які визначають геокоординати транспорту, диспетчери контролюють роботу рухомого складу на маршрутах, зокрема, і під час виникнення різних аварійних ситуацій, дорожньо-транспортних пригод, дотримання графіків, швидкості

руху тощо. Приєднання автобусних маршрутів до диспетчерської дозволяє також контролювати дисципліну роботи перевізників та дотримання ними договірних зобов'язань. Тобто, за допомогою програмно-технічного комплексу збираються масиви статистичної інформації щодо роботи усього громадського транспорту в місті.

Зауважимо, що в перші місяці повномасштабного вторгнення РФ в Україну виникли об'єктивні складнощі із роботою смарт-інструментів управління громадським транспортом, а саме таких, що відстежують та оприлюднюють геолокацію транспортних одиниць для населення н відкритих веб-ресурсах. Це пов'язане насамперед із безпекою даних щодо місця розташування об'єктів з метою недопущення цільових ракетних ударів з боку РФ. На сьогодні систему управління громадським транспортом на основі геолокації знову повноцінно запущено, однак внесені корективи, зокрема щодо захисту геолокаційних даних на стратегічно важливих ділянках руху громадського транспорту.

Смартизація управління інраструктурою міста чільно пов'язана із сферою комунального господарства. Поряд із вищевказаними ініціативами впровадження смарт-ініціатив щодо громадського транспорту у м. Дніпрі реалізовуються екологічні проєкти. У місті на підготовчому етапі впровадження перебуває електронний екомоніторинг (eco.dp.gov.ua), що дозволить жителям міста отримувати інформацію про екологічну безпеку конкретного району на інтерактивній карті. Також встановлюються «розумні» сміттєві баки.

Зауважимо, що електронний екомоніторинг в умовах війни з РФ та систематичних обстрілів Запорізької АЕС набуває високої актуальності, адже надасть можливість постійно отримувати оперативну інформацію щодо рівня радіації в повітрі та вчасно вживати заходи щодо убезпечення мешканців та гостей міста.

Серед масштабних програм щодо впровадження електронних технологій в місті Дніпро слід виділи такі програми, як:

– «Безпечне місто» – смартизація сфери безпеки в місті;

– «Безпечна школа» – смартизація перетину сфер освіти та безпеки.

Програма «Безпечне місто, була затверджена рішенням міської ради від 30.03.2016 № 14/5. З того часу у м. Дніпрі розпочато створення Системи відеоспостереження [3].

«Безпечна школа» – це єдиний освітній простір як для дітей, так і для батьків. Це багатосторонній проєкт смарт-управління розвитком міста, який передбачає автоматизацію основних шкільні процесів – створення електронної бази домашніх завдань та розкладів, запровадження електронних щоденників, табелів тощо; впровадження електронних учнівських квитків, які надають право безкоштовного проїзду в електротранспорті та 25% знижки в автобусах та маршрутках. Також передбачається встановлення комплексів турнікетів, камер відеоспостереження та охоронної сигналізації.

Завдяки такій системі, батьки зможуть оперативно стежити за відвідуванням дитиною навчального закладу в зручний спосіб через один з месенджерів (messenger, telegram, viber). Завдяки системі проводяться також електронні опитування серед батьків. Ці дані дозволять впливати на навчання та освітній простір міста загалом [2].

Тобто, програму «Безпечна школа» можна визначити як один із взірцевих міжгалузевих проєктів смартизації управління міським розвитком, адже заходи в її рамках впливають на сфери освіти та безпеки та якість життя в місті загалом.

В умовах воєнного стану вищеозначені програми набувають гострої актуальності та залишаться такими після його скасування, оскільки в післявоєнний період небезпеки для життя населення знижуються, але не зникають.

В обласному центрі відкрито перший в Україні ситуаційний центр комунікації між підрозділами екстрених служб. Завдяки камерам відеоспостереження оператори в центрі отримують інформацію про життя міста в режимі реального часу і передають її комунальним службам.

Ситуаційний центр Дніпровської міської ради є інтерактивною системою, яка об'єднує датчики на об'єктах комунального господарства, GPS-системи на громадському транспорті, комунальній техніці, медичному спецтранспорті. Наразі до центру надходить інформація з пультів керування чотирьох комунальних підприємств: «Дорсервіс», «Безпечна та інноваційна освіта», «Муніципальна варта», «Міський електротранспорт», а також камер зовнішнього відеоспостереження, яких у місті встановлено вже понад 700. Усе це дає змогу робити місто не тільки більш безпечним, а й ефективно керувати комунальним господарством. А це є однією з головних характеристик «розумного» міста – міста, що є єдиною системою та керується з єдиного центру [1].

Разом із тим додатковим напрямом смартизації управління міським розвитком на основі цифрових технологій та великих даних є забезпечення кібербезпеки, особливо від несанкціонованих втручань терористичної держави РФ, яка веде проти України повномасштабну війну.

---

1. Електронна система оперативного реагування на проблеми в м. Дніпро. URL : https://e-dem.in.ua/dnipropetrovsk/Petition.

2. Система «Безпечна школа» - переваги електронного сервісу для дітей, батьків та вчителів. Дніпровська міська рада. 2020. URL: https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/39837/sistema-bezpechna-shkola-perevagi-elektronnogo-servisu-dlya-ditej-batkiv-ta-vchiteliv.

3. Унінець І.М. Перспективи післявоєнного відновлення в Україні на засадах розумної економіки. *Проблеми сучасних трансформацій.* Серія: економіка та управління. 2022. № 4. URL : https://reicst.com.ua/pmt/issue/view/issue_3_2022.

М. Кравець
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Ми живемо в час ганебного варварства, хоча і вважається, що верховенство права та непорушність природніх прав людини займають домінуюче становище в світі.

На мою особисту думку, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та ряд інших документів, це засіб подолання сорому за ті страшні речі, які людство допустили перед та під час Другої Світової Війни.

Однак, зараз я б хотіла зупинитись на такому виді сучасного дикунства, як дискримінація, а саме дискримінація жінок.

З огляду на навчальну дисципліну, доречно це буде зробити через призму ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 1 Протоколу № 12 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Нещодавно, мене глибоко вразила статистика, яка стосувалась виборчих прав жінок. В ній коротко наводились роки та загальні обставини набуття жінками виборчих прав в різних країнах Європейського та Азійського континентів. Виявилося, що в багатьох європейських країнах жінки отримали право обирати і бути обраними до державних органів влади лише у другій половині XX сторіччя. Особливо, в цьому сенсі, мене вразила Швейцарія, в якій право голосу на місцевих виборах у всіх кантонах, жінки отримали лише в 1991 році. А в деяких країнах це невігластво і досі існує (Ватикан, Ліван).

Далі, мені трапилась Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок і багато інших документів в яких жінка виступає, як окремий суб’єкт права.

Тобто, є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод і окремо нормативний документ, який покликаний захищати права жінок.

Ще один вид дискримінації жінок, який також мав місце у недалекому минулому багатьох західних країн та залишається актуальним і зараз переважно в східних країнах – це право жінки на вищу освіту.

Одним, з яскравих прикладів, такої дискримінації – є історія Рут Бейдер Гінзбург – судді Верховного суду США. Так, восени 1956 року вона вступила до Гарвардської юридичної школи однією з дев'ятьох жінок з-поміж

близько 500 вступників. Декан закладу Ервін Грісволд поставив студенткам, у тому числі Гінзбург, принизливе сексистське питання: «Як ви виправдовуєте те, що ви зайняли місце кваліфікованого чоловіка?».

Саме існування таких фактів в історії людства принижує мою гідність і спонукає відчуття «іспанського сорому» за подібну модель людського життя.

Також, хочу висловитись, щодо дискримінації жінок в Україні. На мою особисту думку, така дискримінація знаходиться переважно у побутовій площині і з кожним роком наближається до ліквідації у своїй масовості.

Яскравим прикладом побутової дискримінації є – домашнє насильство. Українські правоохоронні органи на ряду з громадянами України тільки вчаться усвідомити цей факт та долати його. Як приклад, того, що Україна знаходиться на початку цього шляху, може свідчити те, що поняття домашнє насильство було впроваджено в національне законодавство лише наприкінці 2017 року. А, ще справа «Левчук проти України» від 03.09.2020 року, дійсно показує відсутність практичного алгоритму дій правоохоронних органів в разі домашнього насильства.

Також, хочу зазначити, що багато людей сприймають, як жіночу дискримінацію – щоденні, домашні побутові обов'язки на ряду з основним місцем роботи. Я вважаю це твердження помилковим, оскільки виконання домашніх обов'язків жінкою без активної участі чоловіка – це не дискримінація, це – вибір способу домашнього побутового життя.

А, дискримінацією тут буде випадок, який трапляється щороку на підприємстві де працює мій чоловік. Кожного року 31 грудня (якщо цей день робочий) начальник відпускає всіх працівниць підприємства до дому в першій половині робочого дня, мотивуючи це тим, що їм необхідно готувати їжу до новорічного столу, а чоловіки залишаються на роботі. Ось, це дискримінація.

Що стосується суспільних сфер життя, то сучасні українки не мають масових проблем з освітою, роботою, виборчим правом тощо. Так, наприклад, нещодавно у мене було судове засідання: я, жінка – представник позивача, секретар судового засідання – жінка та суддя теж жінка. І в мене промайнула думка, що жінки XVIII-XIX століть в це навіть не повірили б.

Людство, ще не має універсальної відповіді на те, що є справедливість. Це досі залишається суб'єктивною категорією, ЄСПЛ не є виключенням. Але не зважаючи на, досі вражаючу кількість випадків дискримінації в світі – людство намагається її подолати і з часом обов'язково досягне успіху.

Есе на тему «Катування, нелюдське та таке, що принижує людську гідність поводження».

Постановка проблеми.

Українське законодавство категорично забороняє катування. Стаття 28 Конституції України зазначає, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [1].

17 липня 1997 року Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка набрала чинності 11 вересня 1997 року [2]. Саме з цієї дати для України розпочався новий етап правового розвитку й реформування.

Відповідно до ст. 9 Конституції України [1], ратифікація Європейської конвенції має юридичними наслідками обов'язок держави забезпечити реалізацію зазначених в ній прав і свобод, визнання за особою права на звернення до Європейського суду по правовий захист; прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Отже, Європейська конвенція є частиною національного законодавства України. Розглядаючи скаргу щодо держави, яка ратифікувала Європейську конвенцію, ЄСПЛ спирається на існуючі прецеденти. Таким чином, рішення ЄСПЛ мають слугувати для національних органів публічної влади та їхніх посадовців орієнтирами у сфері забезпечення прав людини; в цьому – запорука дотримання положень Європейської конвенції (А.О. Червяцова) [3].

Стаття 3 Конвенції у дуже стислому викладі передає надзвичайно широкий зміст одного з основоположних прав людини, забезпечуючи право фізичної недоторканності особи, і встановлює абсолютну заборону катування. Неодноразово і теоретики, і практики задаються питанням: чому ця стаття не передбачає вичерпного переліку випадків, які б підпадали під кваліфікацію катування чи інших видів жорстокого поводження, що становили б порушення ст. 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? Натомість маємо коротке, оціночне й одночасно широке за змістом положення, що визначає заборону катування.

Отже, метою цієї статті є дослідження видів поводження чи покарання, заборонених ст. 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та розмежування їх між собою.

Ґрунтовною є праця Т.І. Фулей [4], де розглянуто застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя, та П.В. Пушкар [5] в аспекті дослідження застосування практики Європейського суду з прав людини видів поводження чи покарання, заборонених ст. 3 Європейської конвенції. А.О. Червяцова досліджує право на життя та заборону катувань у рішеннях Європейського суду з прав людини [3].

Практика ЄСПЛ виокремила три види поводження чи покарання, заборонені ст. 3 Конвенції: а) таке поводження чи покарання, що принижує гідність; б) нелюдське поводження чи покарання; в) катування. Розглядаючи питання щодо порушення статті 3 Конвенції, ЄСПЛ спирається на доктрину "мінімального рівня жорстокості". Доктрина "мінімального рівня жорстокості" застосовується при відокремленні катувань від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Практично неможливо дати чітку класифікацію обставин, які ЄСПЛ бере до уваги при вирішенні питання, чи сягають страждання, спричинені потерпілому,

мінімального рівня, котрий дає можливість визнати погане поводження катуванням. Справа в тому, що поняття “страждання” включає в себе не стільки об’єктивні, скільки суб’єктивні моменти, внаслідок чого це поняття дуже складно визначити.

Встановлюючи рівень жорстокості, силу спричинених страждань, ЄСПЛ виходить із обставин конкретної справи, при цьому він враховує: «інтенсивність та жорстокість поганого поводження, тривалість цих дій, їх фізичний чи психологічний ефект, характер поводження, за яких обставин, яким чином, якими методами та способами вони здійснюються» («Ірландія проти Сполученого королівства» (Ireland v. UK) заява № 5310/71, рішення від 18 січня 1978 року) [6], а в деяких випадках – стать, вік та стан здоров'я жертви та інші обставини «Селмуні проти Франції» (Selmouni v. France) заява № 25803/94, рішення від 28 липня 1999 року) [7].

Зважаючи на те, що стаття 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не дає визначення терміна «катування», і ЄСПЛ у своїй практиці часто звертається до формулювання, яке дано у статті 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання закріплює: «…термін “катування” означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне спричиняється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа або у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої іншої причини, яка ґрунтується на дискримінації будь-якого характеру, коли такий біль або страждання спричиняються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають в офіційній якості, чи з їх підбурювання, відома, чи з їх мовчазної згоди.

В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково» [8].

Проте Конвенція не дає визначень для понять, використаних у статті 3 Конвенції. Її зміст охоплює практично будь-які акти чи обставини, що можуть містити елемент «поганого поводження». На відміну від Конвенції ООН проти катувань, яка встановлює такі ознаки «катування»: 1) специфічна мета – «одержати... відомості чи визнання, покарати... за дії.., залякати чи примусити...»; 2) «причина, заснована на дискримінації будь-якого характеру», ст. 3 Європейської конвенції таких обмежень не містить.

Це дало можливість Європейському суду поширити дію ст. 3 Європейської конвенції на ситуації, де такі ознаки відсутні. У рішенні у справі «Аксой проти Туреччини» (Aksoy v. Turkey) ЄСПЛ зазначає, що стаття 3 Конвенції сформульована таким чином, що дає можливість «поставити тавро “катування” лише на навмисному нелюдському поводженні, яке викликає особливо сильні й жорстокі страждання» (заява № 21987/93, рішення від 18

грудня 1996 року) [9].

При цьому ЄСПЛ у рішенні у справі «Ейдін проти Турції» (Aydin v. Turkey) визнає катуванням настільки брутальні факти порушення статті 3, щодо яких не залишається сумніву (заява № 23178/94, рішення від 25 вересня 1997 року) [10]. Як нелюдське поводження чи покарання ЄСПЛ може розцінити навмисні дії, "рівень жорстокості" яких не сягає мінімуму, необхідного для визнання таких дій катуванням. Отже, розмежування навмисних видів поганого поводження перш за все залежить від рівня жорстокості. П.В. Пушкар зазначає, посилаючись на Грецькі справи, Європейська комісія з прав людини, доповідь від 5 листопада 1969 року «жорстоке поводження включає в себе щонайменше такого роду поводження, яким свідомо завдаються жорстокі страждання, психологічні або фізичні, які у даній ситуації вважаються невиправданими» [5].

На відміну від катування, нелюдське поводження охоплює більш широкий спектр варіантів "поганого" поводження: якщо катування – це навмисне спричинення болю чи страждання, то нелюдське поводження – це не лише навмисні дії; крім того, катування має певну мету (отримання зізнання або іншої інформації, примушення до дій, покарання тощо), нелюдським може бути поводження, що не має будь-яких цілей. Відповідно до ст. 3 Конвенції, поводження визнається нелюдським при досягненні мінімального рівня жорстокості. У рішенні у справі «Валашінас проти Литви» (Case of Valasias v. Lithuania) оцінка цього мінімального рівня є відносною: вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість такого поводження, його фізичні та психічні наслідки, а також у деяких випадках стать, вік та стан здоров'я потерпілої особи (заява № 44558/98, рішення від 24 липня 2001 року) [11]. Європейський суд з прав людини вважає поводження за «нелюдське», оскільки, inter alia, воно було умисним, застосовувалося впродовж кількох годин поспіль і призводило або до справжніх тілесних ушкоджень, або до гострих фізичних чи душевних страждань. Поводження, на думку ЄСПЛ, було «таким, що принижує гідність», якщо воно мало на меті викликати у потерпілих почуття страху, муки і меншовартості, а відтак принизити та зневажити («Кудла проти Польщі» (Kudla v. Poland) заява № 30210/96, рішення від 26 жовтня 2000 року) [12].

Не існує нелюдського поводження, яке б не принижувало гідність, оскільки, як зазначалося, нелюдське поводження може одночасно бути й таким, що принижує, і навпаки. Однак у практиці Суду існують рішення, в яких Суд визнавав поводження лише таким, що принижує гідність, одночасно вказуючи, що за ступенем жорстокості таке поводження не є нелюдським. Вперше поняття «поводження, що принижує гідність» було визначено ЄСПЛ у рішенні по справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the UK). Суд дійшов висновку, що п'ять методів допиту, на які посилаються заявники, «...були такими, що принижують

гідність, оскільки вони викликали у їхніх жертв почуття страху та неповноцінності, а також страждання, здатні принизити та образити їхню гідність, і, ймовірно, зруйнувати їхню психіку та моральну стійкість» (заява № 5310/71, рішення від 18 січня 1978 року) [6].

Так, за М. Хавронюком, гідність – це сукупність високих моральних, світоглядних, професійних якостей людини, які дають їй підстави для самоповаги, для усвідомлення своєї суспільної цінності [13, с. 129]. А. Олійник розуміє поняття гідності як таке, що характеризується визнанням суспільством соціальної цінності і значущості кожної людини, її унікальності [14, с. 69]. У справі «Тайрер проти Сполученого Королівства» (Tyrer v. UK) ЄСПЛ знов намагається відокремити поняття поводження чи покарання, що принижує гідність. «Суд дійшов висновку, що з огляду на факти справи, рівень страждань не був досягнутий, і, таким чином, ...покарання, покладене на пана Тайрера, не було «нелюдським» у значенні статті 3. Відповідно, залишається одне питання для вирішення – чи був він підданий «покаранню, що принижує гідність», котре є порушенням статті 3?» [15] (заява № 5856/72, рішення від 25 квітня 1978 року).

У цій справі ЄСПЛ вирішив, що в покаранні, якому було піддано заявника, елемент приниження досяг рівня, який дає підставу для визнання його таким, що принижує гідність, отже порушує статтю 3 Конвенції. Кваліфікуючи поводження як таке, що принижує гідність, ЄСПЛ виходить із того, що може бути відсутня ознака публічності. Інакше кажучи, поводження чи покарання є такими, що принижує, навіть якщо жертву було принижено в її власних очах. Поводження чи покарання, що принижує гідність, може бути ненавмисним. Поводження чи покарання, що принижують людську гідність, є, умовно кажучи, «найменш жорстоким» видом поводження, забороненого ст. 3 Конвенції. Згідно з позицією ЄСПЛ, яка була висловлена у 1978 р., поводження чи покарання, що принижують людську гідність, «спричиняє у потерпілого почуття страху, болісні страждання й почуття неповноцінності, спроможні принизити його гідність і навіть зламати його фізичний і моральний опір» («Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland V. the United Kingdom) заява № 5310/71, рішення від 18 січня 1978 року) [6].

Це було підтверджено й у 2000 р. у рішенні («Кудла проти Польщі» (Kudla v. Poland) заява № 30210/96, рішення від 26 жовтня 2000 року) [12] таким, що принижує гідність, ЄСПЛ назвав поводження, яке «мало на меті викликати у потерпілих почуття страху, страждань і меншовартості, а відтак принизити та зневажити їх» («Лабіта проти Італії» (Labita v. Italy) заява № 26772/95 рішення від 06 квітня 2000 року [16]; «Гонгадзе проти України» (Gongadze v. Ukraine) заява № 34056/02 рішення від 08 квітня 2005 року [17]). Нелюдське поводження чи покарання може виявлятися як у свідомому застосуванні фізичного чи психічного насильства до особи, так і в результаті невжиття певних заходів. На відміну від катування, кваліфікація дій чи бездіяльності державних органів як нелюдського поводження не вимагає наявності мети. У вже згаданій

справі «Кудла проти Польщі» (Kudla v. Poland) заява № 30210/96, рішення від 26 жовтня 2000 року) ЄСПЛ провів розмежування «нелюдського» і такого, «що принижує гідність», поводження, вказавши, що нелюдське поводження має місце, «якщо, крім іншого, воно було умисним, застосовувалося впродовж кількох годин поспіль і призводило або до справжніх тілесних ушкоджень, або до гострих фізичних чи душевних страждань» [12].

Слід зазначити, що, вирішуючи питання про правомірність покарання в контексті статті 3 Конвенції, ЄСПЛ використовує, як це неодноразово зазначалося в судовій практиці, "індивідуальний підхід": ЄСПЛ наголошує на тому, що заборона покарання, яке є нелюдським поводженням або принижує гідність, є абсолютною; ефективність покарання не може виправдати його застосування, якщо сутність покарання суперечить статті 3 Конвенції: «…що стосується переконання деякої частини громадян, що судове тілесне покарання стримує злочинців, слід зазначити, що покарання не втрачає свого принизливого характеру через переконання, що воно має бути, чи, власне, є ефективною пересторогою або допомагає контролю над злочинністю. На думку ЄСПЛ, недозволеним є застосування покарань, які суперечать статті 3, який би застережливий ефект вони б не мали» («Тайрер проти Сполученого Королівства» (Tyrer v. UK) заява № 5856/72, рішення від 25 квітня 1978 року) [15].

Отже, катування та інші жорстокі види поводження і покарання, що принижують гідність особи, розглядаються міжнародним товариством як грубі порушення прав людини і є імперативною нормою, що не передбачає винятків. Як постійно підкреслює у своїх рішеннях ЄСПЛ, вона відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Таким чином, кожен громадянин, працівник органів влади і просто будьяка особа має мати внутрішнє переконання у неможливості застосовувати катування до інших осіб та неприпустимості подібних дій, а вони припиняться тільки тоді, коли будуть втілені у свідомість людей, а не тільки будуть задекларовані.

---

1. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

3. Червяцова А. О. Право на життя та заборона катувань у рішеннях Європейського суду з прав людини: аналіз судової практики за статтею 2 і 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : навч. посібник / А.О. Червяцова. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – 308 с. 4. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : науково-метод. посібник для суддів. – 2-ге вид., випр. і доп. – К., 2008.

5. Пушкар П.В. Заборона катувань та інші форми жорстокого поводження чи покарання: застосування практики Європейського суду з прав людини / П.В. Пушкар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aau.edu.ua/static/pdf/hr_ppushkar_art3.pdf.

6. Case of Ireland v. The United Kingdom, 5310/71 Council of Europe: European Court of Human Rights, 18 January 1978, available at: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506.

7. Case of Selmouni v. France, 25803/94 Council of Europe: European Court of Human

Rights, 28 July 1999, available at: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58287.

8. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 року // ВВР УРСР. – 1987. – № 13. – Ст. 108 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_085.

9. Case of Aksoy v. Turkey, 21987/93 Council of Europe: European Court of Human Rights, 18 December 1996, available at: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003.

10. Case of Aydin v. Turkey, 23178/94 Council of Europe: European Court of Human Rights, 25 September, 1997, available at: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58371.

11. Case of Valasinas v. Lithuania, 44558/98 Council of Europe: European Court of Human Rights, 24 July 2001, available at: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59608.

12. Case of Kudla v. Poland, 30210/96 Council of Europe: European Court of Human Rights, 26 October 2000, available at: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920.

13. Конституція України: офіційний текст: коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина : навч. посіб. / авт.-упоряд. М. І. Хавронюк. – К. : Парлам. вид-во, 1999.

14. Олійник А. Ю. Захист конституційного права на повагу до гідності / А. Ю. Олійник // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ України. – 2002. – № 4. – 1996.

15. Case of Tyrer v. The United Kingdom, 5856/72 Council of Europe: European Court of Human Rights, 25 April 1978, available at: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587.

16. Case of Labita v. Italy, 26772/95 Council of Europe: European Court of Human Rights, 6 April 2000, available at: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58559.

17. Case of Gongadze v. Ukraine, 34056/02 Council of Europe: European Court of Human Rights, 8 November 2005, available at: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70853.

Софія Краснова
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬСТВА

З кожним роком світ стає все більш поляризованим, а доступ до психіатричних послуг залишається нерівним, ті люди, що проживають в країнах з низьким чи середнім рівнем доходів не мають доступу до послуг в області психічного здоров'я, через що вони не отримують лікування на яке мають повне право. Це сильно впливає на можливість людей, які страждають психічними розладами, здобувати освіту або працевлаштуватися аби забезпечувати себе та не можуть бути інтегровані в усі сфери суспільного життя.

Нестійке соціально-економічне положення є чинником ризику для психічного здоров'я окремих людей та суспільства в цілому, на психологічне життя можуть впливати невидні соціальні зміни, гендерна дискредитація, соціальне відчуження, також не слід забувати про психологічні особливості

через які люди стоють вразливими перед психічними розладами. Якщо ж людина неспроможна протистояти тиску від суспільства чи інших чинників , негативний вплив продовжує зростати є вірогідність виникнення депресії та відчуття тривоги. Проблема психологічного характеру з кожним роком нарощує свої маштаби, а інститути суспільства, що покликані розв'язувати соціально-особистісні проблеми відстають від реалій цього століття та не справляються з завданням, особливо у сфері духовного життя, психічного благополуччя та здоров'я. Саме через відсутність функціонуючої державної та супільної системи забезпечення психологічного здоров'я особистості дорого обходиться як людині, так і самому суспільству: зростаюча кількість покинутих дітей, розлучень, зростаюча соціальна та ворча апатія, низька задоволеність життям. Ці пункти зумовлюють необхідність масованого використання психології, де потенціал для профілактики та покращення психологічного здоров'я має психологічна практика. Для розв'язання вищенаведених проблем психологічного здоров'я та створення розвитку ефективної системи надання психологічних послуг населенню пропонується здійснити декілька завдань:

- надання та розвиток дієвої системи надання якісної допомоги населенню;
- сприяння психологічному просвітництву населення;
- всебічне зміцнення сім'ї як важливого соціального інституту;
- удосконалення нормативно-правового регулювання системи забезпечення психологічного здоров'я та надання психологічних послуг населенню.

Організація якісої системи психологічних послуг відповідає концептуальним положенням наукової галузі. Підвищення рівня психологічного здоров'я людей і суспільства є завданням гуманізації суспільних відносин та перспектив державного розвітку. Має бути створена нормативно-правова база спрямована на збереження психологічного здоров'я нації. Багато проблем психологічного здоров'я, кар'єри, сім'ї, примусової, масової депресії, стреси мають розв'язувати саме за допомогою функціонування дієвої, а головне якісної системи надання психологічних послуг населенню. Розвиток психологічної практики та підвищення попиту та послуги психологів зумовлені саме через зростаючу залежність економіки, політики, охорони здоров'я, освіти і діяльності від повноти розуміння та психологічних закономірностей поведінки людей. Потенційним джерелом замовлення таких послуг є психологічна допомога населенню.

1. Орлов А.Б. Психологія особистості та сутність людини, 1995 р.
2. Горяна Л. Соціальне здоров'я людини як показник культури спілкування, 2009 р.
3. Мягких В.Б. Соціальне здоровя молоді в умовах сучасного українського суспільства, 2006 р.
4. Дубровіна І.В. Психічне та психологічне здоров'я в контексті психології культури особистості, 2009 р.
5. Практична психологія в освіті, 2004 р.

Марія Кузьменко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Юлія Галенко
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

PROBLEMS FACED BY WOMEN IN THE POLICE WORLDWIDE

The present study aims at conducting anthropological research on women working as police officers in Islamabad. These female officers face several social, personal and psychological problems due to numerous reasons, including insufficient transportation and infrastructure facilities. Furthermore, they are less in number and new recruitment has also been stopped. Discriminatory behaviour by low and high profile officers is also witnessed among them. Such discriminations are visible in facilities, control over transportation, and insufficient power in self-governing. The above mentioned factors serve as restrictions towards better performance as compared to their counterpart. Besides, female police officers are incompetent to meet the challenges due to lack of physical and military training, i.e. usage of weapons. In addition, they are incapable of taking independent decisions timely due to their dependency on male seniors. This research was conducted in Islamabad, where only one police station is operational. This police station is situated in the sector G-7 Sitara Market. Qualitative anthropological techniques were used to collect empirical data [1].

Female police personnel face troubles in life, as it is alleged by most of the sub-inspectors and constables. They do not enjoy a proper personal life due to the 24-hour duty. It is clear that they cannot spare time for their families. Moreover, the security arrangements made to protect the police personnel are not enough, so they still feel intimidation and insecurity. According to female police officers, they can get four days off after every two months, but due to the workload they are denied their right to rest, even though maternity leave is not easy. Pregnant police officers are forced to perform field operations according to a fixed schedule without rest, which affects their life, while they work under direct sunshine or drive in hot vehicles putting their health at risk. While talking to the respondents, they claim that the SHO is kind to and takes care of pregnant women, but within the official limits.

Actually, wearing a veil is not permitted according to the duty manual. An enquiry was made by researchers and the fact was established, but according to the respondents, women use veil or gown during their travel from home to the police station and back, while some of them were of the view feeling more comfortable

in uniform without wearing veil or gown as there was no external threat for a woman in police uniform, while without uniform and in veil they were treated as ordinary women. [1]

Due to personal and social problems, many women in police are facing symptoms of depression. Most of them told researchers that they would become depressed when they faced problems at home and in the community. In addition, accidents and acts of terrorism affect their mental health. A bomb blast or a terrorist attack resulting in killing innocent civilians and memories about blood and torn out body parts cast a deep impact in their minds and the integrity of their hearts. But there is no organization at the highest level to give psychological advice to the affected police officers to reduce stress [2].

The female staff of the police station shared the problems of menstruation periods, during which they were bound to perform their duties without any break, while taking of a leave was also not permissible. One of the respondents told that once during physical training she complained to her male senior about her state and he replied that if they were getting equal pay to the male police officers, they had to work like men.

As a result of being under constant stress female police officers are unable to perform their duties properly. If these aspects are taken seriously and problems are solved, there will be a better chance to increase their performance. The first thing to consider is to make a balance by law enforcement agencies of higher level. The second consideration is the allocation of adequate funds, so that women in police could carry out their duties (selecting and discharging services), as well as facilities (accommodation, rest rooms, laundry, etc.). The third element is recruiting new and dynamic personal eager to enter the industry. The fourth important consideration to take is freedom from interference from male superiors and power to take decisions themselves. The last important point is physical and military training that is appropriate, so that they could respond challenging and emergency situations. When the above mentioned aspects are carefully considered and timely decided, there will be more opportunities to improve the work of women in the police.

1. Cara Rabe-Hemp “Thriving in an All-Boys Club: Female Police and Their Fight for Equality” – Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield. 2018.

2. Anne Li Kringen and Madeleine Novich “Is It ‘Just Hair’ or Is It ‘Everything’? Embodiment and Gender Repression in Policing”. *Gender, Work & Organization*, 25 No. 2, 2018. p. 195-213. DOI: 10.1111/gwao.12207.

Діана Кшенська
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Анатолій Черненко
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МАТЕРІАЛАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДО ЙОГО ЗАВЕРШЕННЯ

Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування слід розглядати не як етап, а як сукупність дій, у результаті яких сторона кримінального провадження вивчає матеріали кримінального провадження, що були зібрані під час досудового розслідування. По-друге, прирівнювання закінчення досудового розслідування до ознайомлення з матеріалами досудового розслідування дозволяє стороні обвинувачення зловживати своїм правом та порівнювати ознайомлення іншої сторони з матеріалами досудового розслідування з розголошенням даних досудового розслідування.

Кримінальним процесуальним кодексом України (далі - КПК України) [1] передбачено два види ознайомлення з матеріалами кримінального провадження під час досудового розслідування: до закінчення досудового розслідування та під час закінчення досудового розслідування. Правовий інститут ознайомлення з матеріалами кримінального провадження до закінчення досудового розслідування є відносно новим для національного кримінального процесуального законодавства, оскільки в Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 р. (далі - КПК України 1960 р.) таких положень не було. Законодавець при формулюванні положень статті 221 КПК України намагався визначити коло матеріалів досудового розслідування з якими можуть ознайомитися учасники процесу і які можна умовно поділити на три групи:

1) матеріали досудового розслідування, які слідчий або прокурор зобов'язані надати для ознайомлення (судові рішення, які мають преюдиційне значення; документ, який не має грифу таємності; матеріали, на підставі яких приймалося рішення про правову кваліфікацію кримінального правопорушення тощо);

2) матеріали досудового розслідування, можливість ознайомлення з якими залишена на розсуд слідчого або прокурора. Такий підхід навряд чи можна визнати вдалим, оскільки залишаються занадто широкі межі розсуду посадової особи, яка провадить розслідування за відсутності ясних і чітких орієнтирів – у чому саме може полягати шкода досудовому розслідуванню.

Проте виникає питання, чи є таке обмеження щодо ненадання доступу до матеріалів кримінального провадження до закінчення досудового розслідування пропорційним, адже однією з основних гарантій забезпечення права на справедливий суд є надання рівних можливостей для захисту від обвинувачення за статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Це означає забезпечення принципу рівності сторін, його дотримання свідчить про наявність рівних можливостей у кримінальному процесі [2, с. 5].

3) матеріали досудового розслідування, ознайомлення з якими неможливе через пряму вказівку про це в законі (встановлено заборону). Законодавець у ст. 221 КПК України визначив неможливість ознайомлення з матеріалами про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, що цілком закономірно [3]. Крім того, сам Кримінальний процесуальний кодекс України прямо забороняє знайомитися з окремими матеріалами досудового розслідування до виконання чи завершення окремих процесуальних дій. Також не рекомендуються до перегляду матеріали, які досліджуються спеціалістом чи експертом, оскільки їх вилучення може призвести до порушення процедури дослідження. У таких випадках доцільно пояснити заявнику, що він може ознайомитися з цими матеріалами після виконання певних дій [4, с. 117].

Після підтвердження сторонами завершення розгляду матеріалів досудове розслідування продовжується і закінчується направленням обвинувального акта до суду. Отже, з метою забезпечення дотримання строків досудового розслідування днем зупинення перебігу строків досудового розслідування на підставі ст. 290 КПК необхідно вважати день фактичного отримання стороною захисту доступу до матеріалів досудового розслідування [5].

Отже, аналізуючи зміст чинного кримінального процесуального законодавства України та практику його застосування, в контексті забезпечення права на доступ до матеріалів досудового розслідування, варто відзначити певні прогалини законодавства, про які йшлося вище. Названі проблеми потребують подальшого наукового дослідження з метою усунення означених прогален законодавства.

---

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Законодавство України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page.

2. Шаджеда Актер, д-р. Рохайда Бінті Нордін. Рівність сторін: фундаментальний принцип гарантії справедливого судового розгляду, розроблений міжнародними та регіональними документами з прав людини. Анотація. LNS (A) lii Legal Network Series, CLJ Publish. 2014. С. 1–22.

3. Гловюк І.В., Пономаренко Д.В. КПК України та асиметричність можливостей сторін: погляд сторони захисту. Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ. URL: https://barristers.org.ua/2020/08/20/kpk-ukrayiny-ta-asymetrychnist-mozhlyvostej-storin-poglyad-storony-zahystu/

4. Капліна О. В., Шило О. Г., Трофіменко В. М. Кримінальний процес: підручник. Харків. Право, 2018. С. 289.

5. Марченко Т.Ю. Деякі аспекти реалізації права підозрюваного мати час та можливості, необхідні для підготовки свого захисту в Україні. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/%20Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Анна Лещенко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Лілія Межевська
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно ст. 1 ЗУ «Про вищу освіту», академічною мобільністю заведено вважати можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами[1]. Тобто це шанс для студентів та викладачів навчатись деякий період часу в іншому виші та обмінюватись досвідом зі своїми колегами з інших закладів вищої освіти нашої країни чи інших країн.

Академічна мобільність є ефективним інструментом підвищення якості освіти учасників освітнього процесу, а також виступає одним з пріоритетів Болонського процесу, що являє собою процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи [2]. Метою Болонського процесу було створення європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи. У 2005 році Україна підписала Болонську декларацію і з того моменту є учасником Болонського процесу. Саме завдяки цьому українці можуть навчатися, викладати, стажуватись і т.п. роду діяльність в іноземних вишах Європи.

Проте з 24 лютого 2022 року в Україні процес академічної мобільності та взагалі освітній процес втратили свою актуальність, через військову агресію зі сторони росії. У перші тижні війни освітній процес було призупинено та проголошено канікули на двотижневий строк для всіх учасників освітнього процесу. Через декілька тижнів освітній процес було

урегульовано та відновлено, а 13 травня 2022 року під час засідання Уряду схвалено постанову про внесення змін до деяких постанов КМУ щодо врегулювання питань академічної мобільності. Зокрема, в акті було визначено процедуру реалізації права на академічну мобільність, порядок проходження, визнання та зарахування результатів академічної мобільності для українських учасників в межах міжнародної співпраці в галузі освіти, науки, інновацій. В даній постанові зазначалось, що «Імплементація зазначеної процедури в умовах воєнного стану дасть змогу гарантувати право на безпечну освіту студентів, які вимушено покинули місце свого постійного перебування або Україну, в більш безпечних регіонах України або за кордоном, сприяти їхньому поверненню в Україну після завершення або припинення воєнного стану, адже офіційно дозволить зарахувати результати такого навчання після повернення до свого закладу постійного місця навчання. Також реалізація процедури гарантуватиме право на безпечні умови праці наукових та науково-педагогічних працівників, що підтримає інтелектуальний потенціал України, оскільки забезпечить збереження посади за основним місцем роботи до двох років»[3]. Вище вказаний документ передбачає усі етапи реалізації академічних обмінів, тобто: підготовка до участі у програмах академічної мобільності, реалізація такої програми, заходи після завершення програми, визнання результатів участі у програмах академічної мобільності. Таким чином гарантуючи, що для українських здобувачів професійної фахової передвищої, вищої освіти, здобувачів наукового ступеня, педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників будуть створені сприятливі умови для проведення наукових досліджень у найкращих світових лабораторіях та дослідницьких центрах, підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки, професійної майстерності учасників академічної мобільності тощо. І цим рішенням Україна вкотре довела свою нескореність, адже навіть у такий надскладний час наші учасники освітнього процесу навчаються, проводять наукову діяльність та продовжують надихати весь світ.

Отже, як уже було зазначено, що академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу займатись освітньою, науковою та навчальною діяльністю в іншому вищому навчальному закладі на території нашої країни або поза її межами. У воєнний період освітній процес зазнав змін, але незважаючи ні на що він продовжується, і буде продовжуватись. Академічна мобільність в Україні також продовжує свою діяльність. Українські учасники освітнього процесу проходять усі етапи реалізації академічних обмінів. Вони обмінюються досвідом з нашими іноземними колегами та демонструють всьому світу свою незламність.

---

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII : станом на 27 жовт. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 04.11.2022).

2. Болонський процес: проблеми реалізації у Львівській комерційній академії:

Матеріали наук.-метод. конф., 19 квіт. 2005 р., м. Львів / ред.: В. С. Загорський; Львів. комерц. акад., «Болонський процес: проблеми реалізації у Львівській комерційній академії», науково-методична конференція (2005, Львів). — Л., 2005. — 382 с.

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо врегулювання питань академічної мобільності : Постанова Каб. Міністрів України від 13.05.2022 р. № 599. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2022-п#Text (дата звернення: 04.11.2022).

Ангеліна Лисенко
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:
Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ЦІННІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУДОВА ПРАКТИКА

Правова система Європейського Союзу (далі – ЄС) є однією з найбільших у світі, тоді як право цього Союзу є, сьогодні, одним із найістотніших факторів, що об'єднують всю Європу. Необхідно враховувати той факт, що в даний час до складу Європейського Союзу входять 27 держав-членів, а чисельність населення становить близько 500 мільйонів осіб: а можливо і більше через наплив мігрантів, який спричинила російська агресія проти України і її населення. Таким чином, правопорядок Європейського Союзу об'єднує країни як континентальної, так і загальної системи права. Він діє на території, де використовуються 23 офіційні мови та всі акти Союзу перекладаються на кожен з них.

Функціонування такої правової системи в рамках об'єднання, яка не є державою або федерацією, неможливе без дотримання певних юридичних принципів. Одним із таких принципів і є принцип верховенства [2, с. 207].

Принцип верховенства права Європейського Союзу існує вже майже 50 років. Протягом усього цього терміну він привертає увагу як загальних органів Союзу, так і держав-членів, оскільки завжди є питання, які стосуються багатьох і задля їх вирішення потрібно багато часу та ресурсів.

Принцип верховенства права стосується основних принципів права Європейського Союзу. Він означає, що у разі колізії права ЄС та національного права держави-члену, пріоритетне буде мати право ЄС. Таким чином, варто наголосити, що принцип верховенства права не передбачає наявності у Суду Європейського Союзу повноважень щодо визнання

недійсним національний закон, який може суперечити праву ЄС [1, с 12]. Цей принцип скоріше означає, що у випадку, якщо між нормою національного права та нормою права ЄС, що має пряму дію, існує прогалина, яка не може бути усунена при відповідному тлумаченні норми національного права, національні суди держав-членів повинні замість такої норми національного права застосовувати право Європейського Союзу. Велике значення в цьому контексті також має питання про пряму дію права ЄС, особливо щодо директив. Принцип верховенства виник у судовій практиці Суду ЄС: тобто установчими договорами Європейського Союзу цей принцип не передбачено. Принцип верховенства і досі не знайшов свого відображення у позитивному праві ЄС. тобто він не був включений ні до Договіру про функціонування ЄС, ні до Договіру про Європейський Союз. Проте він діє з 1964 року. Передбачалося, що цей принцип буде прямо передбачений у Договорі про заснування Конституції для Європи, однак договір так і не набув чинності і був замінений Лісабонським договором, який не містить жодної прямої згадки про принцип верховенства, і, таким чином єдиним документом, що містить посилання на принцип верховенства є Декларація No 17 (Декларацію щодо примату, Декларацію щодо вищої юридичної сили), яка є додатком до Лісабонського договору і прийнята у 2007 році. В Декларації No 17 зазначається, що «згідно з усталеним прецедентним правом Суду Європейського Союзу Договори та законодавчі акти, ухвалені Союзом на основі Договорів, мають вищу юридичну силу порівняно з законодавчими актами держав-членів згідно з умовами, встановленими прецедентним правом» [1, с.15]. Як було зазначено, Декларація посилається на укладання юридичної служби Ради ЄС, згідно з якою принцип верховенства є одним із ключових принципів права Європейського співтовариства (нині - права ЄС), і той факт, що принцип не передбачений Лісабонським договором, не має жодного значення для його існування та не впливає на вже існуючу судову практику Суду Європейського Союзу.

Оскільки право ЄС має пріоритет і над національними конституціями держав-членів, у тому числі у випадках, коли національна конституція суперечить положенням директиви ЄС, доречно буде згадати справу «Тетяна Крайль проти Федеративної Республіки Німеччини», яка призвела до зміни німецького Основного закону. Ця справа була ініційована у зв'язку зі суперечкою, що виникла при вступі громадянки Крайль на добровільну службу до федеральних збройних сил, яка передбачала застосування зброї у той час, коли Основний закон забороняв жінкам носити її. Після того, як її заява була відхилена, Крайль звернулася з позовом до Адміністративного суду Ганновера, стверджуючи, що відхилення її заяви є неправомірним, оскільки єдиною причиною стала її статева приналежність і це суперечило праву ЄС. У подальшому Адміністративний суд Ганновера звернувся до Суду ЄС із запитом про ухвалення рішення у преюдиціальному порядку. Питання, передане на розгляд Суду ЄС стосувалось відповідності

положенням Директиви № 76/207 про імплементацію принципу рівності чоловіків і жінок у питаннях працевлаштування, професійної освіти, просування по службі та умов праці (далі - директива 76/207), положень німецького законодавства, згідно з яким, жінки, які виявили бажання стати добровольцями до збройних сил, могли служити лише на посадах медичних працівників або у військовому оркестрі, але не на посадах, що передбачають застосування зброї. Закон про солдатів (Soldatengesetz) і Регламент про солдатську службу (Soldatenlaußbahnverordnung) були засновані на положеннях статті 12а німецького Основного закону, які передбачали обов'язкову службу чоловіків у збройних силах держави і заборону за будь-яких обставин залучення жінок до зброї. Суд ЄС вирішив, що директива № 76/207 «виключає застосування положень національного законодавства, яке аналогічне заперечувальним нормам німецького права, яке забороняє несення жінками служби на посадах, що передбачають застосування зброї. і обмежує можливість їх працевлаштування лише службою у військовому оркестрі або як медичних працівників». З урахуванням того, що заперечувальні норми національного законодавства спиралися на положення Основного закону, рішення Суду ЄС у цій справі підтвердило пріоритет права ЄС та над нормами конституційного права. Дане рішення спричинило внесення змін до Основного закону. Нині пункт 4 статті 12а німецького Основного закону передбачає загальну заборону на примус жінок до несення служби, яка передбачає застосування зброї, а не заборону до такої служби [3].

Принцип верховенства залишається одним із ключових принципів, що забезпечують одноманітне тлумачення та застосування права ЄС у всіх державах-членах. У зв'язку з цим не можна залишити без уваги ту важливу роль, яку грають національні суди, у тому числі конституційні суди, у «співпраці» з Судом ЄС та у процесі застосування права ЄС. Відповідно до правил ієрархічної системи, що склалася в Європі, конституційні суди держав-членів, як і раніше, займають центральне місце в процедурі перевірки конституційності нормативних актів. Нині право стає одним із найістотніших факторів, що об'єднують держав, які входять до складку Європейського Суду.

1. Жаровська І. М. Правосуддя та верховенство права: сучасні загрози. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 11–15. URL: https://doi.org/10.32782/ep.2020.2.2(дата звернення: 20.01.2023).

2. Горобець К. Верховенство права як ціннісно-нормативний феномен. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 2. С. 207–214.

3. Віктор В. У Бундесвара есть и женское лицо [Електронний ресурс] / Вайц Віктор // DW. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: https://www.dw.com/ru/y-бундесвера-есть-и-женское-лицо/a-5124143.

Олександра Лямзіна
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Людмила Самілик
кандидат юридичних наук, доцент
(Державний податковий університет, м. Ірпінь Київської обл.)

ХАРАКТЕРИСТИКА ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

24 лютого 2022 року Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» було введено воєнний стан на території нашої держави [1]. Військова агресія Росії здійснила негативний вплив майже на всі сфери життєдіяльності населення України, разом з тим загострилися окремі цивільно-правові проблеми, з якими зіштовхнулася як загалом Україна, так і кожен громадянин окремо.

Запроваджений в країні воєнний стан не є виключенням, адже підстави його введення в певній мірі можуть порушувати права населення держави, а також обмежувати їхні свободи. Відповідно в таких умовах виникають нові цивільно-правові відносини, адже страждає майно фізичних чи юридичних осіб, особи не мають можливості відповідати за своїми зобов'язаннями тощо.

За час воєнного стану в країні стали нагальними поняття та питання, які до його введення мали лише теоретичне значення. Наприклад, форс-мажорні обставини, які завжди були обов'язковою складовою будь-якого цивільно-правового договору, але усвідомлювалися як формальна частина його змісту. Учасники цих правовідносин, страждаючи від війни, стикаються з неспроможністю виконання зобов'язань через часткове зупинення діяльності, або руйнування майна різноманітних установ, організацій чи підприємств, виїзд громадян з своїх постійних місць проживання через загрозу життю та здоров'ю, нестачу або смерть працівників тощо [2].

Суттєвих обмежень зазнали можливості власників вільно використовувати та розпоряджатися своїм майном, а також грошовими коштами. З початком війни почалося примусове вилучення майна у власників, що прямо виражалося у ситуативних правопорушеннях щодо прав власності через різноманітні дії учасників конфліктів тощо. Передусім, мова йде про приватну власність, як про майно, яке знаходиться на території України, Російської Федерації так і за їх межами, адже, якщо говорити про санкції, необхідно звертати увагу на майно, яке знаходиться за межами країн, що перебувають в даному стані [2].

Також до загроз, що виникають під час дії воєнного стану та

стосуються права власності належать:

1. Мародерство.

Тема мародерства, на сьогодні, є актуальною, адже громадяни України зіткнулися із проблемою захисту та збереження власного майна під час проведення військових дій. Цивільне населення страждає не тільки від російських військових, а ще й від своїх власних земляків. Такі особи розкрадають майно жителів міст, що покинули своє місце проживання, рятуючись від жахливих обстрілів. Крадії мародерствують в оселях прямо під час здійснення обстрілів, у той час, коли власники цього майна знаходяться у бомбосховищах [3].

2. Роздача зброї цивільним особам. Не можна не виключати обставини, коли ці особи не вміють користуватися даною зброєю, або мають будь-які психічні розлади, адже це може призвести до завдання шкоди не тільки майну, а і його власникам.

3. Використання введення воєнного стану в країні для здійснення неправомірних дій з переоформленням власності.

4. Складність судового захисту щодо територіальності розгляду спорів.

5. Несформованість складу суддівського корпусу.

6. Невиплата страхової суми через форс-мажорні обставини тощо.

7. Передача питання захисту права власності комісіям як певним адміністративними утворенням [4].

Головним наслідком запровадження воєнного стану на території України для суб’єктів цивільно-правових відносин стало те, що під час його дії такі особи мають право призупинити виконання своїх зобов’язань через неспроможність їх виконання, а також без застосування до таких осіб цивільно-правової відповідальності. Крім того, велика кількість строків, що передбачені Цивільним кодексом України, продовжують свою дію на такий строк, протягом якого триває воєнний стан [5].

Наразі в державі здійснюється робота з відновлення як міст, що зазнали збитків, так і державної та комунальної власності. Враховуючи вплив обставин на приватну власність, які прямо пов’язані із воєнним станом необхідно звернути увагу на:

- виявлення підстав захисту осіб та притягнення до відповідальності;
- види порушень, які можуть бути пов’язані безпосередньо з воєнними діями, а також випадки, коли воєнні дії можуть виступати фоном для цих правопорушень;
- розгляд способів захисту і здійснення аналізу законодавства України тощо.

Отже, враховуючи умови, в яких знаходиться наша країна, дослідження впливу воєнного стану на розвиток цивільного права потребує додаткової уваги. Наразі в умовах воєнно-політичних перешкод, яким зараз протистоїть Україна, питання захисту цивільних прав дещо знецінені більш нагальними проблемами в державі. Але у разі недостатньо ефективного

вирішення таких питань вірогідність соціального резонансу, а також появи негативних політичних ризиків досить висока. Тому проблема забезпечення безпеки життя та будь-якої діяльності населення України в умовах виникнення надзвичайних ситуацій, а також ситуацій, що пов'язані із наслідками воєнного конфлікту, має бути пріоритетом держави під час дослідження питань ефективного та дієвого забезпечення національної безпеки держави.

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Омельчук О. С. Перешкоди в реалізації цивільних прав в умовах воєнного стану та шляхи пошуку компромісу публічних та приватних інтересів. *Часопис цивілістики.* Випуск 45. Ст. 18-22. URL: http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/view/460/503

3. Мародерство та інші злочини, скоєні під час воєнного стану: яка відповідальність передбачена. *LIGAZAKON*. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210037_maroderstvo-ta-nsh-zlochini-skon-pd-chas-vonnogo-stanu-yaka-vdpovdalnst-peredbachena

4. Аналіз захисту права власності в період та після закінчення війни. Частина 1. *Borg.Expert.* 2022. URL: https://borgexpert.com/borh-review/doslidzhennia/analiz-zakhystu-prava-vlasnosti-v-period-ta-pislia-zakinchennia-vijny-chastyna-1

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

Ірина Мартинець
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНЕ ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: КОНЦЕПЦІЇ ВИЗНАННЯ

Існують дві концепції щодо міжнародного верховенства права, які «конкурують». Перша ґрунтується на позитивістській теорії відповідності (compliance), друга -на структуралістській теорії, що спирається на практику. Перша більш характерна для правової та політичної науки, а друга для аналізу політичної влади, яку створює міжнародне право по відношенню до держав.

Ідея про те, що міжнародна політика має реалізовуватись у рамках права, вважається зрозумілою і цілком логічною, а відданість міжнародному

верховенству права майже універсальна. Міжнародний порядок, заснований на правилах - це і фактичне існування миру, і нормативна мета, що переслідується і завжди буде переслідуватись. Однак, розглядаючи зміст та втілення цієї прихильності, можна виявити, що звичні положення про міжнародне верховенство права дещо суперечливі та емпірично нереалістичні. Повсюдна практика звернення до міжнародного права для виправдано поведінки держав - це і є міжнародне верховенство права. Такий підхід відображає інструментальне бачення міжнародного сучасного права, його зв’язок з політикою влади.

Верховенство права стає визначальним як у концепції сучасної держави, так і в дослідженнях міжнародного права та міжнародної політики. Дві версії верховенства права (міжнародна та внутрішня) покликані вирішувати дуже різні проблеми. Внутрішня пов'язана з наявністю централізованої влади у суспільстві; її завданням є обмежити державну владу над народом за допомогою набору правил, що однаково застосовуються до всіх громадян. У міжнародних справах принцип верховенства права є відповіддю на відсутність такої централізованої влади, на зовнішні впливи, неефективність формально децентралізованої та атомізованої структури влади, характерної для системи суверенних держав [1, с.208]. Таким чином, міждержавні відносини будуються за особливою моделлю відносин між суб’єктами та правом. Деякі елементи, суттєві для внутрішнього верховенства права (наприклад, контроль за політичною владою), дуже підходять міжнародному устрою. Інші (такі, як легітимність зобов’язань) більш пристосовані до міжнародної сфери: міжнародні суб’єкти чітко висловлюють свою згоду щодо застосування зобов’язальних правових механізмів у той час як внутрішня суспільно-договірна теорія залежить від того як саме і коли індивід погоджується з цим зобов’язанням.

У внутрішньодержавній теорії верховенства права підкреслюється три основні положення: суспільство має керуватися стабільними, публічними та чітко визначеними правилами; ці правила повинні виконуватися абсолютно всіма людьми, у тому числі і державна влада та її представники; правила слід так само і неупереджено застосовувати до всіх справ і людей [3, с.98]. Зрозуміло, що жодне положення не може бути повністю застосоване до міжнародної справи. Стосовно першого положення - міжнародна правова система не може гарантувати, що право буде ясним, стабільним і відомим заздалегідь, вона не в змозі вказати чи законна конкретна дія чи ні, незалежно від ідентичності розгляданого суб’єкта. Держави вільні у розробці своїх зобов'язань, пристосовуючи їх до своїх потреб та інтересів. Сукупність законів кожної держави є унікальною, і законність дії не може визначатися безвідносно до обставин. Одна і та ж дія може бути легальною, коли вона вчиняється однією державою, і незаконною, якщо вчинена іншою, законною стосовно однієї держави та незаконною стосовно іншої. Законність акту обумовлена швидше вибором конкретної держави. Другий принцип

внутрішньодержавного верховенства права вимагає, щоб право застосовувалося до уряду як і, як і громадянам. Він має зберегти автономію правової сфери від політичної, забезпечити перевагу права над урядом, захистити індивідів від держави. Третій принцип верховенства права вимагає неупередженого та однакового застосування норм до всіх, незважаючи на особистість. Міжнародна правова система різними способами вимагає, щоб правова поведінка держав оцінювалася партикулярно як реакція на конкретні обставини залучених сторін. Отже, кожне з трьох положен внутрішньодержавного верховенства права має відмінності від фундаментальних основ міжнародної системи.

Міжнародне панування права звертається до ідеї, що поведінка держави має узгоджуватися з усіма міжнародними зобов'язаннями, що належать до них [2, с. 127]. Результатом втілення цієї ідеї є добре впорядкований міжнародний простір. Широко поширене переконання, що держави мають поводитися відповідно до міжнародного права, на практиці, скоріше означає, що держави використовують джерела міжнародного права для пояснення та виправдання своєї політики. Міжнародне верховенство права стає «конституційним» у світовій політиці у сенсі забезпечення фундаментальних норм поведінки політичних діячів. Міжнародний конституціоналізм вірогідно залежить від сутнісних прихильностей до космополітизму, гуманізму чи демократії і не залежить від централізованої влади, і не впроваджений у будь-який конкретний внутрішній конституційний устрій.

Внутрішнє верховенство права має справу з проблемами управління, що виникають з ієрархічного устрою політичної влади всередині держави. Міжнародне верховенство права адресується проблемам взаємозалежності між суб’єктами права, зовнішніх умов і потенційних взаємних вигод, одержуваних у разі, коли юрисдикції вільні приймати власні рішення. Щодо трьох принципів внутрішнього верховенства права, то жоден із них не транслюється повністю і чітко у міжнародний контекст, а деякі ще й суперечать. Практика держав передбачає, що верховенство права існує такою мірою, якою держави відчувають необхідність політичних дій, використовуючи поняття міжнародного права.

1. Горобець К. Верховенство права як ціннісно-нормативний феномен. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 2. С. 207–214.

2. Верховенство права: історія, теорія, практика : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф. (22 груд. 2010 р.). Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2011. 360 с.

3. Сливка С. С. Філософія права : навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 136 с.

Ірина Махацька
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Ксенія Косяченко
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

У нашій державі кожна особа знаходиться у різноманітних суспільних відносинах з іншими рівними та незалежними суб‘єктами. Виходячи із положення, юридичні особи володіють не лише майновими правами, винятком є права необхідною умовою яких є природні властивості, а й особистими немайновими правами, як і фізичні особи.

Однак фізичним особам було присвячено другу книгу «Особисті немайнові права фізичних осіб» ЦК України, а от юридичним присвячено лише статтю 94 «Особисті немайнові права юридичних осіб». З огляду на це можна зробити висновок, що юридичні особи наділяються особистими немайновими правами, але без чіткої регламентації їх поняття та ознак, видів, порядку здійснення та захисту.

Відповідно до ст. 80 Цивільного кодексу України, юридичною особою є організація, створена та зареєстрована у встановленому законодавством порядку. Отже, у законодавстві основне значення приділяється юридичній особі як організації, хоча поняття останньої Цивільного кодексу України не містить.

Під терміном «організація», що використовується у вищезазначеному акті, розуміється структура, утворена певним чином, яка може бути створена об'єднанням осіб, капіталом, за рішенням відповідних органів управління з метою — стати учасником цивільного обороту. У той самий час необхідна організація, що об'єднує індивідів у єдину групу, оскільки так вона може діяти ззовні як єдине ціле. Таким чином, розкривається основна ознака юридичної особи – організаційна єдність, її можна охарактеризувати як сукупність прав, що визначають межі діяльності юридичної особи як самостійного суб'єкта цивільних правовідносин, завдяки об'єднанню учасників при здійсненні прав, наданих законом та зазначених в установчих документах, для досягнення конкретної мети у поєднанні із встановленням структурно-функціональних зв'язків між учасниками.

Відповідно, безумовною ознакою особистих немайнових прав юридичної особи є їх здійснення юридичними особами як індивідуальними

суб‘єктами. Цивільні права та обов'язки юридичних осіб формуються з різних причин, насамперед з договорів. Однак моментом виникнення правосуб'єктності для юридичної особи є її створення, що у свою чергу є моментом її державної реєстрації. З цього часу така особа має власне ім'я, яке надалі виступає засобом індивідуалізації цієї організації у цивільному обігу. Нерідко індивідуалізація конкретної юридичної особи та результатів її діяльності здійснюється одночасно за декількома напрямками з використанням певного набору засобів індивідуалізації, завдяки чому виникає фірмовий стиль. Юридичні особи одного виду і спрямування мають відрізнятися між собою більшою мірою, і для цього їм потрібні такі спеціальні ознаки, які б давали можливість оцінити результати діяльності та створити високі показники, що формуються під впливом економічного обороту, появи нових технологій та ініціативи засновників.

Для того, щоб юридична особа могла вільно здійснювати свої права, необхідно як мінімум мовчазну згоду інших учасників цивільно-правових відносин. Тобто особисті немайнові права юридичних мають бути визнані іншими суб‘єктами. Це вказує на абсолютне право юридичної особи, якій відповідає відповідний абсолютний суб'єктивний обов'язок невизначеного кола осіб. Тому абсолютність є другою ознакою особистих немайнових прав юридичних осіб. Варто зазначити, що особисті немайнові права юридичних осіб хоч і є абсолютними, однак мають «негативний» характер. Їх зміст зводиться до можливості вимагати дотримання зобов’язаними особами встановленої законом заборони. Змістом таких прав не охоплюється можливість здійснення активних дій управомоченою чи зобов’язаною особою. Це забезпечує розуміння їх реалізації між самою юридичною особою та будь-якими третіми особами, адже практичність абсолютних правовідносин полягає в тому, що у разі порушення абсолютного права до будь-якого порушника можуть бути застосовані заходи захисту та відповідальності.

Права суб'єкта суспільних відносин у структурі правового статусу – це формально визначені та юридично гарантовані можливості користуватися суспільними благами та реалізовувати суб'єктивні інтереси. Після здійснення свого права на об'єднання шляхом вільного волевиявлення певна група осіб стає для них самостійним суб'єктом - юридичною особою, яка за законом наділена тими самими правами, що і ці особи, але здійснює їх як рівноправний суб‘єкт. Певні права тепер утворюють його правовий статус і називаються особистими, оскільки вони невіддільні від цієї юридичної особи, без них вона не набуде цивільно-правових відносин. Таким чином, можна визначити третю ознаку, а саме - невіддільність.

До інших ознак можна віднести невичерпність та специфічність їх виникнення і припинення, тобто у юридичної особи її особисті немайнові права виникають з моменту її створення, а припиняються в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. Відповідно, її особисті немайнові права припиняються разом із нею або

переходять до правонаступника.

Отже, особисті немайнові права юридичних осіб - це абсолютні суб'єктивні невіддільні права, мають конкретні підстави виникнення та припинення, спрямовані на задоволення як немайнових, так і майнових інтересів, не обмежуються винятковим переліком і можуть набувати економічного змісту і індивідуалізувати суб'єкта як організацію. Із цього випливає, що ознаками особистих немайнових прав юридичної особи є:

1) абсолютність;
2) невіддільність;
3) наявність специфічних підстав виникнення і припинення;
4) спрямованість на задоволення майнового і немайнового інтересу;
5) невичерпність;
6) набуття економічного змісту;
7) індивідуалізація.

_____

1. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. 4-те вид. Київ: Юрінком Інтер. 2014. С. 45.
2. Стефанчук Р. О. До питання створення цивільного немайнового права. (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія / Р. О. Стефанчук; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: КНТ. 2008. С. 257.
3. Федюк Л. В. Засоби індивідуалізації юридичної особи: монографія/ Федюк Л. В. Київ: Інтерсервіс, 2017. С. 85.
4. Шишка О. Р. Особисті немайнові права за ЦК України: що це?: матеріали XVII наук.-практ. конф., присвяч. 97-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. п. Маслова (Харків, 22 лют. 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 255-259.

Діана Мірошник
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України повністю розділило життя кожного українця на «До» та «Після». У жорстких умовах війни на території нашої країни захист цивільно-правових відносин фізичних та юридичних осіб відійшов на задній план.

24 лютого 2022 Президентом України підписано Указ № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні". Відповідно до нього воєнний стан запроваджується з 05:30 24.02.2022 строком на 30 діб. 15 березня цей строк був продовжений, та на даний момент режим воєнного стану залишається чинним. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» під режимом военного стану розуміється особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним орга- нам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для від- вернення загрози, відсічі збройної агресії та забез- печення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її тери- торіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод. людини і громадянина та прав і законних інтере- сів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Обмеження прав людини і громадянина під час воєнного стану стали нормою для нашого суспільства. Війна як певний суспільний і юридичний стан зумовлює необхідність введення окремих обмежень суб'єктивних цивільних прав. Як зазначено в Законі України «Про правовий режим воєнного стану», відповідні суб'єкти владних повноважень мають право запроваджувати такі заходи правового режиму воєнного стану, як використання потужностей підприємств усіх форм власності для потреб оборони, проведення змін їх виробничої діяльності; примусове відчуження майна, що перебуває у приватні або у комунальній власності, вилучення майна державних підприємств; встановлення спеціального режиму світломаскування; встановлення обмежень свободи пересування громадян і руху транспортних засобів; здійснення регулювання роботи постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів тощо; у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану здійснення вилучення у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронного комунікаційного обладнання, телевізійної, відео- і аудіо- апаратури, комп'ютерів, а також у разі потреби інших технічних засобів; встановлення особливого режиму у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини; вилучення у підприємств, установ і організацій навчальної та бойової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, сильнодіючих хімічних та отруйних речовин (пункти 3, 4, 5, 6, 11, 12, 14, 15 частини першої статті 8) [3].

Збройний конфлікт, як правило, завжди супроводжується жертвами серед осіб, які беруть у ньому участь, і серед мирного населення,

руйнуванням об’єктів не лише військової, а й цивільної інфраструктури, порушенням економічних зв’язків, неможливістю окремих суб’єктів виконувати зобов’язання за цивільно-правовими договорами, а також здійснювати підприємницьку, професійну чи іншу діяльність. Іншими словами, війна завдає шкоду, яка виступає одночасно і категорією фактичних суспільних відносин, і правовою категорією. У зв’язку з цим цілком закономірно, що в проблематиці впливу війни на цивільні відносини й цивільне право на перший план виходить проблема відшкодування шкоди, завданої збройним конфліктом, що виступає універсальним і одним з найбільш ефективних способів захисту порушених суб’єктивних цивільних прав учасників цивільних правовідносин [1].

Отже, війна створює всі умови для порушення прав як фізичних так і юридичних осіб. На тлі цих умов виникають проблеми правового регулювання цивільно-правових відносин в умовах воєнного стану. Війна впливає на особисті майнові та немайнові права, а також є причиною невиконання певних цивільно-правових зобов’язань,що пов’язані із пошкодженням майна.

1. Концептуальні проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах війни : монографія / Д. С. Спєсівцев. – Луцьк: Завжди Поруч, 2022.- Ст. 56-57

2. Крат В. Реквізиція під час воєнного стану: що, коли і як. Закон і Бізнес. 2022. URL: https://zib.com.ua/ua/150897.html

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Відом. Верхов. Ради України. 2015. № 28. Ст. 250 (зі змінами).

Аліна Місюра
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олександр Бондар
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПЕРЕШКОДИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УКАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку воєнного стану в Україні, який був введений 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 та на даний момент цей режим залишається чинним, правова сфера нашої країни зазнає багато обмежень та деяких змін, які розповсюджуються на всіх громадян нашої країни. У зв'язку з цим можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і

громадянина. Як зазначає А.М. Мерник, вживані заходи щодо обмеження прав і свобод осіб повинні мати правовий характер і бути такими, що не перевищують меж, встановлених законом [1]. Вихід за межі встановленої компетенції свідчить про пряме порушення цивільних прав, а не їх обмеження. Вони являються вимушеним заходом, які не як не порушують Основний Закон України.

Ряд обмежень, які вводяться спеціальним військовим законодавством, стосуються як нормального функціонування цивільного обігу, так і окремих видів діяльності, таких як нотаріальне посвідчення юридичних фактів, публічний доступ до окремих державних реєстрів, окремі види підприємницької діяльності. Громадяни мают знати, як реалізовувати свої права в умовах воєнного стану.. Багато юристів досліджували військове законодавство, після чого прийшли до висновку, що «під час війни істотних обмежень не вводилося».

Так, наприклад, з метою запобігання загрозі життю та здоров'ю суддів та учасників судового процесу під час воєнного стану тимчасово призупинено доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень та сервісу «Стан розгляду справ». Саме загроза настання негативних наслідків спричинила обмеження інформаційних прав учасників цивільного процесу.

З початку війни, був закритий доступ також до інших реєстрів, наприклад до:

- Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (ДРРПНМ), в якому фіксуються всі дії щодо нерухомого майна;
- Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань (ЄДРЮОФОПГФ), який містить інформацію та в якому проводяться всі реєстраційні дії щодо бізнесу;
- Автоматизованої системи виконавчого провадження (АСВП) та Єдиного реєстру боржників (ЄРБ), в яких фіксуються всі виконавчі дії та складаються документи виконавчого провадження;
- Державного реєстру обтяжень рухомого майна (ДРОРМ), в якому фіксуються обмеження щодо розпорядження рухомим майном фізичних та юридичних осіб;
- Державного реєстру актів цивільного стану (ДРАЦС), в якому міститься інформації про державну реєстрацію шлюбу, народження, смерті тощо;
- Електронного реєстру апостилів (ЕРА).

Це було зроблено з метою зберегти всю конфіденціальну інформацію, недопущення несанкціонованого втручання та спотворення даних, недопущення випадків рейдерства. Саме через це Міністерство юстиції України та НАІС припинили функціонування державних реєстрів. Вже 24 березня доступ до більшості реєстрів було відновлено. Але це було причиною для уповільнення здійснення багатьох судових та цивільних справ. Також було закрито доступ до реєстрів, які прямо впливають на роботу нотаріусів, через що у громадян не було змоги відкрити наприклад ту саму

спадщину, або получити довіреність.

«В умовах воєнного стану особливо актуалізуються практичні та процедурні питання застосування реквізиції в умовах воєнного стану (ч. 2 ст. 353 ЦК України). Відповідно до п. 1 ст. 1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» реквізицією (примусовим відчуженням майна) є позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості» [2].

Актуальним є вирішення питання про поновлення та інших цивільних прав. Так, наприклад, в умовах воєнного стану окремі види підприємницької діяльності стали практично неможливими або заборонені. Найбільш показовими були випадки заборони продажу алкогольних напоїв взагалі на окремих територіях або в окремі періоди часу. Також стало неможливим здійснення низки видів господарської діяльності в умовах комендантської години та в період сигналу «Повітряна тривога».

Цивілістами свобода підприємницької діяльності зазвичай визначається як право на вибір будь-якого виду і форми підприємництва у будь-якій його сфері та встановлених законом організаційно-правових форм, створення нових форм підприємництва. Вона виражається у свободі розпоряджатися своїми здібностями до праці, що виявляється у свободі вибору роду діяльності або професії, свободі від несумлінної конкуренції і монопольної діяльності, а також у загальній свободі вчиняти все, що не заборонено законом [3].

На жаль, вимушена заборона продажу алкоголю в умовах воєнного стану негативно вплинула не лише на практичну можливість реалізації свободи підприємництва, а й призвела до збитків для представників відповідного виду бізнесу. Компенсації органами державної влади та місцевого самоврядування не встановлювалися, що призвело до виникнення тіньового ринку продажу алкогольних напоїв.

Як висновок можна сказати, що в такий важкий час питання цивільних прав та інтересів фізичних, та юридичних осіб відійшли на другий план, а більш приділяється увага «гуманітарній катастрофі», яке відбувається зараз у нашій країні, але все одно законодавства продовжує підлаштовуватися під сьогоденні умови, для того щоб реалізація цивільних прав в Україні продовжувалась і далі, без якихось значних змін та незручностей.

---

1. Указ Президента України №64/2022 URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

2. Крат В. Реквізиція під час воєнного стану: що, коли і як. Закон і Бізнес. 2022.

URL: https://zib.com.ua/ua/150897.html

3. Линник Л. Заборона продажу алкоголю в мирний і воєнний час: відповідальність та роль ОМС. Місцева рада. 2022. URL: https://ibuhgalter.net/ru/articles/1020

4. Мелех Л. В. Принципи і вимоги законності у правозастосовній діяльності. Науковий вісник Львівського державного уні-верситету внутрішніх справ. 2008. No 2. С. 1–12

Анна Мішина
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Лілія Межевська
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Право на інформацію – одне із фундаментальних прав людини в розвиненій демократичній державі, де особа має як обов'язки, так і велике різноманіття прав. Глобальні процеси діджиталізації суспільного життя, пандемія коронавірусної хвороби, а також початок повномасштабного вторгнення в кінці лютого 2022 року та його тривале продовження ось уже протягом 9 місяців боротьби – все це безумовно впливає на рівень захисту прав людини в інформаційні сфері.

Стаття 34 Основного закону визначає право на інформацію, зокрема в ній сказано, що кожна людина може вільно зберігати інформацію, збирати її, поширювати будь-яким способом – усно, письмово чи будь-як інакше. Водночас таке право може бути обмежене для забезпечення інтересів нацбезпеки, громадського порядку, територіальної цілісності. Такі обмеження можуть вводитися задля захисту репутації чи прав інших людей, запобігання розголосу конфіденційної інформації, підтримання неупередженості правосуддя, його авторитету тощо [1].

До інформації входить не тільки категорія публічної інформації. Інформацію становлять і відомості про саму особу, її персональні дані, про її сімейне та приватне життя. Кожен громадянин має право на те, щоб ознайомлюватися з інформацією про себе (окрім тієї, яка є таємницею, що захищається законом) в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в різних установах і організаціях. Інколи ці права зазнають порушень шляхом втручання в них. Зокрема, наприклад, порушення права на таємницю кореспонденції є порушенням гарантії

невтручання в особисте життя людини. Прецедентна практика Сполучених Штатів Америки розділяє право на приватне життя на наступні групи:

- втручання в особистий простір людини;
- публічний розголос інтимних відомостей про людину;
- спотворення образу людини перед громадськістю;
- використання чужого образу чи імені в корисливих цілях.

Також існує таке поняття, як інформаційна приватність, під якою варто розуміти наявність передусім захисту прав людини та основоположних свобод в інформаційній сфері, її уявлень та намагань покращити своє життя. Інформаційна приватність включає в себе комплекс прав, таких як право на самітність, право на анонімність, право на інтимність, право «бути забутим» та право контролювати інформацію навколо себе [2, с.11-14].

Кожна людина має право й на безпеку приватних персональних даних. Єдиний підхід до розуміння цього поняття відсутній. Загальновідомим є те, що будь-які відомості або дані про людину можуть бути отримані завдяки Інтернет-ресурсам та використані не лише на її користь, а також у протиправних цілях (для маніпулювання свідомістю, шантажу, залякування, агресивної реклами, інформаційного насилля тощо). Зазначене безпосередньо стосується проблеми захисту інформаційної приватності та безпеки приватних персональних даних, які є невід'ємною складовою забезпечення інформаційної безпеки [2, с.15].

Основний спосіб, яким особа може захистити свої інформаційні права, – це судовий захист. Зокрема особа може вимагати вилучення якої-небудь інформації, може спростовувати ті чи інші факти стосовно себе та своєї сім'ї, а також вимагати відшкодування моральної та матеріальної шкоди, яка завдана через використання недостовірної інформації, її зберігання, поширення [3, с.20].

Значно актуальнішим постало питання захисту персональних даних про людину у зв'язку із глобальною цифровізацією світу. Це можна пояснити багатьма факторами, але один із них виділяється найбільше, а саме сильний психологічно-інформаційний вплив інформації на її споживачів. Часто цей вплив може бути негативний. Зокрема це стосується дезінформації, яку людина може споживати і навіть не задумуватися про це.

Інтернет-мережа – це потужний каталізатор реалізації багатьох прав, зокрема інформаційних. Кожен може користуватися цією мережею на засадах недискримінації, інклюзивності, безпеці й якості надання послуг та мережевій нейтральності Так, кожен вільно може шукати інформацію в мережі, поширювати її. Для цього держава повинна: а) не перешкоджати пошуку інформації; б) надати до неї доступ. Право на інформацію в мережі Інтернет включає і право вільного висловлення, але за умови, що воно не суперечитиме закону, а також можливість використання псевдоніму чи анонімного статусу задля поширення інформації.

Однак, як уже згадувалося, в Інтернет-мережі часто зустрічається явище дезінформації. Воно активно було присутнє на початку пандемії коронавірусної хвороби, адже мережею ширилося багато чуток стосовно хвороби. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш у своєму зверненні назвав масове поширення таких чуток епідемією дезінформації. Така інформація поширювалася спеціально, в результаті чого особи, проти яких така «кампанія» була спрямована, потерпали від дискримінації, зокрема в інформаційному просторі. Це, наприклад, люди, які повернулися додому з-за кордону, літнє населення, керівні органи держав, різноманітні організації тощо [4, с.78-79].

Задля протидії порушення прав людей в інформаційному просторі міжнародна спільнота боролася з дезінформацією всіма можливими способами. Зокрема проводилися роботи з громадськістю, висловлювалися прохання завжди перевіряти джерело інформації та вірити лише офіційним виданням, відбувалася співпраця із великими компаніями в спростуванні фейків, а також взаємодія з журналістами та засобами масової інформації тощо [4, с.79-81].

Стосовно співпраці із великими компаніями, то Всесвітня організація охорони здоров'я у співробітництві з компаніями WhatsApp і Facebook запустила програму інформаційних розсилок арабською, англійською, французькою, гінді, італійською, португальською та іспанською мовами для поширення рекомендацій стосовно пандемії COVID-19. До того ж, ВООЗ разом із Rakuten Viber створили чат-бот, який інформує громадян країн про особливості коронавірусу, тим самим спростовуючи факти із сумнівних новинних каналів [4, с.80].

Не встигла закінчитися пандемія коронавірусу, так інформаційна сфера стикнулася з другою загрозою для себе – повномасштабне вторгнення. Кількість дезінформації на початку вторгнення була невимовно великою. Це був справжній інформаційний терор. Він продовжується і сьогодні, але вже не з такою палкою інтенсивністю. Особливо дезінформація поширюється на окупованих територіях, оскільки окупанти буквально відрізають населення від українського новинного простору та не дають людям можливість дізнатися, що коїться насправді.

До того ж, багато персональних даних було «злито» до рук окупантів, внаслідок чого потім відбувалися масові викрадення волонтерів, посадових осіб тощо. Так, безпека приватних персональних даних порушуєтьсячерез витік персональних даних, який потім використовується проти населення.

Держава служба спеціального зв'язку та захисту інформації повідомляє у своєму роз'ясненні від 19 липня 2022 року, що низка державних інформаційних систем разом із об'єктами критичної інфраструктури

протягом усього часу вторгнення піддавалися низці кібератак з боку окупантів. Кількість цих атак зросла приблизно втричі. Це стало причиною перенесення громадянами власних даних у хмарні сховища більш безпечних регіонів або за кордон. Також до законодавства внесені зміни, які дозволяють переносити такі дані навіть державним установам [5].

Отже, з викладеного вище матеріалу можна підбити підсумок, що права людини в інформаційній сфері мають надзвичайно важливу роль, зокрема, перш за все, людина має право на інформацію, право на захист своїх персональних даних, свого приватного, сімейного життя. Щодня ці права зазнають втручань. Раніше це було пов'язано із процесами діджиталізації суспільного життя, оскільки реалізація прав у цифровій мережі не мала належного захисту. Потім ця проблема набула глибшого значення через пандемію, а сьогодні захист персональних даних осіб та їх право на інформацію стали справжнім предметом боротьби на тлі повномасштабного вторгнення. Тим не менш, держава намагається робити все можливе для захисту цих даних, хоча національний механізм не є досконало налагодженим.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст.141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Пилипчук В.Г. Проблеми захисту приватності, прав і безпеки людини в сучасних умовах цифрових трансформацій. Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах: матеріали другої науково-практичної конференції, 21 травня 2020 року. С.11-17.

3. Довгань О.Д. Щодо деяких аспектів прав, свобод і безпеки людини в інформаційному просторі. Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах: матеріали другої науково-практичної конференції, 21 травня 2020 року. С.18-27.

4. Забара І.М. Актуальні питання безпеки і захисту прав людини в інформаційній сфері в умовах карантинних заходів: оцінки, позиція й ініціативи ООН. Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах: матеріали другої науково-практичної конференції, 21 травня 2020 року. С.77-81.

5. Вимоги до захисту інформації в інформаціних системах у воєнний час: роз'яснення Держспецзв'язку від 19.07.2022 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/vymohy-do-zakhystu-informatsii-v-informatsiinykh-systemakh-u-voiennyi-chas-roziasnennia-derzhspetszviazku.

Ярослав Надтока
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Андрій Самотуга
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ ДУМКИ І СЛОВА ТА ЙОГО ОБМЕЖЕННЯ

Конституційне право людини на свободу думки і слова є одним із найважливіших прав, які забезпечуються законодавством в більшості демократичних країн світу. Це право гарантує, що кожна людина має право вільно висловлювати свої думки, погляди та ідеї, без будь-яких обмежень, дискримінації чи переслідування.

У більшості країн право на свободу слова закріплено в конституції або інших основних правових документах, виходячи з таких міжнародних актів, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, а також актів загальноєвропейського рівня – Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Хартія Європейського Союзу про основні права та ін. [1-4]. Захист цього права вимагає, щоб держава не здійснювала жодних дій, що обмежують або позбавляють людину можливості вільно висловлювати свої думки.

Однак забезпечення права на свободу слова не означає безумовної свободи висловлювання. Це право повинно бути обмежене в деяких випадках, наприклад, коли висловлювання спонукає до насильства, дискримінації, ксенофобії або інших форм нетерпимості. Так, Європейська конвенція з прав людини (ст. 10) підставами обмеження свободи вираження поглядів вважає інтереси національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду [4].

Також, свобода слова не повинна порушувати права та свободи інших людей, у тому числі права на приватність та на повагу до честі та гідності. Тому, наприклад, публічне обговорення особистого життя людини без її згоди може бути заборонені законодавством.

У сучасному світі, де інформація стала надзвичайно важливим ресурсом, право на свободу слова набуває особливого значення. Захист цього права допомагає забезпечити свободу думок, поглядів та інформаційний

рівень суспільства. Однак високий рівень свободи слова також вимагає від людей відповідальності за законом за їхні висловлювання та повідомлення. У разі порушення прав інших людей чи суспільства в цілому, можуть бути запроваджені санкції, які забороняють далі висловлювати подібні думки.

Захист права на свободу слова є одним ss головних завдань держави. Державні органи повинні забезпечити свободу слова та підтримувати умови для розвитку вільної думки та висловлювання. Це означає, що жоден журналіст, блогер або просто громадянин не повинен бути переслідуваний за свої висловлювання, які не порушують закон.

У сучасному світі, де зростає вплив соціальних мереж та медіа, захист права на свободу слова є особливо актуальним. Державні органи та суспільство в цілому повинні розуміти, що свобода слова повинна бути захищена, але при цьому, не повинна порушувати права та свободи інших людей. Тому вільне висловлювання думок та поглядів повинне бути реалізоване в межах закону та моральних норм, зберігаючи повагу до інших людей та їхніх прав. Крім того, свобода думки і слова є важливою складовою демократичного суспільства, що дозволяє громадянам вільно висловлювати свої погляди на різні питання та здійснювати контроль над діяльністю державних органів та представників влади. Саме тому це право захищається не лише на рівні національного законодавства, а й на міжнародному рівні.

Конституційне право на свободу думки і слова є взаємозалежним з іншими правами людини, такими як право на інформацію, свободу зібрань та свободу совісті і віросповідання [5]. Ці права доповнюють одне одного та створюють умови для здійснення повноцінного громадянського життя та розвитку демократії.

Проте в деяких країнах світу спостерігається порушення права на свободу думки і слова, зокрема, через обмеження свободи слова в медіа та Інтернеті, цензуру висловлювань та репресії щодо журналістів та активістів, які висловлюють свої думки та критикують владу. Навіть доходить про прийняття відповідного законодавства, що має відверто репресивний характер стосовно реалізації права на інформацію [6]. У таких ситуаціях міжнародні організації та громадські активісти звертають увагу на порушення права на свободу думки і слова, вимагаючи захисту цього права. Це право є важливим складовим демократії та громадянського суспільства, що дозволяє громадянам вільно висловлювати свої думки та здійснювати контроль над діяльністю влади. Проте, порушення права на свободу думки і слова можуть призвести до обмеження свободи висловлювання та дискримінації громадян за їхні переконання.

Тому, важливо забезпечувати захист права на свободу думки і слова, а також розвивати механізми контролю за його порушенням. Це може бути досягнуто за допомогою законодавчих та правових механізмів, які гарантують свободу висловлювання та запобігають його обмеженню. Також важливо забезпечити незалежність ЗМІ та допустити до громадського діалогу

різноманітні точки зору.

Отже, конституційне право людини на свободу думки і слова є одним із основних прав, які забезпечуються законодавством в більшості демократичних країн світу. Захист цього права допомагає забезпечити свободу думок, поглядів та інформаційний рівень суспільства, але при цьому не повинне порушувати права та свободи інших людей. Державні органи та суспільство в цілому повинні розуміти важливість захисту цього права та забезпечувати умови для його розвитку в межах закону та моральних норм.

Зрештою, свобода думки і слова є невід'ємною складовою демократичного суспільства і гарантує можливість висловлювати різноманітні думки та ідеї без страху перед обмеженнями та переслідуваннями. Це право дозволяє громадянам бути активними учасниками громадського життя та впливати на процеси прийняття рішень у державі, що є важливим для зміцнення демократії та правової держави.

Наостанок можна стверджувати, що свобода думки і слова є важливою складовою нашого правового порядку, який гарантує права і свободи громадян. Це право необхідно дотримувати, захищати та розвивати, щоб забезпечити вільний діалог і розвиток суспільства. Але, як і будь-яке право, воно повинно бути використовуване з розумінням і відповідальністю, з урахуванням інтересів і прав інших громадян. Тому кожен із нас має пам'ятати про відповідальність за свої слова і думки, а також про обов'язок поважати права і свободи інших людей. Лише в цьому разі ми зможемо стати справжніми представниками свободи думки та слова і зміцнити демократію в Україні та світі в цілому.

1. Загальна декларація прав людини : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року (неофіційний переклад). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

2. Конституція України : Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права : Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН A/RES/2200 A (XXI). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

5. Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT.

6. У Росії набрав чинності закон, що дозволяє масово оголошувати людей «іноагентами» (12.01.2022). URL : https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosia-inoahenty/32157473.html.

Антон Наумик
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Любов Мірошніченко
кандидат філологічних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВАЖЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Освіта – одна з найголовніших галузей сучасної науки та життя в цілому. Сучасна освіта дозволяє її здобувачу якісно оволодіти найнеобхіднішими знаннями, навичками та компетенціями, що знадобляться йому впродовж всією кар'єри та становлення, як висококваліфікованого фахівця. Існує безліч закладів освіти, спеціальностей, курсів та освітньо-професійних програм і всі вони покликані на те, щоб сучасна людина могла вибрати своє життєве кредо, шлях та впевнено йти в майбутнє, знаючи, що вона може зробити щось суспільно-корисне, допомогти розвитку своєї держави та стати тим фахівцем у своїй галузі знань, яким будуть пишатися не тільки колеги, а й суспільство та майбутнє покоління.

Сучасна освіта перш за все покликана на те, щоб дати людині найважливіші суспільні знання та найінноваційніші здобутки вітчизняних та світових науковців. До цих знань, перш за все, можна віднести наступні: інформацію про людину, суспільство, природничі та гуманітарні науки, юридичну та соціальну сферу життя кожного з нас, кількісний та якісний склад того, що оточує нас, його властивості тощо. Беручи до уваги той факт, що сукупність із цих дисциплін дає можливість людині якісно соціалізуватися у світі, відкривати для себе нові межі сучасного, вдосконалюватися таким чином, щоб отримані знання були основою для здобуття подальших освітньо-кваліфікаційних рівнів та провадження успішної трудової діяльності, ми сміливо можемо прийти до висновку, що не дивлячись на те, який зараз час та те, що нас оточує, люди все рівно мають вчитися.

Актуальність проблеми детермінована тим, що в умовах російсько-української війни цивільне населення, зокрема діти і молодь, та об'єкти соціальної інфраструктури (освітні, медичні установи та заклади культури) залишаються суб'єктами-об'єктами системної дискримінації [1, с. 70]. Так, від початку російського вторгнення на територію України було повністю зруйновано 91 заклад освіти, частково отримали пошкодження 923 заклади. Попередня сума збитків, заподіяних закладам освіти внаслідок російської

військової агресії, становить понад 5 млрд долларів [2].

У сучасних умовах воєнного стану, багато здобувачів освіти, на жаль, втратило можливість якісного навчання, адже постійні повітряні тривоги, багато стресу та знищення цивільної інфраструктури, у тому числі й освітньої, призвели до істотного зниження якості надання освітніх послуг. Наразі, у ринкових умовах ведення господарської діяльності людини, сучасні педагоги мають чудові можливості пристосування до різних форм викладання та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. З огляду на це, можна стверджувати, що здобувачі освіти, мають можливість навчатися і в цей буремний час, використовуючи різні форми та методи отримання знань, навичок та компетенцій. У період воєнного стану активно починає розвиватися дистанційна, дуальна та заочна форма здобуття вищої та фахової передвищої освіти, адже, фактично, вона дає можливість навчатися людині будь–де та отримати саме ті навички, які дозволять у майбутньому відбутися, як фахівець.

Важливість освітнього процесу, попри військовий час, є очевидною. Молоде покоління здобувачів освіти є майбутніми фундаторами творення та розвитку нашої держави, тому продовження навчання та відповідне формування цілісності особистостей є необхідним [3, с. 439].

Не можна не зазначити й про важливість зміни підходів до викладання нового матеріалу та повторення вже вивченого, доречно буде починати заняття з нагадування про інформаційну гігієну та безпеку в Інтернеті, ставитися з розумінням до неуважності учнів, говорити із дітьми про емоції та почуття, що у них виникають.

Таким чином, на нашу думку, отримання освіти під час війни є дійсно важливим етапом життя кожної людини, адже після її логічного завершення та перемоги, Україні та її громадянам буде необхідно відновлювати інфраструктурні об’єкти, будувати нові помешкання, покращувати соціально-економічне становище країни та розвивати її в усіх сферах суспільно-політичного та економічного життя.

1. Креативний простір України та світу: кол. моногр. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. 264 с.

2. В Україні повністю зруйновано або пошкоджено понад одну тисячу закладів освіти. Міністерство освіти і науки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-povnistyuzrujnovano-abo-poshkodzheno-ponad-odnu-tisyachu-zakladiv-osviti-sergij-shkarlet (дата звернення: 09.11.2022).

3. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня 13 червня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 504 с.

4. Освітній процес під час війни: актуальні поради для вчителів. URL : https://znayshov.com/News/Details/osvitnii_protses_pid_chas_viiny_aktualni_porady_dlia_vchyteliv (дата звернення: 09.11.2022).

Єлизавета Нестерцова-Собакарь
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Ксенія Косяченко
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ

В умовах сьогодення під час розвитку ринкових відносин і формування української держави як демократично незалежної та правової провідну роль відіграє інститут захисту авторських прав та виняткових прав на результати інтелектуальної діяльності. Саме цей інститут сприяє створенню умов, що є сприятливими для заняття творчою діяльність, даючи авторам творів можливість вільно та безперешкодно користуватися, розпоряджатися та отримувати доходи від створених результатів творчої діяльності.

Так на думку українського вченого Чухна А. А., поняття інтелектуальної власності – це особлива форма власності, бо вона створюється не звичайною, а творчою, інтелектуальною працею…, це ідеальні творіння, які базуються на матеріальних носіях» [1, с. 311]. «Особливість відносин інтелектуальної власності, – зазначає дослідник, – полягає в тому, що вони складаються з результатів інтелектуальної праці, тобто є наслідком творчої діяльності людини. Саме елементи творчості як складові інтелектуальної праці визначають індивідуальний характер її продуктів і становлять якісний критерій відмінності інтелектуальної праці. Адже інтелектуальна праця за своїм характером є суто індивідуальною працею, втіленням індивідуальних особливостей людини, її здібностей і таланту» [1, с. 316].

У ширшому розумінні інтелектуальна власність означає: «закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності людини в промисловій, науковій, літературній і художній сферах» [2].

Виділяються два види правового регулювання відносин, які є основними і вони пов’язані з об’єктами інтелектуальної власності, а саме:

1. авторське право;
2. право промислової власності (або патентне право).

Ці два види правового регулювання базуються на результатах розумової праці, вони регулюють різні правовідносини. Коло об’єктів їхньої охорони близьке, але не тотожне один одному. Авторське право регулює відносини, які виникли у зв’язку з використанням літературних творів, а

також творів мистецтва та науки, зокрема, комп'ютерних програм і баз даних. Охорона (видання свідоцтва) поширюється на певні види й форми інформації. Правове регулювання авторських прав передбачає наявність механізму підтримки особистих немайнових прав автора, воно в себе включає: права на ім'я, текст (без змінення) та механізму підтримки його майнових прав, тобто права на виключне використання об'єкта інтелектуальної власності, що дозволяє юридично вводити в господарський обіг результат творчості.

Захист суміжних прав і авторських, що охороняються законом інтересів здійснюється у передбаченому законодавством порядку, тобто за допомогою застосування належних способів захисту. Методом приватного права є база захисту виняткових прав як громадянських прав. Використовують і додаткові методи публічного права – кримінальний чи адміністративний. Захист методами цивільного права направлено, перш за все на відновлення порушеного права або на компенсацію, що дозволяє зробити відновлення порушеного права, тоді як боротьба з порушеннями методами публічного права здебільшого спрямована на профілактику та запобігання порушенням у майбутньому.

Право на захист порушених прав втрачається у тому випадку, коли власники авторських прав придбали їх з порушенням встановленого законом порядку або здійснюють їх виключно з наміром заподіяти шкоду іншим особам або допускають зловживання ними в іншій формі.

Потрібно зазначити, що в Україні вже зроблено важливі кроки на шляху формування та розвитку інституту інтелектуальної власності, створення відповідного законодавчого поля, гармонізованого з міжнародними вимогами. У ст. 41 Конституції України проголошується право кожного громадянина «володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» [3].

На сьогоднішній момент розрізняють дві основні форми захисту:

1. Юрисдикційна (форма захисту, що проявляється у діяльності уповноважених державою органів із захисту порушених чи оспорюваних суб'єктивних авторських та суміжних прав. Суть її виявляється у тому, що особа, права та законні інтереси якої порушені неправомірними діями, звертається за захистом до державних чи інших компетентних органів, наприклад, до суду, до третейського суду, до вищого органу тощо, які уповноважені прийняти необхідні заходи для відновлення порушеного права та припинення правопорушення);

2. Неюрисдикційна (форма захисту, яка охоплює собою дії громадян та організацій із захисту авторських та суміжних прав, а також охоронюваних законом інтересів, що здійснюються ними самостійно, без звернення за допомогою до державних чи інших компетентних органів. У даній області спектр неюрисдикційних заходів захисту досить вузький і, по суті, зводиться до можливості відмови вчиняти певні дії на користь несправного

контрагента: наприклад, автор має право відмовитися від внесення до твору змін та доповнень, не передбачених авторським договором, або від виконання договору в цілому у разі його недійсності).

Водночас, процес формування інституту інтелектуальної власності в Україні пов’язаний з низкою існуючих проблемних моментів, що позначається на розвитку науково-технологічного потенціалу та стримує становлення нової інноваційної моделі національної економіки, серед яких: проблеми регулювання відносин, що виникають між суб'єктами інноваційної діяльності при створенні об'єктів інтелектуальної власності в частині специфікації прав власності на результати науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що фінансуються за рахунок державного бюджету або через державні заклади; забезпечення патентної чистоти продуктів інноваційної діяльності; колективного управління авторським і суміжними правами; придбання й оплати майнових прав на використання об'єктів інтелектуальної власності, комерційного використання інтелектуальної власності як нематеріальних активів тощо.

Таким чином, поняття «право інтелектуальної власності» та складові його правомочності щодо володіння, користування та розпорядження в сукупності з усією нормативною базою, що забезпечує їх застосування в економічній діяльності, являють собою інститути, якими власність як цивільно-правова категорія реалізується у реальній господарській практиці, створюючи стимули та правила господарської поведінки.

1. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Київ: «Логос». 2003. 632 с.

2. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: монографія В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Знання. 2008. 687 с.

3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, зі змінами та доповненнями URL: http://zakon.rada.gov.ua.

Антон Наумик,
Катерина Червякова
здобувачі вищої освіти
Науковий керівник:
Наталія Липовська
доктор наук з державного управління, професор
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Широкомасштабний наступ російської федерації на територію України, який розпочалася 24 лютого 2022 року і триває по сьогодні – є руйнівним, безжальним і страшним. Кожного дня війна завдає шкоди усім сферам життя українців. Агресія з боку росії призвела до значних втрат нашої держави, у тому числі людських та матеріальних. Під час війни кожна галузь суспільно-політичного, економічного та соціального життя була вимушена адаптуватися до нових умов дії правового режиму воєнного стану, тому не є виключенням і сфера охорони здоров'я населення.

Роль, яку відіграє публічне управління у сфері охорони здоров'я є однією з найважливіших, адже здоров'я української нації має бути пріоритетним напрямом роботи державно-управлінського апарату не лише нашої країни, а і будь-якої в цілому. Відповідно, сутність публічного управління в сфері охорони здоров'я можна визначити на основі поєднання загальної теорії адміністративного права та специфіки сфери охорони здоров'я як регламентовану законами та іншими нормативно-правовими актами виконавчо-розпорядчу діяльність щодо охорони та забезпечення належного стану повного фізичного, психічного і соціального благополуччя шляхом прийняття адміністративних рішень та надання встановлених законами послуг у сфері охорони здоров'я [1, с.64].

Сьогодні повномасштабна війна розгорнута на території нашої держави завдає відчутної шкоди системі охорони здоров'я. Від терористичних дій Російської Федерації страждають не тільки люди, але й заклади охорони здоров'я. Так, за даними ООН, станом на 24 серпня 2022 р. зафіксовано 473 підтверджених атаки на заклади охорони здоров'я, в результаті яких загинуло щонайменше 98 осіб і 134 – зазнали поранень. Пошкоджено понад 927 медичних закладів, понад 400 – опинилися на тимчасово окупованих росіянами територіях, зруйновано

123 заклади СОЗ [2].

Таким чином, у зв'язку вищезазначеним доцільним буде охарактеризувати основні складові діяльності української системи охорони здоров'я, щоб визначити пріоритетні напрямки діяльності у період дії правового режиму воєнного стану, а саме:

1) Надання первинної, вторинної, третинної та екстренної медико-санітарної допомоги;

2) Організація та підтримка роботи державної програми з реімбурсадії вартості медичних препаратів «Доступні ліки»;

3) Організація лікування та медичної реабілітації постраждалих внаслідок воєнних дій;

4) Прийняття організаційних рішень щодо роботи закладів охорони здоров'я, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях;

5) Підтримка належної роботи державної системи e-Health та відповідних програмних комплексів, забезпечення безпеки даних пацієнтів та працівників закладів охорони здоров'я;

6) Забезпечення та організація якісної вищої медичної освіти (в тому числі й ефективної роботи системи безперервного навчання за короткотривалими курсами підвищення кваліфікації);

7) Підтримка закладів охорони здоров'я у контрактуванні з Національною службою здоров'я України;

8) Продовження роботи по гармонізації послуг закладів первинної медико-санітарної допомоги з Європейськими стандартами та вимогами;

9) Оптимізація мережі закладів охорони здоров'я, задля зменшення фінансового навантаження на бюджет країни;

10) Переосмислення та розвиток контрактування медичних працівників;

11) Організація процесів, що пов'язані з ліцензуванням та акредитацією закладів охорони здоров'я;

На нашу думку, не дивлячись на те, що воєнні дії на території України ще тривають, ми вже маємо говорити про відбудову і відновлення нашої країни, тому дане питання в першу чергу включає у себе сферу охорони здоров'я.

Система охорони здоров'я є однією із ключових сфер Плану відновлення та модернізації України, розробленого Національною радою з відновлення України від наслідків війни, яка створена відповідно до Указу Президента від 21.04.2022 р. № 266/2022. Серед завдань відбудови цієї сфери набуває особливого значення викликане війною завдання щодо розвитку реабілітаційної допомоги, послуг з психічного здоров'я, які наближені до людини та громад, травматологічних, ортопедичних, опікових та послуг інтенсивної терапії, вдосконалення пакетів програми медичних гарантій для врахування потреб ветеранів війни і осіб, постраждалих від воєнних дій [3].

Відновлення та відбудова нашої держави щільно пов'язані із

здоров’ям наших громадян. Здоров’я не тільки фізичного, а й в першу чергу ментального. Психічний стан громадян України є одним із актуальних найактуальніших напрямів роботи управлінського апарату. Як повідомляв УНІАН, за прогнозами Міністерства охорони здоров'я, понад 15 мільйонів українців потребуватимуть психологічної допомоги за наслідками війни [4].

Міністр охорони здоров’я Віктор Ляшко зазначив, що ця війна матиме суттєвий вплив на психічний стан людей, навіть тих, яким здається, що вони стійко переживають воєнні наслідки - таке уявлення є виключно міфічним [4].

Наразі, система охорони здоров’я вже має розуміння про наслідки війни, та визначає актуальні питання і важливі проблеми, з якими вона зустрінеться по її завершенню, тому рішення цих проблем мають бути доволі комплексними, а робота конкретною. У зв’язку з чим, на нашу думку, рішенням зазначених проблем може виступати активізація процесу реформування органів місцевого самоврядування (у тому числі й органів управління охороною здоров’я) в контексті децентралізації владних повноважень та публічного впливу.

1. Неугодніков А. Публічне адміністрування в сфері охорони здоров’я. Юридичний вісник. 2020. № 3. С. 63–69. URL: https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.940 (дата звернення: 26.01.2023).

2. Ресурси системи охорони здоров’я в умовах війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/resursy-systemy-okhorony-zdorovya-v-umovakh-viyny-zhovten-2022r (дата звернення: 26.01.2023).

3. Система охорони здоров'я довела свою стійкість. Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/226001.html (дата звернення: 26.01.2023).

4. Війна в Україні матиме критичні наслідки для психічного здоров'я людей - Ляшко. Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН. URL: https://www.unian.ua/health/viyna-v-ukrajini-matime-kritichni-naslidki-dlya-psihichnogo-zdorov-ya-lyudey-lyashko-12025647.html (дата звернення: 26.01.2023).

Анастасія Павленко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Марина Поліщук
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

МИРОВА УГОДА ЯК ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

В умовах правової реформи основним завданням цивільного судочинства є забезпечення можливості вільного здійснення прав осіб, які беруть участь у процесі. Одним із найважливіших принципів цивільного процесуального права України є принцип диспозитивності сторін, змістом якого є широке коло повноважень, від реалізації яких залежить розвиток процесуальної діяльності у справі. Однією з форм прояву принципу диспозитивності є гарантована законом можливість сторін при укладенні договору припинити спір шляхом укладення мирової угоди. Реалізація права на укладення мирової угоди є ефективним способом вирішення спору та усунення правового конфлікту між учасниками матеріально-правових відносин.

Також актуальність даної теми зумовлена тим, що у вітчизняному процесуальному законодавстві мирова угода сторін, процес її визнання та виконання залишаються дискусійними, що породжує проблеми у правозастосовчій практиці. Незважаючи на певні позитивні законодавчі зрушення в цьому напрямку, цей інститут залишається досить нечітким, а часом і неоднозначним. Мають місце правові колізії та прогалини у праві, що породжують певні протиріччя і несумісності.

Питання мирової угоди обговорюється серед науковців, як одне з найактуальніших у цивільному процесуальному праві. Так як закон не дає легального визначення «мирової угоди», серед цивілістів склалися декілька думок щодо даного поняття. Деякі вважають, що мирова угода – це різновид цивільно-правових угод, навіть договорів. Другі стверджують, що мирова угода – це процесуальна категорія, заснована на здійсненні учасниками процесу процесуальних дій [1, с. 20].

На наш погляд, вдалою є позиція, за якою мирова угода розглядається як домовленість сторін та як підстава виникнення у сторін прав та обов'язків. За такого підходу до правової природи цього інституту, мирова угода розкривається в двох аспектах: 1) як домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та

обов’язків; 2) як правомірна вольова погоджена дія, юридичний факт, що є підставою для виникнення прав та обов’язків сторін [2, с. 84].

Законодавство України передбачає укладення мирової угоди в цивільному процесі та виконавчому провадженні, але така мирова угода затверджується судом. Мирова угода – це угода між сторонами у справі і затверджена судом про умови припинення спору. Мирова угода є одним із найбільш прийнятних інструментів вирішення конфліктів між учасниками цивільних правовідносин.

Умови мирової угоди встановлюють сторони, виходячи з своїх інтересів і можливостей, в ході переговорів. Укладаючи мирову угоду, сторони переглядають обсяг та зміст взаємних прав та обов'язків, що випливають із матеріальних відносин.

У мировій угоді сторони можуть підтвердити наявність між ними правових відносин. Крім того, мирові угоди можуть бути укладені як у цивільному, так і в комерційному відношенні, а також у судовому порядку [3, с. 174].

Варто зазначити, що мирова угода може бути укладена на будь якій стадії розгляду справи. Згідно статті 207 ЦПК метою укладання мирової угоди є врегулювання спору також важливо, що у мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, тільки у випадку якщо мирова угода не порушуватиме прав та інтересів третіх осіб [4].

Мирову угоду можуть укласти тільки позивач і відповідач. Таке мирне врегулювання можливе також через представників, якщо вони не обмежуються в прийнятті відповідних дій.

Роль суду в укладенні мирової угоди полягає в тому, що суддя виносить ухвалу про затвердження мирової угоди, а також слідкує за тим, щоб умови мирової угоди не суперечили законодавству України та інтересам осіб, між якими укладається мирова угода. Також роз’яснює сторонам укладання мирової угоди наслідки, які настануть після укладання мирової угоди [5, с. 64].

Проблемним і таким, що не вирішене на законодавчому рівні, є питання щодо форми надання сторонам таких роз’яснень. Виходячи із принципу єдиної цивільної процесуальної форми та з метою підтвердження того факту, що судом сторонам надані роз’яснення щодо наслідків затвердження мирової угоди, в інтересах саме суду такий факт доцільно відобразити в спільній заяві сторін про затвердження мирової угоди. Тобто вони мають зазначити про те, що «суть, наслідки та порядок виконання мирової угоди, яка буде затверджена судом, їм роз’яснені та зрозумілі», про що суд має їх попередити.

Також у Цивільному процесуальному кодексі, не міститься вимог до змісту мирової угоди. Варто зазначити, що серед науковців немає єдиного поняття до того чи варто прирівняти мирову угоду до цивільно-правової угоди.

Таким чином, мирова угода є важливим інститутом цивільного процесуального права та відіграє вирішальну роль у відносинах позивача та відповідача у цивільному судочинстві. Специфічною ознакою мирової угоди є можливість її укладення на будь-якій стадії судового провадження, що дає можливість позивачеві та відповідачеві задовольнити свої інтереси та припинити суперечку у будь-який момент. Проте, не дивлячись на значущість та цінність мирової угоди, вона не позбавлена недоліків, що зумовлені недостатнім або ж нечітким правовим регулюванням.

1. Гетьманець Л. І. Мирова угода у цивільному процесі. 2019 с. 19-21. URL : http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/24110/1/19-21.pdf (дата звернення 22.12.2022).

2. Цивільний процес України: навч. посіб. І. О. Ізарова, Р. Ю. Ханик-Посполітак; Нац. ун-т "Києво-Могил. акад.". Київ : Дакор, 2019. 274 с.

3. Юраш І. І. Форма та зміст мирової угоди в цивільному процесі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право . № 69. 2022. С. 173-179.

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 08.10.2004. Відомості Верховної Ради України. 2004 р. № 40. Ст. 492. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text (дата звернення – 22.12.2022).

5. Бортнік О. Г. Мирова угода на стадіях перегляду судових рішень. Форум права. 2009. № 2. С. 63–69.

Юрій Пологa
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ЗМІН КЛІМАТУ НА ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗРОШЕННЯ В СТЕПОВІЙ ЗОНІ УКРАЇНИ

Україна належить до країн, де можливе перетворення сільськогосподарського виробництва на високорозвинену галузь економіки за умови зменшення його залежності від несприятливих природно-кліматичних умов шляхом ведення зрошувального землеробства. Оскільки дві третини території країни знаходяться в зонах недостатнього і нестійкого зволоження.

За роки розвитку зрошення в Україні накопичено значний досвід високоефективного використання меліорованих земель. Ці землі щорічно виробляють чверть загальної продукції рослинництва, включаючи весь рис, 60% овочів і 30% високопоживних кормів. У сухостеповій зоні України зрошувані ґрунти продуктивніші за незрошувані [4].

Особливо важливе зрошення в кормовиробництві в гостро посушливі роки, коли без зрошення врожай гине повністю або значно знижується. У Херсонській області в посушливі роки урожайність зеленої маси кукурудзи на

незрошуваних землях була на рівні 3,1 т/га, а на зрошуваних 27,9 т/га [4].

Вирощування тваринництва та овочівництва в південних областях України неможливе без зрошення. Для України перспективним є нарощування площ із краплинним зрошенням. Системи крапельного поливу найбільш ефективні для поливу садів, виноградників, ягідників, овочів і баштанних культур.

Необхідність розвитку зрошуваного землеробства та гідромеліорації слід розглядати як превентивний захід для зменшення залежності сільського господарства від несприятливих погодних умов, особливо з огляду на глобальні зміни клімату. При цьому необхідно звернути увагу на два аспекти цього процесу. Перш за все, як свідчать багаторічні спостереження, для Херсонської області ці зміни проявляються насамперед у результаті підвищення середньомісячної температури повітря, а також в окремі пори року [2].

По-друге, характерний для всієї сухостепової зони України за агрокліматичними, ґрунтово-ландшафтними та агротехнічними умовами процес підвищення середньорічної температури в Херсонській області характеризується певною нерівномірністю. Особливо інтенсивні зміни клімату спостерігалися в останні 12-15 років, коли середньорічна температура повітря підвищилася на 1,4-1,8 °С, що є підтвердженням кліматичних змін і на регіональному рівні. Поряд з процесом підвищення температури повітря спостерігається збільшення сумарної випаровуваності та зменшення сумарної кількості атмосферних опадів за період 1998-2015 рр. в середньому на 55,5 мм на рік порівняно із середніми багаторічними значеннями. [3].

В цілому слід зазначити, що факт підвищення середньорічної температури повітря в Херсонській області доведений і цей процес необхідно враховувати при науковому обґрунтуванні водокористування, водопостачання та водовідведення, розвитку сільського господарства. і меліорація в сучасних умовах. Адже підвищення середньорічної та середньої температури повітря за періодами року зумовлює збільшення посушливості клімату, а отже, збільшення потреби в зрошенні та споживанні водних ресурсів для його проведення.

Зрошення в степовій зоні України, яке проводиться в комплексі з агротехнічними та агромеліоративними заходами, підвищує родючість ґрунту, покращує його тепло-біологічні властивості, мікроклімат, дає змогу рослинам ефективніше використовувати сонячну енергію, а отже, сприяє отриманню високих і стабільні врожаї сільськогосподарських культур. У кожному регіоні необхідно скорегувати режими зрошення сільськогосподарських культур.

1. Морозов О.В., Безніцька Н.В Морозов В.В. та ін. Особливості регіональних змін клімату в Сухостеповій зоні України. Управління водними ресурсами в умовах змін клімату матер. всеукр. наук. – практ. інтер. конф 21 березня 2017р. м. Херсон. - Херсон: Колос, 2017. - С. 191-193.

2. Морозов О.В., Безніцька Н.В. Вплив змін клімату на відновлення та розвиток

зрошення в сухостеповій зоні України. Еколого – економічні проблеми та перспективи розвитку водогосподарського комплексу України: зб. матер. Всеукр. наук – практ. конф молодих вчених. 2017р. м.Херсон. Херсон: С.56-59.

3. Морозов О.В., Безніцька Н.В., Мельничук С.І та ін. Дослідження агрометеорологічних умов 2011-2012 сільськогосподарського року у Херсонській області. збір. наук. праць «Перспектива». - Випуск 18. - Херсон: Колос, 2014. - С. 17-19.

4. Меліорація і водне господарство Херсонщини / Ушкаренко В.О., Морозов В.В., Андрієнко О.І. та ін. - Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. - 204 с.

Сніжана Рак
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:
Ірина Дзюба
кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЛІСИ

Ліс – це не тільки величезна кількість дерев та рослин, це певна сукупність землі на якій найбільшу частину займають також птахи, тварини, різні комахи, але основну частину займають дерева, чагарники та насамперед рослини. Ліси на території нашої держави є її багатством на національному рівні та їх основним призначенням є ряд функцій, одними з яких є водоохоронна, захисна та оздоровча. Остання з них відбувається через чисте повітря на території лісу. Ліс також є джерелом, яке задовольняє потреби суспільства нашої держави в ресурсах лісів. Таким чином, можна стверджувати, що ліси відіграють одну з найважливіших функцій для навколишнього середовища та суспільства, що в ньому існує. Тобто, для того щоб зберегти цей важливий для людства природний комплекс, людям необхідно дбайливо ставитися до нього. Нам необхідно використовувати ліси таким чином, щоб не призвести їх до збіднення та, з рештою, не знищити їх зовсім. Для цього і встановлюється певний порядок для користування лісовими територіями, яка може перебувати у державній, комунальній та приватній власності.

Відповідно до ст. 7 ЛК України ліси, які знаходяться в межах території України, є об’єктами права власності українського народу. Від імені українського народу права власника на ліси здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України. Ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Суб’єктами права власності на ліси є держава, територіальні громади, громадяни та юридичні особи [1, с. 72].

Державна власність на ліси є основною умовою забезпечення підвищення продуктивності, охорони та відтворення лісів, посилення їх корисних властивостей, задоволення потреб суспільства у лісових ресурсах на основі науково обґрунтованого раціонального використання. Держава як єдиний власник визначає порядок і умови користування лісами, систему органів управління у галузі використання лісових ресурсів, способи охорони та захисту лісових багатств. У державній власності перебувають усі ліси України, окрім лісів, які є у комунальній або приватній власності. Право державної власності на ліси набувається і реалізується в особі Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій відповідно до закону (ст. 8 «Лісового кодексу України») [2, с. 22].

У комунальній власності перебувають ліси в межах населених пунктів, окрім лісів, що перебувають у державній або приватній власності. У комунальній власності можуть перебувати й інші ліси, набуті або віднесені до об'єктів комунальної власності у встановленому законом порядку. Право комунальної власності на ліси реалізується територіальними громадами безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування (ст. 9 «Лісового кодексу України»). Право комунальної власності на ліси набувається під час розмежування в установленому законом порядку земель державної і комунальної власності, а також шляхом передачі земельних ділянок з державної власності в комунальну та з інших підстав, не заборонених законом (ст. 11 «Лісового кодексу України»). До комунальних лісів належать ліси лісогосподарських підприємств ОКСЛГП «Галсільліс», які підпорядковані Львівській обласній раді. В області залишається не вирішеним питання розмежування лісів державної власності (ліси за межами населених пунктів) та комунальної власності (ліси в межах населених пунктів).З огляду на це, питання віднесення лісів, які перебувають у віданні ОКСЛГП «Галсільліс», до лісів комунальної власності є дискусійним [2, с. 23].

Відповідно до ст. 10 Лісового кодексу, ліси в Україні можуть перебувати у приватній власності. Суб’єктами права приватної власності на ліси є громадяни та юридичні особи України. Згідно ст. 12 Лісового кодексу громадяни та юридичні особи України можуть безоплатно або за плату набувати у власність у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств замкнені земельні лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів. Ця площа може бути збільшена в разі успадкування лісів згідно із законом. Громадяни та юридичні особи можуть мати у власності ліси, створені ними на набутих у власність у встановленому порядку земельних ділянках деградованих і малопродуктивних угідь, без обмеження їх площі. Ліси, створені громадянами та юридичними особами на земельних ділянках, що належать їм на праві власності, перебувають у приватній власності цих громадян і юридичних осіб [3, с. 221].

Оновлене лісове законодавство визначає також момент виникнення права приватної власності на ліси. Так, згідно ст. 13 Лісового кодексу право приватної власності на ліси громадян та юридичних осіб України виникає з моменту одержання ними документів, що посвідчують право власності на земельну ділянку, та їх державної реєстрації. Ліси, отримані у спадщину іноземними громадянами, особами без громадянства та іноземними юридичними особами, підлягають відчуженню протягом одного року. Документом, що посвідчує право приватної власності на ліси, є державний акт на право власності на землю, виданий на відповідну земельну ділянку [3, с. 221].

Інші – вторинні способи набуття права приватної власності являють собою цивільно-правові угоди щодо передавання майна у власність. Згідно із ч. 1 ст. 131 ЗК України громадяни та юридичні особи України, а також територіальні громади та держава мають право набувати у власність земельні ділянки на підставі міни, ренти, дарування, успадкування та інших цивільно-правових угод. ЛК України не містить спеціальні норми набуття громадянами та юридичними особами права приватної власності на землі лісогосподарського призначення внаслідок цивільно-правових угод (від інших приватних власників лісогосподарських земель). У п. 3 ст. 14 ЛК України лише прямо встановлено право приватних власників лісів продавати або іншим шляхом відчужувати відповідно до закону земельну лісову ділянку. Відповідно, можна із упевненістю стверджувати, що положення ЗК України щодо переходу права приватної власності на земельні ділянки повинні застосовуватись і щодо земельних ділянок лісогосподарського призначення [4, с. 57].

Отже, основною формою розпорядження земельними ділянками лісогосподарського призначення є цивільно-правові угоди, які укладаються за правилами, встановленими цивільним та земельним законодавством [4, с. 58].

Крім відчуження земельних лісових ділянок, у ст. 14 ЛК України розкрито інші права приватного власника лісів: право власності на лісові ресурси та їх використання в порядку, визначеному ЛК України; право на відшкодування збитків у випадках, передбачених законом; право споруджувати в установленому порядку виробничі та інші будівлі й споруди, необхідні для ведення лісового господарства і використання лісових ресурсів. Ці Положення ЛК України кореспондують із переліком прав землевласників, що встановлений у ч. 1 ст. 90 ЗК України [4, с. 58].

Підстави припинення права приватної власності на ліси передбачено ст. 15 ЛК України. Однак, за формулюванням норма цієї статті є відсильною: право приватної власності на ліси припиняється в разі припинення права власності на земельну ділянку у випадку і в порядку, встановлених законом. Загальний перелік підстав припинення права власності на земельну ділянку передбачений ст. 140 ЗК України: [4, с. 58]

а) добровільна відмова власника від права на земельну ділянку;

б) смерть власника земельної ділянки за відсутності спадкоємця;

в) відчуження земельної ділянки за рішенням власника;

г) звернення стягнення на земельну ділянку на вимогу кредитора;

ґ) відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб;

д) конфіскація за рішенням суду;

е) невідчуження земельної ділянки іноземними особами та особами без громадянства у встановлений строк у випадках, визначених цим.

Не можуть виступати суб'єктами права власності на ліси в Україні іноземні громадяни, особи без громадянства та іноземні юридичні особи. Навіть у разі отримання лісів у спадщину закон покладає на цих суб'єктів обов'язок щодо їх відчуження протягом одного року [1, с. 72].

Отже, у висновку варто зазначити, що ліси, які перебувають на території України, можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Щодо державної власності, то варто зазначити, що до такого типу власності на лісову ділянку належать усі лисі які перебувають на території нашої держави, окрім тих які можуть перебувати у комунальній та приватній власності. Щодо лісів, які перебувають у комунальній власності, то до них належать усі ті ліси, які перебувають на територіях населених пунктів, за винятком тих, які можуть перебувати в державній та комунальній власності. Щодо лісів, територіях яких належить до приватної власності, то ці території можуть належать громадянам нашої держави, а також юридичним особам України. До способів набуття права на приватну власність відносять первинні та вторинні способи. До первинних відносять такі способи одержання права власності як у складі угідь селянських, фермерських та інших видів господарств, площа яких є не більше 5 га. Але існують випадки, коли площа господарств може перевищувати 5 га, тобто не може обмежуватися. Вторинними способами набуття права приватної власності на лісові ділянки є одержання відповідної території на підставі правочину.

---

1. Завгородня В. М. Проблеми формування юридичної конструкції права власності на ліси в Україні. Правовий вісник Української академії банківської справи. №1. 2008. С. 69 – 73

2. . Дейнека А. М. Право власності на ліси в Україні. Наукові праці лісівничої академії наук України. №10. 2012. Актуальні проблеми сьогодення. С. 22-25

3. Каракаш І. І. Землі лісогосподарського призначення. Наукові праці НУ ОЮА. 2012. С. 214-226.

4. Оніка Я. В. Право приватної власності на землі лісогосподарського призначення: цивільно-правовий аспект. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. №13. 2015. Том 2. С. 56-59.

Анастасія Ревіна
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Лілія Межевська
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ КАНАДИ

Військова агресія Російської Федерації, безумовно, – це неймовірна трагедія нашої країни та народу. Війна, на жаль, спричинила безліч проблем: політичних, економічних, соціальних, демографічних та зачепила усі сфери життєдіяльності нашого суспільства. Інфляція, корупція, енергетичні проблеми, зростання цін та катастрофічне падіння рівня життя населення, втрата людських ресурсів, вимушена еміграція – перелік збільшується кожного дня.

Але водночас війна надала українській молоді шанс здобути вищу освіту за кордоном. Деякі країни світу надають гранти для навчання співвітчизників, деякі зменшують тарифи на навчання для українців, деякі спрощують технологію вступу.

Канада – одна з країн, які відкрили свої кордони для українців. У березні поточного року вона запровадила програму спрощеного виїзду для українців – Canada-Ukraine Authorization for Emergency Travel (CUAET), тобто Канадсько-Українського дозволу на екстрений виїзд. Це у жодному разі не біженство – Міністерство громадянства та імміграції Канади надає visitor- або worker-візи для підтримки тих українців, які постраждали від російського вторгнення в Україну, та можливість працювати та навчатися під час перебування на території Канади. При перетині кордону Канади, імміграційний офіцер видає вам work permit – дозвіл на роботу або study permit – дозвіл на навчання. Ці два документи не виключають один одного, тобто можна отримати обидва.

Популярність «країни кленового листа» серед зарубіжних абітурієнтів не випадкова. Система вищої освіти Канади вважається однією з найкращих у світі. Так, за даними міжнародної мережі провідних дослідницьких університетів Universitas21, Канада входить до десятки країн у світовому рейтингу національних систем вищої освіти (у 2020 році перше місце отримали США, друге – Швейцарія, третє – Данія, далі у рейтингу – Сінгапур, Швеція, Великобританія, Канада , Фінляндія, Австралія та Нідерланди) [1]. У 2021 році Канада не змінила свою рейтингову позицію [2].

Попри те, що в країні немає єдиного освітнього стандарту (питання

освіти кожна провінція вирішує самостійно), якість навчання у всіх вишах вважається однаково високою, а технічна база канадських вищих навчальних закладів здатна викликати лише захоплення. Сприяють цьому держава та громадські фонди, які фінансують ВНЗ своєї країни.

За даними рейтингу університетів QS World University Rankings за 2022-2023 рік до ТОП-500 найкращих вишів світу увійшли 17 канадських університетів. З них 3 входять до ТОП-100 [3].

У Канаді налічується понад 100 університетів та університетських коледжів. Вибір спеціальностей, які вони пропонують, величезний. Але найсильнішими напрямами традиційно вважаються інформаційні технології, мікроелектроніка, інженерна справа, бізнес та природничі науки. Попит на випускників цих спеціальностей як на канадському, так і світовому ринку величезний.

Система вищої освіти Канади відрізняється від української. Вона має два основні напрями навчання:

– коледжі (дають дипломи про присвоєння спеціальності);
– університети (дають науковий ступінь).

Навчання у канадському коледжі є досить популярним, адже після його закінчення випускник отримує диплом, сертифікат. Багато коледжів не поступаються університетам та мають право на присвоєння ступеня бакалавра. Коледжі в Канаді створені для того, щоб надавати практичні знання з певних спеціальностей – у цьому їхня головна відмінність. На ринку праці бакалаври після закінчення коледжу цінуються більше, ніж бакалаври-випускники університетів, оскільки вони мають практичні навички за своєю спеціальністю.

Навчання в університетах Канади є престижним, але його важче отримати. В окремих випадках навчання в університеті може тривати одинадцять років.

Відмінною рисою канадської системи вищої освіти вважається тісний зв'язок науки та практики. Всі студенти канадських ВНЗ обов'язково поєднують теоретичну підготовку в університетських лекторіях з практичними тренінгами в надсучасних лабораторіях, а також зі стажуваннями в реальних компаніях. Крім цього, навчальні плани ВНЗ складаються та змінюються відповідно до стану ринку праці.

Які види навчальних програм взагалі існують у Канаді? Це:

– навчальні ступені (як і в Україні, їх отримують поступово – починаючи з бакалавра):

– bachelor degree (бакалавр – 3-4 роки навчання),

– master's degree (магістр – 1-3 роки навчання),

– PhD (доктор філософії – 4 роки навчання).

–· сертифікати – термін навчання до одного року (їх пропонують майже усі коледжі та університети, а навчання спрямоване на одну вузькоспрямовану предметну галузь).

–·дипломні програми – термін навчання – два роки (дають прикладні навички за спеціальністю, не розпиляючись на загальні дисципліни, містять обов'язкову практику. Якщо у майбутньому ви плануєте отримати бакалавра чи магістра, то прослухані дисципліни можуть бути зараховані).

Як готуватися до вступу до канадського ВНЗ? Головна проблема – це відсутність єдиних вимог до вступників. Все залежить від конкретного ВНЗ і, навіть, конкретної програми у ньому.

З чим насамперед потрібно визначитися?

1. З програмою.
2. З провінцією.
3. З вищим навчальним закладом.
4. З вимогами вступу.
5. Підготувати необхідний пакет документів та очікувати відкриття приймання документів.

Що необхідно від нерезидентів Канади:

1. Документ про повну середню освіту або вищу освіту з гарним середнім балом. З профільних предметів оцінки мають бути максимальними.
2. Вік не менш ніж 18 років (якщо абітурієнту ще не виповнилося 18 років, із вступом можуть бути труднощі. Університети приймають таких студентів, проте необхідно розв'язувати формальні питання: діти до 18 років у Канаді зобов'язані мати опікуна).
3. Сертифікат на знання мови (якщо ви вступаєте до англомовного ВНЗ, то TOEFL (86-88 балів iBT) або IELTS (6,5-7 балів), якщо у франкомовний, то DALF чи внутрішній тест навчального закладу).
4. Заповнена аплікаційна форма.

Вступних іспитів, у загальновідомому сенсі, не має. Зарахування до вищого навчального закладу відбувається шляхом попередньої освіти, тобто залежить від ваших балів атестата або диплому. Але деякі програми можуть потребувати додаткових іспитів, портфоліо, рекомендацій.

Вартість вищої освіти в Канаді нижче, ніж у Європі чи США. Але про безкоштовне навчання говорити не доводиться: за навчання у вишах платять як громадяни країни, так і іноземні студенти. Зменшити витрати на освіту в Канаді можна двома способами. Перший – це робота. З 1 червня 2014 року служба у справах імміграції та громадянства Канади розпочала процедуру зміни правил для іноземних студентів. Згідно з новим регламентом, дозвіл на роботу, у тому числі і поза кампусом, не потрібен. Студенти можуть починати працювати відразу ж (раніше дозволялося розпочати трудову діяльність поза кампусом лише після 6 місяців навчання). Незмінним на той час залишалася тривалість робочого тижня (не більше 20 годин на тиждень під час навчального року, так званий part time) та повний робочий день під час канікул. Але з жовтня поточного року ситуація змінилася на користь іноземних студентів і вони отримали можливість під час навчального року працювати без обмежень full time (40 годин на тиждень).

Другий спосіб скоротити витрати – це отримання стипендій. По-перше, у Канаді заохочується хороше навчання: відмінна успішність може бути оцінена у 40–70% вартості навчання. По-друге, у країні є розвинена система грантів, отримати які можна під час занять дослідницькою діяльністю. Отже, поєднавши роботу, стипендію та гранти, цілком реально забезпечити собі безкоштовну або майже безплатну вищу освіту у Канаді.

Канада – одна з провідних країн світу. Дипломи канадських вишів дуже престижні, тобто освіта у Канаді – це інвестиція в надійне майбутнє! Це можливість працювати під час навчання, проходити стажування у відомих компаніях та подорожувати країною.

Отже, найкращі 5 причин обрати навчання у Канаді:

1. Престижна англомовна освіта.
2. Право на роботу під час навчання.
3. Високий – 85% – рівень працевлаштування випускників та кар'єрні перспективи.
4. Сучасне технологічне оснащення навчальних закладів.
5. Визнані усім світом дипломи.

---

1. U21 Ranking of National Higher Education Systems 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://universitas21.com/what-we-do/u21-rankings/u21-ranking-national-higher-education-systems-2020

2. U21's 9th & Final Ranking of National Higher Education Systems Released [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://universitas21.com/news-and-events/news/u21s-9th-final-ranking-national-higher-education-systems-released

3. Система высшего образования в Канаде [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.globaldialog.ru/countries/canada/higher_education/

Діана Рогознікова
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА СУДОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Суд Європейського Союзу – судовий орган унікального міжнародного інтеграційного об'єднання. На відміну від класичних міжнародних судових органів, які мають досить обмежені повноваження стосовно таких суб'єктів, як держави, він впливає і на державчленів, і на приватних осіб, які виступають найголовнішими учасниками європейської інтеграції. Суд ЄС має значний вплив на інституційну структуру ЄС, право ЄС, правове становище особи в ЄС. Своєю практикою Суд ЄС постійно виводить нові

принципи, наприклад, такі, як пряма дія права ЄС, примат норм права ЄС над національним правом тощо, які приводять до еволюції інтеграційної правової системи, що у свою чергу створила унікальний інтеграційний правопорядок sui generis.

Серед українських вчених вивченням правової природи права ЄС, проблемами реалізації міжнародного права у внутрішньому праві займалися В. Василенко, В. Буткевич, В. Євінтов, К. Смирнова, В. Пятницький, О. Шпакович

Унікальність ЄС пов'язана насамперед з автономним характером його правопорядку. Одними з важливих чинників такої автономії є те, що чинність та дія на території держав-членів норм права ЄС не залежить від їх внутрішнього законодавства. Незалежності права ЄС сприяє й автономія тлумачення його норм Судом ЄС. І хоча право ЄС тісно взаємодіє з міжнародним і внутрішнім правом, воно може існувати і функціонувати тільки як незалежне від міжнародного та внутрішнього права держав-членів.

Систематичне тлумачення відображає нерозривний зв'язок конкретної норми з системою акта, в якому вона міститься, та всією системою права ЄС. Це означає, що засновницькі договори ЄС являють собою послідовну та логічну систему, а не є окремими розрізненими актами. Для телеологічного тлумачення вирішальними виступають положення преамбул установчих договорів та статті, які встановлюють цілі цих договорів, тобто Суд має тлумачити норми таким чином, щоб якнайкраще сприяти досягненню цілей Союзу. Спираючись на обидва методи, "Суд ЄС повинен тлумачити право ЄС у межах системи, створеної існуючими правилами, і у світлі цілей, які стоять перед правотворчим органом в момент, коли він створює правило".

Застосування систематичного та телеологічного методів тлумачення робить Суд ЄС схожим на правотворчий орган. Тому це питання пов'язане з наступним засобом розширення компетенцій ЄС та його інститутів, яким користується Суд, а саме з доктриною (або принципом) передбачуваних повноважень , відповідно до якої інстанції ЄС може бути надано повноваження, яке хоча і не зазначене в установчих договорах, але покликане реалізувати мету, поставлену ними. Суд ЄС, ефективно використовуючи методи тлумачення права, прийняв велику кількість фундаментальних для інститутів та права ЄС рішень. Так, скориставшись телеологічним та систематичним методами, він прийняв рішення, які затвердили принцип інституційної рівноваги , що відображає демократичний характер ЄС.

Отже, практика Суду ЄС стала авторитетним джерелом права ЄС. Так відбулося, коли його рішення щодо визнання за Парламентом нового статусу за процедурою оскарження аків інститутів Співтовариства стали базою для внесення змін Маастрихтським договором у ст. 230 Договору

про ЄСпв. Слід відмітити, що така активність Суду відразу стала об'єктом критики.

1.Муравйов В. Європейське право: правова категорія, доктрина, наука / В. Муравйов, К. Смирнова // Європейське право. – К., 2014. – № 1. – С. 11–22.

2. Акуленко В.І. Співробітництво держав СНД у сфері правонаступництва, збереження і повернення культурних цінностей // Право України. – 2012. – № 3-4 – С. 194-209.

3. Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Об'єднана Європа від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу. – К.: Вид-во Києво-Могилянська академія, 2012. – 395 с.

Дар'я Романченко
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олена Орлова
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військове вторгнення рф проти України позначилася практично на всі сфери людської діяльності в Україні, включно з можливістю реалізування цивільних зобов'язань. 24 лютого 2022 року Президент України підписав Указ № 64/2022. Указ «Про введення воєнного стану в Україні». Відповідним чином до цього воєнний стан встановлюється 24 лютого 2022 року з 05:30 терміном на 30 діб. 15 березня цей строк продовжили ще на 30 днів. Таке рішення прийнято у зв'язку з повномасштабного вторгнення російської федерації проти України, фактично початком оголошення війни на території нашої держави.

Під час воєнного стану:

- уряд має право вводити певні обмеження,
- суспільні зв'язки можуть регулюватися певними нюансами та рекомендаціями.

Так, Законом України від 15 березня 2022 року № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» (далі - Закон № 2120-IX) додано, розділ «Прикінцеві та перехідні положення» Цивільного кодексу України пунктом 18. Зазначеним пунктом поки що вказано, зокрема, що під

час воєнного, надзвичайного стану в Україні та протягом 30 днів після його припинення чи розірвання у разі прострочення позичальником виконання своїх грошових зобов'язань за контрактом, згідно з яким позичальнику надано банком або іншим кредитором (позикодавцем) кредит (позику), позичальник звільняється від відповідальності, передбаченої статтею 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати штрафу, позикодавцю через це прострочення.

Також, Законом № 2120-IX додано розділ IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про споживче кредитування» пунктом 6^1. Цим законом роз'яснено, що під час воєнного та надзвичайного стану в Україні та протягом тридцяти днів з дня розірвання або у разі невиконання споживачем своїх зобов'язань за договором споживчого кредиту, споживач звільняється від відповідальності перед кредитором за дане прострочення. У випадку такого відкладення набувач, також, звільняється від санкцій позикодавця (штраф, пеня) та інших платіжних зобов'язань, сплата яких вимагається угодою споживчого кредиту завдяки прострочення. Виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем уповажнення, що випливають з такого договору.

Цивільним кодексом України визначає те, що рухомими є речі, які можуть вільно пересуваються в просторі. Також однією з підстав конфіскування майна законодавець визначає застосування нерухомого майна, а також статтею 353 Цивільного кодексу України визначено, що цей мотив може бути притягнено у разі надзвичайного або воєнного стану - повне відшкодування його вартості, а також стихійні лиха, аварії, епідемії та інші форс-мажорні обставини соціального призначення з передоплатою та повним компенсуванням витрат. У разі недотримання права володіння під час системи примусового відчуження, владар має право на правовий захист, а володар реквізованого майна оскаржити оцінку, за якою було компенсовано розцінка реквізованої рухомості. У військових умовах є прогнозування, що відповідні положення мають бути розгорнуто скріпленні в статуті разом із правами індивіда, які подають звернення. Водночас право власника майна на реквізицію примусового відчуження рухомості під час воєнного стану, оскарження оцінки відшкодування розцінка реквізованого майна виступає дійовим прийом захисту ваших законних інтересів.

Істотно змінилися наслідки невиконання цивільно-правових зобов'язань лише щодо договорів позики. Зокрема, дебітор за цими договорами звільняються від сплачування пені, трьох відсотків річних, інфляційних втрат та інших зобов'язань. Щодо інших цивільно-правових договорів результат недотримання по суті такі ж, як і до введення воєнного стану. Іншими словами, якщо сторона доведе, що вона недотрималась своїх зобов'язання внаслідок невідворотних випадків (наприклад, у зв'язку з знищення приміщення, неможливістю транспортування товару в певну місцевість, руйнація майна тощо), воно звільняється від відповідальності.

Якщо сторона не може обґрунтувати ці обставини, вона несе відповідальність на загальних мотивах.

У зв'язку з цим пропонується сторонам, які порушили цивільно-правове зобов'язання та бажають посилатися на форс-мажорні випадки, що виникли в майбутньому у зв'язку з військовою агресією, звертатися до Торгово-промислової палати України та спробувати обґрунтувати такі обставини в контексті конкретної домовленості.

1. Гриняк А.Б. Примусове відчуження майна в умовах воєнного стану в Україні. Нове українське право. Випуск 2. 2022.
2. Конституція України від 28.06.1996 (із змінами та доповненнями). Офіційний сайт Верховної Ради України.
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 35.

Діана Рукіна
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олександра Нестерцова-Собакарь
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

24 лютого 2022 року – це дата, яка кардинально змінила життя кожного українця, а також ставлення світової спільноти до нашої держави, що призвело до нових правових викликів, а саме нові правові проблеми та колізії, ускладненість, а місцями повна відсутність функціонування державних органів у областях активного ведення бойових дій та багато інших.

Варто відзначити, що повномасштабне вторгнення російської федерації внесло свої корективи й в інститут шлюбу. У зв'язку з цим актуальність обраної теми обумовлена необхідністю детального трактування процедури розірвання шлюбу в умовах воєнного стану та його наслідків. Серед дослідників, які зробили неабиякий внесок у дослідження даного питання, а також окремих його аспектів, слід виокремити: Середницьку І., Спасову К., Євхутич І., Кучер В., Шапошников Д., Логвінова М., Пономаренко О.,

Шевчук І., Кузь Т., Штанько А. та інших.

Принагідно, що інститут сім'ї засновується перш за все на принципі добровільність, у цьому контексті війна чи інші надзвичайні ситуації не можуть бути перешкодою для розірвання шлюбу, тому якщо подружжя чи один із подружжя має бажання розлучитись, воєнним станом це право обмежено не буде.

Слід зауважити, що положеннями Сімейного кодексу України окреслено два способи розлучення, тобто за допомогою органу державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС) або суду. Так, статтями 106-107 СК України регламентовано, що у разі відсутності у подружжя спільних дітей та досягнення спільної згоди, стосовно припинення шлюбних відносин, розірвати шлюб можна через органи ДРАЦС [1]. Для цього подружжя має подати спільну заяву про розірвання шлюбу разом чи одним з подружжя (виключно у тому випадку, якщо інший має поважну причину власної неявки). При цьому спираючись на статті 109-112, у судовому порядку подружжя має право розірвати шлюб, якщо у них є неповнолітні діти, або один з подружжя не бажає розірвання шлюбу [1].

Проте, у зв'язку з активним веденням бойових дій в певних областях робота відділів ДРАЦС та районних, районів у містах, міських та міськрайонних судах, які є повноважними в порядку позивного провадження розглядати питання пов'язані зі специфікою розірвання шлюбу – призупинена.

Однак, розпорядженням Верховної Ради України від 06.03.2022 року № 1/0/9-22 змінено територіальну підсудність судових справ 48 судів, з причини неможливість здійснювати правосуддя під час дії воєнного стану [2]. Тому, спираючись на Закон України «Про судоустрій та статус судів» ст. 147, справи можна подавати на розгляд до такої судової інстанції, яка найбільш територіально наближена до суду, що не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду Верховним Судом, рішення якого, може бути використано, як підстава передачі всіх справ, що розглядались судом зі зміненою територіальною підсудністю [3].

Що стосується ДРАЦС, України передбачена екстериторіальність в отриманні послуг (п. 14 гл. 1 розд. ІІ Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52/5), з огляду на це подружжя може звернутись до будь-якого відділу ДРАЦС [4].

Також, варто відзначити, що орган якому було делеговано повноваження державної реєстрації, виконує свої функції без застосування Державного реєстру актів цивільного стану громадян. До таких належать органи місцевого самоврядування (виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад, ЦНАПи) та дипломатичні установи (консульства та посольства).

Втім, якщо судом було ухвалено рішення розірвати шлюб, він припиняється з дня набрання чинності рішення суду про припинення

сімейних відносин. Водночас при розірванні шлюбу в судовому порядку, свідоцтво про його розірвання не видається, підставою є саме судове рішення, яке повинно бути надіслано судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення, який вносить відомості до Державного реєстру актів цивільного стану громадян та проставляє відмітку в актовому записі про шлюб [5].

У разі розривання шлюбу в відділі ДРАЦС, він вважається припиненим з моменту внесення відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян. Після чого заявники отримують Свідоцтво про розірвання шлюбу [6, с.48].

Таким чином, можна зробити висновок, що воєнний стан не обмежує та не забороняє розривати шлюб. У районах країни, де тривають бойові дії й суди тимчасово не в змозі функціонувати, Верховним Судом, була змінена їх територіальна юрисдикція, шляхом об'єднання їхніх справ з іншими судами, які розташовані на відносно безпечній території. Щодо відділів ДРАЦС, то вони працюють за екстериторіальною моделлю.

_____-

1. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947- III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21 22. ст. 135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

2. Розпорядження Верховного Суду від 6 березня 2022 № 1/0/9-22. URL: https://ips.ligazakon.net/document/VSS00822?an=3

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T161402?an=2

4. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Постанова КМУ від 18 жовтня 2000 року № 52/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text

5. Тарасов Ю. В Україні зафіксовано найбільша кількість шлюбів за останні сім років. Forbes Ukraine.09 вересня 2022р. URL: https://forbes.ua/ru/news/v-ukraini-zafiksovano-naybilshu-kilkist-shlyubiv-za-ostannisim-rokiv-09092022-8220 (дата звернення 16. 01.2023)

6. Логінова, М., & Лукомська, А. (2022). ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Молодий вчений,* 5 (105), 46-49. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-5-105-8

Дар'я Серга
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Лілія Межевська
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Людина є найвищою соціальною цінністю української держави, тому захист прав, інтересів, честі, гідності є основним напрямком її функціонування та розвитку. Безпосереднім обов'язком держави є утвердження та забезпечення прав і свобод людини [1].

Серед основних конституційних прав людини, важливе місце посідає право на освіту. Безпосередньою метою освіти є усесторонній розвиток людини як особистості, її розумових і фізичних здібностей, талантів, виховання у неї високих моральних якостей, безпосереднє формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.

Освіта в Україні виступає визначальним та необхідним фактором соціального розвитку суспільства і держави загалом. Відповідно до цього в Україні нормативно гарантується можливість отримання освіти, а саме наданням людині і громадянину права на освіту. Як міжнародним, так і українським законодавством право на освіту віднесено до фундаментальних прав людини. Право на освіту є складовою частиною права на отримання безпосередньої освіти, реалізація якого передбачається протягом усього життя людини [2].

На думку В. Боняк, гарантіями права на освіту є чітка система соціально-економічних, політичних, юридичних та ідеологічних умов, засобів і способів, які забезпечуються безпосередню реалізацію, захист та гарантування конституційного права людини і громадянина на освіту, за яких дані суб'єкти можуть насправді захистити і відстояти на законних підставах передбачену Основним Законом України, законодавчими актами можливість [3, с. 124].

Як вже було зазначено, Конституція України гарантує право кожного на освіту. Це безпосередньо закріплено ст. 53 КУ, в ній зазначено, що «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і

студентам»[1]. Не менш важливим аспектом є те, що Конституція гарантує право на освіту не тільки для громадян України, але і для іноземців, створюючи рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статті, раси, кольору шкіри, національності, стану здоров'я, інвалідності, політичних, релігійних чи інших переконань, громадянства, мови спілкування, походження та ін. Право людини і громадянина на освіту може здійснюватися шляхом її здобуття на різних рівнях освіти, різних формах і різних видів. Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про освіту», право на освіту не може бути обмежено законом. Закон може встановлювати особливі умови доступу до певного рівня освіти, спеціальності (професії) [4].

На шляху модернізації та реформування освіти в Україні постали певні проблеми. Першою такою проблемою стала епідемія COVID-19, яка змусила весь світ пристосуватися до нових умов та способів реалізації освітнього процесу. Одним із розповсюджених шляхів розв'язання цієї проблеми стала дистанційна форма навчання, яка до цього не була досить актуальною. Суспільство швидко пристосувалося до нових умов і все почало стрімко відновлюватися. Але перед українською державою постала нова проблема під назвою росія, яка 24 лютого 2022 року ворожо вдерлася на територію, спричинивши руйнацію, загибель людей, масову еміграцію населення України. Кожного дня порушуються основоположні конституційні права людини і громадянина, право на освіту не є виключенням. У великої кількості здобувачів освіти «вкрадено» можливість навчатися, оскільки зруйновано велику кількість навчальних закладів, які будуть довго відбудовувати, також деякі здобувачі освіти знаходяться на окупованій території, де у них немає як фізичної, так і психологічної можливості виконувати освітній план. Дистанційна форма навчання вже не є новелою, а стала буденністю, але навіть така форма навчання, при таких умовах, стала менш доступною, оскільки постійні тривоги, проблеми зі світлом, зв'язком, артилерійні та повітряні обстріли перешкоджають нормальному засвоєнню матеріалів.

Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Саме тому підтримка активного упровадження інновацій в освітню галузь під час війни стала одним із ключових напрямів роботи Міністерства освіти і науки України та його підрозділів.

В умовах війни важливого значення набувають питання створення комфортного освітнього середовища та організації освітнього процесу, особливо для тих, хто отримав психологічну травму. З метою надання психоемоційної підтримки населенню під час війни, формування у педагогічних працівників навичок роботи з дітьми, за підтримки Першої леді України Олени Зеленської започатковано Національну програму психічного

здоров’я та психосоціальної допомоги [5, с. 8].

Виходячи з цього, законодавство України оновлюється, закони доповнюються, змінюються та оновлюються, для того, щоб допомогти здобувачам освіти, навіть в таких складних умовах, отримати бажану освіту.

Як приклад можна взяти ч. 15 с. 44 ЗУ «Про вищу освіту», яка закріплює, що «держава забезпечує особам, визнаним постраждалими учасниками Революції Гідності, учасниками бойових дій, особами з інвалідністю внаслідок війни відповідно до Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", та їхнім дітям, дітям загиблих (померлих) осіб, визначених у частині першій статті 10-1 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", дітям, один із батьків яких загинув під час масових акцій громадянського протесту або помер внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних під час масових акцій громадянського протесту, дітям, зареєстрованим як внутрішньо переміщені особи, дітям, які проживають у населених пунктах на лінії зіткнення, - до закінчення такими дітьми закладів освіти, але не більш як до досягнення ними 23 років, державну цільову підтримку для здобуття вищої освіти в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України» [6].

Отже, освітні процеси в Україні знаходиться на переломному моменті, який змушує пристосовуватися до нових умов, способів, форм освітнього процесу. Але навіть в таких умовах держава робить все, щоб захистити і забезпечити право людини і громадянина на освіту. І під час війни, і після її завершення головним завданням освітньої галузі є і буде забезпечення якості освіти на всіх рівнях.

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 19.11.2022).

2. Ребкало М.М., Самофалов Л.П., Олійник В.С. Особливості реалізації права на освіту в Україні: аналітично-правовий огляд. *Науковий вісник Сіверщини*. Право. 2019. № 2 (7). С. 13–22.

3. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні: дис. … канд. юрид. наук. 12.00.02. К. 2005. 205 с

4. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 19.11.2022).

5. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність. *Науково-методичний збірник.* за ред. Кириленко С., Євтушенко І., Верстка В.М. – Київ. – 2022. С. 137.

6. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 19.11.2022).

Діана Рукіна
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Анатолій Черненко
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення армії рф спричинило введення воєнного стану на всій території України, що неабияк вплинуло на зміни кожної галузі права України. Правоохоронна система України зіткнулась із рядом викликів, які ніколи не траплялись раніше (пов'язані з воєнними діями), або ті, що набули надзвичайних ознак (мали місце, але значно змінилися). Принагідно з'явилися такі явища, як колабораціонізм, вчинення воєнних злочинів, з проявом різних форм насильства не дивлячись на стать та вік, державна зрада тощо, які вимагають певних змін процедури досудового слідства.

Варто відзначити, що військові дії в нашій державі почались ще у 2014 році, що вплинуло певним чином на кримінальне процесуальне законодавство. Цього ж року у розділі IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) відбулися відповідні зміни [1]. Причому такі зміни відбулися декілька разів, до чого змушували реалії того часу. Так, Закон України № 2125-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» від 15.03.2022 р. був перейменований на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України», при цьому текстуально КПК було доповнено статтею 616 [2].

У зв'язку з останніми подіями було ухвалено Закон № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», що набув чинності 14.04.2022 року. Цим Законом передбачені зміни норм ст. 615 КПК, а також кодекс доповнено ст. 615-1 КПК [3]. Така політика національного законодавця продиктована

обстановкою, в якій необхідно проводити досудове розслідування. Перш за все це пов'язано з проблемами проведення слідчих (розшукових) дій в населених пунктах, де відбуваються воєнні дії. У свою чергу воєнні дії обумовлюють певну небезпечність для учасників слідчих (розшукових) дій, що вимагає їх певного спрощення чи скорочення. Яскравим прикладом є процедура огляду житла. У мирний час це має відбуватись виключно у присутності понятих з обов'язковою фіксацією такого огляду слідчим у відповідних кримінальних процесуальних документах. Під час же воєнних дій, залучення понятих є питанням доволі проблемним, що пов'язано з безпековою ситуацією, оскільки вони можуть постраждати, потрапивши під обстріли чи до замінованого житла. Належне документування слідчим ходу огляду теж ставиться під сумнів через небезпеку обстрілів чи можливість потрапляння у полон тощо.

Дієвим методом розв'язання цієї проблеми є певне спрощення способів фіксування факту проведення слідчих (розшукових) дій. Стаття 615 КПК й передбачає, що «фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій.

При проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису» [1].

Зрозуміло, що проблеми залучення понятих у даному випадку пов'язані з воєнними діями, хоча їх відсутність, на наш погляд, не є критичною. Про роль понятих у кримінальному провадженні доволі змістовно було зазначено у публікації А.П. Черненка [4].

Питання правового регулювання фіксування кримінального провадження в умовах воєнного стану також були предметом наукового дослідження Т.О. Лоскутова [5].

Звісно детально зупинитися на аналізі цих публікацій в межах цієї роботи не можливо. Тут ми лише хотіли б зазначити, що бойова обстановка на місці проведення слідчих (розшукових) дій суттєво впливає на можливість їхньої якісної фіксації, потому запропоновані законодавцем зміни до КПК і зокрема до ст. 615 КПК, на наш погляд, є цілком виправданими, проте, хотілось би звернути увагу на проблеми їх збереження та передачі.

Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій обумовив появу значної кількості фахівців у даній галузі, які за допомогою комп'ютерної техніки здатні сфальсифікувати відеоматеріали, що отримані правоохоронцями під

час проведення слідчих (розшукових) дій. Така інформація може бути викрадена зловмисниками, які обізнані у комп'ютерній техніці і будь-яка особиста інформація, що міститься в ній, може бути оприлюдненою без згоди особи та використана в незаконних цілях. Через це варто пам'ятати про захищеність та перевірку достовірності даних, яка може бути забезпечена одночасним записом, можливо, на кількох пристроях. На наш погляд, таке можливо, якщо забезпечити слідчі органи відповідними пристроями необхідними для дублювання відеозапису на декількох носіях інформації тощо, а також створення окремих баз даних із підвищеним захистом для попередження можливого злому через хакерські атаки.

Слід зазначити, що чинна редакція КПК передбачає порядок відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану (ст. 615-1 КПК). Це важливе доповнення, адже нині в тих районах де відбуваються активні бойові дії, питання відновлення втрачених кримінальних провадження є доволі актуальним.

Отже, на основі вище зазначеного можна зробити висновок, що воєнний стан обумовлює певні проблеми з фіксуванням слідчих (розшукових) дій, а це у свою чергу спонукає законодавця до пошуку шляхів вирішення таких проблем. Запропоновані законодавцем зміни до КПК, на наш погляд, забезпечують ефективність проведення слідчих (розшукових) дій навіть за таких обставин як війна.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» від 15.03.2022 № 2125- IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-20#Text

3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану»: Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text

4. Черненко А.П. Роль понятих у кримінальному процесі / Право і суспільство. - 2012. - № 2. - С. 263-267. file:///C:/Users/User/Downloads/Pis_2012_2_64.pdf

5. Лоскутов Т.О. Правове регулювання фіксування кримінального провадження в умовах воєнного стану / Аналітично-порівняльне правознавство – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» № 1, 2022. С. 340-345.

Дар'я Серга
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Інна Козубай
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНІЙ БОРОТЬБІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Важливим моментом для історично-культурного розвитку людства було і є доступність до передових знань, комунікація з іншими націями та народами, а для цього потрібна всім зрозуміла мова. Саме через цей фактор, англійську мову було визначено як найрозповсюдженішу мову світу.

Англійська мова є de jure офіційною у 58 країнах світу станом на 2019 рік. Також вона є de facto у низці інших країн і територій, оскільки офіційного закріплення немає, але практичне застосування досить розповсюджене. Вона є рідною мовою майже для 400 млн. людей [1] та однією з шести робочих мов ООН. Англійська мова найбільше з усіх мов вивчається по всьому світу.

Зважаючи на сучасний стан справ в Україні можна стверджувати, що англійська мова є одним з важливих інструментів в боротьбі за незалежність. Оскільки в ході вторгнення росії на територію України, ми спостерігаємо не тільки, так звану, «територіальну» війну, а й потужну інформаційну війну на просторах Інтернету. Таким чином країна-агресор намагається вплинути на українців, підірвавши наш дух та впевненість в оборонній силі держави.

Саме в цьому випадку англійська мова має велике значення, оскільки важливим є безпосереднє розповсюдження новин, воєнних злочинів, які вчиняє росія на території України до всього світу. А це можна зробити тільки завдяки мові світу – англійській. Англійська мова як мова світу це глобальний засіб спілкування між націями та народами. В цьому випадку, не можна не погодитися з думкою Ковіненко О.О., яка зазначає, що «знаючи англійську мову зараз, незалежно від того, де ви перебуваєте та яке маєте громадянство, легше ставати амбасадором України та поширювати правду про війну, яка проти неї веде росія – це найменше, чим люди в усьому світі можуть вже сьогодні допомогти Україні» [2, с. 98].

Інформаційна війна – це викладення інформації у спосіб, який формує у суспільстві чи групі людей потрібну точку зору, громадську думку, хід взаємодоповнюючих логічних думок, вичерпну систему поглядів щодо окремих питань на користь організатора інформаційної пропаганди [3].

Головною особливістю інформаційної війни є те, що провокативна інформація стрімголов та за короткий проміжок часу розповсюджується по всіх соціальних мережах, порталах, мессенджерах та різного роду сайтів.

Таким чином, росія ставить великі надії саме на інформаційну війну. Пропаганда з боку росії діє за заповітом одного американця. 33 президент США Г. Трумен говорив: «Якщо не можете переконати – збийте з пантелику». Це і є безпосередньою відповіддю на питання, що вчиняє росія на інформаційному фронті [4]. Але Україна має величезну підтримку від більшості іноземних держав, що дає українцям віру у найближчу перемогу.

Першим юридичним інструментом, який створений для захисту та підтримки національних мов стала Європейська хартія регіональних мов або мов меншин [5].

Як основний інструмент загального порозуміння між сторонами угод і договорів використовується англійська мова як спосіб швидкого реагування причетних до змісту новацій законодавства після прочитання їх основних положень у першоджерелах. Наявність такої потреби неабияк підкреслює важливість вивчення англійської як іноземної мови, щоби не опинитися жертвою не достовірного перекладу, а в результаті – дезінформації [2, с. 99].

Отже, англійська мова – міжнародна мова або мова світ, мова істини та справедливості, перш за все на міжнародній арені, яка діє в рамках забезпечення порозуміння між людьми, що живуть в усьому світі.

Вона виступає рушійним інструментом в боротьбі за незалежність України, саме завдяки їй українська нація має змогу та можливість боротися із збройною агресією росії як на полі бою, так і на інформаційному просторі.

1. English Speaking Countries 2019. URL: http://worldpopulationreview.com/countries/eng-lish-speaking-countries (дата звернення: 19.02.2023).

2. Ковіненко А. С., Козубай І. В. Англійська як мова – посередник між Україною та світовою спільнотою під час інформаційної війни. Мова і право: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 25 жовтня 2022 року, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ / За заг. ред. І. В. Царьової. Дніпро: ДДУВС, 2022. С. 97-100.

3. Поняття «Інформаційна війна». URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki (дата звернення: 19.02.2023).

4. Малик Я.. Інформаційна війна і Україна. «Демократичне врядування». Національний вісник. 2015. Вип. 15.

5. Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин. 5 листопада 1992 року. Страсбург, Франція.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (дата звернення: 19.02.2023).

Діана Рукіна
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Андрій Чвалюк
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ФЕНОМ СУДОВОЇ КОРУПЦІЇ: СПЕЦИФІКА ТА НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ

Корупція є негативним фактором, який впливає на всі суспільні відносини, в тому числі й на роботу судової гілки влади. Як загальновідомо, право на судовий захист є обов'язковим елементом будь-якого суб'єктивного права кожної людини, яке може бути реалізоване безпосередньо або через дії держави чи створених владою державних установ, які є гарантами реалізації спеціальних умов, що сприятимуть відновленню порушених прав, припиненню різноманітних правопорушень, а також вплинуть на швидке притягнення винних до відповідальності.

Саме корумпованість судової влади, яка призводить до її спотворення є підґрунтям дискредитації основних конституційних положень щодо сутності нашої країни, а навіть припущення про її прояви викликає питання щодо успішності антикорупційної кампанії та ефективності правового захисту судовими інстанціями [1, с. 209]. Через це дослідження зазначеної проблеми підвищує науковий інтерес до цієї теми враховуючи важливість протидії цьому явищу для розбудови правової країни.

На думку С. Гладій, явище корупції в судовій владі, варто розглядати, як зловживання суддями та посадовими особами, своїми організаційними та владними повноваженнями, порушуючи встановлені Конституцією України та законодавством норм їх функціонування [2, с. 148-149]. При цьому, судова корупція має специфічний характер, адже у випадках, коли судді здійснюють свої повноваження з неправомірної вигоди, виносячи вирок від імені держави, корупціонери де-факто прикривається нормою права. Інша риса судової корупції – це її прихованість, оскільки зазвичай виключається ситуація коли судді особисто говорять про необхідність пропозиції хабаря, а тим паче виключена ситуація його особистого отримання від зацікавленої особи. Ще одна особливість корупції в судовій системі – корпоративний характер, через який відсутні кримінальні справ за фактами корупції в судах [3, с. 154].

Перейдемо до детермінантів, які спричиняють корупцію в судовій системі України. Їх прийнято поділяти на декілька груп, кожну з яких ми пропонуємо розглянути окремо:

1. Політична група. У цьому контексті перш за все, слід відзначити такі фактори, як відсутність етичного підґрунтя для виховання у кандидатів на

посаду судді і вже працюючих судів патріотичних почуттів, моральності та професіоналізму, розуміння того, що корупція підриває державну владу, її авторитет; політична нестабільність; відсутність належної політичної волі щодо системної протидії корупції. Не варто забувати й про антикорупційну політику, а саме про її непослідовність, недостатню визначеність та поверхневість, що породжує відчуття безкарності. Водночас не менш негативну роль відіграє дисбаланс між законодавчо закріпленою незалежністю суддів і контролем з боку законодавчої й виконавчої гілки влади позаконституційними методами [4, с. 139].

2. Правова група. Доцільними на наш погляд є думки Я. Романюка та Є. Лащука Вони вважають, що детермінанти корумпованості в судовій системі, поділяються на три підгрупи:

Перша, пов'язується із практичним застосуванням антикорупційного законодавства щодо суддівської діяльності, а саме: недосконале антикорупційне законодавство, яке дозволяє користуватись представникам судової влади своїм становищем в особистих інтересах, які зазвичай є протиправними; відсутність на нормативному рівні системних механізмів запобігання причинам та умовам корупції; правоохоронні органи пасивно виконують вимоги законодавства, коли виявляють корупцію; принцип рівності перед законом та невідворотність відповідальності за корупційні злочини не застосовуються особами, на яких покладається обов’язок боротьби з такими правопорушеннями.

Друга підгрупа окреслює проблематику застосування законодавства про судоустрій і статус суддів. Нормативно-правова база щодо судоустрою та статусу суддів має певні недоліки, які ґрунтуються на неповному приведені її до вимог Конституції України та світових стандартів, не створюючи унормовану систему контролю за діяльність судової влади, як результат відсутній належний адміністративно-правовий захист для запобігання свавіллю.

Третя підгрупа пов'язується із застосуванням норми матеріального і процесуального права під час ухвалення судових рішень. Численна кількість прогалин та колізій у національному законодавстві й неправильний вибірковий підхід застосування норм права сприяють зловживанню наданими службовими повноваженнями. Через що деформація суспільних відносин та реальна можливість порушити закон за для досягнення бажаного результату – отримання матеріальних чи нематеріальних благ, утворюють сприятливі умови для корупції [4, с. 142-144].

3. Економічна група. Пов'язується вона з тим, що чим більше державою регулюється економіка, тим більше виникає потенційних можливостей для підкупу чиновника. Це проявляється у криміналізації та тінізації економіки, коли поєднання влади та бізнесу призводить до хибних методів проведення державної економічної політики та її недостатньої прозорості [3, с. 159].

4. Організаційна група. Причини її полягають в тому, що в судових установах відбувається недодержання умов і формальне ставлення до

проведення конкурсу на заміщення посад та атестації; затягування проведення спеціальної перевірки осіб, які є кандидатами на посади державних службовців або працюють на таких посадах; функції відповідних органів судової влади дублюються, їх дії є неузгодженими, а рішення – непослідовними та суперечливими. На додаток, такі фактори можуть спричинити загрозу порушення внутрішньої незалежності суддів [3, с. 155].

5. Соціально-психологічна група. Корупція в судовій системі неминуче породжує такі явища, як лояльність стосовно її проявів; негативну деформацію морально-етичної свідомості, як працівників суду, так і цивільних громадян; меркантильність; громадяни не відчувають достатній рівень захищеності, оскільки не вірять у законну можливість захисту своїх порушених прав. Однак певний орієнтир все-таки є це Кодекс суддівської етики. Він покладає на суддів обов'язок підтримувати високі стандарти поведінки, щоб підтримувати довіру громадян до чесності, незалежності, неупередженості та справедливості судів [4, с. 147-148].

Таким чином, вищезазначені соціокультурні детермінанти проявів корупції в судовій системі нашої держави вимагають застосування наступних заходів: удосконалення нормативно правової бази, яка буде відповідати міжнародним стандартам та не буде суперечити національному законодавству; удосконалення кваліфікаційних вимог до кандидатів, з урахуванням морально-етичних переконань; трансформація навчального процесу у закладах вищої освіти, які готують майбутніх працівників судової системи, тобто обов'язкове викладання таких навчальних дисциплін, як антикорупційне законодавство, запобігання корупції в публічному управлінні тощо, проведення різноманітних тренінгів, конференцій, вебінарів, виховних годин й подібних заходів, які підвищать рівень професійної культури і правосвідомості; запровадження періодичних підвищень кваліфікації й обов'язкової атестації для суддів.

Явище корупції у судовій системі має давню історію розвитку й обумовлюється такими факторами, як системність, масовість, шкідливий характер, безкарність і комплексність. Проаналізувавши ряд детермінантів корупції, ми прийшли до висновку, що найважливішою групою є соціально-психологічна. Саме тому оновлене психологічне ставлення майбутніх суддів до своєї професії, поєднане з проведенням судової реформи, здатне, на нашу думку, зменшити кількість корупційних проявів в судовій системі.

1. Бондаренко О. С., Куліш А. М. Право на судовий захист: судова корупція як прояв дискримінації. *Наше право*. 2022. № 1. С. 209–213.

2. Гладій С. До питання запобігання корупції в судовій сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО.* 2014. Вип. 28, Т. 3. С. 147-150.

3. Москвич, Л. Корупційні детермінанти у судовій системі України. *Вісник ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка* 2015, № 3, С. 153-162.

4. Романюк, Я. Лащук Є. Детермінанти корупції в судовій системі України, або чи можна очікувати позитивного ефекту від повного оновлення суддівського корпусу: судово-правова реформа. *Право України*. 2016. № 6. С. 134–155.

Аліна Старик-Блудова
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Артур Маргулов
доктор історичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Сучасний науковий світ буквально розриває дискусія про якість наукових досліджень, достовірність дослідницьких практик, чистоту експерименту, плагіат і доброчесність. Головна проблема дискусії – академічна доброчесність, а в її центрі – феномен плагіату. Згідно з Законом України «Про освіту» академічна доброчесність – це «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [1] Головним і найважливішим у науковому плані показником дотримання академічної доброчесності є плагіат, а точніше його відсутність. Якщо автор навмисне або з необережності порушує авторські права та представляє для захисту чи публікації неоригінальний матеріал – має місце порушення одночасно кількох принципів..

Автори дослідження ставили собі за мету проведення діагностики рівня обізнаності та дотримання академічної доброчесності навчальних досягнень здобувачів освіти в закладах освіти. Ми провели опитування серед населення України віком від 14 років і старше. Вибіркова сукупність: 100 респондентів. Респондентам було запропоновано 13 питань.

Згідно з результатами дослідження, проведеного у листопаді 2021 року, більше половини опитаних (74%) знають характеристику поняття «академічна доброчесність», частково – 16%, не знають – 10%.

Чим молодші респонденти та чим нижчий рівень їх освіти, тим більше вони знають характеристику поняття «академічна доброчесність». Жінки обізнані в цьому питанні відносно більше, аніж чоловіки.

Більшість опитаних (75%) відповіли, що їх інформували або інформують науково-педагогічні працівники про процедури дотримання академічної доброчесності, не інформують – 25%.

Чим молодші респонденти та чим нижчий рівень їх освіти, тим більше вони проінформовані про процедури дотримання академічної доброчесності. Жінки проінформовані відносно більше за чоловіків.

77% опитаних ознайомлені з наслідками порушення академічної доброчесності, не ознайомлені – 23%.

Чим молодші респонденти та чим нижчий рівень їх освіти, тим більше вони ознайомлені про наслідки порушення академічної доброчесності. Жінки ознайомлені відносно більше за чоловіків.

99% опитаних розуміють сутність поняття «плагіат» та можливі ризики, які пов'язані з ним, не розуміють – 1%.

Чим молодші респонденти та чим нижчий рівень їх освіти, тим більше вони розуміються про сутність поняття «плагіат» та можливі ризики, які пов'язані з ним. Жінки розуміються відносно більше за чоловіків.

41% опитаних не стикалися з випадками плагіату серед свого оточення (однокласників/колег/одногрупників), стикалися – 59%.

Чим молодші респонденти та чим нижчий рівень їх освіти, тим більше вони стикалися з випадками плагіату серед свого оточення. Жінки стикалися відносно більше за чоловіків.

Думка стосовно необхідності доводити до відома викладачів, адміністрацію інформацію про подібні дії (плагіат) школярів/студентів/працівників неоднозначна. В цілому її більше не підтримують (53%), аніж підтримують (47%).

Чим молодші респонденти та чим нижчий рівень їх освіти, тим більше вони не вважають за необхідність доводити до відома викладачів, адміністрацію інформацію про плагіат. Жінки не підтримують цю думку відносно більше за чоловіків.

На питання «Чи відомо Вам, що тексти всіх курсових та кваліфікаційних робіт/наукових статей/дисертацій проходять перевірку на рівень плагіату?», так відповіли 92%, ні – 8%.

Чим молодші респонденти та чим нижчий рівень їх освіти, тим більше вони обізнані про перевірку на рівень плагіату курсових та кваліфікаційних робіт/наукових статей/дисертацій. Жінки обізнані в цьому питанні відносно більше за чоловіків.

Більшість опитаних (90%) згодні дотримуватися всіх принципів академічної доброчесності. Не згодні – 10%.

Чим молодші респонденти та чим нижчий рівень їх освіти, тим більше вони згодні дотримуватися всіх принципів академічної доброчесності. Жінки згодні дотримуватися принципів відносно більше за чоловіків.

Щодо питання про «Які санкції щодо школярів/студентів Ви вважаєте доцільними у разі виявлення і доведення фактів прояву академічної недоброчесності?», підтримують думку про повторне проходження оцінювання – 74%, повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми (повторне вивчення дисципліни) – 24%, відрахування – 2%.

Чим молодші респонденти та чим нижчий рівень їх освіти, тим більше вони підтримують думку про повторне проходження оцінювання. Жінки

підтримують думку про повторне проходження оцінювання або повторне вивчення дисципліни відносно більше за чоловіків.

Майже менше половини опитаних (41%) не стикалися з випадками свідомого завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти викладачами, стикалися – 59%.

Чим молодші респонденти та чим вище рівень їх освіти, тим більше вони не стикалися з випадками свідомого завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти викладачами. Чоловіки стикалися відносно більше за жінок.

Таким чином, можна зробити висновок, що проблема проведення діагностики рівня обізнаності та дотримання академічної доброчесності навчальних досягнень здобувачів освіти в закладах освіти набуває істотних масштабів. Проте ситуацію на даному етапі можливо контролювати, тобто потрібна розробка чітких правил поведінки не тільки для здобувачів освіти, а й для науково-педагогічного складу закладу освіти. Так чи інакше, ціннісні орієнтири є важливими і в процесі освіти, і в процесі професійного становлення. Вони лежать в основі дотримання закону та встановлення нормальних взаємин серед людей.

1. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380) від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: Про освіту

2. Скиба, Э. (2020). Роль философии права в формировании сознания общества современной формации. *Грані*, *23*(5), 64-76.

Юлія Староконь
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олександр Бондар
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Важливе місце в суспільному та приватному житті громадян займає власність. Так і в системі регулювання захисту прав громадян, важливе місце займає захист права власності. Практично кожна людина протягом життя стикається з різними проблемами, що пов’язані з їх майном. Крім того, власність є основою забезпечення життєдіяльності економіки країни та гарантією існування та розвитку всього суспільства [1].

Від 24.02.2022 в Україні запроваджено воєнний стан. Зважаючи на це актуальність теми захисту права власності в умовах воєнного стану є визначальною. Також враховуючи спеціальний режим, що встановлено на території нашої держави і на сьогодні, важливим є визначення механізму передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану.

Дослідженню питань, пов'язаних із власністю, зокрема в умовах воєнного стану, розглядали такі вчені, як О. В. Дзера, Я. М. Шевченко, М. І. Брагінський, І. І. Каракаш, О. С. Харченко та інші. Проте варто зазначити, що науковці вивчали питання відносин власності в умовах воєнного стану не в повному обсязі. Тому на сьогодні це питання є актуальним, для більш чіткого аналізу положень законодавства України про захист права власності, який існує в умовах воєнного стану.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Статтею 41 Конституції України визначено, що «Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану» [3].

Як випливає зі змісту ч. 1 ст. 1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» (далі - Закон), об'єктом вилучення або примусового відчуження може виступати лише індивідуально визначене майно. Фактично, йдеться про речі або сукупність речей, бо саме щодо них законодавець розмежував речі, визначені індивідуальними чи родовими ознаками [4]. Так, згідно ч. 1 ст. 184 ЦК України річ є визначеною індивідуальними ознаками, якщо вона наділена тільки їй властивими ознаками, що вирізняють її з-поміж інших однорідних речей, індивідуалізуючи її [5]. Речі, визначені індивідуальними ознаками, є

незамінними. Отже, з огляду на положення Закону йдеться про нерухомі речі, транспортні засоби та інше індивідуально визначене майно, але в жодному разі не про гроші, валютні цінності, продукти харчування та інші речі, визначені родовими ознаками.

Як зафіксовано в п. 5 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в указі Президента України про введення воєнного стану має зазначатися вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3]. Так, аналіз Указу Президента України №64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» дав змогу визначити, що «можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану…» [6].

Порядком розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 998, який визначає механізм прийняття, розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [7].

При цьому, слід розрізняти поняття відчуження та вилучення майна. Відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»:

примусове відчуження майна - це позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, яке перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості;

вилучення майна - позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [4].

Таким чином, можемо зробити висновок, що примусове відчуження майна може відбуватися за рахунок приватного та комунального майна з подальшою компенсацією його вартості, а саме вилучення відбувається виключно за рахунок державного майна та без відшкодування вартості такого майна.

Важливим є те, що про примусове відчуження або вилучення майна складається акт. Бланк акта про примусове відчуження або вилучення майна виготовляється за єдиним зразком, затвердженим Кабінетом Міністрів України. У разі відсутності особи, у якої відчужується або вилучається майно, або її законного представника під час складання акта про примусове відчуження або вилучення майна такий акт складається без її участі [8].

Компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану здійснюється:

- військовим командуванням чи органом, що прийняв рішення про таке відчуження, за рахунок коштів державного бюджету до підписання акта попереднім повним відшкодуванням його вартості;

- протягом п’яти наступних бюджетних періодів, правового режиму надзвичайного стану - протягом одного наступного бюджетного періоду після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за рахунок коштів державного бюджету з наступним повним відшкодуванням його вартості [4].

Частина 2 ст. 353 Цивільного кодексу України встановлює, що в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості, а у разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно, одночасно вона зобов’язується повернути грошову суму або річ, яка була нею одержана у зв’язку з реквізицією, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна [5].

Отже, як висновок, можна сказати, що час дії воєнного стану допускає обмеження прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, у тому числі шляхом примусового відчуження майна, що перебуває у приватній чи комунальній власності, у власність держави, необхідної відповідно до умов воєнного стану, а також через вилучення. Важливим критерієм розмежування понять «вилучення» і «відчуження» є платність/безоплатність, адже вилучення відбувається на безоплатній основі, в той час як відчуження є платним. В умовах воєнного стану може бути застосована виключно процедура примусового відчуження приватної власності та комунального майна з подальшою компенсацією вартості, а вилучення відбувається виключно за рахунок державного майна та без відшкодування вартості такого майна.

1. Бабецька І.Я. Захист права власності у період воєнного часу. *Конференції Державного університету «Житомирська політехніка»*. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/197.pdf

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII : станом на 31 груд. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 06.02.2023).

3. Конституція України : від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення:

06.02.2023).

4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17 травня 2012 р. № 4765-VI : станом на 29 верес. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text (дата звернення: 06.02.2023).

5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV : станом на 1 січ. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 06.02.2023).

6. Про внесення змін до Указу Президента України від 24 червня 2010 року № 724/2010 : Указ Президента України від 05.08.2022 р. № 561/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561/2022#Text (дата звернення: 06.02.2023).

7. Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 31.10.2012 р. № 998 : станом на 29 січ. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-п#Text (дата звернення: 17.04.2023).

8. Хребтова А., Таран І. Право власності в умовах воєнного стану. *Вісник УжНУ. Серія «Право».* 2022. Вип.№ 70. С. 210–213. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.31

Ольга Стрельцова
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Олександр Бондар
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Стрімкі темпи економічного розвитку, основані на досягненнях науки і техніки, високих технологіях, свідчать про вступ розвинених світових держав в етап постіндустріального суспільства. Цей етап характеризується превалюванням сфери інформаційних та високих технологій і розвиненими інвестиційними потоками.

В даний час сектор економіки, що постійно зростає, утворює фінансові послуги, і це стосується не лише розвинених країн, а і країн, що знаходяться на стадії розвитку. В країнах з модернізацією економіки, сектор фінансових послуг (торгівля валютними цінностями; залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; фінансовий лізинг; надання коштів у позику; фінансові платіжні послуги; страхування; діяльність у системі накопичувального пенсійного забезпечення; професійна діяльність на ринках капіталу; факторинг) розвивається найбільш швидкими темпами: застосовуються нові фінансові інструменти та запроваджуються нові

технології. Від сектора фінансових послуг залежить діяльність практично всіх суб'єктів господарювання, бо для ефективної виробничої діяльності необхідні залучення фінансів та різноманітних фінансових інструментів. Ринок фінансових послуг за своїм призначенням має забезпечити рух і перерозподіл тимчасово вільних фінансових ресурсів між суб'єктами господарювання, державою та споживачами, він виконує роль посередника руху коштів від власників до осіб, що їх потребують у даний момент [1, с. 31].

На законодавчому рівні України зроблені значні кроки у напрямі визначення основних правових засад надання фінансових послуг. В нормах законодавчих актів відображено договір про надання фінансових послуг, де закріплені особливості окремих видів договорів про надання послуг. Створена низка законів України, регулюючих договора про надання фінансових послуг: «Про страхування», «Про банки і банківську діяльність», «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні». Домінуюче положення серед зазначеного нормативного масиву посідає Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [2], який містить основні положення про фінансові послуги. У сучасних умовах ринкових відносин проведені дослідження цивільно-правових договорів свідчать, що поряд із типовими для цивільного права договорами починають поширюватись такі, що відрізняються від перших специфічними ознаками. Договір про надання фінансових послуг признається як «довірчий правочин, згідно з яким послугонабувач (фінансова установа, суб'єкт господарювання) надає клієнту, за попереднім його замовленням, фінансову послугу на оплатних і професійних засадах. Послуга, що надається систематично або з наміром її постійного вчинення з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів, вважається вчиненою на професійних засадах [3, с. 45]». Я. Шевченко вважає, що визначення фінансових послуг певним чином конкретизоване у ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [1, с. 33]. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [2], право на здійснення операцій із надання фінансових послуг мають фінансові установи і фізичні особи суб'єкти підприємницької діяльності. Фінансові послуги надаються фінансовими установами (на підставі відповідної ліцензії), а також, якщо це прямо передбачено законом, ФОП. Фінансовим установам заборонено залучати кошти фізичних осіб із зобов'язанням щодо їх повернення і шляхом отримання позики, у разі якщо це прямо не передбачено законом про діяльність відповідної фінансової установи. Регулювання питань відносно договору про надання фінансових послуг здійснюється на підставі норм кількох галузей права, проте основою цих договорів є загальні та спеціальні положення норм цивільного права. Діяльность фінансових установ, ринків

фінансових послуг регулюють державні органи та визначають можливість та порядок надання окремих фінансових послуг юридичним особам, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», фінансові послуги надаються на підставі договору і умови такого договору визначені в Законі. Договір про надання фінансових послуг (ст. 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг») повинен містити: назву документа; назву, адресу та реквізити суб'єкта підприємницької діяльності; прізвище, ім'я і по батькові фізичної особи, яка отримує фінансові послуги, та її адресу; найменування, місцезнаходження юридичної особи; найменування фінансової операції; розмір фінансового активу, зазначений у грошовому виразі, строки його внесення й умови взаєморозрахунків; строк дії договору; порядок зміни і припинення дії договору; права й обов'язки сторін, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору; інші умови за згодою сторін; підписи сторін. Уповноважений орган має право встановлювати додаткові вимоги до договорів, юридична або фізична особа мають право вимагати в суб'єкта підприємницької діяльності надання балансу або довідки про фінансове становище, бізнес-план, якщо інше не передбачено законодавством України. Порядок та правові наслідки припинення дії договорів про надання фінансових послуг визначаються цивільним законодавством. Специфіка договору про надання послуг визначається предметом та об'єктом зазначеного договору. Головна особливість цієї групи договорів, на відміну від договорів про виконання робіт, на думку В. Луць, полягає в тому, що надання послуг невіддільне від діяльності особи-послугонабувача і корисний ефект такої діяльності полягає в самому процесі надання послуги [4, с. 175]. Предметом договору про надання фінансових послуг є здійснення фінансових операцій, а об'єктом – фінансові активи для здійснення фінансових операції. Ознаками договору про надання фінансових послуг виступають: фінансові активи, підприємницький статус послугонабувача, що обумовлює грошово-кредитний характер зазначених зобов'язань.

На нашу думку, враховуючи викладене, варто наголосити, що договір про надання фінансових послуг, можна розглядати як: правову форму, на підставі якої вчиняється дія; дії конкретизовані, які повинні вчиняти сторони; узгоджене волевиявлення сторін; засіб контролю поведінки сторін, який сприяє досягненню очікуваних результатів.

Договори про надання фінансових послуг посідають особливе місце серед цивільно-правових договорів і мають особливості: один з учасників правочину – банк, фінансові установи; предмет договорів – грошові кошти, фінансові активи; об'єкт – фінансові активи; надання послуг – діяльність особи-послугонабувача; фінансові послуги – найменування фінансової операції.

1. Шевченко Я. Еволюція цивільного законодавства України: проблеми теорії та практики: колективна монографія / за ред. Я. Шевченко. Київ : Юридична думка, 2007. 340 с.

2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14 (дата звернення: 01.02.2023).

3. Дроздова Н. Договори про надання фінансових послуг у цивільному праві України : дис.канд. юрид. наук. Київ, 2005. 193 с.

4. Луць В. Строки і терміни в цивільному праві: монографія / за ред. В. Луця. Київ : Юрінком-Інтер, 2013. 320 с.

5. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 01.02.2023).

6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14 (дата звернення: 01.02.2023).

7. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19.06.2003 № 978-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-15 (дата звернення: 01.02.2023).

8. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України 05.04.2001 № 2346-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14 (дата звернення: 01.02.2023).

9. Череп А.В. Особливості розвитку сучасної фінансової системи в ринкових умовах / А.В. Череп // Економіка та держава. — 2006. — №6. — С.28—30.

Ярослав Твердохліб
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

24 лютого 2022 року рф без оголошення війни почала повномасштабний напад на територію України. Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України № 2102-IX від 24 лютого 2022 року, на території України було введено воєнний стан, в умовах якого регулювання земельних відносин за довоєнною моделлю призвело б до повної зупинки функціонування циклу сільськогосподарського виробництва та створило загрозу продовольчій безпеці не тільки України, а і світу.

19 березня 2022 року до Верховної Ради України було подано Проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Згідно із Пояснювальною запискою, завданням законопроєкту є спрощення набуття прав користування на земельні ділянки сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану з метою їх раціонального використання у 2022 році для ведення товарного

сільськогосподарського виробництва та забезпечення продовольчої безпеки України.

Проєктом передбачалось доповнення Перехідних положень Земельного кодексу України (далі - ЗКУ) пунктами 27 та 28, спрямованих на вдосконалення окремих питань, пов'язаних зі спрощенням набуття прав користування на земельні ділянки сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану з метою їх раціонального використання у 2022 році для ведення товарного сільськогосподарського виробництва та забезпечення продовольчої безпеки України.

24 березня 2022 року Закон було прийнято Верховною Радою України, а 6 квітня повернуто з підписом від Президента.

Окрім особливого порядку укладення договорів оренди, законом передбачено особливу процедуру формування земельних ділянок державної та комунальної власності як об'єктів цивільних прав.

Відповідно до підпункту 2-ґ пункту 27 Перехідних положень ЗКУ формування земельної ділянки з метою передачі її в оренду здійснюється без внесення відомостей про таку земельну ділянку до Державного земельного кадастру (державної реєстрації) та присвоєння їй кадастрового номера на підставі технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земель, яка розробляється за рішенням органу, уповноваженого передавати земельну ділянку в оренду, та затверджується таким органом [1, с. 236].

До 24.02.2022 року проглядалась проблематика, коли орендарі землі, значно занижували суми у договорах оренди і в середньому така сума становила 1500 грн. замість 6000 грн за гектар землі, яка орендується (це середньо ринкова вартість, яку платять фермери за паї). Це призводило до того, що бюджет села (громади) не доотримував близько 3 млн. грн./рік. І якщо невеличкі села недоотримують таку суму, це відбивається на їхній інфраструктурі (на відсутності коштів на ремонт доріг, на вуличне освітлення, на фінансування шкіл та садочків та умов їх функціонування, на соціальний захист). А це означає, що отримуючи податок у розмірі 19,5% від суми орендної плати (ПДФ та військовий збір) згідно зазначених договорів оренди до бюджету буде сплачено 31 тис.грн. при тому, що підприємство мало б сплатити більш як 124 тис. грн. за умови декларування повної суми орендної плати за орендовані паї (тобто, орієнтовно в одній з об'єднаних громад на 160 га бюджет не доотримує більше 93 тис. грн., а підприємство при цьому обробляє 3300га землі). Жителі громад маю знати, що сума яку людина отримує на руки має бути така ж сама, що прописана у договорі, це захистить власника паю і у разі виникнення певної конфліктної ситуації (фермер не розрахується, або змінить умови, або не належно виконуватиме свої зобов'язання), тоді ця людина може бути впевнена у юридичній захищеності, зможе захисти свої права в судових інстанціях. Якщо договір оренди складено не коректно (вказано не вірні дані), то стає не захищеним як сам пайовик, так і громада. Такий податок сплачується не пайовиком, а

власне фермером, який бере ділянку в оренду і з тієї реальної суми, яку платить людині. Не залежно яка сума вказується у договорі, власник наділу жодних податків не сплачує. Тому, відповідно, якщо сума занижена, сума податкових надходжень нижча. Частими проблема у сільських громадах були скарги про те, що існує заборгованість у виплатах орендної плати, виникали прохання вплинути на орендарів для отримання орендної плати. Заборгованості були не лише за 2020 рік, а і за 2019. Часті є і розрахунки натуральною продукцією, при цьому не відома вартість такої продукції і не відомо, чи покриває така продукція суму оренди. Це говорить про відсутність прозорості у розрахунках. Інколи і договори не отримуються на руки орендодавцям. Шантажування орендодавців також мають місце у числі ризиків, з якими може зустрітись пайовик (вимога перепідписати договір оренди з продовження на 10 років, в такому випадку заборговані кошти будуть відшкодовані). Часто орендарі (великі фермерські компанії) можуть обіцяти за користування угіддями проводити фінансування (чи співфінансування) окремих критичних об'єктів громади (для прикладу водогону, газифікації і т.д.) [2,с. 30].

Аби адаптувати регулювання земельних відносин до реалій війни, законодавець прийняв Закон № 1423, який охоплює ширше коло питань та стосується різних категорій земель. Разом із тим, питання саме оренди земельних ділянок Законом № 1423 оновлені немасштабно.

Однією з цікавих новел є виключення іноземних юридичних осіб із кола потенційних орендарів земельних ділянок, яке закріплене у статті 93 Земельного кодексу України та статті 5 Закону України «Про оренду землі». Зазначена категорія орендарів у цілому була досить екзотичною через додаткові обмеження та процедурні умови, але тепер, коли її взагалі виключено, цей факт варто враховувати при плануванні та структуруванні подальшого користування землею.

Також Закон оновлює правила розмежування ділянок, що знаходяться тепер у власності територіальних громад (за межами населених пунктів). Він також встановлює, що відповідна зміна власника таких земель не впливає на чинність укладених договорів оренди та не потребує їх зміни. За оновленим загальним правилом, зміна власника земельної ділянки не вимагатиме обов'язкового внесення змін до договору оренди та відповідної обов'язкової державної реєстрації таких змін (ст 148-1 Земельного кодексу).

На продовження положень Закону № 1423 запроваджується можливість для особи, яка використовує земельну ділянку на праві емфітевзису (для сільгоспцілей), передавати її в оренду. В цілому така норма є продовженням норм Закону № 2145 та спрямована на розширення можливостей використання земель для сільгосппотреб.

Відповідно, норми Закону № 1423 радше внесли «косметичні» оновлення до сфери регулювання орендних відносин, які варто враховувати під час укладення та виконання договорів оренди землі [3].

На жаль, у зв'язку з відсутністю відкритих даних щодо кількості укладених договорів оренди земельних ділянок, кількості сформованих за правилами підпункту 2 пункту 27 Перехідних положень ЗКУ земельних ділянок питання щодо ефективності правового регулювання земельних відносин під час дії воєнного стану залишається відкритим.

1. Бакшеєв О.С. Правовий режим земельних ділянок, сформованих у період дії воєнного стану. *Нове українське право*, Вип. 3, 2022. URL: http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/issue/view/9 (дата звернення: 25.10.2022).

2. Вішка І.С. Аудит землі територіальних громад у довоєнний та воєнний періоди, концептуальні зміни. *Наукові перспективи*. 2022. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/download/1862/1860 (дата звернення: 25.10.2022).

3. Сілкін К. Договір оренди землі в умовах воєнного часу: на що звернути увагу. *Юридична газета*. 2022. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/dogovir-orendi-zemli-v-umovah-voennogo-chasu-na-shcho-zvernuti-uvagu.html (дата звернення: 25.10.2022).

Данило Учкін
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Ірина Орлова
кандидат юридичних наук
(Класичний приватний університет, м. Запоріжжя))

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН З ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОРЯДУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

З початку дії правового режиму воєнного стану чимало органів місцевого самоврядування не можуть повноцінно виконувати свої обов'язки на тимчасово окупованій території, більшість працівників через загрозу життю та здоров'ю внаслідок активних бойових дій вимушені були покинути власні домівки, а дехто навіть виїхати за межі України. Гостра полеміка, що має місце останній час в засобах масової комунікації та відсутність науково-методичної літератури тільки підкреслює актуальність обраної теми.

Після початку повномасштабних бойових дій органи місцевого самоврядування зіштовхуються з труднощами виконання працівниками роботи у дистанційному форматі, зокрема встановлення каналів зв'язку, звільнення працівників, видачі трудових книжок при звільненні, коли працівник знаходиться за кордоном чи на непідконтрольній Україні

території.

Проблеми з якими зіштовхнулися органи місцевого самоврядування починаючи з 24 лютого 2022 р., були вирішенні частково Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». З огляду на те, що зазначений закон був прийнятий в особливо короткий проміжок часу, норми врегульованих правовідносини за своєю суттю мають загальний характер та окреслюють спірні проблеми лише поверхнево [1].

В Законі України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» нерідко можна зустріти такі обороти, як: «за угодою сторін», «сторони трудового договору можуть домовитися між собою», тощо. При тлумаченні зазначеного закону виникає чимало труднощів щодо процесуальних питань врегульованих правовідносин, більшість яких пов'язані з перебуванням однієї із сторін поза межами України чи на непідконтрольній території. Тож пропоную оглянути основну законодавчу базу щодо виконання посадовими особами органів місцевого самоврядування своїх обов'язків у дистанційному форматі.

В Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» відсутнє врегулювання питання дистанційної роботи, відповідно як і обмеження щодо такої роботи [2].

У статті 60-2 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) передбачено випадки коли особа може працювати дистанційно та процедура запровадження такої форми організації праці [3].

У разі виникнення загрози збройної агресії, дистанційна робота може запроваджуватися наказом (розпорядженням) роботодавця без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну роботу в письмовій формі. З таким наказом (розпорядженням) працівник ознайомлюється протягом двох днів з дня його прийняття, але до запровадження дистанційної роботи.

Статтею 29 КЗпП України встановлено, що ознайомлення працівників з наказами (розпорядженнями), повідомленнями, іншими документами роботодавця щодо їхніх прав та обов'язків допускається з використанням визначених у трудовому договорі засобів електронних комунікаційних мереж з накладенням удосконаленого електронного підпису або кваліфікованого електронного підпису.

З огляду на зазначене, можна дійти висновку, що нормами чинного законодавства не врегульоване питання щодо ознайомлення працівників, які знаходяться за кордоном чи на непідконтрольній Україні території з наказом (розпорядженням) про дистанційну роботу в органах місцевого самоврядування, якщо між сторонами не встановлені електронні комунікаційні мережі.

Особливої уваги потребує також питання звільнення з роботи працівника, який знаходиться на тимчасово окупованій території чи поза межами України.

Статтею 4 Закону України «Про організацію трудових відносин в

умовах воєнного стану» встановлено, що у зв'язку з веденням бойових дій у районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та існування загрози для життя і здоров'я працівника він може розірвати трудовий договір за власною ініціативою у строк, зазначений у його заяві.

Тобто, існує можливість звільнитися без попередження про це письмово за два тижні. Однак, залишається неврегульованим питання щодо форми подачі заяви про звільнення та видачі такому працівнику трудової книжки.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» у період дії воєнного стану порядок організації кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів у районах активних бойових дій визначається роботодавцем самостійно, за умови забезпечення ведення достовірного обліку виконуваної працівником, роботи та обліку витрат на оплату праці.

Тобто роботодавець у період дії воєнного стану може самостійно визначати порядок кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів, визначивши обов'язкові для обліку дані лише у тому випадку, коли орган місцевого самоврядування знаходиться у районах активних бойових дій.

Згідно переліку територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) Затвердженим наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України 25 квітня 2022 року № 75 чітко видно, що профільне Міністерство розрізняє кожну категорію таких громад, у зв'язку з чим виникають труднощі щодо запровадження головами органів місцевого самоврядування порядку кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів на тимчасово окупованих територіях та оточених (заблокованих) територіальних громадах [4].

Пунктом 4.1 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників, затвердженої наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України від 29.07.1993р. № 58 (далі – Інструкції) встановлено, що власник або уповноважений ним орган зобов'язаний видати працівнику його трудову книжку в день звільнення з внесеним до неї записом про звільнення. При затримці видачі трудової книжки з вини власника або уповноваженого ним органу працівникові сплачується середній заробіток за весь час вимушеного прогулу [5].

Пунктом 4.2. Інструкції визначено, що якщо працівник відсутній на роботі в день звільнення, то власник або уповноважений ним орган в цей день надсилає йому поштове повідомлення із вказівкою про необхідність отримання трудової книжки. Пересилання трудової книжки поштою з доставкою на зазначену адресу допускається тільки за письмовою згодою працівника.

Нажаль, окрім зазначеної Інструкції жоден нормативно-правовий акт не регулює питання видачі трудової книжки працівнику, який знаходиться в окупації чи за кордоном. Повідомити працівника поштою під час тимчасової окупації про необхідність отримання трудової книжки неможливо, як і направити її поштою працівнику, який знаходиться на непідконтрольній Україні території. Взагалі роботодавець зобов'язаний надіслати трудову книжку на будь-яку адресу, зазначену в заяві працівника, зокрема за кордон.

З огляду на зазначене, з метою усунення висвітлених у цій роботі проблем пропоную низку заходів, а саме:

1. Верховній Раді України – врегулювати на законодавчому рівні питання встановлення каналів зв'язку між роботодавцем та працівником в дистанційному форматі, процедури звільнення працівника, інших питань пов'язаних з відсутністю у працівника кваліфікованого електронного підпису;

2. Кабінету Міністрів України – детально розробити особливості процесуальних аспектів реалізації трудових відносин з працівниками органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, що працюють в дистанційному форматі (розробити та затвердити Типове положення про встановлення каналів зв'язку в дистанційному форматі, Типове положення про організацію кадрового діловодства та архівного зберігання кадрових документів у районах активних бойових дій) та розмежувати територіальні громади, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні);

3. Головам органів місцевого самоврядування – видати Положення про дистанційну роботу та Порядок організації діловодства з питань трудових відносин, оформлення і ведення трудових книжок та архівного зберігання відповідних документів органу місцевого самоврядування на офіційному сайті; видати наказ про встановлення електронних комунікаційних каналів зв'язку.

---

1. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 року [Офіційний веб-портал парламенту України] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20

2. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 року [Офіційний веб-портал парламенту України] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 року [Офіційний веб-портал парламенту України] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08

4. Перелік територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) затверджені наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України 25 квітня 2022 року № 75 [Офіційний веб-портал Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України] URL: https://minre.gov.ua/news/onovleno-perelik-gromad-u-rayonah-boyovyh-diy-na-tot-i-tyh-shcho-v-otochenni

5. Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників, затвердженої наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України від 29.07.1993р. № 58 [Офіційний веб-портал парламенту України] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93

6. Правила надання послуг поштового зв'язку, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 5 березня 2009 р. № 270 [Офіційний веб-портал парламенту України] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2009-%D0%BF

Катерина Хмеленко
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:
Денис Жадяєв
кандидат філософських наук

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ГРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ

У 2019 році Україна офіційно закріпила курс на вступ до ЄС та НАТО і активно рухається до своєї мети: проводить реформи, впроваджує стандарти тощо. Греція є державою-членом ЄС з 1961 року та НАТО з 1952 року. З 1990-х років Україна та Греція розпочали співпрацю в освітній, економічній, науковій, промисловій та інших сферах, у 2002 році з'явилася угода про правову допомогу в цивільних справах. Саме тоді розпочався шлях становлення офіційних українсько-грецьких відносин.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ – це вищий навчальний заклад України, що здійснює підготовку поліцейських за різними напрямами, а також правників, психологів, економістів, спеціалістів з міжнародних відносин, з менеджменту, публічного управління та адміністрування. Навчальний заклад розташований у м.Дніпро, яке є мультинаціональним та мультикультурним, адже за офіційними даними Дніпровської міської ради, на території міста проживають представники 97 національностей, серед яких і греки [1].

На території Дніпра грецька община представлена Громадською організацією "Центр дружби та культури греків та філеллінів "Агора", Дніпропетровським обласним товариством греків "Елефтерія" та Дніпропетровським обласним товариством греків "Патріда". Вже декілька років поспіль ДДУВС проводить спільні заходи з грецькою меншиною та залучає не лише університетську спільноту, а й дипломатів, представників

місцевого самоврядування, органів виконавчої влади, партнерів з вищих навчальних закладів Греції. Таким способом ДДУВС бере участь у підтримці тісних українсько-грецьких відносин в освітній та інших сферах у м.Дніпро.

Розглянемо перспективи розвитку українсько-грецьких відносин на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Право. У 2018 році у ДДУВС було відкрито Центр литовського права, у перспективі – відкриття Центру європейського права. Сучасна Греція дещо унаслідувала спадщину Стародавньої Греції, а саме: демократичні та гуманістичні цінності, що лежать у основі права Європейського Союзу. До того ж вчення давньогрецьких філософів лежать в основі підготовки сучасних правників, тобто в основі навчальних дисциплін: "Теорія держави та права", "Філософія", "Філософія права", "Юридична деонтологія", "Юридична логіка", "Історія теорії держави та права", "Політологія", "Юридична педагогіка" та ін. Викладачі ДДУВС, такі як Наливайко Л.Р., Халапсіс О.В., Талдикін В.О., Савіщенко В.М., Чепік-Трегубенко О.С. та ін. досліджують ідеї давньогрецьких мислителів та науковців у своїх працях, створюють навчальні посібники з дисциплін.

Сучасна Греція активно розвиває авторське право, що має витоки ще у Стародавній Греції (одним з перших відомих писемних джерел про захист інтелектуальної власності є документ, створений 500 р. до н.е., в якому кухарям грецької колонії Сибарис було надано багаторічну монополію на створення окремих кулінарних делікатесів [2]), морське право (особливо в умовах Егейського конфлікту), митне право (на території Греції розташовані 3 крупні порти, це держава, що розвиває свій торговий потенціал), спадкове та земельне право, право у туризмі, екологічне право, захист прав людини та ін. Зовнішнім проявом права є законодавство: у Греції національне законодавство ("domestic law") посідає друге місце у ієрархальній ланці після законодавства ЄС, тобто співробітництво ДДУВС з представництвами/представниками Греції посилить партнерство України з державами Європейського Союзу одночасно у правовій та освітній сферах.

Ми підтримуємо ідею заснування у ДДУВС Центру європейського права, що стане центром дослідження грецького права, організації заходів як наукового спрямування (наукові дослідження, спільні українсько-грецькі проєкти, зустрічі з експертами тощо), так і культурного, наприклад вивчення грецької мови. Також перспективним може стати співробітництво з Європейською організацією публічного права (EPLO), метою якої є створення та розповсюдження знань у сфері публічного права та управління ("Governance"), включаючи національне, порівняльне та європейське публічне право, права людини, екологічного права та поширення європейських цінностей для кращої діяльності юристів і функціонування демократичних інституцій у світі [3]. Крім того, Греція впроваджує програму академічної мобільності для здобувачів вищої освіти та співробітників

навчальних закладів - Еразмус+, що є слушною нагодою для здобувачів вищої освіти та наукових співробітників ДДУВС взяти участь у цій програмі, що передбачає отримання нових професійних знань та навичок й обмін досвідом з міжнародною спільнотою.

Економіка та менеджмент. Туристична сфера є одним із основних пріоритетів розвитку Греції, зв'язок туризму та економіки є нерозривним. Для розуміння грецької практики побудови туристичного бізнесу Україні вкрай необхідно налагоджувати зв'язки та взаємодіяти з різними підприємствами, установами та організаціями Греції. Під час такої кооперації здобувачі вищої освіти зможуть отримати знання та навички з управління бізнес процесами, вирішення кризових ситуацій, управління персоналом, комунікації з клієнтами, планування ресурсів та ін. До того ж, під час українсько-грецького співробітництва у сфері освіти на базі ДДУВС, здобувачі вищої освіти отримають змогу практикувати професійну англійську та інші мови на практиці, адже робота у туристичній сфері вимагає володіння іноземними мовами, особливо англійською, на високому рівні. Майбутні економісти та менеджери зможуть ознайомитися зі стандартами ЄС та побачити результати їх впровадження на практиці.

Додамо, що українські науковці майже не приділяють уваги дослідженню освітніх, економічних, правових, культурних та ін. процесів, пов'язаних з українсько-грецькими відносинами хоча інші держави Європейського Союзу, такі як Польща, Литва, Румунія, Німеччина, Італія, та їх досвід, цікавлять дослідників більше. Це означає, що ДДУВС може зіграти важливу роль у побудові тісних наукових зв'язків. Наприклад, у моєму дослідженні "Становлення та розвиток ММА в Україні", окрему увагу було присвячено саме історичному періоду існування грецьких колоній на території сучасного Криму, Херсонської, Миколаївської та Одеської областей [ММА]. Історична спадщина може об'єднати науковців України та Греції для пошуку відповідей на актуальні питання і згодом впровадження результатів спільної роботи в освітній сфері.

Отже, ДДУВС зацікавлений у співпраці з державою-партнером Грецією в освітній сфері: у перспективі відкриття Центру європейського права, що може стати базою для проведення спільних українсько-грецьких досліджень у правовій, економічній, історичній, ін. сферах, організації заходів професійного та культурного спрямування. Університет готовий до впровадження академічної мобільності здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників з грецькими університетами, проведення спільних проєктів, обміну досвідом та знаннями. Через недостатню наукову зацікавленість українських дослідників у тематиці українсько-грецьких відносин, ДДУВС має всі шанси заснувати позитивну тенденцію розвитку цієї сфери і у майбутньому впровадити результати пізнання у освітню діяльність.

1. Національні громади м.Дніпра. URL: https://dniprorada.gov.ua/uk/page/nacionalni-menshini-m-dnipra

2. Сабура С.О. Генеза правового регулювання реалізації особою суб'єктивного права на творчість. *Науковий юридичний журнал «Правові новели».* 2020. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/12-2_2020/12-2_2020.pdf#page=31

3. European Public Law Organisation Mission. URL: https://www1.eplo.int/mission

Дарина Хойна
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:
Ірина Дзюба
кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Дистанційна форма навчання на даний момент є однією з найбільш перспективних напрямків у сфері освіти, адже вонка відкриває необмежені можливості отримання будь-якої освіти та саморозвитку за наявності лише персонального комп'ютера (ПК) і доступу до мережі Інтернет.

На сьогоднішній день дистанційна освіта є однією з провідних світових тенденцій в освіті – ця технологія реалізує принцип безперервної освіти і здатна задовольнити постійно зростаючий попит на знання в інформаційному суспільстві. У наказі МОН України від 25.04.13 р. № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» зазначено, що «метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг шляхом застосування у навчанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за певними освітніми або освітньо-кваліфікаційними рівнями відповідно до державних стандартів освіти» [1]. Задля того, щоб уникнути нерівності у наданні освітніх послуг передбачено, що термін навчання за дистанційною формою має бути не меншим, ніж за денною формою за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, напрямами підготовки та спеціальностями.

Дистанційна форма освіти , також, сконцентрувала на собі угаву багатьох вчених, наприклад, недаремно Донна Дж. Абернаті говорила:«Онлайн-навчання — це не наше «велике завтра», це наше «велике сьогодні» , адже сучасні тенденції розвитку дистанційної освіти свідчать про подальшу активізацію досліджень у цій сфері. Існують розбіжності у тлумаченні цього виду навчання, співвідношення заочної та дистанційної форм навчання, ведуться різні дискусії щодо визначення понять

«дистанційної освіти», «дистанційного навчання» [2].

Активізація дистанційної форми навчання в Україні – це не стратегія повсюдного впровадження в освітній процес зазначеної форми навчання, а вимушений тимчасовий захід, пов'язаний із запровадженням карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID-19.

12 березня 2020 року, згідно з постановою Кабінету Міністрів України, навчання в усіх закладах освіти України було переведено у дистанційний формат через пандемію COVID-19. Очевидно, що на початку пандемії методика дистанційного навчання була незрозумілою ні викладачам, ні здобувачам освіти, через що страждала якість здобутих знань. Дитячі садочки, школи та заклади вищої освіти тимчасово виходили на очне навчання, однак, через погіршення епідеміологічної ситуації, вони знову та знову зачиняли фізичні та відчиняли віртуальні двері до знань. І хоча в Україні з 2013 року існує законодавчо закріплена можливість для впровадження дистанційної освіти як окремої форми навчання в ЗВО, мало хто з учасників освітнього процесу був готовий до такої форми навчання [3]. Однак, хоча пандемія коронавірусу все ще залишається актуальною проблемою в світі, в Україні наразі основною перешкодою для нормального навчання є війна. З початком війни дистанційне навчання стало основною опцією доступу до знань, а університети намагаються адаптувати до нових умов свої напрацювання в часи пандемії.

Конституція України прямо не закріплює принцип автономії освіти, водночас, зазначений принцип міститься у Законі України «Про освіту» (п. 1, ст. 1), Законі України «Про вищу освіту». На підставі зазначених норм, у період карантину, викликаного пандемією COVID-19, Міністерством освіти і науки України було рекомендовано закладам вищої освіти самостійно визначити організацію навчального процесу [4]. Також для забезпечення безперервного освітнього процесу багато українських університетів розробили та прийняли локальні нормативні акти, що закріплюють, на період введення карантинних заходів, організацію навчання із застосуванням дистанційних освітніх технологій. Навчання було рекомендовано проводити в системі дистанційного навчання Moodle, а також на платформі Google Meet, Zoom, а також інших сервісів для дистанційного навчання. Освітній процес із застосуванням дистанційних освітніх технологій організовувався відповідно до робочих навчальних планів закладів вищої освіти та розкладу навчальних занять.

Слід зазначити, що на початку 2020 р. у більшості закладів освіти практично у всьому світі, миттєво, виникли значні труднощі з реалізацією навчального процесу, у його звичайному розумінні. Перехід на вимушене дистанційне навчання всім дався нелегко. У більшості шкіл не було навіть уявлення про те, як це повинно працювати. Учні спочатку сприйняли карантин як додаткові канікули. Значна частина організаційної роботи в таких умовах лягла на плечі викладачів та батьків. В окремих державах навчальний процес був тимчасово призупинений, у той час як більшість

освітніх закладів перейшло до дистанційного формату навчання [5].

Навчальний рік 2019/2020 було закінчено переважно у дистанційній формі навчання, проте, формат навчання у 2020/2021 навчальному році для більшості закладів вищої освіти був невизначеним. А також вступна кампанія 2020 р. стала однією з найскладніших у світовій індустрії освітніх послуг.

Цікавою, є тенденція 2020 р. до збільшення кількості абітурієнтів за рахунок того, що частина випускників шкіл відкладають подальше навчання через обмеження пересування, вступаючи до закладів вищої освіти у своїй країні. Студенти, які здобули ступінь бакалавра, віддали перевагу продовженню навчання на ступінь магістра через складність працевлаштування в умовах пандемії. Пандемія COVID-19 показала можливість швидкого переходу до дистанційного навчання, більшості закладів вищої освіти в режим «виключно онлайн», у той час як інші надавали змішану форму навчання. Таке рішення було прийнято на підставі вираження волі студентів, яка полягала в бажанні навчатися очно, а також спрямоване на те, щоб зберегти контингент студентів і уникнути конфліктів, що виникають через оплату вартості навчання і проживання в студентських гуртожитках [6].

Ще слід зазначити, що в умовах пандемії коронавірусного захворювання COVID-19, в результаті різкого переходу до дистанційного навчання, заклади вищої освіти (як в Україні, так і в усьому світі) зіткнулися не тільки з труднощами в організації та проведенні занять у дистанційному режимі (включаючи технічні та комунікаційні проблеми), а також із проблемою дотримання балансу суспільних інтересів та принципу автономії закладів вищої освіти.

Рішення проблем правового регулювання надання освітніх послуг в Україні, в умовах пандемії коронавірусного захворювання COVID-19, повинно здійснюватися з урахуванням того, що активізація дистанційної форми навчання в Україні – це вимушений тимчасовий захід, пов'язаний із введенням карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID -19, а не стратегія повсюдного впровадження в освітній процес зазначеної форми навчання. Разом з тим, оскільки в сучасному світі існує загроза виникнення нових пандемій, на мою думку, варто розробити та закріпити на законодавчому рівні спеціальні норми, спрямовані на врегулювання надання освітніх послуг закладами вищої освіти в умовах пандемій.

Також, варто вжити певних заходів, необхідних для успішної реалізації дистанційних програм в умовах безпечного цифрового освітнього середовища, шляхом внесення відповідних змін до чинних нормативно-правових актів.

Таким чином, варто зробити висновок, що широке запровадження дистанційної форми освіти у 2020 р., зумовлене поширенням пандемії COVID-19 та необхідністю дотримання всіх карантинних заходів задля збереження здоров’я та життя всіх учасників освітнього процесу, поставило нові виклики перед здобувачами вищої освіти, подолати які необхідно

спільними зусиллями всіх зацікавлених сторін із залученням новітніх інтерактивних платформ, та підвищення мотиваційного фактора у здобутті нових знань. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні думки студентів щодо освітнього процесу при впровадженні нових методів дистанційного навчання.

1. Про затвердження Положення про дистанційне навчання (від 25.04.2013 № 466) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text

2. Пилаєва Т. В. До розуміння поняття «дистанційна освіта». URL: http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12644/1pdf (дата звернення 10.04.2021 р.)

3. Про затвердження Положення про дистанційне навчання (2013). Міністерство освіти і науки України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text

4. Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19: Наказ Міністерства освіти і науки Украї ни від 16.03.2020 р. No 406. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0406729–20#Text (дата звернення 10.04.2021 р.)

5. Вплив COVID-19 на вищу освіту: огляд нових доказів. Європейський Союз. URL: https://nesetweb.eu/wp-content/uploads/2021/03/NESET-AR4–2020_Full- Report.pdf (дата звернення: 10.04.2021)

6. Дистанційне навчання та вища освіта: зупинити хвилю відповідальності за COVID-19

URL:https://www.barclaydamon.com/alerts/distance-learning-and-higher-education-stemming-the-tide-of-covid-19-liabilityt (дата звернення: 10.04.2021)

Микола Черепанов
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Марина Поліщук
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ІНСТИТУТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УКРАЇНІ

З метою охорони матеріально-правових інтересів позивача, проти несумлінних дій відповідача в цивільному та господарському процесі, а також для забезпечення гарантій реального виконання позитивно прийнятого рішення, законодавець ввів до процесуального законодавства інститут забезпечення позову.

Дійсно, існує практика несумлінних дій відповідачів, які за час розгляду справи, зловживаючи своїми правами, можуть приховати майно, продати, знищити чи знецінити його, внаслідок чого судовий захист прав та

законних інтересів позивача може виявитися неефективним, а прийняте на користь позивача рішення суду може залишитися без виконання.

Перелік підстав виникнення цивільних прав та обов'язків не є самовизначальним. Його можливий та допустимий набір зумовлений предметом цивільно-правового регулювання та його методом.

Звідси провідними та основними підставами названо угоди та договори, як ті підстави, які найбільш повно відображають суб'єктивну правову автономію, що розкривається через диспозитивність та юридичну рівність учасників цивільно-правових відносин. Судове рішення – особливий юридичний факт для цивільно-правового регулювання, оскільки його походження ґрунтується на односторонньому волевиявленні суду як органу публічної влади. Звідси його постанова спричиняє два види юридичних наслідків – матеріально-правові та процесуально-правові.

Позов є поняттям та інститутом цивільного процесуального права. Тому точніше характеризувати позов як звернене до суду першої інстанції вимога позивача до відповідача про захист свого права або закону, що охороняється інтерес. Позов – процесуальний засіб вирішення спору про право між сторонами матеріально-правового відносини. Умови пред'явлення позову та сама можливість порушення справи в суді в порядку позовного провадження обумовлені обставинами лише процесуально-правового порядку, в зв'язку з чим позов більш точно характеризувати як категорію виключно цивільного процесуального права.

Обмеженість дослідження проблем цивільно-правової значимості судового вирішення питаннями їхньої онтології, що розкривають особливості цієї категорії в одному лише статичному аспекті, пов'язаному структурно та змістовно із загальною теорією юридичних фактів, залишила поза увагою окремі аспекти її цивільно-правової проблематики.

Сутність позову, що пред'являється до суду, викладається в позовній заяві зацікавленої особи.

Саме тому, за наявності обґрунтованого припущення заявника (позивача), що невжиття заходів забезпечення може ускладнити чи зробити неможливим виконання рішення суду, законодавець дозволяє суду забезпечити позов такими шляхами:

- накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві та знаходяться у нього або в інших осіб;
- заборона вчиняти певні дії;
- встановлення обов’язку вчинити певні дії;
- заборона іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання;
- зупинення продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно та про зняття з нього арешту;
- зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку;

- передача речей, які є предметом спору, на зберігання іншим особам;

- встановлення обов'язку вчинити дії щодо унеможливлення доступу користувачів мережі Інтернет до об'єктів права інтелектуальної власності, правомірність використання (розміщення) яких у мережі Інтернет є предметом спору.

При цьому законодавець та судова практика вимагають, щоб припущення заявника щодо необхідності забезпечення позову було саме обґрунтованим, тобто підтверджувалося певними доказами [6, с. 40].

Однак достатньо поширеною є практика, коли забезпечення позову в цивільному та господарському процесі використовується з метою неправомірних дій з незаконного заволодіння майном (фактично, рейдерства).

Суд для захисту порушеного чи оскарженого права може присудити відповідача до вчинення певної дії чи утримання від нього: визнати наявність правовідносин між позивачем та відповідачем, зафіксувавши права та обов'язки сторін; змінити або припинити існуючі між сторонами правовідносин. Зміст позову відображає вимогу позивача до суду і знаходить відображення у прохальному пункті позовної заяви. Зміст позову визначає форму судового захисту, яку обрав позивач, тобто. ухвалу рішення певного роду. Під предметом позову розуміється зазначене позивачем суб'єктивне право, про яку він просить суд винести рішення однією з зазначених вище способів.

Законодавець вважає зловживання правом неприпустимим, а судова практика, зокрема Пленум Верховного Суду України у постанові №9 від 22.12.2006 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову», звертає увагу на те, що особам, які беруть участь у справі, має бути гарантована реальна можливість захистити свої права при вирішенні заяви про забезпечення позову, оскільки існує ризик спричинення їм збитків у разі, якщо позов або пов'язані з матеріально-правовими обмеженнями заходи з його забезпечення виявляться необґрунтованими [5, с. 92].

З метою мінімізації можливих зловживань із забезпеченням позову, слід пам’ятати кілька простих правил, визначених процесуальним законодавством:

- По-перше, суду має бути надане підтвердження існування реальної загрози невиконання чи ускладнення виконання можливого рішення суду про задоволення позову.

- По-друге, забезпечення позову має бути обґрунтованим, тобто заявник повинен обґрунтувати, чому невжиття заходів забезпечення може ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду та як саме.

- По-третє, вид забезпечення позову повинен бути відповідати позовним вимогам та їхньому обсягу.

При цьому вжиті заходи забезпечення позову не повинні перешкоджати господарській діяльності юридичної особи або фізичної особи, яка здійснює таку діяльність та зареєстрована відповідно до закону як

підприємець.

Правильне визначення предмета позову визначає майбутнє виконання судового акта, оскільки обмежено сформульовані вимоги позивачем можуть у подальшому не дозволити його примусово виконати. Наприклад, позивач подав позов лише з вимогою про визнання правочину недійсною, не заявляючи вимоги, пов'язані із правовими наслідками задоволення позову судом. У цьому випадку суд винесе рішення про визнання правочину недійсним, але для того, щоб настали наслідки недійсності правочину, у рішенні суду відповідно до вимог позивача мають бути визначені і подальші дії - повернення майна, коштів, вчинення інших певних дій сторонами правочину, до яких відповідач може бути вимушений судом. У такому разі позивач матиме право вимагати примусового виконання судового рішення у виконавчому провадженні. Якщо ж рішення суду буде винесене лише щодо заявленої вимоги (наприклад, про визнання правочину недійсним), то примусове виконання такого рішення буде неможливим.

Під підставою позову розуміються фактичні обставини, у тому числі випливає право вимоги позивача, у яких позивач їх основывает.

Вирішуючи питання про забезпечення позову, суд має брати до уваги інтереси не лише позивача, а ще й інших осіб, права яких можуть бути порушені у зв'язку із застосуванням відповідних заходів. Зокрема, суд не повинен вживати такі заходи забезпечення позову, які пов'язані з втручанням у внутрішню діяльність господарських товариств (забороняти скликати загальні збори товариства; складати список акціонерів, що мають право на участь у них; надавати реєстр акціонерів та приміщення для проведення зборів; підбивати підсумки голосування з питань порядку денного тощо).

У справах про захист трудових чи корпоративних прав не допускається забезпечення позову шляхом зупинення дії рішення про звільнення позивача з роботи та зобов'язання відповідача й інших осіб не чинити перешкод позивачеві у виконанні ним своїх попередніх трудових обов'язків, оскільки таким чином фактично ухвалюється рішення без розгляду справи по суті.

Недотримання судом при забезпеченні позову таких нескладних правил дозволяє ініціювати скасування заходів забезпечення позову або їх заміни на інші з метою унеможливлення позивачем зловживання правом. Щоправда, слід враховувати, що ухвала про забезпечення позову виконується негайно, а її оскарження, на відміну від ухвали про скасування цього забезпечення, не зупиняє виконання, а також не перешкоджає подальшому розгляду справи. До того ж ухвали про відмову у забезпеченні позову оскарженню не підлягають, що також може бути підставою для зловживань з боку позивача.

Отже, хоча аспекти забезпечення позову загалом врегульовані як у цивільному, так і в господарському процесі, проте існують певні прогалини, що допускають зловживання заявником (позивачем) його правами. Сподіваємося, що вони будуть усунуті шляхом формування відповідної судової практики та реалізації законодавчої ініціативи.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.) Відомості Верховної Ради України 1996 № 30 Ст. 141 Режим доступу : http://www.rada.gov.ua.

2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року (зі змінами і допов.) Відомості Верховної Ради України 2004 № 40 Ст. 492.

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 року (зі змінами і допов.) Відомості Верховної Ради України 2016 № 31Ст. 545.

4. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України: проблеми термінології І. В. Андронов Актуальні проблеми держави і права.2015. Вип. 66 С. 287-293.

4. Балюк І. А. Господарське процесуальне право: Навч. Посіб К.: КНЕУ, 2008. 224 с.

5. Курс цивільного процесу : підручник В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова Х. : Право, 201 1352 с.

6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. 5-те вид., перероб. і доп К. : Юрінком Інтер, 2016 Т. 1– 832 с.

7. Подцерковний О. Потреба в адаптації та наближенні до практики новел проекту Господарського процесуального кодексу України О. Подцерковний Право України 2017 № 9 С. 35–44.

Уляна Шемет
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Анатолій Шиян
викладач
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Поширення загально-правової конструкції верховенства права в національній законодавчій практиці зумовлено покладеним на Україну обов'язком дотримання європейських стандартів забезпечення прав і свобод людини з огляду на демократичне розуміння цінності людини в усіх сферах державного і суспільного життя. Конституційні основи доктрини верховенства права є базовими для з'ясування цього принципу і в кримінальному процесі. Втім, з огляду на специфіку як правовідносин між державою та особою, так і самої кримінальної процесуальної діяльності, дослідження верховенства права крізь призму засад кримінального процесу потребують більш системного характеру. Тому, вітчизняна спільнота науковців і практиків продовжує зосереджувати фокус своєї уваги на обговоренні поточного стану та перспектив трансформацій у сфері

кримінальної юстиції.

Різні аспекти принципу верховенства права досліджено в працях С. Головатого, О. Дудорова, М. Козюбри, О. Кучинської, В. Михайленко, Л. Наливайко, А. Панової, О. Петришина, П. Рабіновича, В. Рожнової, Д. Сімоновича, О. Скрипнюка, В. Смородинського, О. Татарова, Ю. Шемчушенка, Д. Шилової та ін. Проблематику питання потерпілого в кримінальному праві вивчали С. Абламський, Ю. Баулін, Н. Ладанівська, Т. Присяжнюк, М. Сенаторова, В. Шаблистий та ін.

Слід зауважити, що висвітлення проблеми забезпечення принципу верховенства права в правотворчому та правозастосовному процесах набуває виключного значення у зв'язку з необхідністю забезпечення стабільного правового положення людини в умовах надзвичайних правових режимів, оскільки встановлення специфічних засобів і механізмів правового регулювання правовідносин створює загрози гарантуванню й забезпеченню прав і свобод людини та громадянина.

Принцип верховенства права має фундаментальний характер, оскільки є основою правової системи демократичного суспільства та охоплює всі сфери суспільних і правових відносин. Втім, науковці вказують і на його прикладний характер, який полягає у розробці та впровадженні практичних рекомендацій безпосередньо у діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб [1, с. 46]. Стабільність у державотворчих, правотворчих та правозастосовних процесах експерти пов'язують з наявністю дієвих форм та методів реалізації принципу верховенства права, тому пошук механізмів його ефективного впровадження в усі сфери державно-громадської діяльності є пріоритетним завданням [2, с. 18].

Доктрина верховенства права, що була схвалена вітчизняною правотворчістю та правозастосуванням, дала поштовх для реформування кримінальної процесуальної діяльності, зокрема, оптимізації діяльності органів досудового розслідування. Стає зрозумілим, що верховенство права повинно стати стандартом не лише законодавчої, а й правозастосовної діяльності органів досудового розслідування, що свідчило б про їхню неупередженість, прагнення до правопорядку та справедливості.

В системі засад кримінального провадження реалізація цього принципу набуває домінуючого значення, оскільки створює умови для узгодження протилежних інтересів між індивідами, індивідом і суспільством, громадянином і державою тощо. Завдяки цьому досягається справедливість всього кримінального провадження.

Враховуючи зазначене, вважаємо цілком логічним стверджувати, що забезпечення конституційно-правового статусу людини і громадянина під час кримінального провадження вимагає дотримання принципу верховенства права. За такої умови, на нашу думку, досягається необхідна ступінь захищеності всіх учасників кримінального провадження, враховуються їхні права і свободи, уникається будь-яка необґрунтованість.

Особливої уваги заслуговує правовий статус потерпілого від кримінального правопорушення. Наука кримінального права виокремлює двох учасників кримінальних відносин – державу (в особі уповноважених органів) та особу, яка вчинила правопорушення. Як вказують науковці, через нездатність потерпілого впливати на кримінальну відповідальність, він не є суб'єктом кримінально-правових відносин, тобто не має кримінально-правових прав та обов'язків стосовно кримінальної відповідальності [3, с. 95]. Інколи потерпілого порівнюють із статистом, який зіштовхується з проблемами вже на самому початку досудового розслідування. Серед таких можна виділити наступні: 1) відсутність права на безоплатну допомогу (за винятком постраждалих від домашнього насильства або насильства за ознакою статі осіб, а також осіб, котрі належать до вразливих верств населення); 2) обмеженість права збирати докази; причина криється в тому, що постраждалий – учасник, а не сторона кримінального провадження (Верховний Суд звертає увагу лише на два випадки (ст. 340; ч. 3 ст. 338 КПК України [4]), коли потерпілий набуває статусу сторони обвинувачення). Хто як не потерпілий є найбільш зацікавленим у відновленні власних прав та інтересів, - тому, обмеження прав потерпілого щодо, наприклад, звернення до слідчого судді з клопотанням про надання тимчасового доступу до речей і документів, які важливі для встановлення певних обставин у кримінальному провадженні, або самостійного залучення експерта, висновок якого є важливим джерелом доказів, вбачається необґрунтованим.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо: серед обов'язкових складових механізму демократичної держави особливе місце займає незалежна, ефективна система кримінальної юстиції та органів правопорядку; законодавче закріплення принципу верховенства права в кримінальному процесуальному законодавстві (ст. 8 КПК України [4]) має стати додатковою гарантією захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Втім, як бачимо, реалізація цієї засади в правозастосовній діяльності органів досудового слідства не є повною. Особливо це стосується окремих проблем захисту потерпілим своїх порушених прав та інтересів у кримінальному процесі. Зокрема, означені нерівні умови, в які потрапляє потерпілий в порівнянні зі стороною захисту, не відповідає базовим принципам справедливості.

1. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 / Київ, 2019. 281 с.

2. Наливайко Л.Р., Чепік-Трегубенко О.С. Принцип верховенства права: питання доктрини та практики. *Верховенство права: доктрина і практики в умовах сучасних світових викликів:* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 25 лютого 2021. Дніпро, 2021. С. 14-19.

3. Шаблистий В.В. Права потерпілих від кримінальних правопорушень в сучасній Україні. *Верховенство права: доктрина і практики в умовах сучасних світових викликів:* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 25 лютого 2022. Дніпро, 2022. С. 95-97.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Відомості*

Верховної Ради України. 2013. № 9-10. Стор. 474, ст. 88 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо захисту прав та законних інтересів дитини у разі затримання або тримання під вартою її батьків або інших законних представників» від 12 січня 2023 року). *Голос України.* 2023. № 25.

Анна Широкоградова
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Мирослав Трещов
доктор наук з державного управління, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

РОВИТОК МЕХАНІЗМІВ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Реформування публічної служби у контексті адміністративної реформи та її адаптація до міжнародних стандартів визначають необхідність переосмислення цілого ряду теоретичних положень та нормативно-правового регулювання державно-службових відносин. Насамперед це стосується підвищення авторитету публічної служби та ефективності її роботи, оскільки саме вона покликана забезпечувати гарантовані закон права та свободи кожного громадянина. Саме державна служба являється сполучною ланкою між державою та людиною. Реалізація функцій цьєї сполучної ланки відбувається саме під час проходження особою публічної служби. Публічність цього інституту визначається особливістю сфери проходження служби - функціонуванням державних, муніципальних і інших органів, покладеними на ці органи завданнями і функціями, які можуть бути реалізовані безпосередньо під час проходження публічної служби. Публічна служба регулюється нормами різних галузей права, оскільки це комплексне, багатоаспектне і різноманітне громадське явище. У наслідок цього нині особливу актуальність має проблема пошуку оптимальних шляхів мінімізації корупційних проявів в системі публічної служби та органах місцевого самоврядування України.

Щорічне глобальне дослідження Transparency International засвідчило, що Україна, разом з країнами Східної, Південно-Східної Європи та Центральної Азії сприймається її населенням як висококорумпована держава [1]. Цьогорічна позиція України у рейтингу корумпованості країн світу з оцінкою в 2,2 бали та загальні темпи розповсюдження корупції в державі

засвідчили, що треба шукати нові механізми подолання та мінімізації корупції, особливу на рівні місцевого самоврядування.

У системі місцевого самоврядування складається особливий тип стосунків – державно-службові стосунки, під якими розуміється система взаємодії держави і громадянина в процесі проходження останнім публічної служби. У свою чергу корупція завдає шкоди державно-службовим стосункам тим, що вона певною мірою стимулює економічну зацікавленість публічних службовців у збереженні адміністративних бар'єрів. До причин корупційних правопорушень в органах місцевого самоврядування можна також віднести слабке опрацювання і непрозорість окремих видів адміністративних процедур, що перешкоджає оперативному ухваленню рішень.

Для вирішення питань пов’язаних з корупцією потрібно створювати ефективні механізми публічного адміністрування на регіональному та місцевому рівнях у питаннях протидії корупції, що пов’язано з її поширеністю в органах сільських, селищних та міських рад. Також є очевидним той факт, що цей показних буде вищим, якщо додати ступінь поширеності корупції на рівні районних, міських та обласних рад, а також державних адміністрацій. Такий механізм, як зазначено вище, треба створювати з активним залученням громадськості.

Ратифікована Верховною Радою України ще у жовтні 2006 р. Конвенція ООН проти корупції з-поміж інших ключових засад здійснення державами-учасницями політики у сфері запобігання та протидії корупції визначає забезпечення доступу громадськості до процесів протидії корупції [1].

За ст. 13 цієї Конвенції кожна держава-учасниця повинна вживати належних заходів для сприяння активній участі громадянського суспільства у запобіганні корупції й боротьбі з нею, та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпек корупції:

– залучення населення до процесів прийняття рішень та посилення прозорості їх прийняття;

– забезпечення ефективного доступу населення до інформації та проведення заходів щодо інформування населення;

– повага, заохочення та захист свободи пошуку, отримання, опублікування та поширення інформації про корупцію. Можуть установлюватися певні обмеження цієї свободи, але тільки такі, що передбачені законом і є необхідними: для поваги прав або репутації інших осіб; для захисту національної безпеки, публічного порядку, моралі чи охорони здоров’я [1].

Протидія виникненню корупційних проявів вимагає комплексного підходу, на основі відповідного детального аналізу порядку проходження публічної служби і підвищення кваліфікації публічних службовців. Стратегія антикорупційної політики повинна грунтуватися на необхідності проведення експертиз нормативно-правових актів, інформуванні громадськості про

заходи по протидії корупції, і включення в законодавство досвіду інших країн з питань вдосконалення антикорупційної політики в державній і муніципальній службі.

Громадськість відіграє важливу роль у питаннях подолання корупції у багатьох країнах ЕС. Наприклад у Китаї за надання компрометуючих відомостей про чиновників до правоохоронних органів громадяни отримують винагороди у вигляді великих грошових сум. Крім того, в КНР діє гаряча лінія, по якій можна повідомити про факти корупції. У Китаї використовуються як профілактичні способи боротьби з корупцією, так і репресивні заходи дії. Китай за допомогою винагород стимулював громадян не давати хабарі, а навпаки викривати випадки хабарництва чи інших проявів корупції.

Проте, універсальних методів боротьби з корупцією в органах місцевої влади не існує. У цьому контексті багато що залежить від рівня розвитку тієї або іншої країни, її традицій, свободи і повноти інформації, зрілості громадянського суспільства, політичної системи, що склалася та інших чинників.

На сьогодні система публічного управління обмежує політичні і соціальні реформи українського суспільства, вона потребує реформування внутрішньої організації діяльності за рахунок змін в нормативно-правовому полі. Потрібна детальна регламентація усіх процедур, пов'язаних зі службою в органах місцевого самоврядування і реалізація прозорості в її діяльності, тобто здійснення громадського контролю. Також і політична система потребує реформування з метою забезпечення реальної політичної конкуренції, крім того потрібна свого роду пропаганда негативного відношення громадськості до корупційних проявів.

Таким чином необхідно в умовах недостатнього рівня довіри населення до органів державної влади, популяризувати ідею активної протидії виявам корупції мають саме інститути громадянського суспільства. Держава повинна сприяти їм в цьому. Коли громадськість зрозуміє, що вона сама може впливати на рівень корумпованості місцевого самоврядування і може використовувати надані їй права, тоді можна буде створювати нові механізми боротьби з корупцією.

---

1. "Розвиток механізмів залучення громадськості до заходів протидії корупції в Україні". Аналітична записка. URL : https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-mekhanizmiv-zaluchennya-gromadskosti-do-zakhodiv.

Анна Шкіль
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Ірина Дзюба
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

На сьогоднішній день в Україні традиційна система освіти частково перестала відповідати потребам людства та суспільствазагалом. Все більше набирає попиту запровадження дистанційної форми навчання в вищих навчальних закладах. У сучасних умовах використання інформаційного простору, а також сучасних освітніх технологій дистанційного та електронного начання дає можливість отримати вищу освіту в умовах надзвичайного стану в країні.

За концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірнього, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання [1].

Велика кількість науковців вивчали проблематику дистанційного навчання, серед них були М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк, і Д. Кіган. Незваючи на великий обсяг наукових праць, галузь дистанційної освіти все ще залишається проблемним аспектом.

Відповідно до Закону України «Про освіту» [2] та Наказу МОН України «Положення про дистанційне навчання» [3] поєднання традиційного та дистанційного навчання («змішане навчання») є одним із пріоритетних форм здобуття освіти. Головне – під час «змішаного навчання» правильно та ефективно розподілити навчальний (теоретичний) матеріал та матеріал, який відведений на практичні заняття здобувачам освіти в аудиторіях (офлайн) та віддаленим студентам (онлайн).

Дефініцію «змішане навчання» можна трактувати таким чином – цілеспрямований процес взаємодії суб'єктів навчання, у якому поєднані традиційна та дистанційна форми навчання, що може відбуватися в аудиторії та поза її межами, у синхронному та асинхронному режимах та базуватися на широкому використанні ІКТ» [4, с. 65].

Синхронний формат має на меті роботу в режимі реального часу та перевага заключається в тому, що можна залучити учасників у визначенний час. Можна сказати, що синхронний формат – це як прямий ефір, в якому

студенти можуть спілкуватися з викладачами за допогою засобів зв'язку у аудіо- чи відеозв'язку або спілкуватися у чаті. До синхронного формату можна віднести вебінари, відеоконференції та онлайн-тренінги.

Асинхронний формат включає в себе безліч засобів зв'язку, такі як аудіо- та відео-лекції. Завдяки цьоиу формату студенти можуть отримати нові знання у зручний для себе час, працюючи у власному темпі. До асинхронного формату можна віднести: масові відкриті онлайн-курси, онлайн-літературу, блоги, форуми, чати, електронну пошту.

Порівнюючи синхронне та асинхронне навчання, доцільно виділити деякі особливості кожного формату. Синхронний формат дає змогу здобувачам освіти отримати швидкий зворотний зв'язок від викладача, проте асинхронний формат має гнучкий графік, завдяки чому навчання легко поєднується з роботою та іншими видами занятть.

До недоліків синхронного формату навчання можна віднести: необхідність синхронізувати графік і підлаштовуватися під загальний темп навчання; якщо індивідуальна увага педагога потрібна кільком слухачам, то іншим доводиться чекати; залежність ефективності навчання від особистості педагога; високі вимоги до якості зв'язку під час навчальних занять.

До недоліків асинхронного формату відноситься: неможливість швидко отримати пояснення від педагога, якщо не розумієш навчальний матеріал; складність розвитку навичок, які вимагають взаємодії з педагогом під час відпрацювання; високі вимоги до організації самостійного навчання.

Дистанційне навчання передбачає доступ до нетрадиційних джерел інформації, удосконалює продуктивність самостійної роботи, включає вищий рівень можливостей творчого самовиразу, знаходить та закріплює різні професійні навички у здобувачів вищої освіти. Еволюція дистанційного навчання буде продовжуватися та вдосконалюватися із розвитком Інтернет-технологій і вдосконаленням методів дистанційного навчання.

Сьогодні дистанційне навчання здійснюється за допомогою різноманітних технологій, які визначаються формою подання навчального матеріалу; наявністю системного посередника в навчальному процесі, або централізованою формою навчання; ступенем використання телекомунікацій і персональних комп'ютерів; організацією контролю учбового процесу та ступенем впровадження до навчальної технології традиційних методів ведення освітнього процесу. В залежності від засобу комунікації викладачів та студентів, розрізняють такі методи дистанційного навчання [5].

Заклади вищої освіти, які надають послуги дистанційного навчання, мають програмно-технічне забезпечення, але новітні діджитал-технології вимагають оновлення зазначеного забезпечення і матеріальної бази, аби надати можливість адаптації віртуальної і доповненої реальності, системи штучного інтелекту, Інтернет-речей, природних користувацьких інтерфейсів та ін. [6].

Серед позитивних аспектів дистанційного навчання для здобувача

освіти можна виділити: здатність підлаштовувати темп навчання під себе; виявлення області розвитку здобувачів освіти; проглядати навчальний матеріал повторно; зниження психічного та фізичного навантаження; формування навички самоосвіти. Проте поряд з перевагами є і недоліки у впровадженні дистанційного навчання в освітній процес. До них можемо віднести: обмеження безпосереднього соціального спілкування; ґаджетизація життя; мала кількість годин, яка відведена на практику

Затвердження дистанційної освіти в Україні та порядок організації якісної фахової підготовки ґрунтується на відповідній нормативно законодавчий основі. Проте викладачі визначають ряд перешкод у розвитку дистанційного навчання: невідповідність комп'ютерних навичок та належної комп'ютерної грамотності.

Заразом, викладачі докладають велику кількість зусиль для модернізації національної освітньої системи до відповідності сучасних вимог та потреб, впроваджуючи сучасні методи викладання інформації для дистанційного навчання.

Отже, дистанційне навчання пропонує великий спектор можливостей для отримання освіти, хоча і має деякі недоліки. Віртуальна аудиторія не замінить реальної, так як, і сучасна комунікація живого спілкування, проте, в умовах пандемії, саме дистанційне навчання зберегло здоров'я викладачів та студентів.

В наш час, українські заклади вищої освіти можуть самостійно організовувати порядок ведення освітнього процесу. Також важливо зазначити, що викладачі зробили великий внесок та оцінили свою роль в освітньому процесі з іншої сторони, використовуючі нові технології у своїй педагогічній практиці, а також опанували навички цифрової грамотност**і.**

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.).

2. Закон України «Про освіту». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#TextR

3. Наказ МОНУ від 25 квітня 2013 року (№ 466) «Положення про дистанційне навчання». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13

4. Гнєдкова О.О. Педагогічні умови формування фахових знань майбутніх учителів іноземних мов у процесі дистанційного навчання : дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Херсон, 2017

5. Проблеми впровадження дистанційної освіти в Україні. URL: http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1031

6. Заболоцький А.Ю. Сучасний стан дистанційного навчання у ВНЗ України. Вісник Дніпропетровського ун-ту ім. А. Нобеля. «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2016. No 2 (12). С. 19-23.

Дар'я Шубна
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Артур Маргулов
доктор історичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ ЗАКОРДОНОМ

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Європі, майже 4,2 млн біженців з України отримали статус тимчасового захисту. З кінця травня їх кількість зросла приблизно на 1,25 мільйона. Багато людей з України, особливо жінки та діти, зараз тікають від несподіваної для багатьох війни, яку Росія розв'язала проти України 24 лютого 2022 року. Багато з них залишаються в прикордонних країнах, а деякі виїжджають до інших європейських країн, особливо з великою українською діаспорою.

Німеччина є найпопулярнішою з останніх країн. Кількість притоків з України після 24 лютого 2022 року невпинно зростає і вже в рази перевищує кількість українців, які проживали в Німеччині до війни. Для багатьох людей Німеччина, як і інші країни перебування, є лише тимчасовим місцем проживання, щоб вирішити, що робити далі: залишитися в країні перебування, продовжити подорож чи повернутися.

Дані свідчать про значний тягар хвороб літніх українських біженців. Хоча оцінки є лише приблизними, вони забезпечують основу для прогнозування того, які сфери охорони здоров'я найбільше потребуватимуть посилення, щоб впоратися з проблемою потенційного фінансового та матеріально-технічного впливу на приймаючі країни.

Відомо, що у біженців і ветеранів війни часто розвиваються нервово-психічні захворювання, включаючи депресію, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) і тривожні розлади, які, як правило, залишають тривалий шрам і впливають на систему емоційної реакції. Стрес зсуву, травму та психічний зрив через нічне переміщення, розлуку сім'ї та вбивство друзів і сімей неможливо описати достатньо. Жертвам часто потрібні роки підтримки психічного здоров'я, оскільки вони борються з проблемами сну, повторюваними спогадами, тривогою, горем і гнівом.

Кожен розвиває свій механізм подолання, який може включати залежність і тривалу залежність від алкоголю, наркотиків, насильства або азартних ігор. Висока поширеність психічних розладів під час війни та після неї вказує на беззаперечну необхідність обстеження тих, хто потребує

лікування. Для медичних працівників надзвичайно важливо визначити такі вразливі групи, які схильні до розвитку нервово-психічних захворювань і пов'язаних з ними факторів.

Особливо дітям травма насильства, яке супроводжує війну, і дезорієнтуюча розлука з близькими потребують емоційної та психологічної підтримки.

Незважаючи на те, що інтеграція в приймаючу спільноту є життєво важливою, Україні знадобляться її люди з потрібними знаннями та навичками, щоб допомогти відбудувати країну. З цією метою системи освіти мають підтримувати українських студентів у їхній власній мові та культурі. Багато країн роблять це через Всеукраїнську школу онлайн, яку готують органи освіти України. У деяких країнах українські студенти-біженці також відвідують денні або суботні заняття, щоб розвивати свою рідну мову, вивчати свою культуру та історію або вивчати предмети за домашньою навчальною програмою. Здійснення цієї роботи потребує тісної взаємодії з українськими органами управління освіти та інноваційних підходів, щоб зробити системи освіти приймаючої країни та України максимально сумісними.

Міністерства освіти також повинні запровадити справедливі та послідовні процеси для визнання та оцінки свідоцтв біженців, а також забезпечити, щоб українські випускники шкіл могли закінчити своє навчання українським іспитом для середньої школи. Все це не легко, і нічого з цього не можна зробити за одну ніч, але ніде не можна краще досягти інтеграції та підтримки, ніж у школі. Освіта дає біженцям інструменти для економічного внеску. Це спонукає їх брати участь у соціальному та громадському житті своїх нових громад. І це дає їм як засоби, так і соціальні зв'язки, щоб відбудувати свою країну, коли прийде час.

У розпалі війни все ще в наших силах забезпечити майбутнє для сотень і тисяч учнів, які інакше могли б його не мати. Завдання полягає не в тому, щоб зробити неможливе можливим, а в тому, щоб зробити можливе досяжним. З більшою ймовірністю повернуться ті, хто не втратять зв'язок з Україною. Тому важливо розробляти політики і приймати рішення, які б дозволяли його зберегти.

На цьому етапі війни вже зрозуміло, що ми змогли відстояти свою незалежність. Наразі існуванню Української держави як самостійного політичного утворення майже нічого не загрожує – очевидно, що агресор не має шансів зайняти більшу частину території, міст чи регіонів, які мають ключове значення для функціонування держави.

За підсумками 8 місяців протистояння російській агресії Україна довела всьому світу не тільки, що вона — не Росія, а й що це — вільна, демократична та розвинена країна, на яку треба зважати.

1. Попович К.В. Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія “Історія”. Вип. 2 (35). 2016.

2. Брижко В.М. та ін.на-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право.

3. П’ять ознак “Гібридної війни”. URL: https://tribuna.pl.ua/news/5-oznak-gibridnoyi-vijni

4. Про Збройні Сили в Україні: Закон України від 06.12.91 р. No 1935-XII(1935-12). Відомості Верховної Ради України. 1992.

5. Олег Джолос. Інформаційна складова гібридної війни. Погляд з Донбасу. URL: http://novos ti.dn.ua/article/4889-informaciyna-skladova-gibrydnoi-viyny-poglyad-z-donbasu

6. Skiba, E. (2016). Problems of identity and innovation policy of governance police. Impact factor: 1.291 5-Yr impact factor: 2.373, 1173.

Сергій Щербаков
здобувач вищої освіти Класичного
приватного університету, м. Запоріжжя

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗЛАДУ ПСИХІКИ ТА ПОВЕДІНКИ В НАСЛІДОК ВПЛИВУ ЗОВНІШНІХ ОБСТАВИН

Психологічна травма - це біль і безсилля після того, як психіка стикається з тим, до чого не була готова. Іноді ми щось втрачаємо — близьку людину, майно, роботу, заповітну мрію. Особа стикається з погрозами: реальна людина, хвороба, криза, погані новини.

Для психіки руйнівна напруга (Г.А. Броневицький, 1984; Л.Ф. Железняк, 1989; М.С. Корольчук 1997, 2002; В.І. Лєбєдєв,1989; С.М. Миронець 2007; О.В. Тімченко 1997, 2007; А.С. Куфлієвський, Л.А. Перелигіна, В.Є. Христенко 2008 та ін.).), зриви, почуття небезпеки, безцільність, невиправданість очікувань. Віра в стабільність життя та вдачу, в те, що вам хтось, щось винен, на жаль, нічого з цього не гарантовано. А значить вашу віру будь-якої миті може очікувати крах і тоді ви кандидат на отримання травми [1].

Психіка має запас психічної міцності. Є люди, здатні пережити страшні події та залишитися психічно здоровими. Багато залежить від характеру та виховання. Віктор Франкл провів три роки у концтаборах, де втратив усю родину. За роки ув'язнення він дійшов висновку, що розум особистості здатний виявити сенс навіть у найнестерпніших умовах. Коли особистість виховували в м'яких життєвих умовах, то удари життя виявляються не з її вагової категорії, тоді її психіка йде в захисний режим. Їй нвистачає резервів,

щоб повернутися до нормального збалансованого стану. Особливо коли особистість не прагне до накопичення внутрішніх ресурсів.

Травмована психіка відчуває шок на кшталт електричного. Її функції уповільнюються. Після збою психіка стає безпорадною і вимагає постільного режиму. Вона більше неефективний інструмент адаптації до зовнішнього середовища [2].

Саморегуляція. Реакція на психотравму супроводжується гострою стресовою ситуацією. Її тривалість від кількох хвилин до кількох днів. За цей час здорова стійка психіка здатна відновити сама себе. Без таблеток та самонавіювання, адже на щастя свідомість вдається до забування не потрібного, а емоції здатні врівноважуватися.

Самокерування. Буває так, що подія, що травмує, блокує функцію саморегуляції . Тоді слід взяти себе в руки та пере налаштуватись .

Коли ситуація виходить з-під контролю, це призводить до розвитку посттравматичного розладу. Цей стан характеризується тривогою. Панікою. Нав'язливими спогадами про пережите. Занепадом сил. Байдужістю до нормальної діяльності. Розладом уваги. Порушенням сну. Відчуженістю. Інфантильною поведінкою. Емоційним онімінням. Часто виникають тригери, що нагадують про травматичну подію. Ними виступають певні люди, ситуації, рухи, запахи, час доби чи року.

Жертви сексуального насильства, біженці, що залишили свої будинки через війну, люди, які втратили близьких, не зумівши впоратися зі стресом залишили в минулому свою картину світу в якій жили, а з нею комфорт, звичні заняття, плани та надії. Життя для них розділилося на до та після. Їхнє минуле активно впливає на їхнє майбутнє. Воно продовжує їх руйнувати. Не вилікована психотравма веде до появи серйозних психофізіологічних ускладнень [3].

При цьому розлади психіки й поведінки характеризуються досить типовими проявами, які об’єднують у 4 групи – непатологічні(фізіологічні) реакції, патологічні реакції, невротичні стани й реактивні психози.

Непатологічні(фізіологічні) реакції характеризується страхом, ступором, агресією, апатією, стан «Нірвани».

Психогенні патологічні реакції характеризуються невротичним рівнем розладів, що виявляються у вигляді астенічного, депресивного синдромів з істеричними та іншими включеннями. Загальною характеристикою таких реакцій є гостре виникнення, зниження критичної оцінки того, що відбувається та можливостей цілеспрямованої діяльності.

У цей час з головним мозком відбувається наступне. Характер біологічної активності змінюється. Емоційний центр входить у стан перезбудження. Порушується функція мигдалеподібного тіла. Воно внаслідок еволюції особистості відповідає за реакцію «Бий» або «Біжи». Це

посилює почуття страху та робить людину агресивною. Буває ситуація, коли особа стає підвладна агресору.

На наступному етапі знижується вплив таламуса, що відповідає за концентрацію уваги. Ділянка кори головного мозку, яка забезпечує сприйняття інформації та відчуття свого Я. Затяжне протікання ПТСР призводить до зменшення розмірів гіпокампа відповідального за пам'ять та формування емоцій. Одночасно з цим порушується вироблення нейромедіаторів - дофаміну та серотоніну. Це робить особистість дратівливою та тривожною. Збільшується рівень адреналіну та кортизолу, що активно підтримують стан стресу [4].

Відновлення психіки складається з таких завдань:

Перше - відновити почуття безпеки. Необхідно заново створити зону комфорту. Так роблять мурахи, коли їхня домівка зруйнована.

Друге – відновити можливість управління психікою. Не запитуйте себе про бажання. У цьому стані мозок дає неправильну відповідь. Там збій програми. Усвідомте, що у вас є право мати сьогодення та майбутнє, над яким минуле не зможе домінувати. Прийняття цього призводить до появи мети в житті особистості.

Третє – змінити характер активності головного мозку. Поступово крок за кроком повертайте життя до нормального ритму. Додайте до нього маленькі ритуали. Ритуал ранкового чаювання. Ритуал прогулянки. Ритуал купання. Ритуал підготовки до сну. У посттравматичному стані психіка сама здатна шукати рятівні стратегії та занурення у прості ритуали буде для неї прийнятною дією. Дайте їй можливість зачепитися за це.

Четверте – зняти підвищену психічну напругу. Для відновлення самокерування необхідно зробити свідомий вибір говорити правду та називати речі своїми іменами. Намагайтеся зрозуміти емоції, які ви відчуваєте. Називайте їх про себе та в голос. Зробіть справжній виклик негативним думкам, спробуйте проявити максимум співчуття. Стати по відношенню до себе дбайливим та суворим лікарем. Регулярно дотримуйтесь психогігієни. Прагніть висипатися. Чергуйте активність та відпочинок. Слідкуйте за своєю емоційною рівновагою. Активно та цілеспрямовано звільняйте свідомість від усього, що завдає шкоди психічному стану. Поліпшити концентрацію уваги можна за допомогою медитації. Вона нормалізує ритми мозку [5].

П'яте – покращити концентрацію уваги. Для упорядкування мозкової активності та зняття підвищеної психологічної напруги навчіться прогресивній м'язовій релаксації. Виконуйте психофізіологічні техніки розслаблення різних груп м'язів та регулярно їх виконуйте.

Шосте – відновити нормальний механізм обробки головним мозком інформації, що надходить. Для відновлення нормального процесу обробки інформації застосовують метод десенсибілізації та руху очей. Швидкі рухи

очима розблокують процеси саморегуляції психіки у разі ступору та синхронізують ритми правої та лівої півкуль кори головного мозку. Внаслідок цього неприємні спогади перестають домінувати. Решта свідомість зробить саме. У певному сенсі цей метод нагадує дефрагментацію та перезавантаження комп'ютерної програми.

Таким чином розглянуто поняття психологічна травма та причини її виникнення, а також процеси, які відбуваються в корі головного мозку особистості. Також наведено план дії та рекомендації до кожного з етапів, що прискорить повернення психіки до нормального процесу життєдіяльності.

1. Бех И. Д. Психологические основы нравственного развития личности: Дис… д-ра психол. наук: 19.00.07 / НИИ психологии Украины. – К., 1992. – 320 с.

2. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості / Навчальний посібник для студентів. - Харків: “Форма”, 1996. - 239 с.

3. Гичун В. С. Особенности современной системы психогигиены и психопрофилактики среди военнослужащих срочной службы. Дис. канд. мед. наук: 14.01.16 / Украинский НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии. – Харьков, 1998. – 206 с.

4. Гук Н. С. Оцінка та кореляція психічних станів співробітників органів виконання покарань: Дис… канд. психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 1994 – 186 с.

5. Горностай П. П., Васьковская С. В. Теория и практика психологического консультирования: Проблемний подход. - К.: Наукова думка, 1995. - 128 с.

Наукове видання

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: ДОКТРИНА І ПРАКТИКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ВИКЛИКІВ

Матеріали
Міжнародної науково-практичної
конференції

(28 лютого 2023 року, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

Редактори, оригінал-макет:
Коваленко Марченкова Є. В., Самотуга А. В.

Підп. до друку 17.05.2023. Формат 60х84/16. Гарнітура – Times.
Друк трафаретний (RISO), цифровий. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 35,22.
Обл.-вид. арк. 37,75. Тираж 50 прим. Зам. № 07/23-зб

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018